

S WŁOCŁAWSKI
SŁOWNIK
BIOGRAFICZNY

RADA NAUKOWA

KS. PROF. DR HAB. **ZDZISŁAW PAWLAK** (PRZEWODNICZĄCY), WŁOCŁAWEK

PROF. DR HAB. **ZBIGNIEW KARPUS**, TORUŃ

KS. PROF. DR HAB. **WITOLD KUJAWSKI**, WŁOCŁAWEK

PROF. DR HAB. **ANDRZEJ RADZIMIŃSKI**, TORUŃ

KOMITET REDAKCYJNY

STANISŁAW KUNIKOWSKI (PRZEWODNICZĄCY)

DOROTA SZKLARSKA (SEKRETARZ)

WŁADYSŁAW KUBIAK

KS. **KAZIMIERZ RULKA**

ADAM WRÓBEL

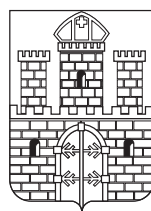
WŁOCŁAWSKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE

S WŁOCŁAWSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

pod redakcją
Stanisława Kunikowskiego

TOM IX

Włocławek 2021

Wydawca
Włocławskie Towarzystwo Naukowe

Przeprojektowanie okładki, strony tytułowej,
opracowanie typograficzne, łamanie
Maciej Kolanowski

Redakcja i korekta
dr Miłosz Kłobukowski

© Copyright by Włocławskie Towarzystwo Naukowe, Włocławek 2021

Wydano z pomocą finansową:

Gminy Miasta Włocławek
(na podstawie Umowy
Nr K.SP.K.8/2021 dot. 524.8.2021)

Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu
(na podstawie umowy Nr UM_KN.616.1.109.2021)

Województwo
Kujawsko-Pomorskie

Urząd Marszałkowski
Województwa
Kujawsko-Pomorskiego
w Toruniu

Dofinansowano z budżetu
Samorządu Województwa
Kujawsko-Pomorskiego

ISBN 978-83-88115-75-2 całość
ISBN 978-83-60150-82-5 tom 9

Włocławskie Towarzystwo Naukowe
87-800 Włocławek, pl. Wolności 20
tel. 54 232 28 08
www.wtn.pl; e-mail: wtn@wtm.pl

Druk i oprawa:
Totem.com.pl sp. z o.o. sp. k.
ul. Jacewska 89
88-100 Inowrocław

DO CZYTELNIKA

Kontynuując inicjatywę Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, podjętą w 2004 r., oddajemy do rąk czytelników kolejny, dziewiąty tom *Włocławskiego Słownika Biograficznego*, aby upamiętnić zarówno postaci szczególnie związane z Włocławkiem przez fakt urodzenia, jaki i osoby, które osiedlając się w tym miejscu, przyczyniły się do jego rozwoju w ciągu minionego tysiąclecia i początku obecnego.

Oddajemy szczególnie hołd, wyrażamy wdzięczność i składamy podziękowania naszym przodkom, którzy dla małej ojczyzny, którą jest Włocławek, poświęcili niejednokrotnie życie bądź odegrali znaczącą rolę na rzecz rozwoju miasta w aspekcie społecznym, gospodarczym, kulturowym, naukowym, oświatowym i politycznym.

Mimo ogłoszenia drukiem już ośmiu tomów *Słownika* nie słabnie zainteresowanie czytelników losami kolejnych postaci, które na trwałe wpisały się w dzieje miasta i regionu, dlatego też Redakcja przekazuje Państwu kolejne biogramy w dziewiątym tomie.

W imieniu Komitetu Redakcyjnego pragnę serdecznie podziękować wszystkim 36 autorom biogramów za ich społeczny wkład w upamiętnienie niejednokrotnie już zapomnianych osób, których nazwiska zapisały się złotymi zgłoskami w poszczególnych okresach dziejów naszego miasta. W niniejszym, dziewiątym tomie *Słownika* autorzy zgromadzili i opracowali 97 biogramów. Wielu z nich po raz pierwszy zaprezentowało swoje umiejętności pisarskie i edytorskie. W dotychczas opublikowanych dziewięciu tomach ukazały się łącznie 974 biogramy.

Dziękuję członkom Rady Naukowej oraz Komitetowi Redakcyjnemu za cenne uwagi i spostrzeżenia, które pozwoliły nadać właściwy kształt poszczególnym biogramom bohaterów *Słownika*.

Tradycyjnie już kieruję uwagę czytelników do końcowej części publikacji, w której został umieszczony wykaz haseł, zarówno z obecnego, jak i z poprzednich ośmiu tomów, a także krótkie noty biograficzne autorów poszczególnych biogramów.

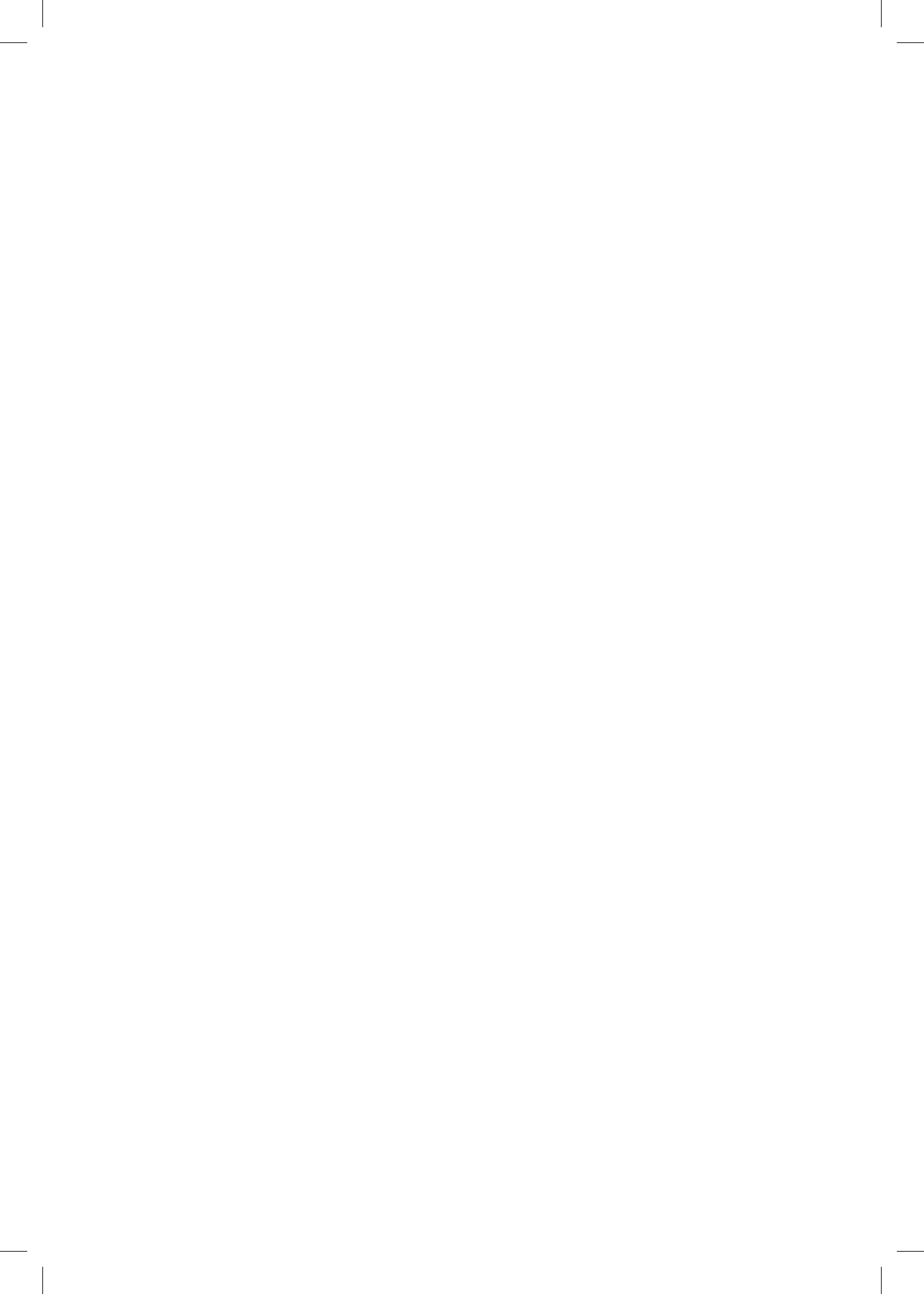
Nie byłoby możliwe wydanie drukiem obecnego tomu, gdyby nie — tradycyjne już — wsparcie finansowe dwóch samorządów: Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu oraz Gminy Miasta Włocławka.

Do biura Włocławskiego Towarzystwa Naukowego nadal zgłaszają się osoby, które są w posiadaniu pamiętek i dokumentów źródłowych dotyczących kolejnych, jeszcze nieopublikowanych postaci. Członkowie Komitetu Redakcyjnego *Słownika* wnikliwie oceniają ich przydatność i podejmują decyzje dotyczące umieszczenia biogramów w kolejnych tomach. Zachęcamy Państwa do kontaktu z biurem WTN i przekazywania swoich propozycji.

Jednocześnie informujemy, że na stronie internetowej Włocławskiego Towarzystwa Naukowego: <http://www.wtn.pl/publikacje/wloclawski-sloownik-biograficzny.html> znajdują się wykazy wszystkich haseł opublikowanych w poszczególnych tomach *Słownika*.

Stanisław Kunikowski

Ciechocinek, w październiku 2021 r.

WSTĘP*

W dziejach każdej społeczności ważną rolę odgrywają nie tylko osoby piastujące zaszczytne i odpowiedzialne stanowiska, ale także te, którym biografistka nie zawsze poświęcała należyty uwagę. A przecież są wśród nich tacy, dzięki którym ich rodzinne miejscowości zyskiwały na znaczeniu i umacniały swoją pozycję polityczną, społeczną, kulturalną i gospodarczą. Dla oddania twórcom naszej historii należnego szacunku i przekazania potomnym wiedzy o ich dziełach i czynach powstało to wydawnictwo.

Pierwsze próby opracowania biografii osób szczególnie zasłużonych dla Włocławka podjęło Włocławskie Towarzystwo Naukowe w 1991 r., wydając z okazji 650-lecia lokacji Włocławka publikację *Zasłużeni dla Włocławka* pod redakcją Mieczysława Wojciechowskiego. Z kolei Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne opublikowało w 1997 r. książkę *425-lecie Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku*. Profesorowie i moderatorzy XX wieku, w której zaprezentowano biogramy i dorobek naukowy księży profesorów, dyrektorów ekonomicznych, ojców duchownych, bibliotekarzy księżnicy seminaryjnej. Sylwetki poszczególnych postaci zasłużonych w dziedzinie kultury, oświaty, nauki, służby zdrowia itp. ukazywały się w wydawnictwach okazjonalnych. Wiele informacji biograficznych zawierają także wspomnienia pośmiertne, które były drukowane w poszczególnych tomach „Ziemi Kujawskiej”, „Rocznika Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej”, „Zapisek Kujawsko-Dobrzyńskich”, „Ateneum Kapłańskiego”.

Dzieje Włocławka związane są trwale z wielowiekową historią państwa polskiego, a dogodne położenie miasta nad brzegiem Wisły oraz na styku historycznych regionów: Kujaw, ziemi dobrzyńskiej i Mazowsza sprawiało, że odbywały się w nim znaczące dla Polski wydarzenia społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturalne. Rosnące zainteresowanie dziejami Włocławka, a w szczególności życiem jego mieszkańców, świadczy o chęci utożsamienia się z lokalną społecznością. Próba poznania własnej Małej Ojczyzny przez pogłębienie wiedzy o działalności i czynach ludzi, którzy odegrali znaczącą rolę w dziejach miasta, dowodzi potrzeby odnalezienia wspólnych korzeni dla motywowania osobistych działań i dążeń. To także wola okazania wdzięczności przodkom za ich codzienną walkę o godne życie dla siebie i lepszą przyszłość dla następnych pokoleń.

Włocławski Słownik Biograficzny przeznaczony jest dla szerokiego grona czytelników, dlatego wydawnictwo posiada cechy opracowania popularnego, połączonego z zasadami naukowej precyzji, obowiązującymi przy redagowaniu tego typu publikacji książkowych. Zamiarem wydawcy — Włocławskiego Towarzystwa Naukowego — było przedstawienie sylwetek ludzi już nieżyjących, a działających we Włocławku od czasów najdawniejszych aż po czasy współczesne oraz osób wywodzących się z Włocławka, których dokonania wykraczały poza granice regionu i Polski. Planuje się opublikowanie ok. tysiąca biogramów w siedmiu–ośmiu tomach. Częstotliwość ukazywania się poszczególnych tomów (corocznie jeden tom) uzależniona jest od pozyskania odpowiednich środków finansowych.

Redakcja *Słownika*, w porozumieniu z autorami biogramów, opracowała kryteria doboru haseł. Przede wszystkim kwalifikowano biogramy tych osób, które działając we Włocławku przyczyniły się do rozwoju miasta w danym okresie jego dziejów oraz tych, które urodziły się we Włocławku, opuściły miasto i wyróżniły się w pracy zawodowej, społecznej, twórczej w Polsce i za granicą.

* Wstęp do tomu pierwszego.

W *Słowniku* dopuszczono możliwość zamieszczenia biogramów osób, które nie urodziły się we Włocławku, krótko w nim przebywały, ale po opuszczeniu miasta zapewniły sobie poczesne miejsce w życiu społecznym, gospodarczym, politycznym, naukowym bądź kulturalnym. Publikacja zawiera także biogramy osób różnych narodowości i wyznań, które piastowały ważne funkcje administracyjne i kościelne w mieście na przestrzeni wieków, osób związanych z walką o niepodległość w czasie I i II wojny światowej, które brały w nich czynny udział, poległy, zginęły w obozach koncentracyjnych lub zostały stracone w innych okolicznościach, a także tych tworzących najnowszą historię III Rzeczypospolitej. W *Słowniku* zastosowano system „holenderski” — każdy tom zawierać będzie biogramy od litery A do Z, co pozwoli wyeliminować suplementy i zminimalizować ryzyko opuszczenia sylwetek osób zasługujących na omówienie; ich biogramy zostaną zamieszczone w kolejnym tomie.

Autorami poszczególnych biogramów jest kilkadziesiąt osób wywodzących się głównie z Włocławka, posiadających zróżnicowane doświadczenie badawcze i metodyczne. Jako redaktor *Włocławskiego Słownika Biograficznego* zdaję sobie sprawę z ogromu pracy włożonej przez poszczególnych autorów przy gromadzeniu i opracowywaniu haseł. Jestem pewien, że poniesiony trud zaowocuje w następnych tomach.

Nad całością prac badawczych opiekę sprawuje Rada Naukowa pod przewodnictwem prof. dr. hab. Mieczysława Wojciechowskiego, składająca się z przedstawicieli nauki, znawców i propagatorów historii regionu. W imieniu zespołu redakcyjnego i wszystkich autorów składam podziękowania za cenne uwagi i sugestie prof. prof.: Stefanowi Cackowskiemu, ks. Witoldowi Kujawskiemu, Marianowi Pawlakowi, Andrzejowi Radziwińskiemu, Mieczysławowi Wojciechowskiemu.

Oddajemy Czytelnikom pierwszy tom *Włocławskiego Słownika Biograficznego*, który ukazuje się w 25-lecie utworzenia Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, licząc na wyrozumiałość i oczekując konstruktywnych uwag oraz propozycji. Jeżeli poszczególne tomy WSB wniosą nowe materiały do opublikowanych już w opracowaniach naukowych o Włocławku, uznamy nasze przedsięwzięcie za udane.

Stanisław Kunikowski

WYKAZ SKRÓTÓW

- AAN** — Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AAW — Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie
AB — Akademia Bydgoska
ABMK — Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne
abp — arcybiskup
ADP — Archiwum Diecezji Płockiej
adw. — adwokat
ADW — Archiwum Diecezjalne we Włocławku
AK — Armia Krajowa
AKD — Archiwum Kurii Diecezjalnej
AKDW — Akta Kurii Diecezji Włocławskiej
al. — aleja
AL — Armia Ludowa
AmW — Akta miasta Włocławka
APB — Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
APL — Archiwum Państwowe w Łodzi
APPozn. — Archiwum Państwowe w Poznaniu
APS — Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu
APT — Archiwum Państwowe w Toruniu
APTOW — Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku
APW — Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku
APWł. — Archiwum Państwowe we Włocławku
arch. — archiwum
ARG — Archiwum Getta Warszawy
art. — artykuł
ASP — Akademia Sztuk Pięknych
ATK — Akademia Teologii Katolickiej
ATR — Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy
AWF — Akademia Wychowania Fizycznego
AWS — Akcja Wyborcza Solidarność
AWSP — Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy
AZKO Wł. — Archiwum Zakładowe Delegatury we Włocławku Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy
AŻIH — Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego im. E. Ringelbluma w Warszawie
- b.** — były
BBC — British Broadcasting Corporation (Brytyjska Korporacja Radiofoniczna)
BBWR — Bezpartyjny Blok Wspierania Reform
BBWR — Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (1927–1935)
b.d. — brak daty
BIP — Biuro Informacji i Propagandy
- bl.** — błogosławiony
bp — biskup
b.r. i m. — brak roku i miejsca (wydania)
BWA — Biuro Wystaw Artystycznych
BWSD — Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku im. Księży Chodyńskich
- CAW** — Centralne Archiwum Wojskowe
ChZZ — Chrześcijański Związek Zawodowy we Włocławku
ckm — ciężki karabin maszynowy
CK SD — Centralny Komitet Stronnictwa Demokratycznego
CTR — Centralne Towarzystwo Rolnicze
cz. — część
- d.** — (z) domu
dawn. — dawniej
dek. — dekanat
dh. — druh, druhna
DKTK — Dobrzyńsko-Kujawskie Towarzystwo Kulturalne we Włocławku
DLP — Dyrekcja Lasów Państwowych
doc. — docent
dod. — dodatek
DP — Dywizja Piechoty
dr — doktor
ds. — do spraw
dypl. — dyplom
dyr. — dyrektor
DZ — Dywizja Zmechanizowana
- etc.** — (łac. *et cetera*) i tak dalej
- FJN** — Front Jedności Narodu
fot. — fotografia, fotografie
- gen.** — generał
gen. bryg. — generał brygady
GG — Generalne Gubernatorstwo
gm. — gmina
GSW — Galeria Sztuki Współczesnej
gub. — gubernia
GZK — Gimnazjum Ziemi Kujawskiej
- h.** — herb
ha — hektar

hab. — habilitowany
hm. — harcmistrz
hr. — hrabia

IHKM — Instytut Historii Kultury Materialnej PAN

il. — ilustracja
im. — imienia
inf. — informacje
inw. — inwentarz
inż. — inżynier
IPN — Instytut Pamięci Narodowej
itp. — i tym podobnie

j. — język
jid. — jidysz
JW — Jednostka Wojskowa

k. — koło
kan. — kanonik
kard. — kardynał
KBN — Komitet Badań Naukowych
KBW — Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
KC PZPR — Komitet Centralny PZPR
KDW — Kuria Diecezjalna Włocławska
KEN — Komisja Edukacji Narodowej
KIK — Klub Inteligencji Katolickiej
KM PSP — Komenda Miejska Państwowej Straży
Pożarnej
KM PZPR — Komitet Miejski PZPR
k.nlb. — karta nieliczbowana
kom. — komisarz (wystawy)
kop. — kopiejka
KPP — Komunistyczna Partia Polski
kpt. — kapitan
kpt. obs. — kapitan obserwacyjny
KRN — Krajowa Rada Narodowa
ks. — ksiądz
ks. kan. — ksiądz kanonik
ks. prał. — ksiądz prałat
kserogr. — kserograficzna
k.strzel. — kompania strzelecka
KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW PZPR — Komitet Wojewódzki PZPR
KZKS — Kujawskie Zakłady Koncentratów Spożywczych

l. — lata
leg. — legitymacja
lek. — lekarz
LiGZK — Liceum i Gimnazjum Ziemi Kujawskiej
we Włocławku

LOK — Liga Obrony Kraju
LWP — Ludowe Wojsko Polskie
LZK — Liceum Ziemi Kujawskiej

m. — miasto, miejscowość
maszyn., mps. — maszynopis
mat. — materiały
mec. — mecenas
mgr — magister
m.in. — między innymi
MiPK FJN — Miejski i Powiatowy Komitet Frontu
Jedności Narodu
mjr — major
MKiS — Ministerstwo Kultury i Sztuki
mkp — marka polska
mln — milion
MON — Ministerstwo Obrony Narodowej
MRN — Miejska Rada Narodowa
m.st. — miasto stołeczne
MSZ — Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MZKiD — Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej
we Włocławku

n. — nad
NAC — Narodowe Archiwum Cyfrowe
najśw. — najświętszy
NKWD — Narodnyj Komissariat Wnucyennych Dieł
(ros.) — Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
nr — numer
NOT — Naczelna Organizacja Techniczna
NRA — Naczelna Rada Adwokacka
NRD — Niemiecka Republika Demokratyczna
NSZZ „Solidarność” — Niezależny Samorządny Związek
Zawodowy „Solidarność”

ob. — obecnie
odb. — odbitka
OHP — Ochotniczy Hufiec Pracy
ok. — około
OMTUR — Organizacja Młodzieżowa Towarzystwa
Uniwersytetu Robotniczego
ONZ — Organizacja Narodów Zjednoczonych
oo. — ojcowie (zakonnicy)
OOP — Oddziałowa Organizacja Partyjna
oprac. — opracowanie, opracował
ORA — Okręgowa Rada Adwokacka
osob. — osobowe
OSP — Ochotnicza Straż Pożarna

PAL — Polska Armia Ludowa
PAN — Polska Akademia Nauk
par. — parafia
PAU — Polska Akademia Umiejętności
PCK — Polski Czerwony Krzyż
pers. — personalne
PGSW — Państwowa Galeria Sztuki Współczesnej
phm. — podharcemistrz
pkt — punkt
pl. — plac
plut. — plutony
plk — pułkownik
pn. — pod nazwą
p.o. — pełniący obowiązki
poł. — połowa
POP — Podstawowa Organizacja Partyjna
popr. — poprawione
por. — porucznik
por. pil. — porucznik pilot
POW — Polska Organizacja Wojskowa
POW — Pomorski Okręg Wojskowy
pow. — powiat
poz. — pozycja
późn. — później, późniejszy
pp — pułk piechoty
PPChD — Porozumienie Polskich Chrześcijańskich
Demokratów
ppłk — podpułkownik
ppłk dypl. — podpułkownik dyplomowany
ppłk w st. spocz. — podpułkownik w stanie spoczynku
ppor. — podporucznik
PPR — Polska Partia Robotnicza
PPS — Polska Partia Socjalistyczna
PPS-Lewica — Polska Partia Socjalistyczna-Lewica
prał. — prałat
pr. magist. — praca magisterska
PRON — Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
pr. zbior. — praca zbiorowa
PRL — Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN — Powiatowa Rada Narodowa
PRNiUP we Wł. — Powiatowa Rada Narodowa i Urząd
Powiatowy we Włocławku
proc. — procent
prof. — profesor
ps., pseud. — pseudonim
PSL — Polskie Stronnictwo Ludowe
PSP — Pracownia Sztuk Plastycznych
pt. — pod tytułem
PTH — Polskie Towarzystwo Historyczne
PTK — Polskie Towarzystwo Krajoznawcze

PTP — Polskie Towarzystwo Psychologiczne
PTTK — Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PUBP — Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
pw. — pod wezwaniem
PWSSP — Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych
PWSZ — Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
we Włocławku
PZF — Polski Związek Filatelistyki
PZPR — Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

r. — rok
R. — rocznik
rb — rubel
rbs — rubel srebrem
red. — (pod) redakcją
red. nauk. — redaktor naukowy
rel. — relacja
repr. — reprint
rez. — rezerwy
rkp. — rękopis
RKU — Rejonowa Komenda Uzuppełnień
rozszerz. — rozszerzone
RP — Rzeczpospolita Polska
rtm. — rotmistrz
RWE — Radio Wolna Europa
s. — siostra
s. — strona
SA — Spółka Akcyjna
SB — Służba Bezpieczeństwa
SBP — Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
scen. — scenariusz
S.Ch. — Samopomoc Chłopska
SD — Seminarium Duchowne
SdRP — Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej
SEP — Stowarzyszenie Elektryków Polskich
SGH — Szkoła Główna Handlowa
SITPP — Stowarzyszenie Inżynierów i Techników
Przemysłu Papierniczego
SKL-RNP — Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe
— Ruch Nowej Polski
SLD — Sojusz Lewicy Demokratycznej
SLD — Stronnictwo Ludowo-Demokratyczne
SLD-UP — Sojusz Lewicy Demokratycznej — Unia
Pracy
SP — Szkoła Podstawowa
ss. — siostry
ss. — strony
sygn. — sygnatura

Śp. — Świętej pamięci
św. — święty

t. — tom

TKZ — Towarzystwo Kredytowe Ziemskie

tłum. — tłumaczył

tm. — tego miesiąca

TOP — Tajna Organizacja Polska

t. osob. —teczka osobowa

tow. — towarzystwo

TPPR — Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej

tr. — tego roku

TUR — Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego

TWP — Towarzystwo Wiedzy Powszechnej

TVP — Telewizja Polska

tys. — tysiąc

twz. — tak zwane, tak zwany

UAM — Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

UB — Urząd Bezpieczeństwa

UE — Unia Europejska

UG — Uniwersytet Gdański

UJ — Uniwersytet Jagielloński

UKW — Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ul. — ulica

UŁ — Uniwersytet Łódzki

UMK — Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

UPA — Ukraińska Powstańcza Armia

ur. — urodzona, urodzony

UŚ — Uniwersytet Śląski

UW — Uniwersytet Warszawski

UWM — Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

uzup. — uzupełnione

v. — verso (łac.) — na odwrotnej stronie

vel — lub

w. — wiek

WBH CAW — Wojskowe Biuro Historyczne Centralne
Archiwum Wojskowe

WDK — Wojewódzki Dom Kultury

WFS — Wojewódzka Federacja Sportu

wg — według

WKP(b) — Rosyjska Komunistyczna Partia (bolszewików)

woj. — województwo

woł. — wolumin

WP — Wojsko Polskie

WPPont. — Warszawski Pułk Pontonowy

WRN — Wojewódzka Rada Narodowa

WSD — Wyższe Seminarium Duchowne

WSH — Włocławska Szkoła Handlowa (ob. LZK)

WSHE — Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna
we Włocławku

WSP — Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy

WSPS — Wyższa Szkoła Pracy Socjalnej

WSP USB — Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu
Stefana Batorego

WTN — Włocławskie Towarzystwo Naukowe

ww. — wyżej wymienione

wyd. — wydany, wydanie

wyd. popr. i rozsz. — wydanie poprawione i rozszerzone

WZAK — Wojewódzki Złot Aktywnych Krajoznawców

z. — zeszyt

zał. — założony

zb. — zbiorowy

zbior. — zbiorowe

ZBoWiD — Związek Bojowników o Wolność i Demokrację

ZCP Włocławek — Zakłady Celulozowo-Papiernicze
we Włocławku

zg. — zgon

ZG — Zarząd Główny

ZHP — Związek Harcerstwa Polskiego

ZKRPiBWP — Związek Kombatanów Rzeczypospolitej
Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych

ZLP — Związek Literatów Polskich

zł. — złoty

złp. — złoty polski

zm. — zmarł, zmarła

ZMP — Związek Młodzieży Polskiej

ZMS — Związek Młodzieży Socjalistycznej

ZMW — Związek Młodzieży Wiejskiej

ZNP — Związek Nauczycielstwa Polskiego

ZPAP — Związek Polskich Artystów Plastyków

ZSB — Zespół Szkół Budowlanych we Włocławku

ZSMP — Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej

ZSE — Zespół Szkół Ekonomicznych we Włocławku

ZSH — Zasadnicza Szkoła Handlowa we Włocławku

ZSS — Zespół Szkół Samochodowych we Włocławku

ZSWPNM — Zgromadzenie Sióstr Wspólnej Pracy
od Niepokalanej Maryi

ZUS — Zakład Ubezpieczeń Społecznych

zw. — zwany

ZWZ — Związek Walki Zbrojnej

ZZ — Związek Ziemian

ŻOB — Żydowska Organizacja Bojowa

WYKAZ SKRÓTÓW STOSOWANYCH W BIBLIOGRAFII

I. OPRACOWANIA ZWARTE

- Archiwum Ringelbluma* — *Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy*, t. 1–34, Warszawa 1997–2017.
- Borucki M., Ziemia** — Borucki M., *Ziemia kujawska pod względem historycznym, geograficznym, archeologicznym i statystycznym opisana...*, Warszawa 1882.
- Brzuszek B., Męczennicy II wojny światowej** — Brzuszek B., *Męczennicy II wojny światowej związani z klasztorem we Włocławku*, w: Szeinke A.J., Kościół, s. 58–65.
- Chodyński S., Biskupi sufragani** — Chodyński S., *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906.
- Chodyński S., Katalog pralatów** — Chodyński S., *Katalog pralatów i kanoników włocławskich*, Włocławek 1914 (odb. kserogr., rkp. w BWS i ADW).
- Chodyński S., Organy** — Chodyński S., *Organy, śpiew i muzyka w kościele katedralnym włocławskim*, Włocławek 1902.
- Corpus inscriptionum* — *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 4: *Województwo włocławskie*, z. 1: *Kujawy brzeskie*, zebra., oprac., wstępem i komentarzem opatrzyli: A. Mietz i J. Pakulski, Włocławek–Toruń 1985.
- Czaplewski P., Biskupi sufragani** — Czaplewski P., *Biskupi sufragani włocławscy (z akt kapituły włocławskiej)*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1908, t. 1.
- Czaplewski P., Tytułarny episkopat** — Czaplewski P., *Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej*, Poznań 1915.
- 425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Dokumentacja** — *425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Dokumentacja jubileuszu*, pod red. W. Hanca i K. Rulki, Włocławek 1995.
- 425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Profesorowie** — *425 lat Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Profesorowie i moderatorzy XX wieku*, pod red. W. Hanca i K. Rulki, Włocławek 1997.
- Czy wiesz** — *Czy wiesz, kto to jest?*, pod ogólną red. S. Łoży, [t. 1], Warszawa 1938, [t. 2]: *Uzupełnienia i sprostowania*, [Warszawa 1938]; ([wyd. fotooffset [t. 1] Warszawa 1983 [t. 2] Warszawa 1984]).
- Diecezja chełmińska** — *Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, oprac. zbior., Pelplin 1928.
- Dok. kuj. i maz.** — *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, Arch. Kom. Hist., Kraków 1888, t. IV.
- EK** — *Encyklopedia katolicka*, t. 1–20, Lublin 1995–2014.
- EWoK** — *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław i in. 1971.
- Frątczak W., Diecezja włocławska** — Frątczak W., *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, wyd. 2, Włocławek 2013.
- Hierarchia catholica** — *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, Ecclesiarum antistitutium series*, t. 1: 1198–1431, coll. C. Eubel, Monasterii 1913; t. 2: 1431–1503, coll. C. Eubel, Monasterii 1911.
- Jacewicz W., Woś J., Martyrologium** — Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w l. 1939–1945*, z. 1 i 2, Warszawa 1977, z. 4 i 5, Warszawa 1978.
- Jakubowska W., Solarczyk M., Organizacja** — Jakubowska W., Solarczyk M., *Organizacja Kościoła Rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku. Informatorium historyczne*, Warszawa–Olsztyn 2011.
- KDP** — *Kodeks dyplomatyczny Polski*, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, A.S. Helcer, J. Bartoszewicz, M. Boniecki, N. Bobowski, t. 1–4, Warszawa 1847–1887.
- Klasztor Franciszkanów we Włocławku. Uroczystości dziękczynne** — *Klasztor Franciszkanów we Włocławku. Uroczystości dziękczynne za beatyfikację pięciu męczenników franciszkańskich (OFM). 21 maja 2000 r.* Druk ulotny.
- Kosman M., Między ołtarzem a tronem** — Kosman M., *Między ołtarzem a tronem. Poczet prymasów Polski*, Poznań 2000.
- Kraiński I., Pękrol J., 14 Pułk Piechoty** — Kraiński I., Pękrol J., *14 Pułk Piechoty. Zarys historii wojennej pułków polskich w kampanii wrześniowej*, Warszawa 1992.
- Księga pamiątkowa GiLZK** — *Księga pamiątkowa Gimnazjum i Liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku* wydana z okazji Jubileuszu 90-lecia, pod red. M. Pawlaka, Włocławek 1992.
- KZSP** — *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J.Z. Łoziński, B. Wolf-Łozińska, t. 11: *Dawne województwo bydgoskie*, pod red. T. Chrzanowskiego i M. Korneckiego, z. 18: *Włocławek i okolice*, oprac. W. Puget i M. Paździor oraz T. Chrzanowski i M. Kornecki, Warszawa 1988.
- Librowski S., Materiały** — Librowski S., *Materiały do dziejów diecezji włocławskiej czasu wojny 1939–1945*, seria 1 — ogólna, „Arch. Bibl. Muz.” 1979, t. 38.

- Librowski S., Ofiary** — Librowski S., *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji wrocławskiej 1939–1945*, Wrocław 1947.
- Materiały** — *Materiały do dziejów rezydencji w Polsce*, pod red. S. Kunikowskiego, t. 1: *Kujawy wschodnie*, cz. 1, Wrocław 2000, cz. 2, Wrocław 2001, cz. 3, Wrocław 2004; t. 2: *Ziemia dobrzyńska*, cz. 1, Wrocław 2002, cz. 2, Wrocław 2003, cz. 3, Wrocław 2006, cz. 4, Wrocław 2007.
- Męczennicy za wiarę** — *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, pr. zbior., Warszawa 1996.
- Morawski M., Monografia** — Morawski M., *Monografia Wrocławia (Wrocławia)*, Wrocław 1933.
- MPH** — *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejów Polski*, wyd. A. Bielowski [i lwowskie grono członków Komisji Historycznej Akademii Umiejętności], Lwów 1864–1893, t. I–IV, Warszawa 1960–1961 (przedruk).
- MPH** (S.N.), Warszawa 1946–1978, t. I–X.
- Niesiecki K., Herbarz** — Niesiecki K., *Herbarz polski*, t. 1–10, wyd. 2, Warszawa 1988 [przedr. fotooffs., oryg.: Lipsk 1839–1846].
- Nitecki P., Biskupi** — Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w l. 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Prokop K.R., Biskupi pomocniczy** — Prokop K.R., *Biskupi pomocniczy w diecezjach polskich w dobie przedtrydenckiej (2. poł. XIII–I. poł. XVI w.)*, Kraków 2002.
- Prokop K.R., Polscy biskupi dominikańscy** — Prokop K.R., *Polscy biskupi dominikańscy. Słownik biograficzny*, Kraków 2013.
- PSB** — *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1–51, Kraków i in. 1935–2017.
- Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum** — *Sacra Congregatio pro Causis Sanctorum*, P.N. 1884: *Vladislavien et aliarum Beatificationis seu Declarationis Martyrii Antoni Nowowiejski, archiepiscopi, Henrici Kaczorowski et Anaclei Kopliński, sacerdotum, Mariae Annae Biernacka, laicae atque Centum Tres Sociorum in odium Fidei, uti fertur, annis 1939–1945 interfectorum. Positio super Martyrio*, Romae 1997, vol. II: *Informationes partiales seu depositiones de vita, virtutibus, martyrio et fama martyrii*; vol. III, 2: *Summaria et documenta*.
- SBKP** — *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939–1947*, cz. 1, pod red. H. Maciejewskiej-Marcinkowskiej i E. Zawackiej, Toruń 1994; cz. 2, pod red. E. Zawackiej, Toruń 1996; cz. 3, pod red. A. Zakrzewskiej i E. Zawackiej, Toruń 1997; cz. 4, pod red. A. Zakrzewskiej i E. Zawackiej, Toruń 1998; cz. 5, pod red. E. Skerskiej, Toruń 2001; cz. 6, pod red. E. Skerskiej, Toruń 2005.
- Schematyzmy... 1796–2013** — *Schematyzmy diecezji wrocławskiej 1796–2013*, Wrocław 2013.
- SGKP** — *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1893.
- Skotnicki W.J., Harcerstwo** — Skotnicki W.J., *Harcerstwo męskie we Wrocławku w l. 1911–1945*, Toruń 2002.
- Słownik artystów** — *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. I–VII, Warszawa–Wrocław 1971–2003.
- SPTK** — *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 1–7, Warszawa 1981–1983; t. 8: *SPTK 1981–1993*, Kraków 1995; t. 9: *SPTK 1994–2003*, Warszawa 2006.
- Spół. Pol. Śred.** — *Spółeczeństwo Polski Średniowiecznej*, t. 1–9, Warszawa 1981–2001.
- Stolica i region** — *Stolica i region. Wrocław i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, red. O. Krut-Horonziak i L. Kajzer, Wrocław 1995.
- Sulla Croce con Cristo** — *Sulla Croce con Cristo. I 17 Beati Francescani Pollacchi vittime della II Guerra Mondiale. Vita Minorum*, 2001, 1, s. 30–81.
- Szeliga F., Przemysł** — Szeliga F., *Przemysł wrocławski*, Wrocław 1928.
- Szteinke A.J., Klasztor Braci Mniejszych we Wrocławku podczas II wojny światowej** — Szteinke A.J., *Klasztor Braci Mniejszych we Wrocławku podczas II wojny światowej (1939–1945)*, w: *Śladami Świętych. Księga pamiątkowa ku czci Gabriela Jana Bartoszewskiego OFM Cap.*, Lublin 2007, s. 361–374.
- Szteinke A.J., Kościół** — Szteinke A.J., *Kościół Wszystkich Świętych i Klasztor Franciszkanów-Reformatów we Wrocławku 1625–1997*, Wrocław 1998.
- Szteinke A.J., Męczennicy II wojny** — Szteinke A.J., *Męczennicy II wojny światowej z Zakonu Braci Mniejszych*, „Studia Franciszkańskie” 2002, t. 12, s. 724–732.
- Szostkiewicz Z., Katalog biskupów** — Szostkiewicz Z., *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski*, w: *Sacrum Poloniae Millennium. Rozprawy — Szkice — Materiały historyczne*, t. 1, Rzym 1954.
- Wajer J., Życie kulturalne** — Wajer J., *Życie kulturalne Wrocławka w l. 1918–1939*, Bydgoszcz 1997.
- Willi D., Pąpste, Kardinäle** — Willi D., *Pąpste, Kardinäle und Bischöfe aus dem Cistercienser-Ordlen*, Brengenz 1912.
- Wrocławek** — *Wrocławek. Dzieje miasta*, pod red. J. Staszewskiego, t. 1: *Od początków do 1918 roku*, Wrocław 1999; t. 2: *Lata 1918–1998*, Wrocław 2001.
- Wojenna służba Polek** — *Wojenna służba Polek w II wojnie światowej*, pod red. W. Rezmera, Toruń 2003.
- WSB** — *Wrocławski Słownik Biograficzny*, t. 1–8, pod red. S. Kunikowskiego, Wrocław 2004–2019.

Zasłużeni — *Zasłużeni dla Włocławka (XIII–XX w.)*, pod red. M. Wojciechowskiego, Włocławek 1991.

Zbiór — *Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich*, wyd. J.K. Kochanowski, t. I, Warszawa 1919.

Ziółkowski B., Tajne nauczanie — Ziółkowski B., *Tajne nauczanie i konspiracyjne życie kulturalne na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej (powiat lipnowski) w l. 1939–1945*, Włocławek 2006.

II. CZASOPISMA

„ABC” — „ABC dla Włocławka i Kujaw”

„Arch. Bibl. Muz.” — „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”

„Aten. Kapł.” — „Ateneum Kapłańskie”

„Biul. Hist. Sztuki” — „Biuletyn Historii Sztuki”

„Biul. Przewod.” — „Biuletyn Przewodnicki”

„Czasy Nowoż.” — „Czasy Nowożytnie”

„Czest. Studia Teol.” — „Częstochowskie Studia Teologiczne”

„Dzien. Kuj.” — „Dziennik Kujawski”

„DzP MSW” — Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych

Dz.U. — Dziennik Ustaw

Dz.Urz. — Dziennik Urzędowy

„Gaz. Kuj.” — „Gazeta Kujawska”

„Gaz. Pom.” — „Gazeta Pomorska”

„IKP” — „Ilustrowany Kurier Polski”

„Kron. Diec. Kuj. Kalis.” — „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej”

„Kron. Diec. Włocł.” — „Kronika Diecezji Włocławskiej”

„Kujawianin” — „Kujawianin. Informator Handlowo-Przemysłowy”

„Kwart. Hist.” — „Kwartalnik Historyczny”

„ŁB/PK” — „Ład Boży” wkładka do „Przewodnika Katolickiego”

„Mies. Diec. Włocł. — Kron.” — „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej — Kronika”

„MDP” — „Miesięcznik Diecezji Płockiej”

„Nasze Dzisiaj” — „Nasze Dzisiaj. Biuletyn Prowincji M.B. Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych”

„Prawo Kanon.” — „Prawo Kanoniczne”

„Pol. Arch. Med. Wewn.” — „Polskie Archiwum Medycyny Wewnętrznej”

„Prz. Katol.” — „Przegląd Katolicki”

„Prz. Lek.” — „Przegląd Lekarski”

„Rocz. Elbl.” — „Rocznik Elbląski”

„Rocz. Muz.” — „Rocznik Muzealny”

„Rocz. Nauk Społ.” — „Rocznik Nauk Społecznych”

„Rocz. Teol. Kanon.” — „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”

„Rocz. Tor.” — „Rocznik Toruński”

„Słowo Pom.” — „Słowo Pomorskie”

„Studia Włocł.” — „Studia Włocławskie”

„Studia Źródł.” — „Studia Źródłoznawcze”

„Tyg. Ilustr.” — „Tygodnik Ilustrowany”

„Wiad. Archidiec. Lub.” — „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej”

„Wiad. Diec. Lub.” — „Wiadomości Diecezji Lubelskiej”

„Wiad. Włocł.” — „Wiadomości Włocławskie”

„WIKiT” — „Włocławski Informator Kulturalny i Turystyczny”

„Włocł. Tydz.” — „Włocławski Tydzień”

„WTK” — „Włocławski Tygodnik Kulturalny”

„Zap. Hist.” — „Zapiski Historyczne”

„Zap. Kuj. Dobrz.” — „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”

„Zesz. Nauk. KUL” — „Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”

„Ziemia Kuj.” — „Ziemia Kujawska”

„Życ. Włocł.” — „Życie Włocławka”

„Życ. Włocł. Okol.” — „Życie Włocławka i Okolicy”

ADAMCZYK ANDRZEJ

(1954–2021), pracownik Kujawskich Zakładów Koncentratów Spożywczych (później Delecta SA, ob. Bakalland SA) we Włocławku, współpracownik *WSB*, autor książek o fabryce Bohma i Wieńcu-Zdroju, popularyzator historii Włocławka

Urodził się 21 XI 1954 r. we Włocławku jako najstarszy syn Józefa (1931–1994), pracownika Przedsiębiorstwa Państwowego „Uzdrowisko Wieniec” w Wieńcu-Zdroju i Heleny z Lewandowskich (1933–2007). Jego matka poświęciła się wychowywaniu czterech synów (Andrzeja, Ryszarda, Leszka i Zbigniewa).

W l. 1961–1969 uczył się w Szkole Podstawowej nr 4 im. Janka Krasickego we Włocławku. Edukację kontynuował w Technikum Chemicznym im. Marii Skłodowskiej-Curie we Włocławku, gdzie 5 VI 1973 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. Po zdaniu egzaminów wstępnych został przyjęty na studia na kierunku chemia (specjalność technika drewna i celulozy) Wydziału Technologii Chemicznej Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Bydgoszczy. Uczelnia, w wyniku przekształceń, od 1974 r. przyjęła nazwę Akademia Techniczno-Rolnicza im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, następnie — w l. 2006–2021 — Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, ob. Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich. Wydział Technologii Chemicznej został przemianowany na Instytut Technologii i Inżynierii Chemicznej, którego był studentem. Będąc na czwartym roku studiów, uzyskał tzw. stypendium fundowane z Kujawskich Zakładów Koncentratów Spożywczych we Włocławku (KZKS), które zapewniało mu podjęcie pracy w tym przedsiębiorstwie po zakończeniu nauki. Na podstawie pracy dyplomowej *Otrzymywanie waniliny z ługów postarczynowych z roztwarzania drewna metodą dwustopniową*, promotor prof. dr hab. inż. Zygmunt Kin (1916–1999), oraz po zdaniu egzaminów, 21 III 1978 r. uzyskał tytuł mgra inż. chemika. Temat jego pr. magist. był związany z zakładem nr 4 KZKS, Wydziałem Produkcji Waniliny, który zbudowano od podstaw w l. 1953–1956 przy ul. Bar-

skiej. Surowcem do produkcji waniliny, cenionego aromatu spożywczego, był tani i łatwo dostępny odpadowy ług pocelulozowy z pobliskich Zakładów Celulozowo-Papierniczych im. Juliana Marchlewskiego.

Po ukończeniu studiów, 10 IV 1978 r., został zatrudniony jako stażysta w Zakładzie Badawczo-Rozwojowym w Kujawskich Zakładach Koncentratów Spożywczych we Włocławku (od 1993 r. Delecta SA, która trzy lata później została kupiona przez norweską firmę Rieber & Son ASA. W 2002 r. firma zmieniła nazwę na Rieber Foods Polska SA. W 2013 r. zakład nabył koncern przemysłowy Orkla SA, by rok później sprzedać go Bakallandowi. Wówczas powrócono do nazwy Delecta SA. Obowiązywała ona do 2016 r., kiedy to nastąpiło połączenie Delecty SA z Bakallandem SA. Powstała wówczas grupa kapitałowa Bakalland SA). W I 1979 r. został powołany do Szkoły Oficerów Rezerwy wojsk chemicznych w Krakowie. Uchwałą Rady Państwa z 6 XII tr. mianowano go na stopień ppor. Po odbyciu służby wojskowej został kierownikiem Zakładu nr 3 (Zakład Produkcji Konserw i Paluszków) przy ul. Obrońców Stalingradu (ob. ul. Królewiecka). W 2005 r. nadzorował przeniesienie Oddziału Produkcji Konserw z ul. Królewieckiej na ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego. Od 2005 r. do 31 VII 2011 r. pełnił funkcję kierownika Oddziału Produkcji Konserw. Od 1 VIII tr. powierzono mu obowiązki zastępcy kierownika Zakładów Produkcyjnych nr 1 i nr 2. Pod koniec pracy zawodowej, w wyniku zmian organizacyjnych w firmie oraz pogarszającego się stanu zdrowia, podjął pracę na stanowisku analityka produkcji (1 IX 2016–26 XII 2019). 26 VI 1993 r. na Walnym Zgromadzeniu akcjonariuszy spółki akcyjnej Delecta SA w tajnym głosowaniu został wybrany do pięcioosobowej Rady Nadzorczej tej spółki jako jeden z dwu reprezentantów załogi pracowniczej (drugim był mgr inż. Wojciech Mickiewicz). Członkiem Rady Nadzorczej był do 1997 r. W zakładzie pracował przez ponad 41 lat do momentu przejścia na emeryturę 26 XII 2019 r. W tym czasie wykazywał się profesjonalnym podejściem do obowiązków zawodowych i umiejętnością rozwiązywania problemów ludzkich. Cieszył się szacunkiem wśród załogi i uznaniem ze strony dyrekcji. Andrzej Adamczyk był specjalistą w zakresie technologii termicznego utrwalania żywności. Specjalizował się we wdrażaniu systemów HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points), bezpieczeństwa zdrowotnego żywności poprzez ustalanie

parametrów krytycznych punktów kontroli (CCP). W zakresie nowoczesnych metod konserwowania żywności, w kontekście integracji z Unią Europejską, współpracował z Centralnym Ośrodkiem Badawczo-Rozwojowym Aparatury Badawczej i Dydaktycznej Oddział w Poznaniu. Ponadto aktywnie uczestniczył we wdrażaniu systemu informatycznego w firmie. Brał czynny udział w przekształcaniu Kujawskich Zakładów Koncentratów Spożywczych w Delectę SA. W trakcie pracy systematycznie podwyższał swoje kwalifikacje uczestnicząc w różnych szkoleniach, kursach, seminariach. Jako pracownik wykazywał się kreatywnością, umiejętnością zarządzania pracą ludzi i procesami technologicznymi.

Pasją Andrzeja Adamczyka była historia. Kolekcjonował pocztówki, zdjęcia, książki, czasopisma, w tym „Promień Słońca” oraz inne artefakty związane z przemysłem wrocławskim, głównie z fabryką Bohma. W l. 2009–2010 na łamach „Biul. Przewod.” wydawanego przez Oddział Kujawski PTTK we Wrocławku opublikował serię artykułów, która została poświęcona historii fabryki: *Od Mahna do Bohma, czyli początki przetwórstwa cykorii na Kujawach* (2009, nr 95, s. 2–7), *Od Mahna do Bohma, czyli szczęśliwy przełom XIX i XX wieku* (2009, nr 97, s. 9–14), *Od Mahna do Bohma. Część 3. Okres od 1912 r. do 1918 r.* (2010, nr 101, s. 2–6), *Od Mahna do Bohma. Część 4. Ku zjednoczeniu fabryk* (2010, nr 102, s. 9–16). Były one niejako przygotowaniem do napisania książki *Zapomniany świat Bohma. Zjednoczone Fabryki Cykorii Ferd. Bohm & Co i Gleba we Wrocławku SA* (Wrocław 2012, ss. 169, [6], il.; wyd. II, Wrocław 2016, ss. 171, [4], il.). Za pierwsze wydanie ww. książki w roku 2013 otrzymał Laur Prezydenta Wrocławka w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania i ochrony kultury. Dzieje fabryki Bohma i ich właścicieli zaprezentował w formie wykładu połączonego z ekspozycją pamiątek słuchaczom Wrocławskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku przy Centrum Kształcenia Zawadowego i Ustawicznego (2011 r.) oraz Kołu Przewodników przy Oddziale Kujawskim PTTK we Wrocławku (2013 r.). Również na łamach „Biul. Przewod.” zamieścił art. dotyczący *Rodziny Kronenbergów i jej związków z Kujawami* (2008, nr 92, s. 6–10). Był także autorem książki *Wieniec-Zdrój: dzieje i wspomnienia* (Wrocław 2017, ss. 175, il.). Jej zasadniczą część jest monograficznym szkicem opisującym okoliczności odkrycia w lasach pod Wło-

clawkiem źródła wody siarczanowo-wapiennej i zorganizowania tu uzdrowiska. Książka ta stanowi ilustrowaną, popularnonaukową pracę prezentuje kolejne etapy rozwoju miejscowości i historię jej mieszkańców od czasów Kronenbergów do końca 2016 r. Publikacje, których był autorem, powstawały w oparciu o liczne kwerendy archiwalne i biblioteczne. Są wzbogacone informacjami i materiałami pozyskanymi od osób, których rodziny wpisały się zarówno w dzieje fabryki Bohma, jak i w historię Wieńca-Zdroju. Współpracował również z red. *WSB*. Wspólnie z Henrykiem Wawrzyniakiem do t. 6 *Słownika* (Wrocław 2011) oprac. biogramy: Tadeusza Rejmanowskiego (s. 134–136), Romana Waczyńskiego (s. 161–162) oraz Tadeusza Wawrzynkiewicza (s. 163–164).

Część zgromadzonych pamiątek, dotyczących przemysłu wrocławskiego, przekazał 24 X 2010 r. w darze Muzeum Etnograficznemu im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu (były to dwa opakowania z zawartością domieszki do kawy Bohm) oraz 15 X 2019 r. do Działu Historycznego Muzeum Historii Wrocławka, Oddziału MZKiD: sześć „Albumów Bohma” (z wklejonymi rysunkami lub reprodukcjami fotografii, na których widnieją władcy Polski, bohaterowie narodowi, żołnierze różnych formacji WP, aktorzy, sportowcy, polskie statki i okręty oraz zwierzęta) — sprzed 1939 r.; publikacja *Przepisy dra Oetkera* (przed 1939 r.); 23 numery miesięcznika „Promień Słońca” z lat 1935–1939; kalendarz ścienny Bohma na rok 1939; tableau dedykowane dyr. Karolowi Xsieżopolskiemu przez pracowników spółki Bohm–Gleba (1 III 1936 r.); plakat reklamowy Wrocławskiej Fabryki Cykorii „Stella” SA (l. 30. XX w.); plakat reklamowy Fabryki Cykorii „Ferd. Bohm & Co. SA” we Wrocławku (l. 30. XX w.); płat sztandaru Kujawskich Zakładów Koncentratów Spożywczych we Wrocławku (l. 70. XX w.); pudełko z 26 buteleczkami aromatów do pieczenia ciast z fabryki „Ferd. Bohm & Co.” (1947 r.); 2 kubki i 4 filiżanki ceramiczne z hasłami reklamowymi fabryki „Ferd. Bohm & Co.” (przed 1939 r.); 22 opakowania kawy zbożowej oraz budynku wyprodukowanego przez fabrykę „Ferd. Bohm & Co.” (ok. 1938 r.); 8 metalowych puszek z logiem fabryki „Ferd. Bohm & Co.” służących do przechowywania różnych produktów spożywczych (przed 1939 r.); metalowa łyżka stołowa z bitym znakiem fabryki „Ferd. Bohm & Co.”; tłoczony na blasze kolorowy szyld reklamowy Spółki Ziemiańskiej Producentów Cykorii

„Gleba” we Włocławku (l. 20. XX w.); tłoczony na blasze kolorowy szyld reklamowy Fabryki Cykorii „Ferd. Bohm & Co. SA” we Włocławku (l. 20. XX w.).

Andrzej Adamczyk zm. 23 III 2021 r. we Włocławku. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Wieńcu.

11 IX 1976 r. w kościele parafialnym pw. św. Józefa w Szpetalu Górnym zawarł sakramentalny związek małżeński z Jadwigą Rajską (ur. 28 I 1953 r. w Bogucinie), córką Wincentego (1925–1996) i Teresy z Ziębickich (1933–2010). Żona Andrzeja Adamczyka była nauczycielką chemii i przedmiotów pokrewnych w Zespole Szkół Chemicznych im. Marii Skłodowskiej-Curie we Włocławku (1983–2007), natomiast w l. 2007–2015 prowadziła zajęcia w Laboratorium Analizy Leków dla słuchaczy Policealnego Studium Farmaceutycznego we Włocławku. Małżeństwo miało dwoje dzieci: Kamilę Alinę (ur. 27 IV 1980 r. we Włocławku), absolwentkę Politechniki Łódzkiej oraz Adama Łukasza (ur. 7 II 1982 r. we Włocławku), absolwenta UŁ.

Arch. Politechniki Bydgoskiej im. Jana i Jędrzeja Śniadeczkich w Bydgoszczy, Akta studenta Adamczyka Andrzeja, sygn. 191/65 (nr albumu 3967); Arch. Zakładowe Bakaland SA we Włocławku, Akta osob. Andrzeja Adamczyka; — „Gaz. Pom.” 2021, nr 70 (22066), z 25 III, s. 13; tamże, nr 79 (22075), z 6 IV, s. 19; informacja Tomasza Wąsika kierownika Muzeum Historii Włocławka (31 V 2021 r.), w zbiorach autora; informacja Grażyny Szelągowskiej z Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu (2 VI 2021 r.), w zbiorach autora; rel. Teresy Andrzejewskiej z Włocławka (6 V 2021 r.), w zbiorach autora; inf. i mat. żony Jadwigi Adamczyk z Włocławka. Fot. ze zbiorów Jadwigi Adamczyk z Włocławka.

Michał Raczkowski

ANTAS MARIAN HENRYK

(1924–2007), ppłk WP, kombatant, wiceprezes Zarządu ZKRPiBWP we Włocławku

Marian Antas ur. się 3 VIII 1924 r. w m. Borzykowa, gm. Maluszyn, pow. Radomsko, w rodzinie Ludwika i Walerii. Do roku 1939 ukończył 7 klas szkoły powszechnej. W okresie okupacji niemieckiej, 1 III

1942 r. został przez Niemców zatrzymany i osadzony przymusowo w obozie pracy w Częstochowie, gdzie przebywał do końca III 1943 r. Po zwolnieniu z obozu, 15 IV 1943 r. wstąpił do działającej w warunkach konspiracyjnych Polskiej Partii Socjalistycznej i jako jej członek został w 1943 r. skierowany

do oddziału partyzanckiego Brygady Polskiej AL im. Stanisława Dubois, której dowódcą był Janusz Szemley, ps. „Arpad”. Pełnił w niej funkcję łącznika w obwodzie zamieszkania. W warunkach konspiracyjnych używał pseudonimu „Porwa”. Jego oddział działał w okręgu radomszczańskim, gdzie dowódcą był kpt. Edward Kubiak, ps. „Mietek”, zaś komendantem Brygady PAL im. S. Dubois mjr Wolicki.

W oddziale partyzanckim przebywał do chwili wyzwolenia rodzinnej miejscowości w I 1945 r. Wówczas też, po wyzwoleniu ziemi radomszczańskiej, wstąpił do organów Milicji Obywatelskiej, w których służył do 15 IV 1945 r. w Komisariacie Silniczka.

5 V 1945 r. został powołany do służby w WP, w szeregach 27 pp w Częstochowie i służył w nim jako szeregowy do 16 IX tr. Od 17 IX 1945 r. do 31 I 1946 r. służył w 2 Samodzielnym Batalionie Inżynieryjno-Lotniskowym. 1 II 1946 r. został skierowany do Szkoły Podoficerskiej, w której przebywał do 16 IV 1946 r., a następnie służył do 1 XI 1949 r. jako dowódca drużyny, później szef kompanii w Batalionie Budowy Lotnisk. 2 XI 1949 r. został skierowany do Oficerskiej Szkoły Felczerów Weterynarii, którą ukończył 25 IX 1951 r. Otrzymał przydział jako felczer weterynaryjny do 86 pp w ramach 24 Dywizji Piechoty, który stacjonował w Zambrowie. W okresie od 10 I 1953 r. do 25 XI 1954 służył jako dowódca plutonu i weterynarz w Wojskowym Centrum Wyszkozenia i Badań Weterynaryjnych w Warszawie. W XI 1954 r. otrzymał przydział do 39 Centralnej Składnicy Weterynaryjnej, w której służył do 26 VIII 1957 r. jako kierownik eksploatacji. W tym samym miesiącu został skierowany do dyspozycji Dowództwa Marynarki Wojennej, a następnie do Bazy Marynarki Wojennej w Świnoujściu w charakterze felczera weterynarii. W 1964 r. został skierowany do Komitetu Partyjnego, w którym pracował jako instruktor polityczny, a następnie od 30 IV

B

jako sekretarz Komitetu PZPR w 8 Flotylli Obrony Wybrzeża w Świnoujściu. W WP służył bez przerw do 3 II 1975 r. W trakcie służby wojskowej ukończył kolejno: półroczną szkołę podoficerską (1946 r.), dwuletnią Oficerską Szkołę Felczerów Weterynarii (1951 r.), pięcioletnie studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku (1963–1968).

Podczas trzydziestoletniej służby wojskowej dwa lata odbył w ramach służby zasadniczej, następne dwa lata jako podoficer zawodowy, kolejne dwa lata jako podchorąży i 24 lata jako oficer WP. Posiadał stopień ppłka WP (komandora ppora).

Od 1957 r. służył w Marynarce Wojennej, a następnie od 1969 r. w stopniu ppłk. jako zastępca dowódcy ds. politycznych w JW 5539 w Zabrze. Od 3 II 1975 r. na skutek wypadku losowego i orzeczonego inwalidztwa został zwolniony do rez. Mieszkał w Zabrzu wraz z rodziną. W V 1978 r. wraz z rodziną przeniósł się do Włocławka, aby być bliżej swoich młodszych braci (Tadeusz i Wacław), którzy mieszkali tutaj od lat 50. XX w.

Członek PZPR od Kongresu Zjednoczeniowego w XII 1948 r. Od 26 VIII 1959 r. należał do ZBoWiD w Zabrzu. Będąc na rencie inwalidzkiej, aktywnie działał w tejże organizacji kombatanckiej, sprawując w l. 1975–1977 funkcję członka Prezydium Zarządu Oddziału w Zabrzu. Po zamieszkaniu w 1977 r. we Włocławku został wybrany wiceprezesem Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD, był także przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji Historycznej. Brał aktywny udział w życiu politycznym i społecznym, w l. 1980–1981 był II sekretarzem Terenowej Organizacji Partyjnej we Włocławku. Od 3 VI 1980 r. należał także do Związku Inwalidów Wojennych RP.

Związek małżeński zawarł 19 VII 1952 r. z Danutą Wójcicką w Warszawie. Małżonkowie mieli dwoje dzieci: córkę ur. w 1955 r. w Warszawie i syna Leszka ur. w 1956 r. w Lublinie. Oboje mieszkają we Włocławku.

Marian Antas w uznaniu za swoją pracę zawodową i działalność społeczną otrzymał odznaczenia państwowe i resortowe, m.in.: Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (17 IV 1985), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (17 IX 1973), Srebrny Krzyż Zasługi (2 X 1968) oraz Medal 30-lecia PRL i Medal 40-lecia PRL.

Za udział w walkach z najeżdżącą niemieckim otrzymał odznaczenia bojowe: Krzyż Partyzancki (12 X

1958), Medal Zwycięstwa i Wolności (23 VIII 1946), Medal za udział w walkach o Berlin (5 V 1970), Odznaka Grunwaldzka (1957). Ponadto został wyróżniony: brązowym medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (12 X 1952), srebrnym medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (12 X 1967) i Złotym medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (12 X 1968) i Medalem „40 lat zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej” (radziecki — 9 V 1985). Posiadał także złotą odznakę „Zasłużony dla rozwoju województwa katowickiego” (1973). W 1988 r. otrzymał Medal im. Ludwika Waryńskiego. W 2005 r. otrzymał Medal „Pro Memoria”.

Zm. 2 II 2007 r. we Włocławku. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Szpetalu Górnym (gm. Fabianki). Żona Danuta zm. w 2020 r. i została pochowana w grobie obok męża.

Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe; Arch. Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie, akta osob. M. Antasa; Inf. i zdjęcie otrzymane od córki Elżbiety Raczyńskiej i syna Leszka.

Władysław Kubiak

BABIŃSKI LECH HIPOLIT MICHAŁ

(1886–1967), nadleśniczy we Włocławku, uczestnik powstania warszawskiego

Urodził się 31 VII/12 VIII 1886 r. we Włocławku. Był synem Antoniego Franciszka (ur. 1852 r.), z zawodu farmaceuty posiadającego aptekę we Włocławku. Jego bliskim krewnym był słynny Józef Babiński, neurolog, który żył i pracował w Paryżu. Matką była Helena z d. Kaczorowska (ur. 1864 r.). Lech

został ochrzczony w kościele św. Jana we Włocławku 24 IX/6 X tr., a jego chrzestnymi byli Michał Kochanowicz, kupiec, i Stanisława Kaczorowska, matka Heleny, a babka Lecha.

Lech miał czterech braci. Studiował w Akademii Leśnej w Tharandcie, jednej z najstarszych leśnych uczelni akademickich na świecie, założonej przez wybitnego leśnika niemieckiego Heinricha Cottę w 1811 r. W 1816 r. szkoła Cotty uzyskała status Królewskiej Saskiej Akademii Leśnej (Königliche Sächsische Forstakademie). Akademię ukończył w 1911 r. razem z Adamem Loretą, pierwszym dyrektorem naczelnym Lasów Państwowych w Polsce po odzyskaniu niepodległości. Studiował później jeszcze w Petersburgu. Po zakończeniu nauki pracował przez kilka lat w okolicach Odessy, gdzie budował linie kolejowe i mosty. W kolejnych l. przeszedł do pracy w leśnictwie i pracował najpierw w dobrach Bużańsko-Olchowickich hr. Adama Potockiego i na terenie dzisiejszej Litwy w pobliżu Druskiennik, następnie został nadleśniczym k. Ostrołęki, ale zawsze chciał powrócić w rodzinne strony na Kujawy. Ok. 1920 r. został nadleśniczym dużego nadleśnictwa w Kowalu, które w kolejnych l. podzielono na mniejsze. Później przeszedł do leśnictwa w Jedwabnej. W 1930 r. Lech Babiński został mianowany nadleśniczym Nadleśnictwa Włocławek, którego siedziba znajdowała się na Łubie. Wcześniej budynek ten był rezydencją barona von Korffa, rosyjskiego gubernatora w Warszawie. Z jego inicjatywy siedziba została gruntownie wyremontowana. Ważnym wydarzeniem było przeprowadzenie elektryfikacji siedziby Nadleśnictwa na Łubie, którą zrealizowano we współpracy z Czesławem Babińskim, kierownikiem Starej Elektrowni we Włocławku. Jako nadleśniczy kierował dużą akcją zwalczania strzygoni choinówki w Nadleśnictwie Jedwabna, a później w l. 30 XX w. plagi barczatki i brudnicy mniszki metodą odymiania świecami, opylania z samolotów, lepowania pni. Stosowano także metody naturalne, które polegały na sprowadzaniu owadów drapieżnych takich jak tęcznik liszkarz. Nadleśniczym we Włocławku pozostał do wybuchu II wojny światowej.

Na kilka dni przed wybuchem II wojny światowej otrzymał polecenie stawienia się w Białowieży, gdzie leśnicy z północnej Polski mieli wyznaczone miejsce zgrupowania. Rodzina Babińskich zdążyła dojechać z ekwipunkiem tylko do Nieborowa, gdzie została zatrzymana przez Niemców i zmuszona do powrotu. W XI 1939 r. do Włocławka przyjechał Niemiec, Ober Fink, który został wyznaczony z ramienia niemieckich władz okupacyjnych zarządcą Nadleśnictwa. Okazało się, że też kształcił się w Akademii w Tharandcie i z tej

racji zasugerował, aby Babiński natychmiast zabrał rodzinę i wyprowadził się z Łuby, gdyż następnego dnia Gestapo zamierza rozpocząć akcję aresztowania przedstawicieli inteligencji i w tym gronie będzie też nadleśniczy z Włocławka. Cała rodzina natychmiast wyprowadziła się tymczasowo do leśniczówki na Falbance, gdzie leśniczym był jego wychowanek, Stanisław Knop. Po trzech dniach Babiński, zagrożony aresztowaniem, wyjechał do Warszawy, a synowie, których władze okupacyjne zamierzały wysłać na roboty przymusowe do Niemiec, zarejestrowali się jako robotnicy leśni i to ich uchroniło przed wywózką. Latem 1940 r. żona wraz z synami została wysiedlona do GG i tam w okolicach Warszawy spotkali się z Babińskim, który dzięki spotkaniu następnego kolegi ze studiów w Tharandcie — Kazimierza Marszyckiego — znalazł zatrudnienie w Nadleśnictwie Łochów (Pomiechówek). Najpierw zamieszkał w Rybieniu pod Wyszkowem, później przeniósł się do Nadliwia, gdzie ściągnął całą rodzinę. Najpierw pracował w Leśnictwie Fidest jako kwitkowy, który wydawał drewno z lasu. Szybko jednak został nadleśniczym na lasy pomajątkowe z siedzibą w Łochowie-Budziskach. W wyniku działań wojennych powstały tam duże zniszczenia w lasach i należało sporo zniszczonych drzew wycinać oraz nasadzać nowe. Synowie Babińskiego znaleźli zatrudnienie, najpierw w tartaku w Budziskach, którym zarządzał Austriak Weinert, a później Bohdan został praktykantem leśnym w tym nadleśnictwie.

Lech Babiński brał udział w powstaniu warszawskim. Nie chciał jednak nawet w rodzinie opowiadać o swoich przeżyciach z tego okresu. W trakcie powstania zginęła jego matka, którą podczas pacyfikacji ludności cywilnej, rozstrzelali szaulisi — Litwini będący na służbie władz niemieckich. Po jego upadku wraz z całą ludnością został zmuszony do opuszczenia stolicy wraz żoną i osadzony w obozie przejściowym w Pruszkowie. Gdy do Pruszkowa zbliżał się front wschodni, przekupił strażnika i zdołał uciec. Dotarł następnie do Skierniewic i tam zamieszkał u znajomego leśniczego. Z chwilą wyzwolenia Włocławka w I 1945 r. powrócił do Nadleśnictwa Łuba, które zostało w tym czasie gruntownie splądrowane. Rozpoczął na powrót urzędowanie jako nadleśniczy, ale został wkrótce przeniesiony do Bobrownik i tam pozostał w randze nadleśniczego do III 1946 r. Za namową synów i wobec nieustannych szykan ze strony

B

nowej władzy przeniósł się do pracy na Ziemię Zachodnie do Gorzowa. Pracował w Nadleśnictwie Głusko blisko Dobiegniewa. Po kilku l. przeniósł się do Rejonu Lasów Państwowych w Drezdenku (DLP w Gorzowie Wielkopolskim), skąd ok. 1960 r., mając 75 lat, przeszedł na emeryturę. W lasach pracował łącznie 57 lat. Często jednak odwiedzał syna Bohdana we Włocławku.

W 1922 r. ożenił się z Ireną z Koczorowskich. Małżonkowie mieli dwóch synów: Bohdana (ur. w 1923 r.) i Włodzimierza (ur. 1925 r.).

Zm. 8 XI 1967 r. w wieku 82 lat. Pochowany został na cmentarzu we Włocławku — Michelinie. Tam również jest pochowana żona, Irena.

APWł., akt ur. nr 476 z parafii św. Jana we Włocławku; Łukasz Chimiak, *Kariery tzw. Baltów w rosyjskiej administracji Królestwa Polskiego w drugiej połowie XIX w.*, „Przegląd Historyczny” 1997, 88/3–4, 441–458; *Losy leśnych rodzin... Wróciłem w rodzinne strony. Zapis rozmowy z leśnikiem emerytem Bohdanem Babińskim, przeprowadzonej we Włocławku, 23 VI 2005 r.*, „Biuletyn Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu” 2008, nr 1 (46) I–III, r. 11, s. 29–33 (stąd też fot.); *Z dziejów Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu 1925–2010*, red. T. Chrzanowski, Toruń 2010, s. 187–192.

Władysław Kubiak

BAJLER FAJGA

(1905–1942), bratowa „Fela” z korespondencji warszawsko-zamojskiej Szlamy Winer, przechowywanej w Archiwum Getta Warszawy (tzw. Archiwum Ringelbluma) — konspiracyjny kontakt uciekiniera z ośrodka zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem, czołowego świadka eksterminacji Żydów w Kraju Warty

Urodziła się 16 VI 1905 r. we Włocławku jako Fajga Kurtka i była córką Hersza i Dwojry z d. Szałek. Ojciec jej był piekarzem i prowadził piekarnię przy ul. Piekarskiej 7. Pod tym adresem również mieszkała rodzina Kurtków. Nie wiadomo nic o dzieciństwie oraz edukacji szkolnej Fajgi. Nie jest znane, czym zajmowała się zawodowo. Prawdopodobnie pomagała mężowi w utrzymaniu sklepu kolonialnego. Jesienią 1939 r. dobytek Bajlerów został zarekwirowany

przez Niemców. Po wysiedleniach z Włocławka do GG, przeprowadzonych przez Niemców w okresie od XII 1939 do II 1940 r., trafiła z mężem i trójką dzieci do Zamościa. Niewykluczone, że mogło to się stać 15 XII 1939 r. W 1940 r. w getcie zamojskim zamieszkiwała z rodziną przy ul. Zamenhofa 1, w kamienicy należącej przed wojną do rodziny Bajczmanów, a od ok. 1942 r. przy ul. Św. Piątka 21 — w domu, którego właścicielem był Lejb Zycer.

Od II 1942 r. Fajga (Fela) prowadziła korespondencję ze swoim szwagrem, Szlamą Winerem, młodszym i przyrodnim bratem jej męża Szymona Hersza Bajlera. Winer był uciekinierem z ośrodka zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem (uciekł stamtąd 19 I 1942 r.). Ok. 10 II 1942 r. dotarł do Warszawy, gdzie złożył relację o zagładzie Żydów w Kraju Warty i został współpracownikiem tajnego ARG. Pierwszy z zachowanych jej listów do szwagra, adresowany do Hersza i Blumy Wasserów (sekretarza ARG i jego żony), datowany jest na: 11 II 1942 r. List ten był odpowiedzią na list Winer, który nie zachował się. F. Bajler instruowała w nim swojego szwagra o procedurze zameldowania w Zamościu, pytała o los jego rodziców i brata Mojsze, nalegała na kontakt z Reichenbachową, która w warszawskim getcie prowadziła skład apteczny i służyła rodzinie pomocą. Konieczność kontaktu Winer z Bajlerową wynika z treści karty datowanej na 17 II 1942 r. Ta już była zaproszeniem do przyjazdu do Zamościa. Przesyłkę tę otrzymał Winer pod koniec II 1942 r. Dotarła ona z getta w Koluszkach (GG, dystrykt Radom) i zawiera kilka cennych informacji na temat losów jego przyjaciela — Abrama Roja, który 16 I 1942 r. uciekł z Kulmhof. List F. Bajler do Sz. Winer, przechowywał A. Rój, lecz nie wiadomo, czy w końcu trafił do rąk adresata, bowiem ten ostatni zdążył już opuścić Koluszki i udał się do Wierzbnika (Starachowic). Z tego getta dotarła do Winer kartka (napisana 20 II 1942 r.), w której Rój — na podstawie przechowywanego listu — potwierdził o pilnej konieczności kontaktu Winer z Bajlerową. Do drugiej połowy III 1942 r. Winer nie opuszczał jednak Warszawy. Świadczy o tym karta pocztowa od F. Bajler z Zamościa informująca o trudnościach związanych z jego przyjazdem (18 III 1942 r.). Kartka ta przyniosła wiele cennych informacji na temat losów rodziny Winer.

Wyjazd Winer do Zamościa, do bratowej, był też na rękę ludziom z kierowniczego gremium ARG.

Po ucieczce z Kulmhof był poszukiwany przez niemiecką policję, wciąż używał fałszywych personaliów, a nadto dał się poznać w Warszawie jako rzetelny i drobiazgowy informator. Kierownictwo tajnego arch., instytucji naukowo-badawczej, rejestrującej m.in. sytuację Żydów polskich pod okupacją niemiecką potrzebowało kogoś tak sprawdzonego na terenie Zamojszczyzny. Pod koniec III 1942 r. Winer już zamieszkiwał zamojskie mieszkanie zajęte przez Bajlerową i jej rodzinę (list Winer do Wassera z 21 III 1942 r.). Fajga opiekowała się chorym uciekinierem, który starał się w tamtejszym getcie o zapewnienie dla siebie zapomóg z ARG. Winer, pomimo kłopotów ze zdrowiem i zdobywaniem racji żywnościowych, nadal konspirował. Potwierdza to jego list do Wassera po 5 IV 1942 r., w którym została zawarta jedna z pierwszych zaszyfrowanych informacji o uruchomionym w III 1942 r. ośrodku zagłady w Bełżcu. O deportacji zamościan do Bełżca, w tym Sz. Winer (11–12 IV 1942 r.), zaświadczył najstarszy syn Fajgi (Feli), Abram Icek. Pisał o tym do H. Wassera (24 IV 1942 r.). Jak wynika z treści listu, który prawdopodobnie był odpowiedzią na korespondencję z ARG w sprawie ściągnięcia Winer do Warszawy, w końcu IV 1942 r. w Zamościu pozostali z Bajlerów jedynie niespełna piętnastoletni Abram i trzynastoletni Mojsze. Wydaje się, że do ok. 5 IV 1942 r. Bajlerowie z dziećmi zamieszkiwali getto w Zamościu. Prawdopodobnie Fajga Bajler przed 11 IV 1942 r. została przesiedlona do getta w Skarżysku-Kamiennej, a następnie po jego likwidacji (w X 1942 r.), została przymusową robotnicą obozu pracy przy fabryce zbrojeniowej Hasag.

Fajga Kurtka w III 1927 r. wyszła za mąż za Szymona Hersza Bajlera (ur. 1 VIII 1900 r. w Izbicy Kujawskiej), syna Srency (ur. 14 V 1874 r. w Izbicy Kujawskiej; z pierwszego męża: Mamrockiej, drugiego — Bajler, a trzeciego — Winer) i Abrama Icka (zm. 14 VII 1901 r. w Izbicy Kujawskiej). Szymon Hersz po ukończeniu szkoły powszechnej w Izbicy Kujawskiej wyuczył się zawodu krawca. W okresie od 3 do 13 X 1918 r. przetrzymywany był z nieznanych powodów w areszcie śledczym w Kole. Po przeprowadzce do Włocławka (ok. 1926 r.) zajął się interesami w branży spożywczej. Mieszkał przy ul. Piekarskiej 13, a pod numerami: 5, a potem 8 (od 1 II 1928 r.) na tej ulicy prowadził sklep kolonialny („drobna sprzedaż artykułów spożywczych”), zaliczony w mieście do III kategorii handlowej. W 1928 r.

jego roczne zobowiązanie podatkowe wobec włocławskiej gminy wyznaniowej wynosiło 30 zł. W l. 1929–1933 r. należność ta równa była 25 zł. W 1934 r. miał wpłacić na rzecz religijnej wspólnoty 40 zł.

W 1927 r. ur. się Bajlerom syn — Abram Icek, w 1929 r. — Mojsze, a w 1938 r. — córka Rywka. Rodzina zamieszkiwała przy ul. Królewieckiej. Do kręgu towarzyskiego Bajlerów należeli włocławianie Mortka Kaufman (szewc) oraz Abram Białek (stolarz), który gościł na ich ślubie.

Fajga Bajler zm. 30 XI 1942 r. w Skarżysku-Kamiennej jako przymusowa pracownica obozu Hasag. Miejsce jej pochówku nie jest znane. Nie wiadomo, jaki los spotkał jej synów — Abrama i Mojsze. To samo odnosi się do córki Rywki, której ślad życia po deportacji do Zamościa urywa się w 1940 r., kiedy to Bajlerowie zamieszkiwali pod adresem: ul. Zamenhofa 1. Nie są znane losy jej męża Szymona Hersza, którego personalia niewymienione są w korespondencji warszawsko-zamojskiej Winer, niemniej na podstawie dokumentów ze sprawy Jakóba Hersza, kuzyna Fajgi (jego matka i matka Fajgi były rodzonymi siostrami), który w 1947 r. złożył we włocławskim Sądzie Grodzkim podanie o odtworzenie aktu małżeńskiego Bajlerów, można wywnioskować, że stał się również ofiarą Zagłady. Ostatecznie akt małżeński Szymona Hersza i Fajgi Bajlerów został odtworzony 25 II 1948 r. na podstawie prawomocnego postępowania sądowego z 4 XII 1947 r.

APW, Sąd Okręgowy we Włocławku i Sąd Okręgowy w Toruniu Wydział Zamiejscowy we Włocławku, sygn. 382, k.nlb.; sygn. 1352, k. 1–3, 8, 10, 15, 16; APPozn. Oddział w Koninie, Akta gminy Izbica Kujawska 1870 (1848)–1954, sygn. 936, k. 312; AŻIH, Akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej m. Włocławka, sygn. 113/5_1; sygn. 113/5_14; sygn. 113/6_1; sygn. 113/6_4; sygn. 113/6_7; sygn. 113/6_10; sygn. 113/6_13; sygn. 113/6_17; Korespondencja z Markiem Kolconem (2019 r.); *Archiwum Ringelbluma*, t. 1: *Listy o Zagładzie*, oprac. R. Sakowska, Warszawa 1997 (wyd. II — Warszawa 2017), s. 112–135; Gibaszewski M., *Hasag. Historia obozu przymusowej pracy w Skarżysku-Kamiennej*, wyd. II popr., Skarżysko-Kamienna 2015, s. 29–76; Nowicki P., *O Abramie Roju, pierwszym uciekinierze z obozu zagłady na polskich terenach wcielonych do Rzeszy*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 2008, s. 185–200; Nowicki P., *Zanim „przybył z zaświatów”, nazywał się Winer. Krag rodzinny i konspiracyjny Szlamka, uciekiniera z ośrodka zagłady w Chelmnie nad*

B

Nerem, „Zagłada Żydów. Studia i Materiały. Pismo Centrum Badań nad Zagładą Żydów Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk” 2009, nr 5, s. 163–192.

Przemysław Nowicki

BANASIAK KAZIMIERA w zgromadzeniu MICHAELA

(1921–2019), członkini ZSWPNM, sekretarka generalna w l. 1951–1960 i radna generalna w l. 1960–1966, pracownica „Ateneum Kapłańskiego” w l. 1957–1973; inicjatorka Domu Samotnej Matki przy ul. Orlej we Włocławku, nauczycielka tajnych kompletów w czasie II wojny światowej, działaczka charytatywna, diecezjalna instruktorka sióstr parafialnych

Urodziła się 13 XII 1921 r. w Kaliszu z rodziców Józefa i Walentyny z d. Frankowskiej. Matka pracowała w szkole, w sklepie, w firmie przewozowej — zm. w 1934 r. Ojciec jako legionista więziony był w obozie w Szczypiornie k. Kalisza, w okresie międzywojennym udzielał się m.in. w samorządzie miejskim. Ukończyła szkołę podstawową i gimnazjum Sióstr Nazaretanek w Kaliszu w 1937.

3 VII 1937 r. została przyjęta do ZSWPNM przez s. Stanisławę Ambroziak — wikarię generalną. 8 VIII 1938 r. rozpoczęła nowicjat. Pierwsze śluby złożyła 8 IX 1939 r., wieczystą profesję — 2 VIII 1945 r. w obecności ks. prof. Stefana Wyszyńskiego.

W postulacie pomagała w krawieckiej szkole zawodowej prowadzonej przez ss. ze Zgromadzenia przy Orlej we Włocławku, prowadziła zajęcia dotyczące nauki o współczesnej Polsce. W nowicjacie na Leśnej we Włocławku pracowała w przedszkolu jako wychowawczyni z s. Lidią Kaftańską.

Po wybuchu II wojny światowej ówczesna przełożona generalna — m. Jadwiga Walter — z obawy przed zagrożeniem wysłała młode profeski i nowicjuszek do domów rodzinnych. S. Michaela wyjechała do Kalisza. Początkowo zamieszkała w domu za-

konnym przy ul. Asnyka oraz pracowała w przedszkolu i sierocińcu (1939–1941). Kiedy Niemcy zajęli ten dom, przeprowadziła się do drugiego domu Zgromadzenia przy ul. Grodzkiej 9. Tam pracowała jako maszynistka i kelnerka w restauracji i hotelu, będącym pod zarządem niemieckim do 1945 r.

W czasie okupacji troszczyła się o więźniów w obozach: współsiostry przebywające w obozie dla zakonnicy w Bojanowie oraz o kapłanów w Dachau, wysyłając im paczki żywnościowe. Szczególnie zopatrzyła alumna Antoniego Warmuza. W domu przy ul. Majkowskiej w Kaliszu prowadziła tajne komplety w zakresie szkoły podstawowej (1940–1945).

Po wyjściu Niemców zorganizowała pierwsze przedszkole w Kaliszu przy ul. Kilińskiego, pracując jako wychowawczyni i kierowniczką od 1 III 1945 r. do 30 VI 1947 r.

Uczestniczyła w licznych kursach i doskonaleniach zawodowych: ukończyła kursy wychowania przedszkolnego (22 XII 1945 r.), rytmiki (9 X 1947 r.), świadectwo dojrzałości w Prywatnym Liceum sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu (nazaretanki) otrzymała w Kaliszu (16 VI 1947 r.), kurs dla wychowawców domów dziecka i internatów, zorganizowany przez centralę „Caritas” (26 VIII 1947 r.).

Na przełomie 1947 i 1948 r. z powodu gruźlicy i po przebytych operacjach przebywała na rekonwalescencji w kilku sanatoriach. Po niej w 1948 r. została skierowana do pracy w kaliskiej „Caritas”. W tym celu ukończyła szkolenie „Caritas” dla dekanalnych referentek opiekuńczych (4 IX 1949 r.). Pracowała do 1951 r.

W Zgromadzeniu pełniła funkcję sekretarki generalnej (1951–1960) i radnej generalnej (1960–1966). Służyła pomocą w chorobie m. Stanisławie Ambroziak (zm. w czasie kadencji w 1954 r.).

Czas urzędowania przypadł na trudny dla Kościoła okres represji ze strony władz komunistycznych. S. Michaela swoją stanowczością i wytrwałością potrafiła w urzędach upominać się o prawa osób zakonnych, była m.in. w czasie przejęcia siłą przez władze świeckie przedszkola prowadzonego przez ss. w Lipnie w V 1952 r.

W l. 1957–1973 pracowała w redakcji „Aten. Kapł.” i u bpa Kazimierza Majdańskiego. W redakcji praktycznie pełniła ważną funkcję administratora czasopisma. Mieszkała wtedy we Włocławku przy ul. Seminaryjskiej 5 (1963–1973). Sprawowała też opiekę nad

samotnymi matkami w prowadzonym przez Zgromadzenie w Domu Samotnej Matki w domu generalnym przy ul. Orlej we Włocławku, wówczas uznawanej przez władze komunistyczne jako nielegalną działalność. Z tego powodu jak również z innych prac s. Michaela była inwigilowana przez Służbę Bezpieczeństwa.

W l. 1973–1982 przebywała na placówce w Poznaniu, gdzie zajmowała się kuchnią i zaopatrzeniem domu oraz rozpoczęła na szeroką skalę pracę z chorymi. Była zatrudniona w kurii jako diecezjalna instruktorka siostr parafialnych. Współpracowała z klerykami i świeckimi. W 1980 r. zorganizowała pierwszą pielgrzymkę osób niepełnosprawnych do Rzymu. Dzięki licznym kontaktom (z Anglii, Belgii, Niemiec, Szwajcarii, Szwecji) uzyskiwała pomoc dla najbardziej potrzebujących w postaci leków, odzieży i żywności.

Piastowała urząd przełożonej domu zakonnego w Łowiczu (1982–1988) i w Poznaniu (1988–1992). Przyczyniła się do odzyskania w 1989 r. przedszkola należącego do Zgromadzenia w Poznaniu jako jednego z pierwszych w Polsce.

W roku 1992 s. Michaela powróciła do Kalisza, do domu przy ul. Grodzkiej 9. Pomagała siostrze przełożonej Grażynie Woźniak i zajmowała się chorymi. W 1995 r. przeprowadziła się na ul. Asnyka 40 w Kaliszu, gdzie służyła pomocą w domu.

S. Michaela Banasiak zm. 7 II 2019 r. w domu zakonnym przy ul. Asnyka 40 w Kaliszu, w wieku 97 lat, w tym 82 powołania zakonnego. Złożona w kwatery siostr na cmentarzu tynieckim w Kaliszu.

S. Michaela miała brata Tadeusza, siostrę Teresę oraz siostrę przyrodnią — Hannę Romanę.

Arch. ZSWPNM, Akta pers. s. Michaeli Banasiak, Kartoteka osobowa s. Michaeli Banasiak; Alfabetyczny spis siostr ZSWPNM z l. 1895–1973, sygn. E–2; Banasiak M., *Wspomnienie kaliskie*, „W Służbie Maryi. Biuletyn Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi” 2005, r. 38, nr 1, s. 52–56. Poniński A., *Homilia na pogrzeb s. Michaeli Banasiak, Kalisz 9 II 2019 r.*, „W Służbie Maryi” 2019, r. 52, nr 1, s. 72–75. Jędrzejczak M.L., *Represje w PRL wobec Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi*, AK 2005, t. 144, z. 575, s. 58–75. Fot. z arch. ZSWPNM.

Bernadeta Żabierek ZSNM

BARTCZAK ZYGMUNT

(1925–2017), działacz kultury we Włocławku, wieloletni prezes Zarządu Okręgowego ZKRPiBWP we Włocławku

Urodził się 18 XI 1925 r. w m. Wąsewo k. Radziejowa, w rodzinie Stanisława i Marcjanny z d. Wasielewskiej. Jego ojciec był robotnikiem rolnym i utrzymywał całą rodzinę z pracy w okolicznych majątkach. Zygmunt był najstarszym dzieckiem, miał dwie siostry: Krystynę, która mając 16 lat została

w okresie niemieckiej okupacji wywieziona na roboty przymusowe do III Rzeszy, oraz Zofię. Wkrótce cała rodzina przeniosła się do Włocławka, gdzie ojciec miał nadzieję na znalezienie stałej pracy i poprawę warunków materialnych rodziny. Wkrótce znalazł stałe zatrudnienie w Zakładach Celulozy we Włocławku. Zygmunt Bartczak do 1939 r. uczęszczał do szkoły powszechnej nr 3 im. S. Staszica we Włocławku. W l. 1939–1941 przebywał przy rodzicach. W okresie okupacji niemieckiej w l. 1941–1942 pracował jako robotnik w Cegielni Miejskiej we Włocławku, a następnie w Fabryce Lin i Drutu, gdzie był zatrudniony jako robotnik. W 1944 r. został wywieziony wraz z grupą innych robotników z tej fabryki do m. Pawłowo k. Chojnic, dokąd przewieziono też z Fabryki Lin i Drutu maszyny i urządzenia, które po zmontowaniu miały produkować liny, gwoździe i drut kolczasty na potrzeby Wehrmachtu. W II 1945 r. przebywał w pow. chojnickim i tam został wyzwolony przez Armię Czerwoną, po czym powrócił do Włocławka i ponownie rozpoczął pracę w tej fabryce.

W okresie od 6 V 1946 r. do 25 VIII 1948 r. odbywał służbę wojskową w wojskach KBW. Służył jako kierownik w 7 pułku KBW, który stacjonował w Kielcach, Warszawie i w Lublinie. Brał udział w działaniach zabezpieczających zebrania i wiece oraz lokale wyborcze podczas referendum ludowego (1946 r.) i wyborów do Sejmu (1947 r.). Uczestniczył w walkach z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) na terenie woj. rzeszowskiego i lubelskiego, w okolicach Baligrodu, Hrubieszowa i innych. Służbę wojskową ukończył w stopniu kaprala. W 1964 r. uchwalał Rady

B

Państwa mianowany został na stopień ppor. Po zdemobilizowaniu z wojska przez pięć lat pracował jako rachmistrz i kierownik magazynu w fabryce „Lin i Druku” we Włocławku. W zakładzie pracy brał udział w pracach ZMP jako sekretarz koła oraz komendant hufca „Służba Polsce”. Od 15 XII 1948 r. był członkiem PZPR, w której pełnił funkcję sekretarza Oddziałowej Organizacji PZPR. W Fabryce Lin i Druku pracował do 1952 r.

W l. 1952–1953 pracował etatowo w Zarządzie Miejskim ZMP we Włocławku jako wiceprzewodniczący miejskiej organizacji. W 1953 r. po przeszkoleniu partyjnym w KW PZPR w Bydgoszczy został skierowany do pracy w KM PZPR w Świeciu, gdzie był kierownikiem Ośrodka Szkolenia Partyjnego i we Włocławku jako kierownik Wydziału Propagandy.

Od 9 IX 1956 r. został zatrudniony w Prezydium MRN we Włocławku, gdzie pracował na stanowisku kierownika Wydziału Kultury, a następnie dyrektora Miejskiego Domu Kultury. W tym okresie zainicjował szereg działań mających na celu rozbudowę bazy kulturalnej, m.in. bazy bibliotecznej oraz rozwój ruchu kulturalnego. Był organizatorem specjalnych seansów kinowych w szkołach oraz spektakli Teatru Horzycy z Torunia, Teatru z Warszawy i Filharmonii Pomorskiej z Bydgoszczy dla dzieci i młodzieży. Współorganizował koncerty w placówkach kultury i w plenerze wielu zespołów artystycznych, m. in. „Mazowsze” i „Śląska” na stadionie we Włocławku. Znaczącym wydarzeniem był turniej miast między Płockiem i Włocławkiem transmitowany przez ówczesną TVP, za którego oprawę we Włocławku odpowiadał właśnie Bartczak. Był też organizatorem obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego we Włocławku. Z jego inicjatywy organizowano szereg koncertów gwiazd piosenki dla mieszkańców, był też koordynatorem udziału młodzieży z Włocławka w budowie pomnika pod Płowcami. W tym okresie zapoczątkowano także współpracę na płaszczyźnie kultury między Włocławkiem a Mohylewem na Białorusi.

Od 1975 r. aż do przejścia na emeryturę w 1981 r. pracował na stanowisku zastępcy dyrektora i kierownika Działu Administracji Wojewódzkiego Domu Kultury we Włocławku. Już po przejściu na emeryturę w 1981 r. został ponownie zatrudniony w WDK w niepełnym wymiarze czasu na stanowisku kierownika Działu Organizacji Imprez i Działalności Środowiskowej.

Od 1946 r. był członkiem PPR, a po zjednoczeniu polskiego ruchu robotniczego członkiem PZPR i był nim do jej rozwiązania w 1990 r. W okresie zatrudnienia w fabryce „Linodrut” był członkiem egzekutywy Podstawowej Organizacji Partyjnej, przewodniczącym koła ZMP i sekretarza Oddziałowej Organizacji Partyjnej. Przez okres kadencji był członkiem Egzekutywy POP w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej. Był też członkiem Rady Zakładowej oraz społecznym inspektorem pracy w tym urzędzie.

Od lat 70. był członkiem ZBoWiD we Włocławku. Przez wiele lat piastował funkcję wiceprezesa, a później prezesa Zarządu Wojewódzkiego (Okręgowego) ZKR PiBWP we Włocławku. Pełnił w niej także funkcję przewodniczącego komisji organizacyjno-propagandowej.

W 1962 r. ukończył szkołę średnią ogólnokształcącą we Włocławku. W uznaniu za pracę zawodową i działalność społeczną był wyróżniony licznymi odznaczeniami państwowymi i resortowymi. Posiadał m.in. Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1985), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1979), Srebrny Krzyż Zasługi (1969 r.), Złoty Krzyż Zasługi (1974), Medal 30-lecia Polski Ludowej (1974), srebrne odznaczenie im. Janka Krasickiego (1972 r.) i Złotą Odznakę Koła Młodzieży Wojskowej (1973 r.), Medal Za Zasługi dla rozwoju miasta Włocławka (1957), Zasłużony Działacz Kultury (1973 r.), Złotą Odznakę za Zasługi dla województwa włocławskiego (1977 r.), Za zasługi dla powiatu włocławskiego (1970 r.). Otrzymał także Złotą Odznakę Honorową TPPR (1961 r.), Odznakę opiekuna miejsc pamięci narodowej (1966 r.), Złotą Odznakę Honorową za Zasługi w Umacnianiu Przyjaźni między Narodami NRD i PRL (NRD — 1977 r.).

Otrzymał Dyplom za wieloletnią współpracę w sferze kultury, Dyplom za organizację Centralnego Festynu Spartakiady, Złotą Odznakę Honorową TPPR (1968).

Związek małżeński zawarł w 1950 r. we Włocławku z Melanią Ligowską (ur. 4 VII 1927 r.–zm. 15 III 2014 r. we Włocławku). Małżonkowie mieli dwoje dzieci: córkę Hannę (ur. w 1952 r.) i syna Romana (ur. w 1956 r.).

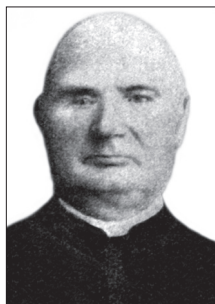
Zm. 9 V 2017 r. we Włocławku i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym.

Arch. Urzędu ds. Komitantów i osób Represjonowanych w Warszawie, akta osob. Z. Bartzaka; Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe Z. Bartzaka. Fot., inf. i mat. otrzymane od córki Hanny Oleradzkiej.

Władysław Kubiak

BROMIRSKI LUDWIK BARTŁOMIEJ

(1828–1901) — włoścawianin, wychowanek włoścawskiego seminarium duchownego, zasłużony duszpasterz na Kujawach

Urodził się 24 VIII 1828 r. we Włoścawku, jako syn Konstantego (ur. 1793), obywatela Włoścawka, i Marianny z d. Śladowicz (ur. 1799). Mając 16 lat, w 1844 r., wstąpił do zakonu franciszkanów reformatów we Włoścawku, skąd jako kleryk przeszedł w 1851 r. do duchowieństwa diecezjalnego i ukończył nauki filozoficzno-teologiczne we włoścawskim seminarium duchownym, po czym został wyświęcony na kapłana przez sufragana kujawsko-kaliskiego bpa Tadeusza Łubieńskiego 3 VII 1853 r. w Ciechocinku.

Po święceniach objął obowiązki wikariusza parafii w Raciążku, a następnie (1854 r.) w Witowie, skąd po zaledwie dwóch miesiącach został przeniesiony do Osięcin i powierzono mu tam zarząd miejscowej parafii, gdzie za jego sześćcioletniej kadencji (1854–1860) z fundacji miejscowych ziemian został zbudowany, istniejący dotąd, kościół. Następnie otrzymał prezentę od Joanny ze Słubickich Mniewskiej, dziedziczki obszernych dóbr lubrańskich, na probostwo w Lubrańcu, i tu od XII 1860 r. pozostawał aż do śmierci, czyli ponad 40 lat.

Dokonał tu wielu dzieł. Jego staraniem stary lubrański kościół parafialny, niegdyś prepozytura kan. regularnych, został gruntownie wyremontowany i wymalowany; wszystkie sprzęty oraz aparaty odrestaurowane i utrzymane we wzorowym porządku. Czynił też przygotowania do budowy nowego kościoła parafialnego.

Niemniej gorliwie zabiegał o stan moralny swej parafii, gdyż cenił sobie pracę duszpasterską i oddawał się jej z wielkim zaangażowaniem, nie tylko zresztą we własnej parafii, ale także w całej okolicy. Na przykład od 1855 r., najpierw jako komendarz osięciński, a później jako proboszcz lubrański, każdego roku przyjeżdżał z pomocą w słuchaniu spowiedzi do Wieńca na odpust św. Mikołaja, a przez 40 lat do Dąbia na odpust św. Rocha, gdzie zawsze celebrował sumę. Także w Brześciu, Kruszyńcu i innych okolicznych parafiach pomagał proboszczom, bez względu na porę roku i stan swego zdrowia.

Zaoszczędzone osobiste fundusze przeznaczył niemal w całości na dzieła dobroczynne. Własnym kosztem wybudował dwa okazałe murowane domy: jeden przeznaczony na ochronkę dla sierot i przytułek dla starców parafii lubrańskiej; drugi — na jednoklasową szkołę; oba wybudowane wg najnowszych przepisów dotyczących takich budowli. Książki, które kupował i chętnie czytał, przeznaczył dla swoich następców proboszczów i parafian, tworząc bibliotekę parafialną. W celu zapewnienia trwałości tym dziełom wystarał się dla nich o zatwierdzenie rządowe.

Za prace te w 1881 r. wynagrodzony został kanonią honorową kaliską. Od 1893 r. chorował na oczy i aby nie dopuścić do całkowitej ślepoty, lek. musieli mu wyjąć prawe oko. Poddał się tej przykrej operacji z ufnością, a pomimo kalectwa, nie stracił ani radosnego usposobienia, ani nie ustał w pracy kapłańskiej. Dopiero od śmierci zacnej swej kolatorki, Joanny Mniewskiej, której był roztroptym doradcą, chociaż na ciele czuł się jeszcze stosunkowo zdrowy, przeczuwał jednak bliską swą śmierć i przygotował sobie na miejscowym cmentarzu grób, w którym po śmierci został złożony.

Zm. 3 VI 1901 r. na zapalenie płuc, przeżywszy 73 lata, w tym 48 lat w kapłaństwie.

ADW, Akta parafii św. Jana Chrzciciela we Włoścawku. Księgi metrykalne. Księga chrztów 1926–1929, sygn.: 5113021/11, s. 369, akt nr 178; Akta pers. ks. L. Bromirskiego, sygn.: 349 (1 k. — własnoręcznie pisany życiorys); *Schematyzmy... 1851–1902*; — Kubiak W., *Oni tworzyli historię Lubrańca*, Włocławek 2005, s. 25; Muznerowski S., *Lubraniec (Monografia)*, Włocławek 1910 (repr. Włocławek 2010), s. 118–119, 121, 124, 139, 140–142 (fot.); Pogorzelski W., *43 lata w kapłaństwie*, Sieradz 1935, s. 50; — „Prz. Katol.”, 1879, s. 811; 1880, s. 716; 1897, s. 441; 1899,

nr 39; 1901, s. 412–413. Fot. z: Muznerowski S., *Lubraniec (Monografia)*, Włocławek 1910 (repr. Włocławek 2010), s.141.

Kazimierz Rulka

BUDKA LUDWIK BARTŁOMIEJ

(1898–1939), inż. mechanik, ur. w Lipnie, absolwent Państwowego GZK we Włocławku, budowniczy Portu Gdynia

Urodził się 24 VIII 1898 r. w Lipnie, w rodzinie inteligentnej, jako syn Feliksa Budki (1866–1946) i Anieli Konstancji Żaboklickiej, którzy ślubowali w 1893 r. w Warszawie. Miał młodszego brata Bogumiła Konstantego Budkę ur. 18 IV 1900 r., którego dalsze losy nie są znane. Ojciec Ludwika Budki, Feliks Budka był felcerem, który leczył ludzi biednych za darmo i zawsze w butonierce miał żywy kwiat. Na jego nagrobku na cmentarzu parafialnym w Lipnie widnieje napis „Pomagał biednym, kochał kwiaty”.

Ludwik Budka studiował na Politechnice Lwowskiej, gdzie w 1929 r. zdał egzamin dyplomowy na oddziale maszynowym, w grupie nauk konstrukcyjnych, uzyskując tytuł inżyniera mechanika. 27 I 1930 r. dołączył do budowniczych Gdyni, a trzeba pamiętać, że na polskie wybrzeże przybywali ludzie z całego kraju, że cała Polska budowała Gdynię. Jako dyplomowany inż. podjął pracę w Wydziale Technicznym Urzędu Morskiego w Gdyni, a od 1932 r. zarządzał warsztatem mechanicznym i taborem samochodowym Zarządu Portu. W 1936 r. powierzono mu funkcję kierownika Oddziału Urządzeń Przeladunkowych Portu Gdynia, którą pełnił do chwili aresztowania przez Niemców we IX 1939 r. Był autorem szeregu publikacji i artykułów w prasie fachowej. W 1938 r. wydano jego książkę w dwóch językach — polskim i niemieckim: *Urządzenia przeladunkowe portu w Gdyni* oraz *Die Umschlagelinrichtungen des Hafens von Gdynia*. Cieszył się autorytetem wybitnego fachowca w swojej specjalności, a rezultaty pracy urządzeń dźwigowych pod jego nadzorem przyniosły im, jak twierdzi prof. dr inż. Stanisław Hueckel, opinię najsprawniejszych na Bałtyku.

Wkraczając do Gdyni 14 IX 1939 r. za oddziałami Wehrmachtu Einsatzgruppen Sipo i SD (grupy opera-

cyjne policji bezpieczeństwa i służby bezpieczeństwa) przeprowadzały na rozkaz Wehrmachtu rewizję w poszukiwaniu broni, aresztując przy tym mężczyzn, których jako zakładników przejął Wehrmacht. Wśród aresztowanych znalazł się również Ludwik Budka. W wyniku selekcji część osób zwolniono, m.in. Budkę, ale tych, których uznano za niebezpiecznych, ponownie aresztowano i zamordowano w lasach pod Piaśnicą. Lasy Piaśnicy były miejscem masowych egzekucji, w których Niemcy wymordowali największą część mieszkańców Gdyni i okolic. Okres najbardziej masowych egzekucji przypadał na X i XI 1939 r. Masowych zbrodni w Lasach Piaśnickich dokonywano na rozkaz dyrektora kryminalnego Friedricha Classa oraz komisarza kryminalnego SS — Hauptsturmführera Franza Koepkego. W tej zbrodniczej działalności współpracowali z nimi: starszy asystent kryminalny Herbert Teuffel, zw. głównym katem Piaśnicy, sekretarze kryminalni Reinhold Bruchard i Otto Patze. Bezpośredni udział w egzekucjach brali pod nadzorem Koepkego Herbert Teuffel i Untersturmführer Hans Sohn.

Ludwik Budka był mianowany ppor. rez. ze starszeństwem z 1 I 1930 r. i 135 lokatą w korpusie oficerów artylerii. Posiadał przydział mobilizacyjny z 1934 r. do 1 Pułku Artylerii Ciężkiej w Modlinie.

L. Budka został rozstrzelany przez Niemców 11 XI 1939 r. i pochowany w Lasach Piaśnickich w zb. mogile. Jego symboliczny grób znajduje się na Cmentarzu Wojskowym w Redłowie i Cmentarzu Parafialnym w Lipnie, gdzie pochowany został jego ojciec. Daleka rodzina Ludwika Budki przeżywa ob. w Kanadzie.

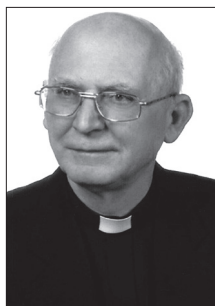
Sokołowska M., Kwiatkowska W., *Gdyńskie cmentarze: O twórcach miasta, portu i floty*, Oficyna Verbi Causa, Gdynia 2003; Hueckel S., *Inżynierskie wspomnienia*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1981; *Rocznik Oficerski Rezerw 1934*, Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa; Nadolski O., *Zarys historyczny rozwoju Politechniki Lwowskiej*, w: *Politechnika Lwowska. Jej stan obecny i potrzeby*, Lwów 1932, s. 1–34, Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej — wersja elektroniczna; Popławski Z.Z., *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, Ossolineum, Wrocław–Kraków [etc.] 1992; *Politechnika Lwowska 1844–1945*, komitet red.: Boberski J., Brzozowski S.M., Dyba K., Popławski Z., Schroeder J., Szewalski R. (przewodniczący), Węgierski J., Wyd. Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1993, Politechnika Wrocławska — wersja elektroniczna.

Zbigniew Suszyński

BURA WITOLD

(1929–2020), ks., wychowanek WSD we Włocławku, długoletni urzędnik kurii diecezjalnej, ekonom diecezjalny, wykładowca WSD, członek kapituły katedralnej, protonotariusz apostolski

Urodził się 23 IX 1929 r. w Poznaniu, jako trzeci z pięciu synów Stanisława i Rozalii z d. Nader. Rodzice ks. Witolda Bury pracowali w branży kupieckiej na różnych stanowiskach. Bardzo dbali o wykształcenie oraz wychowanie religijne i patriotyczne swoich synów. Przed wojną Witold ukończył 4 klasy szkoły podstawowej, następnie kontynuował naukę na tajnych kompletach. Mając 12 lat, rozpoczął pracę zarobkową jako uczeń kupiecki. Po zakończeniu II wojny światowej kontynuował naukę w elitarnym Gimnazjum Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. W 1948 r. zdał maturę i rozpoczął studia w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Poznaniu, które ukończył w stopniu mgra ekonomii. Po studiach otrzymał „nakaz pracy” i rozpoczął pracę w Zakładzie Sieci Elektrycznych w Poznaniu na stanowisku referenta techniczno-administracyjnego. W swoim *curriculum vitae* napisał: „dzięki wyraźnej łasce Bożej zacząłem głębiej zastanawiać się nad sensem ludzkiego życia i moim stosunkiem do Boga i Kościoła [...]. W miarę postępów w życiu duchowym odczuwam coraz wyraźniej pragnienie bezinteresownego poświęcenia się w służbie Bogu i bliźnim w kapłaństwie Chrystusowym. Dlatego śpieszę do seminarium duchownego, by tam przygotować się do znożnej pracy dla Boga i bliźnich”.

Idąc za głosem powołania, złożył dokumenty do WSD w Poznaniu. Nie został przyjęty z powodu przepełnienia. W VIII 1955 r. napisał do rektora WSD we Włocławku, ks. Leona Andrzejewskiego. Z początkiem IX tr., mając 26 lat, rozpoczął sześcioletnią formację intelektualną i duchową w seminarium włocławskim. Święcenia kapłańskie otrzymał 21 V 1961 r. z rąk bpa Franciszka Korszyńskiego i został skierowany na wikariat do Szpetala Górnego. Po trzech l. otrzymał dekret do parafii Miłosierdzia Bożego w Kaliszu. W 1967 r. ówczesny bp ordynariusz Antoni Pawłow-

ski zatrudnił go w kurii diecezjalnej i tak rozpoczęła się trwająca 41 lat „kariera urzędnicza” ks. Bury. Pełnił on swoją służbę u boku kolejnych biskupów: Jana Zaręby, Romana Andrzejewskiego, Henryka Muszyńskiego, Bronisława Dembowskiego i Wiesława Meringa. W 1967 r. został mianowany notariuszem, a dwa lata później referentem wydziału gospodarczo-finansowego kurii. W 1972 r. rozpoczął studia na ATK, które ukończył 1976 r. tytułem mgra prawa kanonicznego. Od 1977 r. był dyrektorem wydziału gospodarczego kurii. W l. 1983–1989 prowadził zajęcia z zakresu prawa wyznaniowego w WSD we Włocławku. Od 2 VIII 1988 r. aż do 30 IX 2004 r. pełnił funkcję ekonoma diecezjalnego. W l. 1978–2008 z nominacji kolejnych biskupów diecezjalnych był „promotorem sprawiedliwości” w Sądzie Kościelnym Diecezji Włocławskiej. W tym czasie pracował także w Komisji ds. księży emerytów i Komisji ds. sztuki, budownictwa sakralnego i kościelnego. Był także członkiem rady kapłańskiej, a od 21 XII 2003 r. do 8 I 2005 r. kolegium konsultorów.

Funkcję ekonoma diecezjalnego pełnił w trudnym dla kościoła okresie realnego socjalizmu. Był wielokrotnie delegowany, zwłaszcza przez biskupa Jana Zarębę, do prowadzenia rozmów z przedstawicielami ówczesnej komunistycznej władzy w Poznaniu, Kaliszu i Włocławku. Rozmowy dotyczyły budowy nowych kościołów, punktów katechetycznych, plebanii, domów księży emerytów. Po przemianach ustrojowych i gospodarczych w 1989 r., z mandatu kolejnych biskupów włocławskich, zmagał się z nowymi problemami, jak chociażby rewindykacja majątku kościelnego, remont odzyskanych obiektów kościelnych, galopująca inflacja czy zmiany spowodowane nowym podziałem administracyjnym diecezji. Ks. Witold Bura angażował się w budowę nowych świątyń zarówno we Włocławku, jak i na terenie diecezji. Wspierał proboszczów na etapie pozyskiwania gruntów czy też pozwoleń na budowę. Starał się także o środki finansowe zwłaszcza z „Renovabis” i „Kirche in Not”. Pomagała mu w tym dobra znajomość języka niemieckiego i coroczne wyjazdy wakacyjne z posługą duszpasterską do Niemiec. Wiele serca i energii włożył w budowę domu księży emerytów w Michelinie czy też rozbudowę seminarium, wspierał proboszczów katedralnych w trosce o katedrę. Pomagał ówczesnemu rektorowi WSD ks. prof. Wojciechowi Hancowi w zabięgach o zwrot gospodarstwa rolnego w Żydowie.

W ostatnich l. pełnienia funkcji ekonoma oddał nieocenione przysługi w reaktywacji Zespołu Szkół im. ks. Jana Długosza. Wspierał dyrektora szkoły ks. Jacka Kędzierskiego we wszystkich poczynaniach mających przywrócić dawną świetność tej katolickiej placówce edukacyjnej. W 1994 r. wraz z panem prezesem TUW-u Andrzejem Wojdyłło i ks. Wacławem Magdziarzem — ekonomem archidiecezji warmińskiej utworzyli Związek Wzajemności Członkowskiej św. Floriana TUW, który ob. ubezpiecza majątek 13 diecezji w Polsce.

Pomimo licznych obowiązków w kurii diecezjalnej ks. Witold Bura nigdy nie zapomniał o posłudze duszpasterskiej. Przez wiele lat wspierał swojego pierwszego proboszcza ks. kan. Feliksa Grusego w Parafii Najświętszego Zbawiciela we Włocławku. W każdą niedzielę głosił Słowo Boże i sprawował Eucharystię w kaplicy przy ul. Jagiellońskiej. Gdy proboszczem tej parafii został ks. prał. Zbigniew Szygenda, ks. Bura dojeżdżał każdego tygodnia do Domu Pomocy Społecznej przy ul. Nowomiejskiej, wyręczając w ten sposób miejscowych księży. Par. Najśw. Zbawiciela zawdzięcza mu także organy, które sprowadził z Niemiec i podarował parafii.

Ks. Witold Bura był zawsze blisko ludzi i ich spraw, zwłaszcza ludzi starych, chorych, cierpiących. Opiekował się ks. Feliksem Grusem, gdy ten był na emeryturze. Potem przez kilka lat codziennie odwiedzał ciężko chorego kolegę kursowego ks. Józefa Arabskiego. Z nim w kanonii zwanej „grajnertówką” odprawiał Mszę św. i starał się zapewnić mu w chorobie godne warunki życia. Po śmierci ks. Arabskiego otoczył opieką panią prof. Irenę Wasilewicz, osobę w podeszłym wieku, bardzo zasłużoną dla kościoła i szkolnictwa we Włocławku.

Należy wspomnieć, że jedną z pasji ks. Witolda Bury był sport, a szczególnie gra w tenisa ziemnego. To on w 1977 r. zainicjował budowę kompleksu sportowego w ogrodzie biskupim, z którego przez lata korzystali nie tylko klerycy i księża, ale także osoby świeckie. Inną pasją ks. Witolda była muzyka, zwłaszcza poważna. Potrafił grać na pianinie. Gdy tylko miał czas, każdego dnia w godzinach popołudniowych siadał do instrumentu i wtedy przechodząc ul. Gdańską można było usłyszeć utwory Chopina, Bacha i innych kompozytorów w jego wykonaniu.

Za swoją wielowymiarową i ofiarną pracę dla Kościoła został odznaczony zarówno przez biskupów wło-

cławskich i papieża godnością kan. honorowego kapituły włocławskiej (1978 r.), kan. gremialnego (1980 r.), kapelana Jego Świątobliwości (1986 r.), protonotariusza apostolskiego /infułata/ (1994 r.) oraz prałata kustosa kapituły katedralnej (2003 r.).

Najlepszym podsumowaniem ofiarnej pracy księdza infułata dla diecezji włocławskiej, są słowa, które skierował do niego bp Wiesław Mering 30 IX 2004 r. w okolicznościowym liście. Ks. Bp napisał: „Przez wiele lat z nienaganną uczciwością prowadził Ks. Infułat Wydział Ekonomiczny Kurii Diecezjalnej Włocławskiej, służąc z oddaniem kolejnym swoim Ordynariuszom i samej Diecezji. Wypada dziś, w związku z osiągnięciem przez Księdza Infułata wieku kanonicznego, podziękować serdecznie za trudy ponoszone dla dobra Kościoła włocławskiego. Pełnił Ks. Infułat swoje obowiązki z prawdziwą poznańską uczciwością, dokładnością i solidnością [...]”.

W II 2016 r. w związku z pogarszającym się stanem zdrowia zamieszkał w Domu Księży Emerytów w Michelinie. Zm. 7 IV 2020 r. Z uwagi na panującą epidemię koronawirusa pogrzeb odbył się w Wielki Piątek 10 IV na cmentarzu włocławskim przy al. Chopina w kwaterze kapłańskiej. Natomiast Msza św. pogrzebowa została odprawiona w katedrze pod przewodnictwem ks. bpa Stanisława Gębickiego przy licznych udziale duchowieństwa, rodziny i wiernych świeckich dopiero w sobotę 23 V 2020 r.

ADW, AKDW, Akta pers. ks. Witolda Bury, bez sygn., Witzczak L., *Wspomnienie o śp. ks. infulacie Witoldzie Burze*, „Miesięcznik Diec. Włocł. — Kron.” 2020, t. 103, nr s. 639–647. Fot. z dokumentacji KDW.

Lesław Witzczak

CHMIELEWSKI STANISŁAW KOSTKA

(1843–1917), ks., włocławianin, wychowanek WSD we Włocławku, wikariusz katedry włocławskiej

Urodził się 13 XI 1843 r. we Włocławku, pochodził z rodziny szlacheckiej. Jego rodzicami byli Leon i Urszula z Grodzińskich małżonkowie Chmielewscy.

Naukę rozpoczął w 1855 r. w Powiatowej Szkole Realnej we Włocławku, którą ukończył w 1859 r., następnie przeszedł do Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu, którą ukończył w 1861 r.

Po trzech l. wstąpił do WSD we Włocławku, gdzie rozpoczął naukę 1/13 IX 1864 r., był w nim jednak tylko kilka miesięcy do połowy I 1865 r. Odszedł na skutek problemów zdrowotnych. Ponownie wrócił do seminarium we IX 1868 r. Przez kolejne trzy lata odbył studia filozoficzno-teologiczne przygotowujące do kapłaństwa. Otrzymał święcenia kapłańskie 29 VI 1871 r. z rąk bpa Walentego Baranowskiego, sufragana lubelskiego, w kościele Św. Krzyża w Warszawie.

Posługę kapłańską rozpoczął od pracy w katedrze włocławskiej. Trwała zaledwie do IX 1871 r. 12 IX 1871 r. został mianowany wikariuszem w Bytoniu, pełnił tę funkcję przez dwa lata. 23 VIII 1873 r. został mianowany wikariuszem parafii kolegiackiej w Kaliszu i posługę tę pełnił do 1884 r. Ponadto sprawował tam od 1874 r. funkcję katechety w miejscowym gimnazjum żeńskim i męskim, najpierw jako nauczyciel tymczasowy, a później stały. 18/30 VIII 1881 r. zdał egzamin konkursowy na beneficjum (egzamin pozwalający na objęcie parafii). Nadal jednak pozostał katechetą, pracując na tym stanowisku do końca 1883 r., gdy został ze szkoły usunięty.

Wiosną, 28 IV/10 V 1884 r., został mianowany administratorem par. Morzysław (ob. par. św. Wojciecha w Koninie), w której pracował do śmierci. W par. tej, oprócz działalności ściśle duszpasterskiej, w l. 1904–1914 podjął się przebudowy świątyni, która po zakończonych pracach została konsekrowana 14 V 1914 r. Ponadto wznosił dom mieszkalny dla służby kościelnej wraz z niezbędnymi im zabudowaniami gospodarczymi. Wykonana przez niego praca, przez blisko 100 lat była wizytówką par. św. Wojciecha.

W uznaniu zasług dla diecezji został uhonorowany godnością kan. honorowego kapituły kolegiackiej w Kaliszu (5 II 1884 r.).

Zm. 14 III 1917 r. w Morzysławiu (ob. Konin), gdzie został też pochowany na cmentarzu parafialnym. W kościele parafialnym św. Wojciecha w Koninie znajduje

się tablica pamiątkowa z jego portretem ufundowana przez parafian po II wojnie światowej.

ADW: AKG Włocł. pers. Chmielewski Stanisław; A. par. Morzysław t. 5–6. „Kron. Diec. Kuj. Kalis.” 1914, s. 66, 165; „Kron. Diec. Kuj. Kalis.” 1916, s. 158–159; *Schematyzmy Diecezji Kujawsko-Kaliskiej 1869–1918*; *Schematyzmy... 1991*, s. 325; *Schematyzmy... 2011*, s. 1087; *Diecezja Włocławska 2000*, s. 341; H. Witczak, *Miła pamięć wiernych i szlachetnych serc — z dziejów parafii św. Wojciecha w Koninie*, w: J. Łojko, H. Witczak, *Parafia św. Wojciecha w Koninie-Morzysławiu. Wczoraj i dziś*, Konin 2014, s. 133–138, 159–160; J. Wysocki, *Jakże miła jest świątynia Twoja, Panie... — 100-lecie konsekracji kościoła pw. św. Wojciecha w Koninie-Morzysławiu*, Konin 2014. Fot. ks. S. Chmielewskiego pochodzi z tablicy w kościele św. Wojciecha w Koninie.

Henryk Witczak

CHWIŁOWICZ MIECZYSLAW

(1892–1940?), ks., nauczyciel i dyr. szkół włocławskich, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

Urodził się 25 XI 1892 r. w Jabłonce, par. Kleczew, pow. koniński; syn Jana i Weroniki. W 1913 r. ukończył siedmioklasową Szkołę Handlową w Kaliszu, co zostało uznane za równoznaczne ze świadectwem dojrzałości ze szkoły średniej matematyczno-przyrodniczej. Alumn WSD we Włocławku w l. 1916–1919. Święcenia kapłańskie otrzymał 22 VI 1919 r. od sufragana diecezji kujawsko-kaliskiej, bpa Wojciecha Owczarka. Po święceniach skierowany został na studia matematyczne na Wydziale Filozoficznym UJ w Krakowie. Studiował tam w l. 1919–1924, formalnie mając etat wikariusza w parafii Brześć Kujawski, a następnie Goszczanów (1 VIII 1920–1 I 1921). W czasie studiów pełnił funkcję kapelana w domu generalnym zgromadzenia sióstr sercanek w Krakowie przy ul. Garncarskiej. Po powrocie ze studiów został prefektem gimnazjum związkowego

w Kaliszu, rezydując przy kościele sióstr nazaretanek (poreformackim) (VIII 1924–1925), a potem został wikariuszem parafii kolegiackiej w Kaliszu (m.in. dokonał remontu wikariatki) i kapelanem więzienia (13 X 1924–20 VIII 1925). W kolegiacie, wraz z ks. Stanisławem Śmietanko, próbował zdynamizować i przywrócić dawny splendor nabożeństw w świątyni.

Po przeniesieniu do Włocławka pełnił kolejno funkcje: prof. matematyki i fizyki oraz pomocnika dyrektora Liceum im. Piusa X (1925–VII 1931), prof. i dyrektora Gimnazjum im. Piusa X (VII 1931–I 1932), dyrektora Gimnazjum im. ks. Jana Długosza (18 I 1932–1939). Równocześnie był sędzią prosynodalnym przy Sądzie Duchownym we Włocławku (1931–1936). Od 1938 r. był członkiem Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego we Włocławku. Kan. gremialny kapituły katedralnej od 1 IX 1931 r.

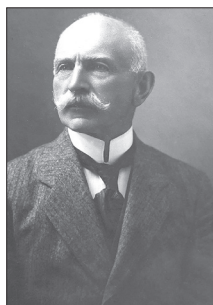
Aresztowany został podstępnie razem z gronem nauczycieli włocławskich przez Niemców 21 X 1939 r. we Włocławku. Został osadzony w obozach przejściowych Rudau i Grossmischen k. Królewca. Zginął w nieustalonym miejscu i czasie, prawdopodobnie w 1940 r. Ostatni ślad, z IX 1940 r. wskazywał na pobyt w obozie jenieckim na terenie dawnych Prus.

ADW AKDW Akta pers. ks. M. Chwilowicza, sygn. 36; — *Schematyzmy... 1917–1939*; Dębiński J., *Biskupie Gimnazjum im. Ks. Jana Długosza we Włocławku w l. 1916–1939*, „Studia Włocł.” 8 (2005), s. 355–369; *Epitańfum*, „Życ. Włocł.” 1971, nr 16 (22 IV), s. 8 (błędne imię — Aleksander); Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium*, s. 444; Kostrzewski P., *Kontakty biskupa Teodora Kubiny z duchowieństwem i wiernymi diecezji częstochowskiej w tzw. Kraju Warty w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945*, „Veritati et Caritati” 6 (2016), s. 187; Librowski S., *Materiały*, s. 309–310 (miejsce urodzenia sytuuje w pow. międzychodzkiem); tenże, *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej 1939–1945*, Włocławek 1947, s. 18–19; Walczak M., *Ludzie nauki i nauczyciele podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*, Warszawa 1995, s. 231 (błędnie, że był dyr. Państwowego GZK we Włocławku, aresztowany ok. 18 X 1939, wywieziony do obozu w Hohenbruch-Rudau na terenie Prus Wschodnich, następnie zesłany do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie miał zostać zamordowany). Fot. z arch. biblioteki WSD.

Antoni Poniński

CIECHOMSKI HENRYK FILIP h. Wąż

(1855–1936), właściciel ziemski, członek włocławskiego sejmiku powiatowego, Kujawskiego Okręgowego Towarzystwa Rolniczego i Związku Ziemiaków we Włocławku

Henryk Filip Ciechomski urodził się 26 V 1855 r. w Strzemeszenie (pow. grójecki). Był synem Wojciecha (1823–1895) i Julii Anny Zaborowskiej h. Grzymała (1829–1899). Początkowo naukę pobierał w Warszawie, jednak po wprowadzeniu do szkół języka rosyjskiego jako wykładowego i w miarę

narastającej rusyfikacji decyzją rodziców został przeniesiony do szkoły we Wrocławiu. Po zakończeniu nauki zaczął samodzielnie gospodarować w majątku Bielawki, a następnie w Starej Wsi (obydwa folwarki w pow. kutnowskim), którą kupił od Ambrozji z Zaborowskich Napieralskiej. W 1881 r. sprzedał Starą Wieś i zakupił za 96 tys. rubli Pyszkowo na Kujawach, które było w jego posiadaniu do 1903 r. Żona Henryka Ciechomskiego, Maria z Rutkowskich, odziedziczyła wraz z siostrami majątek Kamienna (pow. włocławski), który należał do jej rodziców. W 1901 r. dokonano podziału Kamiennej na folwarki: Rutkowice, Kostulin i Kretkowo z osadą karczemną. W wyniku podziałów rodzinnych, które zaszyły między siostrami Rutkowskimi, Maria otrzymała folwark Kamienna. W 1903 r. Henryk Ciechomski odkupił od swych szwagierek folwarki Rutkowice, Kostulin i Kretkowo, które zostały wycenione na 72 500 rubli. W 1910 r. majątek Kamienna przejął jego syn, Wojciech. Cztery lata później Rutkowice przejął syn, Jerzy, zaś majątek Kostulin przeszedł na własność córki, Ewy z Ciechomskich Wiszniewskiej. Tam też zamieszkał wraz z żoną, Marią.

W majątkach prowadził gospodarstwo nasienne. W Pyszkowie hodował m.in. pszenicę zelandzką ozimą, którą okazał na wystawie nasion w 1887 r. Ponadto w l. 1893–1894 prowadził doświadczenia z nowymi odmianami zbóż, m.in. pszenicą franksteńską, square head, sandomierską, puławską, płocką, wiktoryą, modliborzycą i miejsową.

Henryk Ciechomski należał do wielu organizacji rolniczych i społecznych. Był wieloletnim członkiem Kujawskiego Okręgowego Towarzystwa Rolniczego we Włocławku. Sprawował funkcję członka rady tego tow. Należał do Związku Ziemian (ZZ) w Warszawie, w którym początkowo był zastępcą członka rady nadzorczej, a następnie jej członkiem. Ponadto zasiadał w gremium sędziowskim Sądu Obywatelskiego ZZ (1925 r.). Od 1917 r. należał do ZZ Oddział we Włocławku, a jego udział w Związku wynosił 250 rubli. Był także wieloletnim współpracownikiem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (TKZ). Początkowo pełnił funkcję delegata taksowego TKZ na Okręg Warszawski. W 1898 r. wybrano Henryka Ciechomskiego drugim zastępcą radcy dyrekcji szczegółowej TKZ. W 1914 r. został radcą Dyrekcji Szczegółowej Warszawskiej. Cztery lata później był radcą Dyrekcji Głównej TKZ i stanowisko to piastował do 1922 r. W l. 1922–1934 sprawował funkcję radcy Komitetu TKZ. Ponadto od X 1899 r. aż do śmierci był członkiem Lubieńskiego Koła Ziemian w Lubieniu Kujawskim. W VIII 1914 r. z ramienia tego Koła wraz z Stefanem Kostrzeńskim został wydelegowany do gubernatora warszawskiego w celu uzyskania zgody na urządzenie działalności gminy i straży obywatelskiej na terenie Koła. 3 XI 1914 r. w swym majątku Kostulin zorganizował spotkanie Lubieńskiego Koła Ziemian. Ponadto w 1924 r. wszedł w skład Komitetu Dyskontowego Banku Polskiego.

Henryk Ciechomski udzielał się również w życiu politycznym. W 1905 r. po rewolucji w Rosji agitował wśród chłopów za przywróceniem do gmin i szkół języka polskiego. W 1918 r. z okręgu włocławskiego został wybrany do Rady Stanu. Przynależał w niej do Koła Międzypartyjnego, które reprezentowało pasywistów. Uczestniczył w pracach komisji wojskowej Rady. W 1899 r. był sędzią gminnym w okręgu chodeckim. W l. 1916–1918 pełnił funkcję członka włocławskiego Sejmiku Powiatowego.

W dobie wojny polsko-bolszewickiej wspierał formowanie się we Włocławku 4 Szwadronu 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich „Dzieci Kujawskich”. Za te zasługi otrzymał odznakę oficerską tego pułku.

16 XI 1925 r. z rąk Hectora André de Panafieu został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu „du Mérite Agricole”.

W l. 30. XX w. założył Związek Rodziny Ciechomskich.

Henryk Ciechomski zm. 27 V 1936 r. w Kostulinie (pow. włocławski). Pogrzeb odbył się dwa dni później w kościele św. Anny w Warszawie. Pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim.

14 VII 1882 r. w Lubieniu Kujawskim ożenił się z Marią Romanią Emilią Józefą Rutkowską h. Pobóg (ur. 29 II 1860 r. w Kamiennej–zm. 12 XII 1925 r. w Warszawie), córką Mariana Faustyna Jowita i Józefy Jadwigi Doroty z Gliszczyńskich h. Gliszcz. Małżeństwo miało ośmioro dzieci: 1. Jerzego Edmunda Mariana (ur. 15 XI 1882 r. w Pyszkowie–zm. 11 II 1955 r. w Warszawie), właściciela majątku Rutkowiece (pow. włocławski), prezesa Związku Ziemian we Włocławku (1931–1939); 2. Wojciecha Mikołaja Mariana (ur. 6 XII 1884 r. w Pyszkowie–zm. VIII 1944 r. w Warszawie), właściciela Jagielszczyzny i Kamiennej (pow. włocławski), w l. 1936–1939 prezesa Związku Rolników i Leśników w Wyższym Wykształceniu; 3. Józefę Izabelę Waclawę Ewę (ur. 28 IX 1886 r. w Pyszkowie–zm. 28 VIII 1974 r. w Nairobi w Kenii), od 1911 r. żonę Tadeusza Grobickiego; 4. Witolda Jerzego (ur. 16 X 1888 r. w Pyszkowie–zm. 14 VII 1921 r. w Suwałkach), absolwenta studiów ekonomicznych w Antwerpii. Po studiach pracował w Warszawie jako bankowiec. Od 12 XI 1918 r. żołnierz 2 Pułku Ułanów Grochowskich im. gen. Dwernickiego. Jako rtm. był dowódcą 2 szwadronu. W czasie wojny polsko-bolszewickiej walczył w Galicji i na Polesiu. Awansowany na mjr. Został odznaczony Krzyżem Walecznych z 1920 r., Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego *Virtuti Militari* V klasy oraz odznaką pamiątkową 2 Pułku Ułanów Grochowskich (1 IX 1926 r.); 5. Mariana Janusza (ur. 9 II 1891 r. w Pyszkowie–zm. 1978 r. we Wrocławiu); 6. Ewę Marię (ur. 6 IV 1893 r. w Pyszkowie–zm. 30 X 1974 r. we Wrocławiu), właścicielkę majątku Kostulin (pow. włocławski), żona Tadeusza Wiszniewskiego (ur. 28 IX 1893 r.–zm. 1 IV 1978 r. we Wrocławiu); 7. Konstantego Tadeusza (ur. 14 XII 1896 r. w Pyszkowie–zm. 22 XII 1973 r. w Warszawie), dzierżawcę majątków Gościeradów i Wólka Gościeradowska (pow. kraśnicki); 8. Stefana Antoniego Jakuba (ur. 29 III 1905 r. w Kamiennej–zm. 11 XI 1965 r.), absolwenta Gimnazjum Górskiego w Warszawie i Ekonomii Politycznej Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego. Przed wojną prowadził administrację kamienic w Bydgoszczy przy ul. Królowej Jadwigi 9–10, które były jego własnością.

APW, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Chodczu, sygn. 169, k. 61r (akt urodzenia nr 240); tamże, sygn. 175, k. 36v (akt urodzenia nr 143); tamże, sygn. 181, k. 8r (akt urodzenia nr 29), 62r (akt urodzenia nr 245); tamże, sygn. 191, k. 50r (akt urodzenia nr 198); tamże, sygn. 199, k. 43v (akt urodzenia nr 172); APW, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Lubieniu Kujawskim, sygn. 155, k. 63v-64r (akt małżeństwa nr 25); tamże, sygn. 208, k. 11 r (akt urodzenia nr 38); APW, Cesarsko-Niemiecki Szef Powiatu Włocławskiego [Kaiserlich Deutscher Kreischef in Włocławek] 1914–1918, sygn. 175, k. nlb.; Arch. Sądu Rejonowego we Włocławku, Wydział Ksiąg Wieczystych, Księgi hipoteczne dóbr Pyszkowo, t. 1; *Pamätnaä Knížka Väršavskoj Gubernii na 1899 god*, Varšava 1898, s. 212; „Express Lubelski i Wołyński” 1939, dod. drugi do nr 159, z 11 VI, s. 1; „Gazeta Rolnicza” 1922, nr 50, z 15 XII, s. 1192; tamże, 1924, nr 24, z 13 VI, s. 632; tamże, 1924, nr 29–30, z 22 VII, s. 753; tamże, 1925, nr 46, z 27 XI, s. 1340; tamże, 1926, nr 43–44, z 29 X, s. 1027; tamże, 1930, nr 27–28, z 11 VII, s. 1126; tamże, 1936, nr 29–30, z 24 VII, s. 734–735; „Głos Lubelski” 1935, nr 240, z 3 IX, s. 5; „Głos Poranny” 1918, nr 175, z 10 VII, s. 1; „Kurjer Warszawski” 1898, nr 146 (dod. poranny), z 16 (28) V, s. 1; tamże, 1921, nr 195, z 17 VII, s. 9–10; „Świat” 1918, nr 19, z 11 V, s. 6; „Wiek. Gazeta Polityczna, Literacka i Społeczna” 1887, nr 205, z 15 IX, s. 3; *Sprawozdanie Kujawskiego Towarzystwa Rolniczego*, w: *Sprawozdanie CTR w Królestwie Polskiem za rok 1909*, t. 2, 1910, s. 220; *Sprawozdanie Kujawskiego Towarzystwa Rolniczego*, w: *Sprawozdanie CTR w Królestwie Polskiem za rok 1910*, t. 3, 1911, s. 242; „Warszawski Dziennik Narodowy” 1936, nr 148, z 30 V, s. 7; „Ziemianin. Organ Związku Ziemian” 1917, z. 3, VII, s. 30; „Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919, r. 2, nr 3, s. 77 (rozkaz nr 126); *Księga pamiątkowa 4 Sz. 4 P. Ul. Zaniemeńskich „Dzieci Kujawskich”*, kom. i red. M. Nowicki, Włocławek 1929, s. 254; *Sprawozdanie Rady Naczelnej Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności za czas od I/I 1928–31/III 1929*, W. 1929, s. 35; *Zarys historii wojennej 2-go pułku ulanów grochowskich im. gen. Józefa Dwernickiego*, oprac. W.S. Herkner, Warszawa 1929, s. 6, 17, 21–23, 40; Apanowicz K., *1889–1934 Historia Lubieńskiego Koła Ziemian*, Warszawa 1935, s. 13–14, 16; Dobroński A.Cz., Skłodowski K., *2 Pułk Ulanów Grochowskich im. gen. Dwernickiego 1917–1939. Dzieje i tradycje*, Suwałki 2008, s. 31, 6, 39–40, 45, 49, 53–54, 56–57, 61, 71, 84; Mietz A., *Wojciech Ciechomski*, w: A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz–Włocławek 1989, s. 94–96; Celińska E., Gruszczyńska M., *Rutkowice — zespół dworski*, w: *Materia-*

ly, t. 1: *Kujawy wschodnie*, cz. 2, Włocławek 2001, s. 188–189; Mich W., *Związek Ziemian w Warszawie (1916–1926). Organizacje i wpływy*, Lublin 2007, s. 139; Raczkowski M., *Ciechomski Jerzy Edmund Marian (1882–1955) h. Wąż, ziemianin, prezes Związku Ziemian w Warszawie*, w: *WSB*, t. 8, s. 34–36; tenże, *Ciechomski Wojciech Mikołaj h. Wąż*, w: *Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, red. T. Epsztajn, cz. 12 (w druku); Raniszewski A., *Grobicki Tadeusz h. Trąby*, w: *Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, red. J. Leskiewiczowa, cz. 6, Warszawa 2002, s. 45; *Wyniki prac i doświadczeń wykonanych od roku 1893 do roku 1894 przez stację doświadczalną w Sobieszynie*, podał A. Sempołowski, Warszawa 1894, s. 52, 57–64; inf. i mat. Elżbiety Ormezewskiej z Łodzi; inf. Barbary Borzymowskiej z Wrocławia; inf. Macieja Ciechomskiego z Warszawy; Matlakowski K.W., *Wspomnienia. Sąsiedztwa Zbijewa i Ciechomscy*, mps., s. 2–5, w zbiorach Andrzeja Webera z Warszawy. Fot. ze zbiorów Elżbiety Ormezewskiej z Łodzi.

Michał Raczkowski

CZACKI SATURNIN (właściwie CZAKI)

(1875–1940), włocławianin, absolwent SD we Włocławku, radca Kurii diecezjalnej

Urodził się 29 XI 1875 r. we Włocławku. Syn Feliksa i Antoniny ze Szkodowiczów. Do VI 1892 r. ukończył cztery klasy szkoły realnej we Włocławku. Wstąpił do SD (1893), które uwieńczył święczeniami kapłańskimi otrzymanymi 19 VI 1898 r. od bpa Henryka Kossowskiego, sufragana włocławskiego.

Po święceniach rozpoczął swoją posługę jako wikariusz w Działoszynie (od 6 VIII 1898), następnie był wikariuszem w Sieradzu (od 20 VI 1900). Od 31 X 1900 r. został przeniesiony do parafii św. Barbary w Częstochowie, gdzie również posługiwał jako wikariusz, pracując tam przez pięć i pół roku. Kolejne dwa lata (1906–1908) spędził jako wikariusz par. św. Zygmunta również w Częstochowie.

Od 1908 r. został administratorem par. Rędziny (najpierw dek. częstochowski, a później mstowski). Odnawiał tam gruntownie kościół i pobudował mruwaną plebanię. Niestety w czasie I wojny światowej świątynia została zniszczona, wobec czego po jej zakończeniu ponownie podjął remont kościoła. Oprócz

działalności duszpasterskiej prowadził działalność społeczną, zakładając kasę pożyczkowo-oszczędnościową, kółko rolnicze, ochronkę dla dzieci (przedszkole) i czytelnię. 4 IX 1919 r. mianowany dziekanem mstowskim.

28 I 1921 r. mianowany proboszczem parafii Białołask. Jednak 10 V 1921 r. do bpa Zdzitowieckiego zwrócił się z prośbą Józef Ostrowski kolator parafii Małuszyn (wcześniej członek regencji warszawskiej), aby ks. Czackiego mianował na proboszcza do Małuszyny. Biskup przychylił się do sugestii, a 14 VI 1921 r. proszony proboszcz objął parafię Małuszyn (dek. gidelski) i posługiwał tam do roku 1925.

Na wieść o powstaniu diecezji częstochowskiej zarówno biskup, jak i sam zainteresowany, chciał pozostać w diecezji wrocławskiej, wobec czego 12 XI 1925 r. mianowany został proboszczem w Lubaniu (dek. nieszawski). Parafię objął 6 XII 1925 r., instalowany przez dziekana nieszawskiego, ks. Jana Sowińskiego. Tamże posługiwał do wybuchu II wojny światowej. 26 II 1926 r. mianowany dziekanem nieszawskim.

Pracę duszpasterską w parafii łączył z działalnością społeczno-oświatową. Był członkiem powiatowej rady szkolnej, radcą Kurii diecezjalnej, delegatem biskupa w zarządzie Domu Księży Emerytów w Cieclocinku. Wchodził w skład komisji gospodarczej majątku seminarijnego w Lubaniu i Żydowie.

Odznaczony przez biskupa wrocławskiego tytułem kan. honorowego kolegiaty kaliskiej w roku 1925.

Aresztowany przez Niemców wraz z innymi księżmi powiatu aleksandrowskiego 21 X 1839 r. Z Aleksandrowa Kuj. przewieziony do Świecka, a stąd 6 XI 1939 r. do klasztoru werbistów w Górnej Grupy. Tam internowany do połowy I 1940 r. Następnie przewieziony do Stutthoffu. Praca podczas ostrej zimy, głód, niezdolne warunki higieniczne, osłabiały jego organizm.

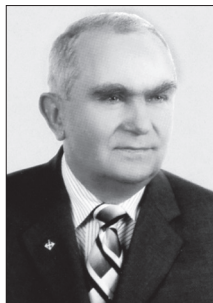
10 IV 1940 r. wysłany do obozu Sachsenhausen. Tam u 20 IV 1940 r. zm. na zawał serca wywołany bestialskim traktowaniem w czasie tzw. kwarantanny. Ciało spalono w miejscowym krematorium.

ADW, AKDWł pers. 46 Saturnin Czaki. *Schematyzy Diecezji Kujawsko-Kaliskiej 1894–1925; Schematyzy... 1926–1939; Schematyzy 2011*; „Kron. Diec. Włocł.” 1947, s. 165–166.

Henryk Witczak

CZUBAKOWSKI EDWARD

(1941–2021), dr inż., prezes Zarządu WTN, dziekan Wydziału w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, prezes Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej we Włocławku, dyr. Zakładów Mięśnych w Czerniewicach, prezes Kujawskiej Izby Przemysłowo-Handlowej we Włocławku

Urodził się 5 VI 1941 r. we wsi Lubrańczyk gm. Lubraniec pow. włocławski w rodzinie robotniczo-chłopskiej. Ojciec Władysław z zawodu mechanik, Matka Joanna d. Tarnowska, bez zawodu, zajmowała się gospodarstwem domowym. Oboje Rodzice urodzili się i wychowali na Kujawach.

Ojciec od najmłodszych lat był aktywnym członkiem i działaczem OSP w Lubrańcu. Pierwszy z dwóch synów w tej rodzinie, Edward, naukę rozpoczął w Szkole Podstawowej w Lubrańcu w 1948 r. Tam też w roku 1960 ukończył liceum ogólnokształcące. Studia wyższe rozpoczął na Politechnice Łódzkiej, na Wydziale Chemii Spożywczej. Naukę kontynuował na wydziale Technologii Żywności i Mleczarstwa w Wyższej Szkole Rolniczej w Olsztynie, gdzie uzyskał w 1966 r. tytuł mgra inż. technologii żywności i mleczarstwa. Ukończył studia podyplomowe:

— zarządzanie i kierowanie wielkimi organizacjami gospodarczymi na Wydziale Inżynierii-Ekonomicznej Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu w 1973 r.,

— zarządzanie przedsiębiorstwem na Wydziale Nauk Ekonomicznych UMK w 1988 r.,

— Zarządzanie i Kierowanie Przedsiębiorstwem w Wyższej Szkole Technicznej V.U.T. w Brnie, studia międzynarodowe w roku 1988.

Studia doktoranckie ukończył na wydziale Technologii Żywności Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. Uzyskał stopień naukowy dra nauk technicznych w 1986 r.

W swoim dorobku naukowym posiadał kilkanaście publikacji naukowych, w tym dwa opracowania książkowe z zakresu gospodarki żywnościowej, ochrony

środowiska, dwa patenty z zakresu przechowalnictwa żywności oraz termodynamiki stosowanej.

Pracując w przemyśle, podjął pracę jako adiunkt a następnie jako dziekan Wydziału Ochrony Środowiska WSHE we Włocławku w l. 2002–2007. W okresie od 20 XII 2007 r. do 30 IX 2008 r. pełnił funkcję prezesa Zarządu WTN.

Przez ponad 40 lat pracował w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego oraz organizacjach spółdzielczych zajmujących się produkcją żywności. W tym to czasie kierował i zarządzał przedsiębiorstwami, spółdzielniami, związkami gospodarczymi oraz spółkami prawa handlowego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Pracował cały czas w wyuczonym zawodzie, przy osobistym zaangażowaniu i pogłębianej wiedzy zawodowej. Skutkowało to wprowadzaniem nowoczesnych rozwiązań technicznych, technologicznych oraz organizacyjnych, powodując poprawę jakości i konkurencyjności produktów i usług.

W 1987 r. otrzymał od Wojewody Włocławskiego nagrodę: „Za Szczególne Osiągnięcia w Dziedzinie Nauki i Techniki na Rzecz Społeczno-Gospodarczego Rozwoju Województwa Włocławskiego”, zaś MRN we Włocławku nadała mu „Złotą odznakę za zasługi dla rozwoju miasta Włocławka”.

Po ukończeniu studiów wrócił na rodzinne Kujawy; rozpoczął pracę zawodową w Kujawskich Zakładach Koncentratów Spożywczych we Włocławku jako ich stypendysta po trzymiesięcznym wstępnym stażu pracy powołany został na kierownicze stanowisko w Fabryce Waniliny (wydz. Kujawskich Zakładów Koncentratów Spożywczych), jedynym tego typu zakładzie w Europie, gdzie produkowano używki w procesie chemicznym. Autorskim rozwiązaniem inż. Edwarda Czubakowskiego było m.in. doskonalenie procesu krystalizacji waniliny. Od III 1968 r. do VI 1975 r. zatrudniony był w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Przemysłu Chłodniczego w Toruniu, Chłodnia Składowa we Włocławku jako Główny Technolog i Szef produkcji. W tym czasie oprac. i 3 VII 1970 r. opatentował w Urzędzie Patentowym PRL nowatorski sposób schładzania i zamrażania żywności (wprowadzenie do procesu wymiany ciepła ultradźwięków).

W VI 1975 r. E. Czubakowski wybrany został w skład Zarządu Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni „S.Ch.” we Włocławku na stanowisko wiceprezesa Zarządu ds. Produkcji i Techniki. Nadzorował i wdrażał nowoczesne technologie, rozwią-

zania organizacyjne, techniczne, działania proeksportowe i inwestycyjne w kilkudziesięciu Gminnych Spółdzielniach „S.Ch.” oraz Zakładach Wojewódzkiego Związku „S.Ch.” województwa włocławskiego. W tym okresie z jego inicjatywy wybudowano i zmodernizowano kilkadziesiąt spółdzielczych zakładów przetwórstwa: spożywczego, gastronomicznych, handlowych, usługowych, budowlano-montażowych, obsługi rolnictwa, kompleksowe zaopatrzenie. Za taką działalność w 1987 r. Minister Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej nadał E. Czubakowskiemu odznakę „Zasłużony Pracownik Rolnictwa”. Następnie w X 1986 r. z powołania i kolejno w wyniku konkursu został dyrektorem naczelnym Przedsiębiorstwa Przetwórstwa Mięsnego w Czerniewicach. Kierował nim w l. 1986–1998. W tym okresie jedno z najstarszych zakładów mięsnych w Polsce (powstałe w roku 1912) poddane zostały kompleksowej modernizacji i rozbudowie, co pozwoliło w pełni zabezpieczyć ludność woj. włocławskiego w produkty mięsne. Za działalność zawodową w 1998 r. Minister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej nadał mu Odznakę „Zasłużony Pracownik Przemysłu Spożywczego i Skupu”.

Po przejściu procedury konkursowej 1 IX 1998 r. powołany został przez Zarząd Miasta Włocławka na stanowisko prezesa Zarządu Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej we Włocławku, którym kierował do 31 XII 2006 r. Przebieg pracy zawodowej rozpoczął i kończył problematyką związaną z termodynamiką stosowaną; chłodnictwo — „odbieranie ciepła”, ciepłownictwo — „dostarczanie ciepła”. W 2001 r. Wojewoda Kujawsko-Pomorski powołał dra inż. Edwarda Czubakowskiego na doradcę wojewody ds. koordynacji działań sektora energetycznego województwa.

Poświęcił kilkadziesiąt lat twórczej pracy również społecznej na rzecz gospodarki krajowej. Za wybitne zasługi w rozwoju Gospodarki w tym Przemysłu Spożywczego oraz Samorządu Gospodarczego odznaczony został:

— Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, 2001 r.,

— Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, 1986 r.,

— Srebrnym Krzyżem Zasługi, 1978 r.

Z działalnością społeczną związany był od czasów studiów. Był aktywnym i zaangażowanym członkiem

Zrzeszenia Studentów Polskich. Pełnił m.in. funkcje Przewodniczącego Komisji Problemowych oraz członka Zarządu Zrzeszenia Okręgu Olsztyńskiego. Po ukończeniu studiów, kiedy rozpoczął pracę zawodową we Włocławku, wstąpił do Naczelnej Organizacji Technicznej, Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego. Do śmierci pozostał ich członkiem.

Za aktywną (pełnił wiele funkcji w stowarzyszeniu), zaangażowaną pracę społeczną Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego w 1980 r. nadało mu Odznakę Honorową.

W 1988 r. Zarząd Główny Naczelnej Organizacji Technicznej wyróżnił go Odznaką Honorową Srebrną. W 2002 r. wyróżniono go Złotą Odznaką Honorową.

Ustawą z dnia 30 V 1989 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wprowadził możliwość zrzeszania się podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w Izby Gospodarcze (Dz.U. Nr. 35 poz. 195 z dnia 8 VI 1989 r.). Samorząd Gospodarczy-Kujawska Izba Przemysłowo-Handlowa we Włocławku powstała w mieście i regionie Włocławka 18 III 1991 r. jako jedna z pierwszych w obecnym woj. kujawsko-pomorskim. Jednym z członków założycieli Izby był dr inż. E. Czubakowski, ówczesny dyr. Zakładów Przetwórstwa Mięsnego w Czerniewicach. Od momentu zarejestrowania Izby w Krajowym Rejestrze Sądowym bardzo aktywnie działał we władzach Izby jako sekretarz, skarbnik, wiceprezydent, a następnie od 2003 r. prezydent Kujawskiej Izby, która miała charakter regionalny i swoje zadania realizowała w oparciu o przepisy ustawy oraz statut. Kierowana przez prezydenta Kujawska Izba Przemysłowo-Handlowa uruchomiła i prowadziła na rzecz swoich członków oraz środowiska gospodarczego miasta i regionu usługi: szkoleniowe, podatkowe, prawne, informacyjne. W Izbie uzyskano i wdrożono System ISO 9001 na usługi szkoleniowe.

W ramach działalności Izby stworzono doradztwo zawodowe: Coaching personalny, zawodowy oraz grupowy. Uruchomiono Doradcze Punkty Konsultacyjne: prawa dewizowego, finansowania zagranicznych transakcji handlowych i ich rozliczania, zabezpieczenie kredytowe przed zdarzeniami losowymi. Podjęto działania na rzecz współpracy z zagranicznymi Izbami Gospodarczymi: Skandynawii, Niemiec, Rosji, Łotwy, Estonii i Francji. Prowadzono pod kie-

runkiem prezydenta Izby badania naukowe potrzeb kadrowych i szkoleniowych regionu włocławskiego. Przygotowywano badania pt. *Zagospodarowanie produktów ubocznych gospodarki żywnościowej województwa kujawsko-pomorskiego*.

E. Czubakowski podjął społecznie cykl badań naukowych celem szczegółowego rozpoznania potencjału techniczno-produkcyjnego przemysłu spożywczego (1598 zakładów) zlokalizowanego na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Przedmiotowe zakłady produkują w „sposób ciągły” bardzo cenne produkty uboczne i odpady organiczne: biologicznie czynne białka, cukry, tłuszcze mogące służyć jako półprodukty lub surowce do produkcji żywności, pasz, nawozów organicznych. Rozpoznawał sposób zagospodarowywania ww. produktów. Badał wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w regionie.

W 2006 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego nadał Kujawskiej Izbie „Odznakę Honorową za Zasługi dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego”, co stanowi potwierdzenie jej zasług dla rozwoju gospodarki w województwie Kujawsko-Pomorskim.

W 2012 r. powołano Sejmik Gospodarczy Województwa Kujawsko-Pomorskiego, którego wiceprezydentem został dr Edward Czubakowski. Sejmik działalność społeczną podjął zgodnie z art. 5 pkt. 3 statutu stanowiącym o opiniowaniu i przygotowywaniu programów gospodarczych na szczeblu krajowym i regionalnym.

29 IV 1967 r. E. Czubakowski zawarł związek małżeński z Jadwigą Żychniewicz z wykształcenia mgr inż. technologii żywności. Żona przez całe życie zawodowe od 1967 r. kierowała produkcją w fabryce czekolady i cukierków w Zakładach Wytwórczych „Społem” we Włocławku. Ze związku tego narodziło się dwoje dzieci: syn — Arkadiusz Cezary, absolwent studiów magisterskich na wydziale Ekonomii i Zarządzania UMK, w związku małżeńskim z Barbarą Dettlaff, mgr inż. włókiennictwa, absolwentką Politechniki Łódzkiej; i córka — Ludmiła Magdalena, absolwentka Wydziału Ekonomicznego UŁ. W następnym pokoleniu rodziny Czubakowskich znajduje się wnuczka — Inga Joanna Czubakowska, uczennica I Liceum Ogólnokształcącego im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku.

Dr inż. Edward Czubakowski był ekspertem gospodarczym, który położył wybitne zasługi w rozwoju gospodarki państwa i służbie społecznej. Szczególne

zasługi odnotowano w gospodarce żywnościowej kraju i regionu kujawsko-dobrzyńskiego, woj. kujawsko-pomorskiego. Ponad 40 lat kierował i zarządzał dużymi i średnimi podmiotami gospodarczymi przemysłu spożywczego. Od 1991 r. kierował samorządem gospodarczym, Kujawską Izbą Przemysłowo-Handlową we Włocławku.

Zm. 3 V 2021 r. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Lubrańcu, w grobowcu rodzinnym obok żony.

Inf. uzyskane od członków rodziny E. Czubakowskiego; Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe E. Czubakowskiego; Inf. z Biura WTN. Fot. z arch. biura WTN.

Władysław Kubiak

CZYŻEWICZ JAN

(1919–2020), płk WP, uczestnik bitwy pod Lenino, zdobywca Berlina, kombatan, szef Powiatowego Sztabu Wojskowego we Włocławku, prezes ZW ZBoWiD we Włocławku

Urodził się 19 III 1919 r. we wsi Sądziadowice, pow. Sambor, woj. lwowskie, w rodzinie Józefa i Magdaleny. Miał troje rodzeństwa — ss. Agnieszkę i Wiktorię oraz brata Kazimierza. Jego ojciec jako carski poddany służył w armii rosyjskiej, a następnie już po uzyskaniu niepodległości w Wojsku Polskim i brał udział w zdobyciu Kijowa w 1920 r. Później prowadził gospodarstwo rolne, które było głównym źródłem utrzymania całej rodziny.

Jan Czyżewicz w rodzinnej wsi ukończył szkołę powszechną. Na kursie zdobył zawód introligatora i podjął pracę, która skończyła się w dniu rozpoczęcia działań wojennych 1 IX 1939 r., gdyż zakład został zamknięty. Dwa miesiące później rozpoczął naukę w ukraińskiej średniej szkole dla dorosłych w Starym Samborze.

Do wojskowej służby w Armii Czerwonej został zmobilizowany na podstawie decyzji Rady Najwyż-

szej ZSRR z 29 XI 1939 r. o nadaniu wszystkim mieszkańcom wschodniej Polski obywatelstwa państwa radzieckiego. Od tego dnia władze radzieckie uważały ich za obywateli Związku Radzieckiego. Służba w Armii Czerwonej trwała od 17 IX 1940 r. do 12 V 1943 r. W tym okresie odbył dziesięć miesięcy służby w pułku piechoty, trzy miesiące w batalionie wartowniczym i 21 w batalionie roboczym. W wojnie radziecko-niemieckiej, która wybuchła 22 VI 1941 r., bezpośredniego udziału nie brał, gdyż w tym czasie przebywał w pułkowej szkole podoficerskiej.

Mimo usilnych starań nie otrzymał skierowania do organizowanej na terenie Związku Radzieckiego Armii Polskiej pod dowództwem gen. Władysława Andersa. Ze względu na złą atmosferę, która wytworzyła się po wyjściu Armii Andersa z ZSRR, pogorszyły się znacząco warunki bytowania pozostałych Polaków. Jan Czyżewicz został skierowany do tzw. batalionów truda (pracy), gdzie w warunkach syberyjskiej zimy musiał pracować przy wyrębie drzew i innych wyczerpujących zajęciach.

Nadzieja na powrót do Ojczyzny powróciła, gdy dowiedział się o rozpoczęciu w V 1943 r. formowania Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. Do formowanych w Sielcach nad Oką jednostek masowo napływali rozsiani po ZSRR Polacy, zazwyczaj zesłańcy z l. 1939–1941. Wielu z nich po prostu nie zdążyło do Armii Andersa. Mimo że duża część oficerów pochodziła z Armii Czerwonej, zadbane o polskie symbole: mundury miały przedwojenny krój, dzień rozpoczął się mszą, a 1 DP nosząca imię Tadeusza Kościuszki (przywódcy powstania przeciw Rosji i Prusom z końca XVIII w.) złożyła przysięgę 15 VII 1943 r., w rocznicę zwycięskiej dla Polaków bitwy pod Grunwaldem z 1410 r. 12–13 X 1943 r. dywizja wzięła udział w krwawej bitwie pod Lenino na Białorusi. Jej rocznica po II wojnie światowej przez prawie półwiecze była świętem WP.

Do wiosny 1944 r. dywizja rozrosła się w 1 Armię WP. Jej żołnierze stoczyli bitwy nad Wisłą (VII–VIII 1944), we IX wzięli udział w zajęciu prawobrzeżnej Warszawy, a desant wspomógł powstańców po drugiej stronie Wisły. W pierwszych miesiącach 1945 r. 1 Armia WP odegrała istotną rolę w przełamaniu tzw. „Wału Pomorskiego”, zdobyciu Gdańska i Gdyni, Kołobrzegu, i w ostatecznym rozrachunku — Berlina. Jan Czyżewicz jako artylerzysta brał udział w tym szlaku bojowym. Podczas próby forsowania Wisły

w okolicach Dębłina został ranny i przebywał w szpitalu frontowym. W II 1945 r., podczas walk o przełamanie „Wału Pomorskiego” został kontuzjowany, gdy tuż obok niego wybuchł niemiecki pocisk artyleryjski.

16 X 1944 r. został przeniesiony na stanowisko zastępcy dowódcy 9 Baterii 1 Pułku Artylerii lekkiej. Na tym stanowisku uczestniczył w walkach:

— 24–28 X 1944 r. o wyzwolenie Jabłonnej i Legionowa;

— 12–17 I 1945 r. o wyzwolenie Warszawy;

— 20–29 I 1945 r. uczestniczył w pościgu za nieprzyjacielem na kierunku Sochaczew, Sanniki, Lubień Kujawski, Kowal, Brześć Kujawski, Inowrocław, Bydgoszcz, Koronowo, Jastrowie;

— 29 I–1 II 1945 r. brał udział w zdobyciu „Wału Pomorskiego” — na kierunku Jastrowie, Podgaje, Mirosławiec, Borujsko;

— 1–7 III 1945 r. brał udział w okrążeniu i rozbiciu niemieckiego zgrupowania pod Świdwinem;

— 8 III–7 IV 1945 r. brał udział w pościgu za nieprzyjacielem na kierunku Wolina i Zalewu Szczecińskiego oraz w obronie nad rzeką Dzwina;

— 7–15 IV 1945 r. brał udział w przemieszczeniu pododdziałów nad Odrę;

— 16–19 IV 1945 r. uczestniczył w forsowaniu Odry;

— 20–29 IV 1945 r. brał udział w forsowaniu Starej Odry i w walkach nad Kanalem Hohenzollernów;

— 30 IV–2 V 1945 r. brał udział w zdobyciu Berlina;

— 2–8 V 1945 r. uczestniczył w pościgu za nieprzyjacielem na kierunku Łaby.

Po powrocie do Polski Jan Czyżewicz podjął decyzję o pozostaniu w Wojsku Polskim jako żołnierz zawodowy. W kolejnych l. otrzymywał awanse na wyższy stopień oficerski. W 1946 r. — por., w 1949 r. — kpt., 1953 r. — mjr, 1958 — ppłk, 1973 r. — płk.

W kolejnych l. zajmował następujące stanowiska wojskowe:

— 1945–1949 — dowódca baterii w 54 Pułku Artylerii Lekkiej w Ełku;

— 1949–1951 — dowódca samodzielnego Dywizjonu Artylerii w Dziwnowie;

— 1951–1955 — dowódca artylerii w Brygadzie Przeciwdesantowej w Kamieniu Pomorskim;

— 1956 — Komendant Poligonu Muszaki k. Olsztyna;

— 1957–1965 — Zastępca Komendanta Poligonu k. Torunia;

— 1965–1975 — Szef Powiatowego sztabu Wojskowego we Włocławku.

W 1975 r., po 32 l. służby wojskowej, przeszedł na zasłużoną emeryturę, ale to wcale nie oznaczało zaprzestania działalności społecznej, z którą związał się, przybywając do Włocławka. Już od 1967 r. pełnił funkcję prezesa Powiatowego Zarządu ZBoWiD we Włocławku, a po powstaniu w 1975 r. województwa włocławskiego powierzono mu funkcję prezesa Zarządu Wojewódzkiego. Pełnił ją do 1989 r. Od 1968 r. wchodził w skład Rady Naczelnej ZBoWiD. Od 1975 r. był członkiem Zarządu Głównego ZBoWiD w Warszawie. Piastował też mandat radnego MRN we Włocławku.

Każdy rok jego społecznej działalności znaczony był troską o kombatantów mieszkających na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej. Zabiegał o upamiętnianie dokonań minionego okresu, szczególnie tej najnowszej historii Polski zroszonej obficie żołnierską krwią. Z jego inicjatywy zostali upamiętnieni żołnierze dawnego 14 pp stacjonującego do 1939 r. we Włocławku. Jego staraniem również został zaprojektowany, ufundowany i postawiony pomnik Sapera 3 WPPont. we Włocławku przy ul. Żytnej 75. Brał udział w wielu spotkaniach z młodzieżą, przekazując jej wiedzę o warunkach, w jakich walczone o wyzwolenie Ojczyzny spod niemieckiej okupacji. Uczestniczył w wielu uroczystościach na terenie województwa włocławskiego, podczas których odsłaniano pomniki i tablice upamiętniające trud i męstwo żołnierzy w obronie Ojczyzny.

Na UMK w Toruniu w 1964 r. ukończył studia magisterskie, a następnie 23 I 1968 r. otrzymał stopień dra nauk humanistycznych w zakresie historii.

Od 1976 r. był członkiem Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa we Włocławku. Od 1984 r. był członkiem Obwodowego, a w 1988 r. wszedł w skład Osiedlowego Komitetu Samorządu Mieszkańców.

Do Polskiej Partii Robotniczej wstąpił 10 V 1948 r., a po zjednoczeniu polskiego ruchu robotniczego został członkiem PZPR i był nim do 1990 r. Pełnił w partii szereg funkcji z wyboru, m.in. I sekretarza POP w Słupsku (1949–1950), członka Komitetu Partyjnego Brygady Artylerii w Kamieniu Pomorskim (1951–1954), członka Komitetu Partyjnego w Toruniu (1957–1964), członka Komitetu Partyjnego w Powiatowym Sztabie Wojskowym we Włocławku (1966–1973)

D

i członka Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Włocławku (1978–1981).

Był aktywnym działaczem PRON, TPPR, Związku Byłych Żołnierzy Zawodowych oraz Związku Inwalidów Wojennych.

Miał syna Tadeusza Andrzeja, dwoje wnuków — Agnieszkę i Jacka oraz 4 prawnuków — Gustawa, Józefinę, Apolonię i Janę. W 2013 r. zm. żona Irena, z którą był w związku przez 65 lat.

W uznaniu za całokształt pracy zawodowej, szlak wojenny i działalność społeczną został odznaczony wieloma odznaczeniami wojennymi, państwowymi i społecznymi. Posiadał m.in. Krzyż Walecznych (1966 r.), Order Sztandaru II klasy (1989 r.), Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1983 r.), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1963 r.), SKZ (1949 r.), Srebrny Krzyż Zasługi na Polu Chwały (1946 r.), Order Czerwonej Gwiazdy (1968 r.), Brązowy, Srebrny i Złoty Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1951, 1954, 1958). Otrzymał także „Złotą Odznakę za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1977 r.), Odznakę Za Zasługi dla Województwa Bydgoskiego (1970 r.), Odznakę a Zasługi dla Miasta Włocławka (1969 r.), Złotą Odznakę TPPR (1979 r.), Złotą Odznakę LOK (1973 r.).

Zm. 3 VII 2020 r. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym przy al. Chopina we Włocławku.

Fot. i inf. od syna Tadeusza Andrzeja; Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe J. Czyżewicza; Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie, akta osob. J. Czyżewicza; Arch. UMK, akta osob. J. Czyżewicza; W. Kubiak, *Spod Lenino do Włocławka*, Włocławek 2013, 2017 (II wyd.).

Władysław Kubiak

DE VIRION TADEUSZ

(1926–2010), wychowanek włocławskiego Gimnazjum im. ks. J. Długosza, żołnierz AK, adw., ambasador RP w Wielkiej Brytanii (1990–1993), sędzia Trybunału Stanu (1989–1991, 1993–2005)

Urodził się 28 III 1926 r. w Warszawie, w rodzinie ziemiańskiej Jerzego i Zofii z Jelowickich, pieczętującej się h. Leliwa, niedawno przybyłych do stolicy

z majątku Liszki w powiecie grodzieńskim. Ojciec w czasie okupacji należał z Witoldem Pileckim do pierwszej piątki tworzącej ruch oporu. Matka była urzędniczką w Głównym Urzędzie Statystycznym. Idąc w ślady starszego brata, Jana, w 1937 r. rozpoczął naukę we włocławskim Gimnazjum i Liceum im. ks. Jana Długosza.

W czasie okupacji w roku 1943 ukończył stołeczne Liceum Humanistyczne św. Wojciecha i podjął studia konspiracyjne na Tajnym Wydziale Prawa UW. Od tego też roku stał się żołnierzem AK, ps. „Walther”. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim jako plutonowy podchorąży Drugiej Kompanii „Czesław” wchodzącej w skład Batalionu „Wigry”. Po powstaniu przedostał się do Zakopanego i pracował tam jako drwal.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej wyjechał z bratem do Krakowa i kontynuował studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim, zaliczając tam formalnie trzy lata studiów. Od I IX 1945 r. do I VIII 1946 r. pracował jako urzędnik w Ministerstwie Żeglugi i Handlu Zagranicznego, a od X 1946 r. jako sekretarz w kancelarii adwokackiej Andrzeja Grajnera. Na UW dookończył studia prawnicze. W l. 1946–1948 odbył aplikację sądową. Egzamin sędziowski złożył w 1948 r. i został wpisany na listę aplikantów adwokackich w Warszawie. Na listę adwokatów w stolicy został wpisany w 1950 r.

W 1957 r. został powołany na stanowisko zastępcy rzeczownika dyscyplinarnego Naczelnej Rady Adwokackiej. W l. 1956–1958 uczestniczył w gremium, które starało się podjąć wyjaśnienie udziału adwokatów warszawskich w tzw. procesach przed sądami tajnymi w okresie stalinizmu. Nie udało się to w ówczesnej rzeczywistości politycznej, a ponowna Komisja, z 1988 r., próbująca podjąć tę sprawę, nie rozpoczęła nawet tej pracy. W l. 1976–1979 wchodził w skład Komisji Zawodu Adwokata. Brał udział w pracach zespołu ekspertów prawniczych Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „Solidarności” powołanego w I 1981 r. W pierwszych dniach stanu wojennego, wspólnie z prof. Andrzejem Murzynowskim z UW, prowadził szkolenia dla adwokatów izby warszawskiej na temat sposobu prowadzenia obron

w sprawach opartych na tzw. dekretach stanu wojennego, wydanych 12 XII 1981 r. przez Radę Państwa, z mocą wsteczną. Podczas stanu wojennego Ministerstwo Sprawiedliwości domagało się wniesienia przeciwko niemu i mec. Piotrowi Andrzejewskiemu aktu oskarżenia w postępowaniu dyscyplinarnym za obronę Zenona Nowaka i dra Tadeusza Pacuszki. Rzecznik dyscyplinarny Okręgowej Rady Adwokackiej postępowanie umorzył, ale Wojewódzka Komisja Dyscyplinarna w VII 1982 r. utrzymała zaskarżone postanowienie w mocy. W 1983 r. napisał, wspólnie z Januszem Kochanowskim, późniejszym rzecznikiem praw obywatelskich, który zginął w katastrofie smoleńskiej, art. *Zagadnienie świadomości bezprawności a odpowiedzialność dekretu o stanie wojennym z 12 XII 1981 r.* Prawdopodobnie przez przeoczenie cenzury tekst krytycznie odnoszący się do stanowienia prawa karnego z mocą wsteczną został opublikowany w periodyku „Państwo i Prawo”. Gdy chciała go przedrukować „Palestra”, organ podejmujący głównie zagadnienia z zakresu działania adwokatury, cenzura już na to nie pozwoliła.

W XII 1983 r. mec. De Virion stał się urzędowym obrońcą ks. Jerzego Popiełuszki. Wspólnie z mec. Edwardem Wende towarzyszył księdzu podczas przesłuchań w prokuraturze warszawskiej poprzedzających spreparowane przez Służbę Bezpieczeństwa podrzucenie materiałów wybuchowych i wydawnictw podziemnych do mieszkania duchownego. Był obecny przy zwalnianiu księdza z aresztu w XII 1983 r., natomiast SB, mimo jego powoływania się na przepisy prawa, nie zgodziła się na obecność przy kolejnych przez nią prowadzonych przesłuchaniach w pierwszych miesiącach 1984 r. Fakt, iż był obrońcą ks. Popiełuszki, stał się formalną przyczyną odmówienia przez niego podjęcia się obrony sądzonych w tzw. procesie toruńskim funkcjonariuszy SB sądzonych za uprowadzenie i zabójstwo ks. Popiełuszki. Reprezentował nadto rodzinę ks. Popiełuszki w 1995 r. podczas rozprawy rewizyjnej w Sądzie Najwyższym.

Prowadził wykłady dla adwokatów. Swoją wiedzę i doświadczenie przekazywał aplikantom adwokackim, wykładając w l. 1953–1990 prawo karne i postępowanie karne. Aplikanci uwielbiali go za porywające wykłady obfitujące w ciekawe kazusy. Był współautorem pracy zbiorowej pt. *Wymowa prawnicza*, wyd. 3, Warszawa 2010. Już po śmierci opublikowano w „Palestrze” (nr 11–12 z 2010 r.) jego art. na temat etosu

i istoty zawodu adwokata — obrońcy w prawie karnym.

W okresie PRL wielokrotnie podejmował się obrony działaczy demokratycznej opozycji, i Konfederacji Polski Niepodległej, z „Solidarności”. Był obrońcą m.in. Jacka Kuronia, Karola Modzelewskiego i Leszka Moczulskiego. W powszechnej pamięci zapisał się jako znakomity obrońca, a uznanie przynosiły mu obrony nie tylko w najgłośniejszych procesach karnych, ale jego wystąpienia obrończe nawet w sprawach błahych. Był twórcą swoistej filozofii pracy adwokata. Starał się zrozumieć zawsze postępowanie sprawcy przestępstwa, co wyrażała głoszona przez niego myśl „By móc wygłaszać obronę, trzeba znaleźć ludzkość w nieludzkiem postępowaniu sprawcy”. Był człowiekiem o wyjątkowej osobowości, rozległej wiedzy, daleko wykraczającej poza znajomość prawa. Dał się poznać jako erudyta i koneser światowej literatury. Wykorzystywał tę wiedzę w swoich błyskotliwych wystąpieniach sądowych, do których się zawsze starannie i drobiazgowo przygotowywał. Jako obrońca dążył do tego, by przepisy były właściwie stosowane dla obrony praw człowieka. Nikomu nie odmawiał obrony. Był też człowiekiem niesłuchanie odważnym. Prywatnie był niezwykle otwarty i życzliwy, utrzymywał kontakty z ludźmi z różnych środowisk.

Poczuwając się do więzi z Gimnazjum i Liceum im. ks. J. Długosza, uczestniczył we wrocławskich spotkaniach wychowanków tej szkoły. 26 IX 1981 r. przemawiał w katedrze wrocławskiej przy poświęceniu i odsłonięciu tablicy upamiętniającej nauczycieli i uczniów „Długosza”, którzy oddali życie w II wojnie światowej.

Zasłużył się dla Polski nie tylko jako wybitny adv. Był pierwszym niekomunistycznym ambasadorem RP w Wielkiej Brytanii — od IV 1990 r. do 15 X 1993 r., a od 14 V 1990 r. do 18 VI 1991 r. także ambasadorem RP w Republice Irlandii. Jako ambasador w Wielkiej Brytanii przywiózł do Polski insygnia Drugiej Rzeczypospolitej, przekazane mu przez prezydenta RP na Uchodźstwie, Ryszarda Kaczorowskiego.

W l. 1989–1991 i 1993–2005 był sędzią Trybunału Stanu. Członek Zakonu Maltańskiego od 1980. Za swą działalność odznaczony m.in. Krzyżem AK, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Medalem za Warszawę, Odznaką Grunwaldzką, Odznaką Tysiąclecia, Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Polonia Restituta. Palestra uhonorowała Go

D

Złotą Odznaką Adwokatury i Odznaką „Adwokatura Zasłużonym”. Krajowy Zjazd Adwokatury uchwałą z 19 XI 2010 r. nadał mu pośmiertnie Wielką Odznakę „Adwokatura Zasłużonym”. Przez Zakon Maltański odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu „Pro Merito Melitensi”.

Zm. 25 X 2010 r. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona, Lucyna z d. Rudzińska, adw., zm. w 1983 r. Drugą żoną była pochodząca z Indii — Jaynati z d. Hazra. Córka z pierwszego małżeństwa, Maria De Virion-Zielińska, również jest adwokatem.

ADW, Akta Gimnazjum i Liceum im. Jana Długosza, sygn. 38; *Adwokatura warszawska w l. nadziei i przełomu (1956–2009)*, Warszawa 2009, s. 8–9, 17, 18, 44, 101; *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, Warszawa 2009, wg indeksu; Biuro Prasowe NRA, „Palestra” nr 11–12/2010, s. 321–322; Dni „Długoszowskie” we Włocławku, KDW 64 (1981), s. 277; Kotliński T.J., Redzik A., *Historia adwokatury*, wyd. 2 popr. i uzup., Warszawa 2012, s. 292, 327, 328, 342, 346, 348, 383; Kraczkowski R., Rose E., *Studenci tajnego nauczania na Wydziale Prawa UW w Warszawie*, „Studia Iuridica”, t. 25, Warszawa 1993, s. 196; Sędek J., *Humanista, obrońca, nauczyciel — rel. z uroczystości pogrzebowych adw. Tadeusza De Virion*, „Palestra”, nr 11–12/2010, s. 334–335; Zaborski M., *Słownik biograficzny adwokatów polskich A–Ż*, t. 3 (zmarli w l. 1945–2010), red. tomu A. Redzik, z. 1, Warszawa 2018, s. 79–82. Fot. z internetu: <https://zskdlugosz.pl/o-nas/znani-absolwenci/>.

Antoni Poniński

DEMRYCH HENRYK

(1904–1976), ks., członek zgromadzenia księży orionistów FDP (Małe Dzieło Boskiej Opatrzności), dyr. Księgarni i Drukarni Diecezjalnej we Włocławku, duszpasterz włocławski, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

Urodził się 13 X 1904 r. w Łodzi, w rodzinie Jana i Reginy z d. Jagodzińskiej. Uczęszczał do szkół w Łodzi i Pabianicach. W 1922 r. wstąpił do WSD w Łodzi, a w 1926 r. przeszedł do zgromadzenia orionistów. W 1927 r. został wysłany do Włoch na studia. Śluby

zakonne złożył 21 VI 1928 r., święcenia kapłańskie otrzymał 29 VI 1928 r. W l. 1929–1931 pełnił funkcję wicerektora i wykładowcy w Domu Misyjnym w Zduńskiej Woli. Od 15 VIII 1931 r. do 30 VI 1935 r. pełnił funkcję dyr. Księgarni i Drukarni Diecezjalnej i wikariusza katedralnego, współpracując

w pierwszym roku w katedrze z ks. Stefanem Wyszynskim. Od V 1934 r. zajął się duszpasterstwem na Grzywnie, dzielnicy ówczesnej biedoty Włocławka, a jako administrator powstałej tam 6 II 1935 r. parafii Najświętszego Serca Jezusowego, zakupił ziemię pod świątynię parafialną. Ufundował też organy. Przy kaplicy zakonnej pełniącej funkcję świątyni parafialnej powstał zakład dobroczynny. We IX 1938 r. przełożony zgromadzenia ks. Orione wezwał go do Rzymu dla dokończenia studiów z zakresu prawa kanonicznego. Wrócił do Włocławka prawdopodobnie na przełomie IX i X 1939 r. i zamieszkał w domu zakonnym. Został aresztowany przez Niemców 7 XI 1939 r. Początkowo był więziony we Włocławku, następnie w obozach przejściowych w Łądzie i Szczeglinie, a później w Sachsenhausen i Dachau. Z Dachau został wyzwolony 29 IV 1945 r. Swoje wspomnienia obozowe *Z Dachau do Kalisza* opublikował w 1948 r. w Kaliszu. Od IX 1945 r. do X 1946 r. był dyr. Liceum i Gimnazjum Polskiego w Monachium. 17 X 1946 r. wyjechał do Polski. Jeszcze w tym samym miesiącu dotarł do Włocławka. Został adm. par. Błenna (18 XI 1946–31 XII 1947). Potem pracował w domu misyjnym w Zduńskiej Woli, a następnie w Kaliszu, gdzie zajmował się utworzeniem dzieła miłosierdzia, które św. Józefowi ślubowali kapłani za wyzwolenie z Dachau. Objął obowiązki dyrektora sekretariatu Bractwa św. Józefa. Był także penitencjarzem w kolegiacie kaliskiej, od 25 XI 1948 r. i kapłanem klasztoru karmelitanek (1 X 1949–1950). Przeżycia obozowe i prowadzone na nim doświadczenia pseudomedyczne odcisnęły piętno na stanie zdrowia. W VI 1950 r. otrzymał urlop zdrowotny, który spędził w Sadłowie, znajdującym się na terenie diecezji płockiej. Już w VII zadeklarował chęć pracy w diecezji płockiej. Najpierw został administratorem parafii Płonne (14 VIII 1950–1 IV 1961), gdzie wyremontował kościół. W tym też

czasie — 24 VI 1952 — został inkardynowany do diecezji płockiej. Następnym miejscem jego pracy była par. Trąbin, od 1 IV 1961 r. Z powodu zdrowia 1 IX 1967 r. zrezygnował z prowadzenia tej parafii i jako emeryt zamieszkał w Rypinie, gdzie zm. w szpitalu 18 XII 1967 r. Pochowany w Sadłowic.

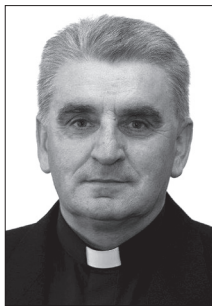
W aktach IPN znajduje się informacja, że w roku 1955 zrezygnowano z działań na rzecz pozyskania go do współpracy z Urzędem Bezpieczeństwa, gdyż nie wyraził na nią zgody.

AKDW Akta pers., nlb.; ADP Akta pers., sygn. 172; Akta IPN sygn. By 069/1116, t. 3, k. 87; *Schematyzmy Diecezji Łódzkiej 1923–1926; Schematyzmy... 1932–1949; Schematyzmy Diecezji Płockiej 1955–1970*; Frączzak W., *Księża nie inkardynowani pracujący przejściowo w diecezji włocławskiej po II wojnie światowej*, „Kron. Diec. Włocł.”, 76 (1993), s. 99; Grzybowski M., *Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 2, Płock 2008, s. 62–63; Jezusek W., *Nekrolog*, MDP 52 (167), s. 283–284; Korszyński F., *Jasne promienie w Dachau*, Poznań–Warszawa 1985, s. 121, 194; Kononowicz M.J., *Opatrzność wiodła ich do Kalisza*, „Słowo Powszechnie” 1949, nr 129 z 15 V, s. 3; Krajewski M., *Eksterminacja duchowieństwa katolickiego Ziemi Dobrzyńskiej w l. okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, w: *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej*, t. 8, Warszawa 1979, z. 4, s. 141; tenże, *Eksterminacja duchowieństwa katolickiego Ziemi Dobrzyńskiej (b. powiaty rypiński i lipnowski) w l. okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, „Studia Płockie” 1980, t. 8, s. 143; tenże, *Nowy słownik biograficzny Ziemi Dobrzyńskiej*, Rypin 2014, t. 1, s. 200; Librowski S., *Materiały*, s. 368; Sawic T., *Odnović wszystko w Chrystusie*, „LB/PK” nr 25/2005, s. 1–II; *Spis księży pracujących w duszpasterstwie polskojęzycznym w Niemczech w l. 1945–2005*, oprac. ks. Turek Z., w: *Duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech 1945–2005*, Lublin–Hannover 2006, s. 508; Stańczak R., *Włocławek. Organy w nowym kościele Serca Jezusowego na Grzywnie*, „Kron. Diec. Włocł.” 29 (1935), s. 158; Wierzbicki S., *Byli naszymi duszpasterzami. Kapłani Kościoła Płockiego zmarli w l. 1901–2005*, Płock 2005, s. 162–163; Wiśniewski T.K., *Polscy orioniści w obozie koncentracyjnym w Dachau*, „Saeculum Christianum” 2011, t. 18, nr 2, s. 189–190. Fot. od p. Grzegorza Sztandery.

Antoni Poniński

DEBIŃSKI JÓZEF WINCENTY

(1951–2020), ks., mgr teologii, dr hab. historii, wykładowca akademicki

Urodził się 8 III 1951 r. w Klonowie w ziemi dobrzyńskiej. Był synem Michała i Kazimiery d. Grządzielewska. Miał troje rodzeństwa: brata Zdzisława (ur. 1930 r.), Aleksandra (ur. 1937 r.) i siostrę Hannę (ur. 1943 r.). Rodzice przed wojną mieli w Klonowie sklep spożywczo-kolonialny, a po wojnie prowa-

dzili siedmiohektarowe gospodarstwo. W l. 1958–1965 uczęszczał do szkoły podstawowej w Klonowie, a następnie kontynuował naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. Anny Wazówny w Golubiu-Dobrzyniu, gdzie w VI 1969 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W l. 1969–1975 studiował w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku i 1 VI 1975 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Jana Zaręby w katedrze włocławskiej.

Po święceniach przez 13 lat pracował jako wikariusz w różnych parafiach diecezji włocławskiej: w Choceniu, Stolcu, Małyniu, Bierzwiennej, Kruszyńce, Słupcy, Kramsku, Kaliszu (par. św. Gotarda), Lipnie, Aleksandrowie Kujawskim i Izbicy Kujawskiej. Jednocześnie dokończył na KUL studia teologiczne i 24 VI 1978 r. uzyskał magisterium z teologii z wynikiem bardzo dobrym za pracę pt. *Zagadnienie ateizmu w świetle Konstytucji Duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* napisaną pod kierunkiem ks. bpa prof. Alfonsa Nosola i bardzo wysoko przez niego ocenioną. W 1981 r. został przyjęty na drugi rok eksternistycznych studiów historycznych na Wydziale Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, których jednak nie dokończył (zostało napisanie pracy magisterskiej).

W l. 1988–2001 pracował jako proboszcz w parafiach: Koneck (1988–1990), Zyгры (1990–1991), Ciążen (1991–1997) i Makoszyn (1998–2001). W 1998 r. dokończył studia historyczne na UMK, gdzie 19 XII 1998 r. uzyskał tytuł mgra historii z wynikiem bardzo dobrym za pracę pt. *Papież Pius XII a Polska w l. 1939–1945* napisaną pod kierunkiem prof. Z. Karpusa. Następnie 12 IX 2000 r. na tej uczelni obronił

D

doktorat w zakresie nauk humanistycznych za pracę pt. *Biskup włocławski Karol Mieczysław Radoński (1883–1951). Życie i działalność* napisaną pod kierunkiem prof. Z. Karpusa. Jej recenzentami byli: prof. M. Wojciechowski i prof. S. Gajewski.

Po uzyskaniu doktoratu zaproponowano mu prowadzenie zajęć dydaktycznych w tworzonemu wtedy Instytucie Stosunków Międzynarodowych (później Wydział Politologii i Stosunków Międzynarodowych) UMK. Podczas kilkuletniej pracy na tym wydziale, był traktowany jako jego nieformalny kapelan.

W VI 2001 r. zrezygnował z pracy duszpasterskiej i poprosił bpa o urlop naukowy. Mając zajęcia ze studentami, gromadził mat. do publikacji habilitacyjnej, tym bardziej że w 2007 r. otrzymał grant przyznany przez KBN na projekt dotyczący duchowieństwa włocławskiego okresu międzywojennego. 29 XI 2011 r. uzyskał tytuł dra hab. współczesnej historii Polski i powszechnej oraz historii Kościoła w XX w. za pracę *Duchowieństwo rzymskokatolickiej diecezji włocławskiej w l. 1918–1939*. Jej recenzentami byli: ks. prof. J. Myszor (UŚ), ks. prof. J. Walkusz (KUL), prof. W. Pepliński (UG), prof. Z. Waszkiewicz (UMK).

Po habilitacji od 2012 r. pracował w Wyższej Szkole Kultury Społecznej i Medialnej w Toruniu na stanowisku prof. nadzwyczajnego; prowadził wykłady dla studentów studiów dziennych i zaocznych z historii powszechnej i Polski XX w., historii stosunków międzynarodowych oraz wielkich religii świata. Był także współtwórcą i zastępcą redaktora naczelnego czasopisma naukowego „Fides, Ratio et Patria. Studia Toruńskie”, wydawanego przez tę uczelnię.

Jako wykładowca akademicki uczestniczył w 33 konferencjach naukowych krajowych i zagranicznych z zakresu historii i politologii. Brał też udział w konferencji naukowej zorganizowanej w Parlamencie Europejskim w Brukseli. Ponadto prowadził badania w archiwach polskich i zagranicznych, m.in.: w Moskwie, Mińsku, Kownie, Częstochowie i Warszawie.

Od 2000 r. był członkiem WTN, aktywnie działając w Sekcji Nauk Historycznych. Współpracował z WTN, przygotowując wiele biogramów wybitnych postaci Kościoła katolickiego opublikowanych w serii wydawniczej *WSB*. Był autorem referatów naukowych, które wygłaszał podczas spotkań członków Sekcji Nauk Historycznych WTN oraz konferencji historycznych organizowanych przez Towarzystwo. Jego zainteresowania koncentrowały się wokół histo-

rii powszechnej i Kościoła katolickiego XX w., dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, a także teologii dogmatycznej.

Jest autorem publikacji i artykułów naukowych, głównie z zakresu historii, ale także teologii i filozofii (6 książek, 93 artykuły naukowe, 20 haseł encyklopedycznych i słownikowych, 30 recenzji, 146 artykułów popularnonaukowych). Jego artykuły naukowe były publikowane w czasopismach polskich i zagranicznych.

Po odejściu z pracy duszpasterskiej zamieszkał w Toruniu jako rezydent par. pw. Miłosierdzia Bożego i św. s. Faustyny. Nie zerwał jednak kontaktów z diecezją, m.in. większość jego publikacji dotyczyła właśnie dziejów diecezji włocławskiej. Chętnie także pomagał w pracy duszpasterskiej w różnych parafiach. Był dobrym kaznodzieją, dlatego zapraszano go do prowadzenia rekolekcji i głoszenia okolicznościowych kazań.

Był człowiekiem zasadniczym w swoich poglądach, zawsze bronił prawdy, nie szedł na żadne układy, był wymagający wobec siebie, ale także innych, a przy tym pozostawał człowiekiem wrażliwym na krzywdę i cierpienie innych oraz na piękno polskiej historii, kultury i przyrody.

Chętnie posługiwał się ironią, co momentami mogło być denerwujące i zniechęcać do niego ludzi. Był pełny pasji badawczej, prowadził liczne kwerendy w różnych archiwach i bibliotekach; posiadał bogatą wiedzę historyczną i teologiczną. Jego pasją były także podróże, zwiedził m.in. całą Europę, część Azji oraz Stany Zjednoczone i Kanadę.

Zm. 20 IX 2020 r. w Instytucie Kardiologicznym w Warszawie-Aninie po operacji serca i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Ciepieniu, gm. Zbójno w woj. kujawsko-pomorskim.

W. Frątczak, *Wspomnienie o śp. ks. Józefie Dębińskim*, w: „Mies. Diec. Włocł. — Kron.” 2020, nr 12 (103), XII, s. 1304–1307 (najważniejsza bibliografia opr. przez ks. A. Ponińskiego); *Był tu wśród nas... Wspomnienia o ks. dr hab. Józefie Dębińskim*, pod red. W. Stawickiego, Toruń 2021; Inf. uzyskane od Urszuli Wardyńskiej z Torunia wraz z zespołem kolegów szkolnych. Fot. od Urszuli Wardyńskiej z Torunia, szkolnej koleżanki księdza.

Władysław Kubiak

DRZEWIECKI FRANCISZEK

(1908–1942), ze Zgromadzenia Zakonnego Księży Orionistów, wikariusz parafii Serca Jezusowego we Włocławku, błogosławiony w gronie Męczenników II wojny światowej

Ks. Franciszek Drzewiecki, syn Jana i Rozalii Ziółkowskiej, urodził się 26 II 1908 r. w Zdunach k. Łowicza. Pochodził z wielodzietnej, głęboko religijnej rodziny wieśniaczej: miał czterech braci i sześć siostr. Mimo bardzo trudnych warunków materialnych rodzice chcieli z tej

gromadki wykształcić kosztownym wyrzeczeń możliwie jak najwięcej dzieci. Franciszek przez pięć lat uczęszczał do szkoły powszechnej. Jeden rok z powodu choroby uczył się prywatnie u ks. Malinowskiego, wikariusza parafii, przygotowując się do 4 klasy gimnazjum państwowego. Dalszą edukację odbywał w Seminarium Nauczycielskim w Łowiczu. Ten typ szkoły jednak mu nie odpowiadała, tym bardziej, że od młodych lat rozbudziło się w nim powołanie do kapłaństwa. Matka, dowiedziawszy się, że w Zduńskiej Woli Księża Orionści otworzyli kolegium dla chłopców, wysłała tam syna. Został od razu przyjęty jesienią 1924 r. przez samego fundatora, ks. Aleksandra Chwiłowicza. Franciszek niezwłocznie związał się na stałe z niedawno przybyłą do Polski rodziną zakonną założoną we Włoszech przez Don Luigi Orione. Po ukończeniu w l. 1924–1931 liceum i studiów filozoficznych wstąpił oficjalnie do tegoż zromadzenia zakonnego. Tutaj też w ramach formacji zakonnej odbył *tirocinium*, tj. roczny okres przerwy w studiach, by zweryfikować powołanie, oddając się codziennemu rytmowi zajęć zakonnych. W jego przypadku była to pomoc w pracy wychowawczej wśród młodszych, przy dalszej rozbudowie zakładu oraz w sekretariacie kolegium. Był to dla alumna rodzaj chrztu bojowego, który nie dla każdego oznaczał łatwą próbę.

Od 1925 r. był pod wpływem wychowawczym ks. Błażeja Marabotto, Włocha, którego ks. Alojzy Orione przysłał do pomocy ks. Chwiłowiczowi z poleceniem przejścia opieki i formacji zakonnej kleryków. 10 XII 1930 r. Franciszek złożył pierwszą profesję

zakonną. Rok później, 8 IX ponowił śluby zakonne. W tym samym roku został wysłany na dalsze studia do Włoch, gdzie po kursie języka studiował teologię w Wenecji i Tortonie. W l. 1933–1934 odbył kanoniczny nowicjat, ponieważ siedmioletniego pobytu w Zduńskiej Woli nie uznano za wystarczające przygotowanie do podjęcia życia zakonnego. Jego mistrz w nowicjacie, ks. Filippo Ottavi, wydając o nim świadectwo, pisał, że jest powściągliwy i przezorny, zdolny i lubiany przez współbraci, sumienny, dokładnie spełnia swe obowiązki, zachowuje posłuszeństwo wobec przełożonych, kierując się miłością Boga i Kościoła. W kaplicy odznacza się pobożnością i skupieniem. W nowicjacie wg mistrza był jednym z najlepszych kleryków.

W czasie nowicjatu pozostawał w bardzo bliskim kontakcie ze św. Alojzym Orione, którego przykład i słowo stanowiły dla Franciszka inspirację do oddania się bez reszty wielkim ideałom chrześcijańskim. Sam zresztą ks. Orione wiązał z jego osobą wielką nadzieję dla młodego jeszcze zgromadzenia, zwłaszcza dla jego polskiej prowincji. Na jego też ręce, zaraz po zakończeniu nowicjatu, złożył profesję wieczystą w VIII 1934 r. Po święceniach kapłańskich, które przyjął w 1936 r., pozostał jeszcze przez półtora roku we Włoszech, posługując w Genui w „Piccolo Cottolengo”, instytucji opieki wobec osób niepełnosprawnych czy potrzebujących szczególnej pomocy, organizowanych wg modelu wypracowanego w tamtych l. przez św. Józefa Cottolengo. W tym wszystkim okazał się prawdziwym „dobrym Samarytaninem”, organizując przede wszystkim życie duchowe podopiecznych.

W XII 1937 r. powrócił do Polski i zaraz w rodzinnej parafii odprawił swoją prymicyjną Mszę św., która na długo pozostała w pamięci mieszkańców Zdun. Następnie podjął obowiązki prefekta w Kolegium Orionistów w Zduńskiej Woli. Abp Bronisław Dąbrowski, wspominając tę posługę ks. Franciszka, zapisał, że poznał go osobiście, kiedy w 1937 r. powrócił z Italii, by podjąć obowiązki prefekta młodzieży kolegium. W jego pogodnej, uśmiechniętej twarzy dostrzegał gorącość ożywczego ducha, człowieka, dla którego modlitwa była żywiołem, z którego pełną dłońią i na kolanach czerpał moc wiary i miłości. Z tej bogatej osobowości promieniowała modlitwa w każdej chwili życia, zarówno wtedy, gdy sprawował Najświętszą Ofiarę i odmawiał brewiarz, jak i wtedy, gdy rozważał Mękę Pańską w czasie drogi krzyżowej lub

D

gdy gawędził z dziećmi, które licznie gromadziły się wokół niego. Jego skłonność do kontemplacji potęgowała w nim pogodę ducha radującego się z radującymi, a nawet płaczącego z płaczącymi. Wiedział dobrze o tym, że kapłan słowem Bożym naucza braci, ale tylko cierpieniem ich osłania.

Inny jego uczeń, ks. Jan Borowiec, charakteryzuje go następująco: „Był człowiekiem szczupłym i delikatnym, ruchliwym i zawsze uśmiechniętym. Nosił się czysto i schludnie, dbał o porządek i estetykę. Skupienie i pobożność, wewnętrzne wyrobienie promieniowały z jego postawy. Księżda prefekta znamionowała wielka dobroć serca, niewyczerpana w dawaniu i niezrażającym się słabością czy nawet złośliwością ludzką. Ks. Drzewiecki był naprawdę dobrym człowiekiem”. Ks. Karol Sterpi po śmierci ks. Orione, przełożony generalny zgromadzenia, mówił o ks. Franciszku, że był to kapłan o wielkich walorach duchowych. Przełożeni wiązali z nim wielkie nadzieje, gdy chodzi o polską prowincję orionistów.

W okresie wakacyjnym 1939 r. ks. Franciszek Drzewiecki został wysłany do pracy w parafii i w „Małym Cottolengo” na Grzywnie we Włocławku, najbardziej zaniedbanej dzielnicy miasta. W tej pracy okazywał wiele gorliwości i poświęcenia. Wybuch wojny we IX 1939 r. jeszcze tę gorliwość spotęgował, gdy otwierało się wciąż nowe pole posługi duszpasterskiej. Biegał albo jeździł na rowerze do rannych, spowiadał całymi godzinami nie zważając na niebezpieczeństwo nalożone. W lasku, w pobliżu kościoła, spowiadał grupy wycofujących się z frontu żołnierzy: jedną ręką rozgrzeszał, a w drugiej trzymał obraz Matki Boskiej, podając do ucałowania penitentom i zachęcając ich do oddania się pod Jej opiekę.

7 XI 1939 r. we Włocławku Niemcy przeprowadzili aresztowania księży. Ks. Franciszek wraz z ks. bpem Michałem Kozalem, profesorami WSD i innymi księżmi został osadzony w miejscowym więzieniu, skąd po dwóch miesiącach wywieziono ich do miejsca odosobnienia do Łądu. W tym czasie ciężko zachorował i przez 10 tygodni przebywał w szpitalu we Włocławku. Po wyzdrowieniu w III 1940 r. powrócił do Łądu. W XII tr. przewieziono go do obozu koncentracyjnego w Dachau. Otrzymał nr 22 666. Do czasu śmierci utrzymywał oficjalną korespondencję z najbliższą rodziną.

Bardzo wymowne są świadectwa współwięźniów o nim. Bp Franciszek Korszyński w książce pt. *Jasne*

promienie w Dachau, odnotował: „Ks. Franciszek Drzewiecki, orionista z Włocławka. Budował uprzejmością i uczynnością”. Inny współwięzień, ks. Władysław Sarnik, charakteryzuje go jako entuzjastę, dobrego kapłana, pobożnego w ścisłym tego słowa znaczeniu, życzliwego, oddanego kolegę, pogodnego duchem; człowieka, który nigdy nie skarży się, nie jest smutny i załamany, który w poniżeniu umiał zachować się po bohatersku. Był pokorny i właśnie w pokorze ukrywał swoją wielkość; nigdy nie wyraził się negatywnie nawet o prześladowcach. Przy tym wszystkim podkreślany jest spokój, z jakim ks. Drzewiecki szedł na śmierć.

Cierpiał z powodu silnego odmrożenia kończyn, z braku wystarczającego wyżywienia, ciężkiej pracy fizycznej, co doprowadziło go do stanu głębokiego wycieńczenia. Nigdy jednak nie narzekał, wszystko przyjmował w duchu wiary jako dar opatrznościowy. Jego zły stan zdrowia był przyczyną umieszczenia go w tzw. bloku inwalidów, co w praktyce oznaczało wywiezienie do zamku w Hartheim k. Linzu na śmierć przez zagazowanie. 10 VIII 1942 r., kiedy wywieziono go z obozu w Dachau, przyjmowana jest jako data jego śmierci.

Gdy go zabierano z obozu, jeszcze udało mu się mimo wszystko zbliżyć się do bloku, w którym przebywał jego współbrat z zakonu, ks. Józef Kubicki, by z nim się pożegnać. Powiedział wtedy do niego: „Józiu, żegnaj. Odjeżdżamy!” Dodał po chwili: „Nie martw się, Józiu. My dziś, ty jutro. Jedziemy. Ale ofiarujemy nasze życie za Boga, za Kościół, za ojczyznę”. Administracja obozu powiadomiła rodzinę o śmierci i odesłała pozostałe po nim rzeczy, podając zgodnie z praktyką obozową datę o dwa miesiące późniejszą oraz bardzo ogólnikowo przyczynę zg., którą miała być choroba serca.

W zgromadzeniu od pierwszych chwil po otrzymaniu wiadomości o śmierci ks. Franciszka Drzewieckiego istniało przekonanie, że oddając życie w obozie koncentracyjnym stał się męczennikiem za wiarę. W Zduńskiej Woli, w ówczesnym kościele parafialnym wmurowano kapłanowi tablicę pamiątkową. Taka tablica znajduje się także w zakładzie wychowawczym w Kaliszu. W 1992 r. wszczęto starania o jego beatyfikację. Jan Paweł II wyniósł go do chwały ołtarzy w Warszawie 13 VI 1999 r. w gronie 108 nowych polskich Męczenników. Urząd Nauczycielski Kościoła potwierdził uroczystie w ten sposób, że jego ofiara życia była autentycznym męczeństwem za wiarę.

Arch. Generalne Zgromadzenia „Małe Dzieło Boskiej Opatrzności” — Akta za lata 1923–1945, pers. Drzewiecki. Archiwum Orionistów w Zduńskiej Woli, pers. Drzewiecki; *Męczennicy za wiarę 1939–1945. Duchowni i świeccy z ziem polskich, którzy prześladowani przez nazizm hitlerowski dali Chrystusowi ofiarą życia świadectwo miłości*, pr. zbior. pod red. T. Kaczmarka, H. Kietlińskiego, L. Królka, Warszawa 1996; *Positio super martyrio Antonii Juliani Nowowiejski episcopi, Henrici Kaczorowski et Aniceti Koplinski sacerdotum, Mariae Annae Biernacka laicae et CIV Sociorum*, [oprac.: T. Kaczmarek] vol. 1: *Introductio generalis*, Roma 1997; vol. 2: *Disquisitiones de vita, virtutibus, martyrio et fama martyrii*, Roma 1997; vol. 3–A, 3–B: *Summaria de CVIII Servis Dei*, Roma 1996; „Ku beatyfikacji Męczenników. Biuletyn Postulacji procesu beatyfikacyjnego Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny”, red. T. Kaczmarek, wyd.: Kuria Diecezjalna we Włocławku, z. 1–7, Włocławek 1998–1999; Borowiec J., *Ks. Franciszek Drzewiecki (1908–1942)*, Warszawa 1991; Kaczmarek T., *Nowowiejski Antonio Giuliano, vescovo; Kaczorowski Enrico e Koplinski Adalberto (Aniceto), sacerdoti; Bernacka Marianna, laica e 104 compagni martiri, beati*, „Biblioteca Sanctorum”, seconda appendice, Roma 2000, kol. 1010–1026; Kaczmarek T., *Świadkowie wiary*, Włocławek 2013; Korszyński F., *Jasne promienie z Dachau*, wyd. 2, Poznań–Warszawa 1985; Majdak B., *Dzieje Zgromadzenia Ks. Orionistów w Polsce 1923–1945*, Warszawa 1976. Misztal H., *Sprawa beatyfikacji męczenników polskich okresu II wojny światowej*, „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 1997, nr 11, s. 58–61. Fot. pochodzi ze zbiorów Postulacji Procesu Beatyfikacyjnego 108 Męczenników Kościoła w Polsce z czasu II wojny.

Tomasz Kaczmarek

DZIADUSKI JAN

(1496–1559), h. Jelita, bp sufragan oraz archidiacon włocławski, następnie bp ordynariusz — kolejno: kamieniecki, chełmski i przemyski

Urodził się w 1496 r. w rodzinie rycerskiej w Opoczyńskim jako syn Mikołaja Dziaduskiego (zwanego Pietuch, którego to miana używali także jego potomkowie), właściciela Kraśnicy i Maliszyc, oraz kasztelanki żarnowskiej Katarzyny z Drzewickich. Był siostrzeńcem bpa włocławskiego z l. 1513–1531, Macieja Drzewickiego (późniejszego prymasa), zara-

zem też młodszym bratem Jakuba Dziaduskiego, bernardyna, w l. 1540–1568 biskupa tytularnego enneńskiego i sufragana poznańskiego (miał również brata Stanisława, który został starostą poznańskim). Studiował na uniwersytetach w Krakowie (od 1513 r.) i w Bolonii (od 1519 r.), gdzie uzyskał doktorat obojga praw, oraz w Rzymie (ok. 1524 r.), co po jego powrocie do kraju otwarło mu drogę do pracy w kancelarii monarszej w charakterze sekretarza królewskiego. Dzięki protekcji należącego już wtedy do grona episkopatu wuja uzyskał w 1515 lub 1516 r. kanonikat katedralny we Włocławku, gdzie najdalej w 1530 r. awansował na prałaturę archidiacona i jako taki „na synodzie prowincjalnym roku 1532 bronił skutecznie pierwszeństwa biskupów włocławskich do koronowania królów i królowych polskich — przeciw biskupom poznańskim” (S. Chodyński). Mimo to w 1537 r. przyjęty został również na członka kapituły katedralnej w Poznaniu (z posiadanego tam kanonikatu zrezygnował w 1541 r. — na rzecz wyniesionego na godność sufragana swego brata Jakuba), podobnie jak w różnym czasie uzyskał prałatury kapitulne prepozyta w Kruszwicy oraz archidiacona w Łowiczu (miał być także prepozytem kapituły kolegiackiej w należących do biskupów krakowskich Kielcach), jak też probostwa w Cielądzu i Konojadzcu.

Na sufraganię włocławską, wakującą po śmierci Aleksandra Myszczyńskiego, wybrany został w 1540 r. przez miejscową kapitułę katedralną — na przedstawienie ordynariusza Łukasza Górki, który „przez delegata swego prosił kapitułę, aby spośród siebie wybrała na sufragana męża uczciwego, do obowiązków tych zdolnego” (S. Chodyński). Prowizję na tytuł biskupstwo margaryteńskie (Margarita vel Maraga) otrzymał 1 XII 1540 r. ze strony papieża Pawła III — wraz z zezwoleniem na sprawowanie funkcji pontyfikalnych w diecezji włocławskiej oraz przyznaniem dochodów zwyczajowo przysługujących miejscowym sufraganom (jeszcze w tym samym miesiącu działający w jego imieniu Leonard Hermann uregulował w Kurii Rzymskiej opłaty należne z tytułu uzyskanej prowizji). Pomimo wyniesienia do godności biskupiej Jan Dziaduski nie przestał być archidiaconem

D

kapituły katedralnej we Włocławku oraz prepozytem kruszwickim, a ponadto doszła mu sądowa funkcja oficjała. Już wszakże po półtora roku uzyskał 31 V 1542 r. awans na stolicę biskupią w Kamieńcu Podolskim, pozostając jednak nadal w diecezji włocławskiej, gdzie poświadczony jest z tytułem nominata kamienieckiego i zarazem miejscowego sufragana.

Zamierzał tu działać zapewne tylko do momentu otrzymania bull translacyjnych, wszakże ich nadejście zbiegło się ze śmiercią ordynariusza Łukasza Górki (3 X 1542), w związku z czym Dziaduski (obranym jednym z egzekutorów testamentu zmarłego) nie opuścił diecezji włocławskiej, lecz przez okres wakatu sprawował w niej posługi pontyfikalne. Ostatecznie 30 III 1543 r. papież Paweł III dokonał równoczesnej translacji z biskupstwa chełmskiego na włocławskie Mikołaja Dzierzgowskiego oraz z kamienieckiego na chełmskie Jana Dziaduskiego, a w pół roku później — 5 X 1543 r. — udzielił prowizji na tytularną stolicę margaryteńską nowemu sufraganowi dla Włocławka, dominikaninowi Maciejowi Walerianowi z Warszawy (Warszówka?). Wraz z tym momentem posługa Jana Dziaduskiego w diecezji włocławskiej dobiegła kresu, jakkolwiek Jan Kwolek utrzymuje, że tutejszą sufraganię duchowny ten trzymał do roku 1545, czyli do momentu swej translacji z kolei na biskupstwo przemyskie (8 VI 1545), natomiast archidiaconem kapituły katedralnej we Włocławku pozostał do końca życia.

Na stolicy biskupiej w Przemyślu, którą kanonicznie objął — za pośrednictwem delegowanego po temu prokuratora — 9 VIII 1545 r. — podczas gdy osobiście dopełnił ingresu do świątyni katedralnej 15 VIII tr., zasiadał do śmierci. Zmagać się tam musiał z rozprzestrzenianiem się reformacji protestanckiej, samemu wiernie trwając po stronie katolickiej ortodoksji, co skądinąd nie przeszkadzało mu postulować w liście do papieża zwołania soboru powszechnego, który miał za cel doprowadzić do położenia kresu niesnaskom religijnym. Zaraz też w 1546 r. przeprowadził w powierzonym mu biskupstwie synod diecezjalny (kolejny w roku następnym), na którym zajęto się m.in. problemem kontrowersyjnego członka tamtejszego prezbiterium, którym był głośny już wówczas — także jako pisarz — Stanisław Orzechowski. Kiedy pod koniec 1550 r., mimo swej godności kapłańskiej, zawarł związek małżeński, biskup Dziaduski, wcześniej starający się łagodzić narastający konflikt, zmuszony był go suspendować i ekskomunikować, co nastąpiło

w IV 1551 r. Sprawa ta stała się przedmiotem delibercacji na sejmie obradującym od 2 II do 11 IV 1552 r. w Piotrkowie, na który stawił się osobiście Orzechowski i — okazawszy skrucę — otrzymał na odbywającym się równocześnie synodzie prowincjalnym warunkowe zdjęcie kłątwy, która jednak została później ponowiona na wniosek nuncjusza papieskiego.

Końca tego sporu pasterz diecezji przemyskiej nie dożył, umierając 28 VII 1559 r. w rezydencji w Brzozowie. Pochowany został w podziemiach katedry w Przemyślu, na rzecz której dokonał hojnych zapisów (w postaci m.in. bogatych szat liturgicznych), gdzie też wystawiono mu wysokiej klasy artystycznej pomnik nagrobny, wykonany przez włoskiego rzeźbiarza Jana Marię Padovano (do dziś zachowała się marmurowa płyta z pełnopostaciowym przedstawieniem zmarłego w stroju pontyfikalnym, wmurowana w ścianę korpusu przemyskiej bazyliki archikatedralnej pw. Wniebowzięcia NMP i św. Jana Chrzciciela).

Chodyński S., *Biskupi sufragani włocławscy*, Włocławek 1906, s. 33–33 nr 9; Kujawski W., *Duchowieństwo*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008, s. 104; Kwolek J., *Dziaduski Jan (1496–1559) h. Jelita, biskup przemyski*, w: *PSB*, t. 6, s. 71–73; Mazur P., *Poczet biskupów chełmskich obrządku łacińskiego*, Chełm 2012, s. 19–20; Mucha J., *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 roku*, „Rocz. Teol. Kanon.” 1983, t. 30, z. 4, s. 104, nr 19; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 119, 219; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 87; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 121–122; Pawłowski F., *Premisla sacra sive series et gesta episcoporum ritus Latini Premisliensium*, Cracoviae 1869, s. 250–279; Prokop K.R., *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2007, s. 93–97; tenże, *Biskupi pomocniczy*, s. 258–259; tenże, *Episcoporum Poloniae coetus. Szkice prozopograficzne z dziejów hierarchii kościelnej na ziemiach polskich w minionych stuleciach*, Kraków 2017, s. 503; tenże, *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*. *Prawodawstwo • Lokalizacja pochówków • Formy komemoracji*, Kraków–Warszawa 2020, s. 104, 140; tenże, *Rzymskokatolicki biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach ruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej)*, Warszawa–Drohiczyn 2014, s. 148–150; tenże, *Stolice tytularne biskupów Kościoła katolickiego wpisanych w dzieje ziem polskich*

(XIII w.–2014 r.), Kraków 2014, s. 74, 236; *Propozycje konstytucyjne w XVI wieku. Omówienie • Teksty polskie*, oprac. H. Fokciński, Roma 1994, s. 169, 171–172; Sawicki J., *Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*, t. 8: *Synody diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego i ich statuty*, Wrocław 1955, s. 52–71, 161–170; tenże, *Z dziejów ustawodawstwa synodalnego diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego*, „Nasza Przyszłość” 1947, nr 3, s. 3–36; Sarna W., *Biskupi przemyscy obrządku łacińskiego*, t. 1, Przemysł 1902, s. 137–165 nr XX; Szczeblewski S., *Dziaduski Jan biskup, ur. 1496 w Opocznym, zm. 28 VII 1559 w Brzozowie*, w: *EK*, t. 4, kol. 458; Śliwa T., *Biskupi przemyscy połowy XVI wieku*, cz. [2] — *Jan Dziaduski*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1972, t. 58, z. 5, s. 121–138; 59 (1973) z. 1, s. 19–29; tenże, *Jan Dziaduski herbu Jelita (1496–1559), biskup przemyski (1545–1559)*, w: *Arcybiskupi i biskupi przemyscy. Słownik biograficzny*, pod red. A. Szala, H. Borcza, M. Kapłona i S. Zycha, Przemysł–Rzeszów 2021, s. 71–79; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 36 (nr 273), 187, 203, 211, 223, 235, 239 (nr III/13), 261 (nr XIV/16), 308 (nr XXXVI/19), 335 (nr XLVII/4), 370, 416, 452, 459; Weiss A., *Biskupi przemyscy w l. 1375–1559*, „Rocznik Przemyski” 2006, t. 42, z. 4, s. 42 nr 23. Fot. własna (pomnik nagrobny w archikatedrze w Przemysłu).

Krzysztof Rafał Prokop

DZIUBIŃSKI IZYDOR WIESŁAW (1929–2014), matematyk, prof. Politechniki Łódzkiej

Urodził się 10 V 1929 r. we Włocławku. Niewiele jest danych o jego rodzicach i młodych latach. Wiadomo, że pochodził z rodziny zubożalej szlachty; jego ojciec Antoni był urzędnikiem pocztowym, a matką była Eleonora z Matuszewskich. Urodził się kilka miesięcy po śmierci swojego ojca, który zm.

na gruźlicę. Miał trzy znacznie starsze od siebie siostry i starszego brata, który zginął w 1945 r. w wieku 25 lat.

Kilka lat przed wojną przeprowadził się do Warszawy, gdzie mieszkał i uczęszczał do szkoły, pozostając pod opieką starszej siostry Ireny.

Jako piętnastoletni chłopiec brał udział w powstaniu warszawskim — tak jak jego s. Irena był łącznikiem w oddziale AK, który walczył na Woli i w Śródmieściu. Do jego zadań należało m.in. przenoszenie kanałami do Śródmieścia jęczmienia z browaru zdobytego przez żołnierzy AK przy ul. Grzybowskiej na Woli. Browar był w tym czasie spichlerzem walczącej stolicy. Po upadku Powstania zdecydował się opuścić Warszawę jako cywil i trafił do obozu przejściowego w Pruszkowie (tzw. Duląg 121). Opowiadał, że z obozu udało mu się wy dostać dzięki pomocy s. Ireny.

Po zakończeniu wojny zamieszkał w Łodzi, gdzie w 1949 r. zdał maturę w XIII Liceum Ogólnokształcącym i podjął studia matematyczne na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UŁ. Był uczniem wybitnego matematyka, prof. Zygmunta Charzyńskiego, który zaszczepił w nim pasję do matematyki, co wkrótce znalazło swój wyraz w szybkim rozwoju jego kariery naukowej.

Od 1951 r. związał swoje życie zawodowe z Politechniką Łódzką, gdzie rozpoczął pracę na stanowisku zastępcy asystenta, przy czym jednocześnie kontynuował studia matematyczne w UŁ, które ukończył w 1955 r. W 1960 r. uzyskał stopień dra nauk matematycznych na podstawie pracy *Równanie funkcji ekstremalnych w rodzinie funkcji jednolistnych, ograniczonych o współczynnikach rzeczywistych*, którą napisał pod kierunkiem wspomnianego wcześniej prof. Charzyńskiego, który w l. 1946–1958 pracował także w Politechnice Łódzkiej (w 1985 r. został dr. honoris causa tej uczelni). Następnie w 1967 r. Izidor Dziubiński uzyskał stopień naukowy dra hab. nauk matematycznych na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej pt. *Funkcje quasi-gwiazdziste*. W 1975 r. otrzymał tytuł prof. nadzwyczajnego, zaś w 1992 r. Rada Państwa nadała mu tytuł prof. zwyczajnego.

Cała kariera zawodowa Izzydora Dziubińskiego związana jest z Politechniką Łódzką, gdzie w 1970 r. doprowadził do scalenia trzech istniejących wtedy katedr matematyki oraz utworzenia Międzywydziałowego Instytutu Matematyki Politechniki Łódzkiej. Gdy w roku 1972 powstały Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej, Seria: Matematyka, to jednym z ich redaktorów był prof. Izidor Dziubiński. Przez 29 lat

F

był członkiem dyrekcji Instytutu Matematyki, a przez 23 lata jego dyrektorem naczelnym. Przez dwie kadencje (1990–1996) był dziekanem Wydziału Fizyki Technicznej, Informatyki i Matematyki Stosowanej Politechniki Łódzkiej. Łącznie wypromował 25 doktorów, w tym 3 doktorów w Strathclyde University w Glasgow, z którym Politechnika blisko współpracowała (współpromotorem ze strony szkockiej był prof. Gary Roach). W l. 1997–2001 współpracował także, w ramach programu TEMPUS, z Universidad Politecnica de Madrid, Università di Pisa, Hogskolan Kalmar i University of Ulster.

Ponadto przez 20 lat (1971–1991) pracował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach na stanowiskach od doc. do prof. zwyczajnego. Od 2001 r. był również profesorem zwyczajnym Wydziału Informatyki, Zarządzania i Transportu Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.

Przedmiotem jego zainteresowań naukowych były zagadnienia teoretyczne rozwiązywane metodami analizy funkcjonalnej. W szczególności były to funkcje analityczne, w tym zagadnienia ekstremalne w teorii funkcji analitycznych oraz równania różniczkowe. Był twórcą nowej klasy funkcji analitycznych. Opublikował ponad 100 prac naukowych, 4 podręczniki akademickie oraz ponad 10 skryptów dla studentów. Najbardziej znane podręczniki to: *Matematyka dla wyższych szkół technicznych* (t. 1 i t. 2) oraz *Elementy matematyki wyższej*. Był także redaktorem oraz współautorem „Poradnika Matematycznego”. Warto zauważyć, iż wymienione podręczniki nie straciły na aktualności i mogą być wykorzystywane także przez obecnych studentów studiów inżynierskich. Prof. Izidor Dziubiński prowadził także wykłady telewizyjne dla studentów oraz kierował Zespołem Dydaktyczno-Naukowym Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Za swe osiągnięcia naukowe, dydaktyczne i organizacyjne został odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Ponadto został uhonorowany odznaką „Zasłużony dla Politechniki Łódzkiej”, a także kilkunastokrotnie wyróżniony Nagrodą Rektora Politechniki Łódzkiej. Na emeryturę przeszedł formalnie w 1999 r., jednakże jeszcze do 2006 r. pracował w Politechnice Łódzkiej. Przepracował łącznie 57 lat, realizując swoje powołanie na niwie naukowej i będąc jednocześnie

animatorem i sprawnym organizatorem nauki. Był także cenionym wychowawcą kilku pokoleń naukowców. Zawsze bardzo wspierał młodych uczonych i chętnie służył swoim bogatym doświadczeniem, radą i pomocą w trudnych sytuacjach. Zawsze można było na niego liczyć.

W 1951 r. Izidor Dziubiński zawarł związek małżeński z Grażyną d. Kudlicką, z którą miał dwoje dzieci — Tomasza (1953) i Hannę (1957).

Izidor Dziubiński zm. 17 VI 2014 r. w wieku 85 lat, zaś uroczystość pogrzebowa odbyła się 25 VI 2014 r. na Cmentarzu Rzymskokatolickim pw. św. Józefa przy ul. Ogrodowej w Łodzi (tzw. Stary Cmentarz w Łodzi).

Izidor Dziubiński — Wikipedia, wolna encyklopedia; Izabela Józwik, Małgorzata Terepeta, *Matematyka na Politechnice Łódzkiej w l. 1945–1970; Matematyka i matematycy w Politechnice w Łódzkiej*, <http://www.im.p.lodz.pl>; Instytut Matematyki Politechniki Łódzkiej — kalendarium, <http://www.im.p.lodz.pl>. Fot. Instytut Matematyki Politechniki Łódzkiej.

Adam Żwirbla

FIJALEK JAN NEPOMUCEN

(1864–1936) ks., historyk Kościoła i prawa kościelnego, dziekan Wydziału Teologicznego i rektor Uniwersytetu Lwowskiego, członek honorowy Polskiego Towarzystwa Teologicznego, dziekan Wydziału Teologicznego UJ. Wydawca źródeł dotyczących kapituły katedralnej we Włocławku i opracowań z zakresu dziejów diecezji włocławskiej

Urodził się 8 V 1864 r. w Pogwizdowie k. Bochni. Syn organisty Jana i Marii z Grotkowskich, małżonków Fijałków.

Naukę w zakresie podstawowym i średnim pobierał w Bochni i Krakowie. Maturę zdał w gimnazjum św. Anny w Krakowie (1883). Przygotowania do kapłaństwa roz-

począł w Seminarium Duchownym w Tarnowie (1883–1884), a następnie przeniósł się na Wydział Teologiczny UJ (seminarium duchownego w Krakowie wchodziło w skład Wydziału Teologicznego), gdzie studiował w l. 1884–1887, po ukończeniu tych studiów otrzymał święcenia kapłańskie w 1887 r.

Pracował jako wikariusz w parafii św. Salwatora na Zwierzyńcu w Krakowie (1887), posługę tę przebrał na czas studiów w Rzymie. Po przyjeździe stamtąd wrócił do posługi kapłańskiej jako wikariusz w Gruszowie pod Gdowem (1889), następnie przez siedem lat był penitencjarzem w kościele mariackim w Krakowie, równocześnie pełniąc funkcję katechety w gimnazjach krakowskich. Od 1926 r., za swoją powinność kapłańską uważał posługę kan. katedry krakowskiej, chętnie przewodnicząc uroczystościom w różnych kościołach krakowskich.

W tym czasie na polecenie bpa A. Dunajewskiego wyjechał na studia specjalistyczne do Rzymu (1887). Studiował i pracował tam z ramienia Ekspedycji Rzymskiej Akademii Umiejętności w Arch. Watykańskim. Rezultatem jego pobytu był dypl. paleografii-archiwisty zdobyty na Watykańskiej Szkole Paleograficznej (1889) i doktorat z prawa kanonicznego zdobyty w papieskim Liceum św. Apolinarego na Uniwersytecie Gregoriańskim (1889).

Po powrocie do Polski podjął dalsze studia i pracę naukową. Zapisał się na wykłady i seminaria naukowe do prof. B. Ulanowskiego i S. Smolki. W 1891 r. uzyskał doktorat z teologii na podstawie rozprawy *De gestis statutisque synodalibus episcoporum Wladislaviensium medii aevi observationes criticae*. W dwa lata później na podstawie rozprawy *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej* (1893) uzyskał habilitację z historii Kościoła na Wydziale Teologicznym UJ, tam też rozpoczął wykłady. Oprócz zajęć z historii podjął w zastępstwie prof. S. Pawlickiego wykłady z teologii fundamentalnej.

W 1896 r. powołany na Katedrę Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym w Uniwersytecie Lwowskim, najpierw jako prof. nadzwyczajny, a od 1899 r. zwyczajny. Pracując na uniwersytecie, pełnił tam w roku akademickim 1901–1902 urząd Dziekana Wydziału Teologicznego, a w kolejnym roku, 1903–1904, Rektora Uniwersytetu we Lwowie. Wykłady prowadził tam przez 16 lat.

Po powrocie do Krakowa w 1912 r. objął Katedrę Historii Kościoła na UJ, będąc jednocześnie Dzieka-

nem Wydziału Teologicznego w roku akademickim 1914–1915.

Po utworzeniu w 1919 r. na Wydziale Teologicznym w Krakowie Katedry Historii Kościoła w Polsce, objął ją i przewodniczył jej do 1930 r., gdy na skutek problemów zdrowotnych przeszedł na emeryturę.

W swojej działalności naukowej realizował kilka kierunków badawczych. Pierwszym były dzieje UJ. W ramach tych badań opublikował pracę o Polakach kształcących się w XV w. na uniwersytetach włoskich *Polonia apud Italos scholastica saec. XV.*, następnie *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.*, *Mistrz Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie soboru bazylejskiego* (1900), *Dominus Bartolus de Saxoferato eiusque per magna in Polonus auctoritas* (1911), *Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg* (1925).

Kolejnym było ustawodawstwo kościelne w Polsce. Rezultatem tych zainteresowań, była seria studiów zatytułowana „Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich”, jako pierwsza z tej serii ukazała się praca habilitacyjna *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej* (1893), następnie *Statuty kapituły katedralnej włocławskiej* przygotowane przez ks. S. Chodyńskiego, które zaopatrzył w obszerną bibliografię ustawodawstwa kapitulnego w Polsce (1915). Przygotował także *Statuty synodalne biskupa krakowskiego Nankera* i *Statuty Mikołaja Trąby*.

Trzecim elementem poszukiwań naukowych była kwestia związana z misyjną rolą Kościoła w Polsce na wschodzie litewsko-ruskim. W ramach tego kierunku powstały, opracowane na podstawie źródeł greckich: *Średniowieczne biskupstwa kościoła wschodniego na Rusi i Litwie* (1896), *Biskupstwo greckie w ziemiach ruskich od połowy XIV w.*, także referat przedłożony Akademii Umiejętności w 1934 r. *O losach Unii florenckiej w Wielkim Księstwie Litewskim za Kazimierza Jagiellończyka*. Opublikował również *Uchrześcijanie Litwy przez Polskę* (1914). Wspólnie z prof. W. Semkowiczem rozpoczął wydawanie *Kodeksu dyplomatycznego katedry i kościołów diecezji wileńskiej* (od 1932).

Wymieniając kierunki podejmowanych przez niego wysiłków naukowych, należy zauważyć również ten związany z diecezją włocławską. Jego doktorat z teologii *De gestis statutisque synodalibus episcoporum Wladislaviensium medii aevi observationis criticae*

F

oparty był na pracy w arch. wrocławskim. W oparciu o tę bazę materiałową wydał również art. *O średnio-wiecznych statutach synodalnych diecezji wrocławskiej* (1892). Po uzyskaniu habilitacji pierwszą jego pracą było oprac. i wydanie w 1894 r. *Chronologii biskupów wrocławskich*. W pięć lat później (1899) wydał *O archidiaconach pomorskich i urzędnikach biskupich w archidiakonacie pomorskim diecezji wrocławskiej w XII–XV w.* Przyczynił się do wydania statutowych synodalnych diecezji wrocławskiej przez ks. Z. Chodyńskiego, przygotowując obszerny indeks *Locupletissimus index rerum et verborum in textum synodarum Wladislaviensium* (1890). W 1915 r. wydał źródła historyczne przygotowane przez ks. S. Chodyńskiego, czyli *Statuty kapituły katedralnej wrocławskiej*, poprzedzając je bibliografią ustawodawstwa kapitulnego w Polsce. Miał wielki szacunek dla księży Zenona i Stanisława Chodyńskich. W ramach swoich wykładów mówił o ich zasługach dla poznania dziejów diecezji wrocławskiej. Podkreślając ich szczególną sumienność i wydajność pracy naukowej.

Swoje doświadczenia badawcze zebrał i wydał wspólnie z prof. W. Semkowiczem w 1925 r. w ramach przygotowanej *Instrukcji wydawniczej dla średnio-wiecznych źródeł historycznych* uchwalonej przez Komisję Historyczną P.A.U. Jego zasady edytorskie doprowadziły do wydania z K. Kaczmarczykiem *Kodeksu dyplomatycznego klasztoru Jasnogórskiego* (prace podjął od 1917), dokończonego już po jego śmierci.

Warto również zauważyć, że własnym kosztem wydawał *Nova Polonia Sacra* w l. 1926–1939, przyczynił się także do wydania *Katalogu Opactwa Cystersów w Mogile* (1919). Od 1926 był archiwistą krakowskiej Kapituły Metropolitalnej.

Do jego uczniów należeli: T. Długosz, T. Glemma, J. Kwolek, A. Vetulani, M. Żywczyński.

Dowartościowaniem jego pracy naukowej było powołanie go w 1903 r. na członka korespondenta Akademii Umiejętności na Wydziale Historyczno-Filozoficznym, a następnie w 1919 r. członka czynnego. W ramach tego szacownego grona w 1920 r. został przewodniczącym Komisji Historycznej i dyrektorem jej wydawnictw, a w 1927 r. dyrektorem Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii. Obrany także członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Teologicznego w 1928 r. Również w 1932 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie wybrało go swoim człon-

kiem honorowym, a Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wileńskiego Stefana Batorego nadał mu tytuł dra honoris causa. Był także członkiem wielu towarzystw naukowych.

Odnaczony przez władze państwowe w 1926 r. Krzyżem Komandorskim Orderu „Polonia Restituta”, natomiast władze kościelne z prezentacji UJ również w 1926 r. odznaczyły go godnością kan. katedry krakowskiej.

Zm. 19 X 1936 r. w Krakowie. Uroczystościom pogrzebowym 22 X 1936 r. przewodniczył metropolita krakowski A. Sapieha, pochowany na cmentarzu rakowickim.

Glemma T., *Ks. prof. dr Jan Nepomucen Fijałek, kapłan i uczyony*, „Aten. Kapł.” 1936, t. 38, s. 480–487; Pałko P., *Fijałek Jan*, w: *EK*, t. 5, Lublin 1989, kol. 178–180; Semkowicz W., *Fijałek Jan Nepomucen*, w: *PSB*, t. VI/5, z. 30, Kraków 1948, s. 441–443. Fot. ze zbiorów Kurii Diecezjalnej z Wrocławka.

Henryk Witczak

FIJAŁKOWSKI ROMAN

(1827–1886), urzędnik Królestwa Polskiego, architekt-inż. powiatu wrocławskiego

Urodził się 10 VIII 1827 r. w miejscowości Rychnów w ówczesnym obwodzie kaliskim (ob. wieś położona w gm. Blizanów w pow. kaliskim i woj. wielkopolskim), był jednym z sześciorga dzieci Karola (zm. 15 V 1838 r.) i jego żony Marianny z d. Racięckiej, właścicieli ziemskich z Rychnowa. Jego ojciec był urzędnikiem skarbowym Królestwa Polskiego, w l. 20. i 30. pracował na stanowisku kontrolera w Wydziale Skarbowym Komisji Województwa Kaliskiego, następnie był poborcą podatkowym wojewódzkim w strukturach tej Komisji.

Dzieciństwo spędził w Rychnowie, gdzie w rodzinnym domu zapewne realizował naukę na poziomie szkoły początkowej. Nagminną w tamtych czasach praktyką było organizowanie przez zamożniejszą część społeczeństwa edukacji domowej dla własnych dzieci. W 1846 r. ukończył pełny kurs nauki w Gimnazjum Gubernialnym w Piotrkowie i uzyskał średnie wykształcenie. Dalszą edukację łączył z pracą zawodową. 20 VIII 1846 r. został przyjęty na aplikację

do Zarządu XIII Okręgu Komunikacji w Warszawie. Z tej instytucji był oddelegowywany do pracy w różnych projektach, np. w VI 1848 r. na 2 miesiące trafił do Piaseczna, celem porządkowania spraw urzędowych, następnie w l. 1850–1851 łącznie na 12 miesięcy skierowano go do prac drogowo-mostowych na ul. Krakowskiej i Nowoaleksandrowskiej w Warszawie oraz przy remontach 2 mostów w mieście Inowłódz. Jednocześnie uczył się i 11 V 1851 r. zdał egzamin na inżyniera-konduktora. W VI 1852 r. na 4 miesiące trafił do pracy do nadzoru robót na Wiśle, które prowadzono w rejonie wsi Wólka Gołębska (ob. gm. Puławy w woj. lubelskim). W trakcie wskazanych prac okresowych otrzymywał miesięczne wynagrodzenie w wysokości 22 rb i 50 kop. 19 IV 1853 r. oddelegowano go do pracy przy remoncie (przebudowie) mostu w Kaliszu.

W następnych miesiącach i l. systematycznie rozwijał się zawodowo, co skutkowało otrzymaniem stałej pracy i awansami. 10 VI 1855 r. został mianowany konduktorem IV klasy w Zarządzie XIII Okręgu Komunikacji z roczną pensją 90 rb. Jeszcze w tym samym roku awansował, 4 IX otrzymał stanowisko konduktora II klasy przy drogach II rzędu z pensją 210 rb rocznie oraz 50 rb rocznie na pokrycie kosztów podróży służbowych. 17 II 1856 r. zaliczył egzamin na inżyniera. Długo zawodowo związany był z administracją komunikacji. 30 VII 1857 r. otrzymał awans na stanowisko pomocnika naczelnika 5 Objazdu (Kanał Augustowski) w strukturze urzędników zależnych i pozostających do dyspozycji Zarządu XIII Okręgu Komunikacji. O awansie świadczy wzrost wynagrodzenia rocznego do 270 rb. 18 VI 1860 r. otrzymał pracę jako konduktor w służbie przy ulepszaniu spławu na Wiśle z roczną pensją 300 rb i dodatkowych 120 rb na pokrycie kosztów wyjazdów służbowych.

Do zmiany w jego życiu zawodowym doszło w roku 1863. 7 IX tr. objął stanowisko inż. pow. ostrołęckiego z wynagrodzeniem 450 rb rocznie i 225 rb rocznie na koszty rozjazdów i tym samym rozpoczął wieloletnią karierę w cywilnej administracji powiatowej Królestwa. 5 V 1865 r. został uwolniony ze stanowiska. Po rocznej przerwie w służbie, 27 V 1866 r., objął funkcję inż. powiatowego pow. wrocławskiego. Na stanowisku zastąpił Konstantego Nynkowskiego. Z początkiem 1867 r. w Królestwie Polskim przeprowadzono reformę administracyjną, na podstawie której m.in. z dotychczasowego dużego pow. wrocław-

skiego utworzono nowe powiaty: wrocławski i radziejowski. Fijałkowskiego mianowano architektem-inżynierem nowego pow. wrocławskiego. W trakcie pracy był członkiem zarządu powiatu, brał udział w zebraniach tego gremium, kiedy obradowano w sprawach wchodzących w zakres kompetencji architekta-inżyniera powiatowego.

Dopiero po 1867 r. zaczął otrzymywać awanse w rangach cywilnych urzędniczych i tak na podstawie rozkazu z 12 XII 1869 r. otrzymał nominację na sekretarza kolegiального (X ranga) ze starszeństwem od 28 XI 1869 r. Następnie rozkazem z 13 XI 1880 r. za wysługę lat został radcą tytularnym (IX ranga) ze starszeństwem od 28 XI 1872 r. Kolejne awanse miały miejsce w 1881 r., rozkazami z 13 III i 25 XI tr. awansował odpowiednio na asesora kolegiального (VIII ranga) ze starszeństwem od 28 XI 1875 r. i radcę dworu (VII ranga) ze starszeństwem od 25 XI 1879 r. Tym samym w l. 1880–1881 nie zachowano przepisanych prawem trzyletnich przerw w następujących po sobie nominacjach w rangach cywilnych od XIV do VIII (od VII do V czas ten przepisy wydłużały do 4 lat).

We Włocławku Fijałkowski przepracował łącznie 20 lat i związał się z tym miastem na stałe. Z przebiegu kariery zawodowej jednoznacznie wynika, że był głównie specjalistą ds. komunikacji, szczególnie drogownictwa, komunikacji rzecznej, stąd zapewne m.in. praktycznie nie wiadomo o jego oryginalnych projektach architektoniczno-budowlanych budynków użytkowych (prywatnych czy publicznych). Nie ma jednak wątpliwości, że z uwagi na fakt zajmowania przez tyle lat stanowiska architekta-inżyniera powiatu miał niebagatelny wpływ na inwestycje budowlane wówczas realizowane. Na pewno nadzorował ich wykonanie, zarówno pod względem biurokratycznym, jak i technicznym. Na lata sprawowania przez niego funkcji tylko we Włocławku przypadło wiele inwestycji budowlanych. Z prywatnych można wymienić m.in. kamienicę przy ul. 3 Maja 9, która powstawała między 1867 a 1877 r., czy kamienicę przy ul. Kościuszki 12, którą budowano w l. 1881–1884. Na uwagę zasługują inwestycje przemysłowe z tego okresu, których realizację pod względem budowlanym na pewno nadzorował. W l. 80. XIX w. przemysłowiec Hugo Mühsam wybudował swój kompleks fabryczny przy ul. Wspólnej (ob. ul. Kilińskiego), gdzie uruchomił drugą w historii miasta fabrykę maszyn i narzędzi rolniczych

F

wraz z m.in. odlewnią żelaza. Na l. 1883–1884 w ogóle przypadło wytyczenie i budowa ul. Wspólnej. Wcześniej, gdyż w l. 70. i w l. 80. XIX w., przy ul. Żelaznej (ob. Kościuszki) powstały zabudowania największych wrocławskich fabryk fajansu, tj. „Wrocławska Fabryka Fajansu Teichfeld i Asterblum” i „Nowa Wrocławska Fabryka Fajansu Leopold Czamański i S-ka”. W l. 70. XIX w. doszło również do znacznej rozbudowy obiektów fabrycznych browaru Bojańczyków przy ul. Łęgskiej, powstały wówczas nowe, murowane nowoczesne obiekty.

Realizował także inwestycje miejskie, większe, jak m.in. budowa i remonty ulic, czy mniejsze, np. urządził „zdroik” na Starym Rynku, zamienił rury drewniane, które doprowadzały wodę deszczową i źródlaną z posesji i ulic do studni, na rury żelazne. Dzięki temu zwiększyła się wydajność studni.

Za swoją pracę na rzecz państwa i społeczeństwa był odznaczany i nagradzany, chronologicznie otrzymał: 24 VIII 1857 r. medal ciemno-brązowy na wstążce orderu św. Andrzeja na Pamiątkę Wojny 1853–1856; 10 III 1861 r. — nagrodę finansową za wzorową służbę w wysokości 100 rb i 3 II 1884 r. — order św. Anny III klasy.

Zm. 2 X 1886 r. we Wrocławku na tętniaka serca. W tym dniu służbowo przebywał w Brześciu Kujawskim, zg. nastąpił po przyjeździe z pracy. Był żonaty z Walentyną z d. Rykowską, ur. 31 III 1841 r. w Kaliszu (wg niektórych źródeł ur. w 1840 r.), córką Jana i Barbary z d. Szliwe. Z tego związku rodziły się dzieci: córka Maria (ur. 5 II 1865 r. w Ostrołęce), córka Jadwiga Seweryna (ur. 31 X 1869 r. we Wrocławku, która w 1889 r. we Wrocławku zawarła związek małżeński z inż. Czesławem Walińskim z Radziejowa, synem aptekarza radziejowskiego), syn Jan Nepomucen Karol (ur. 5 IV 1871 r. we Wrocławku, uczeń Gimnazjum Realnego we Wrocławku i absolwent Gimnazjum Realnego w Łowiczu oraz Instytutu Inżynierów Cywilnych w Petersburgu, 1891–1896, później wykładowca w warszawskich szkołach technicznych, znany architekt warszawski, od 1908 r. był w związku małżeńskim z Janiną Teklą Saską, córką Kazimierza Saskiego), syn Tadeusz Marian (ur. 10 XII 1872 r. we Wrocławku, w 1908 r. przeprowadził się na stałe do Częstochowy) i córka Zofia Katarzyna (ur. 25 XI 1875 r. we Wrocławku).

Arch. Państwowe w Warszawie Oddział w Milanówku, Rząd Gubernialny Warszawski z lat [1789] [1845–1866] 1867–1918, Ref. III, sygn. 6/62; Arch. Państwowe w Warszawie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Aleksandra w Warszawie, sygn. 190; APW, AmW. Magistrat miasta Wrocławka, sygn. 8310, nr domu 408; sygn. 8328, nr domu 408; Tamże, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Włocławek, sygn. 134, 136, 142, 162, 168; Варшавскія Губернскія Вѣдомости nr 8 z 1870 r., s. 35 (1); nr 1 z 1881 r., s. 1; nr 19 z 1881 r., s. 71 (1); Dziennik Urzędowy Guberni Kaliskiej nr 38 z 1840 r., s. 810; Rocznik urzędowy Królestwa Polskiego na rok 1856, Warszawa [b.d.w.], s. 633; Rocznik urzędowy Królestwa Polskiego na rok 1858, Warszawa [b.d.w.], s. 569; Rocznik urzędowy Królestwa Polskiego na rok 1859, Warszawa [b.d.w.], s. 583; Rocznik urzędowy Królestwa Polskiego na rok 1862, Warszawa [b.d.w.], s. 369; „Gazeta Polska” 1866, nr 157 z 14 VII, s. 1; „Życ. Włocł. Okol.” 1927, VII–VIII, nr 7–8, s. 19; Łoza S., *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1931, s. 83; *Urzednicy Królestwa Polskiego (1815–1915). Materiały do biogramów. Wpisy z bazy danych*, red. A. Kulecka, Warszawa 2017, s. 691; Dziki T., *Przemysł wrocławski w l. 1870–1918. Gospodarcze i społeczne aspekty industrializacji*, Toruń 2004, s. 107–109, 138; Tenże, *W czasach zaborów (1793–1918)*, w: *Monografia powiatu wrocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego i T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 160.

Tomasz Dziki

FJJAŁKOWSKI WŁODZIMIERZ

(1917–2003), więzień niemieckich obozów koncentracyjnych, prof. medycyny, ginekolog i położnik, wykładowca medycyny pastoralnej w WSD we Wrocławku

Urodził się 4 VI 1917 r. w podlipnowskich Bobrownikach nad Wisłą, w rodzinie szlacheckiej, h. Ślepowron, w rodzinie Adolfa i Marii. Było to drugie — po śmierci pierwszej żony — małżeństwo ojca. Z pierwszego miał dwóch synów. Z powtórnego małżeństwa narodzili się dwaj starsi bracia Włodzimierza oraz młodsza od niego siostra. W kilka miesięcy po urodzeniu się Włodzimierza rodzina przeniosła się do Rypina, gdzie ojciec otrzymał posadę pisarza w sądzie powiatowym. Tam uczęszczał do szkoły podstawowej.

Wykształcenie średnie i świadectwo dojrzałości zdobył w Liceum Klasycznym im. Św. Stanisława Kostki w Płocku w 1935 r. i wówczas też rozpoczął studia w Szkole Podchorążych Sanitarnych na Wydziale Lekarskim UW. Wybuch wojny przerwał studia, ale już zdobyta wiedza medyczna pozwoliła mu pełnić funkcje lekarskie w strukturach wojskowych. Po agresji Rosji Sowieckiej 17 IX 1939 r. przedostał się z Włodzimierza Wołyńskiego z powrotem do Warszawy. Trudne warunki życiowe w okupowanej przez Niemców Warszawie skłoniły do wyjazdu do Klimontowa w Sandomierskim. Tam podjął pracę w ośrodku zdrowia. Podjął też studia medyczne w ramach tajnego nauczania, które pozwoliły mu w 1943 r. uzyskać status lek. Wkrótce potem został aresztowany i trafił do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Tam, a od 1944 r. w obozach na terenie Wirtembergii, jako więzień pełnił funkcje medyczne, a jego pomocnikiem był znany pisarz Tadeusz Borowski, późn. autor poruszających opowiadań o tematyce obozowej. Codzienne doświadczenie obozowe ukazujące niszczenie życia ludzkiego, odzieranie go z godności stało się dla niego szczególną przesłanką do poświęcenia się służbie w obronie życia. Po zakończeniu wojny dopełnił studiów lekarskich na Polskim Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Edynburgu. W 1946 r. wrócił do Polski. Uzupełnił studia na UW, a po stażu w klinice w Gdańsku w 1948 r. obronił doktorat i zrobił specjalizację w zakresie ginekologii i położnictwa.

Ożenił się i z żoną Zofią przeniósł się do Wrocławia. W ich rodzinie przyszło na świat troje dzieci.

W l. 1948–1949 pracował jako asystent w Klinice Chirurgii wrocławskiej Akademii Medycznej i zdobył tam specjalizację z zakresu chirurgii. Od 1949 r. tworzył od podstaw oddział ginekologiczno-położniczy szpitala w Bystrzycy Kłodzkiej. W 1955 r. przeniósł się do Łodzi na stanowisko adiunkta w II Klinice Ginekologii i Położnictwa tamtejszej Akademii Medycznej. W l. 50. zorganizował doświadczalny kurs profilaktyki porodowej, na którym kształtował się polski model Szkoły Rodzenia. Wprowadzenie w 1956 r. ustawy pozwalającej pozbawiać życia jeszcze niena-

rodzonych dzieci w praktyce na życzenie ciężarnych stało się dla dra Fijałkowskiego punktem zwrotnym w życiu zawodowym. Kobieta, której odmówił dokonania aborcji na jej dziecku, złożyła skargę do wydziału zdrowia. Jeszcze przez jakiś czas, także dzięki postawie szefa zespołu, tolerowano jego odmowy dokonywania aborcji w klinice łódzkiej.

Pragnąc być konsekwentnym w respektowaniu zgodnie z wiedzą medyczną człowieczeństwa jeszcze nienarodzonych i nie stawać także ciągle wobec domagania się dokonywania sztucznych poronień, od 1957 r. skierował swoje zainteresowania lekarskie na problem psychoprofilaktyki zwalczania bólów porodowych. Dało to początek tzw. polskiej szkole rodzenia. Szkolenia przez niego prowadzone w sposób oczywisty uwzględniały wiedzę i potwierdzenia naukowe o człowieczeństwie istot ludzkich od ich poczęcia. Z powodu takich treści obecnych w jego dydaktyce w 1965 r. macierzysta uczelnia, na polecenie Komitetu Uczelnianego PZPR, nie dopuściła go do przewodu habilitacyjnego. W uzasadnieniu podano: „Ze względów dogmatycznych nie przerywa ciąży oraz bez wiedzy i zgody rektora wykląda w seminarium duchownym”. Mimo to habilitacja nosząca tytuł *Szkoła rodzenia oparta na podstawach psychologicznych* w rok później została przez niego obroniona, a następnie zatwierdzona przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną. Na tej podstawie Rada Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Łodzi nadała mu tytuł naukowy doc., ale odrzucono wniosek o przyznanie mu etatu doc. na uczelni. Pozostawał w Akademii na etacie adiunkta, prowadził w ramach Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego kursy dla kadry medycznej i psychologicznej pracujących w pionie ginekologiczno-położniczym.

Po przełomie politycznym w XII 1970 r. zwrócił się do nowych partyjnych władz centralnych z pytaniem o dalsze uzasadnienia swojego statusu naukowego. Po wykrętnych odpowiedziach ostatecznym skutkiem było zwolnienie go z pracy w Akademii w 1974 r. Paradoksalnie, to co miało ostatecznie uniemożliwić działanie na medycznej niwie naukowej, stało się impulsem do wyężonej pracy naukowej, pisarskiej, organizacyjnej ukierunkowanej na prawidłową pomoc kobietom przygotowującym się i przeżywającym macierzyństwo. Podjął wtedy pracę w Przychodni Zdrowia Rodziny, gdzie prowadził Szkołę Rodzenia oraz Poradnię Naturalnej Regulacji Poczęć. Program

pomocy kobietom rodzącym zapoczątkowany przez doc. Fijałkowskiego zaowocował także i takim *novum*, że od 1983 r. w Polsce, nie bez oporów środowiska lekarskiego, przy porodach mogli być obecni ojcowie dzieci.

Zmianę w nastawieniu do poglądów i osoby doc. przyniosły zmiany polityczno-społeczne po powstaniu w 1980 r. ruchu „Solidarności”. Podczas zapoczątkowanej przez ten ruch fali odnowy w XII 1980 r. doszło do spotkania przedstawicieli ruchu obrony życia z kierownictwem ówczesnego Ministerstwa Zdrowia. Doc. Fijałkowski uczestniczył w tym spotkaniu jako ekspert strony społecznej. Na samym początku minister Tadeusz Szlachowski wyraził żal i ubolewanie za to, co spotkało doc. ze strony łódzkiej Akademii Medycznej i resortu zdrowia, i obiecał choćby częściowe naprawienie krzywdy. Wiosną 1981 r. komisja senacka badająca zasadność decyzji personalnych podjętych przez władze Akademii Medycznej w Łodzi oraz senat Akademii uznały decyzję o zwolnieniu doc. za niewłaściwą, podjętą nie z przyczyn merytorycznych, lecz jedynie ze względów politycznych. Wraz z ubolewaniem za to zaproponowano mu powtórne przyjęcie do pracy w Akademii. Do pracy nauczyciela akademickiego został przywrócony, ale wniosek o etat doc., po wprowadzeniu w Polsce 13 XII 1981 r. stanu wojennego, został ponownie wstrzymany.

W 1985 r. został przeniesiony na emeryturę, ale wraz z tym, z upoważnienia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, uhonorowany nagrodą I stopnia Rektora Akademii Medycznej w Łodzi „Za szczególnie ważne i twórcze osiągnięcia dydaktyczne i wychowawcze”. Dopiero jednak w 1992 r., czyli po zmianie ustrojowej w Polsce, Rada Wydziału Lekarskiego AM w Łodzi przyjęła uchwałę o nadaniu mu tytułu prof.

Prowadził wykłady z medycyny pastoralnej w seminarium łódzkim, a od 1975 do 2002 r. w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, szczególnie uwrażliwiając przyszłych księży na problematykę ochrony życia dzieci przed ich narodzeniem. Zapraszany był też, np. w 1978 r., na spotkania z młodzieżą uczęszczającą na katechizację na włocławskim Zazamczu przy powstającej tam wtedy dzisiejszej parafii św. Józefa. Miewał ogólnodostępne prelekcje na temat naturalnego porodu w auli WSD (np. 26 V 1994 r.).

Blokowanie przez wiele lat ze względów ideologicznych jego działalności dydaktycznej i praktyki lekarskiej z powodu odmowy dokonywania aborcji

skierowało jego aktywność na inne sposoby dzielenia się wiedzą i kształtowaniem prawdziwie humanitarnej, a tym samym chrześcijańskiej postawy wobec powstającego i rodzącego się dziecka. Niektóre jego książki, jak np.: *Rodzi się człowiek*, *Szkola rodzenia*, *Biologiczny rytm płodności a regulacja urodzeń*, *Miłość w spotkaniu płci*, *Ku afirmacji życia*, miały po kilka wydań, a po 1989 r. tłumaczono je na inne języki. Spis tylko najważniejszych jego publikacji liczy ok. 300 tytułów. Podjął współpracę z Wytwórnią Filmów Dokumentalnych, która zaowocowała realizacją kilku filmów, ukazujących na czym polega przygotowanie do urodzenia dziecka, jego narodziny i pierwsze chwile samodzielnego życia. Pierwotna wersja biograficznego filmu przybliżającego postać prof. i źródła jego postawy życiowej *Moja droga do Prawdy*, mimo iż powstała w 1999 r., nie została zaakceptowana przez komisję dopuszczającą do dystrybucji z racji „zbyt mocnego wydźwięku *pro-life*”. O wartości jego dokonania świadczy długa lista publikacji, także prac dyplomowych — magisteria, doktoraty — omawiających jego postać, postawę, dorobek naukowy.

Narzucone przez władze państwowe ograniczenia działalności dydaktycznej, a poniekąd i naukowej, nie zmniejszyły aktywności doc. Fijałkowskiego na terenie organizacji naukowych. Należał do Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, Towarzystwa Zdrowia Psychicznego. W Polskim Towarzystwie Higieny Psychiczej przez wiele lat był członkiem zarządu. W Polskim Towarzystwie Ginekologicznym był jednym z założycieli Sekcji Psychosomatycznej, a w l. 1974–1985 jej przewodniczącym. Należał do współzałożycieli powstałego w 1994 r. Katolickiego Stowarzyszenia Lekarzy Polskich. W l. 1974–1986 piastował prestiżowe stanowisko członka zarządu międzynarodowego stowarzyszenia Internationale Studiengemeinschaft für Pränatale Psychologie, od 1986 r. przemianowanego na The International Society for Prenatal and Perinatal Psychology (Międzynarodowe Towarzystwo Psychologii i Medycyny Pre- i Perinatalnej). Jako jedyny z Polaków przedstawiciel w komitecie doradców podpisywał uchwalony w 1989 r. statut tego towarzystwa. Głoszone przezeń na kongresach towarzystwa referaty drukowane drukowano w oficjalnych wydawnictwach pokongresowych. Należał również do International Federation for Family Life Promotion (Międzynarodowej Federacji Promocji Życia Rodzinnego), organizacji międzynarodowej powstałej w 1974 r.

w Waszyngtonie. Brał udział w pierwszym jej światowym kongresie w 1977 r. w Kolumbii. Szczególną rolę odegrał w powstaniu Sekcji Psychologii Prenatalnej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Zaprezentowany na zjeździe PTP we wrześniu 1984 r. przez niego i Jana Neugebauera film ukazujący aborcję z punktu widzenia medycznego wywarł na widzach -psychologach wstrząsające wrażenie, a dla części ich grona stał się przesłanką do powołania w miesiąc później wspomnianej sekcji, a jego samego obrano honorowym jej przewodniczącym. Był członkiem Rady Naukowej powstałego w 1982 r. Instytutu Jana Pawła II na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

W już zmienionych warunkach ustrojowych, w roku 1993, był jednym z głównych inicjatorów powołania przez Ministerstwo Zdrowia — Krajowego Zespołu Promocji Naturalnego Planowania Rodziny. Szczególnym wyróżnieniem dla prof. Fijałkowskiego było powołanie go w V 1994 r. na członka zwyczajnego watykańskiego towarzystwa naukowego — Papieskiej Akademii Życia „Pro Vita”.

Szczególne miejsce w jego życiu zajmowało uczestnictwo w gremiach pozarządowych, społecznych, obrony życia inspirowanych doktryną katolicką. Od początku jego powstania, czyli od 1981 r., był związany z Towarzystwem Odpowiedzialnego Rodzicielstwa. Jego łódzki oddział założył w 1992 r., a od 1996 r. był jego prezesem. Pełnił też funkcję prezesa łódzkiego oddziału Polskiego Związku Katolicko-Społecznego. Udzielał się w łódzkim Klubie Inteligencji Katolickiej.

14 V 1998 r. został uhonorowany Krzyżem Komandorskim Orderu Św. Grzegorza Wielkiego, najwyższym odznaczeniem watykańskim, jakie może otrzymać osoba świecka niebędąca głową państwa. Dwukrotnie został odznaczony medalem „Pro Ecclesia et Pontifice” — w 1964 r. przez papieża Pawła VI, a w 1990 r. — przez papieża Jana Pawła II. W roku 1998 został odznaczony Medalem Prymasowskim „Ecclesiae populoque servitium praestanti” (Zasłużonemu w posłudze dla Kościoła i Narodu). Przez Państwo Polskie w 1993 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski za osiągnięcia na polu oświaty, nauki i działalność społeczną. Natomiast prezydent Aleksander Kwaśniewski dwukrotnie odmówił przyznania wyższych rangą odznaczeń. W 1998 r. — na wniosek podpisany przez większość ówczesnych posłów — Orderu Orła Białego, powołując się na opinię kapituły orderu, a w 2003 r.

na wniosek prezydenta Łodzi o pośmiertne odznaczenie Orderem Odrodzenia Polski. Był uhonorowany Odznaką Pamiątkową AK. W 1993 r. otrzymał nagrodę „Za zasługi dla miasta Łodzi”. Wśród nagród naukowych przyznanych mu znajdują się m.in. Nagroda Towarzystwa Naukowego Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych (1979 r.), Nagroda im. Ks. Czesława Lissowskiego — prefekta w rypińskim okresie życia prof. — nadana przez Ośrodek Kultury Ziemi Dobrzyńskiej Stowarzyszenia „Civitas Christiana” w Rypinie (1996 r.), Nagrodę Naukową I stopnia im. Włodzimierza Pietrzaka nadawaną przez Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” (1999 r.). Ostatnią nagrodą naukową, bardzo prestiżową, była Nagroda Towarzystwa Naukowego KUL im. Ks. Idziego Radziszewskiego, założyciela i pierwszego rektora tej uczelni (2002 r.). W 1998 r. otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Rypina jako miasta, w którym spędził dzieciństwo. Od 1995 r. był członkiem Stowarzyszenia Rycerstwa Orderu Jasnogórskiej Bogarodzicy.

Zm. w swoim domu rodzinnym w Łodzi, 15 II 2003 r., w sobotę, dzień ważny dla członków Ruchu Focolari, katolickiego ruchu nazywanego też „Dzieło Maryi”, do którego od wielu lat należał. Na uroczystości pogrzebowe odbywające się w rodzimych świątyni parafii św. Wojciecha w Łodzi przysłał telegram Ojciec Św. Jan Paweł II. Prof. Włodzimierz Fijałkowski został pochowany na cmentarzu tej parafii.

Telegram Ojca Św. Jana Pawła II, WAŁ 77 (2003), s. 150; Adamczyk E., *Szkola Rodzicielstwa im. prof. Włodzimierza Fijałkowskiego*, „Niedziela” 2003, nr 26, s. 22; Biela A., *Życie i twórczość prof. Włodzimierza Fijałkowskiego*, w: *Szkola rodzenia w programie prokreacji ekologicznej*, red. A. Biela, D. Kornas-Biela, Lublin 2003, s. 9–17; Budzyńska N., *Płynął pod prąd*, „Przewodnik Katolicki” 2003, nr 9; Dyczewski L., *Obrońca godności i praw człowieka*, Częstochowa 2012; Dzierżanowski J., *Polski model szkoły rodzenia wg Włodzimierza Fijałkowskiego*, w: *Dziecko — aktywny uczestnik porodu. Zagadnienia interdyscyplinarne*, red. E. Kokoszka, E. Janiuk, J. Dzierżanowski, Lichtenberg—Kraków 2010, s. 123–143; Głowacki Ł., *On był świadkiem*, „Niedziela” 2003, nr 9, s. 5; tenże, *10. rocznica śmierci prof. Włodzimierza Fijałkowskiego*, „Niedziela Łódzka” 2010, nr 10; Góra J., *Włodek odszedł*, „W Drodze” 2003, nr 4, s. 99–101; Grzegorzczak J., Kozacki P., *Odmawiam, bo jestem człowiekiem*, „W Drodze” 1996, nr 4, s. 4–15; Kleczek D., *Prof.*

F

Włodzimierz Fijałkowski. *Osoba i dzieło*, w: *Materiały z konferencji pt. „Prof. Włodzimierz Fijałkowski i jego dzieło”*, Łódź 16–18.05.2008, Łódź 2008, s. 3–4; Kornas-Biela D., *Świadek Prawdy Włodzimierz Fijałkowski*, Lublin 2013 (Bibliografia przedmiotowa, bibliografia prac dotyczących prof. Fijałkowskiego, prace dyplomowe poświęcone sylwetce prof. Fijałkowskiego); Kościelniak-Kaczmarek K., *Podstawowe założenia ekologii prenatalnej Włodzimierza Fijałkowskiego*, w: *Systemy bioetyki*, red. T. Biesaga, Kraków 2003, s. 161–183; Lubelski L., *Wspominamy prof. Fijałkowskiego*, „Niedziela” 2004, nr 8, s. 22; Reroń T., *Apostoł życia — prof. Włodzimierz Fijałkowski (1917–2003)*, „Świdnickie Studia Teologiczne” 2005, 2, s. 93–108; tenże, *Płciowość jako zadanie. Twórcze przeżywanie płci wg W. Fijałkowskiego*, w: *Ope et consilio. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Józefowi Swastkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Pater, Wrocław 2007, s. 267–286; Rogowska Z., *W hołdzie obrońcy życia i rodziny*, „Rocznik Dobrzyński” 2008, nr 4–5, s. 13–14; Szymański Z., *Doc. dr hab. Włodzimierz Fijałkowski Nagroda ODiSS 1979*, „Chrześcijańcin w Świecie” 1979, nr 11, s. 50–57; Szymczyk J.B., *Prof. Włodzimierz Fijałkowski — Człowiek*, w: *Szanse i zagrożenia ludzkiej płciowości*, red. L. Sadowska, Szczecinek 2004, s. 29–31; Świadek wierny i odważny. *Słowo wprowadzające arcybiskupa łódzkiego [Władysława Ziółka] do Mszy św. pogrzebowej prof. W. Fijałkowskiego*, WAŁ 77 (2003), s. 151–153; Świąteczak A., *I będę mocny jak to, co potrafię stracić. Homilia na pogrzebie prof. W. Fijałkowskiego*, WAŁ 77 (2003), s. 153–159; Troszyński M., *Wspomnienie o śp. Profesorze Włodzimierzu Fijałkowskim*, w: *Szanse i zagrożenia ludzkiej płciowości*, red. L. Sadowska, Szczecinek 2004, s. 23–28; Umiastowski J., *Życie oddane w służbę Bogu. Wspomnienie o Profesorze Włodzimierzu Fijałkowskim*, „Ethos” 2004, nr 1–2, s. 391–392; Wujkowska H., *Heroiczny obrońca i miłośnik życia — 5 rocznica śmierci prof. Włodzimierza Fijałkowskiego*, „Nasz Dziennik” 2008, 17 II. Fot. z internetu: <http://www.tor.org.pl/fijałkowski1.jpg>

Antoni Poniński

FINDEISEN TADEUSZ

(1875–1948), działacz gospodarczy i społeczny, ziemianin, właściciel dóbr Śmiłowice

Urodził się w Warszawie 1 IV 1875 r. jako najmłodszy syn Gustawa Adolfa (7 X 1834–1 II 1885) i Pelagii Joanny Rodys (24 V 1849–10 IV 1875). Findeisenowie mieli korzenie niemieckie i ewangelickie, przybyli na ziemię polskie w początkach XIX w. Karol Fryderyk Findeisen (1797–1855), dziadek Tadeu-

szusa, urodził się w Oberforchheim (Saksonia), był żonaty z Joanną Stegman i był z zawodu farbiarzem. Przybył do Gostynina w grupie ok. 100 niemieckich rzemieślników, głównie tkaczy, zaproszonych przez władze miejskie w celu rozwinięcia produkcji sukna (1824 r.). Syn Karola Fryderyka, Gustaw Adolf, czuł się już Polakiem, swym dzieciom np. nadał typowo polskie imiona.

W 1865 r. dzięki Leopoldowi Kronenbergowi (1812–1878) otrzymał pracę w biurze Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, a w 1867 r. awansował na członka dyrekcji ds. finansowych. W 1876 r. Kronenberg odsunął rządzącą dotąd spółką grupę akcjonariuszy niemieckich, a na nowego dyrektora powołał Gustawa Findeisena. Ten zaś zastosował nową politykę kadrową, gdyż zastępował techników i urzędników niemieckiego pochodzenia Polakami, wprowadził do celów służbowych w miejsce j. niemieckiego j. polski, a działalność spółki nakierował na większe uwzględnienie potrzeb kraju. Założył w 1872 r. w Warszawie szkołę techniczną dla maszynistów. Łożył również duże sumy na cele społeczno-kulturalne.

W 1883 r. Gustaw Findeisen ustąpił ze stanowiska dyrektora i zamieszkał w zakupionym przez siebie w 1874 r. za sumę 93 400 rubli srebrnych majątku Śmiłowice, w powiecie wrocławskim.

Dwukrotnie się żenił. W 1867 r. wziął ślub z Pelagią Joanną Rodys, córką Wilhelma, urzędnika Rządu Gubernialnego Warszawskiego i Bolesławy z księżąt Światopełk-Mirskich h. Białynia (1831–1915). Z tego związku urodziło się 4 dzieci: Jadwiga (1868–1942), Władysław Tomasz (1872–1923), Stanisław (1873–1970) i Tadeusz. Drugą żoną Gustawa była poślubio-

na w 1879 r. Zofia z Wernerów, z którą miał jeszcze córki: Anielę (1880–1945) i Zofię (1881–1951).

Matka Tadeusza Findeisena zm. 10 dni po porodzie. Niemowlęciem, podobnie jak trójką starszego rodzeństwa, zajęła się babka, Bolesława Rodys. Dzieci z przerwami mieszkaly u niej w Warszawie aż do pełnoletniości. Po zdaniu matury Findeisen wyjechał na studia do Drezna, gdzie uzyskał dypl. inżyniera chemika. Odbył także jednoroczną służbę wojskową w rosyjskich dragonach.

Po śmierci Gustawa w Śmiłowicach i pochowaniu go na cmentarzu ewangelickim w Warszawie majątek odziedziczyły jego dzieci. Po pewnym czasie objął go samodzielnie syn Władysław Tomasz, który miał wykształcenie rolnicze (Berlin 1896 r.). Jednak w 1902 r. TKZ wystawiło dobra śmiłowickie na przymusową sprzedaż i wtedy zakupił je za sumę 111 tys. rubli srebrnych Tadeusz, który był ich właścicielem przez ponad czterdzieści lat, tj. do momentu przejścia dóbr na cele reformy rolnej w 1945 r.

W czasie I wojny światowej, wobec spodziewanego wkroczenia Niemców (1915 r.), Findeisen wyjechał wraz z rodziną do Petersburga, gdzie przebywał aż do rewolucji 1917 r. W 1917 r. udało się mu wyjechać wraz z rodziną do Finlandii, a w roku następnym powrócić do Śmiłowic. Pod jego nieobecność w kraju Śmiłowice były poddane przymusowej administracji niemieckiej. Dobrami zarządzał por. von Körber, rzeczoznawca gospodarzy pow. włocławskiego.

Podobnie jak ojciec Findeisen dobrze zarządzał majątkiem. W 1934 r. liczył on prawie 435 ha, z czego grunty orne o dobrej klasie wynosiły 374 ha. Prowadzono tu produkcję rolniczą, uprawiano głównie pszenicę i buraki cukrowe oraz hodowlę krów (ok. 100 rocznie) i trzody chlewnej (ok. 300 rocznie). Findeisen zaangażował się w działalność organizacji rolniczej na różnych jej szczeblach. W 1906 r. był współzałożycielem Kółka Rolniczego w Śmiłowicach, zostając jego pierwszym prezesem. Od 1907 r. był członkiem Kujawskiego Okręgowego Towarzystwa Rolniczego. W l. 1908–1914 pełnił funkcję jego delegata do Rady Głównej Centralnego Towarzystwa Rolniczego, a także korespondenta do Sekcji Ekonomicznej CTR w l. 1909–1912. Prowadził także działalność oświatową. Wraz z Antonim Byszewskim ze Szczytna, Lucjanem Czaplickim z Jarantowic, Jerzym Gabrielem z Olganowa i Henrykiem Krzymuskim z Falborza

uzupełniali braki kadrowe Szkoły Rolniczej w Starym Brześciu i byli też częstymi prelegentami na powszechnych kursach Kujawskiego OTR. Findeisen odnowił i wystawił wiele budynków gospodarczych, a także dwukrotnie, przed I wojną i przed II wojną światową wybudował okazałe dwory. Oba jednak obiekty, wykonane już w stanie surowym, zostały rozbrane — pierwszy przez Niemców, drugi przez władze PRL.

Ponadto wybrany został do Rady Gminy Śmiłowice i prowadził tam działalność w l. 1919–1927. W okresie od 1919 do 1924 r. był członkiem Wydziału Powiatowego Włocławskiego, a w l. 1919–1927 członkiem Sejmiku Powiatowego we Włocławku. Findeisen należał także do Oddziału Włocławskiego Związku Ziemiaków i chętnie angażował się w różnorodne działania o charakterze gospodarczym, które inicjowali okoliczni członkowie tej organizacji.

Od 1910 r. piastował funkcję dyrektora zarządu rzemini w Czerniewicach. Dzięki jego zabiegom, przy współpracy z brokerską firmą Sheed, Thomson & Co. Ltd. w Londynie, pierwsze bekony z ziem polskich trafiły do Anglii w 1912 r. W l. 20. i 30. XX w. produkowano także wyroby wędliniarskie na eksport, szynki w puszkach wysyłane do Europy Zachodniej, USA, a także Japonii. Krajowi producenci byli zrzeszeni w Polskim Związku Bekonowym w Warszawie, którego Findeisen był najpierw wiceprezesem, a później prezesem, z tego tytułu wyjeżdżał do Anglii i USA.

Głównie dzięki jego zaangażowaniu, a także okolicznych ziemian: Aleksandra Higersbergera, Ignacego Kretkowskiego, Lucjana Morzyckiego, Zygmunta Komeckiego, Kazimierza Około-Kułaka oraz przemysłowca Michała Bojańczyka, uruchomiona została jesienią 1916 r. cukrownia, powołana przez Spółkę Akcyjną Fabryki Cukru „Choceń”, której prezesem zarządu przez wiele lat był Findeisen. Ponadto wspólnie z ziemianami: Zdzisławem Rutkowskim, Karolem Pruskim, Bogusławem Bacciarellim oraz inż. Zygmuntem Ślósarskim był współzałożycielem Kujawskiej Fabryki Maszyn i Odlewni sp. z o.o. we Włocławku. Została ona przekształcona w spółkę akcyjną o kapitale zakładowym 50 tys. marek polskich, podwyższanym w następnych l. i przewalutowanym na sumę 250 tys. zł. Fabryka zatrudniała ok. 70 robotników i produkowała przeszło 1 tys. sztuk maszyn

F

rocznie, sprzedając je wśród okolicznych rolników oraz na terenie Wołynia i Pomorza.

Findeisen był aktywnym członkiem działającego od 1897 r. Włocławskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu. Z inicjatywy skupionych w nim grupy ziemian, których został przedstawicielem, przekształcono je w regionalną spółkę akcyjną pn. Bank Kujawski SA we Włocławku. Pełnił w niej najpierw funkcję wiceprezesa, a następnie prezesa. Wśród założycieli banku byli także: Jerzy Bojańczyk, Jerzy Gabriel, Aleksy Górnikiewicz i Henryk Krzymuski, a jego kapitał wynosił 25 mln mkp, który podzielono na 25 tys. imiennych akcji o nominale 1 tys. marek każda. Początkowo siedziba banku mieściła się przy ul. Żabiej, a w l. 30. XX w. przeniesiono ją na pl. Wolności. W wyniku ogólnoswiatowego kryzysu gospodarczego lat 1929–1933 bank zaczął przynosić straty, dlatego powołana została komisja do jego likwidacji w składzie: T. Findeisen, Jerzy Bojańczyk, Władysław Popławski, Zygmunt Ślósarski i Jerzy Gabriel. Procedurę likwidacji przerwała II wojna światowa, zaś po wojnie ta instytucja finansowa nie prowadziła już działalności.

Findeisen włączał się też w działalność charytatywną. Przekazywał pieniądze bądź produkty rolne m.in. na rzecz harcerzy włocławskich, ufundowania sztandaru 14 pp, pomnik ks. Józefa Poniatowskiego czy dom Akademicki w Warszawie. Przy cukrowni w Choceniu działał Komitet Funduszu Stypendialnego im. Tadeusza Findeisena.

Jesienią 1939 r. Niemcy tereny m.in. pow. włocławskiego włączyli do obszaru III Rzeszy, a ludność miejscową planowali wysiedlić do GG lub eksterminować. Na początku represjom poddano polską inteligencję: nauczycieli, duchowieństwo, urzędników, przedstawicieli ziemiaństwa. Tym o korzeniach niemieckich proponowano przyjęcie obywatelstwa Rzeszy (mieliby zostać „Reichsdeutschami”). Wielu okolicznych właścicieli majątków na to przystało, zachowując swój stan posiadania i przywileje. Findeisen jednak zdecydowanie odmówił i wyjechał z rodziną w X 1939 r. do Warszawy, gdzie zamieszkał przy ul. Wilczej 44 m. 5 u swojej siostry, Jadwigi Pawińskiej (1868–1942), wdowy po Józefie (1851–1925), wybitnym lek., twórcy polskiej kardiologii. Jego młodszy brat Adolf (1840–1896) był znanym historykiem i edytorem źródeł. Ojciec Pawińskich, Jan, podobnie jak Karol Fry-

deryk Findeisen, był farbiarzem, prowadził mały zakład w Zgierzu.

Warto nadmienić, iż szwagrem Tadeusza Findeisena (mężem Anieli) był Julian Eberhardt (1866–1939), inż., budowniczy kolei transsyberyjskiej (istnieje stacja jego im.). Od 1898 r. pracował na kolejach polskich, a w l. 1918–1927 w Ministerstwie Komunikacji. Jego ojciec miał niewielką fabryczkę wyrobów żelaznych w Warszawie.

W czasie wojny rodzina Findeisena nie mieszkała razem. Najstarszy z synów, Gustaw, przebywał za granicą. Po ukończeniu studiów prawniczych w 1937 r. na Uniwersytecie Warszawskim, pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, a potem w dyplomacji na placówkach m.in. w Berlinie i Wiedniu (1 VII 1937–16 III 1939). Wojna zastała go w ambasadzie polskiej w Paryżu (pracował tam od 16 III 1939), skąd potem przedostał się do południowej Francji, później do Hiszpanii, a stamtąd do Gibraltaru. Był tam także wtedy, gdy 4 VII 1943 r. zginął w tajemniczych okolicznościach gen. Władysław Sikorski (1881–1943) i uczestniczył w organizacji uroczystości żałobnych.

Młodszy synowie Tadeusza przebywali w Warszawie. Andrzej, podobnie jak jego bracia, uczył się w gimnazjum Ludwika Lorentza. Przyjaźnił się wtedy m.in. z Aleksandrem Gieysztorem. W roku akademickim 1934–1935 Andrzej rozpoczął studia w SGH, w 1938 r. został powołany do Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu, którą ukończył rok później i został przydzielony do 8. Pułku Strzelców Konnych w Chełmnie. Walczył w wojnie obronnej 1939 r. w składzie Grupy Operacyjnej „Czersk”, a po powrocie do Warszawy działał w konspiracji jako instruktor szkoleniowy ZWZ, a potem AK. Służył w 1 Pułku Szwoleżerów i przyjął ps. „Turkiel”.

W powstaniu uczestniczył także najmłodszy syn Findeisena, Krystyn Tadeusz. Miał wtedy 20 lat. Niestety ślad po nim zaginął. Nieznane są okoliczności i czas jego śmierci, dlatego ludzono się, że może przeżył i wrócił do domu, co jednak nie nastąpiło. W powstaniu walczyli również dwaj bratankowie Findeisena (synowie Stanisława i jego żony Alicji z d. Handke): Stanisław Roman, ps. „Olszyna”, członek Kedywu, Brygady Dywersyjnej „Broda 53”, batalionu „Zośka”, 2. kompanii „Rudy”, III plutonu „Felek” (ur. 7 X 1924, poległ 30 VIII 1944) i Władysław, ps. „Władek” (ur. 28 I 1926 r.), który po wojnie został prof. Politechniki Warszawskiej, jej rektorem (wybrany w pier-

szych wolnych wyborach w 1981 r.), przewodniczącym Prymasowskiej Rady Społecznej, senatorem I i II kadencji. Odnaczono go wysokimi orderami, w tym Orła Białego.

Po upadku powstania Findeisen z żoną jako osoby w podeszłym wieku nie trafili do obozu w Pruszkowie, lecz dotarli do krewnych w Grodzisku Mazowieckim. Tam Tadeusz utrzymywał się z dawania lekcji języków obcych i właśnie podczas jednej z nich 30 III 1948 r. zm. nagle na wylew krwi do mózgu. Życzył sobie być pochowanym na cmentarzu w Piasecznie, obok poległego Andrzeja. Tak też się stało, jednak w 1993 r. syn Tomasz postanowił przenieść jego szczątki do grobu rodzinnego w Śmiłowicach.

1 VII 1911 r. w kościele Św. Jana Chrzciciela w Warszawie Tadeusz Findeisen ożenił się z Anielą Niemirowicz-Szczytt h. Jastrzębiec (23 III 1889–9 VIII 1975 Warszawa). Z tego związku urodziły się dzieci: Gustaw (21 VI 1912 Śmiłowice–18 IX 1992 Warszawa), prawnik, dyplomata, działacz Polskiego Związku Tenisowego; Andrzej (30 XI 1915 Petersburg–2 VIII 1944 Warszawa), student SGH, por. AK, żona Irena Zieleniewska (1919–2017), 2. voto Bellert; Tomasz (2 VI 1919 Śmiłowice–6 IV 2004 Grodzisk Mazowiecki), po wojnie prowadził gospodarstwo rolne w Grodzisku i sklep spożywczy w Milanówku, żona Anna Helczyńska (1924–1997) i Krystyn Tadeusz (10 V 1924 Śmiłowice–1944 Warszawa), poległ w powstaniu warszawskim.

APB, Wojewódzki Urząd Ziemi w Bydgoszczy 1945–1947, sygn. 49, b.p.; APW, Bank Kujawski SA we Włocławku; tamże, Wydział Powiatowy Włocławski we Włocławku 1918–1939, sygn. 8, 414, 417, 483, Arch. SGH w Warszawie, 8279/SGH, akta studenckie Andrzeja Findeisena; Celińska E., Gruszczyńska M., *Śmiłowice. Zespół dworski*, w: *Materiały*, t. 1: *Kujawy wschodnie*, cz. 4, Włocławek 2009, s. 214–216, 221; Ch.[lebowski] Br., *Śmiłowice*, w: *SGKP*, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego i F. Sulimierskiego, Warszawa 1889, t. 10, s. 886; Ciechalski A., *Cukrownia w Choceniu. Powstanie — rozwój — upadek*, Włocławek 2019, s. 17–18, 22–23, 40, 45, 114–115, 136; tenże, *Findeisenowie — właściciele Śmiłowic na Kujawach*, „Wiadomości Ziemiańskie” 2021, nr 84, s. 33–41; tenże, Na przykład Findeisenowie, „Kurier. Notatki z Terenu” 2021, nr 5, s. 6–7; tenże, *Tadeusz Findeisen (1875–1948). Kujawski Steinkeller*, „Tu i Teraz. Gazeta Włocławka i powiatu włocławskiego” 2020, nr 121, s. 13; Czaplicki T., *Szlacheckie ostatki. Dwu-*

dziesiętnowiecna opowieść polskiego ziemianina, Warszawa 2000, s. 88; Davies N., *Powstanie '44*, Kraków 2004, s. 316–317, s. 623; „Dziennik rozporządzeń dla Jenerał-Gubernatorstwa Warszawskiego” 1916, nr 49, s. 1; Dzik T., *W czasach zaborów (1793–1918)*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego i T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 227, 231, 279; „Express Kujawski” 1931, nr 261, s. 4; Gabriel W., Epsztajn T., *Gabriel Jerzy*, w: *Ziemiańskie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 2, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1994, s. 40–42; „Gazeta Rolnicza” 1906, nr 43, z 27 X, s. 704; 1931, nr 51–52, z 18 XII, s. 1943; Jasiewicz K., *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939–1956*, Warszawa 1995, s. 274 (Andrzej Findeisen i Krzysztof (sic!) Findeisen — powinien być Krystyn); Kieniewicz S., *Findeisen Gustaw Adolf (1834–1885)*, w: *PSB*, t. 6, 1948, s. 466; Kujawa W., „*Nielatwa jest droga do naszych celów*”. *Irena Bellert — członek konspiracji, więźniarka polityczna, prof.*, „Glaukus” 2017, nr 35, s. 353–378; tenże, *Więzienie było moim pierwszym uniwersytem. Irena Bellert (1919–2017)*, „Biuletyn IPN” 2018, nr 146–147, s. 195–198; Michalski T., *Powiat włocławski w l. okupacji niemieckiej (1939–1945)*, w: *Monografia powiatu włocławskiego...*, s. 292, 308, 331; tenże, *W latach odrodzenia (1918–1938) i okupacji (1939–1945)*, w: *Gmina Chocień. Studia z przeszłości*, pod red. A. Ciechalskiego i M. Raczkowskiego, Chocień 2014, s. 207, 210, 212, 214; Pawlicki P.P., *Droga Żelazna Warszawsko-Wiedeńska w 50-letnim okresie swego istnienia od r. 1845 do 1895*, Warszawa 1897, s. 62; *Rocznik służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej wg stanu na 1 czerwca 1939*, Warszawa 1939, s. 67, 272; Rychter M., *Cukrownia „Chocień”*, Włocławek 1925, s. 8; „Słowo Kujawskie” 1922, nr 268 (13445), z 24 XI, s. 2; 1923, nr 14 (1388), z 19 I, s. 4; nr 238 (1612), z 30 X, s. 2; 1924, nr 66 (1697), z 19 III, s. 1; *Sprawozdanie Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskiem za rok 1908* (dalej cyt. — *Sprawozdanie za rok...*), t. 1, Warszawa 1908, s. 107; *Sprawozdanie za rok 1909*, t. 2, Warszawa 1909, s. 217–218, 220; *Sprawozdanie za rok 1910*, t. 3, Warszawa 1911, s. 239, 242; *Rocznik Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskiem za rok 1911* (dalej cyt. — *Rocznik za rok...*), t. 4, Warszawa 1912, s. 353; *Rocznik za rok 1912*, t. 5, Warszawa 1913, s. 363, 364; *Szkola techniczna dróg żelaznych Warszawsko-Wiedeńskiej i Bydgoskiej*, „Przegląd Pedagogiczny” 1882, nr 2, s. 47–55; Inf. udostępnione M. Raczkowskiemu przez prof. W. Findeisena z Warszawy. Fot. wykonana w zakładzie „K. Szatwiński” z Włocławka ok. 1916 r.

Arkadiusz Ciechalski

GALSTER JAN KRZYSZTOF

(1954–2020), nauczyciel akademicki, wieloletni kierownik Katedry Prawa Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMK, były dziekan Wydziału Administracji w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku

Jan Galster urodził się 5 II 1954 r. w Kętrzynie, w rodzinie inteligentkiej. Rodzice pochodzili z Warszawy. Po wojnie, w poszukiwaniu mieszkania przenieśli się ze zniszczonej Warszawy do Kętrzyna. Ojciec Ryszard Galster był urzędnikiem. Matka Wanda Galster, z d. Ratz, ze względów zdro-

wotnych nie pracowała zawodowo, ale zajmowała się działalnością społeczną.

Szkolę podstawową ukończył w Kętrzynie, gdzie następnie uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego im. W. Kętrzyńskiego, które ukończył w 1972 r. Studia na kierunku prawo podjął w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, ukończył je 13 VI 1977 r. Pracę magisterską pt. *Standardy w prawie międzynarodowym* napisał pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Gilasa. 1 XII 1997 r. został zatrudniony na stanowisku asystenta stażysty w Instytucie Nauk Prawno-Ustrojowych UMK. Po odbyciu obowiązkowego przeszkolenia w Szkole Oficerów Rezerwy powrócił do pracy i został powołany 1 I 1979 r. na stanowisko asystenta w Zakładzie Prawa Państwowego na Wydziale Prawa i Administracji UMK. 1 II 1980 r. został powołany na stanowisko starszego asystenta. Stopień naukowy dra nauk prawnych otrzymał uchwałą Rady Wydziału Prawa i Administracji UMK 31 V 1983 r. na podstawie rozprawy *Prawnoustrojowa pozycja Parlamentu Europejskiego w systemie instytucjonalnym Wspólnot Zachodnioeuropejskich* (promotor doc. dr Edmund Mizerski).

1 VII 1988 r. został mianowany na stanowisko adiunkta. W l. 1979–1981 odbywał aplikację sędziowską zakończoną egzaminem sędziowskim. Od 1983 r. wpisany na listę radców prawnych w Okręgowej Izbie Radców Prawnych pod nr Tr-253.

Ważnym w rozwoju naukowym prof. było otrzymanie stypendium Fundacji Friedricha Eberta, na któ-

rym przebywał w okresie 1 IV–30 VI 1989 r. W okresie od 1 I 1992 do 30 VI 1992 r. przebywał na urlopie naukowym, w ramach którego będąc stypendystą Fundacji Volkswagena, odbył wyjazd służbowy do Republiki Federalnej Niemiec do Uniwersytetu J. Gutenberga w Moguncji. W XI 1992 r. został powołany na członka zespołu stałych ekspertów prawnych Biura ds. Integracji Europejskiej Urzędu Rady Ministrów.

W 1993 r. odbył cykl wykładów z polskiego prawa konstytucyjnego w Oldenburgu. Rozprawa habilitacyjna *Zasada przychylności wobec prawa międzynarodowego Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec. Studium konstytucyjnoprawne*, Toruń 1995, stała się, po przeprowadzonym postępowaniu, podstawą uchwały Rady Wydziału Prawa i Administracji UMK o nadaniu stopnia naukowego dra hab. nauk prawnych w zakresie prawa, która została podjęta 19 IV 1995 r. 1 VI 1997 r. mianowany na stanowisko prof. nadzwyczajnego na Wydziale Prawa i Administracji UMK. W l. 1997–1999 pełnił obowiązki kierownika grantu badawczego KBN nr H02A01411: *Suverenność Polski a jej członkostwo w strukturach europejskich*.

Od 1 IX 2004 r. powołany na kierownika Katedry Prawa Europejskiego. Z chwilą powołania od IX 2004 r. Podyplomowych Studiów Prawa Europejskiego pełnił funkcję kierownika tych studiów do 2009 r. Od 2004 r. przewodniczący Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej ds. Studentów UMK.

Postanowieniem z 17 VI 2009 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadał dr hab. Janowi Galsterowi tytuł naukowy prof. nauk prawnych. Do tej nominacji przyczyniło się naukowe dzieło prof. Jana Galstera pt. *Równowaga instytucjonalna jako kategoria doktrynalna, orzecznicza i normatywna. Studium zasady Unii Europejskiej* opublikowane w 2008 r. w Toruniu.

Równoległe z zatrudnieniem w UMK od 1997 r. prof. Jan Galster podjął współpracę ze środowiskiem akademickim Włocławka, z którym to miastem związał się od roku 1988 jako miejscem stałego zamieszkania. Od 1 III 1997 r. do 31 I 1998 r. zatrudniony na stanowisku prof. nadzwyczajnego w Wyższej Szkole Pracy Socjalnej we Włocławku, w której pełnił w tym czasie funkcję Dziekana Wydziału Administracji. Po zmianie nazwy z WSPS na Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną dalej zatrudniony na stanowisku prof. nadzwyczajnego na Wydziale Administracji, które to zatrudnienie trwało do 30 IX

2014 r., przy czym w okresie od 2009 r. zmianie uległa nazwa wydziału na Wydział Nauk Społecznych i Technicznych. W l. 1998–2003 pełnił obowiązki Kierownika Zakładu Nauk Prawno-Ustrojowych.

Ponownie, po przekształceniu i zmianie nazwy WSHE na Kujawską Szkołę Wyższą, został zatrudniony 1 X 2015 r. na stanowisku prof. zwyczajnego, co trwało do 30 IX 2018 r.

Szczególny obszar aktywności naukowej i dydaktycznej prof. Galstera zaowocował współpracą ze środowiskiem naukowym tworzącego się UWM, która zapoczątkowana została 1 X 2001 r. W kolejnych l., poczynając od 2002 r., zatrudniony na stanowisku prof. nadzwyczajnego w Zakładzie Prawa Konstytucyjnego i Historii Doktryn Politycznych i Prawnych. Z uwagi na reorganizację Wydziału Prawa i Administracji od XI 2003 r. zatrudniony w Katedrze Prawa Konstytucyjnego. 1 XI 2009 r. przeszedł do Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego, której był kierownikiem w l. 2010–2013. Zatrudnienie w UWM zakończyło się 30 IX 2015 r. Przez cały czas zatrudnienia był członkiem Rady Wydziału Prawa i Administracji UWM.

Prof. dr hab. Jan Galster był Członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu i WTN.

Problematyka badawcza prof. Galstera obejmowała zagadnienia ustrojowe i instytucjonalne Unii Europejskiej, procedury traktatów założycielskich, teoria organizacji międzynarodowych, konkurencyjność porządków prawnych, teoria konstytucji, prawo konstytucyjne Republiki Federalnej Niemiec.

Dorobek naukowy obejmuje ponad 150 pozycji. Był autorem, redaktorem i współredaktorem min. 3 pozycji monograficznych oraz 12 podręczników i skryptów. Najważniejsze z nich to m.in.: *Pozycja Parlamentu Europejskiego w systemie instytucjonalnym Wspólnot Europejskich*, Warszawa–Poznań–Toruń 1987; *Zasada przychylności wobec prawa międzynarodowego ustawy zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec, Studium konstytucyjnoprawne*, Toruń 1995; *Równowaga instytucjonalna jako kategoria doktrynalna, orzecznicza i normatywna: studium zasady Unii Europejskiej*, Toruń 2008; *Polityka zagraniczna Unii Europejskiej. Prawo i praktyka*, pod red. J. Galstera i A. Szczerby-Zawady, Warszawa 2016; *Unia Europejska w dobie przemian ustrojowych. Zagadnienia systemowe i instytucjonalne*, Toruń 2013; *Podstawy prawa Unii Europejskiej*, Toruń 2006.

Za swoją działalność naukową i badawczą kilkakrotnie otrzymywał nagrody i wyróżnienia Rektora UMK. Wypromował 9 doktorów; 541 magistrów prawa, administracji, europeistyki oraz bezpieczeństwa wewnętrznego; 194 licencjatów administracji. Był recenzentem 13 doktoratów; 1 pracy habilitacyjnej oraz recenzentem w 2 postępowaniach o nadanie tytułu naukowego prof.

W 1976 r. zawarł związek małżeński z Bożeną Nowicką. W 1978 na świat przyszła córka Urszula, zamieszkała w Kanadzie, gdzie jako prawnik specjalizuje się w ochronie danych osobowych w sektorze zdrowotnym, w tym *digital health*.

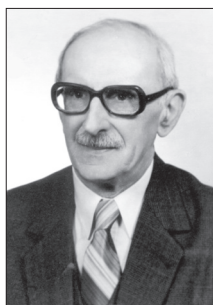
Prof. dr hab. Jan Galster zm. 24 VII 2020 r. i został pochowany na cmentarzu Kościoła Parafii Św. Jakuba w Chełmicy Dużej (woj. kujawsko-pomorskie).

Arch. Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku. Arch. Wydziału Prawa i Administracji UWM, udostępnione przez Dziekana Wydziału Prawa i Administracji UWM — prof. UWM, dr hab. Jarosława Dobkowskiego; Arch. Wydziału Prawa i Administracji UMK. Fot. ze zbiorów rodzinnych.

Henryk Nowicki, Paweł Nowicki

GERTYCH ZBIGNIEW

(1922–2008), prezes WTN, członek rzeczywisty PAN, wieloletni dyr. Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach, wicemarszałek sejmu, wiceprezes Rady Ministrów, ambasador PRL/RP w Wielkiej Brytanii

Zbigniew Gertych urodził się 26 X 1922 r. w Poznaniu w rodzinie inteligenckiej. Syn Tadeusza i Marii. Ojciec był powstańcem wielkopolskim, organizatorem banków spółdzielczych w Wielkopolsce. W wieku 17 lat zgłosił się na ochotnika do wojska i wziął udział w bitwie nad Bzurą we IX 1939 r. Po ucieczce z obozu niemieckiego w Sochaczewie w 1939 r. był jednym ze współorganizatorów utworzonych w Poznaniu Wojsk Ochotniczych Ziem Zachodnich. W roku

1940 został aresztowany przez Gestapo i skazany na śmierć za przynależność do tajnych organizacji i działalność konspiracyjną. W VIII 1942 r. uciekł z więzienia w Zwicken i przedostał się do Krakowa. Tam też uczęszczał na tajne komplety, zdał maturę i zapisał się na tajne kursy UJ. W tym samym czasie podjął pracę w Instytucie Przeciwyfusowym w Krakowie. W okresie okupacji ukrywał się pod nazwiskiem Grocholski. W III 1944 r. uniknął aresztowania przez Gestapo i jednocześnie wstąpił do AK, w której wykonywał powierzone mu zadania łącznika. Podczas jednej z potyczek partyzanckich pod Sdkami został postrzelony w kregosłup. Ukrywał się w gospodarstwach chłopskich.

W 1946 r. Z. Gertych ukończył studia na Wydziale Rolnym UJ. Na teże uczelni w 1950 r. obronił pracę doktorską, a w 1963 r. uzyskał habilitację. Od 1969 r. był profesorem nadzwyczajnym, a od 1979 r. profesorem zwyczajnym nauk rolniczych.

Pracę zawodową prof. Gertych rozpoczął w 1946 r. w Zakładzie Dendrologii PAN w Kórniku k. Poznania, w którym przepracował do 1953 r. W l. 1953–1964 objął funkcję dyrektora sadownictwa Zakładu Doświadczalnego Instytutu Sadownictwa w Skierniewicach z siedzibą w Brzeźnie. Od 1964 r. przez okres 10 lat prof. Gertych był wicedyrektorem Instytutu Warzywnictwa w Skierniewicach, zaś w l. 1974–1985 pełnił funkcję dyrektora tegoż instytutu. Równoległe z pracą zawodową pełnił funkcję zastępcy sekretarza, a następnie sekretarza Wydziału V Nauk Rolniczych i Leśnych PAN.

W l. 1982–1985 Gertych jako poseł VIII kadencji pełnił funkcję wicemarszałka Sejmu. W 1985 r. został powołany na wiceprezesa Rządu Ministrów, które to stanowisko pełnił do 1987 r. W l. 1987–1990 został mianowany na ambasadora nadzwyczajnego i pełnomocnego PRL w Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. W 1990 r. został zatrudniony na stanowisku prof. w Ogrodzie Botanicznym w Powsinie. Od 1984 r. brał aktywny udział jako działacz i pierwszy przewodniczący w Społecznym Ruchu Narodowym Czyn Pomocy Szkole, w którym piastował przez wiele lat funkcję honorowego prezesa. W l. 1986–1988 był także zastępcą przewodniczącego Społecznego Komitetu Odnowy Starego Miasta Zamościa.

Prof. Gertych piastował przez dwie kadencje stanowisko Wielkiego Mistrza Wielkiego Wschodu Polski powstałego w 1997 r. Był członkiem wielu krajowych

i zagranicznych organizacji i towarzystw naukowych, m.in. Rotary Club of London, Word Constitution and Parliament ass., członek i założyciel fundacji Homo et Planta, członek Rady Najwyższej i Komitetu Wykonawczego Międzynarodowego Towarzystwa Nauk Ogrodniczych. Był dr. honoris causa Akademii Nauk Rolniczych w Berlinie, Uniwersytetu w Bernie, Akademii Rolniczej w Szczecinie.

Działalność naukowa Gertycha obejmowała ponad 75 opracowań naukowych, w tym 25 monografii. Był autorem metody sterowania kwitnieniem drzew owocowych oraz pionierskiej pracy nad rejonizacją warzyw w Polsce, uwzględniającą warunki przyrodnicze w powiązaniu z czynnikami ekonomicznymi. Podejmował szereg prac nad modelami wielotowarowej, kompleksowo zmechanizowanej, przemysłowej produkcji warzyw i grzybów jadalnych. Wypromował 10 doktorów oraz przyczynił się, poprzez recenzje, do nadania wielu naukowcom stopnia dra hab.

Szczególne związki łączą prof. Z. Gertycha z Włocławkiem i Włocławskim Towarzystwem Naukowym. Był członkiem założycielem WTN w Ciechocinku w 1979 r. 16 VI 1983 r., w czwartą rocznicę utworzenia WTN, Walne Zgromadzenie WTN powierzyło jednogłośnie prof. Zbigniewowi Gertychowi godność prezesa Towarzystwa. Pełnił swoją funkcję przez okres dwóch kadencji do 1992 r. Przyczynił się do nadania Towarzystwu szczególnej rangi nie tylko w regionie Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, ale także i w Polsce. W 1985 r. pod protektoratem wicemarszałka sejmu odbyła się w Ciechocinku ogólnopolska konferencja kardiologiczna, w której udział wzięło prawie 500 lek. z Polski i z zagranicy. W 1986 r. wicepremier Gertych przyjął patronat nad ogólnopolską konferencją naukową, organizowaną we Włocławku przez WTN, poświęconą problemom rozwoju kultury regionalnej w Polsce. Podczas obchodów 150-lecia Ciechocinka prof. Gertych objął funkcję przewodniczącego Komitetu Honorowego tychże obchodów. Szczególne zasługi prof. Z. Gertycha jako prezesa Towarzystwa dotyczyły przekazania przez władze miasta Włocławka na własność obiektu przy pl. Wolności 20, w której aktualnie znajduje się siedziba Towarzystwa oraz Biblioteka Naukowa im. prof. Stanisława L. Bagdzińskiego. Przyczynił się także do uruchomienia w siedzibie WTN, pierwszego we Włocławku, antykwarium naukowego.

Za swoją wyjątkową aktywną pracę zawodową i społeczną był nagradzany wieloma odznaczeniami krajowymi i zagranicznymi, m.in.: Merite Philantropique (Francja), Wielkim Krzyżem z Gwiazdą Orderu Demokracji (Kolumbia), Krzyżem Walecznych, Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Orderem Sztandaru Pracy I klasy, Medalem im. Mikołaja Kopernika, Brązowym Krzyżem zasługi z Mieczami, Srebrnym Krzyżem Zasługi. Został odznaczony ponad 80 złotymi odznakami za zasługi dla miast, m.in.: Brukseli, La Valetta, Brna i Birmingham oraz wielu stowarzyszeń, organizacji, instytucji krajowych i zagranicznych.

Od 1955 r. należał do PZPR. W l. 1975–1981 był członkiem Centralnej Komisji Rewizyjnej PZPR. Ożenił się ok. 1940 r. z Różą Skrochowską (zm. w 1982 r.). Miał troje dzieci: Marię (1946), Andrzeja Jana (1950), Annę (1951).

Prof. Z. Gertych zm. w Warszawie 4 VII 2008 r. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie (pas 13, rząd zachodni).

Kunikowski S., *Prezisi Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w l. 1979–1999*, w: *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999. W dwudziestolecie utworzenia*, Włocławek 1999, s. 64–66; Arch. WTN; *Kto jest kim w Polsce*, wyd. 1, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1984, s. 235; *Kto jest kim w Polsce 1989. Informator encyklopedyczny*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1989, s. 320; https://pl.wikipedia.org/wiki/>Zbigniew_Gertych, [dostęp: 2 IX 2021 r.]; https://bliiskopolski.pl>leksykon>zbigniew_gertych, [dostęp: 2 IX 2021 r.]; https://wolnomularstwo.pl>wolnomularze_polscy>zbigniewgertych, [dostęp: 2 IX 2021 r.]. Fot. z arch. WTN.

Stanisław Kunikowski

GMACHOWSKI WINCENTY

(1886–1942) absolwent i prof. prawa kanonicznego WSD we Włocławku, kanclerz Kurii Diecezjalnej

Urodził się 17 XI 1886 r. w Czarkowie pow. koniński (ob. Konin). Studia seminaryjne odbył we Włocławku w l. 1904–1910. Jako kleryk wyróżniał się nauką i pobożnością, co nagrodzono rocznym diakonem, święcenia kapłańskie otrzymał 12 VI 1910 r.

Po święceniach wysłany na wikariat do Wolborza (1910–1913), skąd skierowany na studia specjalistyczne do szwajcarskiego Fryburga. Po powrocie z Fryburga skierowany w 1915 r. na wikariusza parafii Bogdanów (dek. piotrkowski) i Parzymiechy (dek. częstochowski), administratora Bogdanów i wikariusza w Piotrków Trybunalskim. W 1916 r. widzimy go jako prefekta Gimnazjum Sióstr Zmartwychwstanki i p. Skomkowskiej w Częstochowie, równocześnie zatrudniony w Sądzie Biskupim w Częstochowie.

W XI 1920 r. wysłany na dokończenie studiów prawniczych na Uniwersytet Gregoriański do Rzymu, choć faktycznie studia podjął i ukończył na Angelicum w Rzymie. Po dwóch l. pobytu, 19 VI 1922 r. uzyskał tytuł dra prawa kanonicznego. Nowy kanonista 12 XII 1922 r. został mianowany przez bpa Stanisława Zdzitowieckiego kanclerzem Kurii Diecezjalnej. W niecałe trzy tygodnie później, 30 XII 1922 r., mianowany prof. prawa kanonicznego w seminarium duchownym we Włocławku. 1 IX 1924 r. podjął też obowiązki obrońcy węzła małżeńskiego, a od 12 I 1927 r. promotora sprawiedliwości. Cieszył się wielkim poważaniem i zaufaniem biskupa włocławskiego.

Jednak po śmierci biskupa S. Zdzitowieckiego został zwolniony ze wszystkich dotychczas pełnionych stanowisk. Następnie mianowany 5 IX 1928 r. sędzią prosynodalnym Sądu Biskupiego, a 5 X 1928 r. proboszczem w Ciechocinku. Tu też był spowiednikiem zwyczajnym Domu Zgromadzenia Sióstr Mniejszych od Niepokalanego Serca Maryi. Po trzech l. 22 VI 1931 r. mianowany proboszczem w Opatówku. Tam też został mianowany prefektem Seminarium Ochrońniarek (12 V 1931 r.). Po kolejnych kilku l., 19 XI 1936 r. mianowany proboszczem parafii w Wojkowie (dek. sieradzki), którą objął 29 XII 1936 r.

Odnaczony przez biskupa Zdzitowieckiego kanonią honorową kolegiaty kaliskiej 1 II 1926 r., a 12 I 1927 r. przez Ojca Św. Piusa XI szambelanem honorowym Jego Świątobliwości extra Urbem (prałat).

Aresztowany przez okupanta niemieckiego 6 X 1941 r. i internowany w Konstancynie, skąd 30 X 1941 r. został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Dachau. Nadano mu nr 28269 i osadzono go

na bloku 28. W zimie zatrudniano do odśnieżania obozu zm. z wyczerpania i głodu 7 III 1942 r. Spalony w krematorium obozowym w Dachau.

Bibliografia: ADW, AKDWł, pers. 77 Gmachowski Wincenty; Librowski S., *Ofiary*, s. 196; *Schematyzmy... 2011*, s. 1089. Fot. ze zbiorów Kurii Diecezjalnej z Włocławka.

Henryk Witczak

GROMCZYŃSKI WOJCIECH JÓZEF

(1861–1937), płk WP, pierwszy dowódca 31 Pułku Strzelców Kaniowskich, dowódca obrony Włocławka w VIII 1920 r.

Urodził się 22 IV 1861 r. w Warszawie, a jego chrzest odbył się 21 VI 1863 r. w kościele parafialnym warszawskiej par. rzymskokatolickiej pw. św. Andrzeja Apostoła (ob. ul. Chłodna 9). Był synem Maksymiliana (1830–1911) i Barbary z d. Zakrzewskiej (1829–1877).

Ochrzczony został razem z s. Pelagią, która urodziła się 28 V 1863 r. i zm. w niemowlęctwie (16 XII 1863 r.). Na chrzcie świętym otrzymał imiona: Wojciech Józef, a jego rodzicami chrzestnymi zostali kupiec Konstanty Lentz i Matylda Rose, oboje z Warszawy.

Wojciech (w dokumentach urzędowych posługiwał się tylko jednym imieniem) pochodził z rodziny mieszczańskiej. Jego ojciec urodził się i długie lata mieszkał w Łęczycy, z zawodu był stolarzem. Rzemieślnikiem (malarzem) był również jego dziadek Franciszek. Rodzice Wojciecha zawarli związek małżeński w 1851 r. w Łęczycy. Tam urodził się starszy brat Wojciecha — Karol znany później wioślarz i członek towarzystw wioślarskich warszawskiego, następnie włocławskiego. W I poł. l. 50 rodzina przeniósł się do Warszawy, najpierw Gromczyńscy zamieszkali przy ul. Elektoralnej, następnie przy ul. Leszno 723 (później nr 25). W kamienicy przy ul. Leszno Maksymilian prowadził znany warsztat stolarski. Działalność

gospodarcza przynosiła mu dochody, które pozwalały utrzymać rodzinę i zadbać o początkową edukację i wychowanie dzieci.

Wojciech przyszedł na świat przy ul. Leszno, gdzie spędził dzieciństwo i pobierał prywatnie edukację na poziomie podstawowym (elementarnym). W 1877 r. zm. mu matka „po długiej i ciężkiej chorobie”. 9 XI 1878 r. ojciec zawarł drugi związek małżeński z pochodzącą ze Zgierza czterdziestosześcioletnią wówczas mieszkanką Warszawy, Marianną (Marią) Kowalską, córką Mateusza i Marianny z d. Jakubowskiej. Brat Wojciecha Karol wybrał rzemiosło, również został stolarzem, natomiast Wojciech zdecydował się na karierę wojskową. W wieku 19 lat — 4 VIII 1880 r. — wstąpił na ochotnika do 39 Tomskiego Pułku Piechoty. 30 VIII 1880 r. został odkomenderowany do Szkoły Junkrów Piechoty w Odessie, którą ukończył 9 VIII 1883 r., wcześniej 10 V tr. zatwierdzono go podoficerem szkolnym.

Po ukończeniu szkoły wojskowej najpierw wrócił do macierzystej jednostki, następnie 3 III 1885 r. trafił do 38 Tobolskiego Pułku Piechoty, z którym związał się na kolejne dziesięciolecie (do emerytury). Jeszcze 1 VI tr. otrzymał awans do stopnia ppor. Jego kariera systematycznie się rozwijała. 1 VI 1889 r. został por., następnie 30 I 1892 r. adiutantem batalionu, 6 V 1900 r. awansował do stopnia sztab. — kpt., a 6 V 1901 r. do stopnia kpt. 27 I 1903 r. otrzymał dowództwo kompanii. W tym czasie jego pułk trafił do Skiernewic w ówczesnej guberni piotrkowskiej w Królestwie Polskim. Doświadczenie bojowe Gromczyński zdobył podczas wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905). 3 VI 1904 r. odkomenderowano go do 213 Oro-wajskiego Pułku Piechoty, z którym pod koniec tm. wyjechał na front do Mandżurii. W okresie od 11 VIII 1904 r. do II 1905 r. jako dowódca kompanii brał udział w wielu bitwach i potyczkach, przez cały czas walczył na pierwszej linii frontu, bezpośrednio „pod ogniem nieprzyjaciela”. 19 II 1905 r., w pierwszym dniu przegranej przez Rosjan bitwy pod Mukdenem (ob. Shenyang — największe miasto w Mandżurii w Chinach), został ranny „kulą szrapnelową w łokieć prawej ręki z rozdrobnieniem kości” i trafił do szpitala. Wydarzenie to wyeliminowało go z udziału w dalszych walkach z Japończykami, ale nie zakończyło kariery wojskowej. 17 I 1906 r. wrócił do macierzystego pułku i został mianowany dowódcą kompanii, a 11 V 1907 r. dowódcą batalionu. W tym czasie pró-

bował kontynuować edukację, odbywał „studia w saperskim batalionie”, ale nauka ta nie zakończyła się uzyskaniem dodatkowych udokumentowanych uprawnień. W 1910 r. jego pułk przeniesiono do Niżnego Nowogrodu, natomiast Gromczyński nieco później, 1 V 1911 r., został „uwolniony ze służby z mundurem i pensją” i wrócił do Włocławka, gdzie czekała na niego rodzina, która po 1892 r. przeprowadziła się tam z Warszawy. 1 X 1911 r., będąc na emeryturze, otrzymał awans do stopnia ppłka Armii Imperium Rosyjskiego.

15 VI 1911 r. we Włocławku zm. jego ojciec, Maksymilian, natomiast dwa lata później — 5 XII 1913 r. zm. macocha, Maria. Oboje pochowani zostali na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku (lokalizacja grobu: sektor 19, nr rzędu 5, nr grobu 54). W tym czasie, 5 III 1912 r., Wojciech wraz z bratem Karolem kupili od małżeństwa Jana i Jadwigi Kossobudzkich nieruchomość położoną we Włocławku przy ul. Biskupiej 6 (później i ob. to ul. Łazienna 7). 17 III 1919 r. Karol odsprzedał swoje udziały w nieruchomości żonie Wojciecha i tym samym małżonkowie Wojciech i Maria Gromczyńscy zostali jedynymi jej właścicielami. Oboje mieszkali tam do końca życia.

Po wybuchu wojny w 1914 r. Gromczyński ponownie jako ochotnik wrócił w szeregi armii rosyjskiej. Najpierw w mieście Troick w ówczesnej guberni orenburskiej (ob. miasto w obwodzie czelabińskim w Rosji), a następnie w Kijowie formował drużyny piesze (nr 565 i 581), które pełniły zadania oddziałów zapasowych i służbę wartowniczą. Obiema drużynami dowodził przez okres, w którym w nich służył. Na czele jednej stał do II 1918 r. Uniknął walk frontowych, z Kijowa śledził bieg wydarzeń wojennych i przewrót bolszewicki w Rosji. Wówczas, 8 II 1918 r., do Kijowa wkroczyły oddziały bolszewickie Michaiła Murawiewa, jednego z bardziej znanych zbrodniarzy wojny domowej w Rosji. Gromczyński nie trafił do niewoli, ale 24 II 1918 r. „na rozkaz bolszewicki” został zwolniony (zmuszony do dymisji) ze służby w armii carskiej. Z Kijowa wyjechał do Włocławka.

Na przełomie X i XI 1918 r. zaangażował się w pracę nad organizacją miejscowych struktur polskiej administracji wojskowej oraz lokalnej terytorialnej jednostki wojskowej. 30 X 1918 r. utworzono Okręg Wojskowy nr XI Włocławski i przystąpiono do formowania Włocławskiego Okręgowego Pułku Piechoty. Pułk powstawał, korzystając głównie z zasobów

lokalnej administracji zaciągowej Polskich Sił Zbrojnych. Jego dowódcą został płk Stefan Borowski, który zarazem stał na czele OW nr XI. W końcu XI jednym z 42 oficerów pułku był Gromczyński.

Do WP Gromczyński wraz z żołnierzami pułku został przyjęty 8 XII 1918 r. W połowie tm. włączono do pułku dobrze zorganizowane regionalne struktury Polskiej Organizacji Wojskowej. Z połączenia powstał 31 Włocławski Pułk Piechoty. Gromczyński w połowie XII był jednym z 55 jego oficerów. Płk Borowski, nie mogąc pogodzić obowiązków szefa OW nr XI i dowódcy rozwijającego się pułku, zrezygnował z tej drugiej funkcji, a na dowódcę 31 Włocławskiego PP wybrał właśnie ppłka Gromczyńskiego. Formalnie przekazał mu dowodzenie 1 II 1919 r. (nominację zatwierdzono 14 VI 1919 r.). Przez następne tygodnie Gromczyński pracował na miejscu, od 24 V 1919 r. dowodził odcinkiem zachodnim frontu niemieckiego, dokładniej od lewego brzegu Wisły linią Aleksandrów–Służewo–wieś Pinino w pow. niezawskim do granicy poznańskiej. 21 VI 1919 r. wraz z oddziałami II batalionu pułku wyruszył na front galicyjsko-wołyński, gdzie dotarł 3 VII i dołączył do tworzonej 10 Dywizji Piechoty gen. Lucjana Żeligowskiego. W VII 1919 r. brał udział w ofensywie przeciwko Ukraińcom od Stanisławowa do Zbrucza. W walkach nad Strypą odznaczył się niebywałą odwagą, energią i kunsztem dowódczym. Jego akcja bojowa zyskała uznanie w oczach samego J. Piłsudskiego, który był obecny na froncie. Piłsudski na „polu walki” awansował Gromczyńskiego do stopnia pułkownika WP (oficjalnie awans otrzymał 22 VIII 1919 r.). Wraz z awansem powierzono mu również dowodzenie jednym z odcinków frontu. W VII odpowiadał za obronę linii rzeki Dżuryn, następnie operował z głównymi siłami dywizji do miejscowości Tłuste, a potem z przednią strażą do Zbrucza. W tym czasie, 14 VII 1919 r., we wsi Sokołów nad Strypą doszło do połączenia 31 Włocławskiego PP z oddziałami 15 Pułku Strzelców. Nowoutworzony pułk 26 VIII 1919 r. otrzymał nazwę 31 Pułku Strzelców Kaniowskich. Dowodził nim wówczas Gromczyński i dlatego jest on faktycznie pierwszym w historii dowódcą tej jednostki. 6 X 1919 r. został przeniesiony z funkcji dowódcy pułku do pracy w strukturach terenowych Ministerstwa Spraw Wojskowych, otrzymał nominację na Komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień 14 Pułku Piechoty we Włocławku. Przerwanie służby frontowej

miało zapewne związek z wiekiem i pogarszającym się stanem zdrowia Gromczyńskiego.

Latem 1920 r., gdy sytuacja Polski w wojnie z Rosją bolszewicką pogarszała się z dnia na dzień, Gromczyński był nadal szefem PKU, pełnił również obowiązki dowódcy wrocławskiego garnizonu. Na jego barki spadło przygotowanie miasta do obrony przed doborowymi jednostkami Armii Czerwonej. Decyzję o ufortyfikowaniu m.in. Włocławka podjęto dopiero 27 VII 1920 r. Zaplanowano budowę przedmościa wrocławskiego na prawym brzegu Wisły o łuku ok. 5 km i długości ok. 18 km. Przygotowanie miasta w tamtych warunkach było zadaniem arcytrudnym. Gromczyński nie otrzymał obiecanych sił do obsadzenia umocnień, zabrakło czasu na ich wykończenie. Większość podległych mu oddziałów stanowiły jednostki tyłowe, złożone ze słabo wyszkolonych, niedoświadczonych żołnierzy i ochotników. Oddziały obrony, którymi dowodził nie miały większej wartości bojowej. Pomimo licznych trudności Gromczyński się nie poddawał, z właściwym sobie profesjonalizmem i charyzmą przygotowywał obronę przedmościa i miasta. Formalnie dowódcą 3 pododdziału obrony od Dobrzynia nad Wisłą do zachodniej jego granicy został mianowany dopiero 11 VIII, a dowiedział się o tym 12 VIII rano. Do pierwszych walk pod Włocławkiem dochodziło już 14–15 VIII. Zasadniczy atak i przełamanie obrony na przedmościu nastąpiło w południe 16 VIII. W tym samym czasie w mieście wybuchła panika. Gromczyński osobiście wyjechał konno na bulwary i pod ogniem nieprzyjacielskim opanowywał nerwy i strach podwładnych i skupiał grupy żołnierzy. Ci zaczęli pośpiesznie tworzyć pojedyncze punkty ogniowe, z których strzelano do bolszewików przy każdej próbie ich wejścia na most. Rozsądne i odważne działanie Gromczyńskiego oraz grupę żołnierzy uratowało Włocławek. Bolszewicy nie posiadali rozpoznania sytuacji w mieście i postanowili wycofać się i przygotować atak na godziny wieczorne. Ten czas wykorzystano na lewym brzegu Wisły do zorganizowania obrony. Dramatyczna walka o Włocławek, którą dowodził Gromczyński, ostatecznie zakończyła się 19 VIII sukcesem jego obrońców. Miasto zostało uratowane przed katastrofą, a postawa Gromczyńskiego w czasie całego najazdu bolszewickiego na Włocławek zyskała wielkie uznanie i szacunek społeczny. 28 VIII 1920 r. jako dowódca garnizonu publicznie podziękował wszystkim za obronę miasta przed atakiem bolszewickim.

We IX 1920 r. stanął na czele oficjalnej delegacji, która przyjęła premiera Wincentego Witosa. Premier przyjechał do Włocławka 18 IX pociągiem.

Z dniem 1 V 1921 r. został przeniesiony w stan spoczynku z prawem noszenia mundurów i emeryturą. Z 21 III 1933 r. zaliczono go do Oficerskiej Kadry Okręgowej nr VIII, znajdował się w dyspozycji dowódcy Okręgu Korpusu VIII Toruń z lokatą 19/147 wśród emerytowanych pułkowników piechoty. Czas na emeryturze mógł spędzać m.in. na podróżowaniu, odwiedzał np. ojczyznę swojej żony. Z czasem w dokumentach, w rubryce „znajomość krajów” nie podawał już tylko Rosji, lecz także Niemcy, Szwajcarię i Francję. Deklarował także znajomość języka francuskiego (oprócz rosyjskiego). W końcu lat 20. XX w. mieszkańcy miasta wspominali go jako łysiego mężczyznę o pociągłej twarzy, z sumiastymi siwymi wąsami i szpiczastą, oryginalnie ufryzowaną bródką. Cenili go przełożeni, był przez nich postrzegany jako człowiek „dobry, charakteru spokojnego, energiczny, w służbie akuratywny”. Cieszył się dużym autorytetem wśród mieszkańców Włocławka.

W trakcie kariery wojskowej otrzymał szereg odznaczeń, rosyjskie: św. Stanisława III klasy, św. Stanisława II klasy z mieczami, św. Anny III klasy z mieczami, św. Anny II klasy i św. Włodzimierza IV klasy z kokardą oraz polskie: Krzyż Walecznych (15 X 1921 r.), Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921 (II 1929 r.).

Zm. 28 V 1937 r. w Michelinie k. Włocławka, gdzie z żoną posiadał dwie nieruchomości. Przyczyną śmierci był atak serca, na które chorował od dłuższego czasu. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 31 V, po porannej mszy św. w kościele parafialnym św. Jana Chrzciciela na Starym Rynku we Włocławku trumnę przeniesiono do domu Gromczyńskich przy ul. Łaziennej 7, gdzie pożegnano zmarłego i następnie wyruszono na Cmentarz Komunalny, na którym pochowano bohatera (lokalizacja grobu: sektor 19, nr rzędu 3, nr grobu 42). Na czele delegacji wojskowych stali ppłk Franciszek Sudoł, wówczas dowódca 14 PP na stałe stacjonującego we Włocławku i ppłk dypl. Jan Ciastoń, dowódca 31 Pułku Strzelców Kaniowskich z Sieradza. Był żonaty z Marią Anną Elżbietą z d. Marcuet, córką Jana Józefa Edwarda i Marii Małgorzaty z d. Renevey. Ślub odbył się 25 IV 1892 r. w Warszawie w kościele parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja Apostoła. Maria z pochodzenia była Szwajcarką,

urodziła się w Cugy, dzisiaj miejscowość ta jest siedzibą szwajcarskiej gminy o takiej samej nazwie w powiecie Broye w kantonie Fribourg. W dniu ślubu Wojciech mieszkał w Piotrkowie, a Maria wraz z rodzicami w Rosji w mieście Dorogobuż nad Dnieprem w ówczesnej guberni smoleńskiej (ob. miasto w rosyjskim obwodzie smoleńskim). Nie mieli dzieci. Jego żona Maria (21 II 1870 r.–6 XI 1954 r.) zm. we Włocławku i tam została pochowana w rodzinnym grobowcu obok męża.

CAW, sygn. Gromczyński Wojciech Józef AP.5443, Odrzuc.12.06.35, KW 36/G-2022; Arch. Państwowe w Warszawie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 25, 33, 83, 84, 98; APW, Księgi i akta hipoteczne sądów we Włocławku z lat [1797] 1829–1999 [2001], sygn. 2/438; Arch. Diecezjalne w Łowiczu, Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Łęczycy z lat: 1830, 1851–1852; *Список Капитанамъ Армейской Пехоты по Старшинству. Составлено по 1-е Октября 1906 г.*, С-Петербург 1906, s. 680; *Список Капитанамъ Армейской Пехоты по Старшинству. Составлено по 1-е Ноябрь 1910 г.*, С-Петербург 1911, s. 282; DzP MSW nr 20 z 29 V 1920 r., s. DzP MSW nr 16 z 23 IV 1921, s. 817, 821; Z. Jaskólski, *Pułkownik Wojciech Józef Gromczyński — dowódca obrony Włocławka przed bolszewikami w sierpniu 1920 r.*, w: *W 75-lecie Bitwy Warszawskiej 1920 r. Materiały z konferencji naukowej 30 XI–1 XII 1995 r. i uroczystości w dniu 20 sierpnia 1995 r. pod Pomnikiem Poległych obrońców Wisły 1920 r.*, Włocławek 1997, s. 247–248; Dziki T., Gruszczyńska M., *Sierpień 1920 r. w świetle źródeł archiwalnych*, Włocławek 2000, s. 7–15; Jarno W., *Okręg Korpusu WP Nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001, s. 20–38, 56–62, 74–79; tenże, *Strzelcy Kaniowscy w l. 1919–1939*, Warszawa 2004, s. 30, 46–51; Wąsik T., *Walki obronne w rejonie Włocławka w sierpniu 1920 r.*, w: *Pro Memoria Obrońcom Wisły 1920*, Włocławek 2010, s. 11–15; Kozłowski W., *Dowódcy 31 Pułku Strzelców Kaniowskich (Łódź, od 1935 r. także w Sieradzu) 1918–1939. Próba charakterystyki*, cz. 1: 1918–1928, „Rocznik Łódzki” 2012, t. 59, s. 68–71; Dziki T., *Włocławek 1920. W obronie Wisły*, Warszawa 2018, s. 31–54; tenże, *Wojciech Józef Gromczyński*, Warszawa 2020, ss. 48; Churska-Wołoszczak K., Męczykowska B., „*Należy stworzyć niepodległe państwo polskie (...) z wolnym dostępem do morza*”. *Powrót Pomorza i Kujaw do Polski 1918–1920*, Gdańsk–Bydgoszcz 2020, s. 146. Fot. ze zbiorów MZKiD.

Tomasz Dziki

HANC WOJCIECH

(1941–2021), ks., teolog, wychowanek a potem prof. i rektor WSD we Włocławku, redaktor „Ateneum Kapłańskiego”, dyr. Włocławskiego Wydawnictwa Diecezjalnego, członek WTN oraz Teologicznego Towarzystwa Naukowego WSD we Włocławku, kan. gremialny włocławskiej kapituły katedralnej

Urodził się 5 X 1941 r. w Wilczynie (pow. Konin) w rodzinie Jana (1897–1980) z zawodu krawca i Janiny z d. Rosińskiej (1900–1990). Miał dwóch braci: Czesława (1923–1991) i Stanisława (1926–1996). Tam też w roku 1955 ukończył szkołę podstawową. Po dwóch l. nauki w Liceum Ogólnokształcącym

w Kleczewie przeniósł się do Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Kościuszki w Koninie, gdzie 2 VI 1959 r. uzyskał świadectwo maturalne. W l. 1959–1965 studiował filozofię i teologię w WSD we Włocławku.

Święcenia kapłańskie przyjął 20 VI 1965 r. we włocławskiej bazylice katedralnej z rąk bpa włocławskiego Antoniego Pawłowskiego. Następnie przez rok pracował jako wikariusz w parafii Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny w Lipnie. Bp ordynariusz A. Pawłowski, doceniając zdolności, ogromną pracowitość i umiłowanie rzetelnej wiedzy naukowej młodego ks. Wojciecha, skierował go na studia specjalistyczne z zakresu teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jego prof. byli m.in.: ks. Wincenty Granat (ówczesny rektor KUL), o. Andrzej Krupa, ks. Adam Szafrąński, ks. Edward Kopec, ks. Waław Hryniewicz, ks. Alfons Nossol (późn. abp opolski). 12 VI 1969 r. uzyskał magisterium i licencjat na podstawie pracy *Pojęcie ekumenizmu w dekrecie Soboru Watykańskiego II „De oecumenismo”*, zaś w dwa lata później (16 XII 1971) doktorat w oparciu o rozprawę *Teologiczne podstawy ekumenizmu w świetle współczesnej teologii katolickiej*.

We IX 1971 r. (a więc jeszcze przed obroną pracy doktorskiej) powierzono księdzu Wojciechowi wykłady z teologii dogmatycznej (a później także

ekumenizmu) w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku, co czynił bez przerwy przez 47 lat. Był prof. wymagającym, ale sprawiedliwym. Po doktoracie, niestety, zamiast na stypendium językowe za granicą (tak ważne dla młodego prof., który studiował w kraju) został przez bpa Jana Zarębę mianowany wikariuszem, tzw. dochodzącym, najpierw w parafii św. Stanisława BM we Włocławku, gdzie pracował przez rok, a następnie przez trzy i pół roku w parafii katedralnej.

Od 1989 r. ks. prof. Wojciech Hanc prowadził także wykłady z teologii ekumenicznej w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Salezjanów w Łądzie. W l. 1993–1996 prowadził zajęcia dydaktyczne z teologii dogmatycznej w nowo powstałym Wyższym Seminarium Duchownym w Toruniu. Od 1994 r. prowadził wykłady zlecone w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (ob. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), zaś w 2000 r. został adiunktem przy Katedrze Teologii Ekumenicznej tegoż uniwersytetu. W 2003 r. opublikował swoją rozprawę habilitacyjną pt. *Ekumeniczny wymiar sakramentów chrześcijańskiej inicjacji w świetle międzywyznaniowych dialogów doktrynalnych. Studium ekumeniczne* (dzieło liczące ponad 900 stron) i następnie przeprowadził kolokwium habilitacyjne. Od X 2004 r. był kierownikiem Katedry Teologii Ekumenicznej, zaś od 1 X 2005 r. — kierownikiem Sekcji Teologii Ekumenicznej na Wydziale Teologicznym UKSW. W tym też czasie został powołany przez rektora UKSW na stanowisko prof. nadzwyczajnego.

Życie naukowo-dydaktyczne ks. Wojciecha znacznie jest także wieloma ważnymi przedsięwzięciami i twórczymi inicjatywami. W 1975 r. zorganizował dla dokształcania i uzupełniania studiów księży włocławskiej diecezji Studium Teologiczno-Pastoralne, przekształcone w 1983 r. w Instytut Teologiczno-Pastoralny, związany z Wydziałem Teologicznym KUL. Kierował nim do 1989 r. W tym czasie blisko poł. kapłanów włocławskich zdobyła poprzez instytut stopnie mgra teologii na KUL. W l. 1983–1989 pełnił ponadto funkcję dyrektora Instytutu Wyższej Kultury Religijnej dla osób świeckich, wznowionego we Włocławku przez bpa Jana Zarębę.

W l. 1992–2001, przez trzy kolejne kadencje, był rektorem włocławskiego seminarium, wprowadzając je w nowy wiek, a zarazem w nowe tysiąclecie. Jako rektor ks. prof. Wojciech Hanc dbał nie tylko o wyso-

ki poziom naukowo-dydaktyczny tegoż seminarium, jego dobre włocławskie tradycje, ale również zabiegał (i to skutecznie) o sprawy gospodarcze, o byt materialny seminarium. W 1993 r. doprowadził do odzyskania przez seminarium jego dawnej własności — gospodarstwa rolnego w Żydowie, które jest znacznym wsparciem dla seminarium, zaopatrując je w produkty żywnościowe. W czasie jego kadencji rektorskiej został przeprowadzony remont budynków seminaryjnych, a szczególnie naprawa więźby dachowej i pokrycie jej nową dachówką ceramiczną, na kościółku seminaryjnym św. Witalisa, budynku frontowym oraz skrzydle kleryckim. W 1994 r. zorganizował zakrojone na szeroką skalę obchody 425 rocznicy powstania seminarium włocławskiego. Odbyły się z tej okazji także trzy sesje naukowe poświęcone moderatorom i profesorom seminarium włocławskiego w XX w. Ks. rektor Wojciech zabiegał także o konserwację zabytków w seminarium. Najpoważniejszym dziełem w tym zakresie była konserwacja tryptyku Koronacja Najświętszej Marii Panny, od lat stanowiącego główny element wystroju kościołka seminaryjnego św. Witalisa.

Przez 29 lat (1975–2004) ks. prof. Wojciech był członkiem redakcji „Aten. Kapł.”, pełniąc jednocześnie funkcję administratora tego czasopisma, a w l. 1997–2004 także jego redaktora naczelnego. Od 1998 r. należał do zespołu redakcyjnego „Studiów Włocławskich”, wydawanych jako rocznik przez Teologiczne Towarzystwo Naukowe seminarium duchownego we Włocławku. Należał również od 1981 r. do WTN.

Z nominacji biskupa włocławskiego Henryka Muszyńskiego był organizatorem Włocławskiego Wydawnictwa Diecezjalnego i przez 15 lat jego dyrektorem (1989–2004). Jako dyr. wydawnictwa zorganizował także Księgarnię Diecezjalną we Włocławku, a później w Słupcy.

Od 1969 r. współpracował z Polskim Studium Józefologicznym, będąc w l. 1983–1991 jego przewodniczącym. Był organizatorem IV Międzynarodowego Kongresu Józefologicznego w Kaliszu (1985), a także ośmiu kolejnych sympozjów krajowych. Reprezentował również Studium Józefologiczne na międzynarodowych sympozjach józefologicznych w Meksyku (1989) i na Malcie (1997). Wchodził w skład Komitetu Organizacyjnego X Międzynarodowego Kongresu Józefologicznego w Kaliszu (2009), będąc odpowiedzialnym za jego stronę doktrynalną. Do śmierci peł-

nił funkcję honorowego przewodniczącego Polskiego Studium Józefologicznego.

W 1983 r. został powołany na członka Rady Konsultacyjnej Instytutu Ekumenicznego KUL. Od 1985 r. pełnił funkcję przewodniczącego Ekumenicznej Sekcji Księży Profesorów i Wykładowców przy Komisji Episkopatu ds. Nauki. Od 1995 r. był konsultorem Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Polski.

Rezultatem pracy naukowo-dydaktycznej ks. prof. w zakresie prowadzonych seminariów naukowych jest ponad 150 magisteriów z teologii dogmatycznej i ekumenicznej, pisanych pod jego kierunkiem i 10 wypromowanych doktorów.

Jest autorem ok. 250 pozycji naukowych. Są to: pozycje samoistne i rozprawy (4), artykuły naukowe (63), popularnonaukowe (15) oraz recenzje, sprawozdania, biogramy, bibliografie, teksty publicystyczne i drukowane przemówienia. Szczególnie trzeba podkreślić jego współpracę z *Encyklopedią katolicką* (poczynając od pierwszego t. w 1973 r.) wydawaną przez KUL. Oprac. do niej ok. 40 haseł problemowych i biogramów. Najczęściej swoje pozycje publikował na łamach „Aten. Kapł.”, „Zeszytów Naukowych KUL”, „Roczników Teologiczno-Kanonicznych”, „Studiów Teologiczno-Historycznych Śląska Opolskiego”, „Studiów Włocławskich”, „Homo Dei” oraz „Biuletynu Ekumenicznego”. Niektóre pozycje drukowane zostały zamieszczone w dziełach zbiorowych.

Zainteresowania naukowo-badawcze ks. prof. Hanca koncentrowały się zasadniczo wokół problematyki teologicznej: dogmatycznej, ekumenicznej i józefologicznej. W swoich badaniach posługiwał się wypracowywanymi w toku teologicznej refleksji narzędziami: biblijno-teologicznymi zasadami hermeneutycznymi, analizą doktrynalnych dokumentów dialogów międzywyznaniowych i ekumenicznych, stosowaniem zasady „hierarchii prawd” oraz uwzględnianiem ekumenicznego pluralizmu.

Na szczególną uwagę w dorobku naukowym ks. prof. Hanca zasługuje już wspomniana rozprawa habilitacyjna. Jest ona z jednej strony uwieńczeniem jego dotychczasowej pracy naukowej, z drugiej zaś otwiera drogę i nowy etap w pracy badawczej choćby nad takimi szczegółowymi zagadnieniami jak: ekumeniczny wymiar rzeczywistości Chrystusowego Kościoła, ekumenicznego wymiaru powszechnego zbawienia w Chrystusie dla wszystkich czy ekumeniczny profil sakramentów pozainicjacyjnych, co ma ważne zna-

czenie dla dalszego urzeczywistniania ekumenizmu na płaszczyźnie eklezyjalno-doktrynalnej. Jako warsztat pracy naukowo-badawczej miał znaczny i dość wartościowy księgozbiór liczący ok. 3 tys. wol., w zasadniczym swym trzonie polskojęzyczny, głównie z zakresu teologii dogmatycznej i ekumenizmu. Szczególnie skrupulatnie zbierał publikacje z zakresu ekumenizmu, który był głównym przedmiotem jego zainteresowań. Rarytatem w niej są niemieckie i włoskie wydania dokumentów dialogów ekumenicznych, na podstawie których napisał swoją pracę habilitacyjną. Księgozbiór przekazał w testamencie do biblioteki seminaryjnej we Włocławku.

Można bez przesady powiedzieć, że we wszystkich jego publikacjach i głoszonych na sympozjach referatach widoczne jest wyraźne, tak bardzo dziś ważne, znamię ekumeniczne. Ks. prof. Hanc był ekumenistą nie tylko z wykształcenia, ale także z przekonania i serca. Często powtarzał, że „ekumenistą nie można się stać, ekumenistą trzeba się po prostu urodzić”. Jako diecezjalny duszpasterz ds. ekumenizmu przez wiele lat organizował w diecezji włocławskiej Tygodnie Modlitw o Jedność Chrześcijan. Nie z przypadku też miał wielu przyjaciół wśród grona duchownych ewangelickich i prawosławnych.

Ks. prof. Wojciech jest więc słusznie uważany za specjalistę od teologii ekumenicznej oraz za wybitnego polskiego józefologa, o czym świadczy spora liczba artykułów z tej dziedziny, w tym drukowanych także w publikacjach obcojęzycznych.

Ks. prof. Wojciech Hanc może się poszczycić wieloma wyróżnieniami, nagrodami i odznaczeniami, zarówno kościelnymi (kan. honorowy kapituły kolegiackiej w Kaliszu — 1984, kan. gremialny kapituły katedralnej we Włocławku — 1992, kapelan papieski — 1993), jak i państwowymi (medal Komisji Edukacji Narodowej oraz złoty medal za długoletnią służbę).

Ks. Wojciech Hanc zm. 5 IV 2021 r. w szpitalu w Poznaniu i 10 IV został pochowany na cmentarzu w Słupcy w grobowcu rodzinnym. Jego portret znajduje się w poczcie rektorów seminarium duchownego we Włocławku w auli św. Tomasza z Akwinu.

ADW, AKDW, Akta pers. ks. W. Hanca, k.nlb, b.sygn.; *Schematyzmy* (1962–2020); [Biogram i bibliografia ks. W. Hanca], „Aten. Kapł.” 2002, t. 138, z. 557, s. 5–18; *Bibliografia podmiotowa ks. dr hab. Wojciecha Hanca, prof. UKSW*, w: *Teologia, ekumenizm, kultura. Księga pamiątkowa dedykowana*

Księdzu Profesorowi Wojciechowi Hancowi z okazji 65. rocznicy urodzin, Włocławek 2006, s. 14–26; Balter L., *Dogmatyczny wymiar twórczości naukowej Księdza Wojciecha Hanca*, w: *Teologia, ekumenizm, kultura*, jw., s. 42–54; *Dobroek naukowy pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, cz. 2, Warszawa 2002, s. 230–238; Hanc W., *Z dziejów ekumenii w diecezji włocławskiej*, „*Studia Włocł.*” 2006, t. 9, s. 403–404; tenże, *Ekumenizm i ekumeniczny wymiar prawd teologicznych w „Studiach Włocławskich” (1998–2017)*, „*Studia Włocł.*” 2018, t. 20, s. 132–134 i 139–142; tenże, *50 lat Polskiego Studium Józefologicznego. Rys historyczny*, „*Studia Włocł.*” 2020, t. 22, s. 164–168; Konecki K., *Józefologiczny wymiar twórczości naukowej Księdza Wojciecha Hanca*, w: *Teologia, ekumenizm, kultura*, jw., s. 55–62; Nossol A., *Ekumeniczny wymiar twórczości naukowej Księdza Wojciecha Hanca*, w: *Teologia, ekumenizm, kultura*, jw., s. 27–41; Rulka K., *Księgozbiory teologów dogmatyków*, w: *Wokół słowa drukowanego i pisanego*, Miłkowiec 2016, s. 57; Sadowski M., *Wykładowcy teologii dogmatycznej*, w: *450 lat Almae Matris Vladislaviensis. Księga Jubileuszowa*, Włocławek 2019, s. 87–89; tenże, *Ekumenizm we włocławskim seminarium*, w: *450 lat Almae Matris Vladislaviensis*, jw., s. 119–122; Tomalak A., *Diecezjalne pożegnanie śp. ks. prof. Wojciecha Hanca*, „*Mies. Diec. Włocł. — Kron.*” 2021, t. 104, nr 4–5, s. 460–463. Fot. „*Rocznik Diecezji Włocławskiej*” 2020.

Zdzisław Pawlak

HANKIEWICZ-BERDOWSKA MIROŚŁAWA

(1922–1986), członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego, charyzmatyczna instruktorka duszpasterstwa młodzieży m.in. we Włocławku; represjonowana przez władze komunistyczne

Urodziła się 20 V 1922 r. w Warszawie, z rodziców Juliana (zm. 1978) i Leokadii z d. Zerych (zm. 1975) Berdowskich. Berdowscy to stary polski ród szlachecki, pieczętujący się ħ. Ślepowron. Julian Berdowski założył i prowadził w Warszawie firmę „Przetwórstwo Owoców i Warzyw Leokadia & Julian Berdowsky”. Mirosława miała troje rodzeństwa: Stefana (ur. 1924), Alicję (ur. 1925) i Janusza Bronisława (ur. 1935). Po ukończeniu szkoły podstawowej uczęszczała do prywatnego Gimnazjum i Liceum pani Lan-

ge w Warszawie. W czasie okupacji niemieckiej zdała maturę handlową i ogólnokształcącą. Po maturze rozpoczęła studia wieczorowe w Wyższej Szkole Handlowej. 13 VIII 1944 r. zawarła związek małżeński ze Stanisławem Hankiewiczem, który wkrótce (17 VIII) został aresztowany przez Niemców i wywieziony z Warszawy; prawdopodobnie został uśmiercony w obozie w Mauthausen. Po zakończeniu wojny przez pewien czas prowadziła drugą firmę założoną przez ojca — zakład produkcji opakowań i wyrobów spożywczych przy ul. Żelaznej w Warszawie (obie te firmy zostały zagarnięte przez polskie władze komunistyczne w 1950 r.).

W roku 1946 dostała się na Wydział Prawa UW. Po dwóch l. wzięła urlop dziekański na Uniwersytecie Warszawskim i udała się na studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie w 1949 r. uzyskała absolutorium z anglistyki. Studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim ukończyła w 1952 r., uzyskując stopień mgra i podjęła pracę w sądzie dla nieletnich jako praktykant, asesor i sędzia. Ze względu na swoje zaangażowanie w sprawy Kościoła w 1954 r. została decyzją ministra sprawiedliwości karnie przeniesiona w stan spoczynku.

W 1948 r. wstąpiła do Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła, tzw. „Ósemki” (dziś Instytut Prymasa Wyszyńskiego). W 1952 r. złożyła na ręce prymasa Stefana Wyszyńskiego przyrzeczenie oddania się na służbę Bogu w instytucie. Dzięki znajomości prawa wielokrotnie służyła instytutowi w załatwianiu różnych trudnych spraw administracyjno-prawnych.

Działalność Mirosławy Hankiewicz jako członkini Instytutu związana jest zasadniczo z trzema miastami: Częstochową (na Jasnej Górze 5 lat), Warszawą (16 lat) i Włocławkiem (7 lat). Zaznaczyła się szczególnie w duszpasterstwie i pracy wychowawczej wśród młodzieży. Wykorzystywała do tego celu szczególnie organizowane obozy letnie (m.in. oazowe w Krościenku nad Dunajcem) oraz piesze pielgrzymki na Jasną Górę.

Do pracy na Jasnej Górze kierowana była przez Instytut trzykrotnie. Najpierw w l. 1954–1957 prowa-

dziła wraz z Marią Okońską, założycielką instytutu, apostołstwo wśród pielgrzymów oraz akcją nieustannej modlitwy o uwolnienie prymasa Wyszyńskiego z internowania. W 1958 r. wróciła znowu na Jasną Górę i przez rok zajmowała się w Prymasowskim Instytucie Ślubów Narodu przygotowaniem i rozprawianiem materiałów duszpasterskich związanych z Wielką Nowenną przed tysiącleciem chrztu Polski. W tym czasie przeżyła 22 VII 1958 r. napad UB na placówkę Instytutu na Jasnej Górze, a potem uciążliwe przesłuchiwanie przez funkcjonariuszy. Odbiło się to negatywnie na jej zdrowiu kilkumiesięczną chorobą. Jeszcze raz, w l. 1969–1970, podjęła pracę w Instytucie Prymasowskim Ślubów Narodu na Jasnej Górze. Zajmowała się wówczas przede wszystkim tzw. biurem, które było punktem rozprowadzania powielanych na maszynie do pisania tekstów przemówień prymasa Wyszyńskiego oraz innych pomocy duszpasterskich, a także korespondencją napływającą do instytutu oraz głosiła prelekcje do pielgrzymów.

Na najdłuższą działalność Mirosławy Hankiewicz, w Warszawie, składają się cztery etapy. Pierwszy to czas pracy w sądzie dla nieletnich (1952–1954). W l. 1957–1958 pracowała jako katechetka, organizując zarazem obozy wypoczynkowe dla młodzieży. W l. 1960–1969 podjęła tam pracę apostołską, m.in. prowadząc katechizację przyparafialną i organizując wakacyjne obozy dla młodzieży. Z kolei w l. 1975–1979 pracowała w Kurii Diecezjalnej w Warszawie w wydziale duszpasterstwa młodzieży. W tym czasie wielokrotnie pielgrzymowała z niepełnosprawnymi do Rzymu i Lourdes.

Do Włocławka Mirosława Hankiewicz była kierowana dwukrotnie. Najpierw w 1970 r. podjęła pracę apostołską w Kurii Diecezjalnej Włocławskiej jako instruktorka duszpasterstwa kobiet i dziewcząt, gdzie pracowała pięć lat (do 1975 r.). Oprócz normalnych zajęć w wydziale duszpasterskim, w soboty i niedziele wyjeżdżała do poszczególnych parafii diecezji włocławskiej, aby organizować spotkania z młodzieżą. Organizowała rekolekcje dla dziewcząt. W l. 1972–1975 prowadziła też w kurii diecezjalnej systematyczne cotygodniowe spotkania dla młodzieży poszukującej prawdy. W pracy duszpasterskiej posługiwała się także organizowanymi przez siebie zespołami muzyczno-wokalnymi. Uczestniczyła w organizowaniu, razem z s. Maurą Barbarą Otto ze ZSWPNM, wczasorekolekcji dla niepełnosprawnych w Licheniu.

Po czterech l. pracy w Warszawie powróciła do Włocławka i przez dwa lata (1979–1981) była zaangażowana w tutejszej parafii św. Jana Chrzciciela. Zajmowała się wówczas działalnością wśród młodzieży, głównie żeńskiej, szczególnie dziewcząt pozaszkolnych, z rodzin biednych, moralnie i religijnie zaniedbanych (m.in. zorganizowała z nimi scholę), a także rozciągała opiekę nad chorymi. Po odejściu z Włocławka kierowała swoimi wychowankami przez systematyczną korespondencję z nimi.

Od 1981 r. zmagająca się z chorobą nowotworową, ale jeszcze w l. 1983–1984 pomagała w pracach związanych z budową domu samotnej matki w Chyliczkach. Od roku 1984 przebywała w Warszawie, gdzie zm. 22 VI 1986 r. i została pochowana na cmentarzu na Bródnie w grobie Instytutu Prymasa Wyszyńskiego.

Pamięć o pracy apostołskiej Mirosławy Hankiewicz i jej osobie trwa do dziś wśród jej wychowanków we Włocławku, którzy każdego roku dwukrotnie (w dniu jej imienin oraz w rocznicę śmierci) spotykają się dla jej uczczenia.

ADW, AKDW. Wydział Duszpasterski, Spuścizna M. Hankiewicz: korespondencja, notatki, pomoce duszpasterskie (oprac. M.H.); *Tam mnie zaprowadź, gdzie Ty chcesz. Dzieje życia Mirosławy Hankiewicz-Berdowskiej 20 V 1922–22 VI 1986*, red. A. Rastawiecka, Warszawa 2010; Wyszyński S., *Pro memoria*, t. 5: 1958, Warszawa 2018, s. 30, 103, 203, 213–214, 218, 226, 256; Lewandowski W., *Boży gwałtownik i jego oaza*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/817801.Bozy-gwaltownik-i-jego-oaza>, [9 III 2019]. Fot. z książki *Tam mnie zaprowadź, gdzie Ty chcesz*.

Kazimierz Rulka

**HIRSZBERG LUDWIK
(ELIEZER, LUZER, LUTEK),
ps. Ludwik Jeleniogórski**

(1901–1944), przedsiębiorca wrocławski, członek Rady Żydowskiej we Wrocławku, działacz ziomkostwa wrocławskiego oraz wiceprzewodniczący Centralnej Komisji Uchodźców przy Żydowskiej Samopomocy Społecznej w warszawskim getcie

Urodził się 24 VIII 1901 r. we Wrocławku jako Luzer (skażenie im.: Eliezer) Hirsberg vel Herszberg i był synem Jakoba (ur. 5 XII 1858 r. w Kutnie, syna Szyji i Rojzy z Walterów) oraz Chany z d. Szapiro (ur. 20 I 1862 r. w Chodczu, córki Jochela-Majera i Fajgi z Żurawskich; we IX 1939 r.

już nie żyła). Posiadał liczne rodzeństwo — braci: Szyję Ajzyka (ur. 13 VI 1884 r.), Arona (ur. 13 I 1888 r.), Kalmana (ur. 13 I 1894 r.), Izaaka (ur. 18 VII 1896 r.), Chaima (ur. 20 X 1898 r.), Naftaliego (ur. 16 I 1906 r.) oraz siostrę Różę (ur. 15 I 1904 r.). Wszyscy oni urodzili się we Wrocławku. J. i Ch. Hirsbergowie vel Herszbergowie zamieszkiwali w tym mieście od ok. połowy lat 80. XIX w. Ojciec Luzera, Jakob, należał do najbogatszych wrocławian. Ok. 1919 r. posiadał w mieście status kapitalisty. Prowadził dom bankowy „J. Hirsberg” oraz był właścicielem dużych nieruchomości przy ul. 3 Maja i Starym Rynku oraz współwłaścicielem domu przy ul. Przedmiejskiej 3. Dom bankowy prowadził z synem, Szyją Ajzykiem, kupcem, działaczem wrocławskiego oddziału Towarzystwa Szerzenia Pracy Zawodowej i Rolnej wśród Żydów „Ort”, zamieszkałym przy ul. 3 Maja 30, do którego też była przypisana posiadłość przy ul. Przedmiejskiej. W 1919 r. Jakob opłacał na rzecz gminy wyznaniowej podatek w wysokości 2 625 polskich marek, w 1923 r. zobowiązania te wynosiły już 720 lub 864 tys. mkp. W 1924 r., po zastąpieniu marki polskim złotym, wpłacił do kasy gminnej kwotę w wysokości 220 zł. W 1928 r. — 2000 zł, a rok później — 1800 zł. Stawki podatku gminnego, jakimi został objęty w okresach 1930–1932 oraz 1933–1934 wynosiły kolejno: 1800 zł i 1400 zł. Wysokość przy-

pisanych stawek podatkowych na rzecz gminy wyznaniowej wskazuje na pomyślne prosperowanie w handlu braci Luzera — Arona i Naftaliego. Pierwszy z nich zamieszkiwał przy ul. 3 Maja 25, drugi — przy ul. Żabiej 11. Natomiast inny z braci, Izaak Hirsberg, w okresie od ok. 1934 r. do ok. 1938 r. był dyrektorem Banku Handlowo-Przemysłowego SA we Wrocławku. Wcześniej dał się poznać w mieście jako wytrawny kupiec. W 1924 r. został powołany na skarbnika Żydowskiej Biblioteki i Czytelni Społecznej we Wrocławku.

W 1932 r. Ludwik (Luzer) mieszkał w domu rodzinnym przy ul. Żabiej 13, natomiast od 1933 r. — przy ul. 3 Maja 32. Przy ul. 3 Maja 1, w pomieszczeniach wdzierżawionych od Wolfa Tajfela, prowadził przedsiębiorstwo pn. „Luzer Hirsberg”, zajmujące się komisową sprzedażą manufaktury i należące do „największej fabryki włókienniczej w Polsce”, czyli Zjednoczonych Zakładów Przemysłowych Karola Scheiblera i Ludwika Grohmana SA w Łodzi. Wrocławski skład komisowy uruchomiony został 28 III 1933 r. i posiadał świadectwo przemysłowe II kategorii handlowej w mieście. W 1933 r. wysokość jego rocznego zobowiązania podatkowego na rzecz gminy wyznaniowej żydowskiej wynosiła 50 zł, natomiast rok później — 100 zł. Hirsberg był filantropem, ale też społecznikiem — jak podkreślał w swoich wspomnieniach z 1944 r. — nie należało specjalnie do największych jego zainteresowań na niwie przedwojennego Wrocławka. 7 IX 1934 r. na ogólnym zgromadzeniu wrocławskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makabi”, na którym wyłoniono nowy zarząd, wybrano go wraz z A. Fuksem i Holzmanem na reprezentantów klubu. Do grona jego wrocławskich przyjaciół należała m.in. adwokat Eugenia Lipińska, która latem 1936 r. otworzyła kancelarię prawną we Wrocławku. To z tej okazji Hirsberg z małżonką złożyli jej życzenia na łamach gazety „Wrocławker Sztyme”.

We IX 1939 r. Hirsberg był w składzie trzydziestoosobowego komitetu kontrybucyjnego przy Judenracie (Radzie Żydowskiej) we Wrocławku. W X 1939 r. wraz z czterema osobami z komitetu został dokooptowany na członka Rady Żydowskiej. Wizytował miejscowości powiatu — Kowal, Lubień Kujawski, Chodecz, Przedecz, gdzie z nakazu Niemców nadzorował spisy ludności żydowskiej. 24 XI 1939 r. L. Hirsberg jako reprezentant Judenratu (drugim reprezentantem

był Józef Rode) opuścił Włocławek w celu zdobycia środków pieniężnych na zapłacenie Niemcom kontrybucji. Do byłej stolicy Polski przybył z J. Rode i rodziną jeszcze w XI 1939 r. W Warszawie zamieszkał przy ul. Pańskiej. Dzięki zapewnieniu, jakie otrzymał od działaczy centrali Jointu (organizacji pomocy Żydom; ang.: American Joint Distribution Committee), udało się mu tam uzyskać zasiłek oraz przesiedlić do Warszawy wielu włocławian, w tym większość członków Judenratu (31 XII 1939 r.) i przede wszystkim starców. W Warszawie wraz z innymi uchodźcami — członkami Rady Żydowskiej we Włocławku — Dawidem Erslerem i Bernardem Zylberem, którzy przybyli do niej w XII 1939 r., utworzył włocławską „Radę Żydowską na emigracji”, która miała za zadanie koordynować życie codzienne włocławian w tym mieście. Jako delegat wszedł w skład komitetu w nowo zorganizowanym ziomkostwie włocławskim. Zarząd ziomkostwa personalnie uzupełnili byli członkowie włocławskiej Rady Żydowskiej oraz włocławianie — członkowie Judenratu w Warszawie: Szmuel Winter i Abram (Alfred, Adolf) Sztolcman.

Hirszberg aktywnie działał na rzecz ziomkostwa, organizował jego prace, w tym pierwszą w warszawskim getcie dwudaniową kuchnię ziomkostwa w budynku po restauracji przy ul. Nowolipie 12 (wydawała ona z początku 300, a potem do 600 posiłków dziennie; kuchnia istniała do VIII 1942 r.). Był członkiem Centralnej Komisji Sektora Społecznego Uchodźców, a potem działaczem komisji opieki nad punktami dla uchodźców Centralnej Komisji Uchodźców. W l. 1940–1942 był wiceprzewodniczącym tej organizacji sektora publicznego, utworzonej przez Wydział Ziomkostw Żydowskiej Samopomocy Społecznej — Komisji Koordynacyjnej. Ludwik Hirszberg zaprzyjaźnił się z Herszem Wasserem, sekretarzem Centralnej Komisji Uchodźców oraz sekretarzem Archiwum Getta Warszawy (Oneg Szabat). Współpracował z ARG, do którego przekazywał dokumenty wytworzone przez Centralną Komisję Uchodźców. Kilka takich świadectw ocalało. Był adresatem pisma zawierającego dane statystyczne dotyczące ludności żydowskiej w Łowiczu oraz sprawozdanie z działalności Komitetu Pomocy Uchodźcom w tym mieście (1940–1941), sporządzonych przez innego włocławianina, Józefa Miedzińskiego — przedwojennego kupca i radnego miejskiego. Sygnował z H. Wasserem pismo Centralnej Komisji Uchodźców (z 13 V 1942 r.)

do Abrahama Gepnera, dyrektora Zakładu Zaopatrywania Dzielnicy Żydowskiej w Warszawie z prośbą o miesięczny przydział miodu (700 kg), marmolady (700 kg) i cukierków (140 kg) po cenach kontyngentowych (tj. po oficjalnych cenach wykupu przydziałów kartkowych).

Hirszberg cieszył się dużym uznaniem i szacunkiem wśród mieszkańców getta. Przykładem na to może być podziękowanie (za pomoc i okazanie „tyle serca”), jakie m.in. dla niego i innych przedstawicieli „Kierownictwa i Prac[owników] Dzielnicy III Ż[ydowskiego] T[owarzystwa] O[pieki] S[połecznej]” w sekcji ogłoszeń „Gazety Żydowskiej” wykupili na początku X 1941 r. rodzice zmarłego Bernarda Rozenkszaca. Wiosną 1942 r. Hirszberg w getcie zamieszkiwał z rodziną przy ul. Ogrodowej 11. W V 1942 r. do Hirszbergów zwróciła się pisemnie o poradę Janina Szylska z getta w Sosnowcu. W czasie trwania pierwszej akcji likwidacyjnej w Sosnowcu zabrano jej znajomych, małżonków Cukierów (niewykluczone, że chodziło tu o rodzinę brata żony L. Hirszberga — Szymona Cukiera, przedwojennego działacza włocławskiego Związku Zawodowego Rękodzielników Żydów), u których zamieszkiwała, będąc jednocześnie służącą i opiekunką dziecka. Sama też otrzymała od administracji getta wezwanie na wyjazd na roboty przymusowe w głąb Rzeszy. W piśmie sporządzonym na kartce pocztowej i wysłanym do Warszawy dopytywała Hirszbergów, co ma począć z dzieckiem Cukierów, nieletnim Atusiem. Emanuel Ringelblum, twórca Oneg Szabat, wspominał w swoich zapiskach, że „znany mu dobrze”, pochodzący „z Włocławka, bardzo zamożny” i „bardzo czynny społecznie” Hirszberg („P[an] Jeleniog[órski] z CKU”), prowadził na Lesznie spółdzielnię. W warszawskim getcie mógł też przebywać brat Ludwika, Naftali Hirszberg. Wg notki H. Wassera, osoba o tych personaliach, członek Żydowskiej Samopomocy Społecznej, przekazał do ARG dokument dotyczący pracowników honorowych i etatowych Żydowskiego Towarzystwa Opieki Społecznej (VI 1941 r.).

Od I 1943 r. Hirszberg z żoną przebywał w kryjówek po tzw. aryjskiej stronie miasta (przebywało w niej od 10 do 18 osób), która często była narażona na atak i szantaż ze strony szmalcowników celem wymuszenia okupu. Używał w niej fałszywego nazwiska: Ludwik Jeleniogórski. Jego dziesięcioletnia córka i niespełna czteroletni syn zostali ukryci u Polaków

— dziewczynkę przysięgnęła rodzina Pokorskich, chłopiec przebywał w rodzinie Stanisława Kalisaka. Ok. II 1944 r. Hirszberg rozpoczął spisywanie swoich wojennych i okupacyjnych wspomnień. Pomagał mu w tym ukrywający się z nim dr Stanisław Gombiński, wrocławianin, prawnik, który również został autorem pamiętnika, napisanego pod konspiracyjnym pseudonimem: Jan Mawult. Pisanie wspomnień było odpowiedzią na apel H. Wassera, ocalałego sekretarza Oneg Szabat, który po tzw. aryjskiej stronie pracował przy zbieraniu, przechowywaniu ankiet oraz pisemnych zeznań z żydowskiej dzielnicy zamkniętej. Koordynatorem całej akcji był Adolf Berman, członek prezydium Żydowskiego Komitetu Narodowego. Hirszberg oraz ukrywający się z nim S. Gombiński, Dawid Weintraub i Stanisław Holckener należeli do pierwszych osób, do których H. Wasser zwrócił się z prośbą o napisanie wspomnień z życia w getcie. W sporządzonym tekście autor z Włocławka ukazał pierwsze tygodnie okupacji niemieckiej w rodzinnym mieście, zarówno w kontekście zastosowanych przez Niemców szykan wobec Żydów, jak i postaw samych wrocławskich działaczy żydowskich w obliczu wybuchu wojny (Wasser w liście do Hirszberga z 7 VII 1944 r. pisał, że okres dotyczący Włocławka jest opisany „rzetelnie i solidnie”, niemniej „nieco ogólnikowo relacjonowany i bez podania nazwisk”). Bardzo szczegółowo też przedstawił swoje oraz innych działaczy społecznych obowiązki w warszawskim getcie, ze szczególnym naciskiem na organizację życia społecznego wrocławskich uchodźców, w tym historię kuchni i spółdzielni. H. Wasser, kontynuujący po śmierci E. Ringelbluma jego dzieło, który w 1950 r. wyjechał z Polski do Izraela, napisał, że wspomnienia Hirszberga „to zapiski o wielkiej wartości pamiętnikarsko-dokumentarnej”. Po wyjściu z kryjówki Hirszberg zginął w nieznanych okolicznościach w trakcie powstania warszawskiego (1944 r.). Dokument Hirszberga pt. *Moje wspomnienia* trafił do arch. Kibucu Bojowników Gett w Izraelu. Przechowywany jest w kolekcji Adolfa Bermiana.

18 II 1932 r. Ludwik (Luzer) Hirszberg ożenił się z Rajzel (Różą) Cukier, ur. 13 IV 1912 r. we Włocławku, córką Lajba i Perli z Solników. Róża mieszkała przy ul. Kościuszki 7. Ślub ten poprzedziły trzykrotne zapowiedzi we wrocławskiej synagodze — 30 I, 6 i 13 II 1932 r. Ślubu religijnego udzielił nowożeńcom podrabin Jakób Unger. 9 II 1932 r. Ludwik i Róża zawarli intercyzę przedmałżeńską u notariusza Bohdana

Kowalewskiego we Włocławku, w kancelarii przy ul. Cyganka 26. Aktem tym przyszła panna młoda wniosła w posag małżeński kwotę 1 500 amerykańskich dolarów w gotówce oraz ok. 1 500 dolarów z „wyprawy i mebli”, w tym garderobę damską, na którą m.in. składały się futra (krecie, fokowe i karakułowe), biżuteria, bielizna (stołowa i pościelowa), pościel, kołdry, franki, rolety i dywany oraz serwisy stołowe i kawowe „porcelanowe na dwanaście osób”, „umeblowanie pokoju sypialnego z drzewa z fornirem w kwiaty róży (Blumenrose) i przybraniem »Perobrose«”, porcelana, fajans i szkło. 8 I 1933 r. urodziła się Hirszbergom córka Cypora, natomiast 6 VII 1939 r. — syn Adam. Oboje przyszli na świat we Włocławku.

W 1947 i 1948 r. Róża Hirszberg zamieszkiwała w Łodzi pod adresem: ul. Legionów 25. W VIII 1947 r. wystąpiła do wrocławskiego sądu o wydanie odpisu aktu ślubu z Ludwikiem (Luzerem) Hirszbergiem. Była już wtedy w związku partnerskim ze Stanisławem Gombińskim, byłym żydowskim policjantem w warszawskim getcie, który w 1949 r., po pozytywnym przejściu dwóch procesów weryfikacyjnych przed żydowskim Sądem Społecznym i adwokacką Komisją Weryfikacyjną, podał ten sam adres łódzkiego domu. Gombiński po zawarciu małżeństwa z Różą Hirszberg zaadoptował syna swojego nieżyjącego przyjaciela, „towarzysza doli i niedoli, towarzysza »życia w ukryciu«”, a po wyjeździe w 1949 r. z Polski do Francji zapewnił mu nową tożsamość. Rodzina osiedliła się w Paryżu, gdzie Gombiński kontynuował pracę w zawodzie prawnika (zm. 1983 r.). Róża powróciła do przybranego im. z czasów wojny i okupacji: Stanisława, które stało się jej oficjalnym. W dokumentach administracyjnych figurowała pod nazwiskiem: Cukier (po wojnie i wyjeździe do Francji wróciła do nazwiska panińskiego). Zm. 9 XI 1984 r. w Kfar Shmaryahu w Izraelu. Córka Cypora wyjechała po wojnie z żydowskimi dziećmi i rabinem do Anglii, gdzie zmieniła imię na Christine. Po przybyciu do Izraela przybrała imiona: Sheli (Shegley) Christina. Jej nazwisko, po drugim mężu, brzmiało: Poznański. Miała dwóch synów — Eliego Gidora i nieżyjącego już Audiego Poznańskiego. Zm. 13 VIII 2010 r. w Tel-Awiwie. Richard (Adam) Gombin żyje i mieszka we Francji. Jest ojcem sześciorga dzieci: Barbary, Joela, nieżyjącego już Davida, Esther, Jonathana i Anny.

APW, Sąd Okręgowy we Włocławku i Sąd Okręgowy w Toruniu Wydział Zamiejscowy we Włocławku, sygn. 1946, k. 1, 2, 2v., 3, 5, k.nlb.; APW, AmW, sygn. 8329; Arch. Kibucu Bojowników Gett (Ghetto Fighters' House), Kolekcja Adolfa Bermana, sygn. 5823; sygn. 5947 (Ludwik Hirsztberg, Moje wspomnienia, k. 1–43); sygn. 5994; sygn. 6128; sygn. 40676; AŻIH, Akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej m. Włocławka, sygn. 113/1_10; sygn. 113/5_1; sygn. 113/5_2; sygn. 113/5_3; sygn. 113/5_4; sygn. 113/5_12; sygn. 113/5_14; sygn. 113/6_1; sygn. 113/6_4; sygn. 113/6_7; sygn. 113/6_10; sygn. 113/6_13; sygn. 113/6_17; Korespondencja z Jonathanem Gombinem (2021 r.); Korespondencja z Martą Janczewską (2017–2021); *Archiwum Ringelbluma*, t. 1: *Listy o Zagładzie*, oprac. R. Sakowska, Warszawa 1997 (wyd. II — Warszawa 2017), s. 149–150; *Archives clandestines du ghetto de Varsovia*, t. 1: *Lettres sur l'anéantissement des Juifs de Pologne*, prés. et éd. par R. Sakowska, Paris 2007, s. 160–161; *Archiwum Ringelbluma*, t. 27: *Żydowska Pomoc Społeczna w Warszawie (1939–1943)*, oprac. A. Bańkowska, M. Ferenc Piotrowska, Warszawa 2017, s. 525–527, 645, 1001–1002, 1024–1025, 1026, 1069–1070, 1106, 1172, 1173; *Archiwum Ringelbluma*, t. 29a: *Pisma Emanuela Ringelbluma z bunkra*, oprac. E. Bergman, T. Epsztajn, M. Siek, Warszawa 2018, s. 272; *Archiwum Ringelbluma. Antologia*, oprac. M. Janczewska, J. Leociak, Wrocław 2019, s. 652–654; Gombiński S. (Mawult J.), *Wspomnienia policjanta z warszawskiego getta*, red. nauk. i wprowadzenie M. Janczewska, Warszawa 2010, s. 29–274; Hersz Wasser, *List do Ludwika (Eliezera) Hirsztberga (7 lipca 1944)*, oprac. K. Person, „Kwartalnik Historii Żydów” 2015, nr 4 (256), s. 688–690; „Gazeta Żydowska” nr 98, 15 X 1941 r., s. 4; „Włocławker Sztyme” nr 14 z 13 IV 1934 r.; „Włocławker Sztyme” nr 34 z 28 VIII 1936 r.; Budziarek M., *Królowie bawelny. Karol Schiebler (1810–1881) i jego następcy*, w: M. Budziarek, *Łodzianie*, Łódź 2000, s. 79–84; Dziki T., *Związki i stowarzyszenia mniejszości narodowych we Włocławku w okresie międzywojennym*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1999, t. 13, s. 15, 31; Janczewska M., *Urzędnik i policjant w getcie. O wspomnieniach Stanisława Gombińskiego*, w: S. Gombiński (J. Mawult), *Wspomnienia policjanta z warszawskiego getta*, red. naukowa i wprowadzenie M. Janczewska, Warszawa 2010, s. 9–27; Morawski W., *Słownik historyczny bankowości polskiej do 1939 roku*, Warszawa 1998, s. 104; Nowicki P., *Gombiński Stanisław pseud. Jan Mawult*, w: *WSB*, t. 7, s. 44–46; Nowicki P., *Sztołcman Abram (Alfred, Adolf)*, w: *WSB*, t. 7, s. 183–185; Person K., „Nie śmiać się, nie płakać, tylko rozumieć”. *List Hersza Wassera do Ludwika (Eliezera) Hirsztberga*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2015,

nr 4 (256), s. 684–687; Person K., *Policjanci. Wizerunek Żydowskiej Służby Porządkowej w getcie warszawskim*, Warszawa 2018, s. 12, 24, 25, 27, 29, 30, 33, 34, 39, 42, 60, 62, 64, 65, 105, 125, 182, 188, 195, 198, 207, 212, 213, 225, 229, 233, 235, 236; Skrzydło L., Schiebler i Grohman, w: L. Skrzydło, *Rody fabrykanckie*, Łódź 1999, s. 35–51; Sroka D., *Organizacje społeczno-kulturalne we Włocławku w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 2018, t. 33, s. 93. Fot. ze zbiorów rodzinnych Jonathana Gombina (biologicznego wnuka Ludwika Hirsztberga).

Przemysław Nowicki

ILASZ JANUSZ

(1940–2009), adwokat, działacz społeczny i polityczny

Urodził się 15 II 1940 r. we Włocławku. Jego rodzicami byli Kazimierz Piotr i Halina. Posiadali niewielkie gospodarstwo rolne o powierzchni 3,75 ha w Janowicach. Ojciec ponadto miał przedsiębiorstwo ogrodniczowarzywne i prowadził handel na szeroką skalę we Włocławku. W okresie okupacji niemieckiej pracował jako woźnica w niemieckim szpitalu wojskowym. Janusz miał czworo rodzeństwa: braci: Tadeusza (ur. 11 IV 1937 r.–zm. 11 III 2016) sędziego w Warszawie; Zbigniewa (ur. 6 III 1950 r.–zm. 26 I 2015 r.), lek. chirurga we Włocławku; Włodzimierza (ur. w 1952 r.), który wyemigrował do Kanady, oraz siostrę Mirosławę (ur. 1942 r.). Okres okupacji niemieckiej Janusz jako dziecko przeżył we Włocławku na utrzymaniu rodziny. W 1947 r. rozpoczął naukę w SP nr 2 im. S. Staszica i ukończył ją w 1953 r. Podjął starania o kontynuowanie nauki w tym samym roku w I Liceum Ogólnokształcącym im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku, ale nie został przyjęty z braku miejsc. Przez cały rok uczył się w systemie wieczorowym w Liceum dla Pracujących, pracując jednocześnie w gospodarstwie swego ojca. W 1954 r. przeniósł się do I klasy LZK i po czterech l. nauki w 1958 r. otrzymał świadectwo maturalne.

I

W 1958 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa UW. Studiował także równoległe prawo międzynarodowe na UW. Przedłożył pracę magisterską poświęconą problemom traktatów mniejszościowych Ligi Narodów na przykładzie Czechosłowacji. W 1968 r. uzyskał dypl. ukończenia studiów i stopień mgra prawa.

W l. 1967 do 1969 mieszkał razem z rodziną w Toruniu. W l. 1967–1969 odbył aplikację w Prokuraturze Wojewódzkiej w Bydgoszczy. 13–14 X 1969 r. i 20 XII 1969 r. złożył egzamin prokuratorski przed Komisją Egzaminacyjną (Prokuratura Generalna Biuro Kadr i Szkolenia). Pracował w Prokuraturze Rejonowej w Chełmnie do 31 XII 1969 r.

W 1970 r. wraz z rodziną przeniósł się do Włocławka i w następnym roku rozpoczął aplikację adwokacką, którą ukończył w 1973 r. Na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Adwokackiej w Bydgoszczy z 14 III 1970 r. został wpisany na listę aplikantów adwokackich z jednoczesnym wyznaczeniem siedziby odbywania aplikacji we Włocławku. Czynności swe wykonywał od 11 V 1970 r. do 15 XII 1973 r. w Zespole Adwokackim nr 1 we Włocławku. W wyd. na zakończenie aplikacji opinii adw. dr Feliks Prusak stwierdził, że J. Iłasz „... jest inteligentnym prawnikiem oraz odznacza się ogólną erudycją. Cechuje go ponadto ogólna aktywność życiowa. Jest również czytany w bieżącej literaturze społeczno-politycznej. [...] W Ośrodku Społeczno-Prawnym ZMS pracował aktywnie, zaś szczególnie angażował się w prowadzenie odczytów popularyzacyjnych w szkołach średnich”.

10 X 1973 r. Iłasz złożył do Wojewódzkiej Rady Adwokackiej wniosek o wpis na listę adwokatów w woj. bydgoskim. Rada Adwokacka w Bydgoszczy 27 X 1973 r. postanowiła dokonać wpisu na listę z oznaczeniem miejsca wykonywania zawodu we Włocławku, gdyż zachodziła tam konieczność uzupełnienia składu osobowego Zespołu, zgodnie z planem terenowego rozmieszczenia adwokatów.

Od 20 XII 1973 r. do 30 IX 1992 r. adwokat Janusz Iłasz zawód adwokata wykonywał w Zespole Adwokackim nr 1 we Włocławku. Od 1 X 1992 r. do śmierci wykonywał zawód adwokata w kancelarii indywidualnej, początkowo na pl. Wolności, a następnie przy ul. Targowej. Zgodę na prowadzenie indywidualnej kancelarii adwokackiej wyraził 6 IV 1992 r. Minister Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Okręgowej Rady Adwokackiej w Toruniu z 27 II 1992 r.

Pracując we Włocławku jako adwokat podejmował się prowadzenia spraw cywilnych, jak i karnych. Podejmował się prowadzenia obrony nawet w bardzo trudnych sprawach. W rozpoczętym 27 XII 1984 r. przed Sądem Wojewódzkim w Toruniu procesie morderców ks. Jerzego Popiełuszki adw. J. Iłasz był obrońcą głównego oskarżonego kpt. Grzegorza Piotrowskiego, naczelnika wydziału Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W I 1997 r. z kolei był obrońcą Andrzeja Gołoty, którego sąd we Włocławku skazał na dwa lata więzienia z zawieszeniem na trzy lata i 20 tys. złotych grzywny za burdę sprzed siedmiu lat w lokalu „Zazamcze”.

Iłasz był członkiem Stronnictwa Demokratycznego przez wiele lat. Pełnił w stronnictwie szereg funkcji z wyboru, był m.in. przewodniczącym Koła Prawników nr 2, członkiem Wojewódzkiego Komitetu SD we Włocławku. W l. 1981–1985 był wiceprzewodniczącym Centralnego Sądu Partyjnego SD.

Do 1955 r. należał do ZMP. Podczas studiów na UW był członkiem Związku Młodzieży Wiejskiej i Zrzeszenia Studentów Polskich w Warszawie.

W 1982 r. został członkiem Aeroklubu Włocławskiego. Nie posiadał żadnych uprawnień lotniczych, ale wspierał działalność stowarzyszenia swoją wiedzą i doświadczeniem prawniczym. W l. 1984–1995 był członkiem Zarządu Aeroklubu i członkiem Komisji Rewizyjnej. W 1998 r. został wyróżniony srebrną odznaką „Za zasługi dla Aeroklubu Polskiego”. W uznaniu za swoją pracę zawodową i działalność społeczną otrzymał w 1985 r. Srebrny Krzyż Zasługi.

26 X 1963 r. zawarł ślub z Ireną (ur. w 1942 r.) w Bratysławie. Małżonkowie mieli troje dzieci — córki: Magdę (ur. w 1964 r. w Bratysławie), która po ukończeniu Wydziału Prawa na UW, jest adwokatem we Włocławku; Małgorzatę (ur. w 1968 r. w Toruniu), która ukończyła Wydział Administracji na UMK, i syna, Krzysztofa (ur. w 1981 r. we Włocławku).

Zm. 25 IV 2009 r. we Włocławku i został pochowany na miejskim Cmentarzu Komunalnym.

Arch. Prezydenta RP, Wniosek na odznaczenia państwowe J. Iłasza; Inf. otrzymane od żony Ireny Iłaszowej; Arch. Okręgowej Rady Adwokackiej w Toruniu, akta osob. adwokata Janusza Iłasza; Inf. z Biura Aeroklubu Włocławskiego. Fot. z arch. rodzinnej (od małżonki Ireny Iłaszowej).

Władysław Kubiak

JANIKOWSKI TOBIASZ

(zm. 1540), kan. kapituły katedralnej, fundator restauracji kościoła św. Witalisa oraz mszy w katedrze we Włocławku

Na początku XVI w. był już kan. kruszwickim. W 1527 r. kanonik kruszwicką odstąpił Janowi Wyszeciemu, drogą jakiegś zamiany. Przed wejściem do kapituły katedralnej włocławskiej był kan. skarbiernym. Wszedł do kapituły katedralnej włocławskiej w 1528 r. z nominacji bpa włocławskiego, Macieja Drzewickiego. W 1535 r. notowany jest także jako kan. prymasowskiej kapituły kolegiackiej w Łowiczu; był w tym roku jednym z wykonawców testamentu bpa Macieja Drzewickiego i prawdopodobnie dzięki staraniom Janikowskiego część księgozbioru bpa Drzewickiego z zamku prymasowskiego została przekazana do kolegiaty łowickiej.

We Włocławku kan. Tobiasz Janikowski upamiętnił się szczególnie przez dwie swoje fundacje. Pierwszą z nich było ufundowanie w 1535 r. restauracji kościoła św. Witalisa (wówczas szpitalnego, ob. seminarijnego), polegające na upiększeniu go i wykonaniu, zamiast dotychczasowego drewnianego, muranego sklepienia gotyckiego, które zachowało się do dzisiejszych czasów. Ponadto w swoim testamencie zapisał fundusz na odprawianie tu jednej mszy tygodniowo, czego jednak już w końcu XVI w. nie wypełniano z powodu zmniejszenia się wartości funduszu.

Drugim jego dziełem było ufundowanie w katedrze włocławskiej mszy odprawianej przez kilkaset lat przed ołtarzem Trójcy Św. (potem Pana Jezusa Ukrzyżowanego) usytuowanym na środku katedry. Odprawiali tę mszę, zwaną „tobiaszką”, wikariusze, z funduszu zapisanego na dobrach Osiek, jeszcze w 1778 r., a następnie z powodu zmniejszenia się funduszu odprawiano ją w połączeniu z innymi funduszami, zaś od 1819 r. do 1865 r. odprawiano ją tylko w niedziele i święta podczas śpiewania jutrzni.

Zostawił testament spisany przez notariusza publicznego w czasie swej choroby 18 III 1540 r. Są w nim zapisy dla kolegiaty łowickiej (była tam przez pewien czas każdego roku odprawiana msza w rocznicę jego śmierci) oraz dla kościoła w Opocznie i Rzeczyca, ale wszystkie niewielkie. Katedrze włocławskiej zostawił kielich srebrny, ampułki oraz aparaty mszalne.

Zm. 24 III 1540 r. W aktach kapituły zapisano o nim: „*ut christianum decet, is obtinuit donum Domini exitus mortis*” (jak chrześcijaninowi przystoi, przyjął wysłannika śmierci jako dar Boży).

Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis, [fasc.] 12, Wladislaviae 1894, s. 94; *Akta kapitul z wieku XVI wybrane*, wyd. B. Ulanowski, t. 1, cz. 1, Kraków 1908, s. 275–279 (testament T. Janikowskiego); Chodyński S., *Katalog pralatów*, k. 326–327; tenże, *Seminarium włocławskie*, Włocławek 1905, s. 264–265; Fiutak A., *Pralaci i kanonicy kruszwickcy*, Popowo Kościelne 1938, s. 39a (odb. powielacz. w ADW); Korytkowski J., *Arcybiskupi gnieźnieńscy prymasowie i metropolici polscy*, t. 2, Poznań 1888, s. 786 (przyp.), s. 811 (przyp.); KZSwP, t. 11, z. 18: *Włocławek i okolice*, Warszawa 1988, s. 62; Morawski M., *Monografia*, s. 247, 279; Pokora P., „*Pontificale Romanum*” z 1520 roku z biblioteki prymasa Macieja Drzewickiego. O odnalezieniu jednego z zaginionych klejnotów Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie, „Biblioteka. Materiały i Informacje Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu” 2013, r. 17 (26), s. 47–48; Rybus H., *Kolegiata w Kruszwicku w l. 1514–1531*, „*Studia Theologica Warsaviensia*” 1970, t. 8, nr 2, s. 149; Skielczyński Z., *O dwóch arcybiskupich księgozbiorkach z Biblioteki Kapitulnej w Łowiczu*, Łowicz 1993; „*Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce*” 1891, t. 4, s. 33; Wieteska J., *Katalog pralatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 53 (znieszczone nazwisko: Jakimowski).

Kazimierz Rulka

JANISZEWSKI ZDZISŁAW BOGDAN

(1933–2020), płk WP, dowódca 3 Pułku Pontonowego we Włocławku, szef zarządu Szkolenia w Szefostwie Wojsk Inżynieryjnych MON, szef Wojewódzkiego Inspektoratu Obrony Cywilnej we Włocławku

Zdzisław Janiszewski urodził się 22 IX 1933 r. w Bydgoszczy. Jego rodzicami byli Czesław i Helena z d. Sołeta. Swoje młode lata spędził w Więcborku. Tutaj ukończył również szkołę podstawową średnią. W okresie od 1 IX 1948 r. do 31 XII 1951 r. był zatrudniony jako pracownik umysłowy w Gminnej Spółdzielni

„S.Ch.” w Więcborku. Od 1 I do 31 VIII 1952 r. pracował jako instruktor w Zarządzie Oddziału byłego Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Przemysłu Gastronomicznego w Sępólnie. Od 25 IX 1952 r. został żołnierzem WP. Służbę rozpoczął w Oficerskiej Szkole Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu. 4 IX 1955 r. jako prymus ukończył Oficerską Szkołę Wojsk Inżynieryjnych we Wrocławiu i otrzymał awans na stopień ppor. WP. Skierowany został do Pomorskiego Okręgu Wojskowego (POW) i wyznaczony na dowódcę szkolnego plutonu saperów w 19 batalionie saperów (sap) w Unieściu, który wchodził w skład 8 Dywizji Zmechanizowanej (DZ) w Koszalinie. Od 22 XI 1956 r. był wyznaczony na pomocnika szefa sztabu batalionu, ale 25 X 1957 r. powrócił na stanowisko dowódcy plutonu szkolnego i był nim do 8 X 1958 r. w 19 Batalionie Saperów 8 Dywizji Zmechanizowanej POW w Bydgoszczy. W okresie pełnienia tej służby brał udział ze swoim pododdziałem w rozminowaniu i oczyszczaniu kraju z min pozostałych po działaniach wojennych, w tym m.in. kwatery Hitlera w Gierłożu k. Kętrzyna oraz Przełęczy Dukielskiej i innych miejsc w Polsce.

Po kolejnych dwóch l. ponownie został wyznaczony na stanowisko pomocnika szefa sztabu 19 Batalionu Saperów w 8 DZ. 18 V 1960 r. objął stanowisko pomocnika Szefa Saperów w 8 DZ. W okresie od 1 IX 1962 r. do 31 VIII 1966 r. był słuchaczem studiów w Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie, które ukończył — otrzymując stopień inżyniera budownictwa lądowego. Po powrocie do POW został wyznaczony na stanowisko pomocnika Szefa Wydziału Operacyjno-Szkoleniowego Szefostwa Wojsk Inżynieryjnych w Bydgoszczy.

W 1970 r. powrócił do Unieścia, gdzie został wyznaczony na dowódcę 19 bsap w 8 DZ. Służył w tej jednostce w l. 1970–1972. Jako dowódca osiągał bardzo dobre i dobre wyniki w całości utrzymywania gotowości bojowej, szkolenia oraz kierowania podległą kadrą zawodową, żołnierzami i pracownikami cywilnymi wojska.

Przez następne dwa lata pełnił ponownie stanowisko starszego oficera Szefostwa Wojsk Inżynieryj-

nych w POW. W 1974 r. został wyznaczony na dowódcę 3 Pułku Pontonowego we Włocławku i pełnił tę funkcję przez kolejne dwa lata. Jako dowódca pułku w pracy wykazywał się postawą pełną poświęcenia i osobistego zaangażowania w kształtowanie postaw patriotycznych żołnierzy, utrzymania wysokiego poziomu wyszkolenia i gotowości bojowej jednostki. Wzorowo dowodził pododdziałami inżynieryjnymi w szeregu akcji na rzecz gospodarki narodowej i zwalczaniu klęsk żywiołowych. W tym okresie ukończył także kurs teorii i zarządzania (1973 r.) i kurs przeszkolenia ze sztuki operacyjnej (1974).

Od 1976 r. był słuchaczem Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego w Akademii Sztabu Generalnego w Warszawie, które ukończył w VI 1977 r. W 1978 r. został wyznaczony na stanowisko starszego specjalisty Oddziału Szkolenia Wojsk Inżynieryjnych w Ministerstwie Obrony Narodowej, a od 1980 r. był szefem Oddziału Szkolenia Wojsk Inżynieryjnych w MON. W 1981 r. został wyznaczony na Szefa Wojewódzkiego Inspektoratu Obrony Cywilnej we Włocławku. W tym okresie pracował wyjątkowo aktywnie, czego efektem były uzyskiwane wysokie oceny w pracy i zarządzaniu wykonywaniem zadań z zakresu Obrony Cywilnej w województwie włocławskim. Podczas kontroli kompleksowej województwa włocławskiego w l. 1984 i 1988 uzyskał jako szef WIOC oceny dobre i bardzo dobre. Za uzyskane wyniki w pracy woj. zostało wyróżnione pucharem przechodnim Szefa Obrony Cywilnej Kraju w 1985 r. za zajęcie 4. miejsca w Polsce. W 1986 r. zostały przeprowadzone na wysokim poziomie organizacyjnym ćwiczenia pod kryptonimem „Kujawy-86” ocenione na ocenę bardzo dobrą. Za uzyskane wyniki podczas kontroli kompleksowej województwa w 1988 r. kierowany przez płk. Z. Janiszewskiego WIOC we Włocławku został wyróżniony Medalem „Za Zasługi dla obronności kraju”. Podczas całej służby w WIOC umiejętnie koordynował pracę poszczególnych służb OC. Był aktywnym propagatorem obronności cywilnej wśród mieszkańców województwa. Troszczył się o współudział formacji OC w podejmowaniu i realizacji zadań na rzecz społeczno-gospodarczego rozwoju woj. włocławskiego. 5 I 1990 r. został przeniesiony do rez. w związku z nabyciem uprawnień emerytalnych.

Był członkiem PZPR od 24 IV 1953 r. W trakcie służby wojskowej należał m.in. do Podstawowej Or-

ganizacji Partyjnej w JW. 3136 oraz przy Urzędzie Wojewódzkim we Włocławku. Od 1961 r. należał do Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich Oddział w Koszalinie.

Za swoje dokonania w służbie wojskowej i pracy oraz osobistą postawę został wyróżniony wieloma odznaczeniami państwowymi, resortowymi, regionalnymi i społecznymi. Posiadał m.in. Krzyż Oficerski (1989) i Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1982), Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi (1970, 1975), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1969), „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1967), Złoty Medal „Zasłużony Saper”, Złoty Medal „Zasłużony Dla Wojsk Inżynieryjnych”, Złoty Medal „Za Zasługi w Zwalczaniu Powodzi”, Medal „Za Zasługi dla Pomorskiego Okręgu Wojskowego”, „Za Zasługi dla Śląskiego Okręgu Wojskowego”, Medal „Za Zasługi dla Pomorza Zachodniego”, „Za Zasługi dla Obrony Cywilnej, Odznakę Gryfa Pomorskiego” (1980). Ponadto wyróżniony został medalami za zasługi dla województw: warszawskiego (1974), koszalińskiego (1972), konińskiego i włocławskiego (1979), medalami Państwowej Straży Pożarnej, Milicji Obywatelskiej, LOK, Związku Żołnierzy WP, Policji, Stowarzyszenia Saperów Polskich, Odznaką Za zasługi dla rozwoju miasta Włocławka (1984) oraz wieloma innymi. Jednym z najbardziej cenionych przez płk. Z. Janiszewskiego odznaczeń był medal „Za długoletnie pożycie małżeńskie”, który otrzymał wspólnie z żoną Urszulą, z którą przeżył wspólnie w małżeństwie 63 lata.

Związek małżeński zawarł w 1957 r. w Nakle nad Notecią z Urszulą z d. Pieńkowską (ur. 28 VI 1936 r. – zm. 18 VIII 2020 r. we Włocławku). Małżonkowie mieli dwie córki: Grażynę i Wiesławę.

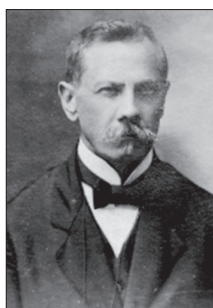
Zm. 30 XI 2020 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku we wspólnym grobie z małżonką, Urszulą.

Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe Z. Janiszewskiego; Fot. i inf. otrzymane od córki Grażyny Janiszewskiej-Kozłowskiej; Z. Barszczewski, *Sylwetki saperów*, Warszawa 2001.

Władysław Kubiak

JANKOWSKI STANISŁAW

(1861–1919), autor podręczników szkolnych, kierownik szkoły miejskiej we Włocławku

Stanisław Jankowski urodził się 3 IV 1861 r. w miejscowości Mrozy w ówczesnym pow. Mińsko Mazowieckim. Rodzicami byli: Jan Jankowski, rolnik, oraz Józefa z Kropielnickich.

Seminarium Nauczycielskie ukończył w roku 1880 w Siennicy. Pracę zawodową rozpoczął 11 VIII 1880 r.

we Włocławku w dwuklasowej szkole męskiej. Z kolei od 16 VI 1887 r. został zatrudniony w jednoklasowej szkole miejskiej w Mszczonowie. W l. 1887–1888 był nauczycielem jednoklasowej szkoły ogólnej w Łowiczu, skąd został przeniesiony jako starszy nauczyciel do dwuklasowej szkoły miejskiej w Skierniewicach, w której pracował do 1901 r.

W l. 1901–1909 pracował jako starszy nauczyciel w elementarnej dwuklasowej szkole miejskiej w Płońsku. Do 1913 r. ponownie pracował w dwuklasowej szkole w Łowiczu.

1 IX 1913 r. powrócił do Włocławka, gdzie objął stanowisko kierownika trzyklasowej szkoły miejskiej przemianowanej w kolejnych l. na Szkołę Powszechną nr 1 we Włocławku.

Będąc nauczycielem, zajmował się pisaniem podręczników, które stały się niezmiernie pomocne zarówno dla dzieci, jak i nauczycieli. Największą renomę i uznanie zdobył wyd. w jęz. rosyjskim w 1911 r. w Warszawie *Elementarz*. W tym samym roku ukazały się *Objaśnienia metodyczne do „Elementarza”* opublikowane w drukarni w Łowiczu. Kolejne wydanie *Objaśnień* skierowane było do nauczycieli szkół początkowych, rodziców i wychowawców. Ukazały się w 1918 r. i zostały wydane przez Drukarnię Diecezjalną we Włocławku.

Elementarz doczekał się kolejnych wydań. W 1915 r. ukazało się trzecie, a w 1919 r. — siódme (są one w posiadaniu wnuka Wojciecha Krzysztofa Jankowskiego, pozostałych wydań brak). Poszczególne nakłady *Elementarza*, drukowane m.in. w Drukarni Diecezjalnej we Włocławku przy ul. Brzeskiej 4, były

J

kolportowane do Warszawy, skąd przesyłano je dalej do sprzedaży.

Nakładem wielu drukarni zarówno we Włocławku, jak i w Warszawie, ukazało się kilkanaście pozycji wydawniczych. Wiele z nich posiadało kilka wydań. Ukazały się m.in.: *Pisownia polska w ćwiczeniach. Część I i II*, Włocławek 1916 i 1917; *Krótką geometria dla uczni szkół podstawowych*, Warszawa 1917; *Ćwiczenia arytmetyczne do samodzielnego wykonania przez uczni w 1 roku nauki*, Warszawa 1909; *Zbiór zadań arytmetycznych. Cz. II* (kilkanaście wydań); *Zbiór zadań arytmetycznych. Cz. III — ułamki*, dla III i IV roku nauki oraz I klasy średniej (wyd. III — Włocławek 1915, wyd. IX — Włocławek 1918 — zatwierdzone przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego RP).

Zgodnie z testamentem S. Jankowskiego 10% zysku ze sprzedaży wydawnictw po jego śmierci było przeznaczanych na cele społeczne.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Jadwigą z Kuleszów miał 6 dzieci: Jana, Stanisława — autora *Przewodnika ilustrowanego po Włocławku* z 1922 r., Janinę, Stefanię, Czesława i Ireneusza. Z drugiego małżeństwa z Beatą z Kasprzyckich miał 5 dzieci: Mariana — redaktora „Słowa Kujawskiego” wydawanego we Włocławku — Annę, Wandę, Zygmunta i Kazimierza.

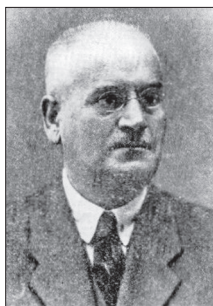
Zm. 18 III 1919 r. w domu przy ul. Łęskiej 53 we Włocławku. Został pochowany na cmentarzu we Włocławku przy ul. Chopina w obecności licznie zgromadzonych mieszkańców Włocławka. Mszę świętą w klasztorze o. franciszkanów celebrował ks. Bolesław Kunka, późn. rektor WSD we Włocławku.

Mat. źródłowe oraz fot. pochodzą ze zbiorów własnych wnuka W.K. Jankowskiego, a także w oparciu o zachowane publikacje drukowane o S. Jankowskim, będące również w posiadaniu wnuka — członka Polskiej Akademii Filatelistyki i redaktora prasy regionalnej oraz krajowych pism i biuletynów filatelistycznych.

Wojciech Krzysztof Jankowski (WKJ)

JARNUSZKIEWICZ PAWEŁ JÓZEF

(1857–1934), h. Lubicz, współorganizator korporacji akademickiej „Arkonია”, dyr. cukrowni „Choceń”

Urodził się 22 III 1857 r. w Kłobi na Kujawach, jako najmłodszy syn Antoniego i Joanny z d. Szpecht. Dorastał wraz z czwórką rodzeństwa w majątku administrowanym przez ojca, w atmosferze głębokiego patriotyzmu i kultu dla walk niepodległościowych. Antoni Jarnuszkiewicz, powstaniec listopadowy, bur-

mistrz Sieradza i właściciel Tomisławic (gm. Wierzbińek), przykładał wielką wagę do wykształcenia dzieci, zapewniając im jak najlepsze warunki rozwoju. Najstarszy syn Stanisław August (1846–1928) pełnił w dorosłym życiu funkcję sędziego pokoju we Włocławku, natomiast Izydor Jan (1855–1899), radcy dyrekcji szczegółowej TKZ w Płocku.

W 1877 r., po ukończeniu gimnazjum we Włocławku i rocznego kursu przygotowawczego (Vorschule), rozpoczął studia na wydziale chemii Politechniki Ryskiej. Uczelnia była wówczas jedną z najlepszych szkół technicznych imperium, z językiem wykładowym niemieckim i liberalnym podejściem w stosunku do młodzieży. Powodowało to napływ rzeszy studentów „inorodców”, tj. narodowości nierosyjskich, ograniczanych w prawach przez rząd carski. W pamięci Tadeusza Rojewskiego zapisał się fakt, że po przyjeździe związał się z kółkiem pracującym „[...] nad udoskonaleniem i rozszerzeniem wśród członków wiedzy technicznej, przez kolegów od głównego reprezentanta nazwane »Gąssowszczyzną« [...]». Historia i literatura była u nich nie tylko w zaniedbaniu, ale nawet do pewnego stopnia w pogardzie, wszyscy natomiast gorąco się interesowali wykształceniem zawodowym, wszyscy zastanawiali się nad przyszłą swoją działalnością techniczną w kraju i pracowali gorliwie w tym kierunku. Przeważnie byli dobrymi patriotami, niektórzy nawet (jak Gąssowski, Jarnuszkiewicz, Koelichen) traktowali te sprawy bardzo gorąco”. W 1879 r. współorganizował korporację akademicką „Arkonია” (nr ew. 10), która za główny cel statutowy

przyjęła umacnianie tożsamości narodowej, dążność do zdobywania wiedzy i rozwijanie więzów przyjaźni. Pierwsze zebranie korporacji odbyło się 9 V tr. w mieszkaniu braci Jarnuszkiewiczów (Izydor studiował w tym samym czasie na Wydziale Rolniczym). „Arkonია” stała się jednym z największych i najbardziej prężnych stowarzyszeń w Rydze, mając pośród członków założycieli późniejszych wybitnych reprezentantów nauki, kultury i przemysłu, m.in. Walerego Gostomskiego, Jana Gebethnera czy Stanisława Małyszczycyckiego.

Dypl. obronił w 1882 r. z wynikiem bardzo dobrym oraz z prawem noszenia złotej odznaki. Zawodowo związał się z przemysłem cukrowniczym, rozpoczynając karierę od etatu praktykanta cukrowni „Ostrowy” (1883–1884), następnie inż. chemika cukrowni „Łanięta” (1884–1885) i cukrowni „Leonów” w Duninowie (1886–1887), gdzie w wieku 30 lat powierzono mu stanowisko wicedyrektora fabryki. Z namowy przyjaciela — arkona Stanisława Brossmana (pracownik cukrowni „Świętopełk” w gub. kijowskiej) — przeniósł się na Ukrainę, obejmując w 1894 r. posadę dyr. cukrowni „Dziuńków” w obwodzie winnickim i na krótki czas dyr. cukrowni „Pohrebyszcze” (1906–1908), budowanej pod jego kierunkiem. Jarnuszkiewicz dał się tam poznać jako sprawny i zaufany administrator, skutkiem czego w 1908 r. powierzono mu zadanie ratowania cukrowni „Borowiczki”, która z powodu defraudacji kilkuset tysięcy rubli znalazła się na skraju bankructwa. W trakcie zakończonej z sukcesem kampanii roku 1908–1909, walne zgromadzenie akcjonariuszy doceniło wysiłek nowego administratora, składając mu publicznie podziękowania za dobre i oszczędne gospodarowanie cukrownią oraz za wyjątkowo starannie przygotowane sprawozdanie finansowe. Po czterech l., odchodząc ze stanowiska dyr. zarządzającego i technicznego, Jarnuszkiewicz pozostawił „Borowiczki” z zyskiem w wysokości blisko 200 tys. rubli, zmodernizowaną linią technologiczną i fabryką nawozu. W l. 1911–1913 związany z cukrownią „Dobre” (dyr. zarządzający i kierownik handlu; do VII 1925 r. także akcjonariusz). W 1913 r. objął stanowisko naczelnego dyr. cukrowni „Chocień”, wiążąc się już na stałe z nowopowstającą fabryką, pierwszą na terenie Królestwa Polskiego cukrownią plantatorsko-ziemiańską. W 1916 r. uzyskał w Warszawskim Banku Przemysłowym pożyczkę na dokończenie budowy cukrowni, przerwanej wybuchem I woj-

ny światowej, zarządzając przez blisko 20 następnych lat zakładem organizującym życie gospodarcze, społeczne i kulturalne mieszkańców Chocenia. Był aktywny zawodowo do samej śmierci, obejmując jeszcze w 1928 r. funkcję prezesa zarządu cukrowni „Świecie”, administrowanej przez jego syna Włodzimierza.

Ważną rolę w życiu Pawła Jarnuszkiewicza odgrywała praca w branżowych organizacjach i instytucjach: członek rady nadzorczej Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Piaś” (1919–1922), współzałożyciel i członek zarządu Polskiego Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń Cukrowni w Warszawie (1923–1934), członek zarządu Związku Cukrowni Lubelskich, Rady Naczelnej Polskiego Przemysłu Cukrowniczego oraz Wydziału Związku Zachodnio-Polskiego Przemysłu Cukrowniczego, wiceprezes Związku Zawodowego Cukrowni b. Królestwa Polskiego (do 1924 r.), członek rady nadzorczej Banku Cukrownictwa w Poznaniu (1925–1934) czy wreszcie współtwórca Kaliskiej Hodowli Nasion Buraków Cukrowych w Chabierowie. Prywatnie udzielał się w Związku Filistrów „Arkonii” oraz Stowarzyszeniu Techników. Interesował się również kolekcjonerstwem dzieł sztuki (zachowały się wzmianki źródłowe o eksponatach wylicytowanych na aukcjach Towarzystwa Sztuk Pięknych).

Zm. po długiej chorobie 4 III 1934 r. w Warszawie, w wieku 77 lat. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim (kwatery 173, rząd 1). Historyczne pamiątki po Pawle Jarnuszkiewiczu przechowywane są ob. w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Związek małżeński zawarł w 1888 r. z Marianną Michaliną Sławińską, z którego miał trzy córki i jednego syna: Felicję Walentynę (ur. 1889, Leonowo), Włodzimierza Stefana (ur. 1893, Leonowo), Marię Wandę (ur. 1897, Warszawa) oraz Annę Stefanę (ur. 1899, Warszawa). Od 1915 r. zamieszkiwał na stałe w Warszawie przy ul. Moniuszki 2A pod nr 9. Był stryjem późn. gen. bryg. Czesława Jarnuszkiewicza, aresztowanego we Włocławku przez władze carskie na skutek strajków szkolnych roku 1905, któremu w 1910 r. pomógł przedostać się do Galicji w czasie jego ucieczki z katorgi na Sybirze.

APTOW, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Kłobnia, sygn. 91, nr 12/1857; APTOW, Cukrownia „Dobre” w Dobrem z lat 1907–1945 [1947], sygn. 9, 10, 11, 26; *Inwentaryzacja konserwatorska nagrobków Cmentarza Powązkowskiego*, oprac. T. Rogala, Warszawa 2005, arkusz nr 408;

„Gazeta Warszawska” 1881, nr 72, s. 2, 1888, nr 1, s. 1; „Kurier Warszawski” 1882, nr 96, s. 4; „Kurier Asekuracyjny” 1919, nr 19, s. 1, 1922, nr 7–8, s. 3; „Gazeta Bankowa” 1923, nr 7, s. 14, 1926, nr 11, s. 248; „Przemysł i Handel. Przegląd Ilustrowany Polskiego Przemysłu i Handlu” 1924, nr 45 (z. specjalny), s. 110–111, 115; „Nowiny Codzienne” 1934, nr 64, s. 2; *Памятная книжка Плоцкой губернии на 1893 год*, А. Лавровъ, Плоцк 1893, стр. 104; *Памятная книжка Плоцкой губернии на 1911 год*, М. Король, Плоцк 1911, стр. 145; *Album Academicum des Polytechnikums zu Riga 1862–1912*, Riga 1912, s. 42; *Przemysł fabryczny w Królestwie Polskiem. Rok 1910*, oprac. A. Sroka, Warszawa 1910, nr 2823; *Przemysł fabryczny w Królestwie Polskiem. Rok 1911*, oprac. A. Sroka, Warszawa 1911, nr 5732, 5771; *Rocznik Informacyjny o Polskich Spółkach Akcyjnych 1929*, oprac. T. Szober, Warszawa 1928, nr 596, 652; *Rocznik Informacyjny o Spółkach Akcyjnych w Polsce 1930*, oprac. T. Szober, Warszawa 1930, nr 5, 542, 596; *Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu 1932*, red. S. Wartalski, Warszawa 1932, nr 128, 321, 1931, 1944; *Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu 1934*, red. J. Jakubowski, Warszawa 1934, nr 282, 819, 4224, 4239; *Rocznik Adresowy Królestwa Polskiego na rok 1902*, pod red. J. Rolbieckiego, Warszawa 1902, s. 119; *Almanach. Polska Towarzyska*, Warszawa 1926, Jan–Jar; *Książka Informacyjno-Adresowa Cała Warszawa Rok 1930*, Warszawa 1930, dział XI-15; *Spis abonentów warszawskiej sieci telefonów Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej. Rok 1930/31*, Warszawa 1930, s. 104; *Wspomnienie o 10-cio letniej działalności korpocacyi „Arkonii” 1879–1889*, red. A. Rosset, Ryga 1889–1890; *Księga pamiątkowa stulecia Arkonii 1879–1979*, Londyn 1981, s. 17; *Ś.P. Paweł Jarnuszkiewicz*, „Gazeta Cukrownicza” 1934, nr 9–10, s. 143, nr 13–14, s. 201–202 (fot.); M. Rychter, *Cukrownia „Chocień”*, Włocławek 1925, s. 8–9; T. Rojewski, *Moje wspomnienia z życia studenckiego w Rydze*, w: *Księga pamiątkowa „Arkonii” 1879–9/V–1929*, red. W. Dowgiałło, B. Narolski, J. Pągowski, A. Wejtko, Warszawa 1929; M. Malinowska, *75 lat Cukrowni „Borowiczki” 1900–1975. Zapiski kronikarskie*, „Notatki Płockie” 1978, nr 3, s. 7; *Wspomnienia gen. Czesława Jarnuszkiewicza. Od Sybiru do Lubianki*, wstęp M. Sobieraj, Warszawa–Płońsk 1996, s. 17, 61; A. Ciechalski, *Cukrownia w Choceniu. Powstanie — Rozwój — Upadek*, Włocławek 2019, s. 31–33, M. Paś, „*Vivat Arconia!*”. *Pamiętki po Pawle Jarnuszkiewiczu (1857–1934) w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Res Gestae. Czasopismo Historyczne” 2019, nr 9, s. 111–122. Fot. „Gazeta Cukrownicza” 1934, nr 13–14.

Tomasz Michalski

JĘDRZEJEWSKI DOMINIK

(1886–1942) ks., więzień obozów koncentracyjnych, błogosławiony

Urodził się 4 VIII 1886 r. w Kowalu jako najmłodszy z sześciorga dzieci Andrzeja i Katarzyny z d. Zakrzewskiej. Ochrzczony został następnego dnia w miejscowym kościele parafialnym pw. św. Urszuli. Ojciec prowadził gospodarstwo rolne. Oboje rodzice uchodzili za ludzi szlacheckich i pobożnych. W 1893 r. D. Jędrzejewski podjął naukę w miejscowej szkole powszechnej, którą kontynuował indywidualnie w domu brata mieszkającego w Działoszynie (m. w pow. pajęczańskim, w woj. łódzkim). Do Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy wstąpił w 1902 r., ale naukę przerwał mu strajk szkolny 1905 r. Przymusową przerwę w edukacji szkolnej spędził w rodzinnym domu. W tym czasie zrodziło się w nim i dojrzało powołanie do kapłaństwa. Końcowy egzamin gimnazjalny złożył w 1906 r. w Kaliszu i jesienią wstąpił do Seminarium Duchownego we Włocławku. Został przyjęty na kurs II. Święcenia diakonatu otrzymał 12 III 1910 r., a w następnym roku (18 VI) przyjął święcenia kapłańskie.

Na swą pierwszą placówkę został skierowany jako wikariusz do Zadzimia k. Sieradza. W VII 1912 r. otrzymał równoważne stanowisko w parafii Poczesna w dek. częstochowskim, po czym w 1917 r. przeszedł do par. Najświętszej Maryi Panny w Kaliszu. Był wikariuszem i kapłanem więziennym do 17 VI 1920 r. W roku szkolnym 1919–1920 powołano go na stanowisko prefekta w gimnazjum koedukacyjnym w Turku. Mimo licznych obowiązków duszpasterskich angażował się chętnie także w pracę w instytucjach społecznych, charytatywnych i oświatowych. Zabiegał szczególnie o pracę z młodzieżą, przez którą był bardzo lubiany.

W VI 1925 r., z powodu słabego zdrowia, na własną prośbę odszedł ze szkolnictwa do małej wiejskiej parafii w Kokaninie (ob. pow. kaliski). W 1927 r. ciężka choroba nerek zmusiła go do poddania się operacji, którą przeszedł w Kaliszu. 20 II 1928 r. został mianowany proboszczem par. Gosławice k. Konina, gdzie

pracował z wielkim zaangażowaniem. Wśród parafian cieszył się ogromnym szacunkiem i zaufaniem, był postrzegany jako niezwykle oddany sprawie Bożej. Z okazji jubileuszu 20-lecia swojej pracy kapłańskiej we IX 1929 r. odbył pielgrzymkę do Rzymu.

Był bardzo czytany w literaturze teologicznej i społecznej. Miał bogatą bibliotekę. Książki gromadził od najwcześniejszych lat. Kupował je jako uczeń, student i kapłan. Służyło to m.in. rozwojowi jego życia duchowego. Posiadał publikacje z serii „Biblioteka Życia Wewnętrznego”, wydawanej przez jezuitów w Krakowie. Interesował się szczególnie apostołstwem modlitwy w teorii i praktyce. W księgozbiórce posiadał m.in. książki o cierpieniu, np.: P. Keppela *Szkola cierpienia*, F. Coppee *Dobre cierpienie*. Gromadził również dzieła pisarzy starochrześcijańskich z serii „Pisma Ojców Kościoła”. Należał do elitarnej grupy 228 prenumeratorów z całej Polski tego wydawnictwa ciągłego.

W czasie wojny, 26 VIII 1940 r., został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie przejściowym w Szczeglinie (pow. Mogilno). Miał możliwość uratowania się, ale nie skorzystał z propozycji ucieczki. 29 VIII został przewieziony do Sachsenhausen (k. Oranienburga 30 km od Berlina). Umieszczony został w bloku 17, w izbie 2 z nr. obozowym 29935. W tymże roku (14 XII) przewieziono go do Dachau. Tutaj nadano mu nr obozowy 22813 i przydzielono do baraku 28, izba 3. Pracował przy kopaniu łąki na plantacjach w drużynie Erdbewegung na Liebhoffie. Z powodów zdrowotnych był zawsze fizycznie wyczerpany, ale nigdy nie narzekał. Pomoc silniejszych kolegów, którzy nosili go pod koniec życia na plecach do pracy, przyjmował z pokorą. Zawsze miał pogodny uśmiech i nigdy nie skarżył się na swój los. Mimo złego stanu zdrowia, pracy ponad siły był zawsze niezawodnym przyjacielem, skupiał wokół siebie współwięźniów, zajmował ich uwagę opowiadaniem z pracy duszpasterskiej, na chwilę chociażby odrywając od brutalnej rzeczywistości. Był niezłomny w swojej wierze do końca życia. Komendantura obozu złożyła ks. Jędrzejowskiemu propozycję zwolnienia z obozu za cenę zrzeczenia się kapłaństwa. Przygotowany już dokument odsunął i z propozycji nie skorzystał.

Ks. Dominik Jędrzejewski zm. z wycieńczenia 29 VIII 1942 r. przy pracy. Ciało jego zostało spalone w obozowym krematorium.

13 VI 1999 r. na Placu Piłsudskiego w Warszawie został ogłoszony błogosławionym przez papieża Jana Pawła II, wśród 108 męczenników z okresu II wojny światowej. Postulatorem procesu beatyfikacyjnego był ks. Tomasz Kaczmarek z diecezji wrocławskiej. Kościół katolicki wspomina w liturgii bł. ks. Dominika Jędrzejewskiego w gronie 108 męczenników 12 VI.

Uchwałą Rady Miasta Kowala z 16 III 2004 r. jego imieniem nazwano jedną z ulic w Kowalu. Miasto i par. czyniły starania o ustanowienie błogosławionego Dominika Jędrzejewskiego patronem Kowala. Wniosek władz i mieszkańców miasta został zaakceptowany przez bpa wrocławskiego Wiesława Meringa, a także przez Komisję Episkopatu Polski i przesłany do Stolicy Apostolskiej. Został ustanowiony patronem Miasta Kowal. Uroczystość ta odbyła się 11 XI 2007 r. w kościele parafialnym pw. św. Urszuli w Kowalu, podczas której została odsłonięta tablica upamiętniająca.

W kościele parafialnym w Kowalu znajduje się obraz Błogosławionego ufundowany w 2002 r. przez kapelana WP ks. Marka Strzeleckiego, pallotyna.

Błogosławiony Dominik Jędrzejewski, „Biała Księga” Martyrologium duchowieństwa — Polska XX w. (lata 1914–1989), <http://www.swzymunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/HTMs/POLISHRELIGIOUSmartyr1043.htm>, [dostęp: 28 VI 2021 r.]; Coraz bliżej patronatu, „Informator Kowalski” 2005, s. 3; Dominik Jędrzejewski (ur. 4 VIII 1886 w Kowalu, zm. 29 VIII 1942 w Dachau) — polski duchowny katolicki, męczennik chrześcijański i błogosławiony Kościoła Rzymskokatolickiego, https://pl.wikipedia.org/wiki/Dominik_Jędrzejewski, [dostęp: 28 VI 2021 r.]; Graczyk K., *Błogosławiony Dominik Jędrzejewski (1886–1942)*, w: *Drzwi Katedry Wrocławskiej*, Wrocław 2004, s. 69–71; Heflej J., Heflej M., *Wiara i krew. Wielka księga męczenników XX wieku*, Kraków 2006; Janicka J., *W rodzinnej parafii bł. ks. Dominika Jędrzejewskiego*, <https://www.niedziela.pl/artukul/7707/nd/W-rodzinnej-parafii-bl-ks-dominika> [dostęp: 28 VI 2021 r.]; Kaczmarek T., *Męczennicy za wiarę 1939–1945. Słudzy Boży z diecezji wrocławskiej*, Marki–Struga 1998, s. 93–102; tenże, *Światła w ciemności. Męczennicy 1939–1945*, Wrocław 2000, s. 29–43; tenże, *Nazizm hitlerowski jako „prześladownia wiary”*, „Aten. Kapł.” 2000, t. 135, z. 548 s. 29–43; *Obraz świadectw 108 błogosławionych męczenników*, tamże, s. 44–58; Korszyński F., *Jasne promienie w Dachau*, Poznań–Warszawa 1985, s. 198; Librowski S., *Ofiary*, s. 52–53; Misiołek J., *Polscy święci i błogosławieni. Życie — duchowość*,

przesłanie, Częstochowa 2018; Par. pw. św. Andrzeja Apostoła w Gosławicach, Błogosławiony Ks. Dominik Jędrzejewski, <http://sw-andrzej.konin.pl/dominik.html>, [dostęp: 28 VI 2021]; Rulka K., *Książki, które stały się „relikwiami”*, „Aten. Kapł.” 2000, t. 135, z. 548, s. 88–92; Solak M., *Męczennicy katoliccy ostatniego stulecia*, Kraków 2016; Zarębski Z., *Błogosławiony ks. Dominik Jędrzejewski*, Włocławek 2001, Ziółkowska B., *Jędrzejewski Dominik 1886–1942*, w: *Kazimierz Wielki oraz niepospolici z Kowala i okolic. Słownik biograficzny, kalendarium*, Włocławek–Kowal 2006, s. 90–91. Fot. D. Jędrzejewskiego reprodukcja z Kaplicy Męczenników, Sanktuarium Matki Boskiej w Licheniu k. Konina Z.J. Zasada.

Barbara Ziółkowska

KABATA JAN

(1869–1941) ks., wychowanek Seminarium Duchownego we Włocławku, katecheta szkół włocławskich, sekretarz Konsystorza i wikariusz katedralny

Urodził się 7 III 1869 r. we wsi Załęcze Wielkie (ziemia wieluńska). Jego rodzicami byli Piotr i Anastazja z Pęcherskich małżonkowie Kabata. Edukację ogólną odbył w progimnazjum w Częstochowie.

Przygotowanie do kapłaństwa przeszedł w seminarium duchownym we Włocławku, gdzie studiował w l. 1886–1891. Dalsze studia podjął na Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie studiował w kolejnych l. 1891–1894, zdobywając tytuł mgra Św. Teologii (na tablicy nagrobnej umieszczono tytuł dr, ale w aktach osobowych śladu osiągnięcia tytułu nie znaleziono). W Petersburgu otrzymał święcenia kapłańskie 30 XII 1894 r. od rektora Akademii Duchownej i jednocześnie sufragana mohylewskiego bpa Franciszka Albina Symona.

Po powrocie do diecezji najpierw zostaje mianowany wikariuszem w par. św. Wawrzyńca i Mateusza w Pabianicach (1895–1896), a następnie wikariuszem par. św. Mikołaja w Kaliszu i notariuszem Konsystorza Foralnego w Kaliszu (1896–1899). Kolejna nominacja przeniosła go do Włocławka, gdzie został mianowany wikariuszem w katedrze, sekretarzem Konsystorza Generalnego we Włocławku i prefektem w szkole rzemieślniczej (1899–1900). Zapewne jego

powołaniem nie była praca urzędnika w Konsystorzu, skoro po roku został z tego stanowiska zwolniony, ale odkryto w nim talent pedagogiczny.

Stąd w 1900 r. został mianowany prefektem nowo powstałych szkół handlowych (ob. LZK). Był postacią bardzo popularną wśród uczniów, młodzież ceniła go szczególnie za to, że w czasach panoszącej się cenzury carskiej tępiącej w szkole wszelkie przejawy polskości uczył patriotyzmu, umiłowania polskiej literatury i dziejów ojczystego narodu. Popierał też dążenia uczniów domagających się języka polskiego w nauczaniu w czasie strajku szkolnego w 1905 r. Oprócz wielkiej wiedzy cechowała go cierpliwość i wyrozumiałość. Po l. uczniowie wspominali go jako dobrego ojca, który był dla nich oparciem w trudnych sytuacjach.

Środki na utrzymanie w czasie pracy katechetycznej czerpał z probostw tytularnych, w l. 1901–1907 była to par. Kłobia, a w 1907–1910 z par. Grodziec (dek. koniński). W 1910 r. mianowany został administratorem par. Zagórow i posługiwał tu do 1926 r. W tym czasie był wicedziekanem słupceckim, a po reorganizacji dziekanem zagórowskim. Jako proboszcz w Zagórowie zaangażował się w działalność społeczno-polityczną, do tego stopnia, że do wyborów w roku 1922 „Centrum Polskie” wystawiło jego kandydaturę na senatora, jednak bez pozytywnego rezultatu.

W 1926 r. został mianowany proboszczem i dziekanem w Koninie. Tam m.in. sprowadził do świątyni parafialnej nowe organy, pełnił też funkcję wizytatora nauki religii w szkołach powszechnych na terenie dek. konińskiego. W 1930 r. wyjechał na Kongres Eucharystyczny do Kartaginy.

Jego pracę pozytywnie oceniali zarówno władze kościelne, nadając mu w 1918 r. godność kan. honorowego Kalisza, jak również władze państwowe, które odznaczyły go Złotym Krzyżem Zasługi.

W czasie wojny przebywał najpierw w Koninie, a następnie w Zagórowie, gdzie mieszkała jego siostra. Tam zm. prawdopodobnie 6 V 1941 r., pochowany na miejscowym cmentarzu 9 V 1941 r.

ADW, AKDWł Kabata Jan pers. 112; *Schematyzmy... 1887–1925; Schematyzmy... 1926–1939 i Schematyzmy... 2011*, s. 1092; „Kron. Diec. Włocł.” 1989, dod. do nr 10–11, s. 29–30.

Henryk Witczak

KALLAS MARIAN KSAWERY

(1938–2020), prof. nauk prawnych, historyk specjalizujący się w historii państwa i prawa polskiego, historii administracji, nauczyciel akademicki, współtwórca WTN, redaktor „Zapisek Kujawsko-Dobrzyńskich”

Urodził się 3 XII 1938 r. w Kościerzynie. Był synem Franciszka (1892–1968), nauczyciela, kierownika szkół, m.in. w Nowych Polaszkach oraz Jastrzębiu Skarszewskim, i Anny Wensierskiej vel Węsierskiej (1909–1945). Do chwili wybuchu II wojny światowej mieszkał wraz z rodzicami w Lipcach (pow.

Kościerzyna). W 1939 r. rodzina Kallasów została wysiedlona do GG, gdzie zamieszkała pod Siedlcami. Po wyzwoleniu ziem polskich spod okupacji niemieckiej powróciła na Pomorze.

W 1951 r. Marian Kallas ukończył siódmą klasę w Szkole Podstawowej w Lipcach. Naukę kontynuował w Liceum Ogólnokształcącym Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Starogardzie Gdańskim, gdzie 11 VI 1955 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W tym samym roku podjął studia historyczne na UMK. Tytuł zawodowy mgra historii uzyskał 27 VI 1960 r. na podstawie pracy magisterskiej „Nowa Polska” — *Organ Warszawskiego Towarzystwa Patriotycznego* (ss. 132, XIV). Promotorem jej był prof. Witold Łukaszewicz (1911–1975) i zastępca prof. mgr Władysław Lewandowski (1917–1999), późn. doc. na UMK. 5 III 1968 r. decyzją uchwały Rady Wydziału Prawa UMK na podstawie dysertacji *Konstytucja Księstwa Warszawskiego z 22 VII 1807 r., jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z praktyką i ustawodawstwem szczegółowym* (promotor prof. dr Wojciech Hejnosz (1895–1976), recenzenci: prof. Władysław Sobociński (1919–1995) i prof. Henryk Grajewski (1914–1971)) oraz złożonych egzaminów z historii państwa i prawa Polski oraz ekonomii politycznej, uzyskał stopień dra nauk prawnych. Praca pod nieco zmienionym tytułem *Konstytucja Księstwa Warszawskiego: jej powstanie, systematyka i główne instytucje w związku z normami szczegółowymi i praktyką* została opublikowana w Toruniu w 1970 r. („Studia Iuridica”, Towarzystwo Na-

ukowe w Toruniu, t. 9, z. 3, ss. 205). Na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej *Organy administracji terytorialnej w Księstwie Warszawskim*, decyzją Rady Wydziału Prawa i Administracji UAM z 21 VI 1975 r. uzyskał stopień naukowy dra hab. nauk prawnych w zakresie historii państwa i prawa polskiego. Recenzentami pracy byli prof. prof.: Witold Maisel (1914–1993), Tadeusz Mencel (1912–1987), Władysław Sobociński oraz Jan Wąsicki (1921–1995). Rozprawa ukazała się nakładem wydawnictwa UMK w tym samym roku (ss. 257, [6], VII). 17 IV 1992 r. otrzymał tytuł naukowy prof. nauk prawnych. Nominację profesorską z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy odebrał 28 IV tego samego roku.

Pierwszą pracę po studiach podjął jako wykładowca historii i zagadnień politycznych w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii (od 1994 r. Wyższa Szkoła Oficerska im. Józefa Bema) w Toruniu, gdzie pracował od 1 IX 1960 r. do 30 IV 1961 r. Od 1 V do 21 VII 1961 r. był instruktorem terenowym Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Rozwoju Ziemi Zachodnich w Toruniu. Następnie od 16 VIII 1961 r. do 1962 r. był zatrudniony na etacie nauczyciela historii w I Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Kasprówicza w Inowrocławiu. 1 IV 1962 r. został przyjęty na Wydział Prawa UMK, gdzie objął stanowisko asystenta w Katedrze Historii Państwa i Prawa Polskiego. Stanowisko to piastował do 31 XII tr. 1 I 1963 r. awansował na starszego asystenta. Był nim do 30 IX 1968 r., kiedy to po uzyskaniu stopnia dra nauk prawnych, został mianowany 1 X tego samego roku adiunktem. Od 1 II 1976 r. do 31 I 1991 r. był zatrudniony na etacie doc., następnie prof. nadzwyczajnego (1 II 1991 r.–30 XI 1995 r.), a później prof. zwyczajnego (1 XII 1995 r.–30 IX 1998 r., natomiast od 1 X 1998 r. do 30 IX 2004 r. pracował na UMK na drugim etacie). Będąc zatrudniony na UMK pełnił funkcje kierownika Zakładu Historii Ustrojów Państwowych i Administracji (1 X 1979 r.–30 IX 1981 r.), Zakładu Historii Państwa i Prawa Polskiego (1 X 1984 r.–30 XII 1997 r.), kierownika naukowo-dydaktycznego Punktu Konsultacyjnego Wydziału Prawa i Administracji UMK w Olsztynie (X 1978 r.–31 V 1980 r.). Ponadto był pełnomocnikiem rektora ds. wychowawczych (1 I–31 VIII 1975) i ds. domów studenckich (1978), a także członkiem Wydziałowej Komisji Budżetowej (2002–2005) oraz członkiem

K

Komisji Oceniającej w Bibliotece Głównej (2002–2005).

1 VI 1998 r. został mianowany profesorem zwyczajnym na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Po jej przekształceniu w 1999 r. w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego pracował na Wydziale Prawa (ob. Wydział Prawa i Administracji), a od 1 X 2004 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego. W l. 2002–2004 był prodziekanem Wydziału Prawa. Pełnił funkcję kierownika Katedry Historii Ustroju i Prawa w Polsce (1998–2008), a także kuratora Katedry Historii Państwa i Prawa. Ponadto był kierownikiem Katedry Historii Prawa na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW. Na uczelni tej pracował do 30 IX 2011 r.

Ponadto pracował w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy (od VII 2008 r.); Wyższej Szkole Ekonomii i Administracji (od 2007 r. Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. prof. Edwarda Lipińskiego, od 2013 r. Wyższa Szkoła Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego) w Kielcach; Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania (ob. Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna) w Warszawie, w której przez wiele lat był dziekanem Wydziału Prawa i Administracji (od 1 X 2008 r.) i kierownikiem Katedry Historii Ustroju i Prawa tamże; Wyższej Szkole Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarzkiego w Warszawie; Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej (ob. Kujawska Szkoła Wyższa) we Włocławku (1996–1999); Wyższej Szkole Menadżerskiej w Warszawie (od 2000 r. do 30 IX 2008 r.) — pełnił na niej funkcje: prorektora (2004–2007), kierownika Katedry Historii Ustroju i Prawa. Na emeryturę przeszedł w 2009 r.

Marian Kallas prowadził zajęcia m.in. na administracji (historia administracji), prawie (historia państwa i prawa Polski). Był promotorem prac licencjackich i magisterskich. Wypromował 3 doktorów (UMK, UKSW). Brał udział jako recenzent w postępowaniach doktorskich (4 razy) i habilitacyjnych (pięciokrotnie).

Marian Kallas specjalizował się w zagadnieniach konstytucjonalizmu polskiego (od XVIII w. do współczesności), administracji (XIX–XXI w.) oraz parlamentaryzmu okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Dorobek naukowy (na rok 2018) obejmował 252 publikacje. Był on autorem syntez, monografii, artykułów, redaktorem książek i czasopism naukowych oraz wydawcą źródeł. Obok prac

doktorskiej i habilitacyjnej opublikował następujące monografie: *Projekty konstytucyjne 1989–1991* (Warszawa 1992), *Mala Konstytucja z 1992 r.* (Warszawa 1993), *Konstytucje Rzeczypospolitej Polskiej* (Warszawa 1999). Był autorem podręcznika akademickiego *Historia ustroju Polski X–XX w.* (wyd. 1, Warszawa 1996; wyd. 2, Warszawa 1997; wyd. 3, Warszawa 1999; wyd. 4, Warszawa 2001; wyd. 5, Warszawa 2003). W 2005 r. opublikowano nową edycję tego podręcznika pt. *Historia ustroju Polski* (Warszawa, w l. 2006–2015 ukazały się trzy dodruki pierwszego wydania książki). Artykuły publikował w pracach zbiorowych, monografiach, czasopismach naukowych oraz w tzw. „drugim obiegu” na łamach „Kultury Niezależnej” i „Krytyki”. W l. 1995–2002 był redaktorem „Nowe Miscellanea Historyczne” (t. 1–6). Był stypendystą Fundacji Konrada Adenauera (1990–1991) oraz Fundacji im. Friedricha Eberta (1993 r.).

Oprócz wykonywania pracy dydaktycznej i naukowej Marian Kallas był członkiem towarzystw i organizacji. Należał do: Deutsch-Polnische Juristen Vereinigung, Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, Stowarzyszenia Miłośników „Mazurka Dąbrowskiego”, ZNP, Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Gdańsku (w l. 1988–1989 był działaczem Pomorskiego Klubu Społecznego przy tym towarzystwie), Zrzeszenia Przyjaciół „Powściągliwości i Pracy” (wiceprezes Zarządu Głównego w l. 1989–1990). Od 1992 r. był wiceprzewodniczącym, a od 1996 r. przewodniczącym Rady Regionalnej Ochrony Środowiska Kulturowego Pomorza Nadwiślańskiego. Poza tym był członkiem Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego i Toruńskiego Towarzystwa Naukowego (TNT), w szeregach którego wstąpił w 1963 r. Od 1978 r. był członkiem Wydziału IV tego towarzystwa. W l. 1995–2004 pełnił funkcję Sekretarza Generalnego TNT. Ponadto wchodził w skład komitetu redakcyjnego „Studia Iuridica”.

Szczególnie zasłużył się dla Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (WTN), do którego należał jako członek założyciel od 1979 r. do 24 V 2013 r. 28 XI 1978 r. oprac. dokument pt. *Propozycja utworzenia Włocławskiego Towarzystwa Naukowego*. 15 XI 1976 r. wspólnie z Andrzejem Mietzem i Janem Pakulskim, na spotkaniu z władzami, m.in. z Jerzym Hyspserem, kierownikiem Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KW PZPR we Włocławku, przedstawił koncepcję nowego czasopisma naukowego „Zap. Kuj. Dobrz.”.

W l. 1978–1985 był jego redaktorem (Seria: A–E). Na ich łamach wydał opisy miast kujawskich z 1820 r. Ponadto w l. 1980–1981 pełnił funkcję redaktora naczelnego wydawnictw WTN.

Również czynnie włączył się w prace innych gremiów. W l. 1978–1988 pełnił funkcję kierownika interdyscyplinarnego Zespołu Konstytucjonalizmu Polskiego XVIII–XX w., który stworzono na UMK. Brał udział w pracach Komitetu Organizacyjnego Muzeum Sejmu Polskiego (1981–1985). Był ekspertem Senackiej Komisji Konstytucyjnej (1990–1991), członkiem Rady ds. Samorządu Terytorialnego przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej (1994–1995) i Rady Konsultacyjno-Naukowej przy Wiceprezisie Rady Ministrów i Ministrze Spraw Wewnętrznych (od 1998 r.). Ponadto brał udział w pracach (od 1996 r.) Programu Reformy Administracji Publicznej (utworzono go w Instytucie Spraw Publicznych w Warszawie). Był także członkiem Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli Akademickich przy Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego (Komisja Dyscyplinarna przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego).

Był członkiem partii politycznych. 25 II 1952 r. wstąpił w szeregi ZMP, a w X tego samego roku do Ligi Przyjaciół Żołnierza. W l. 1963–1981 był członkiem PZPR, w której sprawował funkcję członka Egzekutywy POP na Wydziale Prawa i Administracji UMK, a od 1974 r. był członkiem Plenum Komitetu Uczelnianego. W 1975 r. wszedł w skład Rady Lektorów KW PZPR w Toruniu i Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej tamże (usunięty w III 1981 r.). W l. 1963–1966 był członkiem Kolegium Karno-Administracyjnego przy Prezydium MRN w Toruniu. W X 1980 r. wstąpił do NSZZ „Solidarność”. Był członkiem Komitetu Założycielskiego, a następnie Komisji Uczelnianej. W XI 1981 r. był jednym ze współzałożycieli Klubu Rzeczypospolitej Samorządowej Wolność — Sprawiedliwość — Niepodległość w Toruniu.

Z chwilą wprowadzenia stanu wojennego (13 XII 1981 r.), na podstawie art. 4 ust. 2 dekretu z 12 XII 1981 r. został internowany. Umieszczono go w ośrodku odosobnienia w Potulicach (13–24 XII 1981 r.), Jaworznie (24 XII 1981 r.–15 III 1982 r.). Zwolniony 15 III 1982 r. ponownie został internowany i osadzony w ośrodku odosobnienia w Hławie (8 V–15 VI 1982 r.) i Kwidzynie (15 V–22 VI 1982). W l. 1982–1989 brał udział w pracach Tajnego Konwentu Do-

radców Regionu. W l. 1984–1989 był współzałożycielem i członkiem Społecznego Stowarzyszenia Obrony Praw Człowieka/Obywatelskiego Ruchu na rzecz Obrony Praw Człowieka. Ponadto pełnił funkcję członka i wykładowcy Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego przy kościele Matki Boskiej Zwycięskiej w Toruniu (1985–1989). W 1989 r. był członkiem Komitetu Obywatelskiego w Toruniu. Powołano go na jednego z zastępców Przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Wyborczej w wyborach 1989 r. Po 1989 r. został członkiem Unii Demokratycznej (od 1993 r.), Unii Wolności (do 2005 r.), natomiast rok później wstąpił w szeregi Platformy Obywatelskiej.

Marian Kallas został odznaczony: Krzyżem Oficerskim (2014 r.) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2000 r.), Krzyżem Wolności i Solidarności (2015 r.), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1997 r.), odznaką Zasłużony Działacz Kultury (2001 r.), odznaką honorową „Działacza opozycji antykomunistycznej lub represjonowanej z powodów politycznych” (2017 r.). Ponadto otrzymał nagrody: Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki (1976 r. — indywidualna III stopnia) oraz Ministra Edukacji Narodowej (1997 r. — indywidualna).

Marian Kallas zm. 6 VI 2020 r. w Dziekanowie Leśnym. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 20 VI w kościele św. Mikołaja w Gdyni. Został pochowany na cmentarzu parafialnym św. Mikołaja tamże.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną, ślub z 30 VI 1962 r., była Krystyna Teresa z Simińskich (ur. 16 IX 1940 r. w Warszawie), prof. nauk humanistycznych, związana zawodowo z UMK. Mieli oni troje synów: Piotra (ur. 28 V 1968 r. w Toruniu), Leszka (ur. 5 X 1970 r. w Toruniu—zm. 4 III 2011 r. w Warszawie) oraz Wojciecha (ur. 25 XI 1972 r. w Toruniu). Małżeństwo zakończyło się rozwodem (X 2001 r.). Ponownie oż. dn. 25 XII 2001 r. w Gdyni z Aleksandrą Jażdżewską (ur. 18 I 1972 r. w Gdyni).

Arch. Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, IPN Gd 162/20 (Akta internowanego: Marian Kallas, imię ojca: Franciszek, ur. 3 XII 1938 r.); IPN w Gdańsku, Delegatura w Bydgoszczy, IPN By 082/1 t. 4 (Akta osób internowanych w ramach akcji o kryptonimie „Jodła” z terenu woj. toruńskiego, od litery J do litery K, dot.: Jankowski Krystian, imię ojca: Apoloniusz, ur. 30 VI 1946 r., Jankowski Piotr, imię ojca: Czesław, ur. 8 II 1961 r., Jankowski Wiesław, imię ojca: Jan, ur. 1 V 1946 r., i inni internowani na mocy art. 4§2 dekretu

z dnia 12 XII 1981 r. o stanie wojennym), k. 157–195; Arch. IPN w Szczecinie, IPN Sz 264/56 (Kallas Marian, s. Franciszka ur. 03.12.1938 r.); Arch. UAM, akta przewodu habilitacyjnego Mariana Kallasa, sygn. 967/75; Arch. UMK, Akta osob. studenta Mariana Ksawerego Kallasa, sygn. 9067/H; tamże, Akta przewodu doktorskiego mgra Mariana Kallasa, P-2/9; tamże, Akta osob. prof. dr hab. Mariana Kallas, K-101/22; Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 sierpnia 2000 r. („Monitor Polski” 2000, nr 31, poz. 644); Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 kwietnia 2014 r. o nadaniu orderów („Monitor Polski” 2014, poz. 690); Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 21 sierpnia 2015 r. o nadaniu odznaczeń („Monitor Polski” 2015, poz. 978); — „Głos Uczelni. Pismo UMK” 1992, nr 2, maj, s. 2; — Biernacki K., *Kallas Marian*, w: *Encyklopedia „Solidarności”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 3, red. nauk. G. Waligóra, Katowice–Warszawa 2019, s. 220 (gdzie informacja, że Marian Kallas był absolwentem prawa); *Członkowie Włocławskiego Towarzystwa Naukowego 1979–1999*, zestawiała E. Migdańska, w: *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999. W dwudziestolecie utworzenia*, [zesp. red. M. Wojciechowski et al.], Włocławek 1999, s. 173; Galij-Skabińska S., Polak W., „*Nigdy przed mocą nie ugniemy szyi*”. *Obóz internowania w Potulicach 1981–1982*, Bydgoszcz–Gdańsk 2015, s. 71, 107, 166–167, 169, 178, 190, 212, 219 227; Kallas M., *Od Redakcji*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1985, Seria E: *Kształtowanie środowiska*, s. 11–15; tenże, *Powtórne internowanie*, w: *Internowanie w Ilawie (1981–1982)*, zebrał i oprac. W. Kałudziński, Olsztyn 2006, s. 199–203; Krzymkowski M., *Marian Kallas (1938–2020)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXXII, 2020, z. 2, s. 296–297; Kunikowski S., *Dzieje Włocławskiego Towarzystwa Naukowego 1979–1999*, w: *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999. W dwudziestolecie utworzenia*, [zesp. red. M. Wojciechowski et al.], Włocławek 1999, s. 9, 19; Kunikowski S., Wróbel A., Zasada J.Z., *Trzydzieści lat Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. Kalendarium 1979–2009*, Włocławek 2010, s. 10–11, 17, 20, 124; Kuźnicka D., *Działalność wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w l. 1979–1999*, w: *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999. W dwudziestolecie utworzenia*, [zesp. red. M. Wojciechowski et al.], Włocławek 1999, s. 109–110; Michalska L., Śledziński K., *Katalogi Liceum*, w: *Historia Gimnazjum i Liceum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu 1855–1985. Katalogi, aneksy źródłowe, indeksy*, pod red. R. Kabacińskiego, cz. II, Inowrocław 1995, s. 16; Pakulski J., *Wykaz członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w l. 1875–1975*, w: *Dzieje To-*

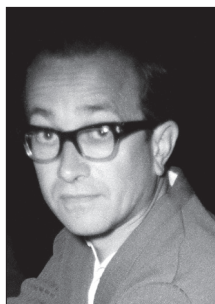
warzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975, pod red. M. Biskupa, t. 2, Toruń 1978, s. 165; *Pracownicy nauki i dydaktyki UMK 1945–1984. Materiały do biografii*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1987, s. 172; *Pracownicy nauki i dydaktyki UMK 1945–1994. Materiały do biografii*, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska i in., pod red. S. Kalembki, Toruń 1995, s. 318–319; *Pracownicy nauki i dydaktyki UMK 1945–2004. Materiały do bibliografii*, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska i in., koncepcja i red. S. Kalembka, Toruń 2006, s. 320–321; Salmonowicz S., „*Życie jak osioł ucieka...*”. *Wspomnienia*, Bydgoszcz–Gdańsk 2014, s. 264–269, 316, 346 (gdzie autor dokonuje negatywnej charakterystyki Mariana Kallasa); *Spis wykładów na rok akademicki 1996/1997*, Toruń 1996, s. 155, 159, 165; *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, t. 32: 1979, s. 95–98 (biografia i bibliografia prac Mariana Kallasa); *W kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski. Księga dedykowana Profesorowi Marianowi Kallasowi*, kom red. S. Godek, D. Mikiłła, M. Wilczek-Karczewska, Warszawa 2010, s. XIX–XXXVIII (zyciorys i bibliografia prac Mariana Kallasa); Wojciechowski M., *Działalność naukowo-badawcza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w l. 1979–1999*, w: *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999. W dwudziestolecie utworzenia*, [zesp. red. M. Wojciechowski i in.], Włocławek 1999, s. 84; *Wokół osoby Prof.*, w: *Z historii ustroju i konstytucjonalizmu Polski. Księga jubileuszowa dedykowana osiemdziesiąt rocznicę urodzin prof. Mariana Kallasa*, red. nauk. D. Makiłła, przy współpracy M. Wilczek-Karczewskiej, Warszawa 2018, s. 15–37; Wójtowicz P., *Województwo toruńskie*, w: „*Trzynastego grudnia roku pamiętnego...*”. *Internowani w stanie wojennym z powodów politycznych z województw bydgoskiego, elbląskiego, gdańskiego, śląskiego, toruńskiego i włocławskiego*, oprac. zesp. P. Brzeziński i in., pod red. I. Hałagidy, Bydgoszcz–Gdańsk 2011, s. 116–117, 125; *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny*, t. 2: *H–L*, red. nauk. J. Kapuściak, Warszawa 1999, s. 251; *Wykaz kadry naukowo-dydaktycznej Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy wg kolejności zatrudnienia*, w: *Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy (2000–2010)*, red. T. Górniewicz, Bydgoszcz 2010, s. 122. Fot. z zasobu arch. UMK, sygn. K-101/22.

Michał Raczkowski

KAPICA ZDZISŁAW MIECZYŚLAW

(1928–2013) antropolog, antropolog historyczny, metodolog, prof. UŁ, wieloletni kierownik Katedry Antropologii UŁ

Urodził się 22 IV 1928 r. w Łodzi. Ojciec Wawrzyniec do wybuchu II wojny światowej był urzędnikiem technicznym w gazowni miejskiej w Łodzi, zaś matka Jadwiga z Piesiakowskich zajmowała się domem. Miał siostrę, która była urzędniczką w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego im. Marii

Konopnickiej, które potem znane były jako zakłady Marko.

Do roku 1939 uczęszczał do szkoły podstawowej, do wybuchu II wojny światowej ukończył 6 klas. Następnie w ramach samonauzania do 1941 r. przerobił materiał ze szkoły podstawowej i rozpoczął przyswajanie materiału z zakresu szkoły gimnazjalnej. Od IX 1942 r. został zatrudniony przymusowo przez Niemców w Telegraphfenamt, jako pomocnik telegrafisty. W tym urzędzie pracował do I 1945 r.

Po wojnie uczęszczał do I Miejskiego Liceum dla Dorosłych, które ukończył 28 VI 1948 r., uzyskując także maturę według programu matematyczno-przyrodniczego. W tymże roku został przyjęty na studia w Uniwersytecie Łódzkim na kierunek biologiczny w ramach Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego. Od 1950 r. studiował na kierunku antropologicznym. Studia ukończył 23 XII 1952 r., uzyskując tytuł mgra filozofii w zakresie antropologii, na podstawie pracy *Przyczynek do poznania struktury antropologicznej ludności neolitu* przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Ireneusza Michalskiego. 23 II 1953 r. został zatrudniony przez prof. dr. hab. I. Michalskiego na etacie laboranta w Katedrze Antropologii na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UŁ. Następnie pracował na etacie asystenta (od I IV 1955 r.) i starszego asystenta (od I XI 1964 r.).

19 V 1964 r. obronił dysertację *Studia nad strukturą antropologiczną ludności regionu Brześcia Kujawskiego (Materiały neolityczne i wczesnohistoryczne)*, którą realizował pod kierunkiem prof. dr. hab. Irene-

usza Michalskiego, zaś recenzentami byli ks. prof. dr hab. Bolesław Rosiński i archeolog prof. dr hab. Konrad Jażdżewski, i uzyskał stopień naukowy dra nauk przyrodniczych. Dzięki temu od 1 X 1964 r. został awansowany na etat adiunkta.

Uchwała Rady Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ z 22 I 1972 r. nadała dr. Kapicy stopień naukowy dra hab. nauk przyrodniczych w zakresie antropologii ogólnej na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i rozprawy *Analiza antropologiczna materiałów osteologicznych z cmentarzyska kultury łużyckiej (Hallstatt C) w Częstochowie-Rakowie — I część i Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przechylich powiat Zawiercie (w świetle badań antropologicznych)* — II część. Ten awans zaowocował zatrudnieniem na etacie doc. od 1 X 1973 r. Z kolei 28 XI 1990 r. otrzymał etat prof. nadzwyczajnego. Pracował na nim do emerytury, na którą przeszedł 30 IX 1998 r.

Od 1 X 1975 r. do 31 I 1990 r. pełnił funkcję kierownika Zakładu Antropologii w Instytucie Biologii i Zoologii, a następnie kierownika Katedry Antropologii w Instytucie Biologii Środowiskowej.

Zainteresowania naukowe prof. Kapicy koncentrowały się głównie w badaniach nad zmiennością człowieka w zakresie: antropologii historycznej, ekologii człowieka i antropologii rozwojowej. Zajmował się etnogenezą dawnych ludów europejskich; problemem przemiany migracji uwarunkowanych rozwojem wielkoprzemysłowym, wybranymi zagadnieniami z genetyki populacyjnej i selekcji. Zajmował się też metodologią badań antropologicznych.

Brał udział w badaniach wykopaliskowych i opracowywał mat. osteologiczne z wielu stanowisk archeologicznych, badanych przez archeologów, m.in. z Łodzi, Bytomia, Sieradza, Częstochowy, Płocka, Lublina, Włocławka.

Szczególnym polem zainteresowania były badania wykopaliskowe prowadzone w l. 1955–1977 na terenie Brześcia Kujawskiego, których celem było wyjaśnienie przemian antropologicznych populacji mieszkających w rejonie tej miejscowości od okresu neolitu do wczesnego średniowiecza.

Wyniki swoich badań referował na licznych konferencjach krajowych i zagranicznych. Był też autorem wielu publikacji naukowych i popularno-naukowych. Najważniejsze z nich to: *Szkice z antropologii historycznej Polski i ziem ościennych. Część I: Serie neolityczne*, „Acta Anthropologica Universitatis Lodziensis”,

nr 5, ŁTN, 1958, ss. 197; *Analiza antropologiczna materiałów kraniologicznych*, „Acta Archeologica Universitatis Lodzianis”, nr 7, ŁTN, 1959, red. A. Nadolski, A. Abramowicz, T. Poklewski, s. 101–109; *Wyniki badań antropologicznych. Rezerwat archeologiczny — cmentarzisko łużyckie*, Częstochowa 1961, s. 15–16; *Studia nad polskimi metodami antropostatystycznymi*, „Acta Anthropologica Universitatis Lodzianis”, nr 9, ŁTN, 1965, ss. 68; *Analiza antropologiczna materiałów osteologicznych z cmentarzyska kultury łużyckiej (Hallstatt C) w Częstochowie-Rakowie*, „Rocznik Muzeum w Częstochowie” 1965, t. 1, s. 225–318. *Różnicowanie się składów antropologicznych ludności Kujaw w czasie od neolitu do współczesności na podstawie materiałów z terenu powiatu włocławskiego*, „Przegląd Antropologiczny” 1968, t. 34, z. 2, s. 325–339.

Specjalne miejsce w twórczości prof. Kapicy stanowią publikacje dotyczące regionu włocławskiego: *Dotychczasowy stan badań antropologicznych regionu Brześćcia Kujawskiego*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, red. S. Laguna, Włocławek 1968, s. 21–48; *Opracowanie antropologiczne neolitycznych szczątków kostnych kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 2a w Czamaninku, pow. Radziejów Kujawski — z grobów 1 i 2*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1970, nr 17, s. 117–119; *Pochówki neolityczne z grobowców kujawskich w Wietrzychowicach, pow. Koło, w świetle badań antropologicznych*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1970, nr 17, s. 145–155; *Człowiek w regionie Brześćcia Kujawskiego. Studium archeologiczno-antropologiczne*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, red. S. Laguna, Włocławek 1968, s. 7–52; *Ludzkie szczątki kostne z grobowca kultury pucharów lejkowatych (nr 1) w Gaju, pow. Koło (z badań W. Chmielewskiego w l. 1950–1951)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1971, nr 18, s. 113–115; *Ludzkie szczątki kostne z cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 1 w Sarnowie, pow. Włocławek (z badań W. Chmielewskiego w l. 1950–1951)*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi” 1970, nr 17, s. 116–120; *Analiza antropologiczna materiałów kostnych z cmentarzyska kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 1 w Sarnowie, pow. Włocławek — z grobowca 8*, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicz-

nego i Etnograficznego w Łodzi” 1970, nr 17, s. 121–123; *Prace wykopaliskowe na cmentarzysku przyszpitalnym i przykościelnym z wieku XVI–początków XIX (św. Duch) w Brześciu Kujawskim, pow. Włocławek, w l. 1954–1969*, „Komunikaty Archeologiczne”, Bydgoszcz 1972, s. 154–159; *Zróżnicowanie taksonomiczne ludności napływającej do Włocławka (woj. bydgoskie) na tle populacji miejskiej*, „Zeszyty Naukowe UŁ”, seria II, z. 36, 197, s. 67–72; *Oznaczanie wieku osobników z grobów ciałopalnych a średnie trwania życia*, w: *Metody, wyniki i konsekwencje badań kości z grobów ciałopalnych*, Poznań 1974, s. 99–104. (wspólnie z B. Łuczakiem); *Badania wykopaliskowe przy kościele farnym w Brześciu Kujawskim (lata 1976–1971)*, „Komunikaty Archeologiczne”, Bydgoszcz 1978, t. 2, s. 285–292; *Pochówki ciałopalne kultury łużyckiej z powiatu włocławskiego (mat. z Chelmicy Dużej i Dziadowa)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Zeszyty Naukowe UŁ”, seria II, z. 18, s. 3–44. (wspólnie z M. Beckerem i B. Łuczakiem); *Stale i okresowe migracje ludności z Brześćcia Kujawskiego (pow. Włocławek)*, „Acta Universitatis Lodzianis. Zeszyty Naukowe UŁ”, seria II, z. 18, s. 45–58; *Identyfikacja antropologiczna pochówków z osady kultury pucharów lejkowatych (KPL) w Sarnowie, stanowisko 1 A, woj. włocławskie*, „Sprawozdania Archeologiczne” 1986, t. 38, s. 91–107.

Ponadto publikował artykuły o charakterze sprawozdawczym w takich periodykach jak: „Notatki Płockie”, „Zeszyty Naukowe UŁ”, „Przegląd Antropologiczny”, „Sprawozdania Archeologiczne”.

Prof. Kapica należał do wielu komisji, stowarzyszeń i towarzystw, m.in.: Komitetu Antropologicznego i Nauk Demograficznych PAN; Polskiego Towarzystwa Antropologicznego, gdzie był członkiem Zarządu Głównego i Przewodniczącym Oddziału Łódzkiego; Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika; Polskiego Towarzystwa Biometrycznego; International Association of Human Biologist. Na podkreślenie zasługuje fakt, że był członkiem założycielem (od 1979 r.) WTN, do którego należał do śmierci.

Oprócz prowadzenia badań naukowych Kapica był wytrawnym dydaktykiem. Oprócz zajęć w macierzystej jednostce, prowadzonych w l. 1951–1998 prowadził zajęcia dla archeologów, socjologów, nauczycieli WF, medyków, nie tylko łódzkich uczelni, ale także przez kilka lat prowadził zajęcia dla studentów

Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wypromował ponad 100 magistrów oraz 6 doktorów.

Oprócz działalności badawczej czy dydaktycznej zajmował się także popularyzacją antropologii. Wygłaszał wiele odczytów m.in.: w Łodzi, Radomsku, Częstochowie, Włocławku, Brześciu Kujawskim. Prowadził także kursy dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich. Osobnym osiągnięciem na tym polu było współtworzenie pierwszego w Polsce filmu oświatowego z zakresu antropogenezy. Powstał on w 1973 r. w reżyserii Andrzeja Waltera. Film jest próbą przedstawienia różnic i podobieństw w budowie anatomicznej pomiędzy człowiekiem a naczelnymi. Autorzy, bazując na wykopaliskach archeologicznych i tablicach poglądowych pochodzących ze znanych na całym świecie i uznawanych za najlepsze dzieł współczesnych antropologów, starali się przedstawić teorię ewolucji. Film wyróżniono Dyplomem Honorowym w 1974 r. festiwalu Filmów Dydaktycznych.

Z. Kapica za czasów studenckich udzielał się także społecznie, działając w l. 40. w Związku Walki Młodych, ZMP, Związku Akademickim Młodzieży Polskiej. Od 1951 r. był członkiem ZNP, zaś od 1965 r. należał do PZPR.

Za zasługi był wielokrotnie odznaczany, m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi w 1975 r., odznaką „Za zasługi dla powiatu włocławskiego” w 1971 r., odznaką „Za zasługi dla województwa włocławskiego” w 1980 r., „Złotą Odznaką UŁ” w 1972 r., medalem „Nauka w Służbie Ludu” w 1981 r.

25 V 1953 r. zawarł związek małżeński z Barbarą Jadwigą z d. Mróz (córka Stanisława i Anny z d. Grębskiej, ur. 17 X 1930 r. w Tarnowie), z zawodu nauczycielką. 4 X 1970 r. urodziła się córka Monika.

Dr hab. Zdzisław Kapica, prof. UŁ, zm. 23 V 2013 r. i został pochowany na Cmentarzu Rzymsko-Katolickim św. Wojciecha w Łodzi przy ul. Kurczaki 81.

Akta osob. Zdzisław Kapica, Arch. UŁ, sygn. 15759; Arch. Katedry Antropologii UŁ; Arch. WTN; Krupiński T., *Informacja o osobach pracujących w zawodzie antropologa w Polsce*, „Przegląd Antropologiczny” 1988, t. 54, z. 1–2, s. 212, Poznań 1990. Fot. prof. Kapicy z arch. Katedry Antropologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Aleksander Andrzejewski

KARCZEWSKI ANTONI

(1895–1972) — kolejarz, prezes Koła Związku Zawodowego Kolejarzy we Włocławku

Urodził się 2 VI 1895 r. w Skierniewicach, w domu Piotra i Apolonii Kalisz. Pochodził z rodziny robotniczej. Od 1907 r. wychowywany samotnie przez matkę, co spowodowane było tragiczną śmiercią ojca w wypadku kolejowym przy pracy. Po ukończeniu dwóch klas Szkoły Realnej w Skierniewicach rozpoczął praktykę w miejscowym warsztacie ślusarsko-mechanicznym W. Karpińskiego (1911–1914), w trakcie której z wynikiem pozytywnym zdał egzamin rzemieślniczy.

Na krótko przed wybuchem I wojny światowej przeprowadził się do Będzina w Zagłębiu Dąbrowskim, podejmując pracę w Odlewni Żelaza i Zakładach Mechanicznych Stanisława Wizbeka. Jako ochotnik we IX 1914 r. wstąpił do armii rosyjskiej i został przydzielony do III Korpusu Syberyjskiego. Internowany w wyniku niemieckiej ofensywy. Przetrzymywany był w obozie jenieckim na terenie Rzeszy, skąd uzyskał zwolnienie w XII 1915 r. z nakazem zatrudnienia w parowozowni Skierniewice. Jednakże powrót i chwilowy pobyt w rodzinnym mieście zakończyło powtórne zatrzymanie. Skierowany do pracy w Maschinenbauanstalt Humboldt AG Köln-Kalk, przebywał tam w okresie 29 VIII 1916 r.–26 XI 1918 r., będąc pracownikiem (rzemieślnik ślusarz) wspomagającym działy budowy taboru kolejowego.

W Polsce niepodległej, kontynuując rodzinne tradycje, ponownie związał się z parowozownią Skierniewice. Wraz z rozpoczęciem wojny polsko-bolszewickiej został oddelegowany do Wojskowej Straży Kolejowej (1919–1920), natomiast w kolejnych l. dwudziestolecia międzywojennego pracował na kujawsko-wielkopolskich stacjach kolei wąskotorowej, gdzie zlokalizowane były warsztaty naprawcze z parowozowniami (Krośniewice, Kutno, Sompolno). Zakres obowiązków Karczewskiego ograniczał się początkowo do zadań montażowo-mechanicznych (13 XII 1927 r. złożył w Sompolnie egzamin mistrzowski rzemieślnika ślusarskiego), zaś w l. 30. XX w. pełnił on

K

już funkcję dyspozytora parowozowni i warsztatów, a od 1926 r. również i maszynisty.

Ważną rolę w życiu Karczewskiego odgrywało zaangażowanie w lokalne życie społeczne. Czynny strażak (w 1928 r. został mianowany komendantem Kolejowej Straży Pożarnej w Sompolnie), w 1919 r. wstąpił do Związku Zawodowego Kolejarzy, w l. 1926–1939 należał także do Związku Zawodowego Maszynistów w Polsce. W 1926 r. przyjął członkostwo Polskiej Partii Socjalistycznej. W l. okupacji hitlerowskiej ściśle współpracował z kutnowskim podziemiem partii, co wynikało z przeniesienia go przez władze niemieckie do parowozowni Kutno I I 1940 r.

Po zakończeniu II wojny światowej związał się na stałe z Włocławkiem, gdzie zamieszkał z rodziną przy ul. Dziewińskiej 1. Jeszcze w I 1945 r. – z pomocą Stanisława Orbidana i Władysława Winiarskiego — przeprowadził remont zdewastowanego parowozu, który odnalazł na terenie bocznicy w Mielęcinie. Dzięki wykonanym pracom 10 II 1945 r. udało się uroczyście przywrócić ruch kolejowy na trasie Kutno–Toruń. Pierwszy uruchomiony pociąg, złożony z lokomotywy i kilku wagonów towarowych, prowadzony przez Karczewskiego, kursował codziennie w relacji Włocławek–Toruń Stawki oraz Włocławek–Kutno Azory.

Do przejścia na emeryturę w 1958 r. pracował jako maszynista parowozu na stacji normalnotorowej Włocławek, pełniąc w międzyczasie funkcję dyspozytora parowozowni Kutno oraz parowozowni Włocławek Wąskotorowy (1949–1951). Niemniej aktywny pozostawał na polu społeczno-politycznym. W 1945 r. współorganizował we Włocławku Koło reaktywowanego Związku Zawodowego Kolejarzy (wybrany jego prezesem). Od 1948 r. członek PZPR, w l. 1950–1955 sekretarz Oddziałowej Organizacji Partyjnej wężła kolejowego Włocławek, w l. 1958–1965 sekretarz Terenowej Organizacji Emerytów Kolejowych we Włocławku, a od 1966 r. jej przewodniczący. Będąc nauczycielem zawodu rzemiosła ślusarskiego, współpracował ponadto z Cechem Ślusarzy i Blacharzy we Włocławku.

Zm. we Włocławku 25 VII 1972 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym przy al. Chopina (sektor 69, rząd 9).

Związek małżeński zawarł 19 XI 1919 r. z Janiną Siedlecką (1898–1992), z którą miał czworo dzieci: Annę (ur. 1923), Wandę Martę (1924–1924), Cze-

stawę Helenę (1927–1940) oraz Jana Antoniego (ur. 1931).

W okresie międzywojnia i PRL uhonorowany: Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości (1928), Odznaką Pamiątkową b. Wojskowej Straży Kolejowej (1938), Srebrnym Medalem Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych w Warszawie (1939), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1957) oraz Złotą Odznaką Honorowego Członka Związku Zawodowego Kolejarzy (1968). Tego samego roku, uchwałą Rady Państwa, otrzymał zaszczytne wyróżnienie Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski.

Arch. Państwowe w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Skierniewicach, sygn. 48, nr aktu 287/1895; Arch. Urzędu Stanu Cywilnego we Włocławku, Księga zgonów — m. Włocławek, nr aktu 156/1972; zbiory prywatne R. Sobczaka (fot., życiorys Antoniego Karczewskiego, dyplomy, wnioski o odznaczenia).

Ryszard Sobczak

KASPERKIEWICZ KAZIMIERZ

(1908–1980), pionier włocławskiej lekkiej atletyki, inż. chemik, działacz społeczny

Urodził się 5 VIII 1908 r. w Jędrzejowie w pow. jędrzejowskim, w ówczesnym woj. kieleckim, w rodzinie Karola Kasperkiewicza i Wandy z d. Wesołowskiej. Miał trzech braci: Jerzego, Witolda i Zbigniewa oraz dwie ss.: Jadwigę i Zofię. Ojciec był kupcem i prowadził w Jędrzejowie skład ap-

teczny. Ze względów ekonomicznych w 1913 r. rodzina przeprowadziła się do Włocławka i zamieszkała przy Nowym Rynku 3/4 (dzisiejszy pl. Wolności). W tym okresie ojciec założył Skład Materiałów Aptecznych, Farb, Perfumerii i Chemikaliów i Przyborów Fotograficznych przy ul. Nowej 37 (dzisiejsza ul. 3 Maja). Ojciec Kazimierza działał także na rzecz rozwoju miasta. Między innymi był jednym z inicjatorów

utworzenia Państwowego Żeńskiego Gimnazjum im. Marii Konopnickiej (ob. III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej). Wspierał także budowę Domu Harcerza we Włocławku.

Kazimierz Kasperkiewicz w l. 1918–1926 kształcił się w Państwowym Gimnazjum im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku, na wydziale matematyczno-przyrodniczym, które ukończył maturą państwową. W trakcie nauki wstąpił do szkolnej sekcji lekkoatletycznej, której opiekunem był Janusz Rej. 4 X 1925 r. na zawodach w Toruniu uzyskał wynik 11,3 s na dystansie 100 m. W czasie zawodów zorganizowanych we Włocławku 6 VI 1926 r. zwyciężył w biegu na 100 m z czasem 11,1 s, a także w konkursie skoku w dal wynikiem 6,35 m. Na przestrzeni lat 1924–1925 zdobył w zawodach lekkoatletycznych 9 medali w konkurencjach: biegowych na dystansach 100 m i 200 m, w skoku w dal i trójskoku. W wywiadzie dla „Przeglądu Sportowego” z 2 VII 1926 r. trener objazdowy Polskiego Związku Lekkiej Atletyki Szwed Thorwald Nohrling działający na zlecenie Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego przekazał: „Przyszłego rywala Szenajcha widzę w Kasperkiewiczu, który jest urodzonym sprinterem i skoczkiem w dal. Posiada rzadko spotykaną muskulaturę i siłę, a nade — wszystko wrodzoną szybkość. Zważywszy, że ma dopiero 17 lat, można widzieć w nim przyszłą gwiazdę lekkoatletyczną”. W X 1926 r. podjął studia na wydziale chemicznym Politechniki Warszawskiej. W VI 1933 r. obronił pracę dyplomową z chemii fizycznej, uzyskując stopień inż. (dypl. nr 3176 z 31 VIII 1933 r.). W okresie akademickim kontynuował sportową przygodę w uczelnianym klubie Akademickiego Związku Sportowego. W mistrzostwach stolicy, rozgrywanych w 1927 r. w parku im. Jana Sobieskiego (ob. Agrykola) uzyskał tytuł wicemistrza na 100 m (brak wyniku) oraz skoku w dal (6,39 m). W „Przeglądzie Sportowym” redaktor Tomasz Samandemi napisał: „Wielka rewelacja tegoroczna Kasperkiewicz z AZS-u, który pierwszym swym oficjalnym startem uzyskał wynik równy rekordowi Polski sprzed paru lat”. 26 V 1927 r. zadebiutował w reprezentacji Polski w trójmeczach bałtyckim Polska–Łotwa–Estonia w Rydze. W imprezie tej zajął 2. miejsce w skoku w dal, osiągając wynik 6,56 m, które wg dziennikarzy sportowych uznano za największą niespodziankę meczu. W jubileuszowych zawodach klubu Warta w Poznaniu 11 VI 1927 r. skoczył

w dal na odległość 6,63 m. W V tr. został powołany na międzynarodowe zawody we Lwowie, towarzyszące wystawie sportowej, w których zwyciężył na 100 m (11,4 s), a także był drugi w skoku w dal (6,44 m) i w biegu na 200 m (23,8 s). Ponadto z Czesławem Forsysem, Feliksem Małanowskim i Aleksandrem Szenajchem zdobył srebrny medal w sztafecie szwedzkiej (800 m+400 m+200 m+100 m) z rezultatem 3 30,8 min. W VIII Mistrzostwach Polski rozgrywanych w dniach 10–12 VII 1927 r. w Warszawie w niezwykle wyrównanym finale biegu na 100 m trójce zawodników, która osiągnęła ten sam czas (11,0 s) dopiero na podstawie wzrokowej analizy sędziów przyznano medale. Uznano, że Kasperkiewicz zajął 3. miejsce. O poziomie wspomnianego finału niech świadczy także fakt, że ówczesny rekord Polski na wymienionym dystansie Aleksandra Szenajcha z Warszawianki Warszawa wynosił 10,9 s. Kazimierz Kasperkiewicz wywalczył także srebrny medal w biegu na 200 m (23,2 s), a w rywalizacji na skoczni w dal zdobył brązowy medal z wynikiem 6,38 m. Ukoronowaniem udanych mistrzostw dla Kasperkiewicza było zdobycie wraz z kolegami z AZS-u Warszawa Zygmunt Weissem, Marianem Skierczyńskim i Władysławem Dobrowolskim złotego medalu w sztafecie 4×100 m z czasem 44,8 s. Na podstawie osiągniętych wyników sportowych w VIII 1927 r. otrzymał powołanie na mecz lekkoatletyczny Polska–Jugosławia, który rozegrano w Zagrzebiu. Wraz z Aleksandrem Szenajchem, Stefanem Sikorskim i Władysławem Dobrowolskim zwyciężył w biegu rozstawnym 4×100 m z rezultatem 44,0 s, który stał się nowym rekordem Polski. Rywalizację na skoczni w dal zakończył drugą lokatą (6,64 m). We IX tr. ponownie reprezentował kraj w meczu z Czechosłowacją w Warszawie. W sztafecie 4×100 m z drużyną zajął pierwsze miejsce z wynikiem 44,0 s.

Osiągnięte sukcesy sportowe spowodowały powołanie go przez Ogólnopolskie Środowisko Akademickie do reprezentacji Polski na II Letnie Mistrzostwa Świata Studentów (później nazwane Uniwersjadą), które rozegrano od 29 X do 11 XI 1927 r. w Rzymie. W biegu finałowym na dystansie 200 m zdobył brązowy medal z czasem 22,8 s (zwyciężył Węgiek Paitz wynikiem 22,4 s). Startował także w finałach innych konkurencji, takich jak: 100 m z czasem 11,2 s, zajmując szóste miejsce (w eliminacjach 11,0 s), skok w dal — wynikiem 6,52 m uplasował się na piątym

K

miejscu oraz w sztafecie 4×100 m ze Stefanem Kostrzewskim, Zygmuntem Weissem i Wojciechem Trojanowskim rezultatem 45,4 s zajął piątą lokatę. Rywalizację sztafet szwedzkich z Józefem Korolkiewiczem, Feliksem Malanowskim i Zygmuntem Weissem z wynikiem 2,04.8 s zakończył na piątym miejscu.

Redaktor J. Szyszko Bohusz w „Tygodniku Ilustrowanym Stadjon” w artykule *Lekkoatletyka polska w 1927 r.* napisał: „Naszą czołową klasę w sprintach stanowili Szejnach, Dobrowolski, Rothert, Weiss i Kostrzewski. Nadzieja przyszłości to — Gumpłowicz, Jaworski, Rojek, Maszewski i Kasperkiewicz”.

Zwieńczeniem bardzo bogatego pod względem sportowym sezonu było powołanie Kasperkiewicza do obozu olimpijskiego PZLA (kadry olimpijskiej) na Igrzyska Olimpijskie w Amsterdamie w 1928 r. Zajęcia treningowe w sezonie przygotowawczym realizował pod kierunkiem znanego estońskiego trenera Aleksandra Klumberga-Kolmperego, brązowego medalisty olimpiady w Paryżu w 1924 r. W VI 1928 r., startując w Mistrzostwach Warszawy, zajął drugie lokaty w biegach 100 m (brak wyniku) i 200 m (23,6 s), a konkurs w skoku w dal z wynikiem 6,50 m zakończył na trzecim miejscu. W Mistrzostwach Polski w Warszawie w 1928 r. wystąpił w finale biegu na 100 m (brak wyniku), a w trakcie biegu sztafetowego 4×100 m z zespołem AZS Warszawa doznał kontuzji i zespół nie ukończył konkurencji. Skutki długotrwałego leczenia po urazie spowodowały obniżenie formy Kasperkiewicza. Nie uzyskał norm kwalifikacyjnych PZLA na olimpiadę i z początkiem 1929 r. zakończył karierę sportową.

Rekordy życiowe Kazimierza Kasperkiewicza w porównaniu z rekordami Polski ówczesnych lat:

— 100 m — czas: 11,0 s (Warszawa 1927 r.), RP — Aleksander Szenajch 10.9 s, 1925 r.;

— 200 m — czas: 22,8 s (Rzym 1927 r.), RP — Zygmunt Weiss 22,6 s 1925 r.;

— skok w dal 6,64 m (Zagrzeb 1927 r.), RP — Stefan Sikorski 6.76 m 1926 r.

Rekordy Polski Kazimierza Kasperkiewicza w biegach sztafetowych 4×100 m:

— reprezentacja Polski w składzie: Kazimierz Kasperkiewicz, Stefan Kostrzewski, Marian Skierczyński i Władysław Dobrowolski, czas 44,9 s, Poznań 1927 r.;

— reprezentacja AZS w składzie: Zygmunt Weiss, Kazimierz Kasperkiewicz, Marian Skierczyński i Władysław Dobrowolski, czas 44,8 s, Warszawa 1927 r.;

— reprezentacja Polski w składzie: Aleksander Szejnach, Kazimierz Kasperkiewicz, Stefan Sikorski i Władysław Dobrowolski, czas 44,0 s, Zagrzeb 1927 r.;

— reprezentacja Polski w składzie: Władysław Dobrowolski, Aleksander Szejnach, Kazimierz Kasperkiewicz i Stefan Sikorski, czas: 44,0 s, Warszawa 1927 r.

„Królowa sportu” (lekkoatletyka) była jego życiową pasją, a w szczególności biegi sprinterskie i skok w dal. Był pierwszym najbardziej utytułowanym wrocławskim lekkoatletą lat 20. ubiegłego wieku. Odnosił sukcesy na arenie ogólnopolskiej i międzynarodowej. Tym samym stworzył podwaliny tej dyscypliny sportowej we Wrocławku.

Po ukończeniu studiów w 1933 r. powrócił do Wrocławka i po śmierci ojca prowadził skład apteczny przy ul. 3 Maja 37. Od 17 IX 1933 r. do 15 X 1934 r. odbył służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, zakończoną promocją na stopień ppor. Po szkoleniu wojskowym powrócił do Wrocławka i w trakcie działalności handlowej uzupełnił kwalifikacje zawodowe ukończeniem w 1938 r. kursu drogistowskiego (dawn. nadającego uprawnienia właścicielowi lub sprzedawcy w drogerii) i uzyskaniem zdolności (stopnia) na materialistę (osobę trudniącą się sprzedażą materiałów aptecznych i farb), świadectwo nr ZIF-III-28-2. Do wybuchu II wojny światowej należał do Związku Inżynierów Chemików i Związku Drogistów Polskich. Postanowieniem prezesa Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 14 III 1939 r. został zastępcą ławnika Sądu Pracy przy Sądzie Grodzkim we Wrocławku.

24 VIII 1939 r. zmobilizowano go do VIII Płockiego Pułku Artylerii Lekkiej w Płocku, do 8. palu 5. baterii, w którym objął funkcję oficera ogniowego. W czasie kampanii wrześniowej walczył w szeregach pułku w składzie 8 Dywizji Piechoty w okolicach Mławy i Nowego Dworu. 29 IX 1939 r. w Modlinie nastąpiło podpisanie kapitulacji jednostki. Od X 1939 r. był jeńcem stalagów w Działdowie, Toruniu i Stargardzie Pomorskim, pod numerem obozowym 15371 II D. Od II 1940 r. był jeńcem oflagu w Arnswalde (Choszczno, ob. woj. zachodnio-pomorskie). Od V 1940 r. do 25 I 1945 r. przebywał w oflagu II C w Woldenbergu (Dobiegniew, ob. woj. lubuskie), m.in. z aktorami Kazimierzem Rudzkim i Zdzisławem Mro-

żewskim oraz wrocławskim polonistą Włodzimierzem Gniazdowskim. Pobyt w oflagu tak wspominał współwięzień Marian Brandys: „Oflag II C był typowym obozem jenieckim dla Polaków. W Woldenbergu ludzie nie ginęli pod obcasami esesmanów jak w Oświęcimiu. Terapia woldenbergska polegała na doprowadzaniu ludzi do obłędu”.

Po zakończeniu wojny 10 II powrócił do Włocławka i od 15 tegoż miesiąca do 31 VIII 1946 r. został nauczycielem chemii i fizyki w II Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Marii Konopnickiej. Od 1 IX 1946 r. do 31 VIII 1951 r. uczył w I Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Ziemi Kujawskiej. W trakcie pracy uzupełniał kwalifikacje zawodowe i w 1947 r. uzyskał dypl. nauczyciela szkół średnich, a w 1951 r. ukończył kurs metodyczno-pedagogiczny dla nauczycieli przedmiotów zawodowych. W l. 1950–1952 był zastępcą dyrektora w Technikum Papierniczym Ministerstwa Przemysłu Chemicznego we Włocławku. W okresie 1952–1961 pracował jako starszy inż. technolog, a od 1961–1967 pełnił funkcję kierownika laboratorium chemicznego w Zakładach Celulozowo-Papierniczych we Włocławku. Kolejny etap zatrudnienia dotyczy okresu lat 1967–1973, w którym to pełnił różne funkcje w Zakładach Azotowych we Włocławku, m.in. był starszym inspektorem nadzoru w Zakładzie Nawozów (1967 r.). Od 1968 r. piastował funkcję starszego technologa, ponadto prowadził Zakładowy Ośrodek Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej, w której pełnił rolę tłumacza, a także weryfikatora literatury technicznej. Od 1971 r. był kierownikiem działu informacji technicznej i ekonomicznej, do uzyskania uprawnień emerytalnych w 1973 r.

Na przełomie lat 1947–1948 należał do Polskiej Partii Socjalistycznej, od 1948 do 1956 r. był członkiem PZPR. Należał również do różnych związków: Naczelnej Organizacji Technicznej, ZBoWiD, Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego oraz Miejskiego Komitetu Opieki Społecznej. W 1976 r. został wybrany do pierwszego zarządu Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego we Włocławku, gdzie pełnił funkcję sekretarza zarządu. Wraz z Tadeuszem Sławińskim oraz innymi absolwentami szkoły działał w Kole Wychowanków LZK we Włocławku. Był także aktywnym członkiem Koła Woldenberczyków w Dobiegniewie. W V 1970 r. zamieszkał z rodziną na osiedlu Zazam-

cze, gdzie był inicjatorem osiedlowych czynów społecznych, w tym budowy stadionu leśnego. W trakcie pracy zawodowej opublikował 3 artykuły w prasie technicznej i wdrożył 2 wnioski racjonalizatorskie dotyczące produkcji nawozów sztucznych.

Za działalność sportową, zawodową i społeczną był wielokrotnie nagradzany: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1977 r.), Medalem Rady Państwa „Za zwiycięstwo i wolność” (1945 r.), Złotą Odznaką Naczelnej Organizacji Technicznej (1961 r.), Medalem 50-ciolecia Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego, okolicznościowym medalem X wieków Włocławka oraz dyplomem uznania za całokształt pracy zawodowej i społecznej w Zakładach Azotowych we Włocławku.

W l. kariery sportowej zdobył łącznie 32 medale w zawodach rangi lokalnej, regionalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej.

27 II 1945 r. zawarł związek małżeński z Zofią Mitlejner. Mieli czworo dzieci: Danutę (lekarka psychiatra), Ewę (mgr inż. chemii), Grażynę (nauczycielka matematyki) oraz syna Tomasza (inż. elektryk).

Kazimierz Kasperkiewicz zm. 19 II 1980 r. we Włocławku i został pochowany w grobie rodzinnym na miejscowej nekropolii przy ul. Chopina, sektor 48, rząd I, nr grobu 12.

Art. *Karty z historii polskiego przemysłu chemicznego*, nr 15 z 1996 r.; akta pers. Kazimierza Kasperkiewicza; „Tygodnik Ilustrowany Stadjon” 1926 r.; *Biuletyny Przewodniczkę oddziału PTTK we Włocławku* 95/2009; „Przegląd Sportowy” z lat 1925–1928; „Przewodnik Ilustrowany po Włocławku” 1922, V; Brandys M. *Wyprawa do oflagu*, Warszawa 1955 r.; inf. z arch. Muzeum Woldenberczyków w Dobiegniewie; *Historia Finałów Mistrzostw Polski 1920–2007 konkurencje męskie*, Szczecin–Warszawa 2008; Kurzyński H, Pietkiewicz S., Rozum J., Wołejko T.; Jarzębowski R., *Włocławski sport*, WTN, Włocławek 1992; relacje córki Ewy Kasperkiewicz oraz dokumenty i zdjęcie z arch. rodzinnego.

Paweł Lankiewicz

KAWAŁKO JAN

(1934–2009), ks., członek zgromadzenia orionistów FDP (Małe Dzieło Bożej Opatrzności), proboszcz parafii Najświętszego Serca Jezusowego we Włocławku, budowniczy kościoła parafialnego

Urodził się 4 I 1934 r. jako jedyny syn i najmłodsze z siedmiorga dzieci w rodzinie Wojciecha i Wiktorii z d. Kurkowskiej, w kolonii Zalesie, pow. Lipsko k. Zamościa, wówczas diecezja lubelska, ob. lubaczowsko-zamojska. W swojej miejscowości parafialnej Lipsko ukończył szkołę podstawową.

W 1949 r. podjął naukę w szkole średniej w Zduńskiej Woli, będącej jednocześnie niższym seminarium zgromadzenia orionistów. W l. 1951–1952 odbył nowicjat wprowadzający w życie zakonne Zgromadzenia Bożej Opatrzności, zakończony złożeniem profesji zakonnej. W 1952 r. podjął, również w Zduńskiej Woli, studia w wyższym seminarium tegoż zgromadzenia zakonnego.

Święcenia kapłańskie otrzymał w Zduńskiej Woli 13 VII 1958 r. W pierwszych l. posługi kapłańskiej 1958–1960 pracował jako katecheta w Kaliszu, a następnie w placówkach swego zgromadzenia w Otwocku i Celestynowie 1960–1963. Skierowany do Warszawy przebywał we wspólnocie zgromadzenia na ul. Barskiej 1963–1968, posługując jednocześnie jako wikariusz w par. Matki Bożej Królowej Polski na ul. Opaczewskiej, a przez kilka miesięcy jako wikariusz par. św. Jakuba. Od 30 XI 1968 r. został przełożonym wspólnoty zakonnej we Włocławku i administratorem prowadzonej tam przez zgromadzenie par. Najświętszego Serca Jezusowego, a dopiero od 29 XI 1983 r. jej proboszczem. Już w pierwszym roku swojej pracy rozbudował kaplicę filialną we wsi Warząchewka wchodzącej w skład parafii. W parafii rozwinął opiekę nad chorymi i ubogimi. Jego praca kapłańska sięgała poza granice parafii. W l. 1974–1989 był wicedziekanem dek. Włocławek II, a następnie do końca pobytu we Włocławku dziekanem. W l. 1979–1983 był spowiednikiem alumnów włocławskiego seminarium diecezjalnego. Za swoje zasługi, na wniosek

bpa Jana Zaręby, 27 XI 1984 r., został odznaczony papieskim krzyżem „Pro Ecclesia et Pontifice”. W l. 1985–1991 był radnym prowincjalnym. Dziełem życia było wybudowanie od podstaw, mimo niesłychanych przeszkód, kościoła parafialnego we Włocławku przy ul. Ostrowskiej.

Od 1935 r., czyli od powstania w najuboższej wówczas dzielnicy Włocławka, zwanej Grzywno, par. pw. Najświętszego Serca Jezusowego, za świątynię służyła kaplica przy domu zakonnym na ul. Leśnej, rok wcześniej tu zamieszkałych księży orionistów. Mat. budowlane gromadzone z myślą o przyszłym kościele parafialnym zagrabili niemieccy okupanci. Po wojnie par. podjęła ideę budowy kościoła na nowo. Za zgodą władz miejskich aprobujących powstanie w tym miejscu kościoła w 1948 r. zakupiono na terenie parafii, przy ul. Żytniej 66/68, działkę o powierzchni 10 tys. metrów kwadratowych. Wkrótce jednak, praktyki lat stalinowskich całkowicie uniemożliwiły realizację planu budowy. Po przełomie październikowym 1956 r. par. i Kuria Diecezjalna wróciły do tej sprawy. W roku 1958 Prezydium MRN we Włocławku nie wydało zgody na budowę kościoła na ul. Żytniej, motywując, iż obecny (przy ul. Leśnej) o powierzchni 133 m kw. jest — dla parafii liczącej już kilka tysięcy wiernych — wystarczająco wielki. Ponowną próbę uzyskania zezwolenia na budowę kościoła podjął w 1971 r. ks. Kawałko, po zmianach centralnych władz partyjnych i państwowych spowodowanych krwawo stłumionymi strajkami na Wybrzeżu w XII 1970 r. Prośba pozostała bez odpowiedzi. Natomiast 11 XII 1972 r. par. i władze diecezjalne otrzymały pismo od bydgoskiej Okręgowej Dyrekcji Inwestycji Miejskich żądające dobrowolnego odstąpienia działki przy ul. Żytniej, zakupionych pod budowę świątyni pod budowę osiedla mieszkaniowego. Propozycja dobrowolności była fikcyjna, gdyż w tym samym piśmie zakomunikowano, iż w przypadku odmowy działki zostaną odebrane w drodze wywłaszczenia. Nic nie dały odwołania do władz wojewódzkich. Również nic nie dało pismo opatrzone podpisami 4 tys. parafian zawieszono do premiera w II 1973 r. przez specjalną delegację, a jego odpis do Edwarda Gierka, I sekretarza KC PZPR. Mimo iż w petycjach, których niewątpliwym inspiratorem był ks. Kawałko, proponowano, aby władze — w razie niemożności zmiany planów budowy osiedla — przydzieliły na terenie parafii inny pl. pod budowę świątyni, apele te pozostały bez echa.

Kulminacja represji nastąpiła w V tr. Pod osłoną milicji, jeszcze przed aktem wywłaszczenia, na plac przeznaczony pod kościół, wprowadzono ekipy robocze, które natychmiast rozpoczęły wykopy pod blok mieszkalny i pawilony handlowe. Kiedy pojawił się tam powiadomiony o najściu ówczesny bp włocławski, Jan Zaręba, funkcjonariusze MO ściągnęli dodatkowe dwa samochody milicji, aby zademonstrować swoją siłę. Odmówiono też zgody na tradycyjną procesję w uroczystość Bożego Ciała, podając jako przyczynę konieczność zapewnienia bezpieczeństwa i ładu na ulicach miasta. Wydział Finansowy wszedł na hipotekę parafii dla ściągnięcia kary w wysokości 60 tys. złotych za odmowę prowadzenia księgi inwentarzowej. Nieznany sprawca strzelał z broni palnej w okno pokoju ks. Kawałki, co władze tłumaczyły jako przypadek zabłąkania kuli, ze — skądinąd odległych — terenów wojskowych. Dokumenty zgromadzone w IPN dowodzą, że ks. był inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa, jego kazania nagrywane i przekazywane do Wydziału ds. Wyznań, który z kolei przedstawiał księdza jako przeciwnika ustroju.

Dopiero w 1979 r., niewątpliwie w efekcie wyboru kard. Wojtyły na papieża, władze państwowe, nadal tworząc trudności formalne, przyznały, w zamian za bezprawnie zabrany, teren pod budowę kościoła przy ul. Ostrowskiej. Faktyczne budowanie kościoła mógł rozpocząć ks. Kawałko dopiero po wydanym w 1981 r. pozwoleniu władz wyznaniowych. Budowanie trwało 11 lat. Nie tylko ze względu na dość nowatorską w kształcie bryłę świątyni zaprojektowanej przez prof. Leopolda Tarszkiewicza z Gdańska i związane z tym trudności techniczne. 26 IV 1984 r., akurat gdy ks. Kawałko wyjechał w sprawach budowy, wczesnym popołudniem, w godzinę po zakończeniu prac, we wnętrzu wypełnionej drewnianymi rusztowaniami świątyni, wybuchł pożar. Żar był tak wielki, że w okolicznych blokach popękały od niego szyby, a kilka osób doznało oparzeń skóry. Ogień, gaszony niezbyt udolnie, zniszczył niezbędne dla kontynuowania prac rusztowania, ale na szczęście nie naruszył stabilności murów. Oficjalna wersja śledcza, propagowana w mediach, ale nieprzyjęta przez opinię publiczną, wskazywała na zaproszenie ognia przez pracujących wcześniej spawaczy. Pożar spowodował znaczne opóźnienie w dokończeniu budowy. Ks. Kawałko mimo pogarszającego się stanu zdrowia doprowadził ją do końca i doczekał jej poświęcenia w Wielkanoc

19 IV 1992 r. Konsekracja świątyni została dokonana w 2004 r.

Od 1 VII 1993 r. został przełożonym domu zakonnego w Warszawie i dyrektorem nowicjatu zgromadzenia w Aninie. Od 2002 r. pomagał w domu w Płochocinie. Od 2004 r. do początków 2009 r. był ojcem duchowym alumnów seminarium zakonnego w Zduńskiej Woli. Dotknięty chorobą znalazł się w hospicjum w Wołominie. Zm. 29 X 2009 r. Po liturgii żałobnej w swojej dawnej włocławskiej parafii Najświętszego Serca Jezusowego, został pochowany w grobowcu zgromadzenia oriońskiego w Zduńskiej Woli.

AKDWł Akta par. Najświętszego Serca Jezusowego 1945–1996; AIPN sygn. By 251/183 Wydział ds. Wyznań Włocławek, k. 63, 137–139, 142; (al), *Pożar kościoła we Włocławku*, „Gaz. Kuj.” 1984, 27 IV; Lewandowski A., *Groźny pożar we Włocławku*, „Gaz. Kuj.” 1984, 28–29 IV, s. 1–2; Krysiak J., *Cudu nie było...*, „Kujawy” 1984, nr 20, 16–22 V, s. 6; *Odeszli do wieczności (1933–2020)*, Zgromadzenie Zakonne Małe Dzieło Boskiej Opatrzności — Orioniści Prowincja Polska, 2020; Poniński A., *Serce Jezusa gorejące...*, „Ład Boży” 1984, nr 13, 24 VI, s. 12; 1984, nr 14, 8 VII, s. 8; <http://www.unangelo.it/Necrologio Figli della Divina Provvidenza> [dostęp: 30 V 2021 r.]. Źródło fotografii: <http://www.unangelo.it/figli%20della%20Divina%20Provvidenza/K/Kawalko%20Jan.htm>

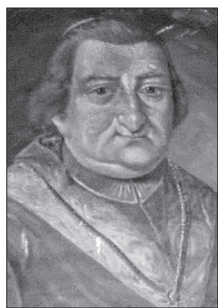
Antoni Poniński

KOBIELSKI FRANCISZEK ANTONI

(1679–1755), h. Poraj, bp sufragan oraz archidiacon włocławski, następnie bp ordynariusz — kolejno: kamieniecki i łucki

Urodził się jesienią 1679 r. (ochrzczony 22 X) w Dziepułciu (par. Dmenin w ówczesnym archidiaconacie uniejowskim archidiecezji gnieźnieńskiej), położonym pomiędzy Radomskiem i Przedborzem, jako syn późniejszego łowczego rawskiego Mikołaja Stanisława Kobielskiego oraz jego trzeciej żony Teresy z Tarnowskich. Miał braci Samuela Stanisława (doszedł do urzędu stolnika sieradzkiego) i Jana, a także ss. Jądwigę, Krystynę, Elżbietę oraz Annę, spośród których pierwsza wyszła za mąż pierwier za Gabriela

Turskiego, a następnie za Adama Wołłowicza, będąc matką późniejszego bpa Antoniego Erazma Wołłowicza i babką tak samo mającego należeć do grona episkopatu Feliksa Pawła Turskiego. Przeznaczony w młodości do stanu duchownego (tonsurę i święcenia niższe otrzymał w III 1701 r. w Łowiczu), Franciszek Antoni Kobielski kształcił się pod kierunkiem pijarów, zyskując po śmierci ojca w 1698 r. protekcję ze strony ówczesnego sufragana krakowskiego Stanisława Szembeka, który w 1700 r. został pasterzem diecezji wrocławskiej (następnie prymasem). Zapewne dzięki jego poparciu otrzymał w IV 1705 r. kanonikat w kapitule kolegiackiej w Wiślicy oraz probostwo w Piaskach Wielkich, dopiero po tym przyjmując święcenia subdiakonatu (19 XII 1705), diakonatu (27 II 1706) oraz prezbiteratu (3 IV 1706). Już jako kapłan wysłany został w 1707 r. do Rzymu, gdzie — korzystając z trzyletniego stypendium (przełużonego później o kolejny rok) z niegdyś fundacji bpa krakowskiego Jakuba Zadzika — odbywał do 1711 r. studia w zakresie prawa kościelnego, których nie uwieńczył stopniem naukowym.

W trakcie trwania studiów rzymskich przyjęty na członka kapituły katedralnej w Krakowie na Wawelu (1708) oraz prymasowskiej kapituły kolegiackiej w Łowiczu (1709), po powrocie do kraju zrezygnował z kanonii wiślickiej i probostwa w Piaskach Wielkich, miast czego został w 1714 r. kan. kapituły metropolitalnej w Gnieźnie, a z kolei w 1717 r. prepozytem katedralnym krakowskim (wcześniej uzyskał również dziekanat kolegiaty w Warszawie, następnie też w Kielcach). Kilukrotnie delegowany do Trybunału Koronnego, w 1720 r. sprawował obowiązki jego wiceprezydenta, będąc również deputatem kapituły gnieźnieńskiej i krakowskiej na sejmy Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Po śmierci w 1721 r. swego dotychczasowego protektora, prymasa Stanisława Szembeka, którego uroczystym pogrzebem w Gnieźnie przyszło mu się zająć, zyskał protekcję kuzyna zmarłego, bpa wrocławskiego Krzysztofa Antoniego Szembeka. On właśnie desygnował go na wakującą po śmierci Wojciecha Ignacego Bardzińskiego miejscową sufraganie, przedstawiając kandydaturę Stolicy Apostol-

skiej pismem z 8 XI 1723 r. Dopiero w rok później przeprowadzony został w XII 1724 r. proces informacyjny, a 23 VII 1725 r. nowy papież Benedykt XIII udzielił Franciszkowi Antoniemu Kobielskiemu prowizji na godność bpa tytularnego Antaeopolis.

Konsekracja elekta, dopełniona przez K.A. Szembeka (wg innych przez prymasa Teodora Andrzeja Potockiego), odbyła się przed 11 XI 1725 r. (od tego dnia prowadzona była przezeń księga czynności pontyfikalnych, zabrana później po przenosinach do Łucka) i została uczczona panegirycznym pt. *Flos patrum, prae-sul rosens, antistes ad purpuras candidatus*, ogłoszonym drukiem przez pijarów z kolegium warszawskiego. Wtedy również F.A. Kobielski wszedł do grona kapituły katedralnej we Włocławku (instalowany 9 V 1725 r. w osobie prokuratora, kan. Andrzeja Sokołowskiego), której w I 1726 r. został scholastykiem (na mocy instytucji z 24 XII 1725 r.), natomiast w XII 1732 r. archidiakonem. Ponadto od I 1726 r. posiadał probostwo w Gniewie na Pomorzu Gdańskim, niemniej szczególnie bliskie związki łączyły go nadal z diecezją krakowską, w której w tymże roku sprawował zastępczo obowiązki sufragana u boku miejscowego ordynariusza Konstantego Felicjana Szaniawskiego (niegdyś bpa wrocławskiego). Tamże w Krakowie przyszło mu również czuwać nad przebiegiem uroczystości pogrzebowych Augusta II, Jana III i królowej Marii Kazimiery dn. 15 I 1734 r., jak również był współkoronator w katedrze na Wawelu nowego władcy Rzeczypospolitej — Augusta III (17 I 1734), zostając następnie kanclerzem, a zarazem spowiednikiem jego małżonki Marii Józefy Habsburżanki.

Od tego monarchy otrzymał wówczas obietnicę promocji na wakujące biskupstwo chełmińskie, na które — po rywalizacji obu kandydatów — wstąpił jednak dotychczasowy sufragan poznański Adam Stanisław Grabowski (26 IX 1736), podczas gdy F.A. Kobielski musiał zadowolić się uboższym biskupstwem kamienieckim, na które prowizji udzielił mu 19 XI 1736 r. papież Klemens XII. Kanoniczną zgodę na objęcie stolicy biskupiej w Kamieńcu Podolskim dotychczasowy sufragan wrocławski wyraził 22 I 1737 r. we Włocławku, wykonując też wówczas — na ręce ordynariusza K.A. Szembeka — wymaganą przysięgę na wierność następcy św. Piotra, który ze swej strony zezwolił mu zachować nadal godność archidiakona wrocławskiego przez okres pięciu lat. Już jednak na niedługo przed 4 IX 1737 r. nowy biskup kamie-

niecki zrezygnował z tej pralatury, nie okazując również woli dalszego wspomagania *in pontificalibus* (na co tak samo wyraził zgodę papież) pasterza diecezji wrocławskiej, od którego to momentu kontakty F.A. Kobielskiego z wrocławskim środowiskiem kościelnym miały charakter wyłącznie sporadyczny.

Jurysdykcję w powierzonym mu biskupstwie kresowym objął 17 II 1737 r. za pośrednictwem delegowanego po temu miejscowego archidiakona, natomiast ingres do katedry w Kamieńcu Podolskim odbył 8 XII tr. W czasie krótkich rządów w diecezji kamienieckiej lokalnym sprawom poświęcał niemało uwagi (m.in. w 1738 r. wydał list pasterski do duchowieństwa), jakkolwiek w dużo większej mierze absorbowały go wydarzenia życia politycznego kraju, w których aktywnie uczestniczył. Rychłą translacją Franciszka Antoniego Kobielskiego z biskupstwa kamienieckiego na łuckie, postanowiona przez króla Augusta III jeszcze na przełomie lat 1738–1739, uzyskała 30 IX 1739 r. aprobatę ze strony papieża Klemensa XII. Na stolicy biskupiej w Łucku zasiadał przez ponad piętnaście lat, 3 VIII 1744 r. będąc przez króla Augusta III uhonorowanym w Warszawie insygniami Orderu Orła Białego. W okresie swego pasterzowania m.in. koronował 8 IX 1749 r. łaskami słynący obraz Matki Bożej Łuckiej w tamtejszej katedrze, osadził w Brańkowie trynitarzy (1740), konsekrował kościół jezuitów w Winnicy (1741), jak też wydatnie przyczynił się do wzbogacenia wystroju świątyni kolegiackiej w Janowie Podlaskim, fundując przy niej dzwonnice, a we wnętrzu czterdziestodwugłosowe organy, cztery ołtarze boczne oraz stalle kanonickie dla członków kapituły janowskiej. W tym też mieście najczęściej rezydował i tam zm. 27 I 1755 r., niedługo przedtem przybrawszy na koadiutora z prawem następstwa swego siostrzeńca Antoniego Erazma Wołowicza, który — zostawszy kolejnym biskupem łuckim — sprawił wujowi we wnętrzu kolegiaty pw. Przenajświętszej Trójcy w Janowie Podlaskim okazały pomnik nagrobny (wraz z portretem), zaprojektowany przez wybitnego włoskiego architekta Franciszka Placidiego. W jej podziemiach, w dostępnej dla zwiedzających krypcie biskupiej pod prezbiterium, zachowała się barokowa trumna F.A. Kobielskiego, na jubileusz dwustulecia diecezji podlaskiej w 2018 r. poddana (wraz z trzema innymi — biskupów A.E. Wołowicza, A.S. Naruszewicza i J. Twarowskiego — tam się znajdującymi) renowacji oraz konserwacji.

Chodyński S., *Biskupi sufragani*, nr 30, s. 69–70; *Deputaci Trybunatu Koronnego 1578–1794. Spis, t. 4 — 1701–1750*, oprac. W. Bondyra, Warszawa 2017, s. 163, 209; Hewner K., *Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy. Świadek dziewięciu stuleci*, Kruszwica 1998, s. 79; Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych (podług źródeł archiwalnych)*, t. 2, Gniezno 1883, s. 261–263; t. 4, Gniezno 1883, s. 569; *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, oprac. M. Dębowska, Kraków 2017, s. 283 (nr 2413), 284–285 (nr 2416–2427 i 2429), 287 (nr 2444), 288 (nr 2454), 511 (nr 4656), 522 (nr 4755–4756), 548 (nr 5002), 582 (nr 5234); *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705–2008*, oprac. M. Męclewska, Warszawa 2008, s. 174 nr 256; Królik L., *Kapituła kolegiacka w Warszawie do końca XVIII wieku*, Warszawa 1990, s. 191 nr 103; tenże, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983 [Biały Dunajec–Ostróg 2017], passim; Librowski S., *Kapituła katedralna wrocławska. Zarys dziejów i organizacji*, Włocławek 1949, s. 138–139; Łętowski L., *Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich*, t. 3, Kraków 1852, s. 131–133; Mirończuk R., *Janów Biskupi. Miasto rezydencjonalne biskupów łuckich (1465–1796) i podlaskich (1818–1867)*, Kraków 2019, wg indeksu; Mucha J., *Organizacja diecezji kamienieckiej do 1795 roku*, „Rocz. Teol. Kanon.” 1983, t. 30, z. 4, s. 105, nr 46; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 29, 225; Nitcecki P., *Biskupi*, kol. 207; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 218; Nowicki T., *Słownik biograficzny rządców parafii archidiaconatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2003, s. 104–105; *Polskie procesy informacyjne przed pro wizjami biskupów i opatów w seriach: «Processus Consistoriales» i «Processus Datariae» Archiwum Watykańskiego (1588–1906)*, oprac. W. Cichosz, H. Fokciński, U. Głowacka-Maksymiuk, M. Pukianiec, E. Reczek, K. Sadowska i T. Zdziech (*Katalog mikrofilmów i zapisów cyfrowych. Wykaz Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie i Punktu Konsultacyjnego w Warszawie*), Warszawa 2015, s. 44 (nr 299), 46 (nr 337), 47 (nr 350); Prokop K.R., *Biskupi kamienieccy od średniowiecza do współczesności. Szkice biograficzne*, Biały Dunajec–Ostróg 2007, s. 278–287; tenże, *Episcoporum Poloniae coetus. Szkice prozopograficzne z dziejów hierarchii kościelnej na ziemiach polskich w minionych stuleciach*, Kraków 2017, s. 515–517; tenże, *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.). Prawodawstwo — Lokalizacja pochówków — Formy komemoracji*,

Kraków–Warszawa 2020, s. 109, 131; tenże, *Rzymskokatolicy biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach ruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej)*, Warszawa–Drohiczyń 2014, s. 211–214; tenże, *Stolice tytularne biskupów Kościoła katolickiego wpisanych w dzieje ziem polskich (XIII w.–2014 r.)*, Kraków 2014, s. 50, 244; tenże, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 151–156; [Pruszkowski J.], *Janów Biskupi, czyli Podlaski, z dawnych i współczesnych źródeł*, Kraków 1897, s. 77–85; Przybyszewski B., *Katalog kanoników krakowskiej kapituły katedralnej w XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 73–74; Szczepaniak J., *Duchowieństwo diecezji krakowskiej w XVIII wieku. Studium prozopograficzne*, Kraków 2010, s. 611–612; tenże, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, t. 2, Kraków 2008, s. 481; tenże, *Spis prałatów i kanoników kapituły katedralnej oraz kapitul kolegiackich diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 13, 16, 51; tenże, *Spis prepozytów i plebanów diecezji krakowskiej (XVIII w.)*, Kraków 2008, s. 41, 103, 358, 360; Szczygielski W., *Kobielski Franciszek Antoni h. Poraj (1679–1755), kolejno sufragana włocławski, biskup kamieniecki i łucki*, w: *PSB*, t. 13, s. 146–148; Szudrowicz A., *Kapituła kruszwicka. W tysiąclecie powołania biskupstwa w Kruszwicy*, Kruszwica–Bydgoszcz 2013, s. 194 nr 576; Turowicz A., *Nagrobek biskupa Kobielskiego w Janowie Podlaskim. Nieznane dzieło Franciszka Placidiego*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 2000, t. 13, nr 4, s. 5–14; Tylus S., *Kobielski Franciszek Antoni biskup*, *ur. w 2. poł. XVII w. w Dziepalcu k. Radomska, zm. 27 I 1755 w Janowie Podlaskim, kaznodzieja i działacz polityczny*, w: *EK*, t. 9, kol. 220–221; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 76 (nr 584), 192, 212, 218, 263 (nr XIV/41), 288 (nr XXVII/38), 336 (nr XLVII/21), 353, 391, 465, 497, 769; Wieteska J., *Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 94–95, 183. Źródło fotografii: fot. własna (epitafium w świątyni kolegiackiej w Janowie Podlaskim).

Krzysztof Rafał Prokop

KORPUSIŃSKI TADEUSZ ALOJZY (właściwie KORPUSIK)

(1933–1995) absolwent i wykładowca WSD we Włocławku, członek komisji diecezjalnych

Ur. 23 II 1933 r. w wsi Szczuka pow. brodnicki woj. bydgoskie, jako siódmy syn, miał jeszcze młodszą siostrę. Ochrzczony w par. Szczuka 25 II 1933 r., bierzmowany 19 V 1949 r. Jego rodzicami byli Antoni i Teofila z d. Gawryszewska (†1938), pochodził z rodziny chłopskiej utrzymującej się z 10 ha gospodarstwa rolnego. W czasie wojny starsi bracia zostali wywiezieni na roboty do Niemiec, a on wraz z młodszą siostrą i ojcem przesiedlony do pow. mławskiego, mimo nacisków zewnętrznych, rodzina nie rzekła się obywatelstwa polskiego.

Po wojnie rozpoczął naukę w trybie przyspieszonym w Szkole Podstawowej w Szczuce, a następnie średniej w I Państwowej Szkole Ogólnokształcącej stopnia licealnego w Brodnicy. Tam też w 1951 r. uzyskał świadectwo dojrzałości (nr 17 z 2 VI 1951 r.). Złożył podanie na Wydział Leśny Uniwersytetu Poznańskiego, jednak ze względu na małą aktywność w ruchu młodzieżowym nie został przyjęty. Wobec tego, przez 10 miesięcy pracował jako kancelista w Nadleśnictwie Mszano, licząc na przyjęcie na studia.

Ostatecznie wstąpił do WSD we Włocławku (podanie o przyjęcie 12 IX 1952 r.), gdzie odbył studia w l. 1952–1957. W ramach studiów seminaryjnych otrzymał kolejne święcenia: tonsura I II 1955 r. w kościele św. Witalisa od bpa Franciszka Korszyńskiego; ostiariat i lektorat 5 III 1955 r. w katedrze włocławskiej od bpa A. Pawłowskiego (podobnie kolejne); egzorcystat i akolita 3 IV 1955 r.; subdiakoniat 16 III 1957 r.; diakonat 23 VI 1957 r.; prezbitera 14 VII 1957 r. Posługę kapłańską sprawował jako wikariusz w dwóch par.: Lubotyń (od 30 VIII 1957–1959) i Saldno (I VIII 1959–1961).

W 1961 r. skierowany na studia magisterskie do Lublina na KUL, gdzie zdobył tytuł mgra teologii na podstawie pracy: *Wychowawcze znaczenie uczestnictwa we Mszy św. (studium teologiczno-pastoralne)*. W okresie pomiędzy studiami magisterskimi a doktoranckimi

był wikariuszem par. św. Stanisława we Włocławku (4 VIII 1964–1 VIII 1966).

Od 30 X 1967 r. wysłany na dalsze studia do LoWANium (Belgia), gdzie obronił doktorat z teologii 12 XI 1971 r. na podstawie pracy: *Duszpasterskie znaczenie liturgii wg Lamberta Beaudina*, pod kierunkiem prof. Alberta Houssiana.

Po zakończeniu studiów został wykładowcą liturgiki i teologii pastoralnej w WSD we Włocławku od 18 IX 1972–1995 (do śmierci), prowadząc wykłady i seminarium naukowe. 29 X 1983 r. mianowany prof. nadzwyczajnym WSD we Włocławku.

Wykłady seminaryjne łączył z posługą kapelana ZSWPNM we Włocławku (18 IX 1972–7 II 1974) i duszpasterza akademickiego od 25 X 1972 r. Jednak potrzeby duszpasterskie spowodowały, że przeszedł do posługi parafialnej jako: administrator par. Racięcice (15 IX 1973 do 12 III 1974), wikariusz-zarządca i proboszcz par. Ślesin (1 VII 1974–1982). Łącząc probostwo z posługą dziekana kleczewskiego (7 IV 1975–prawdopodobnie do 1982, choć kadencja kończyła się w 1983). Jako dziekan w 1978 r. otrzymał urząd wikariusza zarządcy w par. Wąsoszach, dla kierowania par. do momentu mianowania nowego proboszcza.

Kolejną par. była Wrząca Wielka (3 VI 1982–1988). Z niej miał awansować na administratora do Czernikowa (1985), jednak choroba spowodowała cofnięcie dekretu i pozostanie we Wrzącej. W czasie posługi w tej parafii wybudował kościół filialny w Kiełczewie.

Biskup H. Muszyński zgodził się na udzielenie mu urlopu naukowego (30 VI 1988–1990), który przeznaczył na przygotowanie pracy habilitacyjnej. Jednak rozwijająca się choroba nowotworowa nie pozwoliła na zrealizowanie tego zamiaru, praca pozostała na etapie ogólnego zarysu. Pracując naukowo przez wiele lat za granicą, posługiwał się trzema j. obcymi: francuskim, niemieckim i angielskim.

Powrócił do Polski i został mianowany proboszczem par. Kikół (od 21 VIII 1990) w której posługiwał przez trzy l. Następnie został przeniesiony na probostwo do Ciechocinka, w którym posługiwał przez dwa l. (25 II 1993–1995).

Oprócz posługi duszpasterskiej i naukowej w WSD był też członkiem kilku gremiów diecezjalnych: Komisji Sztuki Kościelnej (od 10 III 1988–1993), Komisji Egzaminacyjnej (1982–1995), Komisji Liturgicznej (1989–1995); Komisji Sztuki Kościelnej (1988–1993). Był też członkiem Komisji Głównej II Synodu Wło-

clawskiego (1993–1994), odpowiedzialnym za przygotowanie propozycji do tematu *Kult Boży i miejsca św.*

Jego posługę dowartościował papież Jan Paweł II, który 2 II 1993 r. odznaczył go tytułem Kapelana Jego Świątobliwości (prałat).

Zm. 3 III 1995 r. w Ciechocinku, pochowany w rodzinnej par. Szczuka.

ADW, AKDWI, A. pers. Korpusiński Tadeusz. *Schematyzmy...* 1962–2011; Frątczak W., *Nekrologii — Korpusiński Tadeusz Alojzy*, „Kron. Diec. Włocł.” 1995, s. 176.

Henryk Witczak

KOŹMIŃSKI STEFAN

(1786–1845), urzędnik Królestwa Polskiego, architekt, budowniczy obwodu i powiatu kujawskiego

Urodził się 19 III 1786 r. w miejscowości Chłopków na Lubelszczyźnie, był jednym z dziesięciorga dzieci Leona (zm. 1809 r.), ks. unickiego i jego żony Konstancji z Hoffmanów. Ochrzczony został w cerkwi chłopkowskiej. Z całego rodzeństwa tylko on i jeszcze jedno dziecko zostali ochrzczeni w obrządku rzymskokatolickim.

Dzieciństwo spędził w Chłopkowie. W 1796 r., gdy miał 10 lat, został „oddany do szkół białskich”. W 1805 r. ukończył gimnazjum w Białej i uzyskał wykształcenie średnie. W tym samym roku rozpoczął półtoraroczną bezpłatną aplikację i naukę głównie w zakresie budownictwa i inżynierii w biurze inż. cyrkularnego białskiego. W trakcie całego toku nauki szczególnie nacisk kładł na j.: polski, rosyjski, łaciński i niemiecki oraz na matematykę, wspomniane budownictwo, inżynierię, a także rachunkowość i administrację. W l. 1808–1822 pracował w dobrach ziemskich Kaliksta Mierzejewskiego, b. marszałka szlachty guberni grodzieńskiej. Od 24 VII 1808 r. do 1813 r. realizował obowiązki pisarza propinacyjnego oraz hamerniowego (hamernia — kuźnia, młotownia) w jego dobrach ziemskich Ruda w Rosji. Zajmował się tam również architekturą i sprawami wszystkich innych fabryk i manufaktur. W l. 1813–1816 był kasjerem i dalej zajmował się sprawami fabryk i architekturą, następnie w l. 1816–1821 pracował w jego dobrach

K

ziemskich Neple (ob. pow. bialski, woj. lubelskie), gdzie realizował zadania związane przede wszystkim z architekturą. Dodatkowo od 1821 r. do 24 VI 1822 r. sprawował obowiązki zastępcy wójta gminy i zajmował się sprawami finansowymi dóbr. W omawianym okresie urząd wójta gminy był obligatoryjnie przywiązany do dominium. Właściciele ziemscy często korzystali z możliwości prawnej wyznaczania zastępców, którym powierzano wykonywanie bieżących obowiązków wójta. Stąd pełnienie przez niego funkcji zastępcy *de facto* wiązało się z realizacją zadań i obowiązków wójta gminy. K. Mierzejewski był bardzo zadowolony z postawy Koźmińskiego, uznawał go za człowieka moralnego, dobrze przygotowanego merytorycznie, solidnego i pracowitego.

Koźmiński sam zrezygnował z pracy dla K. Mierzejewskiego celem rozwijania dalszej kariery. Jeszcze w 1822 r. złożył pozytywnie państwowy egzamin kwalifikacyjny na architekta II klasy. Po uzyskaniu świadectwa rozpoczął karierę zawodową w cywilnej administracji publicznej Królestwa Polskiego. 24 III 1823 r. otrzymał nominację na stanowisko zastępcy budowniczego obwodu bialskiego z wynagrodzeniem w wysokości 300 rb rocznie (2 tys. zł polskich rocznie). Funkcję tę pełnił do 1826 r. 15 III tr. otrzymał awans na stanowisko budowniczego pow. bialskiego, które pełnił nieprzerwanie do 1840 r. Nie zrezygnował z pracy podczas powstania listopadowego. Podporządkował się rosyjskiej administracji wojskowej. Przez cały czas wojny pełnił obowiązki budowniczego a dodatkowo okresowo magazyniera wojsk rosyjskich w Białej i tłumacza z j. rosyjskiego. Należy podkreślić, że dodatkowe obowiązki wykonywał za darmo, bezinteresownie, mimo że proponowano mu wynagrodzenie. Koźmiński był uczciwym i oddanym urzędnikiem, nie wykorzystał możliwości dorobienia się majątku m.in. na zarządzaniu zaopatrzeniem wojska rosyjskiego w guberni podlaskiej.

Budowniczowie (architekci) mieli bezpośredni wpływ na rozwój budownictwa na podległym sobie terenie (obwód, pow., woj., gubernia), często projektowali ważne i znane budynki publiczne, a także domy prywatne, nadzorowali prace budowlane, w tym prace drogowe, komunalne, przemysłowe, w zasadzie bez ich wiedzy i udziału nie można było podejmować decyzji i inwestycji budowlanych. Stąd mieli duży wpływ na kształt i rozwój architektoniczny miast. Podobnie było w przypadku Koźmińskiego, który przychodząc

do pracy w administracji publicznej w Białej posiadał już spore doświadczenie praktyczne. W Białej dalej się rozwijał, był autorem takich projektów jak m.in.: Cerkiew św. Onufrego (cerkiew unicka z 1826 r.), Synagoga żydowska z chederem (szkoła żydowska) z 1826 r., budynek ratusza miejskiego z 1830 r., czy budynek bialskiej Szkoły Wydziałowej. Projektował domy prywatne w okresie odbudowy miasta po wielkim pożarze z 1830 r., który zniszczył 1/3 zabudowań. Nadzorował tę odbudowę. Oprac. na potrzeby administracji miejskiej i państwowej plan utworzenia w mieście rewiru żydowskiego (1823 r.).

W 1840 r. złożył wniosek o przeniesienie do Włocławka na stanowisko budowniczego obwodu kujawskiego. Mianowanie na to stanowisko otrzymał restryktem Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych z 22 V 1840 r. Z Białej do Włocławka wyjechał 27 VIII 1840 r., dotarł na miejsce 6 IX tr. Od początku narzekał, że zastał w biurze wiele zaległości, i z tego powodu musiał bezzwłocznie zatrudnić pomocnika i sam pracować dużo ponad normę. W trakcie pracy na stanowisku budowniczego obwodu, następnie (od 1842 r.) pow. kujawskiego oprac. wiele projektów budowlanych, przez co również w istotny sposób wpływał na rozwój architektoniczny miasta i jego wizerunek. Bez wątpienia najważniejszym był projekt siedziby władz obwodowych (powiatowych), która powstała na zbiegu ulic: 3 Maja i Żabiej. Chodzi o gmach przy ul. 3 Maja 17 (ob. siedziba rektoratu Państwowej Uczelni Wyższej we Włocławku). W roku 1840 w mieście powołano komitet ds. budowy siedziby obwodu. Komitet ostatecznie dokonał lokalizacji inwestycji na pl. miejskim „sadzawką zwanym”. W rzeczywistości na pl. znajdował się duży zbiornik wodny. Po opracowaniu przez Koźmińskiego projektu i jego zatwierdzeniu rozpoczęto budowę w 1841 r. Zakończono ją w 1851 r., czyli sporo po śmierci budowniczego i projektanta. Przez wiele lat gmach ten uznawany był za najokazalszy obiekt budowlany w mieście. W okresie pracy we Włocławku oprac. również projekt nieistniejącego już spichlerza zbożowego przy ul. Stodólnej 80. Obiekt zapisał się w historii miasta m.in. tym, że w czasie powstania styczniowego zorganizowane w nim zostało więzienie carskie. W więzieniu osadzono np. bohatera powstania Stanisława Bechiego (1828–1863). Ponadto oprac. pierwotne projekty architektoniczne domów przy ul.: Tumska 8 (1842 r., budynek już nie istnieje), Szpi-

chlerna 8 (1842 r. budynku już nie ma), Cyganka 13 (1842 r.), Cyganka 26 (1842 r., pierwotny dom już nie istnieje), Maślana 2 (1845 r.), 3 Maja 26 (wówczas ul. Nowa, 1845 r., budynek już nie istnieje), 3 Maja 28 (1845 r.), Stary Rynek 13 (1845 r.). Jeśli chodzi o domy projektował je w stylu klasycystycznym, cenił sobie funkcjonalność, opracowywał kamienice podpiwniczone, murowane, najczęściej jednopiętrowe, kryte dachówką, z bogatym wystrojem elewacji i boniowanymi parterami. Balustrady z żeliwa sprowadzał najczęściej z Warszawy, schody wewnętrzne były z reguły taflowe, drewniane. Ogólnie jego projekty charakteryzowały wyważone proporcje, umiar w dekoracji. Piwnice projektował wysokie tak, żeby można było je wykorzystywać na pomieszczenia gospodarcze bądź usługowe.

Zm. 2 IX 1845 r. we Włocławku, po wielomiesięcznej chorobie w wieku zaledwie 59 lat.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą jego żoną była Domicela Gołębiowska (zm. przed 1827 r.). Ślub odbył się ok. 1805 r. Z nią miał na pewno trójce dzieci: synów Ludwika i Franciszka, obaj zginęli w czasie wojny polsko-rosyjskiej 1830–1831 (powstania listopadowego) oraz córkę Eleonorę (ur. ok. 1813 r.–zm. 13 VI 1839 r. w Białej Podlaskiej). 30 XII 1827 r. w Ostrowie (ob. Ostrów Lubelski) zawarł drugi związek małżeński z Aleksandrą Kahl vel Kall (1807–1886), córką Jana i Karoliny z d. Mauer. Z tego związku rodziły się dzieci: syn Piotr Aleksander Józef (ur. 19 X 1828 r.–zm. 25 X 1909 r. w Warszawie); syn Florentyn Waclaw Jan Stefan (ur. 16 X 1829 r. zm. 16 XII 1916 r. w Nowym Mieście n. Pilicą), polski kapucyn, teolog, prezbiter, założyciel 26 zgromadzeń zakonnych oraz błogosławiony Kościoła Rzymskokatolickiego; syn Władysław Adam Anastazy (ur. 27 II 1832 r.); córka Stefania Franciszka Józefa Michalina (ur. 6 III 1834 r.–zm. w 1912 r. w Warszawie), wizytka w zgromadzeniu warszawskim pod imieniem Honorata; córka Karolina Emilia Hieronima (ur. 28 VI 1835 r.–zm. 27 VII 1836 r. w Białej); córka Kamila Karolina Feliksa (ur. 14 XI 1838 r.). Wszystkie wymienione dzieci rodziły się w Białej (Białej Podlaskiej). Ponadto 13 IV 1841 r. we Włocławku urodziła mu się kolejna córka Julianna. Jego druga żona Aleksandra zm. w 1886 r.

AGAD, Komisja Województwa Mazowieckiego i Rząd Gubernialny Warszawski z lat 1793–1888, sygn. 1948; Arch. Państwowe w Warszawie, Akta stanu cywilnego Parafii

Rzymskokatolickiej św. Bonifacego w Warszawie, sygn. 14; Arch. Państwowe w Lublinie, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Białej, sygn. 28, 29, 33, 35, 36, 37, 39; APTOW, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Włocławek, sygn. 74, 80; *Nowy Kalendarzyk Polityczny na r. 1826*, Warszawa 1826, s. 278; *Nowy Kalendarzyk Polityczny na r. 1828*, Warszawa 1828, s. 289; *Kalendarzyk Polityczny na r. 1839*, Warszawa 1839, s. 299; Łoza S., *Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*, Warszawa 1931, s. 173; Hankowska R., *Stefan Koźmiński (1786–1845), architekt*, w: *Zasłużeni*, s. 98–99; też, *Rozwój układu przestrzennego Włocławka od 1793 do 1918 r.*, w: Włocławek, t. 1, s. 539–541; Warmiński J., *Woj. podlaskie zapleczem dla Armii Rosyjskiej w powstaniu listopadowym 1830/31 r.*, „Szkice Podlaskie” 2005, nr 13, s. 114–115, 126; Marecki J., *Błogosławiony Honorat Koźmiński*, „Folia Historica Cracoviensia” 2009–2010, vol. 15/16, s. 245–264; Dziki T., *W czasach zaborów (1793–1918)*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego i T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 151–152, 155, 163.

Tomasz Dziki

KUKIEŁCZYŃSKI WALDEMAR

(1929–2006), nauczyciel wychowania fizycznego i geografii, trener, sędzia piłki ręcznej, założyciel sekcji piłki ręcznej chłopców we Włocławku

Urodził się 5 II 1929 r. we Włocławku. Był synem Stefana i Anieli z d. Nowakowskiej.

W. Kukielczyński był nauczycielem wychowania fizycznego i geografii, ale to piłce ręcznej poświęcił się bez reszty i swym zapałem do tej dyscypliny sportu pociągnął za sobą dwa pokolenia zawodników i trenerów.

Wszystko zaczęło się w końcu lat 40. w Liceum Pedagogicznym we Włocławku, do którego uczęszczał. W szkole przyszłego, młodego trenera, w odróżnieniu od innych szkół średnich, w których dominowała koszykówka i siatkówka, położono nacisk na piłkę

K

ręczną. Jak pokazała historia, wybór władz szkoły był słuszny, bo po zaledwie rocznym treningu drużyny (do której należał m.in. Waldemar Kukielczyński), Liceum Pedagogiczne zdobyło mistrzostwo Włocławka i zajęło trzecie miejsce wśród szkół średnich ówczesnego woj. bydgoskiego.

W. Kukielczyński, po ukończeniu w 1951 r. Liceum Pedagogicznego we Włocławku, jeszcze bez matury, z nakazem pracy, wraz z małżonką Anną, nauczycielką nauczania początkowego, wyjechał do woj. olsztyńskiego, do miejscowości Rodowo, gdzie w tamtejszej Szkole Podstawowej objął stanowisko kierownika placówki. Podczas pobytu na ziemiach odzyskanych Waldemar i Anna zdali maturę w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Ostródzie i otrzymali świadectwo dojrzałości. W tym czasie Kukielczyński, zafascynowany był piłką ręczną, dlatego z charakterystycznym dla siebie uporem i konsekwencją, rozpoczął treningi z młodzieżą w miejscowej szkole. Już po pół r. zajęć jego drużyna z niewielkiej gminy zdobyła mistrzostwo pow. iławskiego.

Jeszcze większa motywacja sportowa kierowała Kukielczyńskim w 1956 r., kiedy powrócił do Włocławka. Rozwijające się miasto, kilkanaście szkół różnego szczebla, stworzyły sprzyjające warunki dla rozwoju „szczypiorniaka”. Razem z innymi nauczycielami wychowania fizycznego — Tadeuszem Tyszkowskim, Ryszardem Wiśniewskim i Bogdanem Rutkowskim, W. Kukielczyński zorganizował ligę piłki ręcznej szkół podstawowych.

R. późn., w 1957 r., powstał Międzyszkolny Klub Sportowy „Junak”, do którego trafili najlepsi zawodnicy, także ze szkół średnich. Funkcję trenera klubu objął wówczas Kukielczyński i skupił wokół siebie takich wyróżniających się zawodników jak: Henryk Skonieczny, Jerzy Grzanka, Jerzy Witkowski, Stanisław Skwarek, Wojciech Branicki, Kazimierz Rosiński i Zdzisław Lewandowski. Na efekty sportowego zaangażowania i intensywnej pracy trenera Kukielczyńskiego nie trzeba było długo czekać. W l. 60. „Junak” kilkakrotnie uczestniczył w rozgrywkach finałowych o mistrzostwo Polski.

Najlepsi zawodnicy „Junaka” z biegiem lat dorosli i odchodzili ze szkolnych drużyn, wówczas zrodziła się potrzeba powołania sekcji piłki ręcznej seniorów. Sekcja taka powstała w 1961 r. pn. Klub Sportowy „Włocławianka”. Nowo powstała drużyna szybko zaczęła odnosić sukcesy. Dwukrotnie (1964

i 1968) zdobyła mistrzostwo okręgu bydgoskiego, a nawet w 1964 r. walczyła o awans do I ligi państwowej.

Sukcesy sekcji piłki ręcznej seniorów w regionie zawodziły również wyjazdami na zagraniczne mecze towarzyskie (dwa wyjazdy). W 1967 r. Waldemar Kukielczyński ze swoją drużyną „Włocławianka” gościł na meczach towarzyskich w NRD. R. późn. swoje umiejętności drużyna zaprezentowała w tym kraju jako reprezentacja woj. bydgoskiego. Czołowymi zawodnikami tego wspaniałego dla włocławskiej piłki ręcznej okresu byli: Ryszard Jung, Jerzy Witkowski, Henryk Skonieczny, Jerzy i Włodzimierz Obuchowscy, Wojciech Nowierski, Andrzej Biedrzycki, Janusz Plapis, Jerzy Spandel, Leszek Borzęcki, Zdzisław Grochowina, Janusz Rakowski, Antoni Guzewicz, Stanisław Kaczorowski, Andrzej Spryszyński, Andrzej Szymański i Wojciech Pilichowicz.

Należy wspomnieć, że był to okres świetności piłki ręcznej we Włocławku. Mimo skromnych warunków, bez nowoczesnych boisk, hal sportowych, markowego obuwia sportowego czy zaawansowanych technologicznie koszulek i spodenek, włocławscy „szczypiorniści” odnosili niemałe sukcesy. Z pewnością było to możliwe dzięki talentowi i zaangażowaniu zawodników, ale przede wszystkim dzięki pasji, motywacji i determinacji trenera, który był dla zawodników nie tylko wychowawcą i przyjacielem, ale w niektórych przypadkach zastępował ojca. W. Kukielczyński jako trener interesował się nie tylko sukcesami sportowymi swoich podopiecznych, ale również i ich nauką, warunkami życia oraz sytuacją materialną rodziny.

Uznaniem dla jego pracy były pochwały, puchary, dypl. i nagrody, ale przede wszystkim to, że kontynuowano jego dzieło. Wychował pokolenie zawodników oraz działaczy sportowych pragnących odrodzenia gry, niezwykle dynamicznej, efektywnej, noszącej cechy atrakcyjnego widowiska sportowego.

Równoległe z działalnością sportową Kukielczyński łączył pracę nauczyciela wychowania fizycznego, geografii i zastępcy kierownika w Szkołach Podstawowych nr 6 i 18 we Włocławku. W całym tym niezmiernie aktywnym okresie Kukielczyński ukończył zaoczne studia nauczycielskie z geografii, uzyskując tym samym kwalifikacje zawodowe do nauczania tego przedmiotu w szkołach podstawowych (dypl. nr 249 — 14 XI 1959 r.). Natomiast w 1977 r. złożył egzamin i otrzymał Dypl. Uzyskania Kwalifikacji Równoważ-

nych Wyższym Studium Zawodowym w zakresie geografii (nr 2/G-268/77).

Od dawna równoległą do działań sportowych pasją Kukielczyńskiego była chęć poznawania różnorodnych zakątków kraju, dlatego jako geograf i nauczyciel tego przedmiotu, organizował obozy wędrowne, motocyklowe, a także najbardziej emocjonujące i malownicze, ale i wymagające umiejętności organizatorskich i sprawnościowych sploty kajakowe. Wyjazdy te organizowane były dla młodzieży szkolnej wraz z innymi nauczycielami wychowania fizycznego (m.in. Tadeuszem Tyszkowskim) głównie w okresie wakacji.

W drugiej połowie lat 70. Kukielczyński uzyskał uprawnienia sędziego piłkarskiego i poświęcił się pracy sędziowskiej, którą kontynuował w l. 80. Cotygodniowe wyjazdy na mecze dopełniły jego posłannictwa w tej sferze życia Włocławka.

Świadectwem aktywności W. Kukielczyńskiego, począwszy od poł. l. 50. do czasu przejścia na emeryturę, była przynależność do kilku organizacji i związków, m.in. Związku Piłki Ręcznej w Polsce, Szkolnego Związku Sportowego, ZNP, Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej, Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, a także zespołu artystycznego „Wrzos”.

Wśród licznych dowodów uznania za jego działalność sportową i pedagogiczną znajdują się: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski za zasługi pedagogiczne i sportowe (18 I 1984 r.), Diamentowa Odznaka za wybitne zasługi dla Związku Piłki Ręcznej (19 IV 1986 r.), Medal za Zasługi w Rozwoju Sportu Szkolnego (22 X 1983 r.), Medal za Zasługi w Upowszechnianiu Kultury Fizycznej (19 XII 1983 r.), a także „Złoty gwizdek” — przyznawany dla najlepszych sędziów w kraju. Cały dorobek sportowy i pedagogiczny Kukielczyńskiego, uhonorowany został w 1981 r. przez władze miasta przyznaniem mu tytułu „Zasłużony dla Włocławka”.

W. Kukielczyński zm. w 2006 r., ale ślad po nim pozostał przede wszystkim w pamięci wielu ludzi, których wychował i ukształtował, ponadto w dziesiątkach art. prasowych i setkach zdjęć dokumentujących jego działania. Pochowany został na Cmentarzu Komunalnym przy ul. Chopina we Włocławku. W IV 2009 r. z inicjatywy b. zawodników i wychowanków „Junaka” i „Włocławianki” odbyła się uroczysta ceremonia odsłonięcia tablicy upamiętniającej trenera Waldemara Kukielczyńskiego.

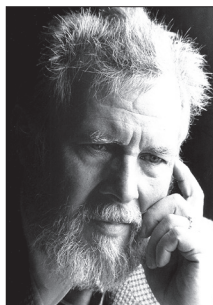
Kukielczyński zawarł związek małżeński z Anną Jabłońską, z którą miał dwóch synów — Marka i Sławomira.

Jarzemowski R., *Włocławski sport*, WTN, Włocławek 199; „Gaz. Pom.”; „Extra Kujawy”; Archiwalia własne i rodzinne. Źródło fot.: ze zbiorów prywatnych.

Sławomir Kukielczyński

LESZCZYŃSKI STANISŁAW KAZIMIERZ

(1944–2020) nauczyciel, poeta, rzeźbiarz w drewnie

Urodził się 15 IV 1944 r. w Olganowie, w pow. włocławskim jako syn Józefa i Stanisławy z d. Kostrzewa, którzy zajmowali się rolnictwem. Miał następujące rodzeństwo: Anna (ur. 26 XI 1933 r.), Kazimierz (ur. 14 V 1940 r.) i Jadwiga (ur. 7 VIII 1952 r.). W XI 1951 r. zm. mu ojciec, więc wychowaniem dzieci zajęła się matka. W l. 50. XX w. rodzina żyła w trudnych warunkach materialnych. Za niedostarczenie obowiązkowych kontyngentów matkę przetrzymywano w areszcie. Szkołę podstawową ukończył w pobliskich Śmiłowicach w 1958 r. Przez następne cztery l. uczył się w Liceum Ogólnokształcącym w Lubrańcu, gdzie zamieszkał w tamtejszym internacie. Spotkał tam m.in. Marka Zapędowskiego, późn. dyr. MZKiD we Włocławku, członka założyciela WTN, szefa Oficyny Wydawniczej WTN „Lega”. Nauka nigdy nie sprawiała mu trudności, pasjonowały go zarówno przedmioty ścisłe, jak i humanistyczne. Miał łatwość w przyswajaniu j. obcych.

Po maturze w 1962 r. studiował fizykę na UMK. Osobowością, która wywarła wówczas na niego duży wpływ, był Wojciech Roszewski (ur. 2 I 1939 r. w Świniach Warckich—zm. w 1993 r. w Toruniu), który studiował na kilku kierunkach, w tym na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii, ale także na filozofii. Była to postać nietuzinkowa. Pisał wiersze, prozę

L

poetycką, udzielał się jako krytyk sztuki. Pracował późn. jako starszy asystent w Katedrze Historii Filozofii i Myśli Społecznej UMK, a kiedy studia na kierunku filozoficznym zamknięto w tym mieście, przeniósł się do Warszawy i był dziennikarzem m.in. w „Argumentach” i „Rzeczywistości”. Ta renesansowa osobowość zainspirowała Leszczyńskiego, który porzucił fizykę dla filozofii, wyjechał w 1964 r. do Warszawy. Tam też w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (ob. SGH) studiowała Renata Kwiatkowska, która późn. została jego żoną. Mistrzami Leszczyńskiego w czasie filozoficznych studiów byli prof. Leszek Kołakowski i młody wówczas Andrzej Kasia. Leszczyński zaczął pisać wtedy wiersze. Zadebiutował w „Zarzewiu” w 1966 r., późn. publikował w „Kulturze”, „Kamienie”, „Zielonym Sztandarze”, a następnie „Kujawach”, „Gazecie Pomorskiej”, „Wiadomościach Włocławskich”, „Życiu Lubrańca”.

Po wydarzeniach marcowych w 1968 r., rozczarowany ówczesną rzeczywistością społeczno-polityczną, postanowił porzucić studia i udać się na tzw. emigrację wewnętrzną. Zarabiał na życie różnie. Był referentem, kasjerem, magazynierem, agentem na stacji benzynowej, domokrzącą, pilotem wycieczek zagranicznych, rolnikiem, przekupniem, korepetytorem, drwalem, tokarzem, uszczelniaczem okien w wielkomiejskich blokowiskach etc. Następnie powrócił w rodzinne strony i zajął się pracą na roli. Od IX 1978 r., idąc za przykładem żony, został nauczycielem w SP w Świątnikach pod Lubrańcem. Tu ostatecznie zamieszkał na stałe, stworzył dla swej rodziny dom. Podjął w 1981 r. także studia matematyczne na UMK. Do przejścia na emeryturę w 2002 r. był nauczycielem miejscowej szkoły podstawowej. W ostatnich l. swojego życia zmagać się musiał z nasilającymi się ciężkimi chorobami.

Leszczyński był człowiekiem poszukującym własnej drogi życia, nieuznającym w sprawach istotnych kompromisu i głodnym Absolutu. Znajdował go, studiując Biblię, zawierając się całkowicie Bogu. Widać to również w jego wierszach. Po dłuższej przerwie, w l. 90. XX w., ponownie zaczął pisać, był też aktywnym członkiem Nauczycielskiego Klubu Literackiego we Włocławku. Tutaj wydał kolejno swoje tomiki wierszy: debiutanckie *Symfonie na wietrze* (1990) pod red. szefa włocławskiego NKL — A. Cybulskiego, z il. A. Stalińskiej; *Przykazanie miłości* (1992) ozdobione własnymi grafikami; *Między słowem a drewnem*

(1997) z fot. A. Ciechalskiego, M. Leszczyńskiej S. Leszczyńskiej, a także *Hospicjum* (2004), poprzedzone wstępem A. Ciechalskiego i opatrzone grafikami W. Appela. Problematyka włocławska obecna jest w wielu jego lirykach. W tamtym czasie brał udział i był laureatem wielu konkursów i przeglądów poetyckich (np. w Konkursie Poetyckim „Ballada” organizowanym przez Radio Łódź w 2007 r.), a jego utwory były publikowane w almanachach i prasie (miał swój stały kącik poetycki w „Życiu Lubrańca”). Uczestniczył w spotkaniach autorskich organizowanych m.in. we Włocławku, Lubrańcu, Chodczu czy Kowalu.

W jego twórczości zauważyć się daje wrażliwość na urodę świata i powaby natury oraz zachwyt nad bujnością życia. Idąc w ślady J.J. Rousseau, poeta wyrażał fascynację wsią jako krainą arkadyjską, będącą remedium na zło, którego siedliskiem często bywa miasto. Wybór życia z dala od wielkich skupisk ludzkich, pośpiechu, blichtru i sztucznych wartości sprzyjało postawie refleksyjnej, która pozwalała mu skupić się na sprawach ostatecznych. W jego utworach obecna jest refleksja metafizyczna, wrażliwość religijna i etyczna. Autor nawiązuje do problematyki biblijnej oraz twórczości M. Sępa Szarzyńskiego, F. Karpińskiego, A. Mickiewicza, B. Leśmiana, K.I. Gałczyńskiego, S. Grochowiaka czy W. Broniewskiego. Jego j. poetycki jest bogaty, gęsto ozdobiony nietuzinkowymi metaforami, porównaniami, epitetami, a także konstrukcjami o wydźwięku paradoksalnym. Występuje w nim swoista drapieżność obrazowania, a także sielankowa łagodność. Poeta nie stronił też od dosadności i wyrażeń nacechowanych silnie ekspresją, które zderzał z rzeczywistością uniwersalną, transcendentną.

Od l. 80. XX w. do pierwszej dekady XXI w. Leszczyński zafascynowany był drewnem jako materiałem, z którego wykonywał rozmaite przedmioty. Powstawały zrobione z różnych drzew: akacji, orzecha, wiśni, czereśni najrozmaitsze amfory, kielichy, misy, patery czy owocokształtne puzderka. Przez wiele lat doskonalił swój rzeźbiarski warsztat, poprawiał jakość i formę tworzonych przez siebie „drewienek”. Efekty tej pracy były na tyle interesujące, że jego dzieła zyskiwały uznanie nie tylko znajomych i przyjaciół oraz lokalnych władz, które kupowały je z przeznaczeniem na nagrody lub podarki w czasie zagranicznych wizyt jako regionalne rękodzieło, ale także chętnie przyjmowano je w galeriach krajowych i za granicą. Prezentowano

wane były we wrocławskim Biurze Wystaw Artystycznych podczas wystawy nieprofesjonalnych artystów w V 1990 r. Późn. eksponowano je i sprzedawano w warszawskich salonach Galerii Instytutu Wzornictwa Przemysłowego, Galerii Rzemieślników Artystów, Galerii Muzeum Etnograficznego. Brały udział w Międzynarodowym Festiwalu Rękodzieła we Florencji. Ozdobiły kaplicę w Świątyniach, trafiły do ośmiu krajów Europy Zachodniej, a także za ocean do Lake Placid, Ottawy czy Calgary. W 2009 r. za promocję i popularyzację swojej gminy nadano mu tytuł „Zasłużony dla Gminy i Miasta Lubraniec”.

Leszczyński zm. we wrocławskim szpitalu 13 III 2020 r. Jego prochy pochowane zostały na cmentarzu w rodzinnej parafii Śmiłowice, obok wcześniej zmarłego syna Macieja.

Ze związku małżeńskiego, zawartego w Lublinie 11 VI 1967 r. z Renatą Kwiatkowską, urodzili się dzieci: Sylwia (ur. 1967), Magdalena (ur. 1969), Maciej (ur. 1973–zm. 2001), Karolina (ur. 1974), Katarzyna (ur. 1975), Martyna (ur. 1977), Anna (ur. 1979), Sara (ur. 1980), Irena (ur. 1982), Ewa (ur. 1984) i Maria (ur. 1986).

USC we Wrocławku, akt ur. nr 1798 z 1958 r.; Ciechalski A., *Między fizyką a filozofią*, „Akant” 2021, r. 29, nr 6 (305), s. 14–17; tenże, *Stanisław Leszczyński (1944–2020) — wybitny artysta i człowiek dobry jak chleb*, „Tu i Teraz. Gazeta Wrocławka i powiatu wrocławskiego” 2020, nr 131, s. 18, 21; Kudel R., *Nie królem, a poetą będziesz*, „Gaz. Pom.” 1995, z. 8 IX, s. 7; Kunikowski S., Nowakowski P., *Zapędowski Marek*, w: *WSB*, t. 8, s. 208–210; Leszczyński S., *Hospicjum*, wstęp, A. Ciechalski, grafiki W. Appel, Wrocławek 2004; tenże, *Między słowem a drewnem*, fot. A. Ciechalski, M. Leszczyńska, S. Leszczyńska, Wrocławek 1997; tenże, *Przykazanie miłości, grafiki autora*, Wrocławek 1992; tenże, *Symfonia na wietrze*, il. A. Stalińska, Wrocławek 1990; Robakowski J., *Moje multimedialne peregrynacje... + 5 obrazków i kilka autodygresji*, w: tenże, *Odwaga patrzenia*, red. T. Ferenc, Łódź 2006; *Rozkwita pamięć pomiędzy wierszami: antologia wierszy poetów studiujących na UMK w l. 1945–2000*, wybór i noty biogr. K. Ćwikliński; red. A. Filipka-Ćwiklińska, Toruń 2000, s. 38–139, 199; G. Śpiewakowska, *Twórcy z regionu*, „Nowości Wrocławskie” 2003, r. 36, nr 70, s. 11. Relacje żony Renaty Leszczyńskiej w posiadaniu autora. Fot. autorstwa córki Ewy B. Leszczyńskiej.

Arkadiusz Ciechalski

LEWIŃSKI FELIKS ŁUKASZ

(1751–1825), h. Brochwicz, bp sufragan oraz dziekan wrocławski, wikariusz kapitulny (administrator *sede vacante*) diecezji wrocławskiej, następnie bp ordynariusz janowski (podlaski)

Urodził się 24 X 1751 r. w Lewinie w pow. mirachowskim na Pomorzu Gdańskim (ówcześnie archidiakoniat pomorski diecezji wrocławskiej) jako syn Franciszka Lewińskiego i Konstancji z Dziecielskich, a brat przyrodni (starszy) Franciszka Ignacego Lewińskiego, późn. bpa sufragana janowskiego (podlaskiego) z l. 1826–1854, narodzonego w 1783 r. z drugiego małżeństwa ich ojca z Marianną z Wyszeckich.

Po naukach domowych kształcił się przez trzy l. w jezuickich szkołach w Starych Szkotach (Sztotlandzie) k. Gdańska, być może zamierzając zostać członkiem Towarzystwa Jezusowego, kiedy bowiem 12 IX 1775 r. wstąpił — w wieku 24 lat — do seminarium duchownego we Wrocławku (26 XI tr. otrzymał święcenia niższe), po niespełna r. został wyświęcony (z prowidzą na psalterię we wrocławskiej katedrze) przez miejscowego sufragana Jana Dembowskiego na subdiakona (21 VII 1776), diakona (26 VII 1776) i prezbitera (4 VIII 1776). Wskazuje to, że większość przygotowującej do kapłaństwa formacji odbył uprzednio gdzie indziej (wg S. Chodyńskiego alumnem we Wrocławku został „po skończeniu teologii w szkołach jezuickich w Gdańsku-Sztotlandzie”, jednak z dostępnych opracowań nie wynika, by wstąpił do Towarzystwa Jezusowego i następnie uzyskał dymisję z tego zakonu).

Jako neoprezbiter Feliks Łukasz Lewiński został skierowany do pracy w charakterze pisarza w konsystorz diecezjalnym we Wrocławku, a równocześnie był spowiednikiem przy świątyni katedralnej (penitencjarz *fundi Nieboroviana*) i następnie sekretarzem kapituły, w związku z którą to funkcją uzyskał 29 IV 1777 r. doktorat obojga praw (*utroque iuris*) w Akademii Krakowskiej, nadany mu bez odbywania tam studiów, o jakich mylnie wspominają niektórzy autorzy. Dostrzeżony przez zwierzchność diecezjalną, już w 1778 r. miał zostać — z ustanowienia ordynariusza

L

Józefa Ignacego Rybińskiego — komisarzem zamkowym we Włocławku, sprawującym sądownictwo nad ogółem osób będących tam na służbie u bpa (wg S. Chodyńskiego powołanie F.L. Lewińskiego na funkcję „komisarza vel starosty do sprawowania jurysdykcji w zamku biskupim” nastąpiło wszakże dopiero 22 XI 1786 r.), a z kolei w 1782 r. sędzią prosynodalnym dla archidiakonatu pomorskiego. Pismem z 9 VIII 1783 r. biskup J.I. Rybiński przedstawił trzydziestodwuletniego duchownego na kanonikat w kapitule katedralnej włocławskiej, na który został on instalowany (z prowizji papieskiej) w I 1784 r. Po trzech l. awansowany na prałaturę kanclerską (nominacja 4 X 1787 r., instalacja 18 X tr.), wkrótce późn. reprezentował to gremium — jako delegat — w Trybunale Koronnym (1788–1789), by z kolei w 1790 r. objąć probostwo gdańskie (proboszcz i kapelan Kaplicy Królewskiej w Gdańsku oraz inkorporowanej do niej par. w Prągowie), natomiast jeszcze od 31 VII 1785 r. posiadał probostwo w Brześciu Kujawskim.

Wydarzenia ostatnich lat istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów nie pozostały bez wpływu na losy Feliksa Łukasza Lewińskiego, któremu w 1791 r. powierzono obowiązki komisarza wojskowo-cywilnego woj. kujawskiego (w tym samym r. wyróżniony Orderem św. Stanisława). Prawdopodobnie jednak w życie polityczne mocniej się nie zaangażował (jakkolwiek w kilkanaście lat późn. powołano go — w VII 1809 r. — na sędziego pokoju w pow. radziejowskim), pozostając oddany przede wszystkim sprawom kościelnym (31 VII 1792 r. objął w administrację probostwo w Ciechocinie), co zaowocowało przedstawieniem Stolicy Apostolskiej 13 XI 1793 r. przez ordynariusza *loci* jego kandydatury na zwolnioną w związku z rezygnacją Marcina Chyczewskiego sufraganię włocławską. Proces informacyjny kandydata do infuły odbył się przed delegowanym do jego przeprowadzenia biskupem chełmińskim Janem Karolem Hohenzollernem, na którym to fundamencie papież Pius VI udzielił F.Ł. Lewińskiemu 12 IX 1794 r. prowizji na godność bpa tytularnego Erythra, natomiast 19 III 1795 r. odbyła się w kościele parafialnym w Niesułkowie konsekracja elekta, dopełniona przez Józefa Ignacego Rybińskiego (współ z koadiutorem kamienieckim Janem Mikołajem Dembowskiem oraz sufraganem chełmińskim Iwonem Onufrym Rogowskiem).

Na przełomie 1796/1797 r. nowy członek episkopatu uzyskał prałaturę dziekana kapituły katedralnej

we Włocławku (instalowany *per procuratorem* 9 II 1797 r.), natomiast w bliżej nieokreślonym czasie doszedł mu również kanonikat kolegiaty kruszwickiej, gdy z kolei już za czasów Księstwa Warszawskiego był prezentowany przez króla saskiego i zarazem księcia warszawskiego Fryderyka Augusta na scholasterię kolegiaty łęczyckiej (1809). Po zgonie 4 I 1806 r. bpa J.I. Rybińskiego Feliks Łukasz Lewiński, który w 1798 r. zastępował swego zwierzchnika podczas składania w Królewcu przysięgi homagialnej królowi pruskiemu, został obrany wikariuszem kapitulnym, podejmując 5 II 1806 r. obowiązki administratora *sede vacante* diecezji włocławskiej i zawiadując następnie bieżącymi sprawami biskupstwa — w charakterze tymczasowego rządcy — ponad dekadę, tj. do momentu objęcia jurysdykcji przez nowego ordynariusza *loci* Franciszka Malczewskiego (prekonizowany 4 IX 1815 r.), co nastąpiło 1 VI 1816 r.

W dwa l. późn. miała miejsce reorganizacja struktur diecezjalnych Kościoła katolickiego w tzw. Królestwie Kongresowym, w tym utworzenie nowej diecezji janowskiej vel podlaskiej (30 VI 1818), na której pierwszego zwierzchnika od samego początku był przewidziany właśnie Lewiński. Cesarz rosyjski Aleksander I (jako nominalny król Polski) udzielił mu nominacji 11 VIII 1818 r., natomiast prekonizacja papieska nastąpiła 30 III 1819 r. Aż do tamtego momentu czynny był on nadal w diecezji włocławskiej (od 1818 r. noszącej miano kujawsko-kaliskiej), przy czym po translacji F. Malczewskiego na nowo erygowane arcybiskupstwo warszawskie (2 X 1818) kapituła katedralna zamierzała powtórnie powierzyć Feliksowi Łukaszowi Lewińskiemu obowiązki administratora *sede vacante* (wikariusza kapitulnego), lecz ze względu na postanowione już objęcie przezeń stolicy biskupiej w Janowie Podlaskim na funkcję tą obrano przewidywanego na kolejnego ordynariusza *loci* Andrzeja Wołowicza.

Osobiście rządy w diecezji podlaskiej (janowskiej) objął 9 IX 1819 r., w pierwszej kolejności przystępując do zorganizowania centralnych urzędów biskupstwa — na czele z konsystorzem generalnym (1819) oraz kapitułą katedralną (1822). Wznowił też działalność dawn. funkcjonujących seminariów duchownych w Janowie Podlaskim i Węgrowie, w którym to ostatnim oraz w Międzyrzeczu Podlaskim utworzył oficjalaty, dokonując również podziału diecezji na dek. (początkowo dziewięć, późn. jedenaście). Na szeroką

skalę rozwinął działalność charytatywną, organizując m.in. przytułki dla starców i ubogich, podobnie jak przyjął na siebie obowiązki prezesa (zarazem głównego protektora) Towarzystwa Dobroczynności w Siedlcach.

Bawiąc w 1825 r. w rodzinnych stronach, niespodziewanie zm. 5 IV tr. w Świątym na Pomorzu Nadwiślańskim, skąd jego ciało przewieziono do Włocławka i złożono w podziemiach świątyni katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP, natomiast do katedry pw. Przenajświętszej Trójcy w Janowie Podlaskim trafiło złożone w srebrnej puszcze serce zmarłego, gdzie wmurowano je w ścianie prezbiterium, obok tronu biskupiego. Tam również przyrodni brat Franciszek Ignacy Lewiński, który w l. 1825–1826 administrował wakującą diecezją podlaską (janowską) w charakterze wikariusza kapitulnego (dn. 3 VII 1826 r. prekonizowany biskupem tytularnym Eleutheropolis), ufundował zmarłemu marmurowe epitafium z inskrypcją, nad którym umieszczono portret.

Aleksandrowicz P., *Diecezja siedlecka czyli podlaska. W 150. rocznicę erekcji (1818–1968). Przyczynki i materiały do dziejów diecezji siedleckiej czyli podlaskiej*, Siedlce 1971 s. 89–91; Barańska A., *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815–1830)*, Lublin 2008, passim; Błoński B., Dmowski R., *Biskupi — rządcy diecezji*, w: *Diecezja siedlecka 1818–2018. Studia i materiały*, pod red. B. Błońskiego i R. Dmowskiego, Siedlce 2018, s. 53–55; Bylina S., *Feliks Łukasz na Lewinie Lewiński, z Bożej i Stolicy Apostolskiej łaski biskup diecezji podlaskiej, senator Królestwa Polskiego, Orderu św. Stanisława kawaler*, w: *Dzieje diecezji janowskiej, czyli podlaskiej w l. 1818–1867*, pod red. E. Jarmocha, S. Byliny i R. Wiszniewskiego, Siedlce 2017, s. 31–44; Chodyński S., *Biskupi sufragani*, s. 77–78, nr 35; *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*, t. 5: 1751–1794, oprac. J. Ternes, Warszawa 2017, s. 285; Dziecielski M., *Feliks Łukasz i Franciszek Ignacy Lewiński — biskupi podlascy*, „*Studia Pelplińskie*” 2009, t. 41, s. 165–179; Hewner K., *Kolegiata śś. Piotra i Pawła w Kruszwicy. Świadek dziewięciu stuleci*, Kruszwica 1998, s. 80; *Janów Podlaski w dziejach diecezji siedleckiej (wydanie jubileuszowe)*, pod red. S. Grabowieckiego, R. Mirończuka i R. Wiszniewskiego, Siedlce 2018, s. 76–79; Jarmoch E., Bylina S., *«Te Deum laudamus». Biskupi — duchowieństwo — ruchy religijne diecezji siedleckiej w l. 1818–2018*, Siedlce 2018, s. 25–31 nr 1.1; *Jedność i męstwo 1818–2018 (wydanie jubileuszowe). 200 lat diecezji siedleckiej*,

pod red. W. Hackiewicza, Siedlce 2018, s. 10–13; Joskowski Z.M., *Biskupi z ziemi kaszubskiej. Słownik biograficzny*, Banino 2008, s. 25–30; *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL Jana Pawła II*, oprac. M. Dębowska, Kraków 2017, s. 527 (nr 4803), 549 (nr 5012); Klein S., *Kaszubscy biskupi*, Wejherowo 2006, s. 18–20, 75 nr 2; Kasabuła T., *Lewiński Feliks Łukasz biskup, ur. 24 X 1751 w Lewinie k. Wejherowa, zm. 5 IV 1825 w Świątym (Kujawy)*, w: *EK*, t. 10, kol. 902–903; Kowalkowski J., *Kanonicy włocławscy pochodzenia pomorskiego. Przyczynki do genealogii i heraldyki szlachty Prus Królewskich XVI–XVIII wieku*, „*Acta Cassubiana*” 21 (2019), s. 238–239; Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Oprac. historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 206–207 nr 2.2.1; tenże, *Parafie diecezji włocławskiej*, t. [1]: *Archidiaconaty: kruszwicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 56, 76, 78, 223, 233, 360, 367; t. [2]: *Archidiaconat pomorski*, Włocławek 2015, s. 29, 33; Manteufflowa M., *Lewiński Feliks Łukasz, przydomek Zleka, h. Brochwicz (1751–1825), senator Królestwa Polskiego, pierwszy biskup podlaski*, w: *PSB*, t. 17, s. 241; Mirończuk R., *Janów Biskupi. Miasto rezydencjonalne biskupów łuckich (1465–1796) i podlaskich (1818–1867)*, Kraków 2019, wg indeksu; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 67, 228; *Nekrologi „Kuriera Warszawskiego” 1821–1939*, oprac. A.T. Tyszka, t. 1: 1821–1845, Warszawa 2001, s. 38–39 nr 485; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 247–248; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 267–268; Nowicki T., *Słownik biograficzny rządców parafii archidiaconatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2003, s. 123–124; *Polskie procesy informacyjne przed procezjami biskupów i opatów w seriach: «Processus Consistoriales» i «Processus Datariae»* Archiwum Watykańskiego (1588–1906), oprac. W. Cichosz, H. Fokciński, U. Glowacka-Maksymiuk, M. Pukianiec, E. Reczek, K. Sadowska i T. Dziedzic (*Katalog mikrofilmów i zapisów cyfrowych. Wykaz Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie i Punktu Konsultacyjnego w Warszawie*), Warszawa 2015, s. 59 (nr 510), 63 (nr 564); Pragert P., *Herbarz szlachty kaszubskiej*, t. 4, Gdańsk 2015, s. 150–157 [zwl. s. 153 i 155]; Prokop K.R., *Biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach litewskich i białoruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej)*, Warszawa–Drohiczyn 2015, s. 415–418; tenże, *Episcoporum Poloniae coetus. Szkice prozopograficzne z dziejów hierarchii kościelnej na ziemiach polskich w minionych stuleciach*, Kraków 2017, s. 521–522; tenże, *Sakry i sukcesja święceń biskupich episkopatu Kościoła katolickiego w Polsce w XIX i XX wieku*

(na tle wcześniejszych okresów dziejowych), Lublin 2012, s. 411 (nr 259), 482 (nr 91); tenże, *Stolice tytularne biskupów Kościoła katolickiego wpisanych w dzieje ziem polskich (XIII w.–2014 r.)*, Kraków 2014, s. 64, 248; [Pruszkowski J.], *Janów Biskupi, czyli Podlaski, z dawnych i współczesnych źródeł*, Kraków 1897, s. 107–113; Sobolewski Z., *«Imię Twoje wysławiamy»*. *Dzieje diecezji siedleckiej*, Siedlce 2018, s. 14–18; Szewcs J., *Lewiński Feliks Łukasz h. Brochwicz (1751–1825), biskup kujawsko-pomorski [sic], pierwszy biskup podlaski, senator Królestwa Polskiego*, w: *SBP*, t. [7]: *Suplement III*, s. 141; Szudrowicz A., *Kapituła kruszwicka. W tysiąclecie powołania biskupstwa w Kruszwicy*, Kruszwica–Bydgoszcz 2013, s. 197 nr 712; Tomczak A., *Kancelaria biskupów wrocławskich w okresie księgi wpisów (XV–XVIII w.)*, Toruń 1964, s. 172–173; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 96 (nr 736), 194, 210, 259 (nr XIII/1), 336 (nr XLVII/29), 381, 406, 468, 499. Źródło fot. — reprodukcja portretu za publikacją *Galeria portretowa biskupów w Muzeum Diecezjalnym w Siedlcach*, oprac. R. Mirończuk, Siedlce 2005.

Krzysztof Rafał Prokop

ŁUKOMSKI WŁADYSŁAW

(1925–2009), działacz młodzieżowy, kombatan

Władysław Łukomski urodził się 20 V 1925 r. we Włocławku, w rodzinie Kazimierza i Eugenii z d. Suwalska. Jego ojciec był żołnierzem w armii carskiej. Do Włocławka przybył ok. 1914 r., zamieszkał u państwa Radziejewskich przy ul. Zapiecek, podejmując pracę w jednoosobowym warsztacie ślusarskim. W późn. okresie wybudował dom na ul. św. Antoniego 3A, gdzie wkrótce utworzył zakład ślusarsko-budowlany i zatrudnił 10 pracowników oraz kilku uczniów.

Wybuch wojny w 1939 r. zastał Władysława we Włocławku. 29 VI 1940 r., z całą rodziną, został przewieziony do Łodzi. Po kilku dniach wszyscy zostali prze-

wiezieni do Nałęczowa, skąd furmankami rozwieziono ich do okolicznych wsi.

W. Łukomski był partyzantem AL w II Obwodzie Lubelskim od II do 22 VII 1944 r. Służył początkowo w oddziale garnizonowym Głodno-Braciejowice do 30 IV 1944 r., a następnie od I V do 22 VII 1944 r. należał do oddziału żandarmerii polowej dowodzonego przez Zbigniewa Pietrzyka ps. „Zbyszek”, pełniąc w nim funkcję zastępcy ds. politycznych. Łukomski używał ps. „Sam” i był partyzantem w stopniu sierż. Oddział żandarmerii w V 1944 r. przekształcił się w 4 Kompanię 1 Brygady AL im. Ziemi Lubelskiej (wyodrębniono z niego część partyzantów pod dowództwem st. sierż. Krzysztofa Mroza ps. „Krzysiek”, którzy stworzyli Oddział Bezpieczeństwa zw. także plutonem żandarmerii Obwodu II AL). Ppor. Zbyszek przeprowadził wiele udanych akcji dywersyjno-bojowych, od VI 1944 r. pracował w sztabie 5 okręgu.

W VII 1944 r. wraz z oddziałem przebywał we wsi Braciejowice k. Lublina, gdzie zastało go wyzwolenie przez Armię Czerwoną. W II poł. 1944 r. został skierowany do Lublina, gdzie należał do oddziału ochrony rządu. W tym okresie wstąpił do Związku Walki Młodych, następnie został skierowany na przeszkolenie w ramach centralnego kursu ZWM. W I 1945 r. brał udział w działaniach Grupy Operacyjnej Zarządu Głównego ZWM, która w ślad za przesuującym się na zachód frontem wschodnim docierała na wyzwolone ziemie Polski i organizowała tam struktury tej organizacji młodzieżowej. W I 1945 r. grupa ta dotarła na teren woj. bydgoskiego, m.in. do Włocławka. W. Łukomski był inicjatorem i organizatorem ZWM, organizując liczne wiece i spotkania z młodzieżą we Włocławku. Następnym etapem była Bydgoszcz, gdzie powstały struktury wojewódzkie ZWM i Łukomski został przewodniczącym ZW ZWM. Będąc przewodniczącym ZW ZWM, wykazał się szeregiem cennych inicjatyw na rzecz miasta i regionu. Organizował m.in. akcje na rzecz wstępowania młodzieży w szeregi WP, zaciągi pionierskie na tzw. Ziemie Odzyskane, walkę z analfabetyzmem oraz przygotowywał grupy młodzieży do odbudowy Warszawy ze zniszczeń wojennych.

Po kilku miesiącach został skierowany do Centralnej Szkoły ZWM w Warszawie, a po jej ukończeniu był aktywnym działaczem, pełniąc różne funkcje. Po zjednoczeniu ruchu młodzieżowego nadal działał w strukturach ZMP.

W 1946 r. powrócił do Włocławka, gdzie podjął naukę w Państwowym Gimnazjum Elektrycznym, pełniąc jednocześnie funkcję przewodniczącego Zarządu Szkolnego ZWM. Po ukończeniu nauki został zatrudniony w Miejskiej Komendzie Powszechnej Organizacji „Służba Polsce”.

We Włocławku był w 1952 r. aktywnym członkiem Miejskiego Komitetu Obróńców Pokoju, pełniąc funkcję wiceprzewodniczącego, za co otrzymał dypl. uznania z Polskiego Komitetu Obróńców Pokoju.

Posiadał wykształcenie niepełne średnie. Przez całe swoje dorosłe życie był bezpartyjny.

Od 9 X 1947 r. Władysław zatrudniony był w zakładzie ojca. Od 1951 r. pracował w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Lipnie jako nauczyciel zawodu, a od 1957 r. rozpoczął pracę w zawodzie ślusarz. Od 1975 r. przebywał na rencie chorobowej.

W 1957 r. położył duże zasługi w organizowaniu Związku Młodzieży Socjalistycznej we Włocławku.

Władysław Łukomski od 10 XII 1984 r. należał do ZBoWiD we Włocławku z tytułu walki w Ruchu Oporu (AL) w okresie od 1 II 1944 r. do 22 VII 1944 r.

Od 1973 r. był nieprzerwanie członkiem Komisji Historii Ruchu Młodzieżowego przy RW FSZMP w Bydgoszczy, a następnie przy ZW ZSMP we Włocławku. Jako jej członek brał czynny udział w spotkaniach z młodzieżą w szkołach i zakładach pracy.

24 VI 2003 r. na podstawie ustawy z 24 VII 1999 r. o szczególnych zasadach, warunkach i trybie mianowania na wyższe stopnie wojskowe żołnierzy uczestniczących w walkach o wolność i niepodległość Polski podczas II wojny światowej i w okresie powojennym został mianowany por. WP.

Władysław Łukomski w uznaniu za pracę zawodową i działalność społeczną został odznaczony odznaczeniami państwowymi i innymi. Posiadał m.in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1986 r.), Złoty Krzyż Zasługi (1974), Medal 40-lecia PRL (1984), Złotą Odznakę im. J. Krasickiego (1963 r.) i Za zasługi dla Włocławka (1969 r.). Za swoją postawę w okresie okupacji niemieckiej i walkę o wolność i niepodległość otrzymał Odznakę Grunwaldzką (1947 r.), Medal Zwycięstwa i Wolności (1947 r.) i Krzyż Partyzancki (1987 r.).

We Włocławku zawarł związek małżeński z Eugenią. Ze związku urodziło się pięcioro dzieci: najstarsza Antonina (z męża Kraszewska, ur. 13 VI 1916 r. –zm. 14 I 1999 r.), następnie trzech synów: Tadeusz

(ur. 1 VI 1921 r.–zm. 20 IV 1993 r.), Władysław i Jan (ur. 1930 r.) oraz najmłodsza Maria (ur. 1934 r.). Zm. 22 VII 2009 r. w Kowalu, w Domu Pomocy Społecznej i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku.

Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe; Archiwum Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie, akta osob. W. Łukomskiego; Inf. otrzymane od brata Jana Łukomskiego; J. Łukomski, *Historia firmy. Zakład ślusarsko-budowlany Kazimierza Łukomskiego z Włocławka*, „Rocz. Muz.” 2016, t. 16, s. 165–181. Fot. z akt osobowych w Urzędzie ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie.

Władysław Kubiak

MAJCHROWICZ ANTONI

(1930–2011), ppłk WP, Komendant Wojewódzki OHP we Włocławku

Urodził się 15 VI 1930 r. we Włocławku. Jego rodzicami byli Bronisław (ur. 30 XII 1899–zm. 4 VI 1937) i Pelagia z d. Szortyka (ur. 29 III 1903–zm. 27 II 1990). Jego ojciec był z zawodu rzeźnikiem i prowadził sklep rzeźniczy we Włocławku. Po śmierci ojca w 1937 r. sklep został zlikwidowany.

W 1937 r. rozpoczął naukę w szkole powszechnej, ale w jej kontynuowaniu przeszkodził wybuch II wojny światowej. Okres niemieckiej okupacji spędził we Włocławku wychowywany przez matkę. W l. 1945–1948 kontynuował naukę w szkole podstawowej.

W 1951 r. ukończył naukę w zakresie programu trzyletniej Państwowej Średniej Szkoły Zawodowej nr 2 we Włocławku w klasie mechanicznej, zaś naukę zawodu odbywał w Państwowych Kujawskich Zakładach Techniczno-Naukowych we Włocławku, gdzie uzyskał papiery czeladnicze jako tokarz. Tuż po zakończeniu nauki został zatrudniony w 1951 r. w Kujawskich Zakładach Maszyn Rolniczych we Włocławku jako magazynier.

M

Służbę w Wojsku Polskim rozpoczął 15 XI 1951 r., będąc wcielonym do 49 Pułku Piechoty (JW 2131), gdzie po okresie wstępnego przeszkolenia, został skierowany do szkoły podoficerskiej do Stargardu (JW 2179). W trakcie służby został skierowany do Oficerskiej Szkoły Wojsk Pancernych i Zmechanizowanych w Poznaniu i od 2 IX 1952 r. został podchorążym w tej uczelni. Szkołę oficerską ukończył 30 VIII 1954 r. i od następnego dnia został wyznaczony na dowódcę czołgu w dowództwie 1 Korpusu Pancernego. 17 II 1956 r. w tym samym Korpusie objął stanowisko dowódcy plutonu czołgów. 13 XII tr. został mianowany dowódcą Kompanii Inżynierijno-Drogowej w 57 Batalionie Saperów w 1 Korpusie Pancernym, który stacjonował w Gniewie. Obowiązki dowódcy tej kompanii sprawował do 28 V 1957 r., po czym od 29 V ponownie został dowódcą plutonu czołgów średnich w 58 Pułku Czołgów Średnich, który stacjonował w garnizonie Elbląg i wchodził w skład 16 Kaszubskiej Dywizji Pancerniej. Od 20 X 1959 r. został słuchaczem WOSO nr 12 i był nim do 4 III 1962 r. Od 5 III 1962 r. do 2 IV był w dyspozycji dowódcy Pomorskiego Okręgu Wojskowego. 3 IV 1962 r. otrzymał nominację na stanowisko dowódcy plutonu czołgów w 1 Warszawskim Pułku Czołgów Średnich, który wchodził w skład 16 Dywizji Pancerniej. Od 1952 r. po szkoleniu poligonowym w Drawsku Pomorskim pułk został przedyslokowany do Elbląga, do koszar przy ul. Grottgera. Pododdział dowodzony przez kpt. Majchrowicza zajmował zawsze pierwsze miejsce w rywalizacji pułkowej. W 1962 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Elblągu.

21 IV 1964 r. otrzymał awans na dowódcę kompanii czołgów w tym samym pułku. W dwa l. późn., od 5 I 1966 r. był słuchaczem Kursu Doskonalenia Oficerów przy Oficerskiej Szkole Wojsk Pancernych w Poznaniu, który ukończył w VI tr. w grupie — specjalności dowódczo-sztabowej. Po jego zakończeniu powrócił do macierzystej jednostki i do 11 I nadal dowodził kompanią czołgów.

Wobec pojawienia się problemów zdrowotnych wystąpił z raportem do przełożonych o przeniesienie z jednostki liniowej do administracji wojskowej. 12 I 1967 r. przeszedł do służby w Powiatowym Sztabie Wojskowym w Świeciu, pozostającym w strukturze Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego w Bydgoszczy, gdzie został wyznaczony kierownikiem Sekcji II Poboru WKR. Po trzech l. pracy w tej instytucji został

przeniesiony do Włocławka, gdzie objął obowiązki szefa sztabu i zastępcy dowódcy batalionu obrony terytorialnej we Włocławku. O przeniesieniu do rodzinnego miasta przesądziła perspektywa otrzymania mieszkania, co w sytuacji rodzinnej miało istotne znaczenie. W l. 1973–1975 został skierowany do służby w Powiatowym Sztabie Wojskowym w Lipnie, gdzie był szefem Wydziału Operacyjno-Szkoleniowego i Powszechnej Samoobrony (późn. Obrony Cywilnej). 1 VIII 1975 r., gdy powstało woj. włocławskie, przeszedł na stanowisko starszego oficera w Wojewódzkiej Komendzie Uzupełnień we Włocławku, podlegającej Wojewódzkiemu Sztabowi Wojskowemu we Włocławku. W trakcie tej służby w administracji wojskowej wnosił szczególne zasługi jako kierownik sekcji w uzyskiwaniu przez WKU Włocławek I miejsca we współzawodnictwie w ramach Pomorskiego Okręgu Wojskowego, co znalazło odbicie w rozkazach przełożonych przydzielających wyróżnienia i awanse.

1 IV 1977 r. został oddelegowany przez Ministra Obrony Narodowej do pracy w OHP Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej we Włocławku. W Komendzie Wojewódzkiej OHP został starszym inspektorem ds. szkolenia i zajmował się procesem wychowawczym w hufcach dochodzących i wakacyjnych. W XI tr. odbył przeszkolenie w Centralnym Ośrodku Szkolenia Kadr Obrony Cywilnej na kursie kierowników wydziałów Komendy Głównej, komendantów wojewódzkich OHP i ich zastępców. 18 VIII 1983 r. zostały mu powierzone obowiązki Komendanta Wojewódzkiego OHP we Włocławku i pełnił je do 29 VI 1984 r. 30 VI 1984 r. został powołany na stanowisko Komendanta Wojewódzkiego OHP we Włocławku, na którym pracował do 23 III 1988 r.

W okresie od 17 IV 1989 r. do 31 VII 1991 r. pracował na 1/2 etatu jako starszy specjalista i późn. jako starszy inspektor w Komendzie Wojewódzkiej OHP we Włocławku.

Jako oficer WP zajmował się szkoleniem wojskowym i patriotycznym wychowaniem junaków oraz propagowaniem wśród młodzieży i społeczeństwa problematyki obronnej na terenie woj. włocławskiego. Znalazło to odzwierciedlenie w uzyskiwaniu czołowych miejsc na szczeblu centralnym Komendy Głównej OHP. Za społeczne zaangażowanie i wniesiony wkład pracy był wielokrotnie wyróżniany przez przełożonych i instytucje za tworzenie odpowiedniej bazy szkoleniowej i organizację szkolenia junaków w ra-

mach współzawodnictwa. W X 1987 r. ze względu na problemy zdrowotne został zwolniony z zawodowej służby wojskowej i przeszedł na emeryturę. W ten sposób zakończył swoją trwającą nieprzerwanie 36 lat służbę wojskową.

Od 8 X 1949 r. należał do ZMP. W VI 1952 r. wstąpił do PZPR. Był m.in. sekretarzem POP przy Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej we Włocławku. Był aktywnym członkiem Komisji Historii Ruchu Młodzieżowego przy ZW ZSMP we Włocławku.

W uznaniu za pracę zawodową i działalność społeczną został odznaczony wieloma odznaczeniami państwowymi i resortowymi. Posiadał m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1982), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Srebrny Krzyż Zasługi (1970), Brązowy Medal Za Zasługi dla Obronności Kraju (1969), Brązową Odznakę im. Janka Krasickiego (1978), Złote Odznaczenie im. Janka Krasickiego (1983), Złoty Medal Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny (1974), Srebrny Medal Siły Zbrojne dla Obronności Kraju (1966), Brązowy Medal Za Zasługi dla Obronności Kraju (1969), Złotą Odznakę Młodzież dla Postępu (1980), Złotą Odznakę Za Zasługi dla województwa włocławskiego (1980), Odznakę Za Zasługi dla rozwoju miasta Włocławka (1988), Odznakę Honorową „Za Zasługi dla Związku B. Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy WP” i Złotą Odznakę OHP (1981).

Związek małżeński zawarł 10 X 1959 r. w Elblągu z Wandą Rybarczyk (ur. 1 XII 1932 r. w Olbierzowicach k. Sandomierza–zm. 25 VII 2006 r. we Włocławku, c. Józefa i Eugenii Sośniak), która była z zawodu księgową. Małżonkowie mieli dwóch synów: Janusza Bronisława (ur. 20 VII 1960) i Wiesława Antoniego (ur. 1 VIII 1963).

Płk Majchrowicz zm. 21 VII 2011 r. we Włocławku i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Komunalnym przy alei Chopina.

Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe A. Majchrowicza; Archiwum Wojskowe w Toruniu; Archiwum Komendy Wojewódzkiej OHP w Toruniu, akta osob. A. Majchrowicza; Inf. i fot. otrzymane od syna Janusza Majchrowicza.

Władysław Kubiak

MIEDZIŃSKI JÓZEF MOJŻESZ

(1894–1942), kupiec, radny miejski we Włocławku, działacz oddziałów Centralnego Towarzystwa Opieki nad Sierotami i Towarzystwa Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej, założyciel i kierownik Komitetu Pomocy Uchodźcom i Ubogim oraz organizator Komitetu Opiekunczego Powiatowego Żydowskiej Samopomocy Społecznej w getcie w Łowiczu, działacz społeczny Żydowskiej Samopomocy Społecznej w warszawskim getcie

Urodził się 20 III 1894 r. i był z zawodu kupcem. Mieszkał we Włocławku przy ul. Piekarskiej 23, a przy ul. Piekarskiej 21 prowadził sklep. Pod koniec lat 30. XX w. zamieszkiwał z rodziną przy ul. 3 Maja 30, gdzie również prowadził interes rodzinny. Od 1924 r. działał aktywnie we włocławskim oddziale Centrali Drobnych Kupców i Handlujących Żydów w Polsce. Od końca I do XII 1926 r. był we Włocławku jednym z wydawców tygodnika pt. „Włocławker Wochenblatt. Bezpartyjny Tygodnik, Socjalno-Ekonomiczny Tygodnik”. W 1927 r. startował na radnego Włocławka, ale bez powodzenia. Niemniej liczba głosów, którą zdobył w wyborach, reprezentując listę nr 16 — Żydowski Blok Narodowy, pozwoliła mu na to, by znalazł się na liście zastępców. Na inauguracyjnym posiedzeniu Rady Miejskiej 10 XI 1927 r. został dokooptowany do jej składu. Stało się to za sprawą rezygnacji z mandatu złożonej przez Alfreda (Abrama, Adolfa) Sztolcmana, który został powołany na ławnika miejskiego. Miedziński jako radny stał na straży obrony interesów swojej grupy mniejszościowej w mieście i często był w delegacjach składających petycje do prezydenta i starosty. Podczas głosowań na sesji rady miejskiej zawsze optował za finansowym wsparciem dla włocławskiej policji, pomimo że jako reprezentant i głos społeczności żydowskiej miał wiele zastrzeżeń do pracy jej niektórych funkcjonariuszy oraz ich stosunku do funkcjonujących w mieście grup, partii i stowarzyszeń żydowskich i ich działaczy. Jako radny brał udział w pracach komisji sanitarno-budowlanej, rewizyjnej i regulaminowo-prawnej. W X 1929 r. był w grupie radnych, która wniosowała za przeprowadzeniem regulacji rzeki Zgłowiączki. 11 XI 1930 r. z A. Sztolcmanem reprezentował włocławską społeczność żydowską podczas oficjalnych obchodów Święta Niepodległości. W 1934 r. miał oddać w odpłatne

użytkowanie swój sklep przy ul. Piekarskiej 21 na pomieszczenia redakcji „Dziennika Kujawskiego”, za co został skrytykowany przez dziennikarzy „Włocławker Sztyme”, którzy posądzali redakcję polskiego dziennika o szerzenie na swych łamach treści antysemitycznych. Ponownie radnym miejskim Włocławka został 9 II 1937 r., po rezygnacji z tej funkcji Józefa Horna, kandydata niezależnego, który uzyskał mandat w 1934 r. reprezentując listę Zjednoczonego Narodowo-Żydowskiego Komitetu Wyborczego. Miedziński po nominacji dołączył do Grupy Radnych Żydowskich. W 1937 r. jako radny został zaproszony na uroczystość poświęcenia wodociągów, jednego z największych sukcesów gospodarczych miasta Włocławka za prezydentury Witolda Mystkowskiego.

25 X 1937 r. przyczynił się do złapania słynnego łódzkiego złodzieja Hersza Redlicha, którego nakrył na kradzieży dokonywanej we własnym mieszkaniu przy ul. 3 Maja 30. Miedziński, zorientowawszy się, że w jego domu znajdują się obcy ludzie, zamknął drzwi od zewnątrz, przez co jeden ze złodziei musiał ewakuować się skacząc przez balkon. Redlich z mieszkania Miedzińskiego próbował zrabować dwa futra. 23 IV 1939 r. Miedziński został wybrany na radnego miejskiego w bezpośrednich wyborach i był reprezentantem ugrupowania Zjednoczony Blok Żydowski. W 1923 r. opłacał włocławskiej gminie wyznaniowej roczny podatek w wysokości 10 lub 12 tys. marek polskich. R. późn., po zastąpieniu marki polskim złotym, jego zobowiązanie wynosiło 3 zł. W 1928 i 1929 r. — kolejno: 10 i 20 zł. W 1930 r. — 20 zł, a r. późn. — 30 zł. W 1932 r. zmniejszono mu należność do 10 zł. W 1933 r. miał wpłacić na rzecz wspólnoty 15 zł, a w następnym r. — 20 zł.

Wybuch II wojny światowej zastał go we Włocławku. Jego tułaczka wojenna mogła przypominać losy rodziny Fligelmanów z Aleksandrowa Kujawskiego, którzy przez Kutno trafili do Łowicza, jeszcze przed utworzeniem w tym mieście getta (III 1940 r.). W getcie w Łowiczu Miedziński zamieszkał z żoną i dwójką dzieci przy ul. Zduńskiej 34. W V i VI 1940 r., jak zaświadcza ocalałe dokumenty, a następnie od końca 1940 r., po nowych wyborach, pracował jako kierownik w biurze Komitetu Pomocy Uchodźcom i Ubogim przy Radzie Żydowskiej w Łowiczu (w VIII 1940 r. biuro zostało przeniesione do lokalu przy ul. Zduńskiej 44), który z czasem przeorganizował się w Komitet Opiekuńczy Powiatowy Żydowskiej Samopomocy Społecznej.

Jako członek zarządu komitetu był odpowiedzialny za kierowanie jego pracami. Zajmował się sprawami związanymi m.in. z pomocą żywnościową, opieką nad dziećmi i sierotami. Zarówno przed wojną, jak i po jej wybuchu znany był jako działacz lokalnych oddziałów Centralnego Towarzystwa Opieki nad Sierotami (CENTOS) oraz Towarzystwa Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej (TOZ). Jeździł z Łowicza do Warszawy po odbiór produktów żywnościowych pozyskanych z darów — np. ze Szwajcarii. W VII 1940 r. korespondował z warszawskim oddziałem Jointu (organizacją pomocy Żydom; ang. *American Joint Distribution Committee*) o przydział masła i konserw mięsnych dla kuchni ludowej i szpitala zakaźnego. W X 1940 r. — z warszawskim oddziałem Jointu oraz Związkiem Towarzystw Opieki nad Dziećmi i Sierotami CENTOS w Warszawie — o kontyngent odzieży, bielizny i obuwia. W biurze komitetu została zatrudniona jego żona (jako „urzędnik honorowy”). Jego jedyna córka pełniła funkcję wychowawczyni w „dożywialni” dla ponad 300 dzieci, zorganizowanej przez CENTOS, którą uroczystie otwarto 25 VIII 1940 r. Pod koniec VIII 1940 r. Miedziński zabiegał o utworzenie oddziału Żydowskiej Samopomocy Społecznej „na prowincji”, w Łowiczu. Pisał o swoich zamiarach do centrali Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Krakowie. To dzięki rekomendacji A. Sztolcmana (pismo z 20 XI 1940 r.) został powołany do Komitetu Opiekuńczego Powiatowego Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Łowiczu (od 10 XII 1940 r. i następnie od 18 II 1941 r.). Sztolcman, członek Żydowskiego Komitetu Opiekuńczego Miejskiego w Warszawie pisał o Miedzińskim, kandydacie z Łowicza: „Pan Miedziński był we Włocławku kupcem i brał bardzo żywy udział w życiu żydowskim i miejskim. Bardzo energiczny, zdolny organizator i o dużej wrodzonej inteligencji, był zawsze na posterunku i z pasją oddawał się pracy. Zdolny kupiec, zaniebował przedsiębiorstwem, poświęcając się służbie publicznej”. Nie wszystkim podobały się stosowane przez Miedzińskiego metody pracy w biurze komitetu. Daniel Fligelman w swojej relacji *Od Aleksandrowa do Warszawy (Aleksandrów–Łódź)*, zdeponowanej w ARG, pisał o braku współczucia kierownika wobec pojedynczych rodzinnych tragedii, o których bezpośrednio dowiadywał się od swoich penitentów. Mogło to wynikać z podejmowania przez niego racjonalnych decyzji i dbałości o dobro ogółu.

Z czasem praca Miedzińskiego w Komitecie stawała się coraz trudniejsza. Komitet stawał się bezsilny wobec „szalejącej zimy i nędzy”. Powoli zaczęło brakować żywności do przydziału, a próby zabiegania o nowe kontyngenty dla łowickich „kuchni, dożywni, szpitala” oraz środki pieniężne, stawały się coraz mniej realne. Miedziński nie zdążył objąć funkcji przewodniczącego komitetu w Łowiczu, ponieważ został przesiedlony do Warszawy. Zamieszkiwał z rodziną pod adresem: ul. Nowolipki 43/32. W Warszawie dał się poznać jako działacz Żydowskiej Samopomocy Społecznej. Był m.in. nadawcą pisma do Centralnej Komisji Uchodźców (CKU), do Ludwika Hirszberga, pochodzącego z Włocławka (30 IV 1941 r.), działacza ziomkostwa włocławskiego w warszawskim getcie i wiceprzewodniczącego CKU, w którym zawarł dane statystyczne dotyczące ludności żydowskiej w Łowiczu oraz sprawozdanie z działalności Komitetu Pomocy Uchodźcom w tym mieście za l. 1940–1941.

Żonaty z Polą (ur. ok. 1896 r.). Miał z nią dwoje dzieci: Bałę (ur. ok. 1920 r.) i Hersza (ur. ok. 1923 r.). Prawdopodobnie rodzina Miedzińskich nie ocalała z warszawskiego getta i zginęła w ośrodku zagłady w Treblince w czasie pierwszej akcji likwidacyjnej (lato 1942 r.).

APW, AmW, Zarząd Miejski we Włocławku l. 1918–1939, sygn. 92, k. 77, 79; sygn. 93, k. 5, 19, 29, 39, 87, 236, 257, 267, 273, 305, 311, 361, 377, 381, 403, 419; sygn. 1211, k. 157; AŻIH, American Jewish Joint Distribution Committee 1939–1941, sygn. 210/473, k. 30, 31, 33, 37, 38, 41, 42, 69; sygn. 210/474, k. 30, 31, 32, 35, 36, 37, 43, 50, 51, 67, 68; sygn. 210/475, k. 27, 37, 40; AŻIH, Żydowska Samopomoc Społeczna, sygn. 211/36, k. 3; sygn. 211/674, k. 7, 19–21, 24, 28, 29, 32, 48, 50, 53, 54, 56–59, 65, 66, 75; AŻIH, Akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej m. Włocławka, sygn. 113/5_1; sygn. 113/5_2; sygn. 113/5_3; sygn. 113/5_4; sygn. 113/5_14; sygn. 113/6_1; sygn. 113/6_4; sygn. 113/6_7; sygn. 113/6_10; sygn. 113/6_13; sygn. 113/6_17; *Archiwum Ringelbluma*, t. 9, s. 23; *Archiwum Ringelbluma*, t. 27, s. 1024–1025; „Włocławker Sztyme” 1930, nr 16 z 14 XI; „Włocławker Sztyme” 1934, nr 30 z 3 VIII; „Włocławker Wochenblatt” 1936, nr 50 z 18 XII; Bańkowska A., *W poszukiwaniu elit. Rekonstrukcja członków komitetów lokalnych Żydowskiej Samopomocy Społecznej w Generalnym Gubernatorstwie w l. 1940–1942, w: Elity i przedstawiciele społeczności żydowskiej podczas II wojny światowej*, red. M. Grądzka-Rejak i A. Namysł, Kraków–Katowice–Warszawa 2017, s. 125; Berent B., *Żydzi*

we Włocławku w Drugiej Rzeczypospolitej, w: *Włocławek*, t. 2, s. 280, 301, 314; Dzik T., *Związki i stowarzyszenia mniejszości narodowych we Włocławku w okresie międzywojennym*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1999, t. 13, s. 14; Einhorn I., *Towarzystwo Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej w Polsce w l. 1921–1950*, Toruń 2008, s. 87; Gruszczyńska M., *Organizacja władz miejskich Włocławka w l. 1914–1939*, w: *Włocławek*, t. 2, s. 117, 128, 133; Kawski T., *Gm. żydowska we Włocławku (powiat włocławski)*, w: *Gminy żydowskie pogranicza Wielkopolski, Mazowsza i Pomorza w l. 1918–1942*, oprac. T. Kawski, Toruń 2007, s. 235–236, przyp. 114, s. 250, 251, przyp. 182; Nikonowicz O., *Niektóre problemy życia politycznego we Włocławku w l. 1918–1926*, „Ziemia Kuj.” 1978, t. 5, s. 59–87; Nikonowicz O., *Przemiany polityczne we Włocławku w pierwszym okresie dyktatury sanacyjnej 1925–1930*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1978, seria A, s. 165–191; Nikonowicz O., *Polskie partie polityczne we Włocławku w ostatnich l. II Rzeczypospolitej (1935–1939)*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1979, seria B, s. 35–54; Nowicki P., *Fligelman Daniel*, w: *Oni tworzyli historię. Aleksandrowski Słownik Biograficzny*, t. 2, red. T. Krzemiński, Aleksandrów Kujawski 2021, s. 34, 35; Nowicki P., *Sztolcman Abram (Alfred, Adolf)*, w: *WSB*, t. 7, s. 183–185; Stankowski W., *Witold Mystkowski. Ostatni prezydent miasta Włocławka Drugiej Rzeczypospolitej. Życie — działalność — losy*, Włocławek 2012, s. 120.

Przemysław Nowicki

MOSIŃSKI IGNACY

(1812–1864), ks., wychowanek SD we Włocławku, powstaniec 1863 r. — rewolucyjny naczelnik okręgowy, jeden z pięciu kapłanów z terenu Królestwa Kongresowego skazanych przez Rosjan na śmierć za udział w powstaniu styczniowym i stracony

Urodził się 28 I 1812 r. w Ostrzeszowie (w Wielkim Księstwie Poznańskim) jako syn Józefa i Katarzyny z d. Gruszczyńskiej. Rodzice trudnili się rolnictwem. Miał dwóch braci. Od siódmego r. życia zdobywał początki nauki w szkole elementarnej w Ostrzeszowie. W 1827 r. (w piętnastym r. życia) został oddany przez rodziców do szkół publicznych w Kaliszu, gdzie ukończył klasę IV. Naukę musiał przerwać z powodu wybuchu powstania listopadowego, chociaż nie brał w nim udziału. Udał się do dworu w Kuźnicy Grabowskiej,

M

gdzie do 31 VIII 1832 r. pełnił funkcję nauczyciela prywatnego. W 1832 r. został przyjęty do seminarium duchownego we Włocławku. Po odbyciu studiów filozoficzno-teologicznych został wyświęcony na kapłana 17 I 1836 r.

Po święceniach został wysłany na wikariat do Koźbiał Wielkich, gdzie pracował dwa i pół r. (do 1 IX 1838 r.). W 1838 r. został zaprezentowany na komendarza (administratora) par. Dmenin przez kolatora kościoła, p. Biernackiego, i został zatwierdzony na to stanowisko przez władzę kościelną. W Dmeninie od razu zaznaczył się jako niezwykle czynny i zapobiegliwy administrator, powiększył bowiem szczyplę kościółek dmeniński, a także przyczynił się do rozszerzenia parafii. Za jego staraniem oraz zezwoleniem biskupa i zgodą okolicznych właścicieli majątków przyłączono do Dmenina: Kuchary, Łagiewniki, Bugaj, Posadowkę, Łowicz i Brzezinki. W Łagiewnikach (dzisiaj nazywa się Bugaj) stała kaplica św. Leonarda, którą dzięki zabiegom ks. Mosińskiego, swoim kosztem powiększyła właścicielka Zakrzewa.

Jako kapłan i jako człowiek zyskał sobie cześć i miłość powszechną, które towarzyszyły mu aż do grobu. Za zasługi dla diecezji władza kościelna obdarzyła go godnością kan. kapituły kolegiackiej kaliskiej. Już przed powstaniem styczniowym ks. Mosiński uświadamiał parafian, zachęcał do konspiracji i jawnego przeciwstawiania się polityce zaborcy. W tym duchu głosił kazania także w czasie powstania. Odczytywał z ambyony dekrety Rządu Narodowego, zakazywał parafianom płacić czynsz i podatki państwowe. 15 i 16 VIII 1863 r. wygłosił w kościele dmenińskim do ludu szczególnie płomienne kazanie o patriotycznych obowiązkach Polaka. Zachęcał włościan do chwycenia za broń i do czynnego poparcia powstania. Mówił o miłości Ojczyzny, o potrzebie ofiar, o konieczności wypędzenia wroga, który naród polski ciemiężył, a kraj odzierał z czci i sławy. Rząd Narodowy powołał go na rewolucyjnego naczelnika okręgowego pow. piotrkowskiego.

Na skutek donosu, 2 X 1863 r. — po przeprowadzonej rewizji w kościele, na plebanii oraz u brata ks. Mosińskiego, włościanina wsi Dmenin, podczas której nie znaleziono nic obciążającego — ks. Mosiński został jednak aresztowany i przewieziony najpierw do więzienia w Radomsku, a następnie do cytadeli w Piotrkowie. 8 X 1863 r. rozpoczęło się postępowanie przed Wojenno-Sledczą Komisją w Piotrkowie.

Oskarżenie oparto na wymuszonych przemocą zeznaniach mieszkańców par. Dmenin: Iohana Macha, Józefa Stolarczyka, Pawła Kępy, Walentego Nowińskiego, Franciszka Basińskiego, Ignacego Stefańczyka, Wawrzyńca Fietzka oraz ewangelika Wilhelma Klicha. Moskale posadzali ks. Mosińskiego o formalną i faktyczną działalność konspiracyjną, a więc formowanie oddziałów zbrojnych, zbieranie składek, udzielanie pomocy powstańcom. Bili go w czasie śledztwa i domagali się potwierdzenia oskarżeń. 6 XI 1863 r. zebrane akta przekazano do naczelnika wojennego oddziału warszawsko-wiedeńskiej kolei, jen. mjr. bar. Teodora Radena. 4 III 1864 r. odbył się sąd polowy (przewodził mu mjr Zagórski), który orzekł, że ks. Mosiński „winien jest wszystkich stawianych mu zarzutów”. Mimo licznych próśb mieszkańców par. Dmenin, podpisanych także przez kolonistów niemieckich i Żydów, o ułaskawienie ks. Mosińskiego, naczelnik Raden za udział w powstaniu i „szczególnie szkodliwą działalność rewolucyjną” pozbawił ks. Mosińskiego wszelkich praw osobistych, jak i nabytych z racji zajmowanego stanowiska, godności duchownej oraz skazał na śmierć przez powieszenie, w gronie kilkunastu innych uczestników powstania, w tym Ignacego Błęszyńskiego (ps. Malczewski) — dowódcy powstańczego. Wyrok wykonano 5 III 1864 r. (w wyroku podana jest data śmierci według kalendarza rosyjskiego — 22 II 1864 r.) w Piotrkowie. Świadkowie egzekucji zapamiętali ostatnie słowa skazańca: „Raduje się dusza moja, że schodzę z tego świata dla dobra Ojczyzny”.

Zwłoki ks. Mosińskiego, wraz z ciałami współskazańców, zostały przez Moskali — zgodnie ze stosowaną przez nich zasadą — zagrzebane na miejscu kaźni. Późn. zwłoki jego zostały przez mieszczan piotrkowskich wykopane i pochowane na cmentarzu piotrkowskim. Wydobyte ciała pozostałych skazańców brutalnie udaremnili kozacy moskiewscy; z grupy grabarzy ochotników wszyscy zostali okrutnie pobici, dwóch straciło życie, jeden został zesłany na Sybir. W 1925 r. (21 V) wmurowano tablicę pamiątkową ku czci ks. Mosińskiego w zewnętrznej ścianie kościoła w Dmeninie. 20 X 1928 r. zwłoki jego pochowano pod pomnikiem wybudowanym na cmentarzu w Piotrkowie Trybunalskim na cześć powstańców 1863 r.

ADW, Akta pers. ks. I. Mosińskiego, sygn. 349 (1 k. — własnoręcznie pisany życiorys); *Schematyzmy... 1867*, s. 44; Czubiński A., *Powstanie 1863–1864 r. we wschodniej Wiel-*

kopolsce, Poznań 1993, s. 112; Koleczko W., *Do Ciebie Polsko, dla Twojej wolności i chwały*, Piotrków Tryb. 1925; Kubicki P., *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w l. 1861–1915*, cz. 2, t. 3, Sandomierz 1935, s. 701–703; cz. 3, t. 2, Sandomierz 1939, s. 48–58; Lipiński J., *Wspomnienie o gorącym patriotcie ś. p. ks. Ignacym Mosińskim*, „Gaz. Radomskowska” 1921, z 23 I; Seweryn J., *Udział duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej w powstaniu styczniowym*, Włocławek 2003, s. 87; Witanowski M.R., *Pomnik powstańców 1863 r. w Piotrkowie*, „Ziemia” 1929, nr 6; Woyna-Gwiaździnski S., *Ks. Ignacy Mosiński męczennik za sprawę narodową. Wspomnienie z 1863 r.*, Radomsko 1925.

Kazimierz Rulka

MURMYŁŁO MICHAŁ

(1894–1944?), kpt. piechoty WP, starosta powiatu włocławskiego

Urodził się 21 IX 1894 r. w Czernielowie Mazowieckim (Соборне) w Galicji Wschodniej, jako syn gospodarza wiejskiego Jana i Marii z d. Ratowskiej. Od młodości był zaangażowany w ruch niepodległościowy. W trakcie nauki w Cesarsko-Królewskim Wyższym Gimnazjum w Tarnopolu należał do XII Polskiej Drużyny Strzeleckiej, zorganizowanej przez Stanisława Widackiego i liczącej ok. 300 osób, będąc jednocześnie założycielem oraz pierwszym prezesem miejscowej grupy „Zarzewia”. Po wybuchu I wojny światowej — wraz z mobilizacją Związków i Drużyn Strzeleckich — został odkomenderowany do pow. zbaraskiego, gdzie jeszcze w 1914 r. trafił do rosyjskiej niewoli. Wyzwolony w poł. 1915 r., w związku z ofensywą armii austro-węgierskiej, w której odbywał następnie służbę wojskową. Na przełomie r. 1915/1916 objął komendanturę Obwodu Tarnopol POW. Jako dowódca bojówki zasłynął z odbicia z więzienia późn. płk. Józefa Giegel-Melechowicza, Krzysztofa Siedleckiego (wiceministra i sekretarza BBWR) oraz mjra Grzegorza Dobrowolskiego.

W Polsce Niepodległej stanął na czele kompanii zorganizowanej z b. podkomendnych z POW, biorącej udział w 1919 r. w walkach z bolszewikami. W IV 1920 r. przeniesiony na Warmię, a od 26 VII tr. został ponownie skierowany na front. Uczestnik tzw. „żeligiały”, tj. operacji wojskowej przeprowadzonej

w X 1920 r., podczas której gen. Lucjan Żeligowski pozorując niesubordynację wobec Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, zajął Wilno i jego okolice. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej pracował w Sztapie Generalnym WP w Warszawie, zamieszkując na Krakowskim Przedmieściu pod numerem 19. Od 1923 r. pełnił służbę w 15. Pułku Piechoty w Dęblinie, od 1928 r. w Baonie Manewrowym w Rembertowie, natomiast od 1932 r. w 22. Pułku Piechoty w Siedlcach. Awansowany do stopnia por. piechoty ze starszeństwem 1 VI 1919 r., natomiast do stopnia kpt. piechoty ze starszeństwem — 1 I 1928 r.

W 1932 r. odbył kurs i przeszkolenie administracyjne w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, po zakończeniu którego objął w VI tr. stanowisko starosty pow. włocławskiego. On sam wspominał to w sposób następujący: „Teren niezmiernie trudny i skomplikowany. Okres mojego urzędowania zbiegł się z ogólnymi wyborami do samorządu terytorialnego, izby rolniczej, dwukrotnymi wyborami do rady miejskiej miasta wydzielonego Włocławka, dwukrotnymi wyborami prezydenta m. Włocławka i wyborami do Sejmu i Senatu. Niezależnie od tego sam teren szczególnie dotknięty bezrobociem, silnie rozbudzony politycznie i bardzo zróżnicowany [...] W 1932 r. przeszedłem do administracji i pierwszą moją placówką był powiat włocławski [...] jaką wagę przywiązywano do stanowiska Starosty Powiatowego Włocławskiego niech będzie dowodem fakt, że z chwilą otrzymania nominacji ówczesny Prezes B.B.W.R. Płk Walery Sławek wysunął obawy, czy [...] wskazane jest posyłanie tam na starostę świeżo przeszkolonego oficera”. Starosta Murmyłło pełnił z urzędu funkcję przewodniczącego Wydziału Powiatowego i Sejmiku Powiatowego, był ponadto zaangażowany w działalność lokalnych jednostek i instytucji, m.in. prezes Rady Włocławskiego Zdrojowiska Siarczanego „Wieniec” oraz przewodniczący Rady Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Włocławskiego. W 1935 r. piastował również stanowisko komisarycznego prezesa Związku Rezerwistów we Włocławku, kiedy to głośnym echem w ówczesnej prasie odbił się szturm rezerwistów na lokal żydowskiego towarzystwa sportowego „Makabi”.

Zarzuty natury obyczajowej i finansowej spowodowały odwołanie Murmyłły z Włocławka w 1936 r. (18 II przekazał protokolarnie staroście Czesławowi Gajzlerowi akta spraw, dokumenty, środki pieniężne, akcje, obligacje oraz księgi buchalteryjne). Początkowo

trafił na równorzędne stanowisko do pow. borszczowskiego, następnie do Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, jednakże prawomocne orzeczenie Komisji Dyscyplinarnej przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych przeniosło go 26 IX 1936 r. w stały stan spoczynku. W 1938 r. zamieszkał w Czechowicach (w obecnych czasach warszawskie osiedle).

Po wybuchu II wojny światowej współorganizował 7. PP Legionów, noszący początkowo kryptonim „Madagaskar”, a od 1942 r. „Garluch”. Pod pseud. „Żubr” wypełnił zadanie sformowania jego I Batalionu, którym dowodził do II 1940 r. W późn. l., już jako „Muzyczka”, kierował podreferatem ds. polskich organizacji konspiracyjnych, funkcjonującym w ramach Referatu 992 — Biuro Studiów Oddziału II Informacyjno-Wywiadowczego Komendy Głównej AK. Zaginał w czasie powstania warszawskiego, jego dalsze losy nie są znane.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego odznaczony za działalność niepodległościową i wojskową Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Krzyżem Zasługi Wojsk Litwy Środkowej (1922 r.), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1928 r.) oraz Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1931 r.).

Związek małżeński zawarł 20 VII 1924 r. w par. Długa Kościelna z Heleną Jadwigą Lachczyk (1899–1970), z którą miał córkę Jadwigę (1914–2005). H. Murmyło, z wykształcenia nauczycielka i pod pseud. „Murka” członkini placówki konspiracyjnej „Kordian” w Ursusie, zamieszkała po wojnie w Wałbrzychu. W l. 1948–1965 kierowała tam Powiatową Biblioteką Publiczną.

Arch. Główne Akt Dawnych, Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej z lat 1604–1945, sygn. 240; Arch. Diecezjalne Warszawsko-Praskie, Akta Parafii Długa Kościelna z lat 1672–1945, akt małżeństwa nr 19/1924; Arch. Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, Wydział Powiatowy Włocławski we Włocławku z lat 1918–1939, sygn. 9, 10; Arch. Akt Nowych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie z lat 1918–1939, sygn. II 1732; CAW, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych, nr 4887; *Sprawozdanie Dyrekcji C. K. Wyzszego Gimnazjum I. z j. wykładowym polskim w Tarnopolu za r. szkolny 1914*, Tarnopol 1914, s. 89; *Rocznik oficerski 1923*, Warszawa 1923, s. 168, 533; *Rocznik oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 159, 471; *Rocznik oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 107, 224; *Rocznik oficerski 1932*, Warszawa

1932, s. 65, 552; *Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu*, red. St. Wartalski, Warszawa 1936, nr ogł. 498 i 10531; „Express Poranny” 1931, nr 260, s. 2; „Słowo Pom.” 1935, nr 156, s. 9; „Warszawski Dziennik Narodowy” 1935, nr 41B, s. 7 oraz 1936, nr 192B, s. 1; „Gazeta Lwowska” 1936, nr 43, s. 2; „Głos Mazowiecki. Katolickie Pismo Codzienne” 1936, nr 42, s. 2; „Orędownik. Codzienne Ilustrowane Pismo Narodowe i Katolickie” 1936, nr 164, s. 5; „Wschód. Życie Miast i Wsi Województw Południowo-Wschodnich” 1936, nr 16, s. 8; „Niepodległość. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polskich Walk Wyzwoleńczych w Dobie Popowstaniowej” 1936, nr 3, s. 393, 401, 406; Leszczyński R., *Powiat borszczowski w l. 1921–1939*, „Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich” 2015, nr 6, s. 76; Jagodziński J., *W celi*, w: *Pawiak był etapem. Wspomnienia z lat 1939–1944*, oprac. R. Domańska, Warszawa 1987, s. 398, 403; Kulesza J., *Garluch. Opowieść o siódmym pułku piechoty AK 1939–1944*, Warszawa 2004, s. 11, 15; Domżański J., „Goplana” *szykuje się do powstania*, „Dziennik Ursusa” 2017, nr 7/285, s. 5; *Rok po roku. Kronika półwiecza wałbrzyskich bibliotek publicznych*, w: *Pół wieku wałbrzyskich bibliotek publicznych*, red. J. Czarnik, Wałbrzych 1995, s. 45, 94, 100; Zaborski Z., Wrotniak W., Cierliński J., Chmurowa Z., *Trwaliśmy przy Tobie, Warszawo. Historia konspiracji i walki VI Rejonu „Helenów”*, Pruszków 2011, s. 80, 82, 84, 92, 307, 349, 410; Michalski T., *Powiat wrocławski w l. dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939)*, w: *Monografia powiatu wrocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego, T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 323–324, 327.

Tomasz Michalski

MYSZCZYŃSKI (MYSZYŃSKI, z Myszczyzna) ALEKSANDER

(ok. 1465/70–1540) h. Pierzchała lub Roch, bp sufragan wrocławski

Ur. zapewne w drugiej poł. l. 60. XV w., pochodził z rycerskiej rodziny z Mazowsza, piszącej się ze wsi Myszczyzn k. Błonia i Ożarowa Mazowieckiego. Był synem Stanisława (imię matki nieznane), a młodszym bratem Mikołaja, immatrykulowanego na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego w semestrze letnim 1474 r. (tamże bakałarz artium 1476 r.). Sam Aleksander immatrykulował się w krakowskiej wszechnicy w semestrze letnim 1484 r.

i w jej murach uzyskał kolejno bakalaureat (1486) oraz magisterium (1489) na Wydziale Sztuk Wyzwolonych, gdzie następnie podjął wykłady i ćwiczenia (głównie z Arystotelesa), które prowadził począwszy od semestru letniego 1489 r. do semestru zimowego 1490 r., równocześnie rozpoczynając dalsze studia w zakresie prawa oraz teologii (w początkach 1495 r. występuje w źródłach już z tytułem mgra [mistrza] teologii oraz dra dekretów).

Według Stanisława Librowskiego jako osoba duchowna A. Myszczyński należał początkowo do kleru diecezji płockiej, gdzie w 1492 r. został dziekanem kapituły kolegiackiej w Pułtusku, którą to godność zachował do końca życia. W kilka lat późn. doszła mu funkcja kanclerza Wincentego Przerębskiego, bpa Płocka w l. 1498–1503, a kiedy ten uzyskał 29 XI 1503 r. translację na biskupstwo wrocławskie, podążył w ślad za nim, by również tu objąć obowiązki kanclerskie. Do grona kapituły katedralnej we Wrocławku przyjęty został z prowizji bpa 16 VII 1509 r., jakkolwiek według Stanisława Chodyńskiego „była to tylko kanonia honorowa”, a dopiero po nominacji na miejscowego sufragana objął rzeczywisty kanonikat kaznodziei katedralnego, na który jego instalacja odbyła się 1 III 1515 r.

Na wrocławską sufraganię desygnował Aleksandra Myszczyńskiego jeszcze Wincenty Przerębski, nim jednak sprawa została przeprowadzona w Kurii Rzymskiej, dotychczasowy ordynariusz *loci* zm. (20 IX 1513), w związku z czym oczekujący na zatwierdzenie papieskie duchowny opuścił na pewien czas Wrocław i usunął się do Pułtusza, gdzie podjął się zastępować w obowiązkach nieobecnego na miejscu archidiacona oraz oficjała pułtuskiego Mikołaja Brolińskiego (późn. bp sufragana płocki). Wkrótce zapadły w Wiecznym Mieście wiążące decyzje odnośnie do biskupstwa wrocławskiego, przy czym w pierwszej kolejności papież Leon X zgodził się na objęcie rządów w tej diecezji przez dotychczasowego ordynariusza przemyskiego Macieja Drzewickiego (4 XI 1513), a dopiero 20 II 1514 r. udzielił prowizji na tytularne biskupstwo margaryteńskie (Margarita, Maraga) postulowanemu sufraganowi Aleksandrowi Myszczyńskiemu (3 IV tr. nominat uregulował *per procuratorem* sprawę należnych opłat kurialnych), zezwoliwszy mu zarazem na zachowanie kanonikatu w kapitule katedralnej we Wrocławku oraz prałatury dziekana w kapitule kolegiackiej w Pułtusku.

Posługę sufraganską przy trzech kolejnych ordynariuszach *loci* A. Myszczyński sprawował ponad ćwierć wieku, będąc „po zakonnikach pierwszym kapłanem świeckim [tj. diecezjalnym] w diecezji wrocławskiej do tej godności powołanym” (S. Chodyński). U samego jej początku konsekrował kościoły parafialne w Gębicach (1516) oraz w Błennej (1517), gdy z kolei w 1520 r. uzyskał ze strony kan. katedralnych zgodę na używanie przezeń w czasie celebr w owej pierwszej spośród świątyń diecezji aparatów (pontyfikałów) przechowywanych w jej zakrystii. 31 V 1525 r. wziął udział w synodzie diecezjalnym we Wrocławku, obradującym pod przewodnictwem M. Drzewickiego, na życzenie którego transumował w 1527 r. dokumenty królewskie, dotyczące rozgraniczenia majątków biskupich i szlacheckich na Pomorzu oraz uiszczania przez nie dziesięciny pieniężnej na rzecz bpa oraz kapituły. Z racji posiadania kanonikatu, z którym od 1500 r. związana była funkcja kaznodziei katedralnego, w każdą niedzielę głosił w katedrze kazania, okresowo będąc wspomagany w tym trudzie przez innych duchownych. Dopiero w 1537 r. bp A. Myszczyński przyjął na ów kanonikat (uzasadniwszy ten krok swym podeszłym wiekiem) koadiutora w osobie Jana Ostrowickiego, dra obojga praw i proboszcza w Książu, współ z którym (oraz prepozytem wrocławskim Janem Parzniewskim i kan. Janem Wyszeckim) delegowany był w III tr. przez ordynariusza *loci* Jana Karnkowskiego do zbadania tudzież rozstrzygnięcia spornych spraw, dotyczących funkcjonowania instytucji kościelnych w Gdańsku. Dla kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła w Chmielnie, położonego w dobrach klasztoru norbertanek z Żukowa na Pomorzu Gdańskim, udzielił przywileju odpustowego.

Przez cały okres działalności w diecezji wrocławskiej Myszczyński nie zerwał więzów łączących go z sąsiednią diecezją płocką, m.in. pospieszył z pomocą materialną przy odbudowie strawionej przez pożar z 1530 r. katedry w Płocku, był fundatorem kolegiów mansonarzy w Ciechanowie oraz w Warszawie (położonej na terenie diecezji poznańskiej), jak również przyczynił się do ufundowania nowych ministeriów ołtarzowych i mansonarii w kolegiacie w Pułtusku (1531). W tej ostatniej świątyni, gdzie do końca życia piastował godność dziekana tamtejszej kapituły kolegiackiej, 24 II 1533 r. wystąpił u boku ordynariusza *loci* Andrzeja Krzyckiego jako współkonsekrator sufragana płockiego Mikołaja Brolińskiego. Podobnie

jeszcze w 1528 r. był zaproszony do udzielenia sakry (tak samo w roli współkonsekratora) nowemu bp. przemyskiemu Janowi Karnkowskiemu (początkowo do Skalbmierza, późn. do Krakowa), który następnie uzyskał w 1531 r. translację na stolicę biskupią we Włocławku i tym samym został jego zwierzchnikiem.

Zm. za rządów Łukasza Górki w Kościele włocławskim, jakkolwiek data dzienna tego faktu pozostaje nieustalona (zg. nastąpił przed początkiem V 1540 r.). Spoczął w podziemiach świątyni katedralnej we Włocławku, w której wnętrzu za życia sprawił sobie epitafium, gdzie występuje z tytułami: „*artium liberalium, sacrae paginae et iuris canonici professor, episcopus Margaritensis*”. W 1542 r. brat zmarłego, Maciej Myszczyński, przekazał kapitulie pozostałe po bp., a nieobjęte jego testamentem, 22 księgi o tematyce teologicznej i prawniczej, przypuszczając, że mogą one pochodzić z biblioteki kapitulnej.

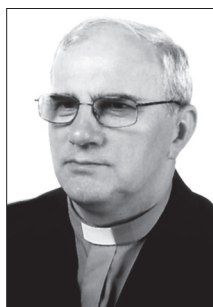
Chodyński S., *Biskupi sufragani*, s. 32, nr 8 [także s. 101–104, nr 5]; Czaplewski P., *Tytułarny episkopat w Polsce średniowiecznej*, cz. 2, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1916, t. 43, [druk: 1915], s. 129–131; Kaczmarek K., *Święcenia duchowieństwa we Włocławku w 1516 r.*, „Zap. Hist.” 2013, t. 78, z. 4, s. 104–117; Kowalski T., Młodynski J., Szczepański J., *Wpisani w historię Pułtusza. Słownik biograficzny*, Pułtusk 2001, s. 193; Kujawski W., *Duchowieństwo*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008, s. 104; tenże, *Parafie diecezji włocławskiej*, t. [1]: *Archidiakonaty: kruszewicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 57, 508; Librowski S., *Myszczyński (z Myszczyzna, Myszczyzn) Aleksander h. Pierzchała, sufragan włocławski*, w: *PSB*, t. 22, s. 364; Łętowski L., *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. 3, Kraków 1852, s. 354; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 199, 218; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 304; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 320; Paprocki B., *Herby ryerstwa polskiego*, wyd. K.J. Turowski, Kraków 1858 [reprint: Warszawa 1988], s. 594; Prokop K.R., *Biskupi pomocniczy*, s. 187–189; tenże, *Episcoporum Poloniae coetus. Szkice prozopograficzne z dziejów hierarchii kościelnej na ziemiach polskich w minionych stuleciach*, Kraków 2017, s. 534–535; tenże, *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.). Prawodawstwo — Lokalizacja pochówków — Formy komemoracji*, Kraków–Warszawa 2020, s. 114, 145; tenże, *Stolice tytularne biskupów Kościoła kato-*

lickiego wpisanych w dzieje ziem polskich (XIII w.–2014 r.), Kraków 2014, s. 74, 252; Sondel J., *Zawsze wierny. Uniwersytet Krakowski a Kościół rzymskokatolicki*, Kraków 2006, s. 155; Szymański J., *Myszczyński (Myszyński, Myszyń) Aleksander biskup, zm. 1540, kanonista*, w: *EK*, t. 13, kol. 588–589; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 32 (nr 240), 335 (nr XLVII/3), 380, 416, 452, 473.

Krzysztof Rafał Prokop

NOWAK JÓZEF BOHDAN

(1952–2020), ks., wykładowca muzyki kościelnej w WSD we Włocławku, dyr. chórów katedry włocławskiej

Urodził się 1 II 1952 r. w Nieśluszu, dziś dzielnicy tzw. Nowego Konina, w rodzinie Stanisława, sztygara miejscowej kopalni węgla brunatnego, i Zofii z d. Wałęsy. Po śmierci męża w wypadku na terenie kopalni odpowiedzialność za wychowanie czworga dzieci, trzech synów i córki, spadła na barki mat-

ki. Sytuacja stała się dodatkowo trudniejsza przez fakt, iż wdowa nie zgodziła się na proponowany przez kopalnię świecki pogrzeb męża. W konsekwencji przyznano rodzinie najniższą rentę i taki stan utrzymywał się do przemian 1980 r.

W 1959 r. Józef rozpoczął naukę w szkole podstawowej w Morzysławiu, miejscowości, która z czasem została włączona w obręb Nowego Konina. Po jej ukończeniu w 1967 r. kontynuował naukę w II Liceum Ogólnokształcącym w Koninie. W 1971 r. po zdaniu matury wstąpił do WSD we Włocławku. Podczas studiów przygotowujących do kapłaństwa wyróżniał się — mimo braku formalnego wykształcenia w tym zakresie — nieprzeciętnymi zdolnościami muzycznymi. Przez niemal cały czas 6-letnich studiów był organistą w kościele seminaryjnym św. Witalisa, spośród alumnów zorganizował zespół instrumentalno-wokalny występujący głównie w par. diecezji włocławskiej.

Święcenia kapłańskie otrzymał 29 V 1977 r. we wrocławskiej Bazylice Katedralnej. Od 15 VI 1977 r. do 16 VI 1979 r. był wikariuszem par. Lubień Kujawski, a jednocześnie po r. pracy został skierowany na studia muzykologiczne na ATK w Warszawie. Przez dwa l. 1978–1980 łączył pracę parafialną ze studiami — w Lubieniu, a następnie jako wikariusz par. św. Bartłomieja w Koninie 16 VI 1979–16 VI 1980. Przez kolejne trzy lata 1980–1983 studiował już stacjonarnie. W VI 1983 r. uzyskał magisterium z zakresu muzykologii kościelnej na podstawie pracy *Analiza źródłoznawcza rękopisu muzycznego MS. 3 z Biblioteki SD we Wrocławku*. Jego pr. magist. została opublikowana w dziewiątym tomie serii naukowej *Muzyka religijna w Polsce*, Warszawa 1988, s. 243–322. Po ukończeniu studiów był wikariuszem parafii katedralnej, od 30 VI 1983 r. do 30 VI 1989 r. Jednocześnie przejął kierowanie chórami działającymi w tej parafii — scholą dziecięcą „Kyrie” i chórem mieszanym, kontynuutorem założonego w 1888 r. męskiego chóru katedralnego. Kierowanie obydwoma chórami pozwalało w naturalny sposób poszerzać skład chóru mieszanego. Uświęcony tradycją wywodzącą się od założyciela chóru katedralnego ks. Leona Moczyńskiego repertuar śpiewów kościelnych, zwłaszcza towarzyszących liturgii Wielkiego Tygodnia — pasje, improperia — uzupełniał śpiewami nowymi, zrodzonymi dla potrzeb liturgii zreformowanej po Soborze Watykańskim II. Chór pod jego kierownictwem przez 37 lat towarzyszył stale uroczystościom katedralnym, corocznie ogólnowrocławskim procesjom w uroczystość Bożego Ciała, zwyczajnym i wyjątkowym wydarzeniom kościelnym jak pogrzeby dwóch ordynariuszy wrocławskich, biskupów — Jana Zaręby i Bronisława Dembowskiego, dwóch biskupów pomocniczych — Romana Andrzejewskiego i Czesława Lewandowskiego; konsekracjom biskupim — Romana Andrzejewskiego, Bronisława Dembowskiego, Stanisława Gębickiego, Wiesława Meringa; ingresom biskupów ordynariuszy — Henryka Muszyńskiego, Bronisława Dembowskiego, Wiesława Meringa; uroczystościom rocznicowym — 425 i 450 rocznicy powstania wrocławskiego seminarium duchownego, 600-leciu katedry. Tradycją stały się koncerty kolęd w katedrze. Chór katedralny śpiewał w wielu kościołach diecezji wrocławskiej, ale także poza jej granicami — w sanktuarium jasnogórskim, w kościele Św. Krzyża w Warszawie podczas mszy transmitowanych przez Polskie

Radio. Pod jego kierownictwem, z towarzyszeniem orkiestr, śpiewały połączone chóry z diecezji podczas pielgrzymek papieskich — we Wrocławku w 1991 r. i w Licheniu w 1999 r. Równoległe z tą pracą prowadził zajęcia w Diecezjalnym Studium Organistowskim.

W 1987 r. nadal pozostając wikariuszem katedralnym otrzymał zajęcia we wrocławskim WSD — prowadzenie chóru kleryckiego, scholi wykonującej śpiewy gregoriańskie oraz wykłady z kultury muzycznej na pierwszych l. studiów.

Uczenie śpiewu kościelnego, prowadzenie chórow było u ks. Nowaka nie tylko pasją wypływającą ze zdolności muzycznych i powierzonych zadań. Angażował się w nie cały, traktując to jako oczywistą konsekwencję postawy, iż oddawanie czci Bogu przez śpiew powinno być na najwyższym poziomie wykonawczym. Na ścisły i ubogacający duchowo związek śpiewu i liturgii uczyła szczególnie alumnów przygotowujących się do kapłaństwa. Wykłady ilustrowane były praktycznymi wskazaniem odwołującymi się do wewnętrznego, duchowego zaangażowania się w wykonawstwo muzyczne. Potwierdzeniem jego kompetencji była obecność w diecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej, do której został włączony już w 1979 r., a w ostatnich l. był jej przewodniczącym. Do Komisji Liturgicznej został włączony w dziesięć lat późn. i pracował w niej do końca. W ramach tych prac zajmował się także stanem organów w całej diecezji, odbiorem nowych i odrestaurowanych instrumentów. W 1990 r. został mianowany diecezjalnym duszpasterzem pracowników kościelnych — organistów, zakrystianów. Regularnie urządzał dla nich rekolekcje, spotkania doształcające i formacyjne.

Pochodną kompetencji muzykologicznych ks. Nowaka była działalność pisarska i wydawnicza. Oprac. dla *Wrocławskiego Słownika Biograficznego* biogramy dziewięciu tutejszych muzyków kościelnych. W pr. zbior. pod red. prof. Andrzeja Radziwińskiego *Dzieje diecezji wrocławskiej*, t 1: *Średniowiecze* wydanej we Wrocławku w 2008 r. znalazło się jego oprac. *Liturgia i muzyka* (s. 221–254). W wydawnictwie jubileuszowym *450 lat Almae Matris Vladislaviensis*, Wrocław 2019, rozdział poświęcony seminaryjnym wykładowcom muzyki kościelnej z ostatniego półwiecza (s. 190–200). Wydał opracowania muzyczne i kompozycje ks. Zbigniewa Szygendi i wrocławskich organistów: Mieczysława i Kazimierza Antkowskich, Antoniego Wierzbickiego. W swoich środowiskach

otaczał dyskretnie opieką i wsparciem osoby przeżywające trudności, doświadczane kłopotami osobistymi, rodzinnymi.

Przez kilkanaście lat jeden z miesięcy wakacyjnych spędzał na zastępstwie w par. polonijnych na północy Francji. Zawsze jednak wracał na odpust katedralny — Wniebowzięcia NMP.

Odrębną gałęzią działalności ks. J. Nowaka była funkcja archiwisty w Kurii Diecezjalnej. Rozpoczął ją w 2007 r. i prowadził do chwili złożenia go przez śmiertelną chorobę. Za jego czasów archiwum zostało wyposażone w nowe regały, a zbiory dokumentów, prócz uszeregowania wszystkich z właściwą mu pedanterią, w dużej mierze wprowadzone do bazy komputerowej. Ta zresztą dziedzina — obsługa komputerów — była jego kolejną specjalizacją, w której był biegły mimo braku formalnego wykształcenia z jej zakresu.

Lubiany i szanowany przez wielu ludzi miał też uznanie władz kościelnych. W 1998 r. na prośbę bpa Bronisława Dembowskiego otrzymał godność kapelana papieskiego, zwyczajowo związaną z tytułowaniem prałatem, a w 2015 r. został powołany do ścisłego grona Kapituły Katedralnej jako jej kan. gremialny.

Stał się pierwszą ofiarą covidu spośród kapłanów diecezji włocławskiej. Zachorował w pierwszych dniach XI 2020 r. Kiedy, jak zdawały się wskazywać zewnętrzne objawy, choroba wydawała się cofać, zm. nad ranem 17 XI 2020 r. Liturgia pogrzebu odbyła się w katedrze, cztery dni późn., w dzień patronki śpiewu kościelnego i patronki chóru katedralnego, św. Cecylii. Spoczął w kwatrze kapłańskiej na włocławskim cmentarzu komunalnym przy ul. Chopina.

Najmłodszy brat, Stanisław, jest ks. diecezji włocławskiej.

Kamiński K., *Uczył nas muzyki i życia*, „Przedświt” 2021, nr 125; *Kondolencje władz miasta Włocławka*, „Gaz. Pom.” 2020, 19 XI; Niemira A., *Homilia wygłoszona na pogrzebie śp. Ks. prał. Prof. Józefa Nowaka. Katedra włocławska, 21 XI 2020 r.*, KDW 104 (2021), s. 126–135; Szygenda Z., *Śp. Ks. prał. Józef Nowak — w służbie Kościołowi*, KDW 104 (2021), s. 119–126. Źródło fot. „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 2019.

Antoni Poniński

NOWAKOWSKI LEON PIOTR

(1913–1939), ks. diecezji włocławskiej, student teologii, błogosławiony w gronie Męczenników II wojny

Bł. Leon Piotr Nowakowski urodził się 28 VI 1913 r. w Bytoniu na Kujawach. Rodzicami jego byli Władysław i Anna z d. Lichmańska. Od 1919 r. uczęszczał do szkoły powszechnej w Morzyczach na terenie par. Bytoń, gdzie ukończył pięć klas. Od IX 1925 r. był uczniem Gimnazjum Męskiego

im. Jana Długosza we Włocławku. Po sześciu l. nauki, 30 V 1931 r. otrzymał świadectwo maturalne. Mając pewne uzdolnienia matematyczne, złożył podanie o przyjęcie na Politechnikę Warszawską. Pomimo złożonych egzaminów, nie został jednak przyjęty. Dość korzystna sytuacja materialna w domu rodzinnym, w dobrze prosperującym gospodarstwie na bardzo urodzajnych kujawskich ziemiach, pozwalała mu na myślenie dalej o studiach, bez obawy o utrzymanie. Przez kolejny r. przygotowywał się do ponownych egzaminów, myśląc o matematyce. Po dłuższym namyśle zdecydował się jednak wstąpić do seminarium duchownego.

W l. 1927–1932 odbył studia w WSD we Włocławku. Był alumnem wyróżniającym się, stawianym za wzór przez przełożonych. Cechowała go duża kultura osobista, subtelność w odnoszeniu się do innych, głęboka pobożność, pracowitość. Po podjęciu decyzji poświęcenia swego życia Bogu oddał tej sprawie całkowicie swoje wyjątkowe uzdolnienia intelektualne. Jego radykalizm chrześcijański formował się wg linii duchowości franciszkańskiej, przybliżanej przez spowiedników i konferencjonistów z pobliskiego klasztoru ojców franciszkanów, wówczas linii reformackiej. Leon z wielką gorliwością szerzył kult św. Franciszka wśród alumnów seminariów, jako prezes Bractwa III Zakonu św. Franciszka, widząc w tym drogę szczególnego ubogacenia duchowości kapłańskiej. Ukończył seminarium z najwyższymi notami. Wyrazem wysokiej oceny jego postawy było wytypowanie go na tzw. diakona rocznego. W ten sposób święcenia diakonatu przyjął w III 1936 r. Święcenia kapłańskie

otrzymał 20 VI 1937 r. z rąk bpa Karola Radońskiego. W ks. Leonie upatrywano przyszłego ojca duchownego Seminarium. Wymowne jest świadectwo dziennikarza o ks. Leonie z tamtych lat: „Dla mnie pozostanie jako człowiek, którego się nie zapomina za jego dobroć, za jego pełne poświęcenia kapłaństwo. Emanował takim spokojem, że wszystkim się on udzielał. Mieszkałem w Bydgoszczy, jako redaktor korespondent spotykałem także i różnych księży. Obraz zapamiętany z dzieciństwa pozostał mi jako najtrwalszy: był to ideał młodego ks., oddanego sprawie aż do końca. Zna sprawę i jest gotów życiem zaświadczyć, jeśli trzeba, to i oddać życie. Po prostu taki był” (Henryk Markiewicz).

Wkrótce po święceniach bp skierował go na studia na Wydziale Teologicznym KUL, skąd po rocznym pobycie udał się na dalsze studia na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Miejscem zamieszkania stał się dla niego Papieski Instytut Polski przy via P. Cavallini 38. W 1939 r. uzyskał licencjat z teologii.

W VII 1939 r. przyjechał do rodzinnej parafii, mając zamiar zaraz po wakacjach wrócić do Rzymu, by kontynuować studia. Kiedy we IX wybuchła wojna, mimo powszechnie udzielającej się paniki, masowego przemieszczania się ludności w poszukiwaniu bezpiecznych miejsc, on pozostał, działając uspokajająco na otoczenie. Wraz z zajęciem kraju przez okupantów nazistowskich rozpoczęły się aresztowania i egzekucje. Aresztowano również księży pracujących w dekanacie radziejowskim, do którego należała par. Bytoń. Ks. Leon mógł się ukryć, gdyż nie był związany obowiązkami duszpasterskimi.

W tych dniach niepokoju i grozy jeszcze bardziej stawała się widoczna jego głęboka wiara i duchowość kapłańska, wraz z gotowością złożenia ze swojego życia największej ofiary. Wielokrotnie był proszony, by się ukrył i nie pokazywał publicznie w sutannie. Tych rad nie przyjmował, odpowiadając, że mimo wszelkich niebezpieczeństw nie może opuszczać wiernych, którzy go teraz bardziej potrzebują niż kiedy indziej. Ludzie przychodzili do niego nawet nocą, by prosić o sakrament pokuty. Swoją łaskę składał w ręce Boga. Nie zgodził się przebrać w ubranie cywilne, odpowiadając na nalegania zaniepokojonych o jego życie ludzi, iż przysięgał Bogu, że sutanny nie zdejmie.

Po aresztowaniu proboszcza par. Bytoń, ks. Leon zastąpił go w pełnieniu funkcji duszpasterskich. 24 X szedł do kościoła, by odprawić nabożeństwo różańco-

we. W drodze został aresztowany przez policję i odwieziony do pobliskiego Piotrkowa Kuj., gdzie dołączono go do grupy wcześniej zatrzymanych księży i innych jeszcze osób, zamkniętych w domu parafialnym. Najstarszy z aresztowanych duchownych miał już niemal 40 lat kapłaństwa, a najmłodszy, wikariusz z pobliskiego Witowa, zaledwie cztery miesiące.

Dopiero w ostatnich l. na podstawie odnalezionych dokumentów można było ustalić, że sprawcą aresztowania, a późn. i egzekucji, był ówczesny komendant policji hitlerowskiej w Bytoniu, Johan Pichler, Austriak, osławiony jeszcze na wiele lat przed wybuchem wojny z nienawiści do duchowieństwa katolickiego; ten sam, który pół r. późn. zamordował obydwu duszpasterzy z Osiecin, również wyniesionych do chwały ołtarzy: bł. ks. Wincentego Matuszewskiego i bł. ks. Józefa Kurzawę.

W areszcie kilkakrotnie mogli go odwiedzić rodzice i siostry, przynosząc mu żywność. Wszyscy namawiali go usilnie do ucieczki, która mimo strażników była w rzeczywistości możliwa. Ks. Leon stanowczo oświadczył, że nie będzie uciekał, by przez to nie narażać innych na represje policji, i że jest zdecydowany dzielić los pozostałych księży. Zdał się całkowicie na wolę Bożą. Za jego sprawą miejsce aresztowania przemieniło się w miejsce jakby szczególnych rekolekcji, odprawianych w obliczu śmierci. On podtrzymywał pośród uwięzionych ducha modlitwy i zaufania Bogu. Czynił to tym bardziej, kiedy 30 X w jakiś sposób przedostała się do nich wiadomość, że w krótkim czasie mają być wszyscy zgładzeni. Na intensywnej modlitwie przygotowywał się na zbliżającą się godzinę dopełnienia ofiary z życia za Chrystusa. Jego oddanie bez reszty sprawie Bożej, które tak bardzo ujawniło się w ostatnich tygodniach przed aresztowaniem, teraz znalazło swoje najpełniejsze urzeczywistnienie.

W nocy z 31 X na 1 XI 1939 r., pod osłoną wichury i deszczu, wyprowadzono księży do parku majątku Tabaczyńskich naprzeciw kościoła, gdzie wszystkich rozstrzelano. Ciała przewieziono wozem za miasto i pogrzebano we wspólnej mogile. Świadków samej egzekucji nie ma. Można było jednak ustalić, że po egzekucji ciała ofiar przewozili i grzebali Żydzi, zmuszeni do tego przez policję, i którym pod groźbą śmierci zakazano o tym mówić komukolwiek.

Po wojnie, w IV 1945 r. dokonano ekshumacji. Ciało zamordowanego ks. Leona rozpoznali jego ojciec

P

i siostra po kożusku bez rękawów i chusteczce z monogramem. 10 IV 1945 r. odbył się uroczysty pogrzeb na cmentarzu parafialnym w Piotrkowie Kujawskim i tu ich ciała spoczywają we wspólnej mogile do dzisiaj.

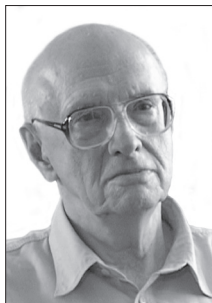
13 VI 1999 r. Jan Paweł II ogłosił go błogosławionym męczennikiem za wiarę w gronie 108 Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny.

AKDW: teczka pers. 226; Archiwum par. Osięcin; APB: Sygn. Sąd specjalny Inowrocław, nr 83; *Ku beatyfikacji Męczenników. Biuletyn Postulacji procesu beatyfikacyjnego Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny*, red. T. Kaczmarek, wyd. Kuria Diecezjalna we Włocławku, z. 1–7, Włocławek 1998–1999; *Męczennicy za wiarę*, s. 263–265; *Positio super martyrio Antonii Juliani Nowowiejski episcopi, Henrici Kaczorowski et Aniceti Koplński sacerdotum, Mariae Annae Biernacka laicae et CIII Sociorum*, [oprac. T. Kaczmarek], t. 1: *Introductio generalis*, Roma 1997; t. 2: *Disquisitiones de vita, virtutibus, martyrio et fama martyrii*, Roma 1997; t. 3–A, 3–B. *Summaria de CVII Servis Dei*, Roma 1996; Budkowski M., Kołtuniak J., *Śladami męczenników. Par. Piotrków Kujawski w l. okupacji niemieckiej 1939–1945*, Piotrków Kujawski 2020; Kaczmarek T., *Męczennicy za wiarę 1939–1945. Słudzy Boży z diecezji włocławskiej*, Warszawa 1997; Kaczmarek T., *Proces zabójców duszpasterzy z Osięcin 6–11 VI 1940. Sprawcy i motywacje*, w: „Saeculum Christianum” 1995, 2, s. 181–192; Kaczmarek T., *Nowowiejski Antonio Giuliano, vescovo; Kaczorowski Enrico e Koplński Adalberto (Aniceto), sacerdoti; Bernacka Marianna, laica e 104 compagni martiri, beati*, „Biblioteca Sanctorum”, seconda appendice, Roma 2000, kol. 1010–1026; Kaczmarek T., Peloso F., *Lights in the Darkness 1939–1945*, Warszawa 2000; Librowski S., *Ofiary*, s. 110–111; Misztal H., *Sprawa beatyfikacji męczenników polskich okresu II wojny światowej*, „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 1997, nr 11, s. 58–61. Źródło fot. zbioru Postulacji Procesu Beatyfikacyjnego 108 Męczenników Kościoła w Polsce z czasu II wojny.

Tomasz Kaczmarek

PASZYŃSKI JANUSZ GABRIEL ps. „Machnicki”

(1924–2020), prof., członek Honorowy Polskiego Towarzystwa Geograficznego, żołnierz AK, powstaniec warszawski, żołnierz 2. Kompanii III Zgrupowania AK, wchodzącego w skład Zgrupowania „Krybar”, walczącego w powstaniu warszawskim na Powiślu

Janusz Gabriel Paszyński, ps. „Machnicki”, urodził się 7 XI 1924 r. we Włocławku. Jego rodzicami byli Adam i Helena z d. Zielińska (ur. w 1895 r.). Ojciec ur. się w 1882 r. w Chrobrzu n. Nidą, niedaleko Pińczowa, był plenipotentem margrabiego Wielopolskiego. Chroberz był majątkiem ordynackim

Wielopolskich. Ojciec spędził dzieciństwo w Chrobrzu wraz ze swoją matką, a następnie z babcią, która zamieszkała w budynku szkoły. Ojciec miał duże zdolności rysunkowe, dlatego rozpoczął studia w Petersburgu w ASP w zakresie malarstwa. Po pewnym czasie ze względu na trudności materialne musiał studia przerwać. Zaczął pracować w petersburskim oddziale Banku Handlowego w Warszawie. Bank Handlowy został założony w l. 70 XIX w. przez barona Leopolda Kronenberga. Z Bankiem Handlowym, który miał oddziały w Królestwie i w Cesarstwie Rosyjskim, ojciec Janusza związał się już na całe życie. Do Polski Adam Paszyński wrócił dopiero w 1919 r., już w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Zgłosił się do centrali Banku Handlowego w Warszawie, gdzie zaproponowano mu wyjazd do oddziału banku we Włocławku i objęcie stanowiska prokurenta. Propozycję przyjął i wkrótce cała rodzina zamieszkała w mieszkaniu w siedzibie banku przy ul. Kościuszki. We Włocławku poznał Helenę z d. Zielińską (ur. 1894 r.), która też w tym banku pracowała i została jego żoną.

Janusz Paszyński miał brata Andrzeja (ur. w 1926 r.), który został wywieziony przez Niemców do obozu koncentracyjnego w Gross Rosen i tam zginął pod koniec wojny. Wykształcenie początkowe i średnie otrzymał we Włocławku, gdzie w 1939 r. ukończył Gimnazjum im. ks. Jana Długosza, uzyskując tzw.

„małą maturę”. To był Zakład Naukowy Młodzieży Męskiej im. ks. Jana Długosza. Po włączeniu w 1939 r. Włocławka w granice III Rzeszy został wraz z całą rodziną wysiedlony z rodzinnego miasta i od 1940 r. przebywał w Warszawie.

W tym czasie rozpoczął naukę w szkole fotograficznej oraz na tajnych kompletach organizowanych przez nauczycieli przedwojennego Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Limanowskiego typu matematyczno-fizycznego (Prywatne Liceum Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci im. B. Limanowskiego w Warszawie). W VI 1942 r. zdał egzamin maturalny, w tym samym r. uzyskał również dypl. czeladniczy w zawodzie fotografa. Działal w konspiracji. Na początku 1942 r. wstąpił do Konfederacji Narodu, gdzie był roznosicielem prasy podziemnej. 6 XII 1942 r. został żołnierzem AK. Z polecenia przełożonych podjął pracę w niemieckim Wojskowym Instytucie Kartograficznym (Kriegskartenund Vermessungsamt) jako fotograf. Pracę tę wykorzystywał, aby dostarczać potajemnie mapy topograficzne do Służby Geograficznej Komendy Głównej AK. Latem 1943 r. rozpoczął studia na Wydziale Geografii na tajnym UW pod kierunkiem prof. Stanisława Lencewicza.

11 XI 1943 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Sicherheitsdienst w Warszawie i oskarżony o wynoszenie map z Instytutu Kartograficznego i przekazywanie ich do „Schroniska” (kryptonim Służby Kartograficznej Komendy Głównej AK). Przez cztery miesiące był więźniem na Pawiaku, przechodząc brutalne śledztwo w katowni Gestapo w Alei Szucha. Wobec nieprzyznawania się do winy i braku dowodów został zwolniony w III 1944 r. z więzienia. Ze względu na bezpieczeństwo współtowarzyszy z konspiracji, został wyłączony z pracy w podziemiu, był jednak nadal studentem konspiracyjnych wykładów z geografii na Uniwersytecie Warszawskim. Brał udział w powstaniu warszawskim w szeregach 2 Kompanii III Zgrupowania „Konrad”, wchodzącego w skład Grupy Bojowej „Krybar”. Uczestniczył w walkach na Powiślu, m.in. o Uniwersytet i Pałac Staszica, a następnie w Śródmieściu Północnym, gdzie 8 IX został ranny. Za udział w walce o UW i w obronie Poczty Głównej na pl. Napoleona został dwukrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Po powstaniu znalazł się w niewoli niemieckiej, w obozie XI-B Fallingbostel. Na początku 1945 r. podjął próbę ucieczki, po kilku

dniach został jednak schwytany i osadzony w więzieniu w Magdeburgu, a następnie w areszcie i w karnej kompanii w obozie XI-A Altengradow.

W 1945 r. obóz został wyzwolony przez wojska amerykańskie. Paszyński powrócił do Polski i przebywał we Włocławku, gdzie dojrzewała decyzja o kontynuowaniu studiów. W V 1946 r. brał udział w protestach młodzieży szkolnej i studenckiej w Poznaniu przeciwko decyzji o zakazie odbywania uroczystości w rocznicę uchwalenia konstytucji 3 Maja. Ze względu na bliskość od Włocławka podjął studia geograficzne na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego. Na poczet tych studiów zostały mu zaliczone studia odbyte w warunkach konspiracyjnych na UW. Podczas studiów, które trwały przez trzy l., wciąż borykał się z problemami finansowymi, gdyż w powstaniu warszawskim utracił cały swój dobytek, a w Poznaniu mieszkał sam w wynajętym mieszkaniu. Utrzymywał się ze stypendium, które otrzymywał z Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych w wysokości 1 500 zł. Na ostatnim r. studiów otrzymał stypendium naukowe z Ministerstwa Oświaty w wysokości 6 tys. zł. Przed każdym semestrem zwracał się dodatkowo do władz dziekańskich i rektorskich o zapomogi finansowe, które przeznaczał na utrzymanie i zakup pomocy naukowych, głównie sprzętu kreślarskiego. W 1948 r. uzyskał stopień mgra na podstawie przedłożonej pracy *Związek opadów z rozmieszczeniem lasów w zachodniej Polsce*, która została bardzo wysoko oceniona przez komisję egzaminacyjną. W 1951 r. na podstawie rozprawy *Opady atmosferyczne dorzecza Odry i ich związek z zalesieniem* (promotor prof. August Zierhoffer), nadano mu na Uniwersytecie Poznańskim stopień naukowy dra.

Bezpośrednio po uzyskaniu stopnia dra przeniósł się do Warszawy, gdzie został zatrudniony w firmie „Geoprojekt”. Przez następne trzy l., pracując w niej, zajmował się badaniami klimatu miast i osiedli pod kątem potrzeb urbanistyki i planowania przestrzennego. W następnych l. prowadził także wykłady i ćwiczenia na Uniwersytetach w Warszawie i w Toruniu. Na początku 1954 r. przeszedł do pracy w nowo utworzonym (15 X 1953 r.) Instytucie Geografii PAN, w którym jego dyr., prof. Stanisław Leszczycki, powierzył mu zadanie utworzenie od podstaw Pracowni Klimatologii. Mając jako kierownik pracowni do dyspozycji skromny lokal i dwoje wcześniej zatrudnionych studentów specjalizacji hydrologii i klimatologii

P

IG UW, Teresę Kozłowską i Józefa Skoczka, w drugiej poł. r. do zespołu dołączył mgr Mieczysław Kluge, z powodzeniem uruchomił działalność najpierw pracowni, a od 1959 r. Zakładu Klimatologii. Od 1954 r. był równocześnie zastępcą przewodniczącego Komisji Klimatu Komitetu dla Spraw Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego przy Prezydium PAN. Był jednym z inicjatorów i organizatorów prac badawczych nad klimatem GOP, a szczególnie nad rozmiarami i rozkładem zanieczyszczeń pyłowych i gazowych w tym Okręgu. Pod kierunkiem doc. Paszyńskiego przeprowadzono na Śląsku szereg akcji pomiarowych, które ujawniły po raz pierwszy olbrzymie zanieczyszczenie atmosfery GOP. Badania te stały się podstawą do wytyczenia najlepszych i najgorszych obszarów Śląska, szczególnie dla celów budownictwa, jak również badań nad wpływem zanieczyszczeń atmosfery na życie biologiczne oraz do walki ze smogiem w zakresie wytyczania obszarów zadrzewień na terenie GOP.

Paszyński przepracował łącznie w instytucie 40 lat. Funkcję kierownika pełnił do przejścia na emeryturę 1 I 1995 r., utrzymując jednak nadal kontakt naukowy z zakładem oraz prowadząc projekt badawczy KBN. W 1955 r. uzyskał tytuł doc., w 1964 r. prof. nadzwyczajnego, a w 1976 r. prof. zwyczajnego.

Paszyński swoje zainteresowania naukowe ukierunkował na klimatologię fizyczną (zagadnienia bilansu cieplnego atmosfery i powierzchni ziemi) oraz klimatologię stosowaną (klimat miast, zanieczyszczenie atmosfery w aglomeracjach wielkomiejskich i przemysłowych). Prowadził także badania naukowe nad metodami sporządzania szczegółowych map klimatu miejscowego (topoklimatu), wykonywanych do różnych potrzeb praktycznych, w tym także dla tzw. melioracji klimatycznych, wykorzystując do tego nowoczesne techniki komputerowe i satelitarne. Był autorem znanej i cenionej w świecie polskiej szkoły topoklimatologicznej i kartowania topoklimatycznego. W kolejnych l. zmienił skalę swoich zainteresowań z mikroklimatologii warstwy przyziemnej do makroklimatologii kosmicznej. Prowadził badania nad klimatem Marsa oraz jego wiekową zmiennością. Był także pasjonatem najnowszej historii Polski. Należał do Towarzystwa Miłośników Historii, Towarzystwa Przyjaciół Warszawy oraz Towarzystwa Przyjaciół UW. Był autorem szeregu prac wspomnieniowych na temat okupacji i powstania warszawskiego. Był czynnym członkiem Zarządu Środowiska „Krybar”

Okręgu Warszawskiego Światowego Związku Żołnierzy AK.

Jego dorobek naukowy obejmuje ponad 230 prac opublikowanych oraz kilkadziesiąt opracowań niepublikowanych, głównie w formie ekspertyz klimatycznych dla planowania przestrzennego. Uczestniczył w ekspedycjach: Międzynarodowego Roku Geofizycznego 1957/1958 do Wietnamu, Międzynarodowego Programu Biologicznego w 1973 r. do dorzecza Cedar River w stanie Washington (USA) oraz Międzynarodowego Eksperymentu Klimatologicznego w Kazachstanie 1988/1989. Przez wiele lat przewodniczył Komitetowi Meteorologii i Fizyki Atmosfery PAN, był członkiem wielu rad naukowych różnych komitetów naukowych i redakcyjnych. Był promotorem w dziesięciu przewodach doktorskich.

Paszyński był również aktywnym uczestnikiem życia naukowego w wymiarze międzynarodowym. Pełnił różne funkcje w organizacjach międzynarodowych, był m.in. przedstawicielem Polski w Międzynarodowym Tow. Biometeorologicznym, przewodniczącym Komisji ds. Metod Badań Kartowania Topoklimatycznego w Międzynarodowej Unii Geograficznej, a także założycielem i członkiem Komitetu Wykonawczego Międzynarodowej Asocjacji Klimatologii. Za swoją działalność naukową i organizacyjną został wyróżniony licznymi odznaczeniami krajowymi i zagranicznymi, a także nagrodami naukowymi. Będąc już na emeryturze, otrzymał: dwa Medale UW — za zasługi dla UW i za udział w powstańczych walkach o Uniwersytet. Posiadał Medal im. Jerzego Kondrackiego za zasługi dla Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW, członkostwo honorowe i Złotą Odznakę Polskiego Tow. Geofizycznego, członkostwo honorowe Studenckiego Koła Naukowego Geografów im. Stanisława Pawłowskiego UAM w Poznaniu. Organizował badania klimatyczne w Wietnamie, za co otrzymał w 1961 r. wysokie odznaczenie DRW (Order Przyjaźni). Brał czynny udział w działalności międzynarodowych organizacji naukowych (Światowa Organizacja Meteorologiczna, Międzynarodowe Tow. Biometeorologii, Komisja Akademii Nauk w krajach socjalistycznych dla problemu geofizycznych badań planetarnych). Był wiceprzewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Geografii PAN.

W 1952 r. ożenił się z Zofią Dąbrowską, zmarłą w 1967 r., w wieku 42 lat, w następstwie długotrwałej, nieuleczalnej choroby nerek, nabytej podczas

sześcioletniego pobytu w sowieckim łagrze w Kazachstanie. Jego jedyny młodszy brat, członek „Szarych Szeregów”, Andrzej Paszyński, został zamordowany w wieku 18 lat w niemieckim obozie koncentracyjnym Gross-Rosen na początku 1945 r.

Janusz Paszyński od ok. 1955 r. był członkiem Polskiego Towarzystwa Geograficznego. W l. 1990–1993 pełnił funkcję Przewodniczącego Sądu Koleżeńskiego PTG. Był Członkiem Honorowym Polskiego Towarzystwa Geograficznego (2018), wyróżniony został również Złotą Odznaką PTG (nr 612, 1993) oraz Pamiątkowym Medalem 100-lecia Towarzystwa (2018).

W uznaniu za swoją pracę zawodową i działalność kombatancką oraz społeczną został uhonorowany wieloma odznaczeniami państwowymi, medalami wojennymi i wyróżnieniami. Posiadał m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1973), Krzyż Walecznych (1949), Warszawski Krzyż Powstańczy (1982), Krzyż AK (1970), Medal za Warszawę, Medal Zwycięstwa i Wolności, Odznakę Grunwaldzką, Złoty Krzyż Zasługi (1961), Krzyż Partyzancki (1994), Odznakę pamiątkową „Akcji Burza”.

Paszyński zm. w Warszawie 6 III 2020 r. i został pochowany na Powązkach w Warszawie.

Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe J. Paszyńskiego; Kozłowska-Szczęśna T., *Paszyński Janusz*, „Machnicki” (ur. 1924), w: Jackowski A., Krzemień K., Sołjan I., *Geografowie polscy. Słownik Biograficzny*, t. 2, Kraków 2018, s. 1234–1237; Jackowski A., Bilska-Wodecka E., Sołjan I., *Geografia polska i geografowie w latach II wojny światowej*, Kraków 2019; Rosłonec W., *Grupa „Krybar” Powiśle 1944*, Warszawa 1989; *Jubileusz Prof. Janusza Paszyńskiego*, „Przegląd Geograficzny” 2015, 87, 1, s. 179–193, *Kronika*, s. 182–188; Jackowski A., *Biografia Prof. Janusza Paszyńskiego*, w: <https://ptgeo.org.pl/2020/03/zmarl-profesor-janusz-paszynski/>, [dostęp: 21 VII 2021 r.]; https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Paszy%C5%84ski [dostęp: 21 VII 2021 r.]. Źródło fot.: Archiwum Historii Mówionej Muzeum Powstania Warszawskiego.

Władysław Kubiak

PELLA (PELLA) JAN z Niewiesza

(ok. 1370–1428), h. Pomian, bp ord. włocławski

Ur. się ok. 1370 r. w średniozamożnej rodzinie rycerskiej z ziemi sieradzkiej, będąc synem Jałbrzyka i Małgorzaty, a bratem Stanisława oraz Chebdy, prawdopodobnie też bratankiem kantora kapituły kolegiackiej w Kruszwicy Jaranda z Boczków (zw. Siwakoza). Być może ten ostatni dopomógł w początkach jego kościelnej kariery, o których niewiele wiadomo, a jedynie przypuszcza się, że w nieznanych okolicznościach obojście zawitał do Kurii Rzymskiej. Tam uzyskał w VIII 1391 r., od papieża Bonifacego IX, prowizję na prałaturę scholastyka gnieźnieńskiego oraz na kanonię katedralną w Płocku, z których objął tylko tę drugą, gdy z kolei w 1393 r. poświęcony jest także jako kan. kapituły katedralnej we Włocławku i kolegiackiej w Łęczycy. Otrzymany również kanonikat w kolegiacie uniejowskiej zamienił na kanonię w katedrze krakowskiej, ubiegając się nadto o inne prebendy i beneficja (m.in. w Krakowie i Kielcach), spośród których najważniejsza była uzyskana 6 III 1403 r. prałatura prepozyta kapituły kolegiackiej w Kruszwicy. Z kolei w odniesieniu do l. 1404 oraz 1406 występuje w źródłach z — niewątpliwie czysto honorowym — tytułem dworzanina (*aulicus*) papieża Innocentego VII.

Nie wiadomo, jakim wykształceniem legitymował się Jan Pella, bowiem brak pewności, czy odbył studia uniwersyteckie. Począwszy od pierwszej dekady XV w. zaczął aktywnie uczestniczyć w życiu publicznym kraju, będąc zarówno asesorem sądu ziemskiego w Brześciu Kujawskim, jak też świadkiem na wystawianych dokumentach (głównie kościelnych), by najdalej w 1412 r. znaleźć się na służbie monarchy (od tego czasu związany z kancelarią królewską). Z polecenia Władysława II Jagiełły podejmował działania dyplomatyczne w sprawach polsko-krzyżackich, niejednokrotnie będąc pełnomocnikiem króla lub komisarzem przy rozpatrywaniu kwestii spornych (czy podczas kroków arbitrażowych), już wtedy zyskawszy u krzyżaków opinię nieprzejednanego przeciwnika zakonu, a zarazem z usposobienia wichrzyciela („bezecny, hardy, złośliwy i skłonny do swarów”), co przełożyło się na późn. wzajemne relacje po objęciu przezeń stolicy biskupiej we Włocławku.

Po raz pierwszy kandydatem do infuły miał być w 1414 r., kiedy zawakowało biskupstwo poznańskie, jednak nie został wybrany przez tamtejszą kapitułę

P

katedralną. Coraz bliższe więzy łączyły go w tym czasie z diecezją wrocławską, gdzie od kapituły katedralnej otrzymał w zarząd tzw. klucz woblorski, będąc również jej reprezentantem u boku bpa Jana z książąt opolskich (zwanego Kropidło) podczas pertraktacji tego z zakonem krzyżackim. Kiedy następnie doszło w l. 1418–1419 do ostrego sporu pomiędzy kolegium kanoników wrocławskich a ordynariuszem *loci*, Jan Pella z Niewiesza pozwał bpa przed sąd metropolity gnieźnieńskiego imieniem kapituły, przez którą został wtedy oficjalnie wysunięty jako kandydat na koadiutora z prawem następstwa (*cum iure successionis*) przy dotychczasowym pasterzu diecezji. Kandydatura ta, przedstawiona polskiemu królowi do zaaprobowania, spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem ze strony bpa Jana Kropidły, którego prawa poparł abp Gniezna Mikołaj Trąba, podobnie jak działania na gruncie z kolei Kurii Rzymskiej podjęła dyplomacja krzyżacka, dążąc do niedopuszczenia Jana Pelli na stolicę biskupią we Wrocławu. Wszystko to łącznie doprowadziło do poniechania koncepcji koadiutorii i oficjalnego pojednania się kan. ze zwierzchnikiem diecezji, podczas gdy niedoszły koadiutor musiał zadowolić się nadanymi mu przez monarchę świeckimi urzędami starosty sandomierskiego i nowokorczyńskiego, jak również funkcją wielkorządcy krakowskiego (1420/21).

Kiedy na dwór królewski dotarła nieprawdziwa — jak się okazało — wiadomość o zgonie przybywającego na Śląsku, w rodzinnym księstwie opolskim, bpa Jana Kropidły, Władysław Jagiełło listem z 16 II 1421 r. oficjalnie wskazał wrocławskiej kapitule katedralnej na Jana Pellę z Niewiesza jako duchownego, którego wyboru na nowego ordynariusza *loci* sobie życzył, podtrzymując swoją wolę także wówczas, kiedy w kilka tygodni późn. dotychczasowy zwierzchnik diecezji rzeczywiście zm. na zamku książęcym w Opolu (3 III 1421). W III lub IV 1421 r. nastąpiła kanoniczna elekcja ze strony kan. katedralnych, po czym sprawa trafiła do Kurii Rzymskiej, gdzie usilne działania przeciwko potwierdzeniu Jana Pelli przez papieża podjęła dyplomacja krzyżacka. Licząc się z tym, że zablokowanie tego awansu może okazać się niemożliwe, działający z polecenia wielkiego mistrza prokurator generalny zakonu krzyżackiego przedłożył wówczas dalej idące postulaty, mianowicie albo wyjęcia archidiaconatu pomorskiego spod bezpośredniej jurysdykcji biskupów wrocławskich i ustanowienia dla tych ziem osobnego wikariatu generalnego, albo

wręcz utworzenia nowej diecezji z ośrodkiem w Gdańsku (ewentualnie w Gniewie), lub przynajmniej przeniesienia stolicy biskupiej z Wrocławka do Gdańska. Wobec skutecznego przeciwdziałania dyplomatów polskich żadna z tych koncepcji nie doczekała się akceptacji ze strony papieża, który jednak — biorąc pod uwagę obawy i zastrzeżenia ze strony krzyżaków — rządy w diecezji wrocławskiej powierzył 25 VI 1421 r. dotychczasowemu ordynariuszowi plockiemu Jakubowi z Korzkwi (Kurdwanowa), podczas gdy Jana Pellę ustanowił jego następcą w Płocku. Kiedy jednak pasterz diecezji plockiej — poparty w tym względzie przez króla Polski — nie zgodził się na odnośną translację, papież Marcin V ostatecznie 20 X 1421 r. potwierdził obranego pół r. wcześniej nowego ordynariusza wrocławskiego, tym samym oddalwszy sprzeciw ze strony zakonu krzyżackiego.

Kilkuletnie rządy Jana Pelli z Niewiesza stały pod znakiem ustawicznych zatargów z wrogo doń nastawionymi krzyżakami, co nie przeszkodziło mu w odwiezieniu już we IX 1423 r. pomorskiej części biskupstwa, w której posługi *in pontificalibus* mógł spełniać nadal ustanowiony jeszcze za poprzednika sufragana Waclaw Sporer (wkrótce późn. jednak usunięty z diecezji pod zarzutem zachłanności na dobra materialne, choć niewykluczone, że mogły za tym stać również inne względy). Od zakonu krzyżackiego domagał się uiszczenia zaległych dziesięcin, jak też toczył z nimi spór o należąca do ordynariuszy wrocławskich rezydencję (dwór) na Biskupiej Górze k. Gdańska, którą to sprawą musieli zajmować się również jego następcy. Zatroszczył się także o przeprowadzenie rozgraniczenia posiadłości tzw. stołu biskupiego względem sąsiadujących dóbr rycerskich, wydawał przywileje dla stanowiących uposażenie biskupstwa dóbr (w tym dla sołtysów wsi biskupich), a od polskiego władcy uzyskał m.in. nadanie terenu pomiędzy Solcem a Fordonem (k. Bydgoszczy) dla wystawienia tam nowego dworu (wraz z zabudowaniami gospodarczymi), mającego służyć rządcom diecezji przy podróżach do jej pomorskiej części.

W l. 1425 oraz 1427 zwoływał synody diecezjalne w Bydgoszczy oraz w Radziejowie, dokonał rozstrzygnięcia sporu pomiędzy gdańskimi brygidkami a tamtejszym proboszczem par. św. Katarzyny Aleksandryjskiej (1427), powiększył uposażenie parafii w Ciechocinie o śpichlerz w Kaszczorku (1426), w ogólności dbając zarówno o rozwój życia religijnego, jak

i sprawy gospodarcze powierzonego mu biskupstwa. Nie zaprzestał przy tym udziału w sprawach państwowych, w szczególności dotyczących relacji z Zakonem Krzyżackim, należąc do grona zaufanych współpracowników W. Jagiełły i biorąc udział także w jego polityce dynastycznej. Wdzięczność oraz szacunek monarchy dla tego biskupa znalazły wyraz w osobistym udziale króla w katedrze we Włocławku w uroczystościach pogrzebowych Jana Pelli z Niewiesza (25 IV 1428), który „tknięty paralizem” zm. w Poniedziałek Wielkanocny 5 IV 1428 r. w stolicy diecezji (pochowany w tutejszej świątyni katedralnej, gdzie został upamiętniony niezachowanym pomnikiem nagrobnym w formie płyty z brązu, umieszczonej w nawie głównej katedry, przed ołtarzem Przenajświętszej Trójcy).

Bartoszewska J., *Jan Pella z Niewiesza herbu Pomian, biskup włocławski, w świetle korespondencji prokuratora generalnego zakonu krzyżackiego Jana Tiergarta z lat 1421–1428*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 2001, t. 15, s. 103–124; Bieniak J., *Jan zwany Pella z Niewiesza h. Pomian (ok. 1370–1428), biskup kujawski, SBPN*, t. 2, s. 271–275; Bieszk K., *Wielkiego mistrza Michala Kuchmeistera zabiegi z r. 1421 o uniezależnienie archidiakonatu pomorskiego od diecezji włocławskiej*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1928, t. 7, s. 291–296, 303–320; Czyżak M., *Kapituła katedralna w Gnieźnie w świetle metryki z lat 1408–1448*, Poznań 2003, s. 344–345; Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894, s. 47–52, nr 6 (19), 73 nr 19, 99 nr 7; Graff T., *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, passim (zwł. s. 34–36); Hewner K., *Kolegiata św. Piotra i Pawła w Kruszwicy. Świadek dziewięciu stuleci*, Kruszwica 1998, s. 72; Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od r. 1000 aż do dni naszych (podług źródeł archiwalnych)*, t. 3, Gniezno 1883, s. 199–202; t. 4, Gniezno 1883, s. 539; Kowalska-Pietrzak A., *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku*, Łódź 2004, s. 256–260; Kujawski W., *Duchowieństwo*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radzimińskiego, Włocławek 2008, s. 95; Mrozowski P., *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994, s. 293 nr II/131; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 66, 215; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 339; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 358–359; Pakulski J., *Pieczenie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radzimińskiego, Wło-

clawek 2008, s. 143; Pawłowski P., *Nagrobki gotyckie na Kujawach*, „Studia Włocl.” 2011, t. 13, s. 182–183; Pokora P., *Herby na pieczęciach episkopatu doby jagiellońskiej (do końca XV wieku)*, w: *Pieczenie herbowe — herby na pieczęciach*, pod red. W. Drelicharza i Z. Piecha, Warszawa 2011, s. 127; Radzimiński A., *Pralaci i kanonicy kapituły katedralnej plockiej w XIV i I. poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. 2: *Kanonicy*, Toruń 1993, s. 74–76, nr 75; Sułkowska-Kuraś I., *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977, s. 247–248 nr 104; Szudrowicz A., *Kapituła kruszwicka. W tysiąclecie powołania biskupstwa w Kruszwicy*, Kruszwica–Bydgoszcz 2013, s. 182, nr 125 (por. nr 132); Szweda A., *Kilka słów o pieczęci biskupa włocławskiego Jana Pelli z Niewiesza przy dokumencie pokoju melneńskiego z 1422 r.*, „Studia Źródł.” 2018, t. 56, s. 105–118; Szybkowski S., *Biskup włocławski Jan Pella z Niewiesza i jego bratankowie. Z badań nad wpływem duchownych na kariery ich rodzin w późnym średniowieczu*, w: *Duchowieństwo i laicy*, pod red. A. Wałkowskiego, Warszawa 2010, s. 190–205; tenże, *Wielkopolscy i śródkowopolscy dyplomaci króla Władysława Jagiełły zaangażowani w sprawy pruskie (portret grupowy)*, w: *Od traktatu kaliskiego do pokoju oliwskiego. Polsko-krzyżacko-pruskie stosunki dyplomatyczne w l. 1343–1660*, pod red. A. Buesa, J. Grabowskiego, J. Krochmala, G. Vercamera i H. Wajsa, Warszawa 2014, s. 150 nr 21; Szymborski W., *Odpusty w Polsce średniowiecznej*, Kraków 2011, s. 395 nr 705; *Urzędnicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P.K. Wojciechowski i B. Wyrozumska (*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 4 cz. 1), Wrocław–Warszawa–Kraków 1990, s. 314 nr 1442; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 133 (nr 18), 331 (nr XLVII/3), 380; Wiesiołowski J., *Episkopat polski XV w. jako grupa społeczna*, w: *Spol. Pol. Śred.*, t. 4, s. 272–275; Wilk-Woś Z., *W sprawie sporu o dwór biskupów włocławskich na Biskupiej Górze pod Gdańskiem w I. poł. XV w.*, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, pod red. B. Możejko, S. Smołańskiego i S. Szybkowskiego (*Gdańskie studia z dziejów średniowiecza*”, t. 9), Gdańsk 2003, s. 311–313; Wiśniewski J., *Katalog pralatów i kan. sandomierskich od 1186–1926 r. tudzież sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926, s. 230; Zygner L., *Biskup Jakub z Kurdwanowa h. Syrokomla (ok. 1350–1425)*, Toruń 2020, s. 223–238.

Krzysztof Rafał Prokop

PECHERSKI CEZARY ONUFRY; krypt. X.C.P.

(1881–1925) — ks., pedagog, historyk literatury, wychowanek WSD, potem wykładowca w Liceum Długosza i seminarium duchownym, prof. KUL

Urodził się, jako syn Antoniego, 12 VI 1881 r. w Sokółce k. Grodna. Początkowe wykształcenie zdobył w Częstochowie i tamże ukończył niższe klasy gimnazjalne. W 1898 r. wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku, gdzie odbył 5-letnie studia filozoficzno-teologiczne. Obok obowiązkowych

wykładów szczególnie interesował się literaturą polską. Wtedy też okazały się jego zdolności literackie; próbował swego pióra w drobnych nowelkach, z których kilka zamieścił w warszawskiej „Kronice Rodzinnej”. Po ukończeniu studiów seminaryjnych w 1903 r. przyjął święcenia kapłańskie.

Po święceniach kapłańskich pełnił posługę duszpasterską w diecezji włocławskiej (kujawsko-kaliskiej), formalnie notowany jako rezydent, a od 1905 r. najpierw jako wikariusz w Piotrkowie Trybunalskim, potem także jako nauczający religii w szkole prywatnej, był tam także notariuszem przy konsystorzu foralnym piotrkowskim (1906–1909), a także przez r. kapelanem więzienia piotrkowskiego (1906–1907). Już tutaj dał się poznać jako wybijający się kaznodzieja. Jednocześnie kontynuował naukę jako eksternista w III Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Krakowie, gdzie w 1910 r. złożył egzamin maturalny. Następnie podjął studia z filologii polskiej na Wydziale Filozoficznym UJ. Słuchał tu wykładów z polonistyki, filologii klasycznej i germanistyki, a także z filozofii ścisłej. W 1913 r. uzyskał stopień mgra, a w 1916 r. stopień dra (filozofii) na podstawie pracy *Brodziński a Herder* (opublikowanej drukiem, Kraków 1916), napisanej pod kierunkiem I. Chrzanowskiego. Ukończył także kurs wymowy w szkole dramatycznej w Krakowie. W l. studiów w Krakowie posługiwał jako kapelan w tamtejszym domu zakonnym ss. sercanek.

Prawdopodobnie już w wakacje 1914 r. został przez władzę diecezjalną wezwany do Włocławka dla pod-

jęcia wykładów z j. polskiego oraz historii literatury polskiej w seminarium duchownym, ale wybuch I wojny światowej spowodował odwołanie się w czasie realizacji tej nominacji. Dopiero w 1916 r. przybył do Włocławka i przez dwa l. (1916–1918) był tu nauczycielem j. polskiego w nowo powstałym Gimnazjum Filologicznym im. ks. Jana Długosza, a także wykładowcą j. polskiego oraz historii literatury polskiej w miejscowym seminarium duchownym. Jako świeżo mianowany prof. seminarium wygłosił w nim wykład inauguracyjny na rozpoczęcie r. seminaryjnego 1917/1918. Dla podreperowania jego uposażenia władza diecezjalna przydzieliła mu formalnie etat proboszcza w Łądzie k. Słupcy, gdzie duszpasterstwo w jego imieniu prowadził wikariusz. We Włocławku zaznaczył się także jako kaznodzieja, m.in. podniosłą mową wygłoszoną na nabożeństwie żałobnym za duszę ś.p. Henryka Sienkiewicza, odprawionem we włocławskiej bazylice katedralnej przez J.E. ks. bpa Zdzitowieckiego 21 XI 1916 r. („Kron. Diec. Kuj. Kalis.” 1916, r. 10, nr 11, s. [321–326], błędnie wydruk, s. 289–294; toż w osobn. odb., Włocławek 1916). Opublikował tu ponadto *Pieśń legionów „Jeszcze Polska nie zginęła” pod względem historyczno-literackim i ideowym (Pierwszy Rocznik 8-klasowego Gimnazjum Filologicznego im. ks. J. Długosza we Włocławku 1917/1918, Włocławek 1918, s. 6–21).*

W 1918 r. przeniósł się do Lublina, gdzie został zaangażowany do pracy na zorganizowanym w tym r. przez ks. Idziego Radziszewskiego, kapłana włocławskiego, Uniwersytecie Lubelskim (późn. KUL). Rozpoczął wykłady na Wydziale Nauk Humanistycznych jako zastępca prof. historii literatury polskiej. Wykładał historię literatury staropolskiej, głównie szesnastowiecznej, zorganizował też seminarium polonistyczne. Pełnił także funkcję pierwszego kuratora Koła Polonistów KUL. Od 1921 r. prowadził wykłady z dykcji na Wydziale Nauk Humanistycznych oraz na Wydziale Teologicznym (do 1923 r.). W l. 1923–1925 wykładał na Wyższym Państwowym Kursie Nauczycielskim w Lublinie.

Nie zdążył opublikować dwutomowej pracy habilitacyjnej nt. *Polska wymowa sejmowa czasów zygmunto-wskich (wiek XVI do 1573 r.)* (ukazał się jedynie jej fragment pt. *Zygmunt August jako mówca sejmowy*, „Przegląd Współczesny” 1923, r. 2, t. 6, s. 161–175); w rkp. pozostało także studium o Mikołaju Reju. Drobne prace zamieszczał w czasopiśmie „Ziemia Lubel-

ska”. Był założycielem i prezesem Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w Lublinie, a także wiceprezesem Lubelskiego Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Zgonu Stanisława Staszica (1924 r.). Prowadził także działalność filantropijną, m.in. opiekując się przytułkiem dla dzieci w Lublinie.

Księgozbiór, który gromadził jako warsztat pracy dydaktycznej i naukowej, po jego śmierci zakupiła Biblioteka KUL.

Zm. 26 VI 1925 r. w Lublinie i na tamtejszym cmentarzu został pochowany. Zapewne przez przeoczenie nie zamieszczono jego nazwiska na tablicy upamiętniającej rektorów i wykładowców wrocławskiego WSD.

ADW, AKDW. Akta pers. ks. C. Pęcherskiego, sygn.: pers. 253, k. 7 (mylnie napisano, że toteczka personalna ks. Kazimierza Pęcherskiego, gdy tymczasem ks. Kazimierza P. dotyczą tylko dokumenty odnoszące się do parafii Zagórów); Archiwum KUL, RP, A-34, Akta pers. C. Pęcherskiego; *Schematyzmy... 1899–1926*; (idem.), *Akademia ku czci ks. prof. Cezarego Pęcherskiego [w Lublinie]*, „Kron. Diec. Kuj. Kalis.” 1926, r. 20, s. 53–54; *Antologia współczesnych poetów lubelskich*, wyd. L. Zalewski, Lublin 1939, s. 194; Bednarek A., *Pęcherski Cezary*, w: *EK*, t. 15, Lublin 2011, kol. 409–410; Gaertner H., *Ks. dr Cezary Pęcherski*, „Głos Lubelski”, 1925, nr 269–270, s. 3; Karolewicz G., *Nauczyciele akademicy KUL w okresie międzywojennym*, [cz.] 2, Lublin 1996, s. 169–171; też, *Pęcherski Cezary Onufry*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, Lublin 2018, s. 178; P. Kremer, *Śp. Cezary Pęcherski...*, w: *Pamiętnik czwartego Zjazdu [Związku Zakładów Teologicznych w Polsce] w Kielcach 20/IV–22/IV 1927 roku*, Kielce 1927, s. 256–260; Miemieć [Mirski] W., *Śp. ks. dr. Cezary Pęcherski*, „Kron. Diec. Kuj. Kalis.” 1925, r. 19, s. 315–318; tenże, *Śp. ks. prof. Cezary Pęcherski*, „Wiadomości Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego” 1926, nr 1(3), s. 23–26; Pastuszka J., *Wspomnienia o Katolickim Uniwersytecie Lubelskim z lat 1934–1939*, w: *KUL w l. 1925–1939 we wspomnieniach swoich pracowników i studentów*, red. G. Karolewicz, Lublin 1989, s. 131; Wróbel Z., *Filologowie*, w: *425 lat WSD we Wrocławku. Profesorowie*, s. 111, 119–120; Skręt R., *Pęcherski Cezary Onufry*, w: *PSB*, t. 25, s. 715–716; Starnawski J., *Słownik badaczy literatury polskiej*, t. 2, Łódź 1998, s. 354–356; Wlazlak W., *Organizacja i działalność konsystorza foralnego piotrkowskiego w l. 1819–1918*, Częstochowa 2004, s. 124–125; Fot. ze zbiorów BWSD we Wrocławku.

Kazimierz Rulka

PIEKARSKI ALEKSANDER

(1838–1862), ks., wychowanek SD we Wrocławku, represjonowany za udział w „podburzaniu” do powstania (styczniowego)

Urodził się 18 II 1838 r., prawdopodobnie we Wrocławku. Do seminarium duchownego we Wrocławku wstąpił w 1856 r. i odbył tu pięcioletnie studia filozoficzno-teologiczne. Po ich zakończeniu został wyświęcony na kapłana w 1861 r. Po święceniach kapłańskich został komendarzem (administratorem) par. Świerczyn na Kujawach. P. Kubicki przytacza dokumenty wytworzone przez Warszawską Wojenno-Śledczą Komisję, z których wynika, że ks. Piekarski został aresztowany 16 VII 1861 r. przez władze moskiewskie za kazanie, które wygłosił we Wrocławku, zapewne w kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela, w „podburzającym duchu”. Po długotrwałym śledztwie 29 X 1861 r. zapadła ostateczna decyzja, aby po miesięcznym więzieniu zwolnić go i oddać pod surowy nadzór policyjny.

Po zwolnieniu z więzienia ks. Piekarski został komendarzem w par. Złotków, ale po kilku miesiącach zm. tam 26 VIII 1862 r.

W skąpej literaturze na jego temat znajduje się kilka nieścisłości. Zdzisław Arentowicz pisze, że był on wrocławianinem, co nie jest pewne. Przypisuje mu wygłoszenie podniosłego kazania w farze wrocławskiej błędnie w 1863 r., po aresztowaniu osadzenie w Modlinie; po powrocie w 1865 r. (faktycznie już wtedy nie żył) przed śmiercią miał wygłosić w farze jeszcze jedno kazanie „tak potężne, iż wspomnienie tegoż przetrwało w sercach i pamięci wielu wrocławiaków o lat kilkadziesiąt ofiarne życie dzielnego kapłana”. Teresa Bojarska w powieści *Kontredans kujawski* nazywa go błędnie „profesorem” (zapewne seminarium duchownego we Wrocławku).

Schematyzmy... 1857–1862, s. 7; *Schematyzmy... 1863*, s. 44; Arentowicz Z., *Migawki wrocławskie z lat 1861–63*, „Życ. Włocł. Okol.” 1930, r. 5, nr 1, s. 7; Bojarska T., *Kontredans kujawski*, Warszawa 1971, s. 8; Kieloch T., *Udział Wrocławka w walkach niepodległościowych w l. 1794–1918*, w: *Wrocławek*, t. 1, s. 670; tenże, *Wrocławek w czasie powstania styczniowego (1861–1864)*, w: *Z dziejów powstania styczniowego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, red. S. Kalemba, Warszawa 1989, s. 192; Kubicki P., *Bojownicy kapłani za sprawę kościoła i ojczyzny w l. 1861–1865*, cz. 3, t. 2,

P

Sandomierz 1939, s. 62–63; Seweryn J., *Udział duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej w powstaniu styczniowym*, Włocławek 2003, s. 89.

Kazimierz Rulka

PODWIŃSKI WACŁAW

(1872–1954), działacz socjalistyczny, komisarz powiatu włocławskiego, pseud. „Wiktor”, „Roch Kowalski”

Urodził się 25 X 1872 r. w Radzyminie, mieście położonym współcześnie na terenie pow. wołomińskiego, jako najstarszy syn powstańca styczniowego Edmunda i Zofii z d. Jarzyna. Po przedwczesnej śmierci ojca w 1889 r. mieszkał z rodzeństwem i matką w Warszawie przy ul. Pięknej 60. W 1890 r. ukończył Warszawską Szkołę Realną, podejmując w tym samym r. studia na wydziale chemii Politechniki w Berlinie–Charlottenburgu (1890–1893). Na miejscu zetknął się z ideologią socjalistyczną, bardzo szybko nawiązując kontakt z Towarzystwem Socjalistów Polskich oraz londyńskim ośrodkiem polskiej emigracji. Prawdopodobnie za pośrednictwem Stanisława Mendelzona podjął współpracę z redakcją berlińskiej „Gazety Robotniczej”. W 1892 r., pod ps. „Wiktor”, uczestniczył w Zjeździe Paryskim, współzakładając Polską Partię Socjalistyczną, a w XII tr. przystąpił także do Związku Zagranicznego Socjalistów Polskich, w którym działał jako „Roch Kowalski”. Studia kontynuował w Zurychu, powracając do Berlina w połowie 1893 r. Jednakże podejrzenia o autorstwo dwóch druków *Wszystkim robotnikom i górnikom polskim na dzień 1 Maja socjaliści polscy* oraz *Niech żyje socjalna rewolucja, Niech zginie wyzysk i despotyzm* ściągnęły na niego zainteresowanie pruskiej policji. Na skutek rewizji przeprowadzonej w jego mieszkaniu 18 I 1894 r. przeniósł się do Drezna. Krótką naukę w miejscowej Wyższej Szkole Technicznej przerywa nagły wyjazd do Warszawy, gdzie w 1895 r. ukończył ostatecznie wyższe kursy handlowe. Zagrożony aresztowaniem, jeszcze tego samego r. ucieka do Zurychu. W Szwajcarii przez trzy l. pracował w charakterze asystenta na zuryskiej politechnice (1895–1898). Pierwszoplanową rolę w życiu Podwińskiego odgrywała w dalszym ciągu działalność polityczna, niemniej

z powodu krytyki wewnętrznych stosunków PPS popadał w częste konflikty z jej członkami (m.in. Czesławem Hulanickim i Wincentym Sikorskim), zażegnane osobistymi mediacjami Józefa Piłsudskiego oraz Kazimierza Kelles-Krauza.

Od 1898 r. mieszkał we Lwowie. W 1900 r. odszedł z PPS, przystępując razem z Ludwikiem Kulczyckim do tzw. III Proletariatu, popierającego terror jako najskuteczniejszą metodę walki z caratem. Według relacji Kazimierza Jeziorowskiego odpowiadał za nabycie maszyny drukarskiej celem zorganizowania nielegalnej drukarni „bibuły”. Grono jego najbliższych znajomych tworzyła wówczas „kolonia królewaków”, m.in. dr Witold Jodko-Narkiewicz, dr Wiktor Ungar, dr Feliks Perl oraz Józef Okołowicz. Początkowo buchalter, następnie dyr. Związku Przemysłowego we Lwowie (1898–1902) oraz dyrektor biura Banku Parcelacyjnego we Lwowie (1902–1906). Od 1905 r., razem z Zygmuntem Poznańskim, prowadził również lwowską „Księgarnię Narodową”, wydając własnym nakładem m.in. *Germinal* Zoli, *Ks. Juliusza* Mirbeau czy *Tacyta* Boissiera.

Wraz z rozluźnieniem więzi i działalności partyjnej skupił się na pracy zawodowej. W 1906 r. powrócił do Warszawy, zamieszkując przy ul. Pięknej 11 w Śródmieściu. Związał się wówczas z Towarzystwem Wydawniczym „Świat”, będąc w późn. l. redaktorem naczelnym gazet: „Przyjaciel Dzieci” (1911–1913), „Miód i Powieści”, „Nasz Dom” (1911–1914) oraz „Świat” (1914–1918). W l. 1916–1918 redaktor gazety „Kurier Polski”, z początkiem 1917 r. również jej współwłaściciel i wydawca. Przez cały okres I wojny światowej był czynnie zaangażowany w działalność społeczną i wychowawczą na terenie Warszawy, m.in. członek Koła Miłośników Sportu, Rady Przybocznej Drużyn Junackich oraz Stowarzyszenia b. Wychowawców Szkoły Realnej. W 1916 r., pełniąc funkcję prezesa powyższego stowarzyszenia, zorganizował „Koło im. Kołłątaja” utrzymujące na Pradze (ul. Esplanadowa 12, ob. ul. 11 Listopada) 3-Oddziałową Szkołę Poczatkową.

U progu polskiej państwowości, w VIII 1918 r. objął kierownictwo biura Urzędu Powiatowego (Kreisamt) we Włocławku, a w okresie rządów ludowych premiera Jędrzeja Moraczewskiego został mianowany komisarzem pow. włocławskiego. Jego pierwszym zadaniem stało się przejęcie władzy z rąk okupacyjnego niemieckiego zarządu, ponadto poprawa pogarszają-

cych się warunków życia codziennego, oświaty, opieki medycznej oraz rozwiązanie problemu powszechnych strajków i zaopatrzenia ludności w podstawowe art. żywnościowe. Na powyższym tle toczył nieustanny konflikt z referentem aprowizacyjnym, zarzucając mu nieudolność. Grożąc dymisją domagał się także wprowadzenia w mieście stanu wyjątkowego z powodu masowych strajków we włocławskich fabrykach. Wyczerpującą półroczną służbę we Włocławku (mieszkał przy ul. Ogrodowej 8, ob. ul. Słowackiego) zakończyło przeniesienie na analogiczne stanowisko do Płocka pod koniec II 1919 r., gdzie do XI 1922 r. pełnił urząd starosty płockiego.

W l. 1922–1927 starosta łowicki. W Łowiczu zwrócił się w kierunku endecji, będąc asesorem i członkiem sądu honorowego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, nie szczędząc swojego zaangażowania na polu nauki i kultury (inicjator budowy szkoły rolniczej na Blichu, w r. 1926 reaktywował łowicki oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego). Odwołany ze stanowiska 11 VI 1927 r. na skutek krytycznej postawy wobec przewrotu majowego, kiedy wykorzystano jego prywatny zatarg z miejscowym sędzią pokoju. Do pracy w administracji państwowej już nie powrócił.

Przez kolejne l. aktywności zawodowej utrzymywał stały kontakt z Włocławkiem. Po odejściu z Polskiego Towarzystwa Handlu i Przemysłu Futrzanego „Futro” w Warszawie (dyr. w l. 1929–1936) wszedł w skład Komisji Uzdrawiskowej, organu doradczego Zdrojowiska „Wieniec”, w 1937 r. obejmując jednocześnie funkcję dyr. uzdrawiska. W l. II wojny światowej pomagał w pracy konspiracyjnej synowi Stanisławowi, który za zgodą i z polecenia Polskiego Państwa Podziemnego objął urząd pierwszego zastępcy burmistrza Warszawy (1941–1944).

Przeżył okupację hitlerowską. Zm. w stolicy 31 X 1954 r. w wieku 82 lat i został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim (kwatery 243, rząd 1).

Związek małżeński zawarł 8 XI 1899 r. z Marią Kalstein (1873–1932) w par. św. Mikołaja we Lwowie. Miał z nią córkę Hannę (ur. w Żurychu, 1896 r.) i syna Stanisława Władysława (ur. we Lwowie, 1898–1964).

Arch. Główne Akt Dawnych, Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej z lat 1604–1945, sygn. 1725; Arch. Diecezjalne Warszawsko-Praskie, Akta Parafii Radzymin z lat 1772–1894, akt urodzenia

nr 146/1872; Arch. Akt Nowych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie z lat 1918–1939, sygn. III 444; APTOW, Starostwo Powiatowe Włocławskie we Włocławku z lat 1918–1939, sygn. 200; APTOW, Wydział Powiatowy Włocławski we Włocławku z lat 1918–1939, sygn. 11, 12; Zieliński W., *Podwiński Wacław (1872–po 1900)*, w: *PSB*, t. 27, s. 193–194; „Kurier Warszawski” 1890, nr 173, s. 3; „Gazeta Lwowska” 1905, nr 240, s. 10; „Kurier Polski” 1916, nr 297, s. 4; *Księga adresowa królewskiego stołecznego miasta Lwowa. Rocznik szósty*, Lwów 1902, s. 127; Mat. do działalności Jana Gwalberta Pawlikowskiego jako prezesa rady nadzorczej Banku Parcelacyjnego we Lwowie w l. 1899–1905, rkp. ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, k. 73, 88, 104, 115; Jeziorowski K., *Wspomnienia z lat 1886–1924*, „Nowa Gazeta Podlaska” 1933, nr 42, s. 4; *Ungra Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy Ilustrowany na r. zwyczajny 1913*, Warszawa 1912, s. 70–71; *Kalendarz Informator Płocki na r. przestępny 1924*, Płock 1924, s. 60; „Łowiczanie” 1925, nr 27, s. 6 oraz 1926, nr 11, s. 6; *Księga Adresowa Rzeczypospolitej Polskiej 1925/1926*. Wydawnictwo Ambulatorium przy Głównej Komendzie Policji Państwowej, Łódź 1925, s. 59; „Rocznik Informacyjny o Spółkach Akcyjnych w Polsce”, r. 1, Warszawa 1929, nr ogł. 818; Świecki T., Wybult F., *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1933, s. 375; *Spis Abonentów Warszawskiej Sieci Telefonów Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej 1935–1936*, Warszawa 1935, s. 211; „Rocznik Polskiego Przemysłu i Handlu” r. 5, red. St. Wartalski, Warszawa 1936, nr ogł. 7111; Wasilewski L., *Dzieje Zjazdu Paryskiego 1892 r. Przyczynek do historii polskiego ruchu socjalistycznego*, Warszawa 1934, s. 14–15; *Materiały do historii P.P.S. i ruchu rewolucyjnego w zaborze rosyjskim od r. 1893–1904*, t. 1: *Rok 1893–1897*, Warszawa 1907, s. 198; Limanowski B., *Z moich wspomnień o narodzinach P.P.S.*, „Robotnik Polski w Wielkiej Brytanii” 1949, nr 4–5, s. 7; Potkański W., *Terroryzm na usługach ugrupowań lewicowych i anarchistycznych w Królestwie Polskim do 1914 r.*, Warszawa 2014, s. 99; Michalski T., *Powiat włocławski w l. dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939)*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego, T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 304–305, 311–312.

Tomasz Michalski

PULASKI LUDOMIL

(1871–1953), ziemianin, działacz polityczny i społeczny, senator RP, papieski szambelan tajny *di spada e cappa*, we Włocławku: prezes Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej

Urodził się 3 I 1871 r. w Warszawie, w rodzinie ziemiańskiej, h. Ślepowron, jako syn Ludomiła Henryka, właściciela Grzymiszewa i Piorunowa w Kaliskiem, uczestnika powstania 1863 r., oraz Zofii z Lesznowskich. Wywodził się z tej linii rodziny, która po powstaniu listopadowym przeniosła się do Królestwa z Galicji zachodniej. Nauki początkowe pobierał w domu, a następnie uczył się w IV Gimnazjum w Warszawie oraz w gimnazjum filologicznym w Kaliszu, gdzie zdobył maturę. Studia wyższe odbył w Politechnice Ryskiej (1889–1895), gdzie uzyskał stopień agronoma. Należał tam do korporacji „Arkonია”, kilka lat był członkiem jej prezydium, a przez r. prezesem. Z arkońskiej inspiracji wyniósł program pracy społecznej, zwłaszcza oświatowej. Praktykę rolniczą odbył, dostawszy w zarząd rodzinny Piorunów.

Po śmierci ojca, w 1900 r., objął rodzinny majątek Grzymiszew i dał się poznać jako dobry organizator. Początkowo działał w lokalnych organizacjach rolniczych, potem został patronem kółek rolniczych w ziemi kaliskiej. W 1909 r. został prezesem Gubernialnego Kaliskiego Towarzystwa Rolniczego i pełnił tę funkcję do I wojny światowej. W 1905 r. założył wspólnie z innymi szkołę handlową w Koninie i przez 12 lat był jej patronem. W Centralnym Towarzystwie Rolniczym, powołanym do istnienia 11 III 1907 r. przy jego udziale, wszedł do jego komitetu. Od 1905 r. popierał czynnie działalność ks. Wacława Bliżińskiego w Liskowie (w diecezji kujawsko-kaliskiej, ob. włocławskiej), wspierając finansowo m.in. tamtejszą szkołę rolniczo-mleczarską. Z ramienia CTR opiekował się ogólnokształcącą szkołą w Popowie, przeznaczoną dla kandydatów na administratorów mniejszej własności ziemskiej. W 1917 r. był współorganizatorem Związku Ziemian w Warszawie i przez dwa l. pierwszym prezesem rady nadzorczej tego związku.

W Polsce niepodległej pierwszy rząd polski mianował go w 1918 r. starostą pow. konińsko-słupeckiego. W czasie wojny 1920 r. stanął na czele Komitetu Obrony Państwa w tych powiatach; m.in. zorganizował dwa szpitale polowe — w Uniejowie oraz Koninie. W wyborach w XI 1922 r. uzyskał mandat z woj. łódzkiego (z listy Związku Ludowo-Narodowego) do Senatu RP, w którym należał do Komisji Administracyjnej i Komisji Skarbowo-Budżetowej, był referentem budżetu Ministerstwa Rolnictwa, spraw rolniczych i leśnych. Zabierał głos także podczas posiedzeń ogólnych, m.in. jako sprawozdawca projektu ustawy o organizacji urzędów ochrony lasów (25 VI 1924), w dyskusji nad ustawą o monopolu spirytusowym (26 VII 1924), przy krytyce budżetu Ministerstwa Rolnictwa (29 VII 1924), podczas debaty o wykonaniu reformy rolnej (18 IX 1925), opowiadając się za parcelacją dobrowolną. Przez cały czas należąc do 29-osobowego Klubu Związku Ludowo-Narodowego w Senacie, głosił zawsze solidarnie; po raz ostatni był wymieniony 28 IX 1926 r., gdy po zamachu majowym marszałka J. Piłsudskiego sprzeciwiał się uchwaleniu prowizorium budżetowego dla nowego rządu. Odtąd pozostawał w opozycji politycznej. Należał do wiernych stronników Romana Dmowskiego.

Nie zaprzestał działać w organizacjach zawodowych: był prezesem Rady Wojewódzkich Okręgowych Towarzystw Rolniczych w Łodzi, delegatem Zarządu Głównego Związku Ziemian na zjazdy Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich, brał czynny udział w pracach Zrzeszenia Właścicieli Lasów Prywatnych (był prezesem rady nadzorczej).

Pozostawał w bliskich relacjach z biskupami włocławskimi: Stanisławem Zdzitowieckim i Karolem Mieczysławem Radońskim, a także z prymasem Polski Augustem Hlondem. W l. 1931–1939 był prezesem, przez trzy kolejne trzyletnie kadencje, Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej (DIAK) we Włocławku, erygowanego przez biskupa włocławskiego K.M. Radońskiego 19 II 1931 r. Regulamin DIAK postanawiał, że prezes: 1) kieruje pracami DIAK, 2) podpisuje ważniejsze zobowiązania, oświadczenia i listy DIAK, 3) jest kierownikiem i przedstawicielem Akcji Katolickiej w diecezji, 4) mianuje i odwołuje w porozumieniu z diecezjalnym sekretarzem personel biurowy DIAK. Działalność DIAK była od 1931 r. odnotowywana w „Kronice Diecezji Włocławskiej”. Papież

Pius XI nadał Pułaskiemu godność papieskiego szambelana tajnego *di spada e cappa*.

Przez 40 lat zarządzania Grzymiszewem (do wybuchu wojny 1939 r.) zagospodarował i uprzemysłowił majątek, ciągnąc duże zyski z tartaku; z czasem założył gospodarstwo rybne. Znacznie powiększył odziedziczony majątek, który według obliczeń na r. 1922 należał do pięciuset najzamożniejszych w Polsce dóbr. Był też zamiłowanym leśnikiem. Po bankructwie Siąrczenic Mieczysława Pułaskiego trafiła do Grzymiszewa część tamtejszej biblioteki, m.in. fragmenty księgozbioru po bibliofilu Tomaszu Zielińskim (znaczną część z nich została zniszczona w 1945 r.).

Po wybuchu II wojny światowej, we IX 1939 r., został aresztowany przez Niemców, a z czasem wydany do GG, bez prawa powrotu do majątku i zabrania czegokolwiek. L. okupacji spędził w Warszawie oraz jako administrator majątku Pawłowice k. Sochaczewa. Zimą 1945 r. został aresztowany przez polskie komunistyczne władze bezpieczeństwa i uwięziony w Piotrkowie Trybunalskim na trzy l.; potem został zwolniony, ale nie pozwolono mu wrócić do Grzymiszewa (dwór tamtejszy został spalony podczas działań wojennych 1945 r.). Po wyjściu z więzienia Pułaski pracował krótko m.in. jako administrator tartaku pod Strzelcami Krajeńskimi; ale po 1948 r. już nigdzie nie odważono się przyjąć go do pracy. Zamieszkał wówczas we Wrocławiu, gdzie zm. 24 V 1953 r. i został pochowany na Osobowicach; późn. jego szczątki zostały sprowadzone do rodzinnej kaplicy grobowej na cmentarzu grzebalnym w Grzymiszewie.

Na podstawie uchwały Rady Miasta Konina z 29 X 2008 r. jedną z ulic tego miasta nazwano jego imieniem.

Z pierwszego małżeństwa z Wandą z Czarnowskich (1878–1906) miał Pułaski córkę Marię (ur. 1901) i syna Ludomiła (ur. 1902). Druga jego żona, Helena z Montwiłłów, 1 v. Aleksandrowa Pułaska, zm. wraz dzieckiem przy porodzie (1915).

Schematyzmy... 1932–1939; Bełcikowska A., *Przewodnik praktyczny po sejmie i senacie RP*, Warszawa 1925; Bliźniński W., *Wspomnienia z mego życia i pracy*, oprac. i przyp. opatrzył G. Waliś, Kalisz 2003, s. 56, 76–77, 128, 197, 201, 226; Frątczak W., *Kościół rzymskokatolicki we Włocławku w okresie drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Włocławek*, t. 2, s. 245; tenże, *Diecezja włocławska w okresie II wojny światowej*, wyd. 2 popr. i uzupeł., Włocławek [2013], s. 98, 99–100, 109,

318, 323; Janicki A., *Studenci polscy na Politechnice Ryskiej w l. 1862–1918*, t. 2, Gdańsk 2005; *Księga pamiątkowa „Arkonii” 1879–9/IV 1929*, Warszawa 1929; *Księga pamiątkowa stulecia „Arkonii” 1879–1979*, Londyn 1981; Majewski P., *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*. *Słownik Biograficzny*, t. 4, Warszawa 2009 (fot., bibliogr.); *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1927*, pod red. H. Mościckiego i W. Dzwonkowskiego, Warszawa 1928, s. 134–135; *Przewodnik po guberni kaliskiej...*, oprac. L.V. Jaescqu i S. Graeve, cz. 2, Warszawa 1912, s. 29, 47, 81 (błędnie podane nazwisko: Puławski Ludomir); [Radoński] K.M., *Erekcja Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej*, „Kron. Diec. Włocł.” 1931, r. 25, s. 108; red., *Pułaski Ludomil*, w: *PSB*, t. 29, s. 396–397; *Regulamin Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej*, „Kron. Diec. Włocł.” 1931, r. 25, s. 108–110; Rzepecki T., Rzepecki W., *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923, s. 430 (fot.), 432, 537, 538; Socha J., *Konińsko-Słupeckie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w l. 1906–1918*, „Rocznik Koniński” 1978, r. 4; tenże, *Konińsko-Słupeckie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w l. 1918–1929*, „Rocznik Koniński” 1980, r. 8; *Internetowy polski słownik biograficzny*, <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/ludomil-pulaski?print> [dostęp: 4 I 2021 r.]. Fot. z: Rzepecki T., Rzepecki W., *Sejm i Senat 1922–1927*, Poznań 1923, s. 430.

Kazimierz Rulka

REWICKI JAN ZBIGNIEW

(1949–2020), lek., ordynator II Oddziału Chirurgii w Szpitalu Wojewódzkim we Włocławku

Urodził się 25 I 1949 r. w rodzinie Zygmunta i Stanisławy Zenobii z d. Kwiatkowskiej. Jego ojciec pracował przez wiele lat jako elektromonter w Kujawskich Zakładach Koncentratów Spożywczych we Włocławku, zaś matka zajmowała się wychowaniem dzieci i prowadzeniem domu. Jan miał siostrę Leonie.

Naukę rozpoczął w 1955 r. w szkole podstawowej i po jej ukończeniu kontynuował w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Konopnickiej we Włocławku. Świadectwo maturalne otrzymał 22 VI 1966 r. W tym

R

samym r. został przyjęty do Akademii Medycznej w Poznaniu na Wydział Lekarski. W l. 1966–1973 studiował medycynę. W okresie 1970–1973 otrzymał stypendium z Urzędu Miasta we Włocławku. Dypl. lek. uzyskał 7 VI 1973 r., dzięki czemu otrzymał prawo wykonywania zawodu lek. na terytorium PRL. Po ukończeniu studiów odbył staż w Szpitalu Powiatowym we Włocławku, gdzie w następnych l. otrzymał stałe zatrudnienie. Pracował jako młodszy asystent na Oddziale Chirurgii w Szpitalu Powiatowym (od 1975 r. Szpital Wojewódzki). 10 XI 1977 r. uzyskał specjalizację I^o i tytuł chirurga. W sześć lat późn., 21 IV ukończył II° specjalizacji i zdobył tytuł lek. specjalisty. Równocześnie w l. 1979–1997 pracował w charakterze Orzecznika w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych we Włocławku. Dodatkowo pełnił dyżury w Stacji Pogotowia Ratunkowego we Włocławku. W l. 1984–1985 otrzymał na swój wniosek urlop bezpłatny w Szpitalu Wojewódzkim we Włocławku i pracował jako lek. okrętowy na statkach m/s „Polstar”, m/s „Pol-sund” i m/s „Jan Matejko” należących do przedsiębiorstwa Polskie Linie Oceaniczne odbywającego rejsy do zagranicznych portów.

W rezultacie dwóch wygranych konkursów w l. 1990–2005 był zatrudniony na stanowisku Ordynatora II Oddziału Chirurgii Ogólnej w Szpitalu Wojewódzkim we Włocławku. W okresie zatrudnienia w szpitalu we Włocławku był kolejno lek. stażystą, młodszym asystentem, asystentem, starszym asystentem, zastępcą ordynatora i ordynatorem.

Po likwidacji II Oddziału Chirurgii w szpitalu został zatrudniony w Pogotowiu Ratunkowym. W l. 2005–2020 pełnił dyżury jako lek. w Szpitalu Powiatowym w Aleksandrowie. Był też zatrudniony w Zakładzie Karnym we Włocławku, gdzie sprawował opiekę zdrowotną w zakresie chirurgii dla osadzonych w tym więzieniu. Jako starszy asystent był też zatrudniony na Oddziale Chirurgii w szpitalu specjalistycznym we Włocławku, skąd 31 X 2016 r. przeszedł na emeryturę. Zatrudnił się jednak nadal i do 2020 r. pracował w stacji krwiodawstwa we Włocławku i w Toruniu.

Już w okresie studiów w Akademii Medycznej w Poznaniu Rewicki należał do Zrzeszenia Studentów Polskich i był jego aktywnym działaczem. Został wybrany przewodniczącym Rady Wydziałowej ZSP na Wydziale Lekarskim i Stomatologicznym i pełnił tę funkcję przez całą kadencję. Podczas studiów należał też do Klubu Wysokogórskiego w Poznaniu,

a po zakończonych studiach do oddziału w Toruniu. W ramach tego klubu z pasją oddawał się wycieczkom w Tatry i w inne góry.

Należał także do Aeroklubu Włocławskiego, gdzie odbywał przeszkolenie na pilota szybowcowego, po którego ukończeniu, w 1990 r., otrzymał licencję. W kadencji 1992–1995 wchodził w skład Zarządu Aeroklubu Włocławskiego. Z okazji Jubileuszu 40-lecia AW został wyróżniony srebrną odznaką Za zasługi dla Aeroklubu Włocławskiego. Przez całe życie nie należał do żadnej partii politycznej.

J.Z. Rewicki zm. bezzennie i bezpotomnie 10 IV 2020 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku, przy alei Chopina. Żył lat 71.

Inf. i zdjęcie otrzymane od siostry, Leonii Rewickiej; Archiwum Uniwersytetu im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, akta osob. J. Rewickiego; Inf. otrzymane z Biura Aeroklubu Włocławskiego; Wojewódzki Szpital Specjalistyczny we Włocławku, akta osob. J. Rewickiego.

Władysław Kubiak

RÓŻYCKI JÓZEF

(1762–1838), ks., członek Zgromadzenia Księży Misjonarzy, długoletni rektor (prefekt) i wykładowca we WSD, opiekun ubogich

Urodził się 27 II 1762 r. w Horodence w Małopolsce Wschodniej w rodzinie ormiańskiej. Uczył się najpierw w rodzinnej miejscowości, a następnie u bazylianów w Buczaczu. Do Zgromadzenia Księży Misjonarzy wstąpił w Krakowie 13 II 1780 r.; najpierw uczył się w tzw. seminarium wewnętrznym w Krakowie na Stradomiu, gdzie 14 II 1782 r. złożył śluby zakonne. Filozofię i teologię studiował także w seminarium na Stradomiu, a po zakończeniu tych studiów został wyświęcony na kapłana 26 III 1785 r. Po święceniach podjął obowiązki wykładowcy teologii w seminarium zamkowym na Wawelu (1785–1791).

Z Włocławkiem związany był przez 34 l. swego życia i działalności. Przebywał i pracował tu dwukrotnie: w l. 1791–1798 oraz 1815–1838. Po raz pierwszy przybył do Włocławka 1 X 1791 r. i pracował tu jako wykładowca teologii moralnej przez siedem lat.

Z kolei przez 17 lat pracował poza Włocławkiem. Przez cztery l. (1798–1802) był duszpasterzem w parafii św. Krzyża w Warszawie. Potem, w l. 1802–1815, pracował w Tykocinie, gdzie prowadził wykłady w tamtejszym seminarium duchownym, zajmował się duszpasterstwem, a ponadto prawdopodobnie prowadził misje ludowe.

W lecie 1815 r. powrócił do seminarium we Włocławku, gdzie przez 17 lat (1815–1832) wykładał teologię moralną, teologię pastoralną i liturgikę (rubryki). Był dobrze wykształconym wykładowcą, który czerpał z dwóch źródeł mądrości: objawienia i teologii pisanej (do wykładów teologii moralnej najpierw używał podręcznika autorstwa P. Colleta, a od 1826 r. podręcznika autorstwa A. Pohla) oraz z doświadczenia. Wykładał w sposób jasny, praktyczny i zajmujący; wykłady „urozmaicał zawsze zabawnymi kazusami i dykteryjkami pouczającymi, a z życia swego posiadał ich obfitość niewyczerpaną”. Przez 16 lat (1816–1832) pełnił też funkcję rektora (wówczas nazywanego prefektem) seminarium. Na początku jego rektorstwa zostały wprowadzone nowe nauki do seminaryjnego programu studiów, w 1818 r. przedłużono l. studiów do czterech, a także zaangażowano więcej wykładowców: od 1819 r. było ich trzech, od 1826 r. — pięciu, a od 1830 r. — sześciu. Z okazji wizytacji seminarium włocławskiego w 1825 r. przez władze misjonarskie, został sporządzony katalog biblioteki seminaryjnej, zawierający 1 600 pozycji. Natomiast w prowadzeniu gospodarstwa seminaryjnego Różycki nie wprowadził żadnych innowacji; ważniejszych inwestycji za jego rektorstwa nie było, a zaoszczędzone fundusze przekazał swojemu następcy — ks. Janowi Bobrowi. W ostatnich l. kadencji rektorskiej przyszło mu kierować seminarium w trudnych czasach powstania listopadowego, kiedy to wojska nieustannie zajmowały budynki seminaryjne.

Ze szczególnym zaangażowaniem zajmował się zielarstwem; uprawiał osobiście zioła w ogrodzie seminaryjnym, zbierał je, warzył i destylował, a potem sporządzone mikstury rozdawał ubogim. Miał opinię „medyka” praktyka, który nieraz trafniej potrafił rozpoznać chorobę i zastosować właściwe lekarstwo niż niejeden z uczonych lek. Z tego względu był powszechnie znany we Włocławku.

W 1832 r., osiągnąwszy 70. r. życia, przeszedł na emeryturę, ale mieszkał nadal w seminarium. Tutaj też w 1835 r. obchodził uroczyste, w kościele semi-

naryjnym św. Witalisa, jubileusz 50-lecia kapłaństwa. Tutaj także zm. trzy l. późn., 17 IX 1838 r. Pochowany został w grobach katedry włocławskiej, pod kaplicą św. Marcina.

Archiwum Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu, *Catalogus seminaristarum; Catalogus domorum et personarum; Catalogue du personnel de la Congrégation de la Mission (Lazaristes) depuis l'origine (1625) jusqu'à la fin du XVIIIe siècle*, Paris 1911, s. 545; Chodyński S., *Seminarium włocławskie*, Włocławek 1905, s. 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86; Dukala J., *Różycki Józef, w: Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce*, [t.] II-1: *Biografie*, Kraków 2001, s. 394–395; *Księga pamiątkowa Trzechsetlecia Zgromadzenia Księży Misjonarzy (1625–17/IV–1925)*, Kraków 1925, s. 106, 189; Olejnik S., *Nauczanie teologii moralnej we włocławskim seminarium duchownym 1569–1939*, w: *425 lat WSD we Włocławku. Profesorowie*, s. 178; Schletz A., *Różycki Józef*, w: *Słownik Biograficzny Zgromadzenia księży misjonarzy*, t. 2, Kraków 1957 (mps).

Kazimierz Rulka

SEMPŁAWSKI ALEKSANDER

(1927–2000), płk dypl. WP, Szef Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego, prezes Wojewódzkiej Federacji Sportu we Włocławku

Urodził się 4 VII 1927 r. w Aleksandrowie Kujawskim. Jego rodzicami byli Marian (ur. 16 VIII 1886 r. w Warszawie–zm. IX 1939 r. w Aleksandrowie Kujawskim) i Rozalia z d. Białasik (ur. 14 XI 1897 r. w gm. Piaski).

Jego ojciec w l. 1913–1917 był żołnierzem w armii rosyjskiej, a po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wstąpił do WP. W l. 1919–1926 służył w Policji na posterunku w Aleksandrowie Kujawskim. Wkrótce po założeniu rodziny wyjechał do Stanów Zjednoczonych w poszukiwaniu pracy. Po kilku l. powrócił do rodziny i za zarobione pieniądze zakupił w Aleksandrowie Kujawskim dwie kamienice oraz skład węgla i odtąd zajmował się handlem

różnymi art. We IX 1939 r. został zamordowany przez Niemców. Matka zajmowała się wychowaniem dzieci i prowadzeniem domu rodzinnego. Aleksander miał dwie siostry — Halinę i Irenę.

W Aleksandrowie Kujawskim ukończył szkołę powszechną. W 1961 r. ukończył też Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Elblągu.

W 1941 r. po ukończeniu 14. r. życia, zgodnie z obowiązującym prawem okupanta niemieckiego, został skierowany do przymusowej pracy. Od 20 IX 1941 r. do 20 IX 1942 r. pracował w niemieckim sklepie tytoniowym w Aleksandrowie Kujawskim jako goniec i pomocnik w sklepie oraz w ogrodzie na plantacji tytoniu. Od 20 IX 1942 r. do 15 I 1943 r. pracował jako robotnik fabryczny w fabryce samolotów Focke-Wulf w Poznaniu. Od I 1943 r. do VI 1944 r. był skoszarowanym pracownikiem w obozie fabrycznym w Krzesinach. Od VI 1944 r. po bombardowaniu zakładu do 15 I 1945 r. pracował w halach fabrycznych rozczłonkowanych w Pasach wzdłuż torów Krzesiny-Gądki. Praca odbywała się na zmianach po 12 godzin na dobę z przerwą na posiłki.

Od 15 IX 1947 r. został żołnierzem WP. Zgłosił się jako ochotnik do Oficerskiej Szkoły Artylerii Przeciwlotniczej i był w niej podchorążym przez 2 l., do 12 IX 1947 r. Przez pierwszy r. nauka odbywała się w OSA Toruń (5 bateria 2 dywizjon), a w drugim r. w OSA Plot. W Koszalinie (1 pluton 1 bateria 1 dywizjon). Po jej ukończeniu został wyznaczony na dowódcę plutonu szkolnego, którą to funkcję pełnił do 22 IX 1950 r. Przez następny r., od IX 1950 r. do VII 1951 r., był dowódcą 8 Baterii w 2 Dywizjonie w 88 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej stacjonującym w Koszalinie.

W stopniu por. został we IX 1951 r. skierowany do 95 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej, który stacjonował w garnizonie Rogowo i wchodził w skład 16 Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej, gdzie był dowódcą 2 Baterii. Po r. służby w tej jednostce został 24 X 1952 r. skierowany do 82 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej na pomocnika szefa sztabu pułku ds. operacyjnych. Trzy l. późn. został wyznaczony na pomocnika szefa sztabu dywizji ds. operacyjnych w 16 DAPlot. w garnizonie Koszalin. W l. 1960–1962 był słuchaczem Wyższego Kursu Operacyjno-Strategicznego, a po jego ukończeniu powrócił do 16 DAPlot i nadal pełnił poprzednią funkcję. 1 X 1962 r. został skierowany na czteroletnie studia do Akademii Sztabu Ge-

neralnego im. gen. broni Karola Świerczewskiego, które ukończył 1 IV 1966 r. w randze mjra dyplomowanego. W 1966 r. został wyznaczony na Oficera Operacyjnego Szefostwa Wojsk Obrony Przeciwlotniczej w Pomorskim Okręgu Wojskowym. Od 4 III 1967 r. był zastępcą dowódcy pułku ds. liniowych w 124 paplot, który wchodził w skład 12 Dywizji Zmechanizowanej i stacjonował w garnizonie Szczecin. Od 25 V 1968 r. był starszym pomocnikiem Szefa Wydziału I Szefostwa Wojsk Obrony Przeciwlotniczej w POW. W tym czasie na terenie POW odbyły się ćwiczenia sojusznicze pod kryptonimem „Odra-Nysa”.

W 1967 r. na bazie 88 Dywizjonu Artylerii Przeciwlotniczej sformowano 83 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej, który wchodził w skład 8 Drezdeńskiej Dywizji Zmechanizowanej. Ppłk dypl. Aleksander Semplawski dowodził tym pułkiem w okresie od 16 XII 1970 r. do 27 XII 1975 r. W 1973 r. odbył trzymiesięczny Kurs Operacyjny w ASG w Rembertowie. W VIII 1974 r. dowodzony przez niego pułk brał udział w ramach dywizji w ćwiczeniach Układu Warszawskiego i w trakcie inspekcji otrzymał wyróżnienie.

W l. 1951–1953 był organizatorem nowo formowanych jednostek obrony przeciwlotniczej w Polsce, takich jak: 95 Pułk Artylerii Przeciwlotniczej, 82 paplot. Od 1952 r. jako oficer operacyjny sztabu pułku, następnie dywizji, a późn. Szefostwa Wojsk OPL w POW wniósł duży wkład w podnoszenie gotowości bojowej jednostek obrony przeciwlotniczej. Dbał o utrzymanie na wysokim poziomie gotowości bojowej, wyszkolenia i właściwej gospodarki pułku, którym dowodził. W znacznym stopniu rozbudował wówczas bazę szkoleniową, zajmując I miejsce wśród jednostek artylerii przeciwlotniczej. W 1973 r. pułk zajął I miejsce w dywizji pod względem wynalazczości i racjonalizacji. W czasie ćwiczeń i strzelań inspekcyjnych otrzymywał oceny dobre i bardzo dobre. W VII 1975 r. został skierowany do służby w administracji wojskowej i objął stanowisko Szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego we Włocławku. Był nim do 1986 r. Był to bardzo trudny okres w dziejach kraju związany z falą strajków w l. 1980–1981 i wprowadzeniem stanu wojennego. W tym okresie płk Semplawski zajmował się dbaniem o odpowiedni poziom gotowości bojowej żołnierzy WP w woj. włocławskim oraz wypełnianiem zadań gospodarki społecznej na rzecz obronności państwa. Jednym z jego priorytetowych

zadań było kierowanie młodych ludzi do wojskowych szkół oficerskich, z którego wywiązywał się wzorowo. Kierowany przez płk. Semplawskiego Wojewódzki Sztab Wojskowy wniósł w tym okresie znaczący wkład do procesu normalizacji życia społeczno-politycznego oraz rozwiązywania społeczno-gospodarczych problemów woj. wrocławskiego, w szczególności w normalizację pracy zakładów i instytucji w przywracaniu dyscypliny, ładu i porządku, zwiększaniu produkcji, eliminacji nieprawidłowości i niedociągnięć oraz w załatwianiu trudnych życiowych spraw mieszkańców. W tym okresie był także wiceprzewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Obrony we Wrocławku, którego szefem był Wojewoda Wrocławski.

Po zakończeniu służby i przejściu na emeryturę w 1986 r. został wybrany prezesem Wojewódzkiej Federacji Sportu we Wrocławku, której głównym celem było administrowanie sportem kwalifikowanym na terenie województwa. Do podstawowych zadań służących realizacji tego celu zaliczono: czuwanie nad zachowaniem należytego poziomu moralnego zawodników, trenerów i działaczy, sprawowanie opieki nad członkami Federacji, kontroli nad przestrzeganiem przez nich statutu oraz przepisów i zasad uprawiania sportu kwalifikowanego, organizowanie doszkalania trenerów, instruktorów i zawodników oraz szkolenia sędziów, ustalanie zasad organizacji zawodów do szczebla wojewódzkiego, współdziałanie w organizowaniu imprez i szkolenia sportowego, przygotowanie reprezentacji wojewódzkiej do udziału w rozgrywkach szczebla centralnego. W 1990 r. Zarząd WFS, podjął decyzję o rozwiązaniu dotychczasowych struktur organizacyjnych w oparciu o otrzymane rozporządzenie Ministerstwa Sportu. Semplawski przestał wówczas pełnić tę funkcję.

W uznaniu za służbę wojskową i działalność społeczną został wyróżniony wieloma odznaczeniami państwowymi i medalami pamiątkowymi. Posiadał m.in. Złoty Krzyż Zasługi (1969), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1974), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1982), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984) Brązowy Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1955), Srebrny Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1962), Złoty Medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1970), Złoty Medal Za Zasługi dla Obronności Kraju, Złotą Odznaką Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego, Złoty Medal Za Zasługi dla Pożarnictwa. Z tytułu pełnionej

funkcji prezesa WFS we Wrocławku otrzymał wiele odznak honorowych od polskich związków sportowych (Okręgowy Związek Piłki Ręcznej we Wrocławku, Polski Związek Tenisa Stołowego, Polski Związek Towarzystw Wioślarskich, Polski Związek Bokserki). Posiadał także odznaki od organizacji młodzieżowych i społecznych jako wyraz podziękowania za owocną współpracę (Związek Inwalidów Wojennych, LOK, Socjalistyczny Związek Młodzieży Wojskowej, OHP, ZSMP, Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu). W 1980 r. otrzymał od MON odznakę i tytuł Zasłużonego Racjonalizatora Wojskowego. Był ponadto wyróżniony odznakami lokalnymi, m.in. tytułem Zasłużony dla Wrocławka (1984) oraz Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Wrocławskiego” (1977).

Od 1948 r. należał do PZPR. Był członkiem Komitetu Wojewódzkiego PZPR we Wrocławku od 1975 r., a w l. 80. członkiem Egzekutywy KW PZPR we Wrocławku. Należał także do Aeroklubu Wrocławskiego i wchodził w skład Prezydium Zarządu AW oraz do Zarządu Wojewódzkiego LOK, gdzie także został wybrany w skład Prezydium Zarządu Wojewódzkiego. Od Aeroklubu Polskiego otrzymał Odznakę Zasłużonego Działacza Lotnictwa Sportowego.

Związek małżeński zawarł z Janiną Teresą Waniołek (ur. 10 I 1929 r. w Nowym Sączu–zm. 3 IX 1994 r. w Toruniu, c. Franciszka i Heleny z d. Sajdak) w Nowym Sączu. Małżonkowie mieli syna Mariana (ur. w 1957 r. w Nowym Sączu). Żona pracowała jako nauczycielka.

Zm. 10 XI 2000 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Pińczacie.

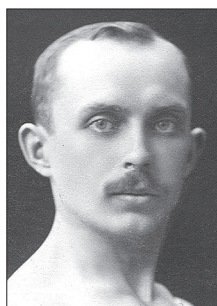
Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe A. Semplawskiego; AP Toruń o. Wrocławku, KW PZPR we Wrocławku, 668/37, b.p.; Tamże, 668/338, k. 2; AIPN By, IPN By 682/24653; „Gaz. Pom.” 1975, 14 XI; Wojtaszak A., *Generalowie i wybrani dowódcy WP związani z Pomorzem Zachodnim*, s. 202–208; Zdjęcie, inf. i mat. otrzymane od syna, Mariana Semplawskiego.

Władysław Kubiak

SKROBAŃSKI STANISŁAW

(1889–1939), nauczyciel wychowania fizycznego w I Państwowym LiGZK, Prywatnym Koedukacyjnym Gimnazjum Gminy Żydowskiej oraz innych wrocławskich szkołach i kolegium, działacz sokolski, harcerski i społeczny, propagator lekkiej atletyki, ćwiczeń gimnastycznych, piłki nożnej, sportów samolotowych i modelarstwa lotniczego

Urodził się 1 IV 1889 r. w Warszawie jako syn Tomasza i Józefy z Klejnowskich. Miał starszego brata Feliksa. Stanisław w młodzieńczym wieku osiadł z rodzicami w Petersburgu. W VI 1910 r. ukończył tam eksternistycznie „2-gą szkołę realną”. Od najmłodszych lat przejawiał zainteresowanie sportem.

W l. 1908–1911 startował z powodzeniem w wyścigach piechurów, np. w biegach na 1 tys. i 4 tys. m organizowanych głównie przez Warszawskie Towarzystwo Cyklistów, często w obsadzie międzynarodowej. W 1913 r. ukończył Instytut Gimnastyczny Towarzystwa „Bogatyń” w Petersburgu. W l. 1911–1917 był działaczem sokolskim, pracował w charakterze naczelnika (1913 r.), zastępcy naczelnika gniazda (1915–1917) oraz kierownika grona przodowników i kierownika ruchu sportowego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół Polski” w Petersburgu — organizacji społecznej, mającej na celu propagowanie kultury fizycznej oraz zdrowego stylu życia wśród młodych Polaków jako czynników rozwoju duchowego i budzenia świadomości narodowej oraz obywatelskiej. Naczelnik w ruchu sokolskim odpowiadał za organizację zajęć sportowych, do których należały m.in. lekcje gimnastyki, biegi, skoki, musztra, chód, taniec, nauka fechtunku, strzelanie do celu, jazda konna, wspinaczka, kolarstwo, łyżwiarstwo, pływanie i wiosłarstwo. Po ukończeniu instytutu gimnastycznego Skrobański był zatrudniony jako nauczyciel gimnastyki w trzecim gimnazjum męskim (w wymiarze 12 godzin tygodniowo) oraz dziesiątym gimnazjum męskim w Petersburgu (24 godziny w tygodniu). W szkołach tych pracował w l. 1913–1914 i 1914–1915. 4 VII 1914 r. otrzymał dypl. ukończenia kursu gimnastycz-

nego, zorganizowanego przez Zarząd Warszawskiego Towarzystwa Sportowego. W l. 1915–1916 nauczał w szkole realnej (gimnazjum) w Carskim Siole — umiejscowionej w barokowym kompleksie pałacowo-parkowym rezydencji rosyjskich carów, położonej ok. 25 km od centrum Petersburga (dziś w granicach miasta Puszkina, które administracyjnie stanowi część Sankt Petersburga).

W l. 1916–1918 odbył służbę w wojsku rosyjskim. W 1918 r. powrócił na ziemię polskie. 31 VIII 1918 r. ukończył w Warszawie dwutygodniowy kurs gimnastyczny, zorganizowany przez Wydział Higieny Szkolnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Otrzymane świadectwo uprawniało go do posługiwania się tytułem nauczyciela gimnastyki. Jeszcze w r. szkolnym 1918/1919 Skrobański został nauczycielem gimnastyki w Gimnazjum Powiatowym im. Stanisława Staszica w Hrubieszowie. Wymiar godzin w tygodniu, na jaki był w tej szkole zatrudniony na prowadzenie „ćwiczeń cielesnych”, wynosił 3. Etat uzupełniał zajęciami z przyrody. Na jego zajęciach z wychowania fizycznego dominowała gimnastyka oraz marszobieg. 15 IX 1918 r. w hrubieszowskim gimnazjum Skrobański powołał do życia 1 Hrubieszowską Drużynę Harcerską, która dość szybko rozrosła się do siedemdziesięciu członków. Był jej pierwszym opiekunem. Tuż po wyjeździe Skrobańskiego do Włocławka hrubieszowska drużyna złożona z pięciu zastępów zaczęła prowadzić kilka przedsięwzięć: introligatornię, fryzjериę, zakład fotograficzny, herbaciarnię i sklepik szkolny. Mieszkając i pracując w Hrubieszowie, Skrobański pełnił honorową służbę bezpieczeństwa publicznego, legitymując się dokumentem wystawionym przez tamtejszą Komendę Milicji Powiatowej.

1 IX 1919 r. został nauczycielem mianowanym w Gimnazjum Państwowym we Włocławku (od 4 XII 1922 r. przemianowanym na Państwowe Gimnazjum Ziemi Kujawskiej — dalej: GZK). Przez cały okres swej pracy w GZK (1919–1939) sprawował opiekę nad klasami jako wychowawca. 7 IV 1923 r. Skrobański z kolegami z Białegostoku i Kalisza reprezentował nauczycielstwo szkół średnich na pierwszym Polskim Kongresie Sportowym w Warszawie. W r. 1923 znalazł się w grupie pięćdziesięciu sędziów, którym Polski Związek Lekkiej Atletyki nadał prawa sędziowania zawodów lekkoatletycznych. Od 25 IV 1925 r. Skrobański posługiwał się dypl. uprawniają-

cym go do prowadzenia „zajęć cielesnych” w szkołach ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich państwowych i prywatnych. Był na liście uczestników (profesorowie szkoły) pierwszego zjazdu „wychowawców GZK (dawnej Włocławskiej Szkoły Handlowej)”, który odbył się w dniach 17–18 IX 1927 r. we Włocławku.

Skrobański w GZK pełnił wiele funkcji społecznych. Był pomysłodawcą i opiekunem koła sportowego, powstałego w 1920 r. Koło to składało się z następujących sekcji: gimnastycznej, lekkoatletycznej, piłki nożnej i szermierczej. Jednym z pierwszych sukcesów koła było zorganizowanie we Włocławku (22 V 1921 r.) zawodów w biegach na 1 tys. i 6 tys. m. Koło przeprowadzało pokazy gimnastyczne, w których angażowały się wszystkie jego sekcje sportowe. W 1936 r. GZK zdobyło drużynowego mistrza Polski w konkurencjach lekkoatletycznych w grupie szkół średnich. 4 III 1922 r. zorganizowano pierwszy mecz piłki nożnej pomiędzy sekcją GZK a piłkarzami Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makabi” we Włocławku. Zwyciężyła drużyna GZK (6:1). Piłkarze z sekcji Skrobańskiego rozgrywali również mecze ze szkolnymi drużynami z Torunia, Płocka, Kutna i Lipna. 11 VI 1925 r. odbyły się międzyszkolne zawody lekkoatletyczne, zorganizowane przez Klub Sportowy GZK i Państwową Szkołę Techniczną z udziałem uczniów GZK, Gimnazjum im. ks. Jana Długosza, szkoły kucpieckiej, technicznej, seminarium nauczycielskiego i gimnazjum żydowskiego. Zawody rozegrano w dwunastu konkurencjach (skoki: wzwyż, w dal, o tyczce, trójskok, biegi na: 100, 300, 1 tys. i 3 tys. m, sztafeta 4×100 m, rzuty: dyskiem, oszczepem i pchnięcie kulą). W klasyfikacji ogólnej zwyciężyli uczniowie GZK, sędziował m.in. Skrobański.

Ok. 1929 r. zawiązało się przy GZK koło wioślarskie, którego opiekunem był Skrobański. Zostało wchłonięte w struktury Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego, miało swój sprzęt sportowy i bazę, a nadto jego młodzi członkowie wyspecjalizowali się w budowaniu kajaków, np. dwuosobowych. Natomiast przy kole Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, którego Skrobański był opiekunem od ok. 1928 r., zostało powołane Koło Modelarstwa Lotniczego (1929 r.). Uczestnicy zajęć w kole, nad którym pieczę od 1930 r. sprawował Skrobański, wykonali w pracowni modelarskiej mieszczącej się w piwnicach budynku szkoły kilka modeli, które były m.in. prezentowane na wy-

stawach regionalnych. Przez wiele lat Skrobański organizował wyjazdy uczniów z Włocławka do garnizonu lotniczego 4 Pułku Lotniczego w Toruniu, gdzie wychowankowie GZK mogli zapoznać się z budową aparatów i silników samolotowych. W 1933 r. w GZK powstała nowa szkolna organizacja, założona przez Skrobańskiego: Koło Szybowcowe im. Żwirki i Wigury.

Nabyte doświadczenie w ruchu sokolskim, skautowskim i harcerskim pozwoliły Skrobańskiemu na znalezienie się w gronie osób odpowiedzialnych za rozwój włocławskiego harcerstwa po 1918 r. Już 1 X 1919 r. znalazł się w składzie osobowym Inspektoratu Okręgu IV A (był jego członkiem; komendantem — ks. Józef Kruszyński). W 1920 r. jako członek nadal zasiliał skład osobowy Inspektoratu Okręgu IV A (komendantem był wówczas Zygmunt Błędowski). Pełnił funkcję komendanta (dowódcy) I Drużyny im. Kazimierza Puławskiego, zawiązanej jeszcze w 1911 r. we Włocławskiej Szkole Handlowej. Jego drużyna składała się z osiemdziesięciu harcerzy.

Skrobański pełnił społeczne członkowskie funkcje w powiatowym (od 6 VII 1927 r.) i miejskim (od 6 VII 1927 r. i potem od 16 III lub 15 IV 1929 r.) Komitecie Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego we Włocławku (w ramach prac tego drugiego komitetu, będąc członkiem podkomisji, wizytował i opiniował „teren po prawej stronie Wisły, za »Mottawą«” pod stałą plażą z kąpieliskiem miejskim). W komitecie powiatowym działał w sekcji wychowania społecznego i propagandy. Brał udział w zjeździe delegatów obu tych komitetów, który odbył się 19 I 1929 r. w sali Państwowej Szkoły Higieny przy ul. Chocimskiej 24 w Warszawie. Od 1928 r. był członkiem powiatowego komitetu Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej. Pracował w sekcjach: finansowej i propagandowej. Od 1931 r. należał też do włocławskiego Związku Strzeleckiego — organizacji społeczno-wychowawczej młodzieży. Pełnił w niej funkcję prezesa kompanii miejskiej strzelców. Był odpowiedzialny m.in. za organizację wielu spotkań, mających miejsce w świetlicy strzelców włocławskich przy Starym Rynku 1. 8 IX 1934 r. został powołany do składu Komitetu Budowy „Domu Strzelca” im. Marszałka Józefa Piłsudskiego we Włocławku przy ul. Kościuszki 14/16. W niedługim czasie po rozpoczęciu pracy w GZK zaczął uprawiać wyczynowo piłkę nożną w Wojskowo-Cywilnym Klubie Sportowym

„Cuiavia”. Był graczem z pola. W późn. l. sędziował wiele spotkań towarzyskich i mistrzowskich piłkarszy „Cuiavii”. Dla przykładu: 23 V 1937 r. był sędzią głównym meczu ligowego o mistrzostwo podokręgu zachodniego Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej pomiędzy „Cuiavią” a Zespołem Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makabi” we Włocławku. Wówczas zwyciężyła drużyna „Cuiavii” (1:0).

Jeśli chodzi o poglądy polityczne, to wiele wskazuje na to, że Skrobański sympatyzował z obozem piłsudczykowskim. W 1929 r. otrzymał do wypełnienia deklarację na członka włocławskiego koła BBWR. Był zastępcą przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej nr 17, w związku z mającymi się odbyć wyborami do rady miejskiej we Włocławku (1927 r.). W III 1929 r. pismem kuratora warszawskiego przyznano mu prawo do Medalu Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. W 1930 r. został powołany przez starostę włocławskiego w skład Komitetu Obywatelskiego Obchodu rocznicy Konstytucji 3 Maja. 7 X 1935 r. na posiedzeniu Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości w Warszawie odrzucono wniosek o nadanie Skrobańskiemu Medalu Niepodległości (lub Krzyża Niepodległości), polskich wojskowych odznaczeń państwowych, ze względu na stwierdzony brak zasług włocławskiego wuefisty w pracy czynnej na rzecz niepodległości Polski.

Obowiązek utrzymania rodziny zmuszał Skrobańskiego do zdobywania dodatkowych źródeł dochodów. Zawsze była to praca w nauczycielstwie. W l. 1919–1930 był nauczycielem kontraktowym w Państwowej Szkole Handlowej (w 1919 r. — Państwowej Szkole Kupieckiej) z siedzibą przy ul. Starodębskiej 39 we Włocławku. Pracę tę wykonywał w wymiarze sześciu godzin tygodniowo. W r. szkolnym 1920/1921 nauczał dodatkowo (od jednej do dwóch godzin tygodniowo) w Państwowej Niższej Szkole Technicznej we Włocławku. W l. 1921–1933 nauczał wychowania fizycznego mężczyzn w Komunalnym Koedukacyjnym Seminarium Nauczycielskim we Włocławku, mieszczącym się pod tym samym adresem co GZK (ul. Szkolna 6; ob. ul. Mickiewicza 6). W r. szkolnym 1933/1934 oraz 1938/1939 prowadził zajęcia z gimnastyki w liczbie 8 godzin tygodniowo w Prywatnym Koedukacyjnym Gimnazjum Gminy Żydowskiej we Włocławku. W trakcie wakacji 1933 r. nieodpłatnie przeprowadził we włocławskim kole Związku Rezerwistów ćwiczenia lekkoatletyczne

i gimnastyczne, w wyniku których prawie wszyscy członkowie rezerwiści zdobyli jesienią tr. Państwową Odznakę Sportową. Egzamin przeprowadził Skrobański. 1 VII 1938 r. został nauczycielem I Państwowego LiGZK we Włocławku (kolejna zmiana nazwy szkoły). Skrobański w opinii dyr. GZK, Józefa Chmury, oraz wizytatorów z warszawskiego kuratorium był nauczycielem sumiennym i gorliwym, z zadowalającymi wynikami, lecz jego metody pracy, w tym podejście do młodzieży, były już „trochę przestarzałe”. Z oficjalnej powojennej informacji (1 XI 1945 r.) wynika, że Skrobański zginął po zaarrestowaniu przez Niemców. Wiele wskazuje na to, że pod koniec VIII 1939 r. został zmobilizowany jako żołnierz rez. do służby czynnej i brał udział w wojnie obronnej z Niemcami. Poniósł śmierć we IX 1939 r. w trakcie niemieckiego nalotu na Warszawę. Miejsce jego pochówku nie jest znane.

Jeszcze w Petersburgu Skrobański poznał Svena Norrmanna, Szweda, przedstawiciela przemysłu elektrotechnicznego w Europie wschodniej, potem dyr. szwedzko-polskiej firmy elektrotechnicznej oraz prezesa zarządu Kujawskiej Elektrowni Okręgowej we Włocławku. Pod koniec 1930 r., kiedy to w związku z powierzoną funkcją Norrman częściej odwiedzał Włocławek, znajomość ze Skrobańskim stała się bliższa. Już po śmierci Skrobańskiego Norrman we Włocławku nadzorował montaż nowej turbiny w elektrowni przejętej przez Niemców. Spotykał się z Lidią Wilhelminą, szwedzką żoną Stanisława oraz ich córką Janiną i namawiał je do wyjazdu do Szwecji. O wyjazd Skrobańskich do Szwecji zabiegały też matka i siostra Lidii Wilhelminy, mieszkające w Sztokholmie. Któregoś październikowego dnia Janina oprowadziła Norrmanna po okupowanym Włocławku, gdzie na ulicach — m.in. na rogu Kowalskiej i Łęskiej sfotografował oznakowanych żółtymi łatami na plecach Żydów oraz ich oznakowane sklepy z widocznymi szyldami wskazującymi na narodowość właścicieli — mienie będące już przedmiotem oficjalnej niemieckiej grabieży. Janina wskazywała Norrmanowi miejsca, ujęcia oraz pilnowała, czy nie nadchodzą niemieccy żandarmi lub żołnierze. W końcu doszło do tego, że Niemcy skonfiskowali mienie Skrobańskich, a wdowę i córkę po Stanisławie wysiedlili z Włocławka. Z pomocą Norrmanna, jeszcze pod koniec 1939 r., Skrobańskie wyjechały do neutralnej Szwecji. Natomiast Sven Norrman, który w X 1939 r. nawiązał kontakty

z polskim podziemiem, stał się do l. 1942 r. najważniejszym agentem (kurierem) Polskiego Państwa Podziemnego. Wydarzenia dziejące się jesienią 1939 r. na ulicach Włocławka wywarły ogromny wpływ na jego postawę wobec prześladowanych Żydów. Uratował kilka osób, zapewniając im po tzw. aryjskiej stronie Warszawy schronienie, pracę oraz fałszywe dokumenty (np. Zygmunta Forberta — dyr. Kujawskiej Elektrowni Okręgowej).

14 VI 1914 r. Stanisław Skrobański zawarł w Kościele Rzymskokatolickim pw. św. Katarzyny w Petersburgu związek małżeński z Lidią Wilhelminą Nyberg (ur. 16 VII 1888 r. w Petersburgu), córką Larisa (Laurencjusza vel Wawrzyńca) i Olgi Wilhelminy. Ok. 1915 r. Skrobańscy posiadali status „mieszczan m[iasta] Łęczycy, Kaliskiej gub[erni]”. 22 III 1915 r. urodził się w Petersburgu ich syn Bolesław Bogusław (ochrzczony w kościele pw. św. Katarzyny; jego rodzicami chrzestnymi byli Adam Knobelsdorf — kolega Skrobańskiego z „Sokoła Polskiego”, b. członek zarządu towarzystwa i zastępca naczelnika oraz Estera Alina Nyberg — siostra Skrobańskiej). W 1918 r. Skrobańscy zamieszkiwali w Hrubieszowie, w 1919 r. przeprowadzili się do Włocławka. W 1920 r. rodzice Lidii — Lars (z zawodu mechanik, zm. 1927 r.) i Olga Wilhelmina oraz siostra Estera Alina (1889–1970) opuścili Petersburg i przenieśli się do Szwecji, do Sztokholmu. 10 VII 1921 r. we Włocławku urodziła się córka Stanisława i Lidii — Janina Maria (ochrzczona w Kościele pw. św. Jana Chrzciciela we Włocławku; jej rodzicami chrzestnymi byli Franciszek Zaleski — por. WP oraz Zofia Maciejewska).

We Włocławku Skrobańscy zamieszkiwali przy ul. Matebudy 6 m. 10. Lidia nie pracowała, zajmowała się domem. Mieli psa o imieniu Bzik. Brat Stanisława — Feliks (ur. ok. 1895 r.) był w l. 20. XX w. nauczycielem gimnastyki w trzyklasowej Szkole Handlowej Męskiej Polskiej Macierzy Szkolnej oraz Państwowym Gimnazjum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku. Pełnił też funkcję sekretarza Płockiego Związku Sportowego. W 1926 i 1929 r. na łamach ogólnopolskiego czasopisma pt. „Moje Pisemko” nastoletni Bolesław Skrobański z Włocławka pojawił się jako laureat konkursów dla dzieci lub też był wymieniony w grupie osób, które nadesłały poprawne odpowiedzi na kwizy. Często w korespondencji podpisywał się: „Sokole Oko”, co tylko świadczy o jego młodzieńczej fascynacji książkami Jamesa

F. Coopera. Kilka lat późn., 2 V 1932 r., siedemnastoletni Bolesław z 85 Mazowieckiej Drużyny Harcerskiej im. K. Puławskiego, prowadzonej przez jego ojca Stanisława, był w składzie sześciuosobowej rowerowej sztafety harcerskiej, która z Włocławka wyjechała do Warszawy z listem holdowniczym dla prezydenta Ignacego Mościckiego, a przede wszystkim żeby uczcić rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja. O tej wyprawie doniosły włocławskie gazety. W 1933 r. Bolesław zdał maturę w GZK, a w 1934 r. był już studentem wydziału elektrotechnicznego Politechniki Warszawskiej. Natomiast jego siostra Janina — uczennicą pierwszej klasy Państwowego Gimnazjum im. Marii Konopnickiej we Włocławku (GMK). Uczyła się przeciętnie. Ocena dostateczna, to wynik ogólny, jaki otrzymała za naukę i zachowanie w czwartej klasie gimnazjum na koniec r. szkolnego (1938 r.). Opuuszczonych i nieusprawiedliwionych godzin lekcyjnych w całym r. szkolnym 1937/1938 wykazała aż 29. Skrobański utrzymywał dodatkowo córkę swojego brata, który przebywał na leczeniu w szpitalu dla umysłowo chorych. Prawdopodobnie była nią Zofia Skrobańska, absolwentka GMK z 1937 r.

Syn Stanisława — Bolesław Skrobański przed ukończeniem studiów odbył obowiązkowe przeszkolenie wojskowe (1937 r.). Kilka miesięcy późn. został żołnierzem wojsk łączności. 1 IX 1939 r. otrzymał nominację na ppor. Walczył w wojnie obronnej 1939 r., a następnie przedostał się ze swoją jednostką wojskową na Węgry. Po internowaniu, w XII 1939 r. przeprowadził się przez Jugosławię i Włochy do Francji, gdzie ponownie znalazł się w szeregach armii polskiej. Po kapitulacji Francji (22 VI 1940 r.) dostał się drogą morską z Bordeaux do Liverpoolu (26 VI 1940 r.). Służył w WP (I Dywizja Grenadierów) w różnych obozach wojskowych w Szkocji, a w 1942 r. został mianowany por. W II 1944 r. został przeniesiony do Oddziału Radiowego Polskiego Sztabu Generalnego w Kings Langley, który pozostawał w kontakcie z Polskim Państwem Podziemnym. Późn. służył w Cambridge. W 1945 r. rozpoczął studia elektrotechniczne w Northampton Polytechnic w Londynie, które ukończył w 1949 r. 21 XII 1946 r. ożenił się w Enfield, dzielnicy Londynu z Ellą McDougal Forbes Fyfe, ur. w 1917 r. w Newcastle upon Tyne (zm. 5 IX 1979 r. w Chelmsford). Ze związku z nią miał dwóch synów: Iana Alexandra (ur. 7 VIII 1950 r.) i Nigela Jamesa (ur. 21 IX 1956 r.). W 1947 r. w sądzie

północno-londyńskim toczyło się postępowanie karne za posiadanie przez B. Skrobańskiego nielegalnej broni. Sprawa dotyczyła automatycznego pistoletu marki Colt i 72 naboji. B. Skrobański zapłacił 5 funtów szterlingów kary. 7 I 1949 r. B. Skrobański zmienił urządzenie imiona i nazwisko na Barry Ian Stuart, a 15 VIII 1950 r. otrzymał obywatelstwo brytyjskie. Na początku lat 50. XX w. był mieszkańcem osiedla Philbeach Gardens w londyńskiej dzielnicy Kensington. Późn. głównie zamieszkiwał w mieście Stroud, położonym w hrabstwie Gloucestershire. W Wielkiej Brytanii pracował w branży elektrotechnicznej (m.in. w Wayne Kerr Laboratories, Inc. w Londynie, Sperry Gyroscope w Londynie i Gloucestershire oraz The Marconi Company Limited w Essex). Barry Ian Stuart (Bolesław Bogusław Skrobański) zm. 1 V 2002 r. w Bristolu.

W Szwecji córka Stanisława, Janina Skrobańska pracowała w agencji rządowej Forsvarets Radioanstalt (FRA), w służbach radiowych wojska, gdzie zajmowała się deszyfracją (od ok. 1942 r.). Po wojnie została pielęgniarką. Razem z matką mieszkała u siostry Estery Aliny Olsson (z d. Nyberg) w sztokholmskiej dzielnicy Fredhäll przy ul. Stagneliusvägen 22. Lidia Wilhelmina Skrobańska była pracownicą biurową. Zm. 21 I 1957 r. Janina Skrobańska pozostała do końca życia panną i nie doczekała się potomstwa. Zm. 15 I 2004 r. i została pochowana w grobie matki na cmentarzu katolickim w Sztokholmie.

APB, Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu (Akta pers. nauczycieli), sygn. 6063; Urząd Stanu Cywilnego we Włocławku, Akta Urzędu Stanu Cywilnego wyznania rzymskokatolickiego we Włocławku: Par. św. Jana Chrzyciela, księga z 1921 r., nr aktu urodzenia 668; Korespondencja z Danutą Szatek (2014–2016); Korespondencja z Kathryn Nicholls (2021 r.); Korespondencja z Ianem Stuartem (2021 r.); Korespondencja z Dariuszem Łobodą (2021 r.); Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego, R. 8, nr 9 z 1 XI 1945 r., s. 231; *Nieskończenie Niepodległa — Ludzie. Polska 1926. Portret zbiorowy II RP: Szkolnictwo Polskie w Holdzie Narodowi Amerykańskiemu na Pamiątkę 150-lecia Niepodległości*, 1926, t. 8, s. 219 (<http://www.nieskonczenieniepodlegla-ludzie.pl/karty/1529> [dostęp: 29 IV 2021 r.]), t. 13, s. 233 (<http://www.nieskonczenieniepodlegla-ludzie.pl/karty/3517> [dostęp: 29 IV 2021 r.]), s. 233 (<http://www.nieskonczenieniepodlegla-ludzie.pl/podpisy/231872> [dostęp: 29 IV 2021 r.]), s. 234 (<http://www.nieskonczenieniepodlegla-ludzie.pl/karty/3518>

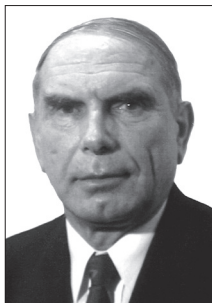
[dostęp: 29 IV 2021 r.]); *Przegląd Statystyczny M. Włocławka, r. 1928 oraz sprawozdanie z gospodarki miejskiej za r. budżetowy 1928/29*, Włocławek 1929, s. 287; Baranowska A., *Wybrane problemy z dziejów GiLZK we Włocławku w XX wieku*, „Zeszyty Naukowe WSHE” 2006, t. 21, s. 58; Cieśla A., Krajewski M., Słomski M., *Eksterminacja nauczycieli województwa włocławskiego w l. okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Włocławek 1985, s. 12; Cieśla A., *Z przeszłości w przyszłość. Związek Nauczycielstwa Polskiego na Kujawach i Pomorzu. 1905–1920–2005*, Bydgoszcz 2005, s. 85; Cieśla A., *Wybrane. Z przeszłości w przyszłość*, Toruń 2020, s. 80; Gruszczyńska M., *Działalność komitetów wychowania fizycznego i przysposobienia obronnego we Włocławku w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 2013, t. 28, s. 119, 122; Jarzembowski R., *Włocławski sport*, Włocławek 1992, s. 37, 152, 180, 184; „Dzien. Kuj.” 1937, nr 121 z 30 V, b.p.; „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza. Codzienne Pismo Informacyjne Polaków Zagranicą” 1947, r. 8, nr 221, 17 IX, s. 3; Jarzembowski R., *Włocławskie Towarzystwo Wioślarskie, kluby i organizacje sportowe w l. Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Włocławek*, t. 2, s. 362; *Kalendarz. Informator Płocki na r. przestępny 1924*, Płock b.d., s. 77, 101; *Kalendarz. Informator Płocki na r. 1925*, Płock b.d., s. 86, 129; Kalisz J., *Harcerstwo hrubieszowskie 1918–1939* (http://www.tpg-grabowiec.pl/articles.php?article_id=109, [dostęp: 29 IV 2021 r.]); Kitliński M.A., *Kalendarium hrubieszowskiego sportu*, (http://www.hrubieszow.info/info/historia/kalendariumla/opracowal_marek_a_kitlinski.htm, [dostęp: 29 IV 2021 r.]); Krajewski M., *Kujawy wschodnie i ziemia dobrzyńska w l. okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, Włocławek 2002, s. 43, 62; *Księga pamiątkowa Koła Wychowanków GZK*, pod red. R. Ściślaka, Włocławek 1931, s. 28, 273, 291, 292, 293; „Kurjer Warszawski” 1908, nr 185, 6 VII, s. 8; Lewandowski J., *Węzeł stockholmski. Szwedzkie koneksje polskiego podziemia, IX 1939–VII 1942*, Uppsala 1999, s. 29, 113; Lewandowski J., *Knutpunkt Stockholm. Den polska motstånds rörelsens svenska förbindelse från september 1939 till juli 1942*, Stockholm 2006, s. 72, 204; Małkowski Z., Słomski M., *Eksterminacja nauczycieli Włocławka i rejonu w l. II wojny światowej 1939–1945*, Włocławek 2004, s. 12; „Moje Pisemko. Tygodnik Obrazkowy dla Dzieci” 1926, nr 13, 27 III, s. 205; „Moje Pisemko. Tygodnik Obrazkowy dla Dzieci” 1926, nr 46, 13 XI, s. 310; „Moje Pisemko. Tygodnik Obrazkowy dla Dzieci” 1929, nr 50, 14 XII, s. 288; *Monografia Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej we Włocławku z okazji jubileuszu stulecia szkoły 1918–2018*, red. M. Kłobukowski i J. Kijewska, Włocławek 2018, s. 250; *Monografia Liceum im. Marii*

Konopnickiej we Włocławku, red. M. Baczyński, Włocławek 1970, s. 76; „Nowa Gazeta” 1909, nr 276, 21 VI, s. 4; „Nowa Gazeta” 1910, nr 231, 23 V, s. 5; „Nowa Gazeta” 1910, nr 415, 12 IX, s. 4; Nowicki P., *Forbert Zygmunt*, w: *WSB*, t. 8, s. 58–61; Nowicki P., *Norrman Sven Aron Edward*, w: *WSB*, t. 8, s. 116–122; Nykiel B.K., *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół Polski” w Petersburgu*, (<http://www.polskipetersburg.pl/hasla/towarzystwo-gimnastyczne-sokol-polski-w-petersburgu>, [dostęp: 29 IV 2021 r.]); Państwowa Szkoła Handlowa we Włocławku 1919–1929, Włocławek b.d., s. 38; Pawlak M., *Z dziejów kształcenia nauczycieli we Włocławku w l. 1916–1969*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1980, seria C, s. 231; Pawlak M., *Od Gimnazjum Realnego do LZK*, w: *Księga Pamiątkowa GiLZK*, s. 26–27, 30, 32; Pawlak M., *Stanisław Skrobański (1889–1939), nauczyciel*, w: *Księga Pamiątkowa GiLZK*, s. 160; Skotnicki W.J., *Harcerstwo*, s. 105, 107, 190; „Sport. Pismo Ogólno-Sportowe Ilustrowane” 1910, nr 1, 1 IX, s. 6; Sroka D., *Organizacje społeczno-kulturalne we Włocławku w okresie międzywojennym (1918–1939)*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 2018, t. 33, s. 84, 85; „Stadion. Tygodnik Poświęcony Sprawom Sportu i Przysposobienia Wojskowego” 1923, nr 1(5), 3 V, s. 4–5; „Stadion. Tygodnik Poświęcony Sprawom Sportu i Przysposobienia Wojskowego” 1923, nr 25 (29), 18 X, s. 19; „Stadion. Tygodnik Poświęcony Sprawom Sportu i Przysposobienia Wojskowego” 1925, nr 27, 1 VII, s. 16; „Straż nad Wisłą. Pomorskie Czasopismo Ilustrowane” 1937, nr 2 z 20 I, s. 13; “The London Gazette” 1950, 12 VIII, s. 4588 (<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/39015/page/4588/data.pdf>, [dostęp: 22 V 2021 r.]); „The London Gazette” 1954, 18 VI, s. 3634 (<https://www.thegazette.co.uk/London/issue/40208/page/3634/data.pdf>, [dostęp: 22 V 2021 r.]); Walczak M., *Ludzie nauki i nauczyciele polscy podczas II wojny światowej*, Warszawa 1995, s. 640; *Wierni tradycjom*, w: *Powroty*, Włocławek, 12 VI 1977, s. 10; *Wierni tradycjom*, w: *Echa Szkolne. Jednodniówka, wydana z okazji V Zjazdu Wychowanków GZK-LZK*, Włocławek, 6–7 X 1984 r., s. 5; Zagórowski Z., *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, r. 2, Warszawa–Lwów 1926, s. 286, 399–400, 439; Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego. Detale kartoteki personalno-odznaczeniowej, szufladka: SKOR-SKRZ, skan nr 95/100 (https://wbh.wp.mil.pl/pl/skanywyszukiwarka_kartoteka_personalno_odznaczeniowa/?strona=15&szufladka=SKOR-SKRZ, [dostęp: 9 V 2021 r.]). Fot. ze zbiorów rodzinnych Iana Stuarta z Bristolu (wnuka S. Skrobańskiego).

Przemysław Nowicki

SKRZYPEK WŁADYSŁAW JÓZEF

(1941–2019), poseł na Sejm III kadencji (1997–2001), prezydent Włocławka (2002–2006), dr nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o polityce, polityk, samorządowiec, społecznik, nauczyciel, egzaminator prawa jazdy, mechanik, inż.

Urodził się 25 VI 1941 r. we Włocławku w rodzinie robotniczej jako syn Józefa i Zofii z d. Urbańskiej. Ojciec był cieślą, który za pomoc i dostarczanie chleba jeńcom angielskim z obozu mieszczącego się we Włocławku przy ul. Komunalnej, został zesłany w 1943 r. do obozu koncentracyjnego

w Mauthausen, gdzie zm. Matka natomiast utrzymywała dom ze sprzedaży warzyw w przydomowym ogrodzie przy ul. Chopina. Jego brat Stanisław prowadził działalność gospodarczą — warsztat ślusarsko-mechaniczny we Włocławku.

Towarzysząca mu w dzieciństwie bieda (wraz z bratem pomagał sprzedawać matce warzywa na targowisku miejskim) oraz wychowywanie się bez ojca ukształtowały nie tylko jego charakter, potrzebę walki o swoje i ambicje osiągnięcia czegoś wyjątkowego w życiu (słynne pytanie matki o to, kim chce zostać w przyszłości i odpowiedź, że będzie kiedyś dyr.), ale także mocno uwarściły go na potrzeby najbardziej potrzebujących, co było szczególnie widoczne w jego działalności społecznej jako posła i prezydenta Włocławka.

Do szkoły podstawowej, a następnie zawodowej o specjalności tokarz uczęszczał we Włocławku; tam również zdobył wykształcenie średnie, kończąc wieczorowe LZK oraz zdając w 1963 r. egzamin maturalny. Po ukończeniu LZK rozpoczął naukę w Studium Nauczycielskim przy UMK w Toruniu o specjalności nauczanie matematyki i fizyki.

W 1965 r. nakazem pracy rozpoczął karierę nauczycielską w SP nr 4 jako nauczyciel matematyki i fizyki. W 1966 r. rozpoczął studia inżynierskie w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Bydgoszczy na Wydziale Ogólnotechnicznym, którą ukończył z tytułem zawodowym

inżyniera mechanika. W tym samym okresie uzyskał dypl. mistrza w zawodzie naprawy silników spalinyowych oraz ukończył kursy wszystkich rodzajów prawa jazdy. W 1975 r. podjął magisterskie studia uzupełniające w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy w Instytucie Technologii i Eksploatacji Maszyn w zakresie specjalności nauczycielskiej. Ukończył je z tytułem mgra inż. mechanika w 1977 r. z wynikiem dobrym. W tym czasie, w 1976 r., ukończył kurs diagnostyki silnikowej i kurs diagnostyki i bezpieczeństwa ruchu drogowego z tytułem rzeczoznawcy samochodowego Polskiego Związku Motorowego w Bydgoszczy, dla którego pracował do 1990 r. Od 1979 r. był rzeczoznawcą samochodowym i członkiem Stowarzyszenia Rzeczoznawców Techniki Samochodowej i Ruchu Drogowego — Oddział Bydgoszcz. Od 1980 r. do 2001 r. był egzaminatorem w Wojewódzkim Ośrodku Egzaminowania Kierowców. W 1992 r. zdał egzamin w Ministerstwie Transportu i Gospodarki Morskiej na egzaminatora prawa jazdy w kat. A, B, T, C, D, natomiast w 2001 r., w Ministerstwie Transportu Drogowego, uzyskał certyfikat uprawniający do używania tytułu certyfikowany rzeczoznawca samochodowy.

W 1996 r. uzyskał dypl. podyplomowych studiów z zakresu ochrony środowiska na Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy, a w 2001 r. ukończył podyplomowe studium polityki społecznej na Uniwersytecie Warszawskim. W 2009 r. uzyskał stopień dra nauk humanistycznych na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW na podstawie pracy *Czynniki aktywizacji obszarów zdegradowanych na przykładzie Włocławka* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Anioła.

Z powodu trudnej sytuacji materialnej w domu musiał podjąć pracę bardzo wcześnie, bo już w wieku 16 lat (w 1957 r.). Jego pierwszym miejscem pracy była Kujawska Fabryka Maszyn Rolniczych we Włocławku, gdzie pracował do 1958 r. Następnie został zatrudniony w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym jako mechanik samochodowy, gdzie późn. także pracował jako kierowca, brygadzysta i główny mechanik. Od 1968 r. kontynuował pracę jako nauczyciel w nowo powstałej szkole zawodowej o kierunku mechanik-kierowca, późn. przekształconej na Zespół Szkół Samochodowych we Włocławku. Uczył przedmiotów zawodowych — budowy silników samochodowych oraz przepisów ruchu drogowego, a dzięki

zdobytym uprawnieniom instruktora (ukończony kurs w 1971 r.) prowadził naukę jazdy na wszystkie kategorie. W słynnej „samochodówce” pracował aż do 1991 r., gdzie odszedł na emeryturę. Był bardzo oryginalną, wyrazistą i silną osobowością, z ogromnym poczuciem humoru — do legendy przeszedł już chociażby jego niebanalny sposób stawiania oceny niedostatecznej uczniom (zawsze była to zabawna łamigłówka matematyczna). Ale do tego potrafił walczyć o uczniów, wstawiać się za nimi u dyrekcji szkoły i innych nauczycieli, być — jak to niektórzy z nich mówili — drugim ojcem. Szalenie wyrozumiały potrafił dawać „ostatnią szansę” tam, gdzie inni już nie chcieli. Dlatego z tamtych lat pracy w ZSS został bardzo dobrze zapamiętany zarówno przez grono pedagogiczne, jak i uczniów, trwale wpisał się w historię swojej ulubionej szkoły, stał się wręcz legendą. Do szkoły powrócił jeszcze na chwilę — jako twórca i pierwszy dyr. (w l. 1996–1997) Zespołu Szkół Ekonomiczno-Menedżerskich dla dorosłych przy parafii Najśw. Serca Jezusowego we Włocławku.

Działalność społeczną oraz polityczno-samorządową rozpoczął w 1990 r., startując z listy Komitetu Obywatelskiego do Rady Miasta Włocławka, gdzie po raz pierwszy uzyskał mandat radnego. Po raz ostatni (i szósty z rzędu) został wybrany do jej składu w 2010 r. W pierwszej połowie lat 90. był członkiem Zarządu Miasta, był także przewodniczącym Komisji Ochrony Środowiska w Radzie, a w l. 2010–2014 — jej wiceprzewodniczącym. Po raz ostatni ubiegał się o mandat radnego w wyborach samorządowych w 2018 r., startując z listy Komitetu Wyborczego Wyborców Włocławianie. Siedemdziesięciosiedmioletni wówczas Władysław Skrzypek przez długi czas nie był czynnym politykiem, ale postanowił przypomnieć się mieszkańcom swojego ukochanego Włocławka. Jak się okazało — jego partia „Włocławek” (bo tak lubił odpowiadać na pytanie o przynależność partyjną) po raz pierwszy i ostatni nie obdarzyła go wystarczającym zaufaniem i nie zdobył mandatu radnego.

W l. 2002–2006 Władysław Skrzypek pełnił funkcję prezydenta Włocławka, pierwszego wybranego w wyborach bezpośrednich. W 2006 r. bezskutecznie ubiegał się o reelekcję, będąc popieranym przez własne lokalne ugrupowanie (Włocławską Wspólnotę Samorządową), przegrał w drugiej turze z kandydatem SLD. W okresie jego aktywnej prezydentury w mie-

ście i okolicach przeprowadzono szereg inwestycji drogowych, z których najważniejszymi były budowa pierwszego odcinka (od al. Chopina do ul. Kruszyńskiej) obwodnicy Włocławka — zwanej al. Królowej Jadwigi, łączącej — za pośrednictwem trasy P2 — trzy osiedla: Kazimierza Wielkiego, Południe i Zazamcze, która została oddana do użytku w 2005 r. oraz remont południowego wiaduktu drogowego Krzywa Góra. Ponadto, dzięki jego inicjatywie i zaangażowaniu uruchomiono elektroniczny system obiegu dokumentów w urzędzie miasta, utworzono centrum obsługi inwestora i informacji gospodarczej, dokonano rekultywacji wysychającego jeziora Czarne, otworzono — przy udziale sponsorów — jadalnię dla najbiedniejszych przy ul. Św. Antoniego dla ok. 1 100 osób, przeprowadzono restrukturyzację miejskiego zespołu opieki zdrowotnej, zbudowano osiedle komunalne na 430 mieszkań na ul. Ptasiej, rozbudowano system wizyjnego monitoringu, otworzono pierwsze w woj. kujawsko-pomorskim boisko ze sztuczną trawą, zbudowano kolejne ścieżki rowerowe i ogródki jordanowskie, a także wykonano remont Pomnika Poległych Obrońców Wisły 1920. Co warto również podkreślić, jednym z najważniejszych punktów programu wyborczego Władysława Skrzypka i działań jako prezydenta, poza dbaniem o rozwój miasta oraz tworzeniem warunków do powstawania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, była walka z ubóstwem i bezrobociem. W ciągu czteroletniej kadencji stopa bezrobocia w mieście spadła znacząco — z 23,2% w 2002 r. do 15,6% w 2006 r.

Władysław Józef Skrzypek zwracał uwagę na biedę panującą w mieście; był bardzo przejęty losem dzieci najbiedniejszych i z niepełnosprawnościami. Stąd jego zakrojone na szeroką skalę działania, aby pomagać i wspierać najbardziej potrzebujących. Organizował coroczne bale charytatywne, z których uzyskany dochód przeznaczał na wyjazdy kolonijne dla dzieci; na balach przeprowadzano także licytację wartościowych przedmiotów, które również zasilają fundusze kolonijne. Organizował wakacje w mieście — półkolonie dla dzieci, które z przyczyn finansowych nie mogły nigdzie wyjechać. W wyznaczonych szkołach podstawowych, w każdej z dzielnic Włocławka, najmłodsi mogli brać udział w zajęciach sportowo-rekreacyjnych, zagwarantowany też miały ciepły posiłek. Jego bardzo znanym projektem było powstanie świetlicy środowiskowej w dzielnicy Zakręt. Dzieci i mło-

dzie, ale także dorośli, mogli otrzymać fachową pomoc psychologiczną, terapeuty od uzależnień czy instruktora sportowego. Dodatkowo przygotowywano posiłki dla mieszkańców dzielnicy. Ponadto, jako prezydent organizował różne festyny dla dzieci niepełnosprawnych, udzielał pomocy finansowej dla najmłodszych, wyjeżdżających do zielonej szkoły w Brennej. Wspierał Zespół Szkół Integracyjnych we Włocławku nr 1, mocno aktywizował mieszkańców Włocławka chociażby jako pomysłodawca cyklicznych rajdów rowerowych, których celem było poznawanie najpiękniejszych zakątków miasta i okolic. Bardzo wspierał i aktywnie przyczyniał się do zbiórek pieniężnych w ramach Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy Jurka Owsiaaka. Zainicjował wydawanie miesięcznika „Życ. Włocł.”. Często mówiono o nim jako o społeczniku, osobie, która potrafiła rozwiązywać problemy „nie do załatwienia”.

Jako pedagogowi bardzo zależało mu na podnoszeniu poziomu wykształcenia młodych ludzi, dlatego też aktywnie angażował się w podnoszenie poziomu szkolnictwa w mieście, dążył do tworzenia warunków, które zatrzymają młodych i wykształconych ludzi w mieście. Sam też angażował się w działalność naukową. Był twórcą Zespołu Szkół Ekonomiczno-Menedżerskich, miał znaczący wkład w powstanie WSHE oraz PWSZ, której został w 2004 r. honorowym członkiem Senatu. W 2002 r. został członkiem WTN; był członkiem Towarzystwa Miłośników Włocławka. Brał czynny udział w konferencjach naukowych, organizowanych przez UE, na którym wygłosił wykład nt. porównania małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce i UE. Ponadto brał udział w konferencjach WSHE i PWSZ, których tematem było ubóstwo i walka z nim, a w 2005 r. wygłosił w PWSZ referat: *Włocławek po utracie województwa włocławskiego. Straty i zyski*.

Nie wolno zapomnieć o jeszcze jednej, bardzo istotnej sferze jego działalności społecznej — organizacji życia sportowego miasta i regionu — zarówno na poziomie amatorskim, jak profesjonalnym. Z racji pełnionej funkcji zasiadał w zarządzie klubu koszykarskiego Anwil Włocławek, który po raz pierwszy w historii miasta został Mistrzem Polski w rozgrywkach I ligi koszykówki seniorów w sezonie 2003–2004. Mocno angażował się w zbiórkę pieniędzy na budowę Hali Mistrzów. Jako wielki kibic piłkarski przyczynił się do reaktywacji klubu piłkarskiego

Kujawiak Włocławek. Współorganizował lub obejmował honorowym patronatem turnieje piłki nożnej dla dzieci i młodzieży, zawody lekkoatletyczne, turnieje boksu (włącznie z gościnnymi wizytami Dariusza Michalczewskiego i Przemysława Salety) i judo, organizował wsparcie finansowe dla Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego. Był współorganizatorem biegów sztafetowych szlakiem męczeńskiej drogi ks. J. Popiełuszki z Bydgoszczy do Włocławka.

Działalność polityczną na szczeblu krajowym Władysław Skrzypek rozpoczął w 1993 r. kiedy to bezskutecznie ubiegał się o mandat senatora z ramienia Bezpartyjnego Bloku Wspierania Reform (BBWR) w woj. włocławskim. Ponowny start w wyborach parlamentarnych w 1997 r. — tym razem do Sejmu — okazał się bardzo udany. Zdołał uzyskać mandat posła III kadencji z ramienia Akcji Wyborczej Solidarność (rekomendowany przez Ruch Solidarni w Wyborach), który sprawował do 2001 r. Działalność poselska została zaznaczona 171 wystąpieniami — ukazała jego wrażliwość społeczną i umiejętność godzenia interesów różnych środowisk. Zasłynął jako twórca uchwały sejmowej o budowie zapory — stopnia wodnego Nieszawa–Ciechocinek w 2001, a projekt w tej sprawie przedstawiał na posiedzeniu Sejmu w imieniu klubu AWS. Poza tym w ciągu okresu sprawowania mandatu poselskiego aktywnie zabiegał o przywrócenie Sądu Okręgowego we Włocławku po reformie administracyjnej kraju i utraty statusu miasta wojewódzkiego przez Włocławek oraz o powołanie zamiejscowego oddziału Naczelnego Sadu Administracyjnego w Toruniu. Skutecznie starał się o pozyskanie środków finansowych na budowę szpitala w Rypinie, pozyskanie inwestorów dla zakładu produkcyjnego na terenie dawnego Ursusa (produkcja wiatraków), budowę hali widowiskowo-sportowej oraz o pozyskanie środków finansowych dla Ośrodka Rehabilitacji we Włocławku.

Zasiadając w parlamencie, był członkiem Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz Komisji Małych i Średnich Przedsiębiorstw, jak również nadzwyczajnej ds. Spółdzielczości Mieszkaniowej. Zasiadał także w radzie politycznej Chrześcijańskiej Demokracji III RP. W wyborach w 2001 r. jako członek PPChD bez powodzenia ubiegał się o reelekcję z listy AWSP. Należał późn. do działającego do 2003 r. SKL-RNP. W wyborach parlamentarnych w 2007 r. bez powodzenia ponownie kandydował do Sejmu z listy PSL.

Władysław Skrzypek otrzymał szereg medali, odznaczeń i wyróżnień o zasięgu zarówno krajowym, jak i lokalnym. Przede wszystkim Złoty Krzyż Zasługi od prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego za całokształt pracy społecznej (2004), srebrny medal KEN za zasługi dla sportu od Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (2004), brązowy medal Ministra Obrony Narodowej „Za zasługi dla obronności kraju” (2006) oraz brązową odznakę od Ministra Sprawiedliwości za zasługi dla pracy penitencjarnej (2006). W jego dorobku nie brakuje także medali i odznaczeń przyznawanych przez władze samorządowe, organizacje społeczne i sportowe. W plebiscycie „Gazety Pomorskiej” w 2004 r. został uznany za najlepszego prezydenta w woj. kujawsko-pomorskim. W tym samym r. Urząd Miasta Włocławka otrzymał od Lubelskiej Fundacji Rozwoju certyfikat „Gm. Przyjazna Inwestorowi”. Ponadto za jego kadencji prezydenckiej w 2004 r. Włocławek otrzymał dwa certyfikaty „Włocławek — gm. przyjazna środowisku” w ramach konkursu ekologicznego Przyjaźni Środowisku oraz „Włocławek — mecenas polskiej ekologii”, (oba wydarzenia pod patronatem Prezydenta RP). W tymże r. Polski Związek Bokserski wyróżnił go złotą odznaką za działalność sportową, promowanie boksu i organizację turniejów bokserskich, a r. późn. otrzymał medal za zasługi dla miasta Włocławka od wojewody kujawsko-pomorskiego. W 2006 r. przyznano mu wyróżnienie z Centrum Jakości w kategorii Indywidualnych Praktyk Jakości Organizacji Samorządowych w III Edycji Kujawsko-Pomorskiej Nagrody Jakości, a w następnym r. odznakę za zasługi dla kombatantów od ZKRPiBWP. Posiadał także honorową odznakę III stopnia PCK. W 2010 r. Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyznał mu medal z okazji 20 rocznicy samorządności w Polsce w uznaniu zasług na rzecz województwa kujawsko-pomorskiego i jego mieszkańców.

Prywatnie był wielkim fanem motoryzacji, książek i filmów historycznych, pięknych i oryginalnych przedmiotów, miłośnikiem zwierząt, sportu, szczególnie piłki nożnej (Real Madryt). Słynął z dużego poczucia humoru, ogromnego optymizmu życiowego, często określano go mianem duszy towarzystwa. W życiu zawodowym maksymalista, wymagający dużo od innych, ale przede wszystkim od siebie. Ambitny, stawiający sobie nowe wyzwania, zdecydowany, zdolny do podejmowania trudnych decyzji i przedsięwzięć,

całkowicie oddany pracy na rzecz miasta i ludziom z ich problemami.

Przewodniczący wrocławskiej Solidarności Janusz Dębczyński tak wyraził się o zmarłym: „Śp. Władek był postacią znaną i lubianą przez mieszkańców nie tylko naszego miasta. Był posłem, prezydentem Wrocławka, radnym, działaczem Solidarności, pierwszym przewodniczącym Wrocławskiej Wspólnoty Samorządowej. Pozostanie w naszej pamięci jako dobry człowiek, niezwykle wrażliwy na pomoc dla innych ludzi”.

Władysław Skrzypek był mężem Jadwigi, z d. Szachagłuchowicz, z wykształcenia nauczycielki. Wspólnie przeżyli 55 lat (1964–2019). Miał z nią dwóch synów: Dariusza (23 VII 1964 r.) i Aleksandra (28 I 1974 r.).

Władysław Skrzypek zm. 24 VII 2019 r. Został pochowany na cmentarzu komunalnym we Wrocławku przy alei Chopina 27 VII 2019 r.

Archiwum domowe. Fot. — archiwum domowe; Wspomnienia rodziny i współpracowników z czasów prezydentury z lat 2002–2006; Archiwalne numery „Gazety Pomorskiej” z lat 2002–2006; „Tygodnik Kujawy” 2003, nr 14, s. 7; [https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Skrzypek_\(polityk\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Skrzypek_(polityk)); <https://wloclawek.naszemiasto.pl/wladyslaw-skrzypek-byly-prezydent-wloclawka-nie-zyje/ga/c1-7270715/zd/45048613>; <https://bydgoszcz.tvp.pl/43635243/zmarl-wladyslaw-skrzypek-byly-prezydent-wloclawka-mial-78-lat>; <https://www.solidarnosc.org.pl/torun/zmarl-wladyslaw-skrzypek/>; <https://www.rzeczoznawcy.com.pl/o-stowarzyszeniu/nekrologi/903-wladyslaw-skrzypek>; <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata3.nsf/main/63EAD0DB>; *Biogram opublikowany w Who Is Who w Polsce. Encyklopedia biograficzna z życiorysami znanych Polek i Polaków. Założyciel i wydawca Ralph Hübner*, wyd. 11, 2012, Leksykon biograficzny z ok. 10520 biogramami, częściowo ze zdjęciami oraz indeksem ok. 102500 nazwiskami polskich osobowości, str. 2106.

Aleksander Skrzypek

SKUPIEŃSKI KLEMENS

(1813–1873), ks., wychowanek WSD, prałat kapituły katedralnej wrocławskiej, administrator diecezji kujawsko-kaliskiej

Urodził się 13 XI 1813 r. w Wieluniu. Pochodził z biednej rodziny mieszczańskiej. Jego rodzicami byli: Jan i Urszula z Maciejewskich. Uczył się najpierw w prowadzonej przez pijarów szkole obwodowej w Wieluniu, następnie w szkole wojewódzkiej w Radziejowie, w l. 1824–1831. W 1832 r. wstąpił do SD we Wrocławku i po ukończeniu trzyletnich studiów filozoficzno-teologicznych został wyświęcony na kapłana 2 XII 1835 r.

Po święceniach kapłańskich został mianowany w 1835 r. kapłanem i sekretarzem administratora diecezji kujawsko-kaliskiej (od 1832 r.) Walentego Macieja Tomaszewskiego, a następnie regensem kancelarii tego biskupa, urzędującego w Kaliszu, i pełnił tę funkcję do śmierci bpa Tomaszewskiego (1850 r.). Utrzymanie zapewniały mu przydzielane beneficja kościelne, bez obowiązku wykonywania związanych z nimi obowiązków. Najpierw był nominalnym proboszczem parafii Kościelna Wieś pod Kaliszem (1839–1844), potem w Tuszynie (1844–1850). W 1850 r. został proboszczem w Wolborzu i pełnił tę funkcję przez 11 lat. W 1861 r. został proboszczem w Piotrkowie Trybunalskim i pozostawał na tym stanowisku aż do śmierci (1873 r.). W pracy duszpasterskiej zastępowali go wikariusze, ale jego osobistym staraniem prowadzona była w ostatnich l. jego życia restauracja kościoła parafialnego, wspierana przez niego także osobistymi ofiarami. Jednocześnie przez sześć lat (1861–1867) pełnił funkcję oficjała w konsystorzu foralnym w Piotrkowie Trybunalskim i przyczynił się do umocnienia oraz rozwoju tej instytucji.

W l. 1852–1860 (przez dwie czteroletnie kadencje) był asesorem duchownym w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych w Warszawie, gdzie występował jako rzecznik diecezji kujawsko-kaliskiej.

Już jako młody urzędnik konsystorza kaliskiego został odznaczony godnościami kościelnymi: najpierw kan. honorowego kaliskiej kapituły kolegiackiej (1838), następnie kan. gremialnego w tejże kapitule (1844). Przez 25 lat należał do grona kapituły katedralnej we Wrocławku: w 1848 r. wszedł do niej jako kan., a następnie 1862 r. posunięty został do godności

prałata archidiacona. W l. 50. XIX w. został protonariuszem apostolskim (infułatem).

Początkowo cieszył się też zaufaniem władz carskich, o czym zdają się świadczyć odznaczenia, jakie otrzymał, m.in. w 1853 r. order św. Anny II klasy, w 1859 r. order św. Stanisława II klasy z koroną cesarską. Nastawienie to zmieniło się w 1863 r., ponieważ władze moskiewskie uważały, że przed wybuchem powstania styczniowego był on przywódcą duchowieństwa diecezji kujawsko-kaliskiej w agitacji propowstaniowej w l. 1861–1863; z tego powodu w 1863 r. został aresztowany i wytoczono mu proces w Warszawie, ale został zwolniony z więzienia z powodu braku dowodów.

Po śmierci bpa kujawsko-kaliskiego Michała Marszewskiego, we IX 1867 r. został wybrany na wikariusza kapitułnego i tym samym administratorem diecezji kujawsko-kaliskiej, którym pozostał niespełna sześć lat, do końca życia (1873 r.). Nie doczekał się nominacji na biskupa diecezjalnego, prawdopodobnie z powodu braku akceptacji przez rząd carski. Mimo tak długiego okresu administrowania diecezją nie zapisał się w niej znaczącymi dokonaniem, bowiem prawo nie dawało mu specjalnych uprawnień w tym zakresie. Nie zorganizował nawet jako administrator własnej kancelarii, posługując się w swej działalności administracyjnej konsystorzem foralnym piotrkowskim. Powszechnie uważano, że „jako rzęca diecezji [...] był przystępny, wyrozumiały i w rozdawnictwie beneficjów sprawiedliwy”. Odnaczał się szczególnie dobrocią, serdecznością i uczynnością. Chętnie przyjmował zakonników do pracy duszpasterskiej w administrowanej przez siebie diecezji; troszczył się też szczególnie o klasztor paulinów na Jasnej Górze. Wydaje się, że po 1870 r. odzyskał zaufanie władz carskich, bowiem przyznały mu one w 1873 r. order św. Włodzimierza III klasy, co mogło zapowiadać rychłe zaakceptowanie jego kandydatury na biskupstwo kujawsko-kaliskie, do czego jednak nie doszło z powodu jego śmierci.

Zm. nagle 3 V 1873 r. (w wieku 60 lat) w Piotrkowie i został pochowany na tamtejszym cmentarzu, gdzie dotychczas upamiętnia go okazały grobowiec. W kościele parafialnym w Piotrkowie, gdzie był proboszczem, posiada tablicę pamiątkową.

Ks. Stanisław Chodyński w *Katalogu prałatów i kanoników wrocławskich* zapisał o nim taką opinię: „Każdan to przymiotów i zdolności wielkiej, serca złotego,

nieszczęściem przy wesolem usposobieniu przeszedł szkołę złą przy bpie Tomaszewskim, świeckie życie więcej niż duchowne prowadził, pomimo szczerzej wiary, jakiej życie to w nim wygasić nie zdołało”.

ADWł, Akta różne 38, Akta rozporządzeń Jaśnie Wielmożnego administratora diecezji kujawsko-kaliskiej we Włocławku, sygn.: 8-I-38; *Schematyzmy... 1837–1874; Schematyzmy... 1868*, s. 3; Chodyński S., *Katalog prałatów*, k. 841–843; Kubicki P., *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w l. 1861–1915*, cz. 1, t. 1, Sandomierz 1933, s. 541; cz. 3, t. 2, Sandomierz 1939, s. 75–76; Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Oprac. historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 127; tenże, *Wikariusze kapitułni i administratorzy generalni diecezji wrocławskiej w okresie rozbiorów Polski*, w: *Ekumenizm — teologia — kultura*, red. K. Konecki, Z. Pawlak, K. Rulka, Włocławek 2006, s. 550; Prejs R., *Administracja diecezjalna w Królestwie Polskim w l. 1864–1918. Studium prozopograficzne*, Lublin 2012, wg indeksu; Włażlak W., *Obsada personalna Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego (1819–1918)*, w: *Księga jubileuszowa ofiarowana prof. Bogdanowi Snochowi*, Częstochowa 2002, s. 306–307; tenże, *Oficjalowie konsystorza okręgowego w Piotrkowie [Trybunalskim]*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”. Seria prawnicza. Prawo, 2009, [t.] 7, z. 53, s. 281–283; tenże, *Organizacja oficjalu foralnego piotrkowskiego w l. 1819–1918*, „Czest. Studia Teol.” 2000, t. 28, s. 305; tenże, *Organizacja i działalność konsystorza foralnego piotrkowskiego w l. 1819–1918*, Częstochowa 2004, s. 83–85 i wg indeksu; *Z diecezji kujawsko-kaliskiej. Śp. JWks. Klemens Skupieński [nekrolog]*, „Prz. Katol.” 1873, s. 332–333.

Kazimierz Rulka

SŁOMSKA ANNA STANISŁAWA

(1929–2020), długoletni nauczyciel i wychowawca dzieci i młodzieży, b. dyr. Zespołu Szkół Ekonomicznych, działaczka społeczna i polityczna we Włocławku

Anna Stanisława Słomska urodziła się 5 I 1929 r. we Włocławku, w rodzinie Józefa Michalskiego i Józefy, którzy w rodzinie kultywowali tradycje patriotyczne. Jej ojciec był robotnikiem sezonowym w Fabryce Fajansu we Włocławku. Dopiero po 1945 r.

uzyskał stałe zatrudnienie w tym zakładzie. Warunki całej rodziny były bardzo ciężkie, gdyż do wybuchu wojny na utrzymaniu ojca była liczna rodzina.

Przed wybuchem II wojny światowej Anna uczęszczała do szkoły powszechnej we Włocławku. W okresie niemieckiej okupacji po ukończeniu 13 lat została skierowana na roboty przymusowe do Niemców i pracowała jako pomocnica domowa u Niemki.

Kwalifikacje do wykonywania zawodu nauczycielskiego uzyskała już po zakończeniu wojny. Ukończyła z wyróżnieniem Liceum Pedagogiczne we Włocławku. Pracę zawodową rozpoczęła w 1947 r. jako nauczycielka i w tym zawodzie pracowała do 1975 r. 1 III 1947 r. rozpoczęła pracę w Szkole Podstawowej w Rutkowicach k. Kowala i pracowała tam do 30 VI tr. 1 VII 1947 r. została przeniesiona jako nauczycielka do SP w Grabkowie, gdzie pracowała do 31 VIII 1948 r. 1 IX 1948 r. rozpoczęła naukę w Liceum Pedagogicznym Towarzystwa Przyjaciół Dzieci we Włocławku i ukończyła ją 30 VI 1950 r., uzyskując świadectwo maturalne. Od 1 VII 1950 r. została zatrudniona jako nauczycielka w SP nr 3, a od 1 IX 1951 r. w SP nr 3 dla Pracujących. 7 III 1952 r. została przeniesiona do pracy w SP nr 8 we Włocławku. W l. 1952–1956 korzystała z urlopu bezpłatnego w celu zapewnienia opieki dla nowonarodzonego dziecka.

Podczas pracy zawodowej podwyższała swoje kwalifikacje, kończąc średnią szkołę pedagogiczną i studia wyższe. Studia wyższe kontynuowała w l. 1954/1955–1962 na UMK, gdzie przedstawiła na zakończenie studiów pr. magist. zatytułowaną *Kwestia Łądzka w XIII wieku* i po złożeniu egzaminu magisterskiego 10 I 1963 r. zdobyła dypl. mgra w zakresie historii.

1 IX 1956 r. rozpoczęła pracę jako nauczycielka w SP TPD nr 2 we Włocławku, a w dwa l. późn. jako zastępca kierownika w SP nr 10. 1 XII 1963 r. została mianowana zastępcą dyr. Technikum Ekonomicznego i Zasadniczej Szkoły Handlowej we Włocławku. 1 I 1970 r. otrzymała nominację na stanowisko dyr. Liceum Ekonomicznego i ZSH. Ukończyła także Studium Podyplomowe Organizacji i Zarządzania Oświatą dla kadry kierowniczej.

W okresie pracy w SP nr 10 była przewodniczącą konferencji rejonowych ZNP oraz przewodniczącą Zespołu Kadry Kierowniczej. W l. 1965–1969 była przewodniczącą Zespołu Samokształceniowego Nauczycieli Historii i Wychowania Obywatelskiego szkół średnich zawodowych we Włocławku.

1 I 1970 r. na podstawie decyzji Kuratorium Oświaty i Wychowania w Bydgoszczy awansowała na stanowisko dyr. Liceum Ekonomicznego i ZSH we Włocławku. Funkcję dyr. (po połączeniu tych placówek) Zespołu Szkół Ekonomicznych pełniła do 30 VI 1975 r. Równocześnie aktywnie udzielała się w działalności politycznej i społecznej.

Podczas pracy w szkole w Grabkowie, od 1947 r. należała do PPR. Powierzono jej funkcję sekretarza, ale po przejściu do pracy we Włocławku przynależność nie była kontynuowana, gdyż przy Liceum Pedagogicznym we Włocławku nie było komórki partyjnej, do której mogła należeć młodzież szkolna. 18 XII 1961 r. wstąpiła do PZPR. W XI 1967 r. została członkiem Komitetu Miejskiego, a w II 1969 r. członkiem egzekutywy KM PZPR we Włocławku. W l. 1968–1969 była seminarzystą i wykładownicą szkolenia partyjnego. Od XI 1967 r. pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Oświaty przy KM PZPR we Włocławku.

Na X Zjeździe ZNP, który odbył się w V 1970 r. została wybrana członkiem Prezydium Zarządu Głównego ZNP w Warszawie. Od 1 IX 1948 r. należała też do Związku Młodzieży Polskiej, była sekretarzem Zarządu Szkolnego ZMP. Była też członkiem Ligi Kobiet, PCK, Ligi Przyjaciół Żołnierza i TPPR.

W IV 1972 r. Słomska uczestniczyła w obradach III Światowej Konferencji Kobiet Pracujących w Pradze jako reprezentantka Centralnej Rady Związków Zawodowych, organizowanej przez Światową Federację Związków Zawodowych.

Po dokonaniu nowego podziału administracyjnego kraju została wybrana w skład nowo utworzonych władz partyjnych nowego woj. włocławskiego. Od 6 VI 1975 r. była członkiem egzekutywy KW PZPR, a 1 VII tr. została wybrana sekretarzem KW ds. propagandy. W jej zakres obowiązków wchodziły sprawy związane z nadzorem nad działalnością w sferze oświaty, kultury i nauki oraz sportu. Włocławek po utworzeniu województwa stał się w krótkim czasie znaczącym ośrodkiem życia kulturalnego, społecznego, oświatowego i naukowego. Podkreślić należy szczególnie

S

organizowanie przeglądów i festiwali zespołów artystycznych, zarówno zawodowych, jak i nieprofesjonalnych, utworzenie wojewódzkich instytucji w sferze bibliotek, muzealnictwa i promocji kultury. W tym okresie powstało Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Ryplinie, wypracowano koncepcję rozbudowy MZKiD, m.in. poprzez stworzenie skansenu etnograficznego i filii w Nieszawie. W 1978 r. powstała we Włocławku filia ATR w Bydgoszczy kształcąca osoby z wyższym wykształceniem na potrzeby rolnictwa. Dokonano znaczącej rozbudowy i modernizacji placówek oświatowych w całym województwie.

Anna Słomska całe swoje życie poświęciła pracy pedagogicznej, była wielkim przyjacielem młodzieży, którą wspierała, doskonale rozumiała jej potrzeby i mądrze kierowała jej kształceniem oraz wychowaniem.

Jako dyr. ZSE dbała o wysokie kwalifikacje zawodowe, postawę etyczną i kulturę oraz warunki pracy nauczycieli, potrafiła stworzyć świetnie ze sobą współpracujący zespół pedagogiczny, który uzyskiwał znaczące wyniki w zakresie nauczania i wychowania młodzieży. Świadczyły o tym zarówno staranne przygotowanie do zawodu techników-ekonomistów, sprzedawców, sekretarek i maszynistek biurowych, jak i wysokie lokaty uzyskiwane przez uczniów w olimpiadach, konkursach i pokazach zarówno szczebla regionalnego jak i ogólnopolskiego.

Wiele starań A. Słomska podejmowała w zakresie organizacji i rozbudowy pracowni przedmiotowych. Z jej inicjatywy przeprowadzono kapitalny remont szkoły i bursy, zadbano o nowe ogrodzenie obiektu szkolnego i estetykę wnętrza.

Swoje doświadczenia pedagogiczne i organizacyjne, uwagi oraz propozycje zamieszczała w art. publikowanych w czasopismach oświatowych, m.in. w „Szkoła Zawodowej”. Była autorką poradnika *Praca hospitacyjna dyr. szkoły zawodowej* oraz współautorem opracowania zbiorowego *Praca wychowawcza w szkołach ekonomicznych*.

W ciągu całego okresu pracy zawodowej prowadziła aktywną działalność społeczną. Pełniła honorowo wiele odpowiedzialnych funkcji społecznych. Była cenniona jako dobry organizator, świetny pedagog, uczciwy, prawy i życzliwy ludziom człowiek.

Anna Słomska w uznaniu za wieloletnią pracę zawodową i działalność społeczną została wyróżniona wieloma odznaczeniami państwowymi i resortowymi:

— Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979);

— Złotym Krzyżem Zasługi (1975);

— Medalem XXX-lecia PRL (1974);

— Srebrną Odznaką im. Janka Krasickiego (1968);

— Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1979);

— Złotą Odznaką ZNP (1974);

— Złotą Odznaką „Za zasługi dla województwa włocławskiego” (1977);

— Złotą Honorową Odznaką Przyjaciół Harcerstwa (1977);

— Złotą Odznaką „Zasłużony Działacz Ligi Obrony Kraju” (1979);

— Złotą honorową Odznaką Ligi Ochrony Przyrody (1978);

— Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1980);

— Odznaką Prezydium MRN we Włocławku „Za zasługi dla rozwoju miasta” (1970) oraz wieloma innymi odznaczeniami resortowymi i wyróżnieniami.

23 IX 1948 r. wyszła za mąż za Mieczysława Słomskiego (ur. 7 IX 1921 r. w Chełmicy Małej–zm. 29 X 2012), który był wieloletnim działaczem ZNP, nauczycielem i dyr. placówek oświatowych we Włocławku, m.in. Centrum Kształcenia Ustawicznego we Włocławku. Małżonkowie mieli dwóch synów: Dariusza Antoniego (ur. 30 V 1952 r. we Włocławku) i Janusza (ur. w 1950 r.–zm. tuż po urodzeniu).

Anna Słomska zm. 9 IV 2020 r. i została pochowana na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku.

Archiwum Zespołu Szkół Ekonomicznych we Włocławku, akta osob. Anny Słomskiej, sygn. 48/12, b.p.; AP Toruń o. Włocławek, KW PZPR we Włocławku, 668/1, k. 175; Tamże, 668/83, k. 7; Tamże, 668/201, k. 91; Tamże, 668/201, k. 91; Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe A. Słomskiej; Archiwum UMK, akta osob. A. Słomskiej; mat., zdjęcie i inf. otrzymane od syna Dariusza Słomskiego; Kunikowski S., *Kultura, sztuka, nauka we Włocławku, na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w l. 1945–1998*, Włocławek 2006.

Władysław Kubiak

SŁOWIŃSKI STANISŁAW

(1923–1995), oficer WP, kombatan, prezes Zarządu Wojewódzkiego ZKRPiBWP we Włocławku

Stanisław Słowiński urodził się 1 II 1923 r. w Kościerzynie. Jego rodzicami byli Jan i Łucja z d. Borzyszkowska.

Od 6. r. życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Kościerzynie, po jej ukończeniu kontynuował naukę w wieczorowej szkole zawodowej. Od VI 1938 r. rozpoczął pracę zarobkową w firmie Jan Kneba — Handel Maszyn Rolniczych w charakterze ucznia i pomocy biurowej. Pracował tam do 1 IX 1939 r., tj. do chwili wybuchu II wojny światowej. W X 1939 r. jako tzw. „element szkodliwy dla III Rzeszy Niemieckiej” razem z rodziną został wysiedlony do GG, do miejscowości Hunlew w pow. Siedlce. W XI tr. przeniósł się z rodziną do m. Łosice, pow. Siedlce, gdzie podjął pracę w Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej jako robotnik i pracował w niej do chwili wyzwolenia tych terenów przez Armię Czerwoną w VII 1944 r. 11 IX 1944 r. otrzymał powołanie do WP i został skierowany do 11 Samodzielnego Batalionu Budowy Mostów w II Armii WP. Brał udział w operacji wyzwolenia Warszawy, gdzie uczestniczył w budowie mostu wysokowodnego. Następnie wraz z jednostkami II Armii WP brał udział w marszu n. Odrę i Nysę przez Koło, Konin, Ujście i Gorzów Wielkopolski. W III 1945 r. batalion został skierowany w rejon Wrocławia, a następnie n. Nysę Łużycką. 16 IV 1945 r. brał udział w forsowaniu Nysy Łużyckiej pod Rotenburgiem i walkach w okolicach. W okolicach Budziszyna zastał go koniec działań wojennych. 31 X 1945 r. otrzymał awans do stopnia plut. Po powrocie do kraju został przydzielony do 49 Samodzielnego Batalionu Budowlanego w składzie którego brał do 1947 r. udział w odbudowie Warszawy. Z wojska został zdemobilizowany w II 1947 r. po 2,5 r. służby. 15 V 1947 r. zaczął pracować w ZUS w charakterze magazyniera w Prewentorium dla Dzieci w Rypinie. W ciągu następnych 3 lat pracy awansował na kolejne stanowiska i 15 IX 1950 r. został mianowany p.o. administratora w tym zakładzie, pozostał

nim do 1951 r. Tamże w okresie od XI 1948 r. do V 1949 r. społecznie pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Powiatowego Oddziału Związku Zawodowego Służby Zdrowia w Kwidzynie, a następnie do III 1957 r. był przewodniczącym koła ZZPSZ w Rypinie.

24 IV 1951 r. został powołany do służby wojskowej i skierowany na Kurs Chorążych w Oficerskiej Szkole Wojsk Inżynieryjnych, który ukończył w III 1952 r. Otrzymał wówczas przydział do JW 3136 we Włocławku. W jednostce tej pełnił służbę na wszystkich szczeblach dowodzenia, poczynając od dowódcy plutonu do zastępcy Szefa Sztabu Pułku. Początkowo był dowódcą plutonu zwiadu, następnie pomocnikiem szefa sztabu ds. organizacji ewidencji. W okresie od 31 X 1959 r. do 31 VIII 1960 r. był słuchaczem KDO, po zakończeniu którego znów powrócił na stanowisko pomocnika szefa sztabu ds. mobilizacyjnych. Rozkazem Personalnym MON nr 334 z 16 VI 1955 r. został awansowany na stopień por. WP. W l. 1963–1966 był dowódcą batalionu w 3 Warszawskim Pułku Pontonowym we Włocławku.

28 VI 1975 r. został zwolniony z wojska na podstawie orzeczenia Komisji Lekarskiej. Od 1958 r. należał do ZBoWiD we Włocławku. W organizacji tej przez trzy kadencje był prezesem Oddziału Powiatowego we Włocławku oraz wiceprezesem Zarządu Wojewódzkiego we Włocławku. Od XII 1961 r. do VI 1975 r. był członkiem Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD w Bydgoszczy, zaś od 9 V 1974 r. był członkiem Rady Naczelnej ZBoWiD w Warszawie. Był delegatem na III i V Kongres ZBoWiD. W okresie swojej działalności przyczynił się do ufundowania sztandaru dla włocławskiej organizacji kombatanckiej oraz jej rozwoju i powstania wielu nowych kół. Jako wiceprezes przez wiele lat zajmował się pracami Komisji Odznaczeniowej, dzięki której wielu kombatanów zostało uhonorowanych wysokimi odznaczeniami państwowymi. Brał także czynny udział w spotkaniach z młodzieżą szkolną. Od X 1989 r. do śmierci pełnił funkcję prezesa Zarządu Wojewódzkiego ZBoWiD we Włocławku. Brał udział jako delegat w VIII Kongresie ZBoWiD, który dokonał zmiany nazwy organizacji na Związek Kombatanów RP i B. Więźniów Politycznych.

Od 16 V 1949 r. należał do PZPR. W czasie pełnienia służby wojskowej przez kilka kadencji był sekretarzem OOP, członkiem egzekutywy i członkiem Komitetu PZPR w JW 3136 we Włocławku.

Słowiński był żonaty od 3 III 1951 r. z Marią Janiną Zawiszewską. Małżonkowie mieli dwóch synów: Marka (ur. w 1953 r.) i Jacka (ur. 1960 r.).

Za ofiarną służbę w Wojsku Polskim w warunkach wojennych otrzymał odznaczenia bojowe, wśród nich m.in.: Krzyż Walecznych (1970), Odznakę Grunwaldzką (28 VI 1946), Za zwycięstwo nad Niemcami (radziecki — 5 III 1946), Medal za udział w walkach o Berlin (29 IX 1967), Medal za Odrę, Nysę, Bałtyk (21 I 1971), Srebrny medal „Za zasługi dla obronności kraju” (5 V 1975), brązowy medal „Za zasługi dla obronności kraju” (15 I 1968), 30-lecia zwycięstwa 1941–1945 (radziecki 9 V 1975), Za zasługi dla Włocławka (22 VII 1967), brązowy medal „Zasłużony na polu chwały” (5 V 1970), złoty medal „Zasłużony na polu chwały” (30 VII 1971), Medal za Warszawę (12 X 1958), brązowy medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (12 X 1957) i srebrny medal „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (12 X 1963). W uznaniu jego służby w WP został odznaczony odznaczeniami państwowymi: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (6 X 1971) i Złotym Krzyżem Zasługi (19 VII 1966) oraz Medalem 30-lecia PRL i Medalem 40-lecia PRL. Posiadał także przyznane jemu: Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego, Tytuł Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej.

Zm. 23 III 1995 r. w Bydgoszczy. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wieńcu.

Źródło: Arch. Wojskowe w Toruniu, akta osob. S. Słowińskiego w dokumentach dotyczących 3 WPPont. we Włocławku; Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, akta osob. i fot. S. Słowińskiego; Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe S. Słowińskiego.

Władysław Kubiak

SOBIESKI FRANCISZEK TEODOR

(1928–2020), inż. elektryk, pracownik Zakładów Celulozowo-Papierniczych we Włocławku, nauczyciel w szkołach włocławskich, senator I kadencji Senatu (1989–1991)

Urodził się 2 IV 1928 r. w Inowrocławiu z małżonków Teodora i Stefanii z d. Krzymańskiej, jako najmłodszy z dziewięciorga rodzeństwa. Jego ojciec po ukończe-

niu Akademii Muzycznej w Berlinie był organistą i dyr. chórów parafialnych i świeckiego w Inowrocławiu. Najstarszy brat, Marian, to znany muzykolog i etnograf, autor licznych prac z dziedziny folkloru, współzałożyciel muzeum instrumentów muzycznych w Szydłowcu. W Inowrocławiu do 1939 r.

Franciszek ukończył 5 klas szkoły powszechnej. Po wybuchu wojny i wysiedleniu rodziny l. okupacji spędził w Lublinie, gdzie dokończył szkołę podstawową, a w trzyletniej szkole rzemieślniczej uzyskał tytuł czeladnika w zakresie rzemiosła elektrotechnicznego (1 VI 1944). Równolegle uczestniczył w tajnym nauczaniu, konspiracji i małym sabotażu. Po zakończeniu działań wojennych od IV do IX 1945 r. skierowany do pracy jako monter przy odbudowie sieci energetycznej w pow. grudziądzkim i świeckim, dowodzący grupą jeńców niemieckich, a następnie przy uruchamianiu elektrowni wodnych na rzece Raduni, zasilających Gdańsk. Do XII 1945 r. uczył się w liceum ogólnokształcącym w Gdańsku Wrzeszczu, a po powrocie do Inowrocławia w Liceum im. J. Kasprówicza, gdzie w V 1947 r. uzyskał maturę. W l. 1947–1950 odbył studia wyższe na Wydziale Elektrycznym Szkoły Inżynierskiej w Poznaniu (ob. Politechnika Poznańska) w zakresie prądów silnych, uzyskując dypl. inż. elektryka. Równocześnie pracował w Wojskowym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Poznaniu na stanowiskach kierowniczych oraz jako likwidator (odpowiedzialny za odbiór techniczny) robót elektrycznych, łącząc pracę pełnoetatową z dziennymi studiami.

Zgodnie z ówczesnymi przepisami o zatrudnieniu absolwentów nakazem pracy został skierowany na 3 l. do ZCP Włocławek. Ponieważ SB uniemożliwiła mu powrót do Poznania, związał się z tym zakładem do końca pracy zawodowej. Rozpoczął pracę 10 II 1952 r. jako kierownik warsztatu elektrycznego; po roku, jako jedyny wówczas inż. w zakładzie, został głównym energetykiem. Przez SB uważany był za osobę o poglądach antysocjalistycznych, o ścisłych związkach z klerem. Jak pisano, przez żonę „uważany jest za osobę autorytatywną, gdyż jako inż. zajmujący kierownicze stanowisko w zakładzie potrafi w sposób bardzo umiejętny pogodzić wiarę ze swą wiedzą,

co stanowi podstawę do pochlebnych opinii o wymienionym szeregu osób”. Mimo to, od I II 1964 r. został pełnomocnikiem dyr. ds. ruchu i techniki. Od I III 1975 r. był zastępcą dyr. technicznego ds. zabezpieczenia ruchu, a od 27 III 1979 r. szefem służb utrzymania ruchu i inwestycji. Od 23 IV 1987 r. na stanowisku szefa służb inwestycji, rozwoju i postępu technicznego. Podlegały mu służby: gł. energetyka, gł. mechanika, elektrociepłownia, oddz. wykonawstwa inwestycji, oddz. spalania kory i odpadów drzewnych (łącznie ok. 800 osób). Nadzorował współpracę z energetyką państwową. W zakładzie organizował szkolenia zawodowe, kursy mistrzowskie i bhp. W l. 1966–1968 ukończył studia pedagogiczne dla nauczycieli szkół zawodowych i został członkiem ZNP. Odtąd przez 16 lat wykładał elektrotechnikę, automatykę, maszyny elektryczne, obróbkę skrawaniem we wrocławskich szkołach: technikach chemicznym, mechanicznym, przemysłowo-pedagogicznym, przemysłu papierniczego, w zasadniczej szkole zawodowej oraz Studium Nauczycielskim. W 1962 r. wygłosił referat pt. *Rozwój przemysłu wrocławskiego* na sesji naukowej zorganizowanej przez Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, poświęconej problemom Wrocławia. Z jego fachowej pomocy korzystały wrocławskie firmy: Drumet (od 1972), Kujawskie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego, Młyn Wrocławek (1956), Spółdzielnia Pracy „Termometry” (do 1965). Wykonał projekt oświetlenia katedry wrocławskiej, zaprojektował i wykonał instalację elektrycznego ogrzewania pod posadzką kościółka św. Witalisa (seminaryjnego).

Współpracował z Centralnym Biurem Projektów Przemysłu Papierniczego w Łodzi, opracowując projekty przy budowie celulozowni i papierni w: ZCP Świecie, Fabryce Celulozy w Kluczach, Fabryce Celulozy i Papieru w Kwidzynie, w Kostrzynie n. Odrą. Nadzorował papiernię w Łąpinie. Był członkiem NOT, rzeczoznawcą SEP, dla którego prowadził szkolenia dla inżynierów i techników w zakresie eksploatacji urządzeń elektrycznych i maszyn papierniczych; przez kilka kadencji był przewodniczącym oddziału wrocławskiego i członkiem zarządu głównego SITPP, którego w l. 1982–1985 był wiceprzewodniczącym. W 1980 r. (III–VI) został przez Zjednoczenie Przemysłu Papierniczego i MSZ skierowany do pracy w Algierii, w celu uruchomienia produkcji papieru z trawy „alfa”. 27–29 IX 1983 r. brał udział w V Kongresie Eksploatacyjnym Energetyki Polskiej w War-

szawie. Pracował jako tłumacz tekstów technicznych z j. niemieckiego i angielskiego.

W okresie działalności NSZZ „Solidarność”, poprzedzającej wprowadzenie stanu wojennego, był delegatem na zjazd Zarządu Regionu Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej, gdzie został wybrany na przewodniczącego komisji rewizyjnej Zarządu Regionu. W 1981 r. był przewodniczącym rady pracowniczej w ZCP we Wrocławku. Brał udział w pracach rady duszpasterskiej przy Kurii Biskupiej we Wrocławku.

W wyborach do Senatu 4 VI 1989 r. otrzymał 84 897 głosów (54,7% głosów ważnych). Był członkiem Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego. Jako senator brał aktywny udział w pracach komisji: Gospodarki Narodowej, Ochrony Środowiska oraz Spraw Zagranicznych, w której był początkowo sekretarzem, a późn. wiceprzewodniczącym. W ramach tej działalności opracowywał i przedstawiał jako senator sprawozdawca szereg ustaw z zakresu ochrony środowiska, gospodarki energetycznej, gospodarki wodnej, górnictwa i geologii. W 1990 r. brał udział w Konferencji Centro-Prawicy Polskiej. Przygotował i przedstawił — zaakceptowany następnie przez obie izby parlamentu — projekt uchwały o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do Zgromadzenia Paktu Północno-Atlantycznego w charakterze członka stowarzyszonego. Przez Prezydium Senatu został oddelegowany jako przedstawiciel Senatu do pracy w tymże Zgromadzeniu i brał udział w sesjach w Rotterdamie i Madrycie. Reprezentował także Senat w pracach zespołu ds. współpracy transgranicznej na zorganizowanej w 1990 r. przez Radę Europy sesji w Rowaniemi (Finlandia). Był członkiem zespołu senatorów, który prowadził rozmowy z władzami RFN (m.in. przewodniczącą Bundestagu i ministrem Spraw Zagranicznych) w sprawie wycofania wojsk radzieckich z Polski i zasad translokacji jednostek armii radzieckiej z terenu byłej NRD przez obszar Polski. Uczestniczył w pracach Międzynarodowego Ośrodka ds. Rozwoju Demokracji, wygłaszając referat na jego sesji w Moskwie. Był członkiem europejskiej grupy opracowującej warunki współpracy politycznej podczas sesji nt. współpracy środkowoeuropejskiej (Kraków, 28–30 VI 1991). Opracowywał i wygłaszał też referaty na międzynarodowych kongresach w dziedzinie ochrony środowiska (m.in. w Austrii i RFN), był także uczestnikiem zespołu parlamentarzystów w pracach Globalnej Międzyparlamentarnej Konferencji w sprawie Ochrony Środowiska Naturalnego

w Waszyngtonie i w połączonym z nią szkoleniu w stanach: Illinois, Pensylwania, Kolorado, Nowy Jork i Kalifornia. Działalność na forum międzynarodowym ułatwiała mu biegła znajomość j. zachodnich w mowie i w piśmie. Także po zakończeniu skróconej kadencji Senatu był powołany przez Komisję Spraw Zagranicznych jako rzeczoznawca do oceny prowizorium budżetowego na 1992 r. w części dotyczącej MSZ. W tymże roku grupa 70 parlamentarzystów wniosowała do K. Skubiszewskiego, ówczesnego ministra SZ, o ustanowienie go ambasadorem RP w Republice Południowej Afryki. Warto podkreślić, że tak jak pozostali senatorowie I kadencji, zrezygnował z pobierania diety parlamentarnej.

Po zakończeniu skróconej kadencji Senatu powrócił do pracy w ZCP. Jednak dyrekcja postanowiła zakończyć z nim współpracę, motywując tę decyzję zmianami organizacyjnymi i sytuacją ekonomiczną zakładu. 25 III 1991 r. w wieku 63 lat odszedł na wcześniejszą emeryturę. Pracował jeszcze jako tłumacz specjalista oraz jako kierownik budów w Niemczech.

Od 1937 r. poprzez okres okupacji niemieckiej aż do końca lat 40. angażował się w działalność harcerską, był m.in. komendantem hufca Inowrocław Wschód i organizatorem licznych obozów harcerskich. Należał do fundatorów Fundacji „Polska w Europie”.

Był członkiem organizacji: Zw. Zaw. Pracowników Budownictwa, Ceramiki i Pokrewnych Zawodów; Zw. Zaw. Chemików; NOT; Stowarzyszenia Elektryków Polskich (SEP); Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego (SITPP); ZNP; a także: Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, PTTK i Polskiego Związku Żeglarskiego (posiadał patent sternika jachtowego i sternika motorowodnego). W okresie studiów wyższych był honorowym krwiodawcą.

28 XI 1948 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Danutą Lorek (ur. 17 IX 1928), córką kawalera orderu *Virtuti Militari* za wojnę 1920 r. Miał z nią 4 córki: Marię Jadwigę (ur. 1949, lekarka pediatra), Teresę Aleksandrę (ur. 1951, mgr fizjoterapii), Iwonę Zofię (ur. 1954, mgr inż. elektryk) i Magdalenę Annę (ur. 1963, dr hab. n. med.). Pozostawił 14 wnucząt i 24 prawnucząt.

Zm. 2 VII 2010 r. Pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu Junikowo w Poznaniu.

Odnaczenia: państwowe: Krzyż kawalerski orderu *Polonia Restituta* (7 VI 1989); Order „Za zasługi” srebrny (6 XI 1974) i złoty (4 XI 1981); Medal „40-le-

cie PRL” (22 VII 1984) i „50-lecie PRL” (1994); branżowe: złote odzn. „Zasłużony dla energetyki” (4 VIII 1977); srebrna (10 V 1963) i złota (7 VI 1968) odznaka NOT; odznaka NOT „Za wybitne osiągnięcia w dziedzinie techniki” (b.d.); Odznaka „Zasłużony dla Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego” (23 X 1978); srebrna odznaka „Zasłużony działacz LOK” (26 I 1979); brązowa odznaka Polskiego Związku Filatelistów (22 III 1983); honorowa odznaka SITPP (3 IV 1987); srebrny medal „Za zasługi dla pożarnictwa” (28 VI 1988); lokalne: medal WTN (1979); medal „Za zasługi dla województwa wrocławskiego” złoty (6 IV 1983) i srebrny (4 VI 1986), złota odznaka „Zasłużony pracownik Włocławskiej Celulozy” (10 VII 1987); odznaka „Racjonalizator produkcji” (V 1986 i 26 XI 1988); złoty medal XXV-lecia (23 IX 2005) i XXX-lecia „W uznaniu za pracę dla NSZZ Solidarność” (31 VIII 2010); medal „Za zasługi dla diecezji [wrocławskiej]” (25 III 1992); „Wyróżnienie specjalne Samorządu Województwa [bydgoskiego] z okazji 25. rocznicy wyborów, które zmieniły Polskę” (4 VI 2014).

Arch. rodzinne: mat., dokumenty, wspomnienia, fot. znajdujące się w zbiorach rodziny (żony i córki). AIPNBy: Charakterystyka kontrwywiadowca powiatu wrocławskiego (1956–1966), 080/92, s. 133–135; Arch. Kancelarii Senatu RP: Wniosek do K. Skubiszewskiego; Powołanie na rzeczoznawcę Komisji Spraw Zagranicznych Senatu RP. Krótka biogram i wspomnienia w: *Łączyła nas chęć rozwoju Polski. Wspomnienia senatorów pierwszej kadencji*, wyd. Kancelarii Senatu i Kancelarii Sejmu, Warszawa 2014, s. 305–309. Hajnicz A., *Ze sobą czy przeciw sobie. Polska–Niemcy 1989–1992*, Warszawa 1996.

Iwona Tomczak

SOKOŁOWSKI LUDWIK

(1882–1936), architekt, prof. Uniwersytetu Wileńskiego, autor projektu Pomnika Poległych obrońców Wisły 1920 r. we Włocławku

Urodził się 24 V 1882 r. w Sieradzu. Gimnazjum realne ukończył w Kaliszu, zdając egzamin maturalny w 1900 r., następnie podjął studia na wydziale architektury w Szkole Politechnicznej we Lwowie. Studia kontynuował w Wiedniu pod kierunkiem F. Ohmanna

w Meisterschule für Architektur w tamtejszej ASP i ukończył je z wyróżnieniem, otrzymując nagrodę za prace artystyczno-architektoniczne. W l. 1910–1914 był asystentem we lwowskiej Szkole Politechnicznej. Po wybuchu I wojny światowej 4 IX 1914 r. wstąpił do Legionów Polskich i służył jako szeregowiec w 4. Kompanii I Baonu I. pp; zwolniony został w Jabłonkowie 24 X tr. W l. 1917–1918 wykładał w Szkole Technicznej w Warszawie i na kursach w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Z chwilą odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. utworzone zostało w stolicy Ministerstwo Robót Publicznych, którego kierownictwo objął G. Narutowicz. Dla usuwania zniszczeń wojennych poszukiwano fachowców, wśród których znalazł się L. Sokołowski. Pracował tam m.in. z architektem Kazimierzem Saskim, autorem opracowanego w 1924 r. planu regulacji i zabudowy Włocławka. Po wybuchu wojny polsko-bolszewickiej zgłosił się do szeregów armii na ochotnika, odmawiając przyjęcia stopnia oficerskiego. Był gorącym patriotą i państwowcem, wiernym idei Józefa Piłsudskiego.

Osoba prof. Ludwika Sokołowskiego łączy za sobą dwa duże wydarzenia o charakterze martyrologicznym we Włocławku, tj. działania Komitetu Budowy Pomnika Poległych 1863 r. we Włocławku z l. 1916–1917, mającego na celu upamiętnienie rozstrzelanych i powieszonych powstańców styczniowych na terenie miasta, oraz budowy pomnika postawionego staraniem Włocławskiego Komitetu Budowy Pomnika dla Poległych Obrońców Wisły działającego w l. 1920–1923. Z chwilą liberalizacji polityki okupacyjnej wobec Polaków przez władze niemieckie w okresie I wojny światowej społeczeństwo polskie coraz śmielej upominało się o upamiętnienie bohaterów narodowych. We Włocławku w 1916 r. zawiązał się, pod przewodnictwem Przemysława Kowalewskiego, Komitet Budowy Pomnika Poległych 1863 r. Wystąpił on do okupacyjnych władz niemieckich o pozwolenie na budowę obelisku upamiętniającego powstańców styczniowych straconych we Włocławku. Przy pomocy warszawskiego Koła Architektów w 1917 r. Komitet włocławski przeprowadził konkurs na pomnik upamiętniający Polaków

poległych w zrywie niepodległościowym 1863–1864, przyznając dwie nagrody. Pierwszą zdobył projekt studenta architektury z Warszawy, Maksymiliana Goldberga, a zarazem pracownika Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Goldberg, uznany i popularny architekt w dwudziestoleciu międzywojennym, zrealizował wiele projektów w stylu modnego wówczas funkcjonalizmu. We Włocławku np. zaprojektował budynek poczty przy al. F. Chopina nr 54 (1936 r.) i dom dla Hugo Mühsama (prawdopodobnie chodzi o rozebraną w 2008 r. willę letnią znajdującą się przy al. F. Chopina), przedsiębiorcy i właściciela Fabryki Maszyn Rolniczych przy ul. Kilińskiego. Drugie miejsce zostało przyznane pracy architekta Ludwika Sokołowskiego, w tym czasie wykładowcy Szkoły Technicznej w Warszawie i kursów prowadzonych w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa. Powody, z jakich włocławski Komitet Budowy Pomnika Poległych 1863 r. nie zdołał zrealizować swego głównego celu, nie są do końca jasne.

Do projektu przygotowanego przez prof. Ludwika Sokołowskiego powrócił Włocławski Komitet Budowy Pomnika dla Poległych Obrońców Wisły z prezesem Kazimierzem Ossowskim na czele. Przekształcił się on 17 IX 1920 r. z Komitetu Grzebania Poległych i został uzupełniony o nowe osoby, głównie do sekcji artystycznej nadzorowanej przez inż. Karola Osterloffa. Wybór znanego już założenia architektonicznego, prawdopodobnie był uwarunkowany względami finansowymi, ponieważ zbiórka pieniędzy nie przynosiła oczekiwanych rezultatów z uwagi na liczne, w tym czasie, kwesty państwowe przeznaczone m.in.: na ofiary wojny z Rosją bolszewicką, plebiscyty na Mazurach i Powiślu, powstania śląskie i inne. Należy dodać, iż włocławski Komitet do samego końca budowy pomnika borykał się z niewystarczającą ilością funduszy, licząc na wyrozumiałość i pomoc wykonawcy tj. Przedsiębiorstwa Budowlanego „Popławski i Fürstenwald” z Włocławka. Nie bez znaczenia pozostawał fakt, iż projekt ten był dobrze znany inż. z sekcji artystycznej, którzy pracowali także w komitecie z okresu I wojny światowej. Jego wybór pozwolił również na znaczne skrócenie czasu wykonania mogiły i obelisku, eliminując konieczność rozpisanie konkursu.

Pewne trudności wynikały z zastanej sytuacji, a mianowicie usytuowania grobów na piaszczystym pagórku wśród pól, oddalonym kilkaset metrów od drogi

prowadzącej do Lipna. Autor projektu, zatrudniony wówczas jeszcze w Warszawie, w Ministerstwie Robót Publicznych, przybył do Włocławka i po obejrzeniu terenu zdecydował się gruntownie zmienić projekt pomnika w odniesieniu do otoczenia monumentu. Na środku owalnego szczytu, do którego prowadziła wybrukowana spiralna ścieżka, otoczonego granitową obmurówką, znalazła się mogiła nakryta płytą z piaskowca, na której wyryto krzyż, a od strony miasta umiejscowiono granitowy obelisk z napisem „Poległym obrońcom Wisły 1920”. Został on zwieńczony orłem spiszowym, który symbolicznie miał rozwijać skrzydła nad grobami poległych. Projekt oceniono jako odważny, wybitnie artystyczny, o charakterze monumentalnym.

Do Wilna z Warszawy ściągnął w 1921 r. Sokołowski Ferdynand Ruszczyk, który usilnie zabiegał o skompletowanie kadry do odtwarzanego na Uniwersytecie Stefana Batorego Wydziału Sztuk Pięknych. W celu pozyskania upatrzonych przez siebie osób wielokrotnie jeździł do Warszawy i Krakowa, rozmawiał m.in. ze Stanisławem Noakowskim, którego widział jako organizatora wydziału architektury. Początkowo Sokołowski objął na zastępstwo katedrę projektowania architektonicznego, natomiast 25 VIII 1922 r. został formalnie powołany na stanowisko prof. nadzwyczajnego. Wykładał projektowanie budownictwa wiejskiego, miejskiego i monumentalnego, a po 1926 r. prowadził zajęcia z projektowania architektoniczno-dekoracyjnego. Kilkakrotnie pełnił funkcje prodziekana, począwszy od r. akademickiego 1923/1924. Corocznie podróżował w celach naukowych, śledząc najnowsze trendy w architekturze, odwiedził m.in.: Niemcy, Austrię, Włochy, Szwajcarię, Francję, Anglię, Belgię i Holandię. Był członkiem założycielem i długoletnim wiceprezesem, a od 1932 r. prezesem wileńskiego oddziału Związku Stowarzyszeń Architektów Polskich. Należał do uniwersyteckiej grupy „Zręb”, w 1925 r. znalazł się wśród założycieli miesięcznika il. „Architektura i Budownictwo”. Należał do BBWR, z ramienia którego pełnił krótko w l. 30. urząd radnego w wileńskiej Radzie Miejskiej.

Uczestniczył w licznych konkursach artystycznych i architektonicznych. Otrzymał wyróżnienia za projekty, m.in. opracowania architektonicznego wiaduktu i mostu kolejowego w Warszawie, Centralnego Archiwum Państwowego (1921) i dworca centralnego w stolicy. W 1925 r. na zlecenie Ministerstwa Wyznań Re-

ligijnych i Oświecenia Publicznego wykonał projekt (częściowo zrealizowany w l. 1926–1929) gmachu Państwowej Szkoły Technicznej na Holenderni w Wilnie. W 1912 r. zdobył trzecią nagrodę w konkursie na projekt kościoła św. Anny we Lwowie. W protokole jury konkursu można przeczytać: „Bogaty o pięknym założeniu rzut poziomy kościoła, ma ładne połączenie kościoła z zakrystią i dzwonnica. Dobre umieszczenie ołtarzy w absydach, zakrystie bardzo praktycznie pomysłane...”. R. wcześniej przedstawił jako współautor projekt w konkursie na gmach administracji Kolei Państwowych we Lwowie, który został wyróżniony drugą nagrodą. W 1917 r. Ludwik Sokołowski wziął udział w konkursie na wzory pierwszych znaczków pocztowych Królestwa Polskiego, ogłoszonym przez Warszawskie Towarzystwo Artystyczne na zlecenie władz niemieckich. Przygotował projekty ośmiu znaczków, z czego cztery zostały opublikowane w katalogu prac.

Ludwik Sokołowski czynnie uczestniczył w życiu towarzyskim Wilna, należał do klubu „Smorgonia”, grupującego przedstawicieli nauki i kultury. Zorganizował konkurs dla miejscowych architektów na urbanistyczne rozwiązanie pl. Katedralnego. Był odpowiedzialny za przygotowanie w V 1936 r. projektu i organizację dekoracji miasta na uroczystość sprowadzenia na Rossę serca Józefa Piłsudskiego i prochów jego matki. Przyjaźnił się z Ludomirem Słędzińskim, artystą malarzem i zarazem prof. WSP USB w Wilnie, a po II wojnie światowej prorektorem i rektorem Politechniki Krakowskiej. Został przez niego sportretowany w 1935 r.

Zm. nagle 7 VI 1936 r. w wieku 54 lat, nie zakładając rodziny. Pochowany został uroczyście 10 VI na wileńskim cmentarzu Rossa w tzw. alejce profesorów, obok mogiły młodszego brata Marszałka — Adama Piłsudskiego. W pogrzebie uczestniczyli: rektor, senat, profesorowie i młodzież akademicka USB. Władze państwowe reprezentował wojewoda wileński Ludwik Bociański, natomiast miejskie prezydenta miasta Wiktor Maleszewski z radnymi Rady Miejskiej oraz członkowie Związku Legionistów i Peowiaków. Pośmiertnie został odznaczony (27 VI 1938 r.) Medalem Niepodległości.

AOK PTTK, Akta budowy pomnika poległych w walce za wolność ojczyzny w r. 1863; Cieślak M., *Dwa wydarzenia — jeden pomnik. Historia projektu Pomnika Poległych*

Obrońców Wisły 1920 r. we Włocławku, w: *Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski*, pod red. Z.P. Kruszweskiego i Z.J. Zasady, Płock–Włocławek 2018, s. 49–66; Dormus K., *Odrodzenie Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych” 2011, t. 64, s. 16; Jaensch B., *Historia pomnika dla poległych obrońców Wisły pod Włocławkiem*, w: *Na pomnik dla poległych obrońców Włocławka. Jednodniówka wydana staraniem komendy miejscowego garnizonu*, pod red. A. Wasilewskiego, K. Łepkowskięgo, K. Domańskiego, Włocławek 1922, s. 5–6; *Konkursy*, „Architekt. Miesięcznik Poświęcony Architekturdzie, Budownictwu i Przemysłowi Artystycznemu” 1911, z. 3, Kraków, s. 49; Kunkel R.M., *Sokołowski Ludwik (1882–1936)*, w: *PSB*, t. 40, s. 156–157; Morelowski M., *Śp. prof. Ludwik Sokołowski*, „Kurier Wileński” 1936, nr 158, 10 VI, s. 2; *Polskie Marki Pocztowe*, Warszawa 1918, s. 15; Ruszczyć F., *Wydział sztuk pięknych U.S.B. w l. 1919–1929*, w: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCC rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2, Dziesięciolecie 1919–1929, Wilno 1929, s. 537–538; *Wyciąg z protokołu Sądu konkursowego*, „Czasopismo Techniczne. Organ Towarzystwa Politechnicznego we Lwowie” 1912, nr 18, Lwów, s. 237; źródło fot.: Ludwik Sokołowski, reprodukcja portretu pędzla Ludomira Sleńdzińskiego, zamieszczona w „Kurierze Wileńskim” nr 158 z 10 VI 1936 r.

Marian Cieślak

SPECJAŁSKI RYSZARD

(1945–2021), pedagog, historyk, regionalista, pracownik administracji państwowej w Radomicach, w Lipnie i we Włocławku, działacz społeczny i polityczny, autor opracowań, popularyzator dziejów Lipna i Ziemi Dobrzyńskiej, wydawca, członek WTN

Urodził się 4 VII 1945 r. w Głodowie (gm. Lipno, pow. lipnowski) jako syn Aleksandra i Ewy z Bocheńskich. Po ukończeniu Publicznej Szkoły Powszechnej w Piątkach w 1959 r. podjął naukę w Technikum Mechanicznym w Grudziądzu (1959–1962), a następnie uczył się w Liceum Ogólnokształcącym dla Pracujących im. Stefana Żeromskiego w Toruniu, Filia w Lipnie (1962–1965), gdzie w 1965 r. uzyskał maturę. W l. 1977–1982 studiował zaocznie pedagogikę

w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, gdzie w 1982 r. uzyskał tytuł mgra pedagogiki. Odbił też studia podyplomowe 1985/1986 w Akademii Nauk Społecznych w Warszawie.

Pracę zawodową rozpoczął w 1964 r. w Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Radomicach jako pracownik administracyjny. W l. 1964–1965 pracował w Wydziale Finansowym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lipnie w charakterze praktykanta. W l. 1965–1966 był zatrudniony w „Społem” PSS Grudziądz — Ośrodek Inwentaryzacji jako inwentaryzator. W l. 1966–1968 odbywał zasadniczą służbę wojskową w Olsztynie. W l. 1968–1969 pracował w „Społem” — Dział Inwentaryzacji i Kontroli w Bydgoszczy, Rejonowy Zespół Inwentaryzatorów w Grudziądzu jako inwentaryzator. W l. 1969–1975 pracował w Komitecie Powiatowym PZPR w Lipnie w charakterze instruktora. W 1975 r. rozpoczął pracę we Włocławku, tutaj też zamieszkał wraz z rodziną. Pracował w Komitecie Wojewódzkim PZPR we Włocławku (do 1990 r.) jako zastępca kierownika Wydziału, jako kierownik Kancelarii I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego.

Już od wczesnych lat szkolnych Ryszard Specjałski brał czynny udział w działalności społecznej, należał do różnych organizacji: Organizacja Harcerska PL, drużyna szkolna w Piątkach (1955–1956), w której sprawował funkcję ogniwowego; ZHP, drużyna w Grudziądzu (1959–1962), zastępowy; ZMW (1962–1965), przewodniczący Koła w Piątkach; Koło Młodzieży Wojskowej w JW 2278 w Olsztynie (1966–1968), sekretarz; Polski Związek Filatelistów (1977–1991), przewodniczący Koła we Włocławku — redagowane przez niego „Zeszyty Informacyjne” uzyskiwały miejsca medalowe na wystawach filatelistycznych szczebla centralnego i okręgowego; Aeroklub Włocławski (1983–1987), sekretarz Komisji Rewizyjnej; WTN (1985–2006); Dobrzyński Oddział WTN w Rypinie (1885–2006); Towarzystwo Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie; Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe (2007–2021); Zespół Redakcyjny „Gazety Lipnowskiej”. Pisma Społeczno-Kulturalnego Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie.

Ryszard Specjalski od 1975 r. mieszkał i pracował we Włocławku. Także pierwsza jego publikacja dotyczy właśnie okolic Włocławka i ukazała się we Włocławku już w 1980 r.: *Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy*, Włocławek 1980. Publikował także w „Zapiskach Kujawsko-Dobrzyńskich”: *Rozwój kultury i sztuki w Lipnie po drugiej wojnie światowej*, „Zap. Kuj. Dobrz.” 1998, t. 12, s. 145–175. Był członkiem WTN (1987–2009), Dobrzyński Oddział WTN Rypinie (1985–2006). W nr. 38 (1999) „Gazety Lipnowskiej” — Pisma Społeczno-Kulturalnego Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie opublikował obszerny art. pt. *WTN* zawierający wywiad z dr. Stanisławem Kunikowskim — sekretarzem generalnym WTN. Także w późn. opracowaniach zostały zaprezentowane, opisane ważne instytucje włocławskie, m.in. Fundacja Humanitarna we Włocławku, Kancelaria Rzecznawcy Majątkowego Jerzy Ludwik Lewandowski we Włocławku oraz biogramy zasłużonych ludzi z Włocławka.

Autor licznych art. i prac zwartych dotyczących Lipna, powiatu lipnowskiego, Ziemi Dobrzyńskiej. Rozpoczął od prezentacji, opisu swych stron rodzinnych (te właśnie okolice ukazywane są także i w późn. opracowaniach sentymentalnych): *Głodowo. Materiały do monografii wsi*, t. 1, Włocławek 1993; *Głodowo. Materiały do monografii wsi*, t. 2, Lipno 1996; *Głodowo i okolice w szkicach monograficznych*, Włocławek 1999; *Działalność SP w Piątkach zapisami kronikarskimi zatrzymana*, Włocławek 2001; *Głodowskie klimaty 1920–2010. Album*, Włocławek 2013.

W 1997 r. ukazał się 1 t. z serii wydawniczej *Lipno i okolice. Materiały do monografii*. Do 2019 r. ukazało się 10 t. tejże serii. Dociekliwy Autor wyraźnie doskonalił swój warsztat badawczy, stąd kolejne tomy są coraz ciekawsze, coraz obszerniejsze, tak więc t. 9 (2016) oraz t. 10 (2019) zawierają już ponad 300 stron. W tychże publikacjach znajdują się inf., nierzadko sercem napisane, o historii, kulturze, oświacie o administracji i samorządzie terytorialnym, o działalności społecznej, działalności, twórczości kulturalnej itp. Na kartach tychże ciekawych publikacji znajdują się biogramy wielu ciekawych, zasłużonych osób (zmarłych oraz żyjących), mieszkańców pow. lipnowskiego, ziemi dobrzyńskiej. Autor dbał zarówno o treść, jak i o atrakcyjną formę, stąd też w opracowaniach znajduje się wiele fot. doskonale przedstawiających ludzi, miejsca, ważne wydarzenia, rozmaite sceny z życia

powiatu; stanowią jakże ciekawe dokumenty o walorach historycznych. Tak więc każda publikacja z tej serii zawiera zazwyczaj różnorodny tematycznie materiał, nierzadko ilustrowany ciekawymi oryginalnymi fot., który został zaprezentowany i omówiony w kilku rozdziałach.

Od 1995 r. była redagowana i wydawana przez Ryszarda Specjalskiego *Biblioteczka rodzinna*. W jej ramach ukazały się 3 tomiki poezji zawierające ciekawe, sentymentalne wiersze Haliny Marii Specjalskiej „Hani”: *Tęskno mi za wsią*, 1995; *Wspomnienia*, 1997; *Lany zboża* 1999 (wiersze były publikowane także w „Gazecie Lipnowskiej”) oraz aż 19 biograficznych zeszytów pt. *Okruchy życia* (od 2001 r. do 2019 r., przygotował też *Okruchy 2020*), które, jak informował Autor, „[...] to ślady mojej przeszłości uzupełnione często dokumentami dotyczącymi najbliższej rodziny, przyjaciół, kolegów, znajomych. Składają się na nie niektóre zachowane fot., pisma urzędowe i listy, recenzje i winiety publikacji, zaproszenia i życzenia, wpisy w książkach itp.

Wydawane w małym nakładzie trafiają do osób mi bliskich, szanujących I. minione”. Jest to na pewno doskonała dokumentacja życia lokalnego i rodzinnego.

Od 2002 r. realizowana była seria wydawnicza *Dziewiętnastowieczne opisy miejscowości powiatu lipnowskiego*. Serię rozpoczyna opis ówczesnej gminy Czarne: *Dziewiętnastowieczne opisy miejscowości powiatu lipnowskiego. Czarne — gm., z. 4*, Włocławek 2002. Ukazały się jeszcze m.in.: *Kikół (Kikół) — gm., z. 8*, Włocławek 2002; *Szpital (Szpetal) Górny — gm., z. 18*, Włocławek 2002; *Lipno — miasto i powiat, z. 10*, Włocławek 2002; *Oleszno — gm., z. 4*, Włocławek 2003; *Bobrowniki — gm., z. 1*, Włocławek 2003; *Jastrzębie — gm., z. 7*, Włocławek 2003.

W 2008 r. zapoczątkowana została seria wydawnicza *Ilustrowany słownik sołectw*, w której ukazały się: *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Lipno położonych 2007*, Lipno 2008; *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Bobrowniki położonych 2007*, Lipno 2008; *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Wielgie położonych 2008*, Lipno 2009; *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Chrostkowo położonych 2009*, Lipno 2010; *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Kikół położonych 2010*, Lipno 2010; *Ilustrowany słownik sołectw w gminie Skepe położonych 2011*, Lipno 2012.

Od 1993 r. Ryszard Specjalski publikował także w „Gazecie Lipnowskiej”, a od IV 1995 r. do IV 2004 r.

wchodził w skład zespołu redakcyjnego tejże gazety, zamieścił w niej aż 97 opracowań. Także w czterech kolejnych tomach *Lipno i okolice. Materiały do monografii* wydanych w l. 1997, 2000, 2003 i 2005 opublikował bibliografię 49 numerów „Gazety Lipnowskiej”, które ukazały się w l. 1989–2003.

Był bardzo, wyjątkowo wprost aktywny prawie do ostatnich chwil życia, z niebywałym, wrodzonym zapałem gromadził odpowiednie mat., przygotowywał do druku kolejne opracowania, snuł ambitne, konkretne plany wydawnicze.

Za działalność społeczną i pracę zawodową wielokrotnie otrzymywał nagrody, wyróżnienia, zaszczytne tytuły honorowe, był wielokrotnie odznaczany odznaczeniami państwowymi, resortowymi i regionalnymi. Posiadał m.in.: Srebrny Krzyż Zasługi (1979), Brązową Odznakę Honorową PZF (1980), Srebrną Odznakę „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1983), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Srebrną Odznakę Honorową PZF (1985), Złoty Krzyż Zasługi (1985), Złotą Odznakę „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1985), Srebrne Odznaczenie im. Janka Krasickiego (1985), Brązową Odznakę „Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego” (1986), Odznakę „Za Zasługi dla Rozwoju miasta Włocławka” i tytuł „Zasłużony dla Miasta Włocławka” (1987), Brązową Odznakę „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1987), Odznakę „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej” (1988), Złotą Odznakę „Zasłużony Działacz Ligi Obrony Kraju” (1988), Srebrną Odznakę „Za Zasługi dla OHP” (1988), Złotą Odznakę Honorową PZF (1989), Srebrną Odznakę „Za Zasługi dla Aeroklubu PRL” (1989), Srebrną Odznakę „Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego” (1989). Wielokrotnie otrzymywał wdzięczne podziękowania, zasłużone dypl. uznania, specjalne listy gratulacyjne, m.in. od Zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie (np. w 2019 r.).

Miał brata Stanisława, płka WP, dra nauk humanistycznych (1941–2013).

Ożeniony z Haliną Marią z Zakrzewskich (ur. 23 I 1945 w Głodowie), miał 3 dzieci: Sławomira (1965), oficera — płka WP; Beatę (ur. 1967), Marka (ur. 1970) — pracownika Działu Promocji KSW we Włocławku.

Ryszard Specjalski zm. 7 I 2021 r. i został pochowany 15 I na Cmentarzu Komunalnym w Pińczaciu k. Włocławka.

Wróbel A., *Sentymentalnie o wsi lat dziecińczych...*, „Gazeta Lipnowska. Pismo Społeczno-Kulturalne Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej” 1999, nr 38, s. 14; Krajewski M., *Nowy słownik Ziemi Dobrzyńskiej*, t. 2: M–Ż, Rypin 2014, s. 344–345; Wróbel A., *Z uznaniem należnym i sentymentem niebywałym o X — Jubileuszowym tomie Ryszarda Specjalskiego: Lipno i okolice. Materiały do monografii*, „Gazeta Lipnowska. Pismo Społeczno-Kulturalne Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej” 2019, nr 60, s. 22–24; Jagielska L., *Pozostałe publikacje*, „Gazeta CLI” 2021, 24 I; *Portrety Zasłużonych. Ryszard Specjalski — Monografia słów*, „Kwartalnik Gminy Lipno” 2021, nr 1, s. 14. Fot. z archiwum rodzinnego. Informacja podana przez Halinę Specjalską.

Adam Wróbel

SZAFRANIEC JAN

(ok. 1375–1433), h. Starykoń (Stary Koń), bp ordynariusz włocławski, kanclerz Królestwa Polskiego

Urodził się zapewne ok. 1375 r. jako syn Piotra Szafrańca z Łuczyc i Pieskowej (Peszkowej) Skały, który doszedł do godności podstolego krakowskiego, oraz jego małżonki Katarzyny (Kachny), a brat m.in. Piotra z Pieskowej Skały, Stanisława z Młodziejowic i Tomasza z Łuczyc. Po uprzednich studiach w zakresie sztuk wyzwolonych zapisał się w 1395 r. na Wydział Prawa Uniwersytetu Praskiego, gdzie wszakże nie uzyskał stopni naukowych. Począwszy od 1398 r., poświadczony jest jako kan. katedralny w Krakowie, posiadając tam również kanonię w kolegiacie św. Idziego, a z racji wykształcenia prawniczego był niejednokrotnie delegowany przez kapitułę z Wawelu oraz przez miejscowych ordynariuszy celem ich reprezentowania podczas spraw sądowych i do rozstrzygnięcia sporów. Będąc od 1402 r. kustozem katedralnym krakowskim, zaliczał się do bliskich współpracowników bpa Piotra Wysza, u którego boku sprawował obowiązki wikariusza generalnego *in spiritualibus* oraz *in temporalibus* (w tym charakterze m.in. przewodził obradom synodu diecezjalnego w 1408 r.). Zaangażowany w działania zmierzające do odnowienia najstarszego polskiego uniwersytetu (w sprawie tej wyruszył 1400 r. do Heidelbergu), dostąpił w 1404 r. wyboru na jego rektora (był nim do 1405 r.), również

w późn. czasie, interesując się sprawami uczelni (m.in. podejmował się roli egzekutora testamentów zmarłych profesorów) i pozostając do końca życia jej dobroczyńcą — także w sferze materialnej — tudzież protektorem.

Ustanowiony scholastykiem katedralnym krakowskim (1410/11), prepozytem kolegiaty św. Michała Archanioła na Wawelu (1411) oraz kantorem kapituły kolegiackiej w Kielcach (1415), jak również tenentariuszem należącego do tzw. stołu biskupiego klucza sławkowskiego (1413), po kilkuletnich zabiegach uzyskał w 1418 r. godność dziekana kapituły katedralnej na Wawelu. W tym samym r. został z woli króla Władysława II Jagiełły podkanclerzym Królestwa Polskiego, lecz ponieważ uprzednio nie był związany z kancelarią monarszą, nominacja ta spotkała się z nieprzychylną reakcją części elit politycznych kraju, narażając go również na konflikt ze Zbigniewem Oleśnickim, niebawem nowym biskupem krakowskim. Wzajemną ich niechęć pogłębiał odmienny stosunek obu względem rewolucji husyckiej w sąsiednich Czechach, wobec której Jan Szafraniec żywił znaczne zrozumienie, nieoficjalnie popierając kontakty polskiego dworu z husytami (znalazły one zwieńczenie w zaproponowaniu królowi Polski przyjęcia korony czeskiej, który to zamiysł późn. biskup wrocławski zdecydowanie wspierał), co niewątpliwie należy wiązać z jego niegdysiejszymi studiami w Pradze i poznaniem wówczas panujących w tym kraju stosunków społeczno-politycznych. Zamierzał też odegrać rolę w doprowadzeniu do pojednania husytów z Kościołem katolickim i Stolicą Apostolską, przy równoczesnym jednak przeciwstawianiu się polityce ówczesnego króla Czech, Niemiec oraz Węgier Zygmunta Luksemburczyka, będąc też niechętny wszelkim z nim porozumieniom.

W III 1421 r. obrany kanonicznie przez miejscową kapitułę katedralną na biskupstwo przemyskie, godności tej nie przyjął, obawiając się konieczności złożenia piastowanego podkanclerstwa i odsunięcia od bieżącego wpływu na sprawy państwowe (niewiele wcześniej doprowadził do zawarcia sojuszu z margrabią brandenburskim Fryderykiem Hohenzollernem, mającego zapewnić przyszłe panowanie w Polsce jego potomkom), jak też biorąc pod uwagę znikome dochody diecezji. W kilkanaście miesięcy późn. przystąpił natomiast do rywalizacji ze Zbigniewem Oleśnickim o wakujące biskupstwo krakowskie, jednak ją prze-

grał, otrzymując miast tego godność kanclerza Królestwa Polskiego (1423). Jako taki popierał starania monarchy o zapewnienie w kraju dziedziczości tronu w ramach dynastii Jagiellonów (po narodzeniu się synów Władysławowi Jagielle), a równocześnie sprzeciwiał się planom koronacyjnym wielkiego księcia litewskiego Witolda, których realizacja zapewniłaby Litwie status równorzędnego względem Polski królestwa. Miał również współorganizować (czy przynajmniej współfinansować) wyprawę zbrojną do Czech Zygmunta Korybutowicza, stanowiącą kolejny wrogi akt wobec Zygmunta Luksemburczyka, a zarazem krok ku realizacji nigdy nie porzuconego zamysłu unii polsko-czeskiej.

Po śmierci Jana Pelli z Niewiesza obrany został 23 V 1428 r. przez wrocławską kapitułę katedralną — na życzenie króla Władysława Jagiełły — nowym pasterzem tutejszej diecezji, prowizję papieską uzyskując 11 IX tr. ze strony papieża Marcina V. Dopiero po tym fakcie przyjął — pomiędzy 19 a 22 XI 1428 r. — wprawdzie święcenia kapłańskie, których dotychczas jeszcze nie posiadał, a następnie sakrę biskupią (prawdopodobnie z rąk prymasa Wojciecha Jastrzębca), rozpoczynając niespełna pięcioletnie rządy w diecezji wrocławskiej, które przez cały ten okres łączył z piastowanym do śmierci urzędem kanclerza Królestwa Polskiego. Dla owej racji rzadko przebywał w granicach powierzzonego mu biskupstwa, którego spraw jednak nie zaniedbywał, wyręczając się wikariuszami *in spiritualibus* i oficjalami generalnymi, natomiast brak dla jego czasów świadectw działalności w diecezji spełniających posługi *in pontificalibus* sufraganów. Od początku też natrafił na niechęć ze strony władz oraz lokalnej administracji sprawującego zwierzchność nad pomorską częścią biskupstwa zakonu krzyżackiego, od którego domagał się odszkodowań za szkody wyrządzone w dobrach biskupich, m.in. uzyskując w 1432 r. — znacznym nakładem kosztów — korzystny wyrok sędziów papieskich w sprawie o zniszczenie należącej do ordynariuszy wrocławskich rezydencji (dworu) na Biskupiej Górze k. Gdańska, unieważniony jednak w r. późn. wskutek apelacji wniesionej przez stronę przeciwną do Soboru Bazylejskiego.

U samego początku rządów w diecezji przeniósł kolegiatę z Kruszwicy do Nieszawy (1428), dokonał erygowania nowej parafii w Łazanowie (1431), prowadząc też przez cały okres zasiadania na stolicy

biskupiej we Włocławku szeroko zakrojoną akcję przenoszenia na prawo magdeburskie podupadłych gospodarczo miejscowości — na czele z biskupim miastem Wolborzem (1433). Bawiąc w 1432 r. w Malborku jako wysłannik na negocjacje z wielkim mistrzem Pawłem Rüssdorffem, także w stolicy zakonu krzyżackiego zabiegał o sprawy diecezji, a wobec wybuchu niebawem wojny z Krzyżakami, brał udział w organizowaniu obrony kraju, następnie doprowadzając do zawartego w Pabianicach przymierza z czeskimi husytami (17 VII 1432), którego rezultatem była niszczycielska wyprawa w r. kolejnym sił polskich i husyckich do Nowej Marchii i na Pomorze Nadwiślańskie, podczas której spalone zostały m.in. cysterskie opactwa w Pelplinie oraz Oliwie.

Uczestnicząc u boku Władysława Jagiełły w narażeniach i planowaniu działań wojennych w tym konflikcie z zakonem krzyżackim, za pobytu w Koninie, bp Jan Szafraniec zapadał na — wywołaną szerzącą się wówczas zarazą — chorobę i zm. 28 VII 1433 r. w Brodni. Jego ciało — zgodnie z dyspozycją zawartą w sporządzonym testamentem — sprowadzono do stołecznego Krakowa i złożono w uposażonej przezeń oraz przez jego brata Piotra kaplicy św. Stefana (zwanej późn. Kaplicą Szafranców) w kościele katedralnym na Wawelu. Wedle charakterystyki dokonanej przez Jana Długosza (w tamtym momencie liczącego sobie 18 lat), zmarły biskup włocławski miał odznaczać się pobożnością i chwalebnyymi obyczajami, okazywać miłosierdzie ubogim, samemu przy tym nie żywiąc przywiązania do dóbr materialnych, a wręcz gardząc zbytkiem, zaś jego dokonania w życiu publicznym zasługiwały na tym większe uznanie, jako że od młodości — wskutek jankania się — doświadczał trudności z mową. Stolicę biskupią we Włocławku objął po J. Szafrancu współpracujący z nim przez l. w królewskiej kancelarii — jako od 1428 r. podkanclerzy koronny — Władysław z Oporowa (Oporowski), późn. prymas.

Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894, s. 52–53 nr 7 (20), 73 nr 20; Gawęda S., *Możliwość malopolskie w XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Kraków 1966, s. 75, 128–129; Graff T., *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, passim (zwł. s. 34–35, 37); *Historia nauki polskiej*, t. 6: *Dokumentacja bio-bibliograficzna*, oprac. L. Hajdukiewicz, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk

1974, s. 668–669; Knappek E., *Szafraniec Jan z Pieskowej Skaly h. Starykoń (zm. 1433), kanclerz koronny, biskup włocławski*, w: *PSB*, t. 46, s. 439–447; Koczerska M., *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu 1423–1455*, Warszawa 2004, passim; Krzyżaniakowa J., *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium z dziejów kultury politycznej Polski w XV wieku*, t. 2: *Urzędnicy*, Poznań 1979, s. 68, 95–105; Kujawski W., *Duchowieństwo*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008, s. 96; tenże, *Parafie diecezji włocławskiej*, t. [1]: *Archidiakonaty: kruszwicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 49, 241, 641–642, 645, 901; Łętowski L., *Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich*, t. 4, Kraków 1853, s. 102–107; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 119, 215; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 426; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 452; Ożóg K., *Kultura umysłowa w Krakowie w XIV wieku. Środowisko duchowieństwa świeckiego*, Wrocław 1987, s. 144 nr 43; Pakulski J., *Pieczenie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008, s. 143; Pietrzyk Z., *Poczet rektorów UJ 1400–2000*, Kraków 2000, s. 27; Pokora P., *Herby na pieczęciach episkopatu doby jagiellońskiej (do końca XV wieku)*, w: *Pieczenie herbowe — herby na pieczęciach*, pod red. W. Drelicharza i Z. Piecha, Warszawa 2011, s. 129; Prokop K.R., *Nekropolie biskupie w nowożytej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*. *Prawodawstwo — Lokalizacja pochówków — Formy komemoracji*, Kraków–Warszawa 2020, s. 166; Sondel J., *Słownik historii i tradycji UJ*, Kraków 2012, s. 1289; tenże, *Zawsze wierny. Uniwersytet Krakowski a Kościół rzymskokatolicki*, Kraków 2006, s. 148; Sperka J., *Działalność polityczna Piotra i Jana Szafranców w okresie rządów Władysława Jagiełły*, w: *Genealogia. Rola związków rodzinnych i rodowych w życiu publicznym w Polsce średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. A. Radziwińskiego i J. Wroniszewskiego, Toruń 1996, s. 93–129; tenże, *Szafrancowie h. Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*, Katowice 2001, passim (zwł. s. 118 nn); Sułkowska-Kuraś I., *Dokumenty królewskie i ich funkcja w państwie polskim za Andegawenów i pierwszych Jagiellonów 1370–1444*, Warszawa 1977, s. 256–258 nr 129; Śliwiński B., *Jan Szafraniec z Łuczyc h. Stary Koń (zm. 1433), biskup włocławski*, w: *SBPN*, t. 2, s. 285–286; Triska J., *Životopisný slovník předhusitské pražské university 1348–1409*, Praha 1981, s. 232; *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, pod red. A. Gąsiorowskiego

(*Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 10), Kórnik 1992, s. 52 (nr 196), 106 (nr 619), 205; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 19 (nr 142), 331 (nr XLVII/4), 356, 515, 801; Wiesiołowski J., *Episkopat polski XV w. jako grupa społeczna*, w: *Spół. Pol. Śred.*, t. 4, s. 274–275; Wilk-Woś Z., *W sprawie sporu o dwór biskupów włocławskich na Biskupiej Górze pod Gdańskiem w I. połowie XV w.*, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, pod red. B. Możejko, S. Smolińskiego i S. Szybkowskiego („Gdańskie studia z dziejów średniowiecza”, t. 9), Gdańsk 2003, s. 309, 311, 313–314, 318.

Krzysztof Rafał Prokop

SZCZEPAŃSKI ANDRZEJ

(1946–2021), krajoznawca, przewodnik turystyczny, regionalista, muzealnik, publicysta, autor opracowań dotyczących historii i kultury regionu, twórca i redaktor „Biuletynu Przewodnickiego”

Urodził się 10 IX 1946 r. w Lipnie, jego rodzicami byli Roman (1921–1951), pracownik kolei, i Mariana Elżbieta z d. Waśkiewicz (1920–1973), ekspedientka w sklepie nabiałowym. Miał młodszą siostrę Urszulę (1948–1976). W Lipnie uczęszczał do szkoły podstawowej i średniej — do Liceum Ogólnokształcącego im. Romualda Traugutta, w którym w 1964 r. zdał maturę. Rozpoczął studia na Politechnice Łódzkiej, jednak już wkrótce okazało się, że wybór kierunku (chemia) jest zupełnie nie trafny, niezgodny z jego zainteresowaniami, więc po r. zrezygnował ze studiów. Interesowały go historia, kultura, zabytki. Wpływ na rozbudzenie zainteresowań historią miał nauczyciel tego przedmiotu w lipnowskim liceum, późn. pracownik naukowy UMK, Marian Urbański. Myślał o studiowaniu etnografii, do tych studiów namawiała go pewna pani prof. z UMK (na-

zwiska nie udało się ustalić), jednak trudna sytuacja materialna, rodzinna zniweczyła te plany.

W l. 1965–1967 odbył zasadniczą służbę wojskową w Krośnie Odrzańskim (JW nr 3137). Jako żołnierz uczestniczył w Warszawie w uroczystościach związanych z tysiącleciem Polski w 1966 r. (z sentymentem wspominał to wydarzenie). Owocem zainteresowań sprawami kultury była pierwsza praca zawodowa. W 1967 r. został instruktorem w Powiatowym Domu Kultury w Lipnie. Po trzech l. działalności w kulturze został inspektorem w Powiatowym Sztabie Wojskowym w Lipnie (1970–1975), zmiana wynikała w znacznym stopniu z nowej sytuacji osobistej (założenie rodziny, narodziny dziecka) i związanej z tym potrzeby wyższych zarobków i bardziej stabilnego czasu pracy. Od 1975 r. — po reformie administracyjnej, zniesieniu powiatów i powstaniu nowych woj., także woj. włocławskiego — pracował (do 1985 r.) jako inspektor w Wojskowej Komendzie Uzupelnień we Włocławku (przez trzy l. dojeżdżał do pracy z Lipna). W 1978 r. przeprowadził się do Włocławka, który na ponad trzydzieści lat stał się jego najważniejszym „miejscem na ziemi”. W l. 1985–1998 pracował w Urzędzie Wojewódzkim we Włocławku jako inspektor ds. komunikacji; w 1998 r. — po kolejnej reformie administracyjnej, likwidacji woj. włocławskiego, przywróceniu powiatów — został naczelnikiem Wydziału Komunikacji w Starostwie Powiatowym we Włocławku; pracę tę wykonywał do przejścia na emeryturę w 2008 r.

Dopiero na emeryturze, jak mawiał, w pełni zrealizował swoje marzenia dotyczące bliższego obcowania ze sztuką — jeszcze w 2008 r. został zatrudniony w Muzeum Diecezjalnym we Włocławku. Tworzył dokumentację znajdujących się tam zabytków sakralnych, fotografował, opisywał, opowiadał o nich bezpośrednio zwiedzającym ekspozycję, a także biorąc udział w realizacji filmów zamieszczonych na stronie internetowej muzeum. Swój talent krasomówczy wykorzystywał przede wszystkim jako przewodnik, ale czasami też prowadząc organizowane w muzealnej auli koncerty i rozmaite wydarzenia kulturalne. Zajęcia te bardzo mu odpowiadały, podkreślał, że obcowanie ze sztuką daje wiele prawdziwej radości, dodaje sił, zachęca do działania. Mógł tu też poszerzać swoją wiedzę dotyczącą sztuki sakralnej, którą interesował się najbardziej, a także historii Kościoła, zwłaszcza włocławskiego. Pracę w muzeum musiał jednak na po-

czątku 2016 r. przerwać z powodu pogarszającego się stanu zdrowia.

Od wczesnej młodości interesowały go podróże, chciał zwiedzać — najpierw Polskę, bo jak mawiał, cytując maksymę z *Encyklopedii staropolskiej* Z. Glogera, „Obce rzeczy wiedzieć dobrze jest, swoje — obowiązek”. Zresztą przez wiele lat o dalekich podróżach mógł tylko pomarzyć, gdyż w warunkach PRL praca w urzędzie związanym z wojskiem uniemożliwiała mu wyjazd gdziekolwiek poza kraje tzw. demokracji ludowej. Czas na dłuższe i dalsze wyjazdy zagraniczne przyszedł dopiero niedługo przed pójściem na emeryturę i na emeryturze. W nowej rzeczywistości w Polsce i w ustabilizowanej sytuacji osobistej wraz z żoną Krystyną odwiedził większość państw Europy: Niemcy, Holandię, Belgię, Luksemburg, Francję, Wielką Brytanię, Hiszpanię, Portugalię, Włochy, Watykan, Szwajcarię, Austrię, Czechy, Słowację, Węgry, Chorwację, Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Serbię, Macedonię, Albanie, Rumunię, Mołdawię, Ukrainę, Litwę, Łotwę, Danię, Estonię, Rosję. Wycieczki zagraniczne były, można powiedzieć, dopełnieniem jego licznych podróży po Polsce. Poznał chyba wszystkie zakątki ojczystego kraju, wszędzie starał się znaleźć ciekawe obiekty, przede wszystkim zabytki, które utrzymywał na zdjęciach. Fotografowanie stało się jego pasją, na każdej wycieczce wykonywał dziesiątki, a kiedy kupił aparat cyfrowy, nawet setki zdjęć. Dość wcześnie odkrył w sobie nie tylko potrzebę zwiedzania, ale także pokazywania i przekazywania tego, co interesujące, innym poprzez słowo żywe i zapisane. Gruntowna znajomość tematu, łatwość wyrażania myśli, swoboda wypowiedzi i jednocześnie poprawna, ładna polszczyzna, umiejętność mówienia do słuchaczy, niemały talent krasomówczy, a także, co nie bez znaczenia, prezencja, elegancja — sprawiły, że był doskonałym przewodnikiem turystycznym (to opinia raczej powszechna). Wiedza, dociekliwość i to, co metaforycznie można nazwać umiejętnością posługiwania się piórem (późn. raczej klawiaturą komputera) zadecydowały o sukcesach w tworzeniu licznych publikacji.

Uprawnienia przewodnika turystycznego PTTK zdobył w 1978 r. (od 2000 r. miał także uprawnienia państwowe). Zdobył też uprawnienia instruktora krajoznawstwa regionu (1988), a następnie (2002) instruktora krajoznawstwa Polski. Włocławek i region pokazał wielu grupom turystycznym. W l. 90. XX w.

przygotowywał program organizowanych pod patronatem Oddziału Kujawskiego PTTK we Włocławku wielu wycieczek krajoznawczych w różne regiony Polski (m.in. w okolice Sandomierza, „Szlakiem Cysterskim po Dolnym Śląsku”, „Szlakiem Tatarskim”, „Szwajcarią Kaszubska”, „Doliną Nysy Kłodzkiej”, „Doliną Bugu na Podlasiu”), na wycieczkach tych odgrywał rolę przewodnika i na każdą wycieczkę przygotowywał specjalny folder (z miejscem na pamiątkowe pieczątki). Wyprawy te cieszyły się dużą popularnością nie tylko ze względu na ich walory krajoznawcze, odkrywcość (poznawano także mniej znane miejsca) — miały też charakter rekreacyjny i integrujący, pozostały w pamięci wielu osób, stały się przedmiotem wspomnień, można nawet powiedzieć, że obrosły w legendę.

Od 1978 r. należał do PTTK, aktywnie uczestniczył w działalności Oddziału Kujawskiego we Włocławku, nie tylko jako przewodnik na wspomnianych wyżej wycieczkach — był pomysłodawcą wielu tras turystycznych, m.in. „Szlaku baroku po ziemi dobrzyńskiej”, należał do osób zaangażowanych w organizację odbywających się we Włocławku Wojewódzkich Złotów Aktywnych Krajoznawców (WZAKów). Wygłaszał prelekcje na spotkaniach koła przewodników i w czasie petetekowskich uroczystości (z okazji 100- i 110-lecia Oddziału Kujawskiego PTK-PTTK). Jako juror oceniał prezentacje młodzieży w konkursie krasomówczym i prace w konkursie „Poznajemy Ojcowiznę”. Pełnił też w PTTK ważne funkcje jako: członek Prezydium Zarządu Wojewódzkiego we Włocławku (1983–1985), wiceprezes Zarządu Wojewódzkiego we Włocławku (1985–1986) i przez dwie kadencje (1997–2005) członek Zarządu Oddziału Kujawskiego we Włocławku.

Szczególne miejsce w dorobku Andrzeja Szczepańskiego zajmuje „Biul. Przewod.”, którego był pomysłodawcą, twórcą i redaktorem (współpracowali przy wydawaniu tego czasopisma znani włocławscy działacze turystyczni — Henryk Wawrzyniak, robiący też korektę wielu zamieszczonych tekstów, Magdalena Pinter, Grażyna Bartel i inni). Periodyk ten, ukazujący się przez ponad cztery dekady, reprezentował wysoki poziom merytoryczny, znany był w wielu oddziałach PTTK, trafiał też do niektórych znaczących bibliotek. Teksty zamieszczali głównie włocławscy przewodnicy i krajoznawcy, ale pisały też inne osoby, z tytułami naukowymi, reprezentujący różne

dziedziny — historycy, etnografowie, duchowni, przyrodnicy, lek. Od 1978 r. do 2020 r. ukazało się 120 numerów „Biuletynu”; dłuższa przerwa w wydawaniu pisma, spowodowana wyczerpaniem się środków przeznaczonych na ten cel, nastąpiła w l. 1991–1997. Ciągłość wydawania udało się przywrócić dzięki zaangażowaniu i hojności sponsorów — szczególnie Henryka Wawrzyniaka i Janusza Derlaka.

Liczne teksty zamieszczone w „Biuletynie Przewodnickim” są potwierdzeniem talentu Andrzeja Szczepańskiego jako publicysty, jego kompetencji, znajomości zagadnień dotyczących historii regionu, zabytków, heraldyki, turystycznych atrakcji Włocławka i okolicy, szlaków turystycznych, krajoznawstwa. Stanowią one jednak tylko część bogatego dorobku. Pod jego redakcją ukazał się w 1989 r., z okazji 650-lecia drugiej lokacji miasta, przewodnik turystyczny *Włocławek* (w publikacji tej znalazły się cztery rozdziały autorstwa Andrzeja Szczepańskiego i jeden napisany przez jego żonę Krystynę Kuczyńską). Był zastępcą przewodniczącego zespołu przygotowującego pod red. S. Kunikowskiego przewodnik *Włocławek i okolice* (Lega, Włocławek 2000) i autorem trzech rozdziałów w tej książce, współautorem przewodnika *Ciechocinek i okolice* (Włocławek 2002), a także współautorem — z Januszem Nowierskim — albumu *Impresje z dawnego Włocławka* (Włocławek 2013). Ponadto — należał do komitetu redakcyjnego przygotowującego wydanie dwóch książek z okazji jubileuszu Oddziału Kujawskiego PTK-PTTK we Włocławku: *100 lat Oddziału Kujawskiego PTK/PTTK we Włocławku 1908–2008* (Włocławek 2008) oraz *110 lat Oddziału Kujawskiego PTK-PTTK we Włocławku 1908–2018* (Włocławek 2018). Oprac. wiele haseł do wydawanego przez WTN *Włocławskiego Słownika Biograficznego* (sylwetki włocławskich biskupów we wszystkich wydanych do 2019 r. tomach tego słownika). Do WTN należał od 1989 r., działał w Sekcji Historii Kultury Materialnej i Zbiorów Historycznych oraz w Sekcji Nauk Historycznych.

Działał nie tylko we wspomnianych wyżej towarzystwach (PTTK, WTN), ale też w Polskim Towarzystwie Schronisk Młodzieżowych (członek Zarządu Oddziału Włocławskiego PTSM w l. 2001–2006); należał do PTH (Oddział w Toruniu), Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej (1965–1975, w l. 1971–1974 — sekretarz Towarzystwa); był członkiem nadzwyczajnym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników

Mechaników Polskich (od 2004 r.), społecznym opiekunem zabytków (od 1970 r.) oraz członkiem-korespondentem Wielkopolskiego Klubu Publicystów Krajoznawczych (od 2016 r.).

Odnaczony Brązowym (1997) i Srebrnym (2014) Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia PRL (1984); odznaczeniami resortowymi: medalem „Za zasługi dla obronności Kraju” (brązowym — 1976 i srebrnym — 2006), medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (dwukrotnie brązowym — 1984 i 1985), medalem „Za Zasługi dla Turystyki” (2008), odznaką „Racjonalizator Wojskowy” (1980), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1990), odznaką „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej” (brązową — 1996); medalem „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (dwukrotnie brązowym — 1980 i 1984). Wyróżniony przez PTTK: Honorową Odznaką PTTK (srebrną — 1985 i złotą — 1999), odznaką „25 lat w PTTK” (2004), tytułem „Zasłużony Instruktor Krajoznawstwa” (2016), wieloma dypl., podziękowaniami.

Andrzej Szczepański zm. 28 I 2021 r. w szpitalu we Włocławku. Jak napisano w nekrologu, „żył zbyt krótko”. Pozostał w pamięci wielu osób i w swoich dokonaniach — w publikacjach, w nagraniach (zwiedzający Włocławek mogą usłyszeć jego głos w przewodniku multimedialnym). Spoczął na włocławskim cmentarzu komunalnym przy al. Chopina (sektor 55, rząd 10, nr grobu 178). W uroczystościach pogrzebowych 1 II 2021 r. w kościele pw. Najśw. Zbawiciela i na cmentarzu oprócz najbliższych, rodziny, przyjaciół, uczestniczyli też przedstawiciele instytucji i organizacji, z którymi był związany, przede wszystkim OK PTTK.

25 X 1969 r. zawarł związek małżeński z Barbarą Sadowską (rozwód w 1988 r.), z którą miał dwie córki — Agatę (ur. w 1970 r.) i Aleksandrę (ur. w 1976 r.); 11 II 1989 r. wziął ślub z Krystyną Kuczyńską (ur. w 1956 r.), z którą wspólnie wychowywali jej córkę Angelikę (ur. w 1980 r.). Był dziadkiem pięciorga wnucząt: Pauliny, Ady, Igi, Piotra i Andrzeja (ur. w 2021 r.).

Archiwum rodzinne. Mat., dokumenty, fot. znajdujące się w zbiorach Krystyny Kuczyńskiej-Szczepańskiej (żony); Archiwum Oddziału Kujawskiego PTTK we Włocławku: Kartoteka przewodnika turystycznego PTTK — Andrzej Szczepański, kronika oddziału, protokoły zebrań Zarządu Oddziału, fot. „Biul. Przewod.” (numery 1–120, wersja elek-

troniczna) — na stronie internetowej OK PTTK; Arch. WTN: Deklaracja członkowska (uaktualniająca, 2016 r.) — Szczepański A.; zapiski, wycinki z prasy, fot., folderki z wycieczek — ze zbiorów Henryka Wasilewskiego; Wawrzyniak H., *Wzmianka o działalności Andrzeja Szczepańskiego* (rkp., 2021); Szczepański A., *Trzydzieści lat „Biuletynu Przewodnickiego” — refleksje redaktora, w: 100 lat Oddziału Kujawskiego PTK/PTTK we Włocławku 1908–2008*, s. 108; Wasilewski H., *Zmarł Andrzej Szczepański...* — informacja na stronie internetowej WTN: www.wtn.pl/aktualności/647, [dostęp: 8 II 2021 r.]; Muzeum Diecezjalne we Włocławku, *Wczoraj odbył się pogrzeb pana Andrzeja Szczepańskiego...*, informacja — KulturaX-Posty. Facebook [dostęp: 2 II 2021 r.]; rel. Krystyna Kuczyńska-Szczepańska (żona). Fot. Andrzeja Szczepańskiego — ze zbiorów rodziny.

Henryk Wasilewski, Henryk Wawrzyniak

SZELIGA FRANCISZEK SZYMON

(1887–1952), dr nauk prawnych, bankowiec, działacz społeczny

Urodził się 11 IX 1887 r. w Kołaczycach w powiecie jasielskim, na terenie ówczesnej monarchii austro-węgierskiej. Pochodził z rodziny chłopskiej, będąc synem Szymona i Zofii z d. Wiejowskiej. Wczesną młodość spędził w Rzeszowie, gdzie 2 VI 1908 r. ukończył I Gimnazjum Państwowe (wśród kolegów maturzystów rocznika 1908 wyróżniał się

w dorosłym życiu także Stanisław Franciszek Zajączkowski, prof. Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie). W l. 1908–1912 studiował prawo na UJ. Na tej samej uczelni, 28 III 1914 r. uzyskał stopień dra nauk prawnych. W okresie krakowskim ukończył również Akademię Handlową w Wiedniu, będąc jednocześnie słuchaczem wykładów z ekonomii prof. Lujo Brentana na Uniwersytecie Monachijskim, filozofii prof. Wilhelma Wundta w Lipsku oraz literatury niemieckiej prof. Ericha Schmidta w Berlinie. Szczególną estymą darzył zwłaszcza filozofię. Kierunek ten zgłębiał, bę-

dadąc już czynnym zawodowo, na miejscowych uniwersytetach w Wiedniu (cztery semestry) i we Lwowie (dwa semestry). Na UW studiował przez dwa l. logikę, psychologię, socjologię i historię sztuki, uzyskując absolutorium w 1937 r., niemniej przeniesienie służbowe uniemożliwiło mu kontynuowanie rozpoczętej pracy doktorskiej pt. *Filozofia sztuki*.

Karierę zawodową związał z sektorem finansowym, przyjmując 13 V 1914 r. posadę w Banku Krajowym we Lwowie (1914–1918). W Polsce Odrodzonej zaangażowany został do Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej w Warszawie, skąd trzy l. późn. przeniósł się do Włocławka, obejmując kierownictwo jej włocławskiego oddziału (mieszkał przy ul. Kościuszki 15). Po przekształceniu Kasy w Bank Polski, Szeliga pełnił nieprzerwanie przez blisko 12 kolejnych lat funkcję dyr. Oddziału Kujawskiego Banku Polskiego (1924–1935). Nie szczędząc poparcia licznym inicjatywom gospodarczym (m.in. od 1921 r. udziałowiec spółki Dom Handlowy na Kujawach „Lech”), aktywnie uczestniczył w życiu społeczno-kulturalnym miasta. Od samego przyjazdu udzielał się we Włocławskim Oddziale Czerwonego Krzyża, założonym w 1918 r. jako Pogotowie Wojenne Ziemi Kujawskiej, skupionym w okresie pokoju na pracy oświatowej, kursach dla analfabetów, zakupie wozów sanitarnych czy szkoleniach z zakresu obrony cywilnej (w l. 20. XX w. wiceprezes i skarbnik lokalnych struktur). Kwestie oświatowo-wychowawcze propagował jako członek zarządu włocławskiego okręgu ZHP (od 1929 r.) oraz Koła Przyjaciół Młodzieży przy Gimnazjum Żeńskim Władysławy Aspisa (1930–1931), zasiadając także w licznych komitetach wykonawczych m.in. obchodów 50-lecia ochotniczej straży ogniowej (1924 r.), upamiętnienia i budowy pomnika płka Bechiego w Parku Sienkiewicza (1924 r.) oraz ufundowania pamiątkowej tablicy marszałka Piłsudskiego na Bulwarach (1930 r.). Jego zainteresowaniem cieszyła się również Liga Obrony Powietrznej Państwa. Jako wieloletni prezes włocławskiego komitetu (1928–1935) współorganizował „Tygodnie Lotniczo-Gazowe”, w trakcie których wykonywano propagandowe przeloty nad poszczególnymi miejscowościami w powiecie, a szczególną uwagę mieszkańców przyciągały zwłaszcza organizowane loty pasażerskie.

Materialnym świadectwem działalności Franciszka Szeligi we Włocławku pozostaje do dnia dzisiejszego gmach MZKiD przy ul. Słowackiego, uroczyscie

otwarty 7 XII 1930 r. Od końca 1926 r., tj. momentu zawiązania, wchodził w skład komitetu budowy, a jego osobiste wstawiennictwo w Banku Polskim spowodowało podniesienie kredytu firmie „Popławski i Fürstenwald”, która sfinansowała w ten sposób koszty wymurowania obiektu. Na rzecz wzniesienia gmachu Szeliga zorganizował ponadto zbiórkę dobroczynną, uzyskując od ofiarodawców-klientów banku kwotę 2 tys. złotych.

W okresie wrocławskim publikował na łamach czasopisma „Życ. Włocł. Okol.”, będąc przede wszystkim autorem czterech opracowań o charakterze monograficznym: *Historia instytucji kredytowych w okręgu oddziału Banku Polskiego we Włocławku* (fragmenty opublikowano w „Wiadomościach Banku Polskiego” w l. 1926–1928), *Przemysł wrocławski* (1928), *Historia handlu kujawskiego* (nieopublikowana), *Pochód Niemców wzdłuż brzegów Wisły* (rkp. utracony w czasie okupacji niemieckiej).

Udany pobyt na Kujawach zakończył w 1935 r. awansem do Zarządu Głównego w Warszawie, skąd w 1937 r. został oddelegowany na stanowisko dyr. Oddziału Banku Polskiego w Toruniu, gdzie również nie uchylał się od pracy społecznej, wchodząc w skład rady nadzorczej Spółdzielni Spożywców „Jedność”, zarządu Komitetu Okręgowego Towarzystwa Popierania Budowy Szkół Powszechnych, od 1938 r. przewodniczył wojewódzkiemu wydziałowi wykonawczemu Zimowej Pomocy Bezrobotnym. Obowiązki służbowe dzielił wówczas z administrowaniem majątku ziemskiego żony (Konary k. Osiecin), prowadząc tam przykładową hodowlę zarodową bydła.

Po wybuchu II wojny światowej, zagrożony aresztowaniem przez Gestapo, wyjechał w rodzinne strony i ukrywał się w pow. jasielskim. W l. 1940–1945 pracował jako robotnik, utrzymując rodzinę również z pracy na półtorahektarowej działce górzystej ziemi. Wraz z zakończeniem działań wojennych powrócił do Torunia na stanowisko dyr. Oddziału Narodowego Banku Polskiego. W grodzie Kopernika zawiązał ścisłe więzi ze środowiskiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, do którego wstąpił w 1939 r., piastując od 5 XI 1946 r. funkcję skarbnika i członka zarządu (w trudnych powojennych czasach funkcjonowania przeznaczał comiesięczną zapomogę na wydatki kancelaryjne TNT). W pamięci astronoma prof. Władysława Dziewulskiego „wielką sumiennością w pracy zdobył uznanie i szacunek powszechny [...] szlachet-

ny charakter wywołał serdeczne przywiązanie do Jego Osoby”.

W 1950 r. został przeniesiony do Gniezna, gdzie 16 VIII objął kierownictwo Oddziału NBP. Do śmierci działał w licznych ogólnopolskich organizacjach, jak: Zrzeszenie Prawników Demokratów, Towarzystwo Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych, Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza, Komitet Odbudowy Warszawy.

Franciszek Szeliga zm. 4 XI 1952 r. w Gnieźnie.

Związek małżeński zawarł z Wandą Janiną Brochocką (1893–1983), córką ziemianina Feliksa Brochockiego, z którą miał jedno dziecko.

Arch. Państwowe w Rzeszowie Oddział w Sanoku, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Kołaczycach, sygn. 2, nr 9/1886; Arch. Parafii św. Anny w Kołaczycach, Księga urodzeń z 1887 r.; Arch. Państwowe w Toruniu, Towarzystwo Naukowe w Toruniu z lat 1876–1959, sygn. 71; Arch. Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku (APTOW), Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Kościelna Wieś, sygn. 59, nr 76/1893; APTOW, Starostwo Powiatowe Włocławskie we Włocławku z lat 1918–1939, sygn. 544; APTOW, Sąd Okręgowy we Włocławku i Sąd Okręgowy w Toruniu Wydział Zamiejscowy we Włocławku z lat 1917–1939 [1955], sygn. 2338; NAC, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny z lat 1910–1939, sygn. 449 (fot.); Arch. UJ, Akta Wydziału Prawa z lat 1849–1939, sygn. WP II 526–527; „Dz. Urz. Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego”, 1938, nr 2, s. 33; „Głos Rzeszowski” 1914, nr 8, s. 5; „Nowa Reforma” 1914, nr 106, s. 2; „Czas” 1914, nr 106, s. 3 oraz 1916, nr 456, s. 1; „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1921, nr 37, s. 28; „Kurier Warszawski” 1924, nr 247, s. 3; „Słowo Kujawskie” 1924, nr 51, s. 3, nr 187, s. 2; „PCK” 1927, nr 5, s. 16; „Życ. Włocł. Okol.” 1927, nr 5, s. 17, 1928, nr 8–10, s. 36 oraz nr 11–12, s. 17, 20; „Dzien. Kuj.” 1935, nr 230, s. 4; „Biuletyn Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego” 1938, nr 8, s. 12; „Dziennik Bydgoski” 1937, nr 70, s. 9 oraz 1938, nr 34, s. 9; *Sprawozdanie C.K. Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego oraz Towarzystw Pokrewnych za r. 1911*, Kraków 1912, s. 72, 185; *Przewodnik ilustrowany po Włocławku*, pod red. S. Jankowskiego, Włocławek 1922, s. 107; *Bank Polski. Podręcznik dla władz i urzędników Banku*, Warszawa 1924, s. 45; Winogrodzki L., *Opieka społeczna*, w: *Rozwój samorządu miasta Włocławka w Polsce Odrodzonej*, pod red. S. Krzewskiego, Włocławek 1926, s. 71; *Dziesięciolecie Włocławskiego Oddziału PCK 1918–1928*,

Włocławek 1928, s. 12, 22; Sikorski M., *Muzeum Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, „Życ. Włoc. Okol.” 1930, r. 5, s. 1–3; *Spis maturzystów Państwowego Gimnazjum im. Ks. Stanisława Konarskiego w Rzeszowie w l. 1860–1938*, Rzeszów 1938, s. 49; *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1951, s. 16, 20; *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952, s. 12, 18, 22, 27; *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1953, s. 22, 35, 37, 45–46; *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1956, s. 9; Serczyk J., *W PRL 1945–1975*, w: *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1978, s. 29, 31–32, 45, 52; Banach A.K., *Młodzież chłopska na UJ w l. 1860/61–1917/18*, Kraków 1997, s. 310; Raczkowski M., *Brochocki Feliks (1845–1929)*, h. Ossoria, ziemianin, powstaniec styczniowy, prezes Kujawskiego Okręgowego Towarzystwa Rolniczego we Włocławku, w: *WSB*, t. 8, s. 28–29. Źródła fot.: NAC, „Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny z lat 1910–1939”, sygn. 449.

Tomasz Michalski

SZUBELKO BOLESŁAW

(1923–2019), kombatant, inż. budownictwa lądowego

Urodził się 12 VII 1923 r. w m. Kurty, woj. wileńskie. Jego rodzicami byli Adam i Zofia. Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Jego rodzice posiadali majątek ziemski o powierzchni ok. 360 ha z dworem, z którego utrzymywała się cała liczna rodzina. Bolesław miał 5 rodzeństwa, w tym dwie siostry i 3 braci. Szkołę powszechną ukończył w m. Postawy, które było miastem powiatowym. Po wybuchu II wojny światowej przebywał cały czas na Wileńszczyźnie. Po wkroczeniu wojsk radzieckich rodzice zostali wywiezieni w ramach deportacji na Syberię, ale po kilku miesiącach zdołali powrócić na Wileńszczyznę. Bolesław z bratem nie zostali wywiezieni, gdyż przebywali akurat poza domem. Po tym zdarzeniu przedostali się do rodziny w Wilnie i tam mieszkali.

Jako uczeń szkoły średniej w Wilnie po okupacji przez Niemców wstąpił do konspiracji i od IX 1942 r. był żołnierzem AK w Wilnie. Jego dowódcą był (...) Jasiewicz ps. „Szary”. Pełnił głównie funkcje łącznikowe. Brał też udział w akcjach kolportażu i małej dywersji na terenie Wileńszczyzny. Po pewnym czasie został przydzielony do polskiego oddziału partyzanckiego, działającego w okręgu Nowogródzkim, w którym używał ps. „Włos”. W III 1943 r. został zatrzymany przez partyzantów radzieckich i w grupie ok. 20 innych Polaków przerzucony transportem samochodowym w okolice m. Jarcewo na północny wschód od Smoleńska. Tam został wcielony do Armii Czerwonej i po krótkim przeszkoleniu przydzielony do 444 Pułku Piechoty w 12 Gwardyjskiej DP jako strzelec w składzie 1 Frontu Białoruskiego. W szeregach tej dywizji przeszedł szlak bojowy przez Toruń i Bydgoszcz. Jako strzelec i obsługa karabinu maszynowego uczestniczył w walkach o przełamanie Wału Pomorskiego, w zdobyciu Piły, forsowaniu Odry pod Kostrzynie, a następnie w szturmie i zdobyciu Berlina. W trakcie tych walk frontowych był dwukrotnie ranny, ale po wyleczeniu w szpitalach powracał do swojej jednostki. Na szlaku wojennym uczestniczył w walkach na pierwszej linii wyróżniając się odwagą i męstwem, za co odznaczony został radzieckimi odznaczeniami bojowymi i awansowany do stopnia młodszego sierżanta. Po kapitulacji Niemiec brał udział w Defiladzie Zwycięstwa zorganizowanej przez radzieckie dowództwo w Berlinie, a następnie ze swoją jednostką w osłonie zdobytych terenów n. rzeką Łabą. Skierowany następnie został na front japoński, ale przybył ze swoją jednostką na teren Mandżurii już po zakończeniu walk i kapitulacji Japonii. Po powrocie do ZSRR cała dywizja została dyslokowana do obozu w Sielcach n. Oką w ramach Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, gdzie przebywał do 1947 r. W tym właśnie r. napisał do MON ZSRR z pominięciem drogi służbowej o umożliwienie wyjazdu do Polski lub przeniesienie do WP, gdyż urodził się jako Polak i zawsze czuł się Polakiem. W związku z tym pismem wszczęto przeciwko niemu śledztwo przez organa NKWD i został aresztowany w VI 1948 r. Od tego czasu był szykanowany za sam fakt manifestowania swej polskości i braku woli pozostania w ZSRR. 18 IX 1948 r. na podstawie art. 193-7 litera „g” został skazany na karę śmierci, którą następnie zamieniono mu na karę 25 lat więzienia za dezercję

z szeregów Armii Czerwonej. Na skutek odwołania karę zmieniono na 10 lat pozbawienia wolności. Początek odbywania kary to 24 VI 1948 r. W jej ramach przebywał na zesłaniu w obozie pracy w obwodzie kirowskim, który graniczył od wschodu z Krajem Permskim i Republiką Udmurcką, od północy z Republiką Komi i obwodem archangielskim, od zachodu z obwodami: wołogodzkiem, kostromskim i niżnonowogrodzkim, a od południa z republikami: Mari El i Tatarstanu. Z więzienia został zwolniony 8 V 1953 r., już po śmierci J. Stalina, na podstawie art. 2 Prezydium Rady Najwyższej z 27 III 1953 r. o niewinnieniu.

W następnych l. pracował na kilku budowach inżynierskich na Uralu w ZSRR. W XI 1957 r. ukończył studia politechniczne w Instytucie Budownictwa Lądowego w Mińsku, uzyskując tytuł inż. budownictwa lądowego. W l. 1954–1957 pracował w jednostkach radzieckich wojsk inżynierskich jako naczelnik placówki w stopniu starszy lejtnant przy budowie lotniska wojskowego w Postawach. Od III 1957 r. była realizowana kolejna akcja powrotu Polaków do Polski w ramach zawartego kolejnego „porozumienia repatriacyjnego, które przewidywało przesiedlenie wszystkich osób, które przed 17 IX 1939 r. posiadały obywatelstwo polskie oraz ich współmałżonków i dzieci. Posiadanie takiego obywatelstwa należało jednak udowodnić, co spadało na stronę polską. W ramach tych działań B. Szubelko wraz z żoną i córką Aliną, mimo prób uniemożliwienia jego wyjazdu, zdecydowanie domagał się zgody na wyjazd. Władze radzieckie próbowały go zniechęcić i posuwały się nawet do kolejnych szykan, ale jego postawa była jednoznaczna. W XI 1957 r. przyjechał z rodziną do Włocławka na zaproszenie ciotki Heleny — ciotki małżonki Stanisławy, która przyjechała do stolicy Kujaw w ramach I tury repatriacji w 1946 r.

Osiedlił się we Włocławku i od początku 1958 r. pracował w miejscowych przedsiębiorstwach budowlano-montażowych, m.in. w Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego, Hydrobudowa II i PBP Kujawy. Od 1973 r. został zatrudniony w Biurze Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej „Prosynchem” jako projektant i inspektor nadzoru przy budowie Zakładów Azotowych we Włocławku.

Był członkiem PZPR, pełnił w niej funkcję członka egzekutywy i sekretarza organizacji partyjnej w Zakładach Azotowych. Należał do TPPR. Bardzo aktywny członek NOT we Włocławku. Przez wiele

lat należał do Związku Inwalidów Wojennych RP i do Związku Sybiraków, którego celem jest upamiętnienie martyrologii Polaków zsyłanych, więzionych i mordowanych na Syberii na przestrzeni kilkuset lat.

W 1973 r. wstąpił do organizacji kombatanckiej ZBoWiD we Włocławku i został pozytywnie zweryfikowany, otrzymując uprawnienia kombatanckie. Z inicjatywy tej organizacji w uznaniu za swoje męstwo na szlaku wojennym otrzymał Medal za udział w walkach o Berlin (1973), Krzyż Partyzancki (1976), Medal Zwycięstwa i Wolności (1976) oraz KKOOP (1979). Był także odznaczony radzieckimi medalami wojennymi: „Za Odwagę” (IV 1945), „Za bojowe zasługi” (VI 1945), „Za Berlin” (VI 1945) i „Za Zwycięstwo” (VI 1945). W 1995 r. od kierownika Urzędu ds. Kombatanatów i Osób Represjonowanych otrzymał Odznakę Weterana Walk o Niepodległość. W 2016 r. otrzymał na podstawie decyzji Prezydium Zarządu Głównego ZIW RP Złotą Odznakę Honorową Związku Inwalidów Wojennych RP za wybitne zasługi dla dobra inwalidów wojennych. Posiadał także dypl. za wyniki w pracy zawodowej.

W II 1999 r. wystąpił do Sądu Okręgowego we Włocławku o odszkodowanie i zadośćuczynienie na podstawie art. 8 ust. 2a ustawy z 2 II 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Wniosek ten jednak został oddalony i mimo złożonej apelacji do Sądu Apelacyjnego w Gdańsku wyrok Sądu Okręgowego we Włocławku został utrzymany w mocy, gdyż sąd uznał, że jego skazanie w 1948 r. nie miało żadnego związku z działalnością konspiracyjną w szeregach AK w 1942 r. oraz że jego aresztowanie i skazanie odbyło się na terytorium objętym jurysdykcją ZSRR. Z tych powodów niemożliwe było uznanie jego roszczeń.

Związek małżeński zawarł w V 1954 r. w Postawach k. Wilna ze Stanisławą Puzan (ur. 16 XI 1927 r. w Norowiczach k. Postawy). Małżonkowie mają córkę Alinę (ur. w 1955 r. w Postawach).

Zm. 21 IV 2019 r. we Włocławku i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym przy al. Chopina.

Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe B. Szubelko; inf. i mat. oraz zdjęcie otrzymane od żony Stanisławy Szubelko i córki Aliny Raciborskiej z Włocławka; IPN Bydgoszcz, Akta Sądu Okręgowego we Włocławku w sprawie odszkodowania dot. Bolesław Szubelko/Szubiel-

ko, imię ojca: Adam, ur. 12–07–1923 r., skazany w 1948 r. przez Trybunał Wojenny Garnizonu w Mińsku na karę śmierci, za odmowę służby w Armii Radzieckiej, sygn. By IPN By 916/38.

Władysław Kubiak

TAJFEL HENRI (HERSZ MORDKE, HENIEK)

(1919–1982), psycholog, specjalista psychologii społecznej, autor teorii tożsamości społecznej oraz wielu fundamentalnych odkryć dotyczących uprzedzeń, stereotypów i procesów międzygrupowych, wykładowca psychologii społecznej na Uniwersytecie w Oksfordzie, prof. na Uniwersytecie w Bristolu

Urodził się 22 VI 1919 r. we Włocławku jako Hersz Mordke Tajfel — pierwsze dziecko Icka Chenyne (ur. 1891 r. we Włocławku) i Ruchli Perli. Tajfelowie, przodkowie Icka Chenyne, przybyli do Włocławka z Grabowa, położonego na ziemi łęczyckiej. Icek Chenyne był synem Wolfa (ur. 14 VIII

1864 r. w Grabowie) oraz Marjem z Dyszłów (ur. 1867 r. w Lipnie), córki Hersza i Estery z Fiszerów. Wolf, z zawodu rzeźnik, po przyjeździe do Włocławka zajął się handlem skórami, a ok. 1909 r. zakupił folwark Narty niedaleko Lubienia Kujawskiego, który prowadził przez prawie dwadzieścia lat i gdzie przez znaczną część r. zamieszkiwał z żoną i siedmiorgiem dzieci (Icek Chenyne pozostawał w rodziny we Włocławku). Nabyta przez W. Tajfela posiadłość ziemską liczyła ok. 50 ha. W Nartach urządził krochmalnię, która 3 VII 1924 r. została wpisana do rejestru handlowego Sądu Okręgowego we Włocławku. Ok. 1925 r. krochmalnia „Wolf Tajfel” groziła upadłością, stąd sędziowie ustanowiono nadzorcę — był nim Melchior Ciundziejewicki, zamieszkujący majątek Lubień. Na początku 1926 r. W. Tajfel odsprzedał majątek w Nartach 13 włościanom z pow. łęczyckiego, w wyniku czego straciło pracę 15 robotników. Po sprzedaży majątku po-

został jeszcze przez parę lat powiązany handlem z Lubieniem i jego okolicami. W 1923 r. składka roczna, którą Wolf (Wolek) uiszczal na rzecz gminy wyznaniowej w Lubieniu Kujawskim, wynosiła 6 mln mkp (choć początkowo była ustalona na kwotę 15 mln mkp), a po zastąpieniu marki polskim złotym w 1924 r. — 175 zł. W 1926 r. — 200 zł. Późn. (w 1927 r. i 1928 r.) opłacał na rzecz gminy żydowskiej w Lubieniu kwotę w wysokości 250 zł. Kwota ta należała do największych, a w rozkładach składek W. Tajfel figurował jako „obywatel ziemski”. Dziadek Hersza Mordke posiadał też zobowiązania podatkowe wobec gminy włocławskiej. W 1919 r. opłacał roczną składkę w wysokości 2625 mkp. W 1923 r., będąc współwłaścicielem posesji przy ul. Kościuszki 9 (w której późn. mieściło się gimnazjum żydowskie), opłacał na rzecz wspólnoty religijnej 720 lub 864 tys. mkp. W spisie podatników za 1923 r. figurował jako właściciel folwarku. W 1924 r., jako fabrykant, miał zobowiązanie pieniężne wobec gminy w wysokości 220 zł. W 1928 r. opłacił 750 lub 950 zł podatku, r. późn. — 800 lub 1 tys. zł. W 1930 r. — 800 zł, a w 1931 r. — 750 lub 800 zł. W okresie od ok. 1923 r. do ok. 1927 r. współwłaścicielem domu przy ul. Kościuszki 9 był Jakub (Jankiew), młodszy brat Icka Chenyne. Był z zawodu kupcem. W 1928 r. mieszkał już przy ul. Przedmiejskiej 17.

Icek Chenyne posiadał liczne rodzeństwo: siostry Małkę Ruchlę (ur. 20 XI 1894 r.), Haję (ur. 7 XI 1902 r.), Jettę (Ettę) (ur. 18 III 1904 r.) oraz braci Jankiewa (ur. 21 IV 1897 r.), Nusena (ur. 4 VII 1899 r.), Rafue (ur. 1900 r., zm. 1902 r.), Mordke (ur. 1901 r., zm. 1904 r.), Abrama (Awraama) (26 VI 1906 r.), Moszka Lajba (ur. 17 IV 1908 r.). Wszyscy oni urodzili się we Włocławku. Rodzina Icka Chenyne zamieszkiwała we Włocławku przy ul. 3 Maja 28, a późn. przy ul. 3 Maja 26. W 1924 r. urodził się młodszy brat Hersza (Heńka) — Mordke (Mietek vel Miłek). Icek Chenyne prowadził przedsiębiorstwo zajmujące się sprzedażą detaliczną i hurtową skór surowych i wełny, które funkcjonowało od 22 IV 1922 r. i należało w mieście do II kategorii handlowej. I.Ch. Tajfel dość długo zwlekał z opłatą sądową za zarejestrowanie firmy, dlatego w VI 1923 r. Sąd Okręgowy we Włocławku nałożył na niego karę w wysokości 30 tys. mkp. Siedziba przedsiębiorstwa znajdowała się przy ul. Szpichlernej 1. Icek Chenyne prowadził firmę do 1929 r. W tym samym r. przekazał ją swojemu ojcu,

T

Wolfowi (Wołkowi), który po zakończeniu interesów handlowych pod Lubieniem Kujawskim powrócił na stałe do Włocławka. W firmie, dotąd prowadzonej przez syna, rozpoczął działalność 16 VII 1929 r. Wolf Tajfel, nowy właściciel „skupu skór surowych i wełny celem odsprzedaży”, zamieszkiwał we Włocławku przy ul. 3 Maja 1.

Z początkiem 1930 r. przedsiębiorstwo zostało zlikwidowane. Po likwidacji skupu przy ul. Szpichlernej, Icek Chenyne uruchomił działalność handlową w zaadaptowanych pomieszczeniach własnego domu — pod adresem: 3 Maja 26. Celował w branżę tekstylno-odzieżową. Jeszcze w 1930 r. otworzył sklep z konfekcją męską i damską, który od 1933 r. prowadził wspólnie z żoną. Natomiast w domu jego ojca Wolfa przy ul. 3 Maja 1 od jesieni 1930 r. prowadzone były zapisy na turnusy wycieczkowe w pierwszym żydowskim „Domu Wycieczkowym” w Zakopanem, prowadzonym przez Żydowskie Towarzystwo Krajoznawcze. W 1932 r. właścicielką domu przy ul. 3 Maja 1 została żona Wolfa — Marjem. Roczna stawka podatku gminnego, jaką została objęta, wynosiła 300 zł. W 1933 r. właścicielkami posesji były już Marjem oraz jej córka Etta. W 1933 i 1934 r. obie następczyni miały wnieść do żydowskiej kasy gminnej po 100 zł tytułem rocznej opłaty podatkowej. W 1919 r. kupiec Icek Chenyne opłacił roczną składkę w wysokości 90 mkp. W 1923 r. winien był na rzecz wspólnoty religijnej 300 lub 340 tys. mkp. W 1924 r. posiadał zobowiązanie pieniężne wobec gminy w wysokości 99 zł. W 1928 r. opłacił 110 zł podatku, r. późn. — 150 zł. W 1930 r. — 200 zł, r. późn. — 75 lub 100 zł, a w 1932, 1933 i 1934 r. (wspólnie z żoną Ruchlą) — 75, 50 i 50 zł.

Niewiele wiemy o dzieciństwie i l. młodzieńczych Heńka (Hersza) we Włocławku. W l. 1926–1927, będąc uczniem szkoły powszechnej, pisał listy do „Małego Przeglądu”, czasopisma w którym autorami były osoby bardzo młode — dzieci i nastolatki oraz brał udział w konkursach, organizowanych przez redakcję tego piątkowego dodatku do dziennika „Nasz Przegląd”. Późn. został uczniem Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum Gminy Żydowskiej. To była bardzo renomowana szkoła żydowska w mieście, umożliwiająca absolwentom dobry start w dorosłe życie. Przy gimnazjum funkcjonowała szkoła podstawowa i liceum. Do szkół mieszczących się pod włocławskim adresem ul. Kościuszki 9 w r. szkolnym 1937/1938

uczęszczali Abram Tajfel (kl. I szkoły podstawowej) i Michał Tajfel (kl. III gimnazjum), kuzyni Heńka. W żydowskim gimnazjum uczyła się też Ester Dyszel — kuzynka Heńka ze strony babki. Ok. 1928 r. I.Ch. i R. Tajfelowie zakupili duży dom przy ul. Kościuszki 19, tej samej na której znajdowało się gimnazjum żydowskie. W 1930 r. zdecydowali o udziale ich młodszego syna w „Wielkim Konkursie Piękności Dzieci”, wskutek czego w IV tr. na łamach „Naszego Przeglądu” można było podziwiać piękne profile zdjęcie Mietka.

W 1936 r. Heniek po zakończeniu nauki w gimnazjum wyjechał z Polski na studia do Francji. Tam zmienił imię z Hersz Mordke na Henri. W l. 1937–1939 studiował chemię na uniwersytecie w Tuluzie oraz na Sorbonie w Paryżu. Jednak od studiowania bardziej go pociągało poznawanie życia Paryża oraz doskonalenie j. francuskiego. Po wybuchu wojny, w XI 1939 r. został powołany do armii francuskiej. W 1940 r. dostał się do niewoli niemieckiej i do końca wojny był więźniem obozów jenieckich w Niemczech (Stalagu XIID) i na terenie Austrii (dwóch: w V 1941 r. — Stalagu XVIII A, od VII 1941 r. — Stalagu XVIII C). Jego przetrwanie zależało od przyjęcia francuskiej tożsamości i ukrycia swojego polsko-żydowskiego dziedzictwa, dlatego prawdopodobnie przez cały okres niewoli z powodzeniem maskował, że jest Żydem. Po zakończeniu wojny na terenie Francji, Belgii, a potem brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec, Henri zaangażował się w pracę w kilku organizacjach charytatywnych, domach dziecka, działających na rzecz żydowskich sierot i ocalonych z obozów koncentracyjnych. Największym jego osiągnięciem, jak podkreślał, była praca dla „Oeuvre de Secours aux Enfants” (OSE), która polegała na przesiedlaniu żydowskich dzieci, często sierot, które straciły całe rodziny (OSE pomagało przedostać się dzieciom z okupowanej Francji do Szwajcarii, jak również prowadziło domy dziecka). W l. 1949–1951 współpracował też z Międzynarodową Organizacją Uchodźców, zawiązaną w 1946 r. przy ONZ.

Rodzice Henriego — Icek Chenyne i Ruchla Perla — oraz brat Mietek pod koniec 1939 r. lub w początkach 1940 r. opuścili Włocławek i udali się do Warszawy. W byłej stolicy Polski, na terenie getta, zamieszkali pod adresem ul. Leszno 33/10 (taki warszawski zamiar adresowy zamieścił Henri, w kontekście kontaktu z matką, pod rubryką „adres bliskich, rodziców

lub przyjaciela” na karcie w Stalagu XIID), pod którym zamieszkiwała Małka Kunin, której rodzina znała się z Tajfelami z Włocławka jeszcze sprzed wojny na niwie skórzanego biznesu. Wszyscy oni prawdopodobnie zginęli latem 1942 r. w ośrodku zagłady w Treblince. Wojnę przetrwał wuj Henriego, Natan (Nusen) Tajfel, który przebywał na terenie ZSRR. Powrócił on do Włocławka, gdzie 31 VII 1946 r. zarejestrował się w oddziale terenowym Centralnego Komitetu Żydów w Polsce. H. Tajfel wspominał późn., że doświadczenia wojny stały się czynnikiem, który ukształtował jego zainteresowania badawcze w dziedzinie badań nad uprzedzeniami i relacjami międzygrupowymi.

W 1946 r. H. Tajfel przyjął obywatelstwo francuskie. Studiował w Paryżu psychologię ogólną (1946–1947), a w Brukseli (na Wolnym Uniwersytecie Brukselskim) pedagogikę, uzyskując kwalifikacje (1949 r.). W 1951 r. opuścił Paryż i przeniósł się do Wielkiej Brytanii, by studiować psychologię w Birkbeck College na Uniwersytecie Londyńskim. W 1954 r. ukończył studia i rozpoczął pracę jako asystent naukowy na Uniwersytecie w Durham. W 1956 r. został wykładowcą psychologii społecznej na Uniwersytecie Oksfordzkim, gdzie przepracował 11 lat. Doktoryzował się w Birkbeck College. W 1957 r. uzyskał obywatelstwo brytyjskie. W l. 1958–1959 przebywał na wizytach naukowych w Centrum Studiów Poznawczych na Harvardzie, w 1964 r. — na Uniwersytecie Zachodniego Ontario w Kanadzie, a w okresie 1966–1967 w Centrum Zaawansowanych Nauk Behawioralnych w Standford. W 1967 r. uzyskał stopień prof. oraz otrzymał powołanie na katedrę psychologii społecznej na Uniwersytecie w Bristolu. Funkcję tę piastował do śmierci. W Bristolu Tajfel stworzył ośrodek, który dzięki nowatorskiemu sposobowi uprawiania psychologii stanowił konkurencję dla amerykańskiej dominacji na tym polu.

W l. 1969–1972 piastował funkcję prezesa Europejskiego Stowarzyszenia Eksperymentalnej Psychologii Społecznej (EAESP), poprzednika Europejskiego Stowarzyszenia Psychologii Społecznej (EASP). Był członkiem Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego, redaktorem monografii *European Social Psychology Monographs* i członkiem rady redakcyjnej czasopisma „European Journal of Social Psychology”, które powstały w czasie jego kadencji prezesa EASP. H. Tajfel pozostawił po sobie dorobek naukowy m.in.

w postaci 7 książek i ponad 95 art., opublikowanych w specjalistycznych czasopiśmie.

Od początku lat sześćdziesiątych XX w. H. Tajfel odgrywał wiodącą rolę w rozwoju europejskiej psychologii społecznej. Jego zainteresowania naukowe ukształtowała próba zrozumienia doświadczenia Holocaustu. H. Tajfel jako jeden z pierwszych badaczy odszedł od dotychczasowych tendencji o myśleniu o ludzkim zachowaniu z perspektywy czysto biologicznej i poznawczej i położył nacisk na znaczenie przynależności do grup społecznych, jako części tożsamości i czynnika motywującego zachowania. Podkreślał, że inspirację do tych rozważań stanowiła jego własna złożona tożsamość i przynależność do wielu grup, a także związane z tym obserwacje kontekstów, w których różne z tych tożsamości stawały się ważne dla niego i otaczających go ludzi. Tajfelowi udało się udowodnić, że poczucie przynależności do grupy jest jednym z podstawowych elementów człowieczeństwa i studiował je w laboratorium, rozbijając na czynniki pierwsze z dokładnością i bezstronnością właściwą do tej pory wyłącznie dla nauk ścisłych. H. Tajfel oprac. uważany dziś w psychologii społecznej za klasyczny paradygmat grupy minimalnej. W swoich niezwykle oryginalnie zaprojektowanych eksperymentach wykazał, że sam fakt podziału ludzi na grupy, nawet jeśli losowy i nic nieznaczący, już z momentem jego dokonania staje się ważny i wpływa na podejmowanie decyzji.

W najsłynniejszym z eksperymentów Tajfel i jego doktoranci dali dzieciom w wieku szkolnym do wyboru dwa abstrakcyjne obrazy i na tej podstawie podzielili je na dwie grupy. Następnie badanym zaproponowano różne scenariusze podziału nagrody pieniężnej między obie drużyny. Dzieci spontanicznie kierowały się podziałem na „naszych” i „innych” i faworyzowały swoją grupę, pomimo że nie wiedziały, kto w niej jest. Badania były późn. wielokrotnie modyfikowane, by wyeliminować jak najwięcej czynników zakłócających i wyizolować minimalne warunki, jakie muszą zostać spełnione, aby ludzie zaczęli myśleć o sobie jako o członkach grupy, a także by jak najdokładniej zbadać, jakie rodzi to strategie zachowania.

Badania oraz stworzona przez niego we współpracy z Johnem Turnerem „teoria tożsamości społecznej” (ang.: Social Identity Theory, skrót: SIT), umieściła Europę na mapie ówczesnego świata naukowego w dziedzinie psychologii społecznej i ustanowiła podwaliny,

na których do tej pory bazuje znaczna część tej nauki. Główny postulat SIT głosi, że przynależność do grupy jest jednym z ważnych elementów samooceny. Wyjaśnia, dlaczego ludzie przejawiają tendencje do faworyzowania grupy, do której sami należą, nawet jeśli wydaje się, że nic na tym nie zyskują — ich motywację stanowi korzyść dla poczucia własnej wartości.

Przez wszystkie l. tułaczki i migracji H. Tajfel zachował egzemplarze numerów „Małego Przeglądu”, na łamach których znalazło się jego nazwisko oraz pocztówkę pamiątkową, jaką dostał od redaktora pisma Janusza Korczaka w podziękowaniu za przesłany do redakcji list. Henri Tajfel zm. na raka 3 V 1982 r. w Bristolu. Jeszcze w V 1982 r. EASP ustanowiło nagrodę jego imienia, tzw. medal Tajfela, przyznawaną najwybitniejszym członkom stowarzyszenia za całokształt twórczości. Jednak 1 VIII 2019 r. nazwa nagrody została zmieniona w reakcji na publikację autorstwa Jacy L. Young i Petera Hegarty, którzy zwrócili w niej uwagę na problem molestowania seksualnego kobiet w środowisku naukowym psychologii, w tym m.in. przez H. Tajfela (fakt ten udokumentowany został już w l. 90. XX w. w serii wywiadów z jego współpracownikami i studentami).

6 X 1948 r. Henri Tajfel ożenił się z Żydówką Anne Sophie Eber, ur. w 1924 r. w Hamburgu (zm. 19 VIII 2020 r.). Poznał ją w 1947 r. podczas wyjazdu do Londynu, gdzie mieszkała z rodzicami i siostrą od lat 30. XX w. Była wtedy studentką romanistyki na Uniwersytecie Edynburskim. W XI 1949 r. w Londynie urodził się jego starszy syn Michael, natomiast w IV 1955 r. w Durham — młodszy Paul, który został historykiem w Oksfordzie, gdzie rozpoczął pracę doktorską na temat sekt religijnych w XVI i XVII-wiecznej Anglii. Zm. tragicznie 30 XII 1985 r. w wieku zaledwie 30 lat.

Od 2010 r. w Polsce Centrum Badań nad Uprzedzeniami przy Wydziale Psychologii UW organizuje coroczne seminaria naukowe im. Henriego Tajfela (tzw. Seminaria Tajfelowskie). Natomiast 22 VI 2019 r. we Włocławku, w stulecie urodzin uczonego, Polskie Stowarzyszenie Psychologii Społecznej w Warszawie zorganizowało uroczystość i ufundowało tablicę pamiątkową i wraz z PWSZ we Włocławku odsłoniło ją oficjalnie na budynku uczelni przy ul. 3 Maja 17.

APW, Sąd Okręgowy we Włocławku i Sąd Okręgowy w Toruniu Wydział Zamiejscowy we Włocławku, sygn. 1057, k. 1, 11, 22; sygn. 1608, k. 1, 3, 7, 8; APW, AmW, sygn. I/8318; sygn. I/8331; APW, Akta gminy Lubień pow. włocławski, sygn. 3; AŻIH, Akta Gminy Wyznaniowej Żydowskiej m. Włocławka, sygn. 113/5_1; sygn. 113/5_2; sygn. 113/5_3; sygn. 113/5_4; sygn. 113/5_12; sygn. 113/5_14; sygn. 113/6_1; sygn. 113/6_4; sygn. 113/6_7; sygn. 113/6_10; sygn. 113/6_13; sygn. 113/6_17; sygn. 113/22, dok. nr 32, 33, 35, 39, 40, 41, 56; Korespondencja z Rupertem Brownem (2016–2017); Korespondencja z Bogdanem Białkiem (2021 r.); Korespondencja z Anną Landau-Czajką (2021 r.); II Sprawozdanie Dyrekcji Pryw. Koedukacyjnego Liceum i Gimnazjum oraz kierownictwa Pryw. SP Gminy Żydowskiej we Włocławku, b.d. i m., s. 62, 65; „Chwila” 1930, nr 4193, 27 XI, s. 8; „Mały Przegląd” 1926, nr 304 (1376), 5 XI, s. 4; „Mały Przegląd” 1927, nr 49 (1469), 18 II, s. 9; „Mały Przegląd” 1927, nr 84 (1504), 25 III, s. 8; „Nasz Przegląd” 1930, nr 108 z 20 IV, s. 5; „Nasz Przegląd” 1930, nr 120, 30 IV, s. 16; „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1924, nr 67, 23 VII, s. 16; „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1925, nr 52, 1 VII, s. 58; „Obwieszczenia Publiczne. Dodatek do Dziennika Urzędowego Ministerstwa Sprawiedliwości” 1929, nr 71, 4 IX, s. 48; „Robotnik” 1926, nr 55 (2855), 24 II, s. 5; Brown R., *Henri Tajfel. Explorer of Identity and Difference*, London–New York 2020, passim; Kawski T., *Właściciele ziemscy wyznania mojżeszowego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, w: *Pomorskie rody ziemiańskie w czasach nowożytnych*, red. W. Jastrzębski, Toruń 2004, s. 170, 175, 176, przyp. 42; Kawski T., *Gm. żydowska w Lubieniu (powiat włocławski)*, w: *Gminy żydowskie pogranicza Wielkopolski, Mazowsza i Pomorza w l. 1918–1942*, oprac. T. Kawski, Toruń 2007, s. 141, 142; Landau-Czajka A., *Wielki „Mały Przegląd”. Społeczeństwo i życie codzienne w II Rzeczypospolitej w oczach korespondentów „Małego Przeglądu”*, Warszawa 2018, s. 69–82; Olejniczak A., *Żydzi w powiecie włocławskim w okresie międzywojennym (1918–1939)*, Włocławek 2000, s. 41, przyp. 8; Roper L., *Paul Tajfel (1955–1985)*, „History Workshop Journal” 1987, t. 24, s. 516–517; Young J.L., Hegarty P., *Psychology has a sexual harassment problem...*, (<https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-33/june-2020/psychology-has-sexual-harassment-problem>), [dostęp: 18 VI 2021 r.]; Fotorelacja z odsłonięcia tablicy pamiątkowej H. Tajfela we Włocławku (<https://pomorska.pl/odsloniecie-tablicy-pamiatkowej-henri-tajfela-na-scianie-pwsz-we-wloclawku-zdjecia/ga/c5-14230521/zd/36851413>,

[dostęp: 18 VI 2021 r.]; Informacja o zgonie Anne Tajfel (<https://www.thegazette.co.uk/notice/3711066>, [dostęp: 18 VI 2021 r.]); Fot. <https://history.easp.eu/people/tajfel-henri>.

Przemysław Nowicki, Olga Kuzawińska

TOMCZEWSKI RYSZARD

(1938–2020), prawnik, adw. i działacz polityczny, poseł na Sejm PRL IX kadencji, działacz Stronnictwa Demokratycznego

Urodził się 28 III 1938 r. w m. Karwacin, pow. Aleksandrów Kujawski, w rodzinie Prokopa i Cecylii z d. Wysockiej. Jego ojciec pracował jako robotnik w Ciechocinku. Od 1937 r. stał się rolnikiem i prowadził własne gospodarstwo. W okresie niemieckiej okupacji ponownie pracował jako robotnik.

Ryszard przez ten czas pozostawał pod opieką rodziców. Miał dwóch braci: Romana i Stefana. W r. 1950 uzyskał świadectwo ukończenia szkoły podstawowej w Świątym k. Konecka. Od roku 1951 zaczął uczęszczać do I Liceum Ogólnokształcącego Ziemi Kujawskiej we Włocławku, które ukończył w 1955 r., uzyskując świadectwo maturalne.

W 1956 r. starał się o przyjęcie na studia na Wydziale Łączności Politechniki Warszawskiej, ale nie został przyjęty z powodu braku miejsc. W 1959 r. złożył podanie o przyjęcie na studia w systemie zaocznym na Wydziale Prawa UAM. 22 VI 1968 r. obronił pracę magisterską pt. *Forma organizacyjno-prawna spółki powołanej dla zagospodarowania wspólnot gruntowych*, złożył egzamin magisterski z prawa rolnego i uzyskał stopień mgra prawa.

Od 1 III 1956 r. został zatrudniony w Biurze Cechu Rzemiosł Różnych jako inspektor ekonomiczny, ale w kolejnych l. został kierownikiem Biura i po ukończeniu studiów prawniczych radcą prawnym. Na tym stanowisku pracował do 31 X 1973 r. w niepełnym wymiarze czasu. Równolegle do pracy w Cechu Rzemiosł Różnych został zatrudniony w Przedsiębiorstwie Państwowym Uzdrawisko Wieniec, gdzie był zastępcą

dyr. ds. ekonomicznych. Od 1 XI 1972 r. do 1975 r. zawodowo pracował w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych i Drogowych Budownictwa Komunalnego, zajmując w nim stanowisko zastępcy dyr. ds. ekonomicznych.

Od 16 VIII 1975 r. został etatowym pracownikiem Wojewódzkiego Komitetu SD we Włocławku. W charakterze radcy prawnego pracował jeszcze w innych zakładach. W okresie od 1 VII 1977 r. do 30 IX 1980 r. zatrudniony był w tym charakterze w Lokalnym Zrzeszeniu Właścicieli Nieruchomości we Włocławku, następnie od 1 VII 1982 r. w Dobrowolnym Zrzeszeniu Właścicieli Nieruchomości „Rzemieślnik”, a od 1 X 1983 r. w Spółdzielni Rzemiosła Wielobranżowego we Włocławku. Od 7 XII 1982 r. był wpisany na listę radców prawnych w Okręgowej Izbie Radców prawnych w Toruniu. Był także aktywnym członkiem Zarządu Wojewódzkiego Zrzeszenia Prawników Polskich. Często organizował spotkania w środowisku prawników, szczególnie gdy był posłem, przedstawiając projekty ustaw i innych aktów prawnych, zasięgając w ten sposób opinii specjalistów.

Był organizatorem kursów dla pracowników gospodarki uspołecznionej we Włocławku i w okolicznych powiatach dla podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych, w których przeszkolono ok. 10 tys. osób.

W okresie od 6 XII 1985 r. do 30 V 1989 r. był posłem na Sejm IX kadencji w okręgu Włocławek, zasiadając w Komisji Prac Ustawodawczych, Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia poselskiego projektu ustawy o konsultacjach społecznych i referendum, Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw zmieniających przepisy dotyczące rad narodowych i samorządu terytorialnego, Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektu ustawy o zmianie Konstytucji PRL oraz w Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o ubezpieczeniu społecznym duchownych.

W 1987 r. złożył wniosek do Okręgowej Rady Adwokackiej w Toruniu (ORA) o wpis na listę adwokacką. Uchwałą z 2 IV 1987 r. został dopuszczony do uzupełniającego egzaminu adwokackiego i egzamin ten złożył w VI tr. z wynikiem bardzo dobrym. 11 VI ORA na podstawie podjętej uchwały postanowiła wpisać mgra Ryszarda Tomczewskiego na listę adwokatów Izby Toruńskiej i wyznaczyć siedzibę we Włocławku.

T

Miejscem jego pracy był Zespół Adwokacki nr 1 we Włocławku. W XII 1991 r. wystąpił do ORA w Toruniu o przedłożenie Ministrowi Sprawiedliwości jego wniosku na uruchomienie prywatnej kancelarii adwokackiej we Włocławku przy ul. Wojska Polskiego 31. Zgodę taką uzyskał w IV 1992 r. ORA w XII 1993 r. postanowiła odwołać adw. R. Tomczewskiego z funkcji zastępcy Rzecznika Dyscyplinarnego, na którą został powołany w XII 1993 r., gdyż wcześniej został powołany w skład Sądu Dyscyplinarnego ORA.

W 1965 r. wstąpił do Stronnictwa Demokratycznego we Włocławku i pozostał w nim do śmierci. Przez kilka kadencji pełnił funkcję członka Prezydium Miejskiego i Powiatowego Komitetu SD we Włocławku, następnie był wiceprzewodniczącym Miejskiego i Powiatowego Komitetu SD we Włocławku, wchodząc jednocześnie w skład władz wojewódzkich SD w Bydgoszczy, gdzie był członkiem Wojewódzkiego Sądu Partyjnego SD. We Włocławku był jednocześnie przewodniczącym Koła Rzemieślniczego SD przy Cechu we Włocławku, a późn. przewodniczącym Koła Prawników SD.

W l. 1976–1981 był sekretarzem Prezydium Centralnego Sądu Partyjnego SD. Od 1981 r. był członkiem Centralnego Komitetu SD, a od 1985 r. członkiem Prezydium CK SD.

W kampanii wyborczej do Sejmu PRL i rad narodowych w 1965 r. był sekretarzem Miejskiej Komisji Wyborczej z ramienia FJN. W 1968 r. wszedł w skład Komisji Koordynacyjnej Społecznych Komisji Pojedynczych przy MiPK FJN we Włocławku. Z ramienia SD był radnym MRN we Włocławku i jej wiceprzewodniczącym. W l. 1968–1972 członek Komisji Przemysłu i Rzemiosła WRN w Bydgoszczy. W 1975 r. został wybrany sekretarzem Wojewódzkiego Komitetu SD we Włocławku. Równocześnie od 1976 r. wchodził w skład Prezydium Centralnego Sądu Partyjnego SD jako jego sekretarz.

W l. 1987–1995 był prezesem Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego. W 2006 r. został jego honorowym członkiem.

W 2001 r. jako przedstawiciel SD bezskutecznie kandydował do Sejmu z listy SLD-UP. Do 2009 r. był członkiem Rady Naczelnej SD. Prowadził kancelarię adwokacką we Włocławku, a 5 I 2007 r. zasiadł w zarządzie Fundacji „Samorządność i Demokracja”. Pełnił także funkcje w innych organizacjach społecznych, m.in. członka Prezydium Zarządu Wojewódzkiego

Ligi Obrony Kraju i członka Prezydium Zarządu Wojewódzkiego Zrzeszenia Prawników Polskich we Włocławku.

W 1966 r. otrzymał Odznakę Tysiąclecia Państwa polskiego za uświetnienie obchodów tysiąclecia Państwa Polskiego.

Za całokształt pracy zawodowej i społeczno-politycznej odznaczony został: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi (1979 i 1969), Złotą Odznaką im. Janka Krasickiego, Odznaką Zasłużony dla woj. włocławskiego, Honorową Odznaką Rzemiosła Bydgoskiego, Medalem 40-lecia Polski Ludowej, Odznaką Zasłużony Działacz SD.

Żonaty był z Teresą z d. Dramczyk, która była nauczycielką w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Konopnickiej we Włocławku. Małżonkowie mieli troje dzieci: córki Iwonę (ur. 1963 r.), która jest lek. medycyny, i Agnieszkę (ur. 1964 r.) oraz syna Andrzeja (ur. 1968 r.).

Zm. 2 IV 2020 r. we Włocławku i został pochowany na miejscowym Cmentarzu Komunalnym przy al. Chopina we Włocławku.

Archiwum Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwo-
we R. Tomczewskiego; AIPN By, EAWL 94455; AP Toruń
o. Włocławek, WK SD we Włocławku, 848/1, b.p.; Tamże,
848/3, b.p.; 848/1, b.p.; tamże, 848/23, b.p.; 848/84, b.p;
Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Toruniu, akta
osob. adwokata Ryszarda Tomczewskiego; *Sejm PRL. IX ka-
dencja* (oprac. zespół redakcji „Rzeczpospolita”), Państwo-
we Przedsiębiorstwo Wydawnicze „Rzeczpospolita”, War-
szawa 1986, s. 508 (krótki biogram ze zdjęciem); [https://
pl.wikipedia.org/wiki/Ryszard_Tomczewski](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ryszard_Tomczewski), [dostęp: 1 VIII
2021 r.]; [http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/984c8f4bcf-
4461f3c12568720039f57e/aae234ea021f1cf-
1c125684800325521?OpenDocument](http://orka.sejm.gov.pl/ArchAll2.nsf/984c8f4bcf-4461f3c12568720039f57e/aae234ea021f1cf-1c125684800325521?OpenDocument) [dostęp: 1 VIII
2021 r.], Inf. i zdjęcie otrzymane od córki, dr Iwony Tom-
czewskiej.

Władysław Kubiak

TROJAN STANISŁAW IGNACY

(1894–1940), ppłk WP, oficer służby stałej w korpusie administracji, żołnierz 14 Pułku Piechoty, uczestnik I wojny światowej, wojny polsko-ukraińskiej, polsko-bolszewickiej, Wojny Obronnej 1939 r., ofiara zbrodni katyńskiej

Urodził się 9 II 1894 r. we wsi Rozbórz (ob. gm. Przeworski, pow. przeworski, woj. podkarpackie) jako syn Kaspra (przed 1860–?) i Franciszki z Napierkowskich (ok. 1860–?). Niewiele wiadomo na temat jego początkowego okresu życia. W 1906 r. rozpoczął naukę w ośmioklasowym C.K. Wyższym Gimnazjum

typu klasycznego w Jarosławiu. W jego klasie był m.in. Jakub Hanejko (1895–?), późn. oficer WP i obrońca Włocławka w VIII 1920 r. S. Trojan nie ukończył nauki w gimnazjum, gdyż będąc w przedostatniej VII klasie, wystąpił ze szkoły 14 V 1914 r. Już w trakcie działań I wojny światowej został powołany w szeregi armii austro-węgierskiej — służbę pełnił od 15 VI 1915 r. w Batalionie Zapasowym 90 Galicyjskiego PP. 1 I 1917 r. otrzymał awans do stopnia ppor. rez. w korpusie oficerów piechoty c.k. armii.

Postępujący w 1918 r. rozkład armii austro-węgierskiej spowodował, że 90 PP 27 X ogłosił się jednostką polską. Podobnie — lecz o dzień wcześniej — potoczyły się wydarzenia w batalionie zapasowym tego pułku. Stacjonujący w Ićinie (ob. miasto w Czechach) batalion, w którym służbę pełnił ppor. Trojan, wypowiedział posłuszeństwo dowódcztwu austriackiemu i ogłosił się jednostką WP.

W szeregi odradzającego się WP S. Trojan został przyjęty 1 XI 1918 r. z zachowaniem dotychczasowego stopnia wojskowego. Sankcjonował to Dekret Naczelnego Wodza Wojsk Polskich z 19 II 1919 r. — Trojan został zaliczony do 1 Rezerwy z powołaniem do służby czynnej na czas aż do demobilizacji. Prawdopodobnie od początku pełnił służbę w szeregach 1 Pułku Strzelców Ziemi Jarosławskiej (formowanego na bazie dawnych oddziałów c.k. 90. PP i 34. PP Obrony Krajowej), przekształconego 16 XII 1918 r. w 9 PP, a następnie przemianowanego 17 II 1919 r. na 14 PP. Od 24 XII 1918 r. pełnił funkcję dowódcy 3 Plutonu

9 Kompanii Strzeleckiej. 1 XII 1919 r. otrzymał awans do stopnia por., dowodząc kompanią wraz z pułkiem brał udział w działaniach wojennych przeciwko Ukrainie (1918–1919), a następnie Rosji bolszewickiej (1919–1921). Ze sporządzonego w l. 1926–1927 w Departamencie Piechoty MS Wojsk. *Wykazie imiennym kapitanów — dowódców kompanii i baonów na froncie* dowiadujemy się, że Stanisławowi Trojanowi zaliczono 13 miesięcy na froncie na stanowisku dowódcy kompanii.

Po zakończeniu działań wojennych Trojan został z macierzystym 14 PP dyslokowany 1 V 1921 r. do Włocławka, który stał się miejscem jego pokojowego garnizonu.

Na podstawie Dekretu Naczelnika Państwa i Wodza Naczelnego L. 1940/O.V. wydanego w Warszawie 29 V 1922 r. Trojan został zweryfikowany w stopniu kpt. służby stałej (ze starszeństwem 1 VI 1919 r.), w korpusie oficerów piechoty z lokatą 1857. W 1930 r. był na stanowisku dowódcy Kompanii Szkolnej i Strzeleckiej Batalionu Szkolnego 14 PP. Pełniąc tę funkcję, został — zarządzeniem Ministra Spraw Wojskowych — skierowany 1 VIII 1930 r. na XVI czteromiesięczny kurs unitarny dowódców kompanii w Doświadczalnym Centrum Wyszkożenia w Rembertowie.

Wkrótce po powrocie z kursu zapadła decyzja o przeniesieniu Trojana w skład Korpusu Ochrony Pogranicza. Pierwsza taka informacja pochodziła z rozkazu dziennego 14 PP, nr 46 z 28 II 1931 r. Potwierdzone to zostało Zarządzeniem Ministra Spraw Wojskowych z 26 III 1931 r. Od 9 III 1931 r. objął obowiązki dowódcy Kompanii Granicznej KOP „Olkowicze”, wchodzącej w skład Batalionu KOP „Budslaw”. Dowodzona przez niego kompania chroniła dwudziestodzieciokilometrowy odcinek granicy ze Związkiem Sowieckim, przebiegający na terenie ówczesnego województwa wileńskiego (ob. Białoruś). Na stanowisku tym przebywał do 9 VI 1931 r. Dzień późn. objął obowiązki kierownika II referatu poborowego w PKU w Jarocinie. 31 VIII 1935 r. zarządzeniem Ministra Spraw Wojskowych Trojan został przeniesiony do Siedlec, gdzie objął funkcję komendanta miejscowej komendy uzupełnień. Był awansowany do stopnia mjra służby stałej w korpusie oficerów administracji (starszeństwo 19 III 1937 r., lokata 10).

Niestety brak informacji na temat jego udziału w wojnie obronnej 1939 r. W nieznanych okolicznościach dostał się w Kowlu (ob. miasto na Ukrainie)

do niewoli sowieckiej, skąd został wywieziony do obozu jenieckiego w Kozielsku. Jego nazwisko figurowało na liście wywozowej NKWD 015/2 z 6 IV 1940 r. Mjr S. Trojan został zamordowany strzałem w tył głowy 9 IV 1940 r. w lesie katyńskim. Jego zwłoki zostały zidentyfikowane w jednym z pierwszych dni ekshumacji — znaleziono przy nich dokument tożsamości z fot., akt małżeństwa, akt urodzenia syna oraz wizytówkę i fot. Pierwsza wiadomość o śmierci Trojana ukazała się na łamach okupacyjnego „Gońca Krakowskiego” w numerze z 23 IV 1943 r.

Stanisław I. Trojan był odznaczony Krzyżem Walecznych, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem „Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości”, Medalem Pamiątkowym „Za Wojnę 1918–1921”, Odznaką Honorową „Orlęta” oraz Odznaką Wojskową „Za Styr, Horyń, Słucz”. Pośmiertnie otrzymał odznakę pamiątkową „Krzyż Kampanii Wrześniowej 1939 r.”, nadaną 1 I 1986 r. przez Ministra Spraw Wojskowych rządu emigracyjnego RP w Londynie.

Był żonaty z Anielą Gawłowską, z którą zawarł związek małżeński 17 III 1934 r. w kościele garnizonowym w Kaliszu. Mieli trójkę dzieci: córkę Hannę i Wandę oraz syna Henryka.

9 XI 2007 r. podczas Apelu Pamięci na pl. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie mjr Stanisław Trojan został awansowany pośmiertnie przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego do stopnia ppłk WP.

10 IV 2010 r. przed Biblioteką Główną Akademii Podlaskiej w Siedlcach został posadzony katyński Dąb Pamięci i odsłonięta tablica ku czci ppłk. Stanisława Trojana z następującą inskrypcją: „DĄB PAMIĘCI/DLA UHONOROWANIA/PPŁK. STANISŁAWA/TROJANA/KOMENDANTA PKU W SIEDLCACH ur. 09.02.1894 r./ROZSTRZELANEGO 9 KWIECZNIA 1940 r./W KATYNIU/„KATYŃ... OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA” 10.04.2010 r.”. W uroczystości udział wzięli przedstawiciele władz miasta, uczelni, rodzina S. Trojana (córka, wnuki i prawnuki), przedstawiciele Federacji Rodzin Katyńskich, kombatanaci AK i Narodowych Sił Zbrojnych oraz mieszkańcy miasta. Jego nazwisko widnieje również na Tablicy Katyńskiej, znajdującej się na Ścianie Pamięci kościoła parafialnego pw. św. Stanisława BM w Siedlcach, którą 2 IV 1995 r. ufundowało stowarzyszenie Rodzin Katyńskich.

Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, zespół: Archiwum Józefa Piłsudskiego, teczka: Referat Personalny GISZ — sprawy osobiste oficerów: awanse, opinie, „segregacja” pułkowników dyplomowanych, *Wykazy imienne kapitanów — dowódców kompanii i baonów na froncie*, 1926/1927, cz. I, sygn. 701/1/121, k. 356; MZKiD, *Album fotograficzny korpusu oficerskiego 14 Pułku Piechoty oraz świąt i uroczystości z nim związanych*, Włocławek ok. 1930 r., sygn.: 13422/761-H; „DzP MSW” 1930, nr 12, 28 VI, s. 262; „DzP MSW” 1931, nr 3, 26 III, s. 121; „DzP MSW” 1931, nr 5, 3 VIII, s. 245; „DzP MSW” 1935, nr 11, 31 VIII, s. 110; „Dziennik Rozkazów Wojskowych” 1919, nr 26, Warszawa, 8 III, s. 645, 652; „Dz.U. Rzeczypospolitej Polskiej” nr 2, Londyn 10 IV 1986 r., s. 30; *Lista starszeństwa oficerów zawodowych. Załącznik do Dz. Pers. 13/22*, Warszawa 1922, s. 69; *Ranglisten des Kaiserlichen und Königlichen Heeres 1918*, Wien 1918, s. 334, 764; „Rocznik Oficerski” 1923, s. 164, 421; „Rocznik Oficerski” 1924, s. 156, 364; „Rocznik Oficerski” 1928, s. 30, 199; „Rocznik Oficerski” 1932, s. 46, 514; *Spis oficerów służących czynnie w dniu 1.6.21 R.*, Warszawa dnia 24 września 1921 r., s. 63, 922; Barszczewski W., *Dąb Pamięci* — <https://www.uph.edu.pl/pracownicy/db-pamici>; *Bóg lubi tych, co bronią wartości* — www.zyciesiedleckie.pl; Ciesielski Z., *Dzieje 14 Pułku Piechoty w l. 1918–1939*, Toruń 2008, s. 108, 115, 267, 277; „Goniec Krakowski” 1943, nr 95, 23 IV, s. 2; *Jednodniówka 14 pułku piechoty. W 16 rocznicę powstania*, pr. zb., Włocławek 1934, s. 43; *Katyń. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, oprac. zespół pod kier. Marka Tarczyńskiego, Warszawa 2000, s. 651; Minakowski M.J., *Wielka Genealogia Minakowskiego* — <https://wielcy.pl/wgm/?m=NG&t=PN&n=katyn.757>; „Przegląd Piechoty”, z. 8, Warszawa VIII 1930, s. 126; Rybka R., Stepan K., *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim w l. 1935–1939*, wyd. 2 poszerzone, Warszawa 2021, s. 429; *Stanisław Trojan* — <https://www.ogrodywspomnien.pl/index/show/19822>; Szpytma M., *Jak to z Rozborzem było...* — www.zsrozborz.szkolnastrona.pl; *XXX. Sprawozdanie Dyrekcji C.K. Gimnazjum w Jarosławiu za r. szkolny 1914*, Jarosław 1914, s. 58; „Tygodnik Siedlecki”, *Dąb Pamięci i tablica upamiętniająca ppłk. Stanisława Trojana* — <https://www.tygodniksiedlecki.com/t9077-dab.pamieci.i.tablica.upamietniajaca.podpułkownika.stanisława.tr.htm>; Wąsik T., *Pamiętki po 14 Pułku Piechoty w zbiorach MZKiD we Włocławku*, „Rocz. Muz.” 2004, t. 10, s. 91, 94; *WKU w Siedlcach. Rys historyczny* — www.siedlce.wku.wp.mil.pl. Źródło fot. — Zbiory MZKiD we Włocławku, sygn.: 13422/761-H.

Tomasz Wąsik

TUZIŃSKI WŁODZIMIERZ FRANCISZEK

(1937–2020), strażak Cukrowni Brześć Kujawski, działacz OSP powiatu włocławskiego

Urodził się 4 VI 1937 r. w Brześciu Kujawskim na Kujawach w rodzinie robotniczej. Jego rodzicami byli Feliks — pracownik fizyczny w Cukrowni Brześć Kujawski, strażak zaangażowany w działalność ochrony przeciwpożarowej od 1922 r., członek Korpusu Technicznego Pożarnictwa. Matka

Aleksandra z d. Karpińska, przez dorosłe życie była gospodynią domową. Jego rodzoną siostrą (ur. w 1922 r.) była Alicja, z męża Wrońska. Wartym podkreślenia jest fakt, że jego dziadek Stanisław był też pracownikiem cukrowni na stanowisku majstra w dziale płukania buraka cukrowego.

Dziecięce i młodzieńcze l. W. Tuziński spędził w Brześciu Kuj., uczęszczając do SP nr 2, którą ukończył w 1951 r. Po czym pobierał naukę w Państwowej Zasadniczej Szkole Metalowo-Energetycznej Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego we Włocławku na kierunku sieci niskiego napięcia. Świadectwo jej ukończenia z tytułem montera maszyn elektrycznych otrzymał w 1954 r. Dalszą naukę kontynuował w wieczorowym Liceum Ogólnokształcącym we Włocławku mieszczącym się przy ul. Mickiewicza.

Rodzinne tradycje oraz pasja związana z pożarnictwem spowodowała, że 15 III 1952 r. podczas nauki w szkole zawodowej wstąpił do Młodzieżowej Drużyny Pożarniczej. Tam też — jako inspirator jej utworzenia — pod opieką Ignacego Matybowskiego, nauczyciela zawodu został jej dowódcą. Dzięki staraniom jego ojca drużyna została wyposażona w indywidualne umundurowanie oraz kilka podręcznych narzędzi do gaszenia pożaru.

Realizując strażackie pasje w 1952 r. został przyjęty do nowoutworzonego Oficerskiego Technikum Pożarniczego we Wrocławiu, z którego ze względu na poważną chorobę matki zmuszony był zrezygnować.

Na początku VII 1954 r. na mocy postanowienia Komendy Miejskiego Hufca Powszechniej Organizacji „Służba Polsce” we Włocławku, został wcielony

do 4 Brygady Inwestycyjnej w Biedkowie, k. Fromborka, gdzie pracował przy wydobywaniu torfu. 19 VII tr. został przeniesiony do 25 Młodzieżowej Brygady Węglowej w Kopalni Mikulczyce, k. Zabrza, gdzie odbył przeszkolenie górnicze. Stamtąd przeniesiony został do 65 Młodzieżowej Brygady Węglowej kopalni Jan-kowice i Chwałowice, k. Rybnika. Do końca służby pracował jako junak-górnik pod ziemią oraz pełnił służbę strażaka obchodowego nadzorującego bezpieczeństwo pożarowe. Z racji zajmowanego stanowiska nadano mu stopień junaka-plutonowego.

Pierwszą pracę zawodową rozpoczął 1 VI 1955 r. w Zakładowej Zawodowej Straży Pożarnej w Cukrowni Kluczewo, k. Starogardu Szczecińskiego. Jednocześnie był dowódcą zamiany i późn. zastępcą kierownika Ochrony Przeciwożarowej w tym zakładzie.

W okresie od 1 IX do 31 X 1956 r. odbył przeszkolenie pożarnicze w Podoficerskiej Szkole Pożarniczej nr 4 w Mielenku, k. Drawska Pomorskiego, które upoważniało go do wykonywania zawodu strażaka.

Po powrocie do pracy w Cukrowni Kluczewo nabył tam wiele umiejętności praktycznych związanych z działaniami gaśniczymi, w związku z tym od 1 XII 1956 r. Centralny Zarząd Przemysłu Cukrowniczego w Warszawie skierował go do pracy na stanowisku kierownika Ochrony Przeciwożarowej Cukrowni Tuczno, k. Inowrocławia.

Po przepracowaniu jednego miesiąca 1 I 1957 r. podjął pracę w Cukrowni Brześć Kuj. jako zastępca kierownika Ochrony Przeciwożarowej (kierownikiem był jego ojciec).

Od 13 III do 13 V 1957 r. Tuziński uczestniczył w kursie podoficerskim w Ośrodku Szkolenia Pożarniczego nr 3 w Wieliczce nabywając uprawnienia do obejmowania stanowisk podoficerskich w pożarnictwie. Nominację na stopień sekcyjnego strażaka w Korpusie Technicznym Pożarnictwa otrzymał 11 VII 1964 r. Na młodszego ogniomistrza pożarnictwa 1 I 1967 r. i ogniomistrza 22 VII 1967 r.

15 XI 1957 r. został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej w JW 1946 w Kołobrzegu. Tam też jako elew szkoły podoficerskiej został promovany na stopień kaprała. Do rez. był przeniesiony 6 X 1959 r. i powrócił do macierzystego zakładu pracy.

Od 1 IV 1963 r. w wyniku przejścia na emeryturę F. Tuzińskiego objął — po swoim ojcu — stanowisko kierownika Ochrony Przeciwożarowej i naczelnika Zakładowej OSP w Cukrowni Brześć Kuj.

Starania Tuzińskiego spowodowały, że straż w cukrowni została wyposażona w pierwszy samochód gaśniczy. Jednocześnie wyznaczony został na funkcję komendanta Oddziału Terenowego Ochrony Przeciwlotniczej, późn. dowódcy Zakładowego Oddziału Samoobrony i szefa Służby Przeciwpożarowej.

W wyniku zmian w ochronie przeciwpożarowej, 30 IX 1967 r., zlikwidowane zostały resortowe straże pożarne, z tego też powodu po przepracowaniu 12 lat, przestał pełnić zawodowe funkcje związane z ochroną przeciwpożarową w Cukrowni Brześć Kuj.

Podnosząc swoje kwalifikacje w zakresie powszechnej samoobrony od 12 do 15 V 1969 r. odbył kurs w Starej Miłosnej, k. Warszawy, który upoważniał go do zajmowania stanowisk dowódczych w oddziałach samoobrony.

W związku z przypadającym w 1969 r. jubileuszem 75-lecia Zakładowej OSP w cukrowni został przewodniczącym komitetu obchodów. Z jego inicjatywy jednostce wręczono sztandar, który udekorowano Złotym Znakiem Związku [OSP].

18 II 1973 r. Tuziński został mianowany komendantem Miejsko-Gminnym OSP w Brześciu Kuj., równocześnie wybrano go na pierwszego wiceprezesa Zarządu Miejsko-Gminnego OSP w Brześciu Kuj.

Pod jego przewodnictwem 10 III 1974 r. odbył się V Zjazd Powiatowego Związku OSP we Włocławku, na którym został wybranym wiceprezesem i delegatem na zjazd wojewódzki.

Następstwem w organizacji administracji straży pożarnych wynikających ze zmian podziału kraju było utworzenie nowych struktur. Już 5 IX 1975 r. na spotkaniu aktywu strażackiego nowego woj. włocławskiego został wybrany wiceprzewodniczącym Wojewódzkiego Sądu Honorowego. Przez dwie kadencje był członkiem Prezydium ZW ZOSP, przewodniczącym Komisji ds. Drużyn Młodzieżowych i Kobięcych oraz przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji ds. Propagandowych i Kulturalno-Wychowawczych. Poczynione przedsięwzięcia przyczyniły się do istotnego wzrostu młodzieżowych, harcerskich i kobiecych drużyn pożarniczych, których efektem była kilkakrotna organizacja zawodów sportowo-pożarniczych na szczeblu krajowym.

W okresie napięć społecznych w l. 80. XX w. — jako jeden z trzech delegatów woj. włocławskiego — uczestniczył w rozwiązywaniu strażackich problemów podczas ogólnopolskich rozmów w Warszawie.

27 III 1994 r. zostały zorganizowane obchody 100-lecia Zakładowej OSP i Cukrowni Brześć Kuj. Podczas ich trwania została odsłonięta tablica pamiątkowa dedykowana strażakom i pracownikom zakładu, a Wojewoda Włocławski straż wyróżnił medalem. Na jubileusz ukazała się monografia W. Tuzińskiego pt. *Cukrownia Brześć Kujawski — stuletnia tradycja*.

Kolejne zmiany w organizacji straży pożarnych związane były z nowym podziałem administracyjnym Polski. Jego wprowadzenie 1 I 1999 r. spowodowało utworzenie Zarządu Powiatowego Związku OSP RP. W skład jego prezydium wybrano W. Tuzińskiego.

Ze względu na pogarszający się stan zdrowia, po przesłużeniu 30 lat na funkcji komendanta Miejsko-Gminnego Straży Pożarnych w Brześciu Kuj. 1 III 2003 r. złożył rezygnację z funkcji oraz wiceprezesa ZM-G Związku OSP RP, pozostając tylko członkiem prezydium. Mimo osobistych decyzji podczas IX Zjazdu Zarządu Oddziału Miejsko-Gminnego Związku OSP RP 23 IV 2006 r. powierzono mu funkcję wiceprezesa.

Podczas uroczystej sesji Rady Miasta Brześcia Kuj., która odbyła się 31 VIII 2003 r., Tuzińskiemu nadano godność „Zasłużony dla Gminy Brześć Kujawski”. 10 II 2006 r. w czasie zebrania sprawozdawczo-wyborczego OSP w Cukrowni Brześć Kuj., za sprawowanie przez 43 l. funkcji naczelnika OSP, nadano mu godność „Honorowego Naczelnika OSP Oddział Cukrownia Brześć Kujawski”.

Za swoją owocną i długoletnią działalność pożarniczą i społeczną został odznaczony m.in.: Srebrną odznaką powiatowej organizacji „Służba Polsce” (1954), Medalem brązowym (1969), srebrnym (1975) i złotym (1978, 1982) „Za zasługi dla pożarnictwa”, Odznaką „Wzorowy strażak” (1971), Odznaką „Zasłużony dla powiatu włocławskiego” (1971), Odznaką „Za zasługi we współzawodnictwie przeciwpożarowym” (1979), Srebrnym (1980) i Złotym (1987) Krzyżem Zasługi (1980), Złotym Znakiem Związku [OSP] (1983), Brązową odznaką (1984) i srebrną (2001) „Zasłużony dla ochrony przeciwpożarowej”, Medalem Honorowym im. Bolesława Chomicza (1998), Medalem „Za zasługi dla woj. włocławskiego” (1998), Medalem „10-lecia Państwowej Straży Pożarnej” (2001), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2001), Odznaką „Za wystugę 35. lat w Związku OSP” (2002), Medalem „Zasłużony dla Gminy Brześć Kujawski” (2003), Medalem Wojewody Kujawsko-Pomorskiego

(2004), Medalem Honorowym im. Józefa Tuliszkowskiego (2007).

Tuziński został wpisany do Honorowej Księgi Zasłużonych dla Ochrony Przeciwpożarowej Związku OSP w Brześciu Kuj. (1985) oraz Księgi Zasłużonych w Ochronie Przeciwpożarowej Woj. Włocławskiego (1992).

Władze strażackie Brześcia Kuj. nadały mu godność Honorowy Komendant Miejsko-Gminnego Związku OSP RP w Brześciu Kujawskim i Godność Honorowego Naczelnika OSP Oddział Cukrownia Brześć Kujawski (2006).

Tuziński był uczestnikiem wielu konferencji oraz spotkań naukowych, na których prezentował referaty dotyczące włocławskiej i kujawskiej ochrony przeciwpożarowej. Na łamach ogólnopolskich czasopism strażackich i w prasie regionalnej ukazał się szereg art. jego pióra. Jest autorem książek: *Cukrownia Brześć Kujawski — stuletnia tradycja* (1994), *Jubileusz 25-lecia Zarządu Miejsko-Gminnego Związku OSP w Brześciu Kujawskim* (1998), *Najstarsza w powiecie. 110 lat OSP Krajowa Spółka Cukrowa SA w Toruniu Oddział Cukrownia Brześć Kuj.* (2004) i *Straż pożarna wyznaniem mojego życia* (2007).

Włodzimierz Tuziński, mając 83 l. zm. 6 VI 2020 r. Jego pogrzeb z udziałem strażackiej asysty honorowej licznych pocztów ze sztandarami z pow. włocławskiego, strażaków oraz mieszkańców Brześcia Kuj. i okolic odbył się 9 VI 2020 r., gdzie na parafialnym cmentarzu, w rodzinnym grobowcu, złożono jego ciało.

Tuziński pierwszy raz ożenił się w 1960 r. z Zofią Kościńską. Z tego związku urodziły się: Dorota (1961) — nauczycielka, Elżbieta Małgorzata (1967) — agrotechnik, Lidia (1971) — ekonomistka, Marek Włodzimierz (1974) — marynarz.

W 1993 r. poślubił Agatę Podolską. Z tego związku urodził się syn Paweł — strażak Państwowej Straży Pożarnej.

Archiwum rodzinne W. Tuzińskiego; rel. A. Tuzińskiej (25.08.2021); W.F. Tuziński, *Straż pożarna wyznaniem mojego życia*, Brześć Kuj., Włocławek 2007. Fot. W. Tuzińskiego w zbiorach autora.

Zdzisław Jan Zasada

ULEJSKI LUDWIK

(1839–1924), h. Ostoja, notariusz, działacz społeczny

Urodził się 17 VIII 1839 r. w Łasinie pod Grudziądem, na terenie ówczesnych Prus. Był synem Franciszka Borgiasza Ulejskiego i Katarzyny Kawskiej. L. szkolne spędził w Łomży oraz Płocku, gdzie ukończył miejscowe Gimnazjum Męskie, wstępując w 1862 r. do Szkoły Głównej Warszawskiej z j. wykładowym polskim. Studia na Wydziale Prawa i Administracji kierowanym przez prof. Walentego Dutkiewicza zakończył w 1867 r., niemniej bez tytułu kandydata praw, w związku z czym zobowiązany był do odbycia kursów kwalifikacyjnych i czteroletniej aplikacji sądowej. Nagłe wystąpienie z uczelni (w I półroczu ostatniego, czwartego kursu) mogło mieć podłoże natury materialnej, ponieważ właśnie w r. akademickim 1867/1868 podwyższono studencką opłatę wpisową na wykłady z 20 do 50 rb. W l. 1870–1875 aplikant i pierwszy pomocnik w kancelariach notarialnych na terenie Warszawy (mieszkał ówczesnie przy Rynku Starego Miasta pod nr hip. 46). Po reformie sądowej Królestwa Polskiego, pozytywnie złożony egzamin zawodowy umożliwił mu objęcie w 1876 r. stanowiska notariusza przy wydziale hipotecznym Sądu Pokoju w Gostyninie, które piastował przez blisko 17 kolejnych lat.

W 1893 r. związał się na stałe z Włocławkiem. Kancelaria notarialna Ludwika Ulejskiego, działająca przy wydziale hipotecznym Sądu Pokoju we Włocławku, rozpoczęła funkcjonowanie pod koniec XI 1893 r., przy czym pierwszy akt został spisany 18 XII. Siedziba kancelarii, istniejącej w mieście przez 29 lat (nie działała jedynie w okresie 1913–V 1915), mieściła się kolejno przy ul. Cygance, Łęskiej i Nowej/3 Maja 25. Władysław Nowca, jako przełożony i prezes Sądu Okręgowego we Włocławku od 1917 r., podkreślał w oficjalnych kwestionariuszach osobowych jego kulturę osobistą, nieskazitelną moralność oraz dobre kwalifikacje służbowe. Ulejski znał Nowcę jeszcze z czasów Szkoły Głównej, spotkawszy we Włocławku także innych „warszawskich” kolegów, jak adwokata Waleriana Ehrenkreutza, lekarza-chirurga Mieczysława Gruella czy barona Leopolda Juliana Kronenberga. Aktywny zawodowo pozostał do samej śmierci, chociaż wraz z pogarszającym się stanem zdrowia i licznymi urlopami obowiązki notariusza wykonywali

często w jego imieniu Franciszek Tomaszewski (1918–1921) oraz Edward Byliński (1922–1924).

Od samego przyjazdu na Kujawy czynnie uczestniczył w życiu społeczno-kulturalnym miasta. Zaanżażowany był w prężną działalność Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego (sędzia zawodów wioślarskich, od 1899 r. członek komisji rewizyjnej), udzielał się w założonym w 1907 r. Włocławskim Towarzystwie Muzyczno-Dramatycznym, biorąc udział w dobroczynnych, amatorskich przedstawieniach teatralnych reżyserowanych przez Józefa Karasińskiego, w 1919 r. współorganizował Oddział we Włocławku Zrzeszenia Rejentów i Pisarzy Hipotecznych b. zaboru rosyjskiego. Wspierał również inicjatywy gospodarcze, wchodząc m.in. w skład komisji organizacyjnej elektrowni włocławskiej, która w 1911 r. złożyła na ręce prezydenta Stanisława Niwińskiego szczegółowy projekt kontraktu, w archiwach zachowała się także skarga Ulejskiego na postanowienie warszawskiego urzędu gubernialnego z 1908 r., zobowiązujące mieszkańców Włocławka do utrzymywania rodzin niższych stopniem żołnierzy rez. (kwota opiewała na 30 tys. rb).

Zm. rankiem 22 III 1924 r. Uroczystości pogrzebowe Ludwika Ulejskiego odbyły się 31 III w kościele ojców franciszkanów we Włocławku.

Związek małżeński zawarł 18 XI 1876 r. z Feliksą Julią Smoleńską w warszawskiej par. św. Jana Chrzciciela (w 1906 r., z okazji 30. rocznicy ślubu, bp Stanisław Zdzitowiecki przyjął w katedrze odnowę ich przysięgi małżeńskiej). Miał liczne potomstwo, tj. sześciu synów i jedną córkę: Jana (ur. 1877), Stanisława (ur. 1879), Zofię (ur. 1880), Władysława (ur. 1881), Mieczysława (ur. 1887), Stefana (ur. 1890) oraz Tadeusza (ur. 1893). Wszystkie dzieci odebrały staranne wykształcenie. W dorosłym życiu szczególnie uznaniem cieszyli się dwaj bracia, Stefan (artysta malarz) oraz Stanisław (inż. architekt), który po ukończeniu Politechniki w Karlsruhe otworzył biuro projektowe. Jego realizacje kamienic we Lwowie i Krakowie (objęte ochroną konserwatorską), można podziwiać po dziś.

Arch. Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, Par. pw. Świętej Katarzyny Aleksandryjskiej w Łasinie, sygn. AA007, nr 54/1839; Arch. Państwowe w Warszawie, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Jana Chrzciciela w Warszawie, sygn. 92, nr 193/1876; Arch. Główne Akt Dawnych, Kancelaria Generał-Gubernatora Warszawskiego z lat 1859–1918,

sygn. 5418; Arch. Państwowe w Płocku, Kancelaria notariusza Ludwika Ulejskiego w Gostyninie z lat 1876–1893, sygn. 1; Arch. Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku (APTOW), AmW z lat 1787–1918, sygn. I/8306, I/8552; APTOW, Akta Notariusza Ludwika Ulejskiego z Włocławka z lat 1893–1924, sygn. 1; APTOW, Sąd Okręgowy we Włocławku i Sąd Okręgowy w Toruniu Wydział Zamiejscowy we Włocławku z lat 1917–1939 [1955], sygn. 3/75; Kraushar A., *Siedmioletnie Szkoły Głównej Warszawskiej (1862–1869). Wydział Prawa i Administracji*, Warszawa 1883, s. 215; *Księga Pamiątkowa Zjazdu b. wychowawców b. Szkoły Głównej Warszawskiej w 40 rocznicę jej założenia*, Warszawa 1905, s. 49; *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Tom 2, nr 263–583*, Warszawa 1973, s. 192; *Rocznik sądowy na r. 1871*, Warszawa 1871, s. 159; *Rocznik sądowy na r. 1875*, Warszawa 1875, s. 165; *Józefa Ungra Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy na r. 1878*, Warszawa 1877, s. 71; *Józefa Ungra Kalendarz Warszawski Popularno-Naukowy na rok 1914*, Warszawa 1913, s. 57; „Dz. Urz. Ministerstwa Sprawiedliwości” 1924, nr 8, s. 263; „Kurier Warszawski” 1876, nr 258, s. 3; „Kurier Warszawski. Dodatek Poranny” 1893, nr 329, s. 1; „Gazeta Sądowa Warszawska” 1893, nr 47, s. 810; „Kolarz, Wioślarz i Łyżwiarz. Tygodnik Sportowy Ilustrowany” 1899, nr 22, s. 4 oraz nr 38, s. 2; „Słowo” 1903, nr 127, s. 2; „Gazeta Polska” 1906, nr 93, s. 2; „Gazeta Dwugroszowa” 1911, nr 5, s. 4; „Przegląd Notarialny” 1923, nr 5–6, s. 42 oraz 1925, nr 1–2, s. 121; „Słowo Kujawskie” 1924, nr 70, s. 1; „Słowo Pom.” 1938, nr 65, s. 4; M. Dereżyński, *Z dziejów teatru polskiego we Włocławku*, „Piast” 1934, nr 16, s. 5.

Tomasz Michalski

WADOŃ IRENA

(1956–2013), nauczycielka, założycielka i przewodnicząca Demokratycznej Unii Kobiet we Włocławku

Urodziła się 12 VIII 1956 r. we Włocławku. Jej rodzicami byli Tadeusz Balik i Aleksandra z d. Chrzanowska. Była drugim z czworga dzieci w rodzinie. Uczęszczała do SP nr 10 we Włocławku w l. 1963–1971. Dalszą naukę kontynuowała w Liceum Ekonomicznym we Włocławku, w l. 1971–1975, mieszczącym się przy ul. Bukowej. Szkołę tę wybrała w oparciu o pragmatyczne przesłanki. Trudna sytuacja material-

na rodziny nakazywała szybkie zdobycie zawodu dającego szansę na rozpoczęcia pracy, gdyby podjęcie studiów dziennych okazało się niemożliwe z powodu braku środków. Liceum Ekonomiczne ukończyła w 1975 r., uzyskała świadectwo dojrzałości z wyróżnieniem i tytuł zawodowy technika ekonomistki. Świadectwo dojrzałości z wyróżnieniem dało wówczas możliwość wyboru dowolnego kierunku kształcenia na dowolnej uczelni w Polsce, bez egzaminu wstępnego. Dienne studia wyższe podjęła w Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie (aktualnie UWM) na wydziale budownictwa lądowego. W czasie studiów, od XI 1978 r. do V 1980 r. była zatrudniona na pełnym etacie, jako pracownik fizyczny, w Warmińskiej Studenckiej Spółdzielni Pracy — w godzinach popołudniowych i wieczornych prowadziła jeden z klubów studenckich w Kortowie.

Była aktywną działaczką Zrzeszenia Studentów Polskich, społecznie pracowała również w studenckim „Radio Kortowo”. Była autorką wielu felietonów, emitowanych na antenie radia, prowadziła również audycje radiowe „na sitku”. Egzamin dypl. złożyła w 1981 r. i uzyskała tytuł mgra inż. budownictwa lądowego. Ukończenie studiów i poszukiwanie pracy zbiegło się z totalnym załamaniem w sektorze budownictwa. Od I IX 1981 r. podjęła pracę w Zespole Szkół Budowlanych we Włocławku jako nauczycielka teoretycznych przedmiotów zawodowych. Pracując podnosiła swoje kwalifikacje, ukończyła m.in.: Studium Pedagogiczne IKN-ODN w Bydgoszczy — 1982 r.; kurs specjalistyczny z zakresu obsługi mikrokomputerów; IKN-ODN w Bydgoszczy — 1988 r.; studium podyplomowe dla nauczycieli przedmiotów budowlanych — Politechnika Gdańska — 1989 r.; szkolenie liderów promocji zdrowia — 1995 r. Ponadto ukończyła wiele innych kursów i szkoleń specjalistycznych. W 2006 r. uzyskała stopień nauczyciela dyplomowanego, o który wcześniej nie ubiegała się, uważając całą procedurę za nadmiernie i zbędnie zbiurokratyzowaną. Ostatecznie uznała, że kwalifikacje i wieloletni dorobek, powinny znaleźć odzwierciedlenie w jej oficjalnym awansie zawodowym. Odbyła szkolenia dla egzaminatorów i decyzjami dyr. Okręgowej Ko-

misji Egzaminacyjnej w Gdańsku otrzymała wpisy do ewidencji egzaminatorów OKE w Gdańsku, jako egzaminator egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zawodach: murarz; technolog robót wykończeniowych w budownictwie; technik budownictwa; malarz-tapeciarz; betoniarz-zbrojarz. Funkcję egzaminatora, w tym przewodniczącej komisji egzaminacyjnych wypełniała do ostatniego r. swojej aktywności zawodowej.

Praca w ZSB, podjęta z konieczności, okazała się miejscem realizacji nie tylko obowiązków zawodowych, ale również pasji. Była nauczycielką o niekwestionowanej autorytecie wśród kolejnych roczników uczennic i uczniów, szanowaną, podziwianą, a niejednokrotnie uwielbianą przez absolwentów, z którymi utrzymywała bezpośrednie kontakty przez wiele lat od ukończenia przez nich szkoły. Absolwentom technikum udzielała niepisanej, publicznej, honorowej trzyletniej gwarancji na wiedzę z przedmiotów, których uczyła. Jeśli ktoś miał kłopoty na studiach, udzielała bezpłatnej pomocy (korepetycji), kiedy o taką pomoc prosił. W kolejnych l. przygotowywała z powodzeniem uczniów do udziału w olimpiadzie wiedzy i umiejętności budowlanych oraz turnieju budowlanym „Złota Kielnia”, z których wracali z tytułami finalistów. W 2005 r. była jedną z inicjatorek zorganizowania pierwszego zjazdu absolwentów ZSB. W Komitecie organizacyjnym Zjazdu pełniła funkcję sekretarza. Odbył się on 15 X 2005 r. Poza podstawowymi obowiązkami nauczycielki przedmiotów zawodowych i wychowawczyni kolejnych klas, była również przez wiele lat przewodniczącą komisji przedmiotów zawodowych, przewodniczącą komitetu szkolnego olimpiady wiedzy i umiejętności budowlanych, członkiem zespołu kierowniczego szkoły z ramienia rady pedagogicznej.

Za osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej wielokrotnie otrzymała nagrodę dyr. szkoły, w l. 1987, 1989, 1991, 1995, 1996. Ze względu na różne obiektywne i subiektywne okoliczności w miejscu pracy oraz uwarunkowania zewnętrzne, podjęła decyzję o przejściu od I IX 2006 r. na emeryturę, na podstawie Karty Nauczyciela.

Jednak nie miała zamiaru pozostawać bierna zawodowo. Wręcz przeciwnie, uznała, że jest jeszcze na tyle młoda i zmotywowana do pracy, żeby po l. aktywności w szkole podjąć pracę na budowie, a po wymaganym stażu złożyć określony przepisami egzamin

i uzyskać uprawnienia budowlane. Od 1 IX 2006 r., a więc z chwilą przejścia na emeryturę nauczycielską, podpisała umowę o pracę na pełnym etacie w Przedsiębiorstwie Budowlano-Instalacyjnym „Rembud” we Włocławku. Zatrudniona została na stanowisku inż. budowy i nadzorowała realizację gmachu Centrum Onkologii przy ul. Królewieckiej we Włocławku. Niestety, po kilku miesiącach musiała zrezygnować z ambitnych planów i pracy na budowie, ze względu na wcześniej nieodezuwane, ujawniające się reumatoidalne zapalenie stawów, które wykluczało przebywanie w warunkach budowy. Pracę w przedsiębiorstwie zakończyła 31 XII 2006 r.

Ponieważ odchodząc na emeryturę, nie zakładała bierności zawodowej, po ustabilizowaniu stanu zdrowia, złożyła wniosek o możliwość kontynuowania pracy w Zespole Szkół Budowlanych. Pracę wznowiła 1 IX 2007 r. i kontynuowała do 31 VIII 2011 r., a więc w l. szkolnych 2007/2008; 2008/2009; 2009/2010; 2010/2011. Ponadto, w r. szkolnym 2009/2010 pracowała w Zespole Szkół Technicznych w Lipnie, w wymiarze 7/18 godzin tygodniowo.

Po wygaśnięciu umowy w ZSB swoje kwalifikacje wykorzystywała w ramach pomocy merytorycznej udzielanej studentom wydziałów budownictwa różnych uczelni. Wcześniej, od kilku lat, równoległe z pracą w szkole, wspierała studentów wydziału budownictwa jednej z włocławskich uczelni.

Dosyć szybko i skutecznie rozchodziła się informacja, że w Radomicach mieszka pani inż., która nie tylko potrafi rozwiązywać zadania, z którymi studenci mieli trudności, ale potrafi nauczyć studentów, jak te zadania rozwiązywać samodzielnie. Dlatego systematycznie powiększało się grono potrzebujących pomocy i to nie tylko z uczelni włocławskiej. Przyjeżdżali studenci z Płocka i Bydgoszczy. Bywało, że musieli czekać w kolejce i czekali, bo wiedzieli, że warto. Ostatniego wsparcia udzieliła kilka dni przed śmiercią w formie rozwiązanego zadania, przesłanego drogą elektroniczną.

Wyszła za mąż 9 IV 1983 r. za Jana Wadonia. Zamieszkała w Radomicach, Gm. Lipno, wówczas woj. włocławskie, aktualnie pow. lipnowski. Z tego związku urodziło się dwoje dzieci: Maria-Aleksandra i Jarosław.

Działalność społeczną rozpoczęła już w szkole podstawowej, w samorządzie szkolnym. W liceum ekonomicznym działała w samorządzie szkolnym, grała

w szkolnej orkiestrze dętej, była aktywną działaczką organizacji młodzieżowej. W czasie studiów społecznie pracowała w studenckim „Radio Kortowo”, aktywnie działała w Zrzeszeniu Studentów Polskich.

Po transformacji ustrojowej w 1989 r. zaangażowała się również w działalność polityczną w Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP), następnie Sojuszu Lewicy Demokratycznej, pełniąc m.in. funkcję wiceprzewodniczącej rady wojewódzkiej SLD we Włocławku. Dwukrotnie, w l. 1991 i 1993, kandydowała w wyborach parlamentarnych, do Sejmu RP. W wyborach 1993 r., uzyskała bardzo dobry wynik — 4 999 głosów. Był to czwarty rezultat na liście SdRP, z której to listy, trzech kandydatów zdobyło wówczas mandaty poselskie i szósty wynik wśród wszystkich kandydatów w okręgu wyborczym. Ur. i pracująca we Włocławku swoją aktywność społeczną koncentrowała również w tym mieście. Była współzałożycielką i pierwszą przewodniczącą koła Demokratycznej Unii Kobiet w rodzinnym mieście. Funkcję przewodniczącej koła pełniła przez kilka lat. Była również współzałożycielką stowarzyszenia absolwentów ZSE we Włocławku, w którym pełniła funkcję skarbnika. Stowarzyszenie to m.in. organizowało cykliczne zjazdy absolwentów ZSE.

W 2012 r. podjęła działalność jako wolontariuszka w pracowni komputerowej w Lipnie, zorganizowanej przez posła do parlamentu europejskiego Janusza Zemkego. Prowadziła tam kursy obsługi komputerów dla osób w wieku 50+.

W uznaniu za swoją pracę zawodową w oświacie i działalność społeczną otrzymała wiele nagród i odznaczeń, m.in. Nagrody Dyr. Zespołu Szkół Budowlanych we Włocławku — przyznane w l. 1987/1989/1991/1995/1996/1997/2000/2001/2002/2003/2004/2005; Nagrodę Kuratora Oświaty — 1993 r. i Brązowy Krzyż Zasługi (1998 r.).

Zm. 21 V 2013 r. w Radomicach, pow. lipnowski.

Inf. otrzymane od męża Jana Wadonia; Akta osob. I. Wadoń z Archiwum w Zespole Szkół Budowlanych we Włocławku. Fot. z archiwum rodzinnego (od męża).

Władysław Kubiak

WALERIAN MACIEJ [Z WARSZAWY(?)]

([?]-1547), dominikanin, kaznodzieja, bp sufragan włocławski

Kwestia pochodzenia tego duchownego, będącego członkiem zakonu dominikanów, przedstawia się niejasno, bowiem w aktach zakonnych występuje on wyłącznie pod imieniem, natomiast w dokumentach rzymskich, odnoszących się do udzielonej mu prowizji papieskiej na biskupstwo, nazywany jest „*Valerianus de Varso* [*Varszo, Varsonia*], *Cracoviensis dioecesis*” (to ostatnie określenie dotyczy najprawdopodobniej związków z dominikańskim konwentem Przenajświętszej Trójcy w Krakowie). Nowożytni historiografowie także wspominają go jedynie pod samym imieniem, u Sadoka Barącza nosi miano Waleriana „de Warso”, natomiast Stanisław Chodyński zwie go Walerianem „de Werklawa” — w oparciu o akt prowizji dla jego następcy na tytularnej stolicy margaryteńskiej, w którym jednak w rzeczywistości wspomniany jest jako „*Valerianus de Varclavia*” (nazwę tą trudno skojarzyć z jakąkolwiek znaną dziś miejscowością). Spośród współczesnych badaczy Robert Świętochowski (w ślad za nim Hieronim Eugeniusz Wyczawski) przyjął, że właściwie zwał się Maciejem (chodzi zapewne o imię z chrztu, które faktycznie widnieje w szesnastowiecznych drukach autorstwa tego zakonnika) Walerianem z Warszawy i pochodził prawdopodobnie z warszawskiego mieszczaństwa. Jednoznaczna identyfikacja występującej w aktach Kurii Rzymskiej nazwy „Varso, Varszo, Varsonia” nie jest wszakże możliwa, przy czym obok Warszawy trzeba brać pod uwagę także Warszaw i Warszewo, a nie wykluczone, iż nie chodzi o żadną z wymienionych miejscowości, lecz np. o Warszówek w pow. iłżeckim, który w odniesieniu do XVI w. wzmiankowany jest jako Warszow (w takim przypadku określenie „*Cracoviensis dioecesis*” odnosiłoby się do diecezji jego pochodzenia).

Imiona rodziców późn. biskupa, jak również ich przynależność stanowa, nie są znane, jednak przy okazji uzyskania przez niego prowizji na biskupstwo mowa jest, iż był „*ex solutus et soluta genitus*” (tzn. narodzony z obojga rodziców stanu wolnego), w związku z czym musiał wystarać się o dyspensę na okoliczność pochodzenia z nieprawego związku („*super defectu natalium*”). Do Zakonu Kaznodziejskiego wstąpił w bliżej nieznany moment — kilka (czy też kil-

kanaście) lat przed 1523 r., kiedy to jako diakon towarzyszył Szymonowi Spornowi w podróży do Rzymu, której celem było dostarczenie do Wiecznego Miasta akt wstępnego procesu beatyfikacyjnego Jacka Odrowąża. 7 V 1531 r. władze generalne dominikanów zezwoliły Walerianowi, związanemu wówczas z konwentem krakowskim, by udał się na okres trzech lat do Bolonii, a z kolei w 1534 r. na powrót do rodzinnego kraju (13 VII) i następnie na powtórny wyjazd do Italii, do kurii generalnej zakonu w Rzymie (14 XI). Wtedy również „*Valerianus de Polonia*”, tytułowany już bakałarzem, uzyskał 18 VII 1534 r. zezwolenie zwierzchności zakonnej na druk przygotowanych przezeń mów („*licentiam imprimendi orationes quasdam a se compositas*”).

Pobył Macieja Waleriana w l. 1531–1534 w Bolonii związany był z odbywaniem tam studiów w dominikańskim studium generalnym. Po powrocie do kraju sam z kolei został prof. studium krakowskiego, w którym nauczał w l. 1534–1537, natomiast w 1536/1537 r. był jego regensem. W tym też czasie zdobył — najpewniej w Uniwersytecie Krakowskim — tytuł mistrza (mgra) teologii, jak też poświęcił się działalności pisarskiej, a niektóre jego prace ukazały się wtedy drukiem w oficynach wydawniczych Hieronima Wietora oraz Floriana i Heleny Unglerów. Pośród nich znajdowały się *Historia perbrevis quo pacto videlicet magna portio Crucis Christi in oppido Lublin pervenit* (1537) oraz *Divi Hyacinthi Poloni fratris Ordinis Praedictorum vita* (1537), dzięki którym zaliczany jest do grona autorów staropolskich dzieł hagiograficznych. Zyskał także sławę kaznodziei, tak iż Abraham Bzowski (w ślad za nim inni autorzy) nie wahał się go nazwać «księciem mówców» („*oratorum sui temporis facile princeps*”). W jednym ze współczesnych źródeł, mianowicie w liście bpa Andrzeja Zbrzydowskiego, określony został również spowiednikiem króla Zygmunta I Starego. Ze stolicy Królestwa przeniósł się następnie do Wilna i w aktach kapituły prowincjalnej dominikanów, obradującej w IV 1543 r., mgr Walerian poświadczony jest jako przeor wileński i zarazem jeden z definitorów zakonnej prowincji. Otrzymał wówczas upoważnienie do wizytowania kijowskiego konwentu duchowych synów św. Dominika, przy czym z akt kapituły dowiadujemy się nadto, że trzej współbracia dopuścili się czynnej na niego napaści, za co zostali skazani na trzy l. karceru zakonnego.

Nie wiemy, w jakich okolicznościach doszło w tymże 1543 r. do powołania dotychczasowego przeora z Wilna na funkcję sufragana w diecezji wrocławskiej. Zapewne zaważyły tu osobiste relacje z nowym ordynariuszem *loci* Mikołajem Dzierzgowskim, niedysyjszym wychowankiem Uniwersytetu Krakowskiego i studentem w Padwie, a nie mniej poparcie dworu królewskiego. Prowizję ze strony papieża Pawła III na tytularną stolicę margaryteńską (Margarita, Maraga) Maciej Walerian uzyskał 28 IX [5 X] 1543 r. i już 16 X tr. uregulował sprawę należnych opłat kurialnych; nie wiadomo natomiast, gdzie oraz kiedy przyjął święcenia biskupie. Posługę w Kościele wrocławskim nowy sufragan sprawował niespełna cztery l. — w pierw u boku M. Dzierzgowskiego, a następnie A. Zebrzydowskiego. Z prezenty króla Zygmunta I i za aprobatą ordynariusza *loci* w pierwszych miesiącach 1545 r. objął probostwo kościoła Najśw. Maryi Panny w Gdańsku, wówczas też zostawszy oficjałem gdańskim, z której to funkcji ustąpił jednak już w 1546 r. Tamże w Gdańsku stale rezydował — do momentu, kiedy w następstwie wybuchu w mieście tumultu na tle wyznaniowym musiał stamtąd uchodzić nocą, co wydarzyło się na przełomie lat 1546 i 1547 (wspomina o tym w adresowanym do biskupa krakowskiego Samuela Maciejowskiego liście ze I 1547 r. ordynariusz wrocławski Andrzej Zebrzydowski).

Być może przeżycia związane z tamtym wydarzeniem nadszarpaneży zdrowiem sufragana, który w niecały r. od owego faktu zm. — 17 X 1547 r. — być może we Włocławku, przy czym bezpośrednią przyczyną zgonu miała być szerząca się zaraza. Zapewne został pochowany w stolicy diecezji, nie wiadomo jednak, by w katedrze wystawiono mu epitafrum. Sprawy związane ze śmiercią Macieja Waleriana (m.in. wynikała wówczas kwestia pewnych rzeczy ruchomych, pozostałych po zmarłym, o które upomniał się — w imieniu zakonu — prowincjał dominikanów Gabriel Szadek z Łowicza) tudzież zaistniałym wakatem na wrocławskiej sufraganii znalazły odbicie w korespondencji ordynariusza *loci* A. Zebrzydowskiego, dążącego do jak najszybszego jej obsadzenia. Wakat na owej funkcji miał niemniej potrwać aż osiemnaście lat, gdyż dopiero 13 IV 1565 r. papież Pius IV udzielił prowizji na osieroconą „*per obitum quondam Valeriani de Varclavia*” tytularną stolicę margaryteńską — wraz z prawem sprawowania funkcji pontyfikal-

nych w diecezji wrocławskiej — ówczesnemu opatowi cystersów z Koronowa Adamowi Mierkowskiemu.

Chodyński S., *Biskupi sufragani*, s. 33–34 nr 10, 106; Kujawski W., *Duchowieństwo*, w: *Dzieje diecezji wrocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008, s. 104–105; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 153, 218; Nitecki P., *Biskupi*, kol. 468; *Nomenclator bibliographicus episcoporum Poloniae 1320–2020*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2020, s. 501; Prokop K.R., *Biskupi pomocniczy*, s. 307–309; tenże, *Nekropolie biskupie w nowożytnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*. *Prawodawstwo — Lokalizacja pochówków — Formy komemoracji*, Kraków–Warszawa 2020, s. 124; tenże, *Polscy biskupi dominikańscy*, s. 227–230; tenże, *Stolice tytularne biskupów Kościoła katolickiego wpisanych w dzieje ziem polskich (XIII w.–2014 r.)*, Kraków 2014, s. 74, 265; Rulka K., *Walerian z Warszawy (Maciej Walerian) OP, biskup, zm. 17 X 1547 we Włocławku*, w: *EK*, t. 20, kol. 167–168; Świętochowski R., *Maciej Walerian z Warszawy (zm. 1547), dominikanin, pisarz religijny, sufragan wrocławski*, w: *PSB*, t. 19, s. 40; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 37 (nr 277), 335 (nr XLVII/5), 416, 452, 761; Witkowska A., *Nastalska J., Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne*, t. 1: *Słownik hagiografów polskich*, Lublin 2007, s. 143; Wyczawski H.E., *Maciej Walerian z Warszawy (Praedicatorius) (†1547), dominikanin, biskup sufragan wrocławski, historyk Kościoła*, w: *SPTK*, t. 3, s. 15–16; Zdanek M., *Regensi dominikańskiego Studium Generalnego w Krakowie do 1596 r.*, „Przegląd Tomistyczny” 2010, t. 16, s. 117–118.

Krzysztof Rafał Prokop

WALEWICZ TADEUSZ

(1924–2000), oficer MO, zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO we Włocławku, kombatant

Tadeusz Walewicz urodził się 15 XI 1924 r. we wsi Wilkowice k. Chocenia, w pow. wrocławskim. Jego rodzicami byli Jan i Maria z d. Modrzejewska prowadzący gospodarstwo rolne. Jego ojciec zmarł w 1933 r., a matka w dwa lata później i wtedy jego wychowaniem zajmowało się wujostwo. Miał dwie siostry — Genowefę i Zofię — oraz brata Ryszarda. Do szkoły

powszechnej uczęszczał w Choceniu i ukończył ją w 1938 r. Od tego czasu, mimo że miał zaledwie 14 lat, zaczął pracować w charakterze robotnika. W l. 1938–1939 pracował w szkółce hodowli drzewek owocowych w Kubłowie. W okresie niemieckiej okupacji przebywał nadal pod opieką wujostwa w Czerniewicach, ale pracował w gospodarstwie rolnym w Przyborowie. W okresie od 1942 r. do 30 XI 1943 r. i od 1 VIII 1944 r. do 20 I 1945 r. pracował w gospodarstwie rolnym w Żurawicach k. Boniewa. Na początku 1944 r. został uwięziony przez Niemców i osadzony w obozie przejściowym dla dzieci w Radogoszczu k. Łodzi. Stamtąd po kilku tygodniach został wywieziony na roboty przymusowe do III Rzeszy, gdzie pracował przez 7 miesięcy (I 1944–VII 1944) w Roszarni Lnu na terenie Bawarii. Po zwolnieniu powrócił do Polski.

Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej został powołany przez WKR Włocławek do WP i skierowany do JW w Krakowie, z którą zwalczał w rejonie Bochni, Limanowej i Nowego Sącza rozproszone i ukrywające się w lasach grupy niemieckich żołnierzy. W działaniach tych uczestniczył do VI 1945 r. Po powrocie do Krakowa jego kompanię wcielono do 6 pułku KBW w Krakowie w 5 Brygadzie KBW Ziemia Krakowska, stacjonującej w Krakowie. Jako żołnierz tej jednostki brał udział m.in. w walkach z oddziałami UPA na terenie woj. krakowskiego i rzeszowskiego, w czasie których wykazał się męstwem i dużym poświęceniem, za co został odznaczony Medalem „Zasłużonym na polu chwały”. Początkowo był zastępcą dowódcy plutonu w kompanii samochodowej, a następnie szefem kancelarii tajnej batalionu. Służbę wojskową zakończył w stopniu sierżanta. W XI 1947 r. bezpośrednio po zwolnieniu z wojska wstąpił w szeregi Milicji Obywatelskiej. Po wstępnym przeszkoleniu służył w woj. bydgoskim jako milicjant. Był w kolejnych l. sekretarzem Komendanta Wojewódzkiego MO, kierownikiem Sekcji I Wydziału I, inspektorem Służby Zewnętrznej. W tym czasie mieszkał w Bydgoszczy i tutaj założył rodzinę.

Od VII 1964 r., mając stopień mjra, pracował na stanowisku zastępcy, a następnie komendanta Miasta

i Powiatu MO we Włocławku i odpowiadał za pracę podległych funkcjonariuszy Służby Zewnętrznej. W 1965 r. doprowadził do ujęcia 3 grup młodocianych przestępców włamujących się w mieście do kiosków i prywatnych mieszkań. Przyczynił się do wykrycia sprawców 5 zabójstw. W działalności służb MO we Włocławku i w powiecie wykazywał szczególną troskę o bezpieczeństwo i porządek publiczny na drogach publicznych i szlakach wodnych oraz kolejowych. Był mocno zaangażowany w zwalczanie przestępstw dorosłych wobec dzieci, młodzieży i rodzin. Za taką właśnie troskę otrzymał Odznakę Przyjaciela Dziecka przyznaną przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci we Włocławku.

W 1970 r. piastował mandat radnego Powiatowej Rady Narodowej we Włocławku, pracując w Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego, był też członkiem Komisji ds. Dzieci i Młodzieży w Powiatowej i MRN. Udzielał się także w pracach Miejskiego i Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu oraz w pracach Miejskiego Komitetu ORMO we Włocławku. W 1964 r. w tygodniku żołnierskim „Na Straż” publikował opowiadania o tematyce kryminalnej oparte na faktach. W l. 80.–90. XX w. publikował art. w miesięczniku ZKRPiBWP, „Polsce Wierni” poświęcone działalności organizacji kombatanckiej we Włocławku oraz wydarzeniom z historii Polski. Publikował także na łamach tygodnika „Życ. Włocł.” w cyklu „Karty 25-lecia” art. dotyczące walk z oddziałami UPA oraz o działalności pierwszych po wojnie oddziałów samoobrony we Włocławku i pow. włocławskim.

Walewicz ukończył Liceum Ogólnokształcące w Bydgoszczy. Naukę kontynuował w Szkole Oficerskiej MO w Szczytnie. W l. 1963–1967 studiował w systemie zaocznym w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Warszawie. Magisterium uzyskał na kierunku ekonomia w Uniwersytecie Gdańskim — filia w Sopocie.

Od 1975 r. pełnił służbę na stanowisku zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji w powstałym woj. włocławskim. Na wszystkich stanowiskach służbowych realizował zadania z pełnym zaangażowaniem. Miał duży wkład w utrzymanie ładu i porządku publicznego w woj. włocławskim. Z racji nadzorowanych pionów służbowych szczególnie aktywnie zwalczał przestępstwa gospodarcze i kryminalne, zwracając również uwagę na drobne wykroczenia przeciwko mieszkańcom woj. W 1981 r. przeszedł

na emeryturę w stopniu płka MO, ale nadal brał aktywny udział w życiu społecznym we Włocławku. Od 1981 r. był członkiem Klubu Emerytów i Rencistów MO, w którym przez kilka kadencji pełnił funkcję przewodniczącego Komisji ds. Odznaczeń.

Od 28 I 1983 r. należał do ZBoWiD we Włocławku. Uzyskał uprawnienia kombatanckie z tytułu utrwalenia władzy ludowej na podstawie zaświadczenia WKU z Włocławka potwierdzającego służbę wojskową w Wojsku Polskim. Na podstawie decyzji Kierownika Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych z 26 VI 2001 r. w oparciu o przepisy ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (z 1997 r.) uzyskał potwierdzenie uprawnień kombatanckich, ale zaliczono mu tylko okres 17 IV 1945–9 V 1945 r. (z tytułu służby w WP podczas działań wojennych), okres 10 V 1945–30 VI 1947 oraz okres 1 VII 1947–6 IX 1947 r. z tytułu udziału w walkach z oddziałami UPA.

Walewicz był aktywnym członkiem organizacji kombatanckiej we Włocławku. Przez szereg lat był członkiem zarządu okręgowego (ZKRPiBWP), a następnie jego wiceprzewodniczącym. Pełnił te funkcje do śmierci.

W uznaniu za swoją wzorową pracę zawodową i działalność społeczną został wyróżniony wieloma odznaczeniami państwowymi i resortowymi oraz społecznymi. Posiadał m.in. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1984 r.), Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1977), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1970), Złoty Krzyż Zasługi (1964), Medal X lat Polski Ludowej, Srebrny Krzyż Zasługi (1946), Brązowy Medal „Zasłużony na Polu Chwały” (1946), Medal 30-lecia PRL (1974), Złotą Odznakę „Za Zasługi w Ochronie Porządku Publicznego” (1975), Złotą Odznakę „W Służbie Narodu” (1976).

Związek małżeński zawarł w 1950 r. w Bydgoszczy z Heleną Andrzejewską (ur. w 1931 r.). Małżonkowie mieli dwóch synów: Tadeusza (ur. w 1951 r. w Bydgoszczy–zm. w 1978 r.) i Ryszarda (ur. w 1956 r. w Bydgoszczy).

Zm. 16 III 2008 r. we Włocławku, gdzie został pochowany na Cmentarzu Komunalnym.

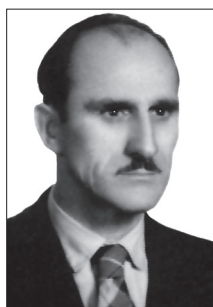
Fot. i inf. uzyskane od syna Ryszarda Walewicza; Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe; Arch. Urzę-

du ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie, akta osob. T. Walewicza; „Życ. Włocł.” 1993, nr 11, 1996, nr 14.

Władysław Kubiak

WASIELEWSKI CZESŁAW (VEL WASILEWSKI)

(1915–1971), lekkoatleta, działacz społeczny na rzecz sportu

Urodził się 26 XI 1915 r. w Brześciu Kujawskim, w rodzinie robotniczej, z ojca Stanisława i matki Marianny z d. Gardyza. Miał dwoje rodzeństwa, brata Władysława i siostrę Helenę. W r. 1929 ukończył siedmioklasową szkołę powszechną w Brześciu Kujawskim.

Od 1935 r. pracował we Włocławku przy budowie miejskich wodociągów jako magazynier. Z inspiracji brata zainteresował się lekkoatletyką — biegami długodystansowymi, które wspólnie amatorsko uprawiali w okolicach swojego miasta. W 1936 r. wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Brześciu Kujawskim. W okresie 1937–1939 reprezentował barwy „Sokoła” we Włocławku. W czasie służby wojskowej kontynuował sportową pasję w barwach Wojskowego Klubu Sportowego Bydgoszcz. Przed wybuchem II wojny światowej pracował i trenował w sekcji lekkiej atletyki Koła Sportowego Klubu Wioślarskiego „Syrena” Związku Zawodowego Pracowników Miejskich w Warszawie. Brał udział w wielu zawodach sportowych, także o randze ogólnopolskiej. W tym okresie kariery sportowej uzyskał znaczące rekordy życiowe na dystansach: 800 m — 2:10,7 s (1936 r., Włocławek); 1500 m — 4:11,6 s (1939 r. Bydgoszcz); 2 tys. m — 6:07,0 s (1939 r. Bydgoszcz); 3 tys. m — 8:55,8 s (1937 r. Warszawa). Był członkiem kadry narodowej Polskiego Związku Lekkiej Atletyki i reprezentantem Polski w międzypaństwowym meczu z Rumunią w 1938 r. Osiągnięte sportowe rezultaty zaowocowały powołaniem Wasielewskiego do kadry olimpijskiej

i objęciem centralnym przygotowaniem do igrzysk XII Olimpiady w Tokio w 1940 r. Z powodu wybuchu II wojny światowej igrzyska zostały odwołane.

Zasadniczą służbę wojskową odbywał w VIII Batalionie Broni Pancernych w Bydgoszczy, gdzie ukończył Szkołę Podoficerską w stopniu kaprała. Ze służby czynnej wyruszył na front kampanii wrześniowej 1939 r. jako dowódca czołgu. Walczył na Pomorzu pod Topolinkiem i Wybyczem w szwadronie czołgów rozpoznawczych. Po rozbiciu oddziału przez wojska niemieckie dostał się do niewoli, z której zbiegł i wrócił do Brześcia Kujawskiego. W czasie okupacji niemieckiej pracował jako ślusarz w Cukrowni Brześć Kujawski, która w tym okresie była oddziałem włocławskiej firmy Zjednoczone Fabryki Cykorii Ferd. Bohm & Co i Gleba Spółka Akcyjna. W 1945 r. został zmobilizowany do LWP i pełnił służbę w oddziale samochodowym, z którego tr. został zwolniony. Po wrócił do zawodu w macierzystym zakładzie. Pomimo że wybuch II wojny światowej i okres hitlerowskiej okupacji zabrał Wasielewskiemu najlepsze l. sportowej kariery, pozostał wierny „królowej” (lekkoatletyka jest zwana królową sportu). Jako reprezentant Robotniczego Klubu Sportowego „Orzeł”, działającego przy Zakładach Celulozowo-Papierniczych we Włocławku w 1946 r. w Mistrzostwach Polski seniorów rozgrywanych w Krakowie, w biegu na dystansie 3 tys. m z przeszkodami rezultatem 10:26,6 s zdobył srebrny medal. W 1947 r. w Mistrzostwach Polski seniorów w biegu przełajowym na dystansie 8 km z wynikiem 27:29,6 s został brązowym medalistą. Osiągał także sukcesy w wielu lokalnych i ogólnopolskich zawodach sportowych m.in. w 1937 r. wygrał bieg uliczny towarzyszący otwarciu mostu stalowego przez Wisłę we Włocławku. W 1945 r. zwyciężył w I powojennym biegu ulicznym zorganizowanym we Włocławku. Trzykrotnie triumfował (1945–1947) w Bydgoszczy w biegu ulicznym nazwanym Memoriałem Janusza Kusocińskiego organizowanym przez Klub Sportowy „Drukarz”. Zwycięstwa Wasielewski dedykował „Kusemu” — przyjacielowi z bieżni. W 1948. u szczytu kariery zakończył wyczynową aktywność sportową.

Rekordy życiowe Czesława Wasielewskiego (zwanego przez przyjaciół Biegasem) uzyskane w okresie powojennym: 800 m — 2:07,7 s (1947 r. Gdańsk), 5 tys. m — 16:11,4 s (1947 r., brak miejsca zawodów), 3 tys. m z przeszkodami 10:20,6 s (1946 r. Kraków).

W kolejnych l. nadal pracował w Cukrowni Brześć Kujawski, w której w 1946 r. awansował na stanowisko pracownika umysłowego działu plantacji cukrowniczej. Od 1947 r. pełnił funkcję wagowego. Referentem ds. BHP został w 1950 r. W ciągu siedmiu lat awansował na stanowisko starszego referenta. W trakcie zatrudnienia podnosił kwalifikacje zawodowe i zdobywał uprawnienia. W 1952 r. ukończył kurs Ministerstwa Przemysłu Rolnego i Spożywczego dla inspektorów bezpieczeństwa i ochrony pracy (świadcstwo nr 69/10). Ponownie uzupełnił wykształcenie, kończąc kurs dla personelu inżynieryjno-technicznego w 1957 r. (świadcstwo nr 25-72-57). W 1962 r. otrzymał świadectwo ukończenia dwuletniego korespondencyjnego kursu NOT i Stowarzyszenia Techników Cukrowników na poziomie średnim dla pracowników przemysłu cukrowniczego. Od VIII 1964 r. pełnił funkcję starszego technika BHP.

Poza obowiązkami zawodowymi rozwinął swoją kolejną pasję — pracę społeczną, w której wykorzystywał wcześniej zdobyte sportowe doświadczenia. Bardzo aktywnie działał na rzecz rozwoju sportu w Brześciu Kujawskim, w pow. włocławskim i woj. bydgoskim. W l. 1946–1947 był współtwórcą i członkiem zarządu klubu sportowego Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego (OMTUR), w którym utworzył sekcję lekkiej atletyki, koszykówki, piłki siatkowej i nożnej. Od 1947 r. był kierownikiem ds. sportu w Cukrowni Brześć Kujawski. W 1950 r. został wybrany delegatem na ogólnopolski walny zjazd Zrzeszenia Sportowego „Unia”, który obradował w Sosnowcu. Członkiem Stowarzyszenia Techników Cukrowników został w 1962 r. Od 1963 r. pracował w Komisji Sportu MRN we Włocławku. Był organizatorem i sędzią zawodów lekkoatletycznych. Od 1963 r. zasiadał w zarządzie Okręgowego Związku Zawodowego Przemysłu Spożywczego i Cukrowniczego. Ukoronowaniem pracy społecznej Czesława Wasielewskiego była jego inicjatywa budowy stadionu miejskiego w Brześciu Kujawskim, którą zrealizowano w 1961 r. W dowód uznania osiągnięć sportowych i zasług w pracy społecznej oraz zainicjowania budowy w 2017 r. Rada Miasta w Brześciu Kujawskim podjęła uchwałę o nazwaniu obiektu jego imieniem. Decyzję upamiętniono okolicznościową tablicą. Ponadto w dowód pamięci Rada Miasta Brześcia Kujawskiego uhonorowała jego imieniem i nazwiskiem miejskie rondo, a także podjęła się organizacji corocznego

regionalnego biegu memoriałowego Czesława Wasielewskiego, zaliczonego do cyklu Grand Prix woj. kujawsko-pomorskiego, rozgrywanego od 2014 r.

Udziałał się także w organizacjach politycznych. W l. 1945–1946 działał w Związku Walki Młodych w Brześciu Kujawskim, gdzie pełnił funkcję kierownika sekcji sportowej. Od 1946 r. był aktywistą w dziedzinie kultury i wychowania fizycznego w PPR. W l. 1947–1949 pełnił funkcję komendanta hufca i organizatora sportu w Służbie Polsce. Członkiem PZPR został w 1948 r. W 1963 r. działał w powiatowym Komitecie organizacji Spartakiady Tysiąclecia Państwa Polskiego.

Sportową karierę ozdobił srebrnym i brązowym medalem mistrzostw Polski seniorów, a także licznymi pucharami i dypl. Za zasługi w pracy społecznej został uhonorowany dypl. uznania.

28 XII 1939 r. zawarł związek małżeński z Reginą Lewandowską, z którą miał córkę Bożenę. Zm. 6 II 1971 r. w Brześciu Kujawskim i został pochowany w miejskiej nekropolii.

Adamczyk A., *Zapomniany świat Bohma*, Włocławek 2012; Jarzębowski R., *Włocławski sport*, Włocławek 1992; *Polska lekkoatletyka w l. 1945–1960*, red. Kurzyński H. i in., Warszawa 2014; *Polska lekkoatletyka 1945–1960. Tabele*, Kurzyński H., Rozum J. i in., Warszawa 2014; Kurzyński H., Pietkiewicz S., Rozum J., Wołejko T., *Historia finałów Lekkoatletycznych Mistrzostw Polski 1920–2007. Konkurencje męskie*, Szczecin–Warszawa 2008; Michalak T., *Wasilewski Czesław, lekkoatleta–działacz sportowy*, internet [dostęp: 28 VI 2021 r.]; mat. i fot. z rodzinnego arch. córki Bożeny Szulc; relacje Zbigniewa Pręgoskiego; akta osob. Czesława Wasielewskiego.

Paweł Lankiewicz

WASILEWSKI STEFAN

(1915–2020), ułan, uczestnik kampanii wrześniowej, partyzant, społecznik

Urodził się 14 IV 1915 r. (data oficjalna — wg przekazów rodzinnych urodził się ok. Bożego Narodzenia 1914 r.) w Elźbiecinie, niewielkiej wiosce znajdującej się wówczas w pow. sierpeckim (ob. pow. żuromiński). Był pierworodnym synem Heleny z Kozaków

(1893–1978) i Michała Wasilewskiego (ok. 1890–1945), małorolnych chłopów (posiadali 6 ha ziemi o niskiej klasie jakości). Miał czworo młodszego rodzeństwa: braci Stanisława (1918–1982), Zygmunta (1921–1999) i Jana (1927–1990) oraz siostrę Genowefę (1926–1994). Po ukończeniu szkoły

powszechniej w pobliskim Lutocinie pomagał rodzicom w gospodarstwie i w utrzymaniu dość licznej rodziny. Jesienią 1937 r. został powołany do służby wojskowej, służył w 23 Pułku Ułanów Grodzieńskich, stacjonującym w Postawach (niewielkie miasto położone na historycznej Wileńszczyźnie, ok. 120 km na północny wschód od Wilna, ob. w obwodzie witebskim na Białorusi), po ukończeniu szkoły podoficerskiej został mianowany kapralem. Z powodu poważnego wypadku na ćwiczeniach, leczyl się w szpitalu wojskowym w Wilnie, przebywał wówczas też w pobliskiej Wilejce (dziś dzielnica Wilna), gdzie stacjonował 13 Pułk Ułanów. Pobyt w Wilnie wykorzystał na poznawanie tego pięknego miasta, gdy tylko stan zdrowia na to pozwalał, wędrował o kulach do Ostrej Bramy i na cmentarz na Rossie; do miejsc tych wielokrotnie po l. wracał wspomnieniami, lubił o nich opowiadać. Opowiadał także o pobycie w wojsku, chętnie pokazywał nieliczne pamiątkowe fot. z tamtego okresu — w ułańskim mundurze, w czapce z pomarańczowym otokiem, z ulubionym koniem (klaczą Florką).

Nie zdążył powrócić do cywila, gdyż we IX 1939 r. wybuchła wojna i musiał udać się na front. 24 VIII została zarządzona mobilizacja, a w końcu VIII 1939 r. 23 Pułk Ułanów Grodzieńskich, działający w składzie Wileńskiej Brygady Kawalerii, został przewieziony (żołnierze, konie, broń) pociągami z Postaw do stacji Koluszki k. Łodzi. Wkrótce podjął zaciętą walkę z Niemcami w okolicach Piotrkowa Trybunalskiego. Niestety po kilkudniowych walkach (10 IX), odcięty od reszty brygady, maszerujący w kierunku Gór Świętokrzyskich pułk przestał jako całość funkcjonować. Żołnierze byli wycieńczeni walką, marszem, brakiem snu i ciepłego posiłku, gdyż lotnictwo niemieckie zniszczyło tabory; zmęczone i głodne były również konie. Mimo to wciąż walczyły — oddzielnie — szwadrony i części szwadronów (niektóre do początku

X 1939 r.); grupy żołnierzy formowano też do obrony Warszawy. Kapral Stefan Wasilewski, jak wynika z jego wspomnień, był wśród tych, którzy długo nie rezygnowali z walki. Po kapitulacji Warszawy dostał się do niemieckiej niewoli i jako jeńiec został przez Niemców przewieziony aż do Królewca, skąd po kilku tygodniach, razem z czterema kolegami, udało mu się zbiec. Powrócił w rodzinne strony. W swojej wiosce nie czuł się jednak bezpiecznie. Wizyty żandarmów były częste, gdyż okupant pobliski teren przeznaczył na lotnisko wojskowe; część mieszkańców wysiedlił, pozostających zmusił do pracy w zorganizowanym majątku (w majątku tym musieli pracować jego ojciec i najmłodszy brat Jan, pozostali bracia, Stanisław i Zygmunt, zostali wywiezieni na roboty przymusowe w głąb Niemiec). Rodzinny dom musiał definitywnie opuścić, gdy żandarmi znaleźli ślady po nielegalnym świniobiciu. W 1940 r. wstąpił do działającego na terenie pow. sierpeckiego oddziału Batalionów Chłopskich. Jego przełożonym był oficer rez. Jan Górczyński. Działania skierowane przeciw okupantowi partyzanci podejmowali przede wszystkim na terenie między Sierpcem i Mławą. Często przebywał w pobliskiej wsi Seroki, w której schronienie zapewnił mu współpracujący z partyzantami miejscowy gospodarz (i sołtys) Antoni Gąsiorowski. Był łącznikiem oddziału, ale uczestniczył też w akcjach, takich jak atak na leśniczówkę k. Brodniczy, w której stacjonowali żandarmi (partyzanci rozbroili Niemców, zabrali broń i amunicję, a także dokumenty i mundury, wykorzystane w późn. akcjach) czy wykolejenie pociągu z amunicją między Zawidzem i Raciążem (15 II 1944 r.). Jego oddział kontaktował się również z AL i z działającymi na tych terenach pod koniec wojny żołnierzami radzieckimi, organizującymi desant na tyłach wroga i prowadzącymi działania zwiadowcze. Bataliony Chłopskie w powiecie sierpeckim współpracowały z żołnierzami/partyzantami różnych orientacji politycznych, zarówno z ZWZ/AK, jak i z AL.

Po wojnie, w 1945 r., ożenił się i zamieszkał we wsi Śniedzanowo (ok. 7 km od Sierpca), gdzie pracował w gospodarstwie, którego część odziedziczyła jego żona. Na początku lat 50. wyjechał z rodziną do Włocławka. Wybór miasta nie był przypadkowy, mieszkali tu już krewni, poza tym Włocławek, jako znaczący ośrodek przemysłowy, przyciągał ludzi chcących odmienić swoje życie, nie tylko tych z najbliższej

okolicy, ale też z dalej położonych terenów, również z zachodniego Mazowsza.

We Włocławku najpierw pracował jako wozak (z wiejskiego gospodarstwa miał własnego konia i własny konny wóz), a od 1 VII 1955 r. do 21 XII 1957 r. jako pomocnik kowala w PKS. W 1955 r. (od 24 X do 18 XII) odbył przeszkolenie w Podoficerskiej Szkole Pożarniczej nr 4 w Mielenku i po złożeniu egzaminu uzyskał „prawo wykonywania zawodu pożarniczego na stanowisku strażaka”. Praca w straży nie odpowiadała mu jednak z powodu niskich zarobków, niepozwalających na utrzymanie rodziny. W 1958 r. został zatrudniony w Zakładach Mięśnych w Czerniewicach jako konwojent i pracownik Bazy Żywca we Włocławku. W 1969 r. uległ w czasie pracy wypadkowi samochodowemu i przeszedł na rentę (późn., po osiągnięciu stosownego wieku, na emeryturę).

Na emeryturze rozwinęła się jego pasja społecznikowska. Od 1970 r. należał do ZBoWiD (po 1990 r. — ZKRPIBWP). Był w Zarządzie i w Komisji Socjalno-Bytowej Koła nr 6 ZBoWiD we Włocławku, pomagał kombatanom znajdującym się w trudnych warunkach, pracował na rzecz włocławskiego osiedla Południe. Z dużym zaangażowaniem działał w Klubie Seniora „Złota Jesień”. Należał też do Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem”, do Ligi Ochrony Przyrody.

Odnaczone: Krzyżem Partyzanckim (1976), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r. (1976), Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” (1982), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983); Medalem 40-lecia PRL (1984), Odznaką „Za Zasługi dla Rozwoju Miasta Włocławka” (1989), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Woj. Włocławskiego” (1989), Odznaką „Za Zasługi dla ZKRPIBWP” (2000).

Otrzymał szereg wyróżnień, m.in. 12 VII 1989 r. Prezydium MRN we Włocławku przyznało mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Włocławka”; w 2001 r. decyzją Prezesa Rady Ministrów oraz Kierownika Urzędu ds. Kombatanów i Osób Represjonowanych otrzymał patent „Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny”. 20 XI 2000 r. Prezydent RP mianował Stefana Wasilewskiego na pierwszy stopień oficerski (ppor.), a 24 VI 2003 r. Minister Obrony Narodowej mianował go na stopień por. Był adresatem wielu podziękowań i listów gratulacyjnych — od władz

państwowych, centralnych i wojewódzkich, od władz samorządowych, od kierownictwa ZBoWiD oraz ZKRPiBWP. W IV 2015 r., z okazji setnych urodzin, otrzymał specjalne podziękowania i życzenia od ówczesnej Prezes Rady Ministrów RP Ewy Kopacz i od Wojewody Kujawsko-Pomorskiego Ewy Mes; w IV 2018 r., z okazji 103. Urodzin — życzenia od Prezydenta Włocławka Marka Wojtkowskiego.

26 XII 1945 r. w Borkowie Kościelnym k. Sierpca zawarł związek małżeński z Klarą Danutą Żurawicz (1919–2016) ze Śniedzianowa (wieś w pow. sierpeckim), przeżyli razem 70 lat. Mieli trzy córki: Halinę (ur. 1947), Hannę (ur. 1948) i Barbarę (ur. 1954), sześcioro wnuków: Dariusza, Katarzynę, Krzysztofa, Annę, Marka i Justynę, siedmioro prawnuków: Ewę, Daniela (zm. jako noworodek), Darię (zm. jako noworodek), Annę, Adriannę, Filipa, Artura oraz dwoje praprawnuków — Jakuba i Julię.

Stefan Wasilewski zm. 30 I 2020 r. we Włocławku w wieku 105 lat, jako jeden z najstarszych mieszkańców naszego regionu i jeden z najstarszych w Polsce uczestników kampanii wrześniowej. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 1 II 2020 r., mszę świętą pogrzebową celebrował ks. prałat Sławomir Deręgowski, proboszcz par. św. Stanisława BM we Włocławku. Spoczął obok żony, w pobliżu grobu brata Jana, na włocławskim Cmentarzu Komunalnym w Pińczacie (sektor 2, rząd 6, nr grobu 4B).

Arch. Zakładowe Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, Dokumenty dotyczące Stefana Wasilewskiego, nr ewidencyjny K 9552096; Mat. (zaświadczenia, leg. odznaczeń, dypł., podziękowania, listy gratulacyjne i z życzeniami, fot.) znajdujące się w zbiorach rodziny; życiorys Stefana Wasilewskiego, rkp. (autoryzowany) i mps, 1979; Anna Gruszkowska (wnuczka), *Wojenne opowieści mojego dziadka* (notatki z rozmowy ze Stefanem Wasilewskim), rkp., bez daty; *Miasto Postawy i okolice. 23 Pułk Ułanów Grodzieńskich z garnizonu Postawy* (blog internetowy), <https://postawyokolice.blogspot.com/2011/06/23-puk-uanow-grodzienskich-z-garnizonu.html>, [dostęp: 3 VI 2011]; Sierpc online — Historia miasta: *Stronnictwo Ludowe „Roch”/ Bataliony Chłopskie w powiecie sierpeckim*, www.sierpc.com.pl/historia.php?strona=sl.html; *Wielka księga kawalerii polskiej 1918–1939. 23 Pułk Ułanów Grodzieńskich*, Edipresse Polska SA, Warszawa 2013; wspomnienia Klary Danuty Wasilewskiej (żony) i Jana Wasilewskiego (brata) — zapisane przez autora biogramu; relacje: Aliny Wasilewskiej

(bratowej), córce — Haliny Wasilewskiej, Hanny Maćkowiak, Barbary Gruszkowskiej, wnuka — Dariusza Maćkowiaka. Fot. ze zbiorów rodzinnych.

Henryk Wasilewski

WERESZCZYŃSKI RYSZARD

(1937–1997), wieloletni kierownik i dyr. Banku Rolnego w Lipnie i Banku Gospodarki Żywnościowej we Włocławku

R. Wereszczynski urodził się 8 I 1937 r. w m. Sokołówka na Kresach, woj. lwowskie (ob. Ukraina), (ZSRR), w rodzinie Marcela i Genowefy z d. Omeniuk. Rodzice byli pochodzenia chłopskiego. Od 1938 r. do końca II wojny światowej Marceli był leśniczym w Nadleśnictwie Busko-Zdrój, Leśnictwo

Pierzchnica (kieleckie). Po wojnie objął gospodarstwo rolne w Starogrodzie pow. Chełmno.

Szkolę podstawową ukończył w 1951 r. w Chełmnie i zaczął uczęszczać do Liceum Ogólnokształcącego w tym mieście. Świadectwo maturalne uzyskał w r. 1955. Ryszard po maturze na ochotnika zgłosił się do Szkoły Lotniczej w Dęblinie. Prawdopodobnie wynikało to z namowy ojca Marcelego, który w l. 1936–1938 pełnił zasadniczą służbę wojskową w Centrum Wyszkozenia Lotnictwa Nr 1 w Dęblinie za wstawienictwem ówczesnego kpt., Bolesława Orlińskiego (oblatywacz PZL i uczestnik lotu Warszawa–Tokio), którego znał z polowań w lasach k. Sokołówki. Ryszard trafił do 3 Eskadry Szkolenia Podstawowego w Dęblinie (tak nazywała się wtedy ta szkoła). Szkolony był na radiotelegrafistę-nawigatora pokładowego. W czasie ostatniego lotu przed egzaminem dostał ataku wrzodów. Choroba zakończyła jego karierę lotniczą.

Po zakończeniu służby wojskowej w 1957 r. w stopniu starszego szeregowego powrócił do Starogrodu i w następnym r. od III został zatrudniony w Prezydium Gromadzkiej Rady narodowej w charakterze referenta administracyjnego. Po upływie trzech mie-

sięcy został starszym referentem w Placówce Pełnomocnika Banku Rolnego w Chełmnie, gdzie pracował do I 1961 r., a następnie w tym samym charakterze został oddelegowany do analogicznej placówki w Żniniu. Po upływie r., w II przeszedł do pracy w Oddziale Wojewódzkim Banku Rolnego w Bydgoszczy na stanowisko inspektora. I IX 1963 r. został powołany na stanowisko kierownika sekcji finansowej w Bydgoskim Przedsiębiorstwie Elektryfikacji Rolnictwa, a w VII 1964 r. powrócił do pracy w Banku Rolnym, tym razem na stanowisko starszego inspektora w Oddziale Powiatowym we Włocławku. W VI 1965 r. objął stanowisko dyr. Oddziału Kredytowego Banku Rolnego w Lipnie, gdzie pracował do końca VI 1975 r. Przez ten okres skutecznie realizował politykę kredytową w zakresie obsługi rolnictwa i gospodarki żywnościowej na terenie b. pow. lipnowskiego.

Z chwilą utworzenia woj. włocławskiego i Banku Gospodarki Żywnościowej powrócił do Włocławka na stanowisko dyrektora jego oddziału wojewódzkiego. Od początku pełnienia tej funkcji włączył się aktywnie w organizację tej instytucji spółdzielczości bankowej w związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju i reorganizacją bankowości. Nadzorując w pierwszym okresie działalności oddziału w zakresie finansowania i kredytowania jednostek gospodarki uspołecznionej, umiejętnie dostosowywał środki oddziaływania do sytuacji ekonomiczno-finansowej i produkcyjnej obsługiwanych podmiotów gospodarczych, przyczyniając się do zwiększenia efektywności gospodarowania wielu z tych podmiotów. Jako dyr. Oddziału Wojewódzkiego wniósł wiele osobistego wkładu pracy w rozwój i umocnienie banków spółdzielczych na terenie woj. włocławskiego oraz aktywizację pracy organów samorządu spółdzielczego.

Już w trakcie pracy zawodowej kontynuował naukę i w systemie zaocznym w l. 1965–1970 odbył studia na Wydziale Prawa i Administracji UMK w Toruniu, które zakończył uzyskując stopień mgr administracji.

Za wyjątkowe wyniki w pracy zawodowej oraz aktywną działalność społeczną otrzymał odznaczenia państwowe i resortowe. Posiadał m.in. Srebrny Krzyż Zasługi (1976 r.) i Złoty Krzyż Zasługi (1983 r.). Otrzymał także srebrną (1978 r.) i złotą (1984 r.) odznakę „Za zasługi dla finansów PRL” (1978) oraz srebrną odznakę za zasługi dla woj. włocławskiego (1982).

Wereszczyński już w czasie nauki w Liceum wstąpił w 1951 r. do Związku Młodzieży Wiejskiej, a następnie w 1956 r. do PZPR. Przez wiele lat był aktywnym działaczem partyjnym. Był członkiem Komisji Przemysłu Spożywczego przy Komitecie Wojewódzkim PZPR we Włocławku, członkiem Wojewódzkiej Komisji Planowania przy wojewodzie włocławskim i członkiem komisji materiałowej. Pełnił także z ramienia KW PZPR funkcję opiekuna gminnej organizacji partyjnej.

Od 1965 r. należał do PCK i TPPR, a od 1977 r. do Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Od 1958 r. należał do Związku Zawodowego Pracowników Państwowych i Społecznych, ale po 1980 r. zrezygnował z przynależności związkowej.

Związek małżeński zawarł z Danutą Skowron (ur. 21 XII 1941 r.) 12 I 1963 r. w Bydgoszczy. Małżonkowie mieli dwóch synów: Jarosława (ur. 16 I 1964 r. – zm. 2 VIII 2018 r.) i Krzysztofa (ur. 16 I 1968 r.).

R. Weresczczyński zm. 3 VII 1997 r. i pochowany został na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku.

Arch. Prezydenta RP, wnioski na odznaczenia państwowe R. Weresczczyńskiego, sygn. akt 1072/21, 1079/9; Arch. BGŻ w Warszawie, akta osob. R. Weresczczyńskiego; Arch. UMK w Toruniu, akta osob. R. Weresczczyńskiego, sygn. 17203; Urząd Stanu Cywilnego w Bydgoszczy, akt urodzenia nr 43/1963, akt małżeństwa nr 50/1963; Urząd Stanu Cywilnego we Włocławku, akt zgonu nr 698/97. Fot. arch. rodzinne (od żony Danuty Weresczczyńskiej).

Władysław Kubiak

WĘGLEŃSKI JÓZEF

(1817–1898), urzędnik Królestwa Polskiego, naczelnik pow. włocławskiego (1864–1866), pomocnik rosyjskiego naczelnika pow. włocławskiego (1867–1874)

Urodził się 17 lub 18 IV 1817 r. w miejscowości Milatyn wówczas położonej w Rosji (ob. Ukraina), był synem Antoniego Feliksa (1782–1860), nadstrażnika straży celno-granicznej i Aleksandry z Samoilowych. Rodzina wyznania rzymskokatolickiego pochodziła ze szlachty rodowej guberni wołyńskiej, ale w Królestwie i tak przeszła odrębne postępowanie

przeprowadzone przez Heroldię Królestwa Polskiego, w efekcie którego w 1844 r. została wylegitymowana z tytułem szlacheckim od VIII 1839 r. i zapisany do księgi szlachty guberni warszawskiej. Jego bracia również pracowali w administracji. Stanisław Spiridion (ur. 1812 r.) i Mikołaj (ur. 1822 r.) jakiś czas znajdowali zatrudnienie w biurze Warszawskiego Wojennego Gubernatora, pierwszy na stanowisku sekretarza, a drugi kancelisty, z kolei Konstanty (ur. 1819 r.) był pisarzem w biurze naczelnika straży celno-granicznej. Józef dzieciństwo zapewne spędził w Milatynie i tam pobierał naukę na poziomie elementarnym. W 1832 r. ukończył Szkołę Powiatową w Poczajowie na Ukrainie (ob. miasto w obwodzie tarnopolskim na Ukrainie) i uzyskał wykształcenie średnie.

14 IV 1833 r. rozpoczął urzędniczą karierę zawodową w administracji specjalnej, otrzymał pracę w Komorze Celnej Radziwiłłowskiej (Biała Radziwiłłowska, teraz Biała Podlaska) najpierw na stanowisku nadliczbowego kancelisty, następnie od 20 X tr. na stanowisku kancelisty etatowego. W VII 1834 r. na krótko przerwał pracę i podjął starania o przyjęcie do Szkoły Geometrów w Kijowie, lecz z uwagi na brak miejsc musiał z planów dalszej edukacji zrezygnować i 30 XI tr. wrócił do pracy do ww. komory celnej. 1 X 1835 r. otrzymał przeniesienie na stanowisko urzędnika do pisma w Głównej Polowej Komisji Prowiantowej w Kwaterze Głównej Armii Czynnej w Warszawie. 13 VII 1836 r. rozpoczął pracę w cywilnej administracji publicznej jako urzędnik do pisma (urzędnik kancelaryjny) w Wydziale Paszportowym Kancelarii Przybocznej Namiestnika Królestwa Polskiego. Następnie został przeniesiony do Kalisza i w okresie od 11 VI 1838 r. do 11 II 1839 r. pracował jako tłumacz j. rosyjskiego w kancelarii Komisarza Obwodu Kaliskiego, a 12 II 1839 r. dyslokowano go na takie samo stanowisko do biura Wydziału Służby Ogólnej Rządu Gubernialnego Kaliskiego, co należy traktować jak awans zawodowy. W 1841 r. aplikował na wakujące stanowisko burmistrza Koła, ale nie został nominowany.

1 I 1845 r. w Królestwie Polskim wprowadzono reformę podziału administracyjnego, która polegała na zmniejszeniu liczby guberni z 8 do 5. Połączono wówczas gubernie: mazowiecką i kaliską w jedną gubernię warszawską z siedzibą władz w Warszawie. Węgleński nie stracił pracy, został zatrudniony na stanowisku tłumacza j. rosyjskiego w kancelarii Rządu Gubernialnego Warszawskiego z wynagrodzeniem

rocznym w wysokości 450 rb. Jeszcze w tym r. zmienił miejsce pracy, 14 VI 1845 r. przeniesiono go na stanowisko dziennikarza-archiwisty w Kancelarii Komitetu Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej w Warszawie z takim samym rocznym wynagrodzeniem. W Komitecie pracował do końca 1848 r., od 1 I 1849 r. objął stanowisko sekretarza ds. korespondencji rosyjskiej w biurze Dyr. Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej z pensją roczną w wysokości 600 rb. Tam pracował krótko, gdyż 10 V 1849 r. otrzymał nominację na jednego z 4 sekretarzy w biurze Wojennego Generał-Gubernatora Warszawskiego w Warszawie z wynagrodzeniem również w kwocie 600 rb. rocznie. 18 X 1862 r. został awansowany na starszego sekretarza. W wymienionej instytucji pracował do jej zamknięcia, biuro zlikwidowano w końcu 1862 r. Na podstawie odezwy sekretarza stanu przy Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego został zaliczony z 17 XI 1862 r. do liczby urzędników „spadłych z etatów” z prawem do dwuletniej pensji i kwarty. Wynikało to z obowiązujących przepisów prawa, w przypadku likwidacji instytucji pracownicy, którym nie zaproponowano od razu zatrudnienia w innym urzędzie nadal należeli do korpusu urzędników służby cywilnej i byli kwalifikowani do grona tzw. „urzędników spadłych z etatu”. Przez następne 2 l., jeżeli nie było dla nich pracy, urzędnik pozostawał do dyspozycji władz państwowych i dopiero wówczas otrzymywał dymisję z zaliczeniem tych 2 lat do stażu pracy. Węgleńskiego nie zdymisjonowano, szybko otrzymał pracę nadliczbowego urzędnika w kancelarii Rządu Gubernialnego Warszawskiego w Warszawie. 13 XII 1862 r. został zainstalowany do pracy w Wydziale Służby Ogólnej tego urzędu z zaliczeniem czasu od dnia przybycia do urzędu, czyli od 28 XI 1862 r.

Węgleński nigdy nie był karany służbowo, nie podlegał postępowaniom dyscyplinarnym. Deklarował znajomość j.: polskiego, rosyjskiego, a także częściowo francuskiego i niemieckiego. Nabywane z biegiem lat doświadczenie potwierdzano awansami w hierarchii rang cywilnych urzędniczych, i tak: 12 XII 1840 r. za wysługę lat otrzymał najniższą w hierarchii rangę registratora kolegiального (klasa XIV) ze starszeństwem od 17 VIII 1839 r.; następnie 14 I 1844 r. otrzymał awans do rangi sekretarza gubernialnego (klasa XII) ze starszeństwem od 17 VIII 1843 r.; 31 I 1848 r. awansował do rangi sekretarza kolegiального (klasa X) ze starszeństwem od 17 VIII 1843 r.; rozkazem

z 12 VIII 1848 r. otrzymał awans do rangi radcy tytularnego (klasa IX) ze starszeństwem od 17 VIII 1847 r.; oraz rozkazem z 17 I 1851 r. awansowano go do rangi asesora kolegiального (klasa VIII) ze starszeństwem od 17 VIII 1850 r.

Wzorowa postawa w pracy skutkowałą również nagrodami finansowymi, które otrzymał, m.in.: 26 XII 1845 r. (150 rb., co stanowiło wartość 3 miesięcznych pensji), 19 III 1853 r. (375 rb., co stanowiło 1/2 rocznego wynagrodzenia), 14 XI 1859 r. (250 rb., co równało się czteromiesięcznemu wynagrodzeniu), 28 IV 1862 r. (450 rb., kwota równała się 1/2 rocznej pensji).

W efekcie wcześniejszej dobrej służby w 1864 r. otrzymał odpowiedzialne stanowisko naczelnika pow. włocławskiego. Obowiązki protokolarnie przejął 24 X tr., natomiast kasę powiatu 31 X. Naczelnik powiatu wykonywał na podległym sobie terenie wszystkie rozkazy rządu gubernialnego. Wcielał w życie prawo, realizował zadania w zakresie porządku i bezpieczeństwa publicznego, dbał o edukację, kontrolował urzędy i urzędników miejskich oraz gminnych, którzy bezpośrednio mu podlegali, przedstawiał władzom gubernialnym prośby i potrzeby mieszkańców, zwalczał m.in. przemyt, przestępczość, różnego typu nadużycia, rozwiązywał szereg innych problemów. Naczelnik powiatu był najważniejszym przedstawicielem centralnych i gubernialnych władz państwowych na podlegającym mu terenie.

Po wprowadzenia reformy podziału administracyjnego kraju z 1866 r. nie został zdymisjonowany. Wykorzystano jego doświadczenie w administracji oraz dobrą znajomość j. rosyjskiego i z 1 I 1867 r. nominowano go na pomocnika ds. administracyjno-gospodarczych Roberta Simonsa, rosyjskiego naczelnika nowego pow. włocławskiego. W wielu sprawach zastępował naczelnika powiatu, m.in. był delegowany do udziału w zebraniach gminnych, do kontroli urzędów gminnych, do udziału w przetargach organizowanych przez biuro zarządu powiatu, czy np. magistraty miast. Jako pomocnik naczelnika powiatu z urzędu był członkiem zarządu powiatu. Funkcję tę pełnił do emerytury, czyli do 1874 r. Pierwszy wniosek o uwolnienie od obowiązków służbowych i przyznanie emerytury złożył 10 IV 1871 r. Prośbę motywował problemami zdrowotnymi (rozstrojeniem zdrowia) oraz długim stażem pracy (niemal 37 lat). Ostatecznie jednak pozostał na stanowisku do momentu osiągnięcia pełnych 40 lat pracy i uzyskania prawa do 100%

świadczenia emerytalnego. Następny wniosek o uwolnienie od obowiązków, przyznanie pełnej emerytury i prawa do noszenia munduru złożył 3 XII 1873 r. Oficjalnie na emeryturę przeszedł z 1 IV 1874 r. czyli już po osiągnięciu 40 lat stażu pracy. Po odejściu z pracy wraz z żoną i córką Joanną Wilhelminą wyprawał się z Włocławka do Warszawy. W 1887 r. mieszkali przy ul. Ogrodowej nr 850 (późn. nr 71). W tym r. Joanna zawarła związek małżeński z Władysławem Tomaszem Bednarskim, agentem kolei warszawsko-wileńskiej i warszawsko-bydgoskiej. Józef z żoną zamieszkał z córką i zięciem, a od 1890 r. także z wnuczką Julią Waclawą, która przyszła na świat 12 IV tr. w Warszawie.

Za swoją pracę na rzecz państwa i społeczeństwa był wielokrotnie odznaczany, chronologicznie otrzymał: order św. Stanisława III klasy (28 V 1856 r.); brązowy Medal na Pamiątkę Wojny 1853–1856 na wstążce orderu św. Andrzeja (8 V 1857 r.); za 12 lat służby order św. Anny III klasy (3 II 1862 r.); order św. Stanisława II klasy (28 XI 1869 r.); za 35 lat służby order św. Włodzimierza IV klasy (22 IX 1872 r.). Ponadto za staż pracy i „za nieskazitelną służbę” otrzymał 2 znaki honorowe: 22 VIII 1853 r. za 15 lat pracy i 22 VIII 1858 r. za 20 lat pracy.

Zm. po ciężkich cierpieniach w wieku 81 lat w Warszawie 13 X 1898 r. Pożegnalne nabożeństwo odbyło się 15 X w kościele par. Wszystkich Św. na Grzybowie (ob. pl. Grzybowski 3/5). Pochowany został na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim (aktualna lokalizacja grobu: Stare Powązki, kwatery 174, rząd nr 1, miejsce 2). Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą jego żoną była Joanna Wilhelmina Maria z Mohrów (1824–1847), wyznania ewangelicko-augsburskiego, córka Jana Gotfryda i Joanny Wilhelminy z d. Koch. Z nią miał na pewno dwoje dzieci: syna Antoniego (ur. 4 II 1844 r.) i córkę Aleksandrę (ur. 11 IV 1846 r. w Kaliszu). Żona Joanna zm. w wieku 23 lat w Kaliszu 7 IX 1847 r. Po kilkunastu miesiącach zawarł drugi związek małżeński. Jego wybranką była młodsza siostra pierwszej żony — siedemnastoletnia wówczas Henrietta Franciszka Mohr (1832–1911). Ślub odbył się 2 IX 1849 r. w kościele ewangelicko-augsburskim w Kaliszu. Z uwagi na wiek panny młodej na ślub musiał wyrazić zgodę jej ojciec. Ze związku z Henriettą Franciszką rodziły się dzieci: córka Joanna (ur. w Kaliszu 24 V 1849 r., z czego wynika, że w dniu zawarcia związku małżeńskiego Henrietta Franciszka była

w ciąży); syn Bernard Józef Kalasanty (ur. w 1852 r. w Warszawie); syn Ludwik (ur. 24 VIII 1854 r. w Warszawie); syn Jan Chrzyciel Benon (ur. 16 VI 1856 r. w Warszawie, zm. w 1859 r. w Warszawie); córka Wiktoria (ur. 23 XII 1857 r. w Warszawie); córka Albina (ur. w 1860 r. w Warszawie, zm. 20 VIII 1861 r. w Warszawie); córka Józefa Eleonora (ur. 20 II 1863 r. w Warszawie, zm. w 1877 r. w Strzyżewicach w ówczesnym powiecie opatowskim). Jego druga żona Henrietta Franciszka zm. 14 I 1911 r. w Warszawie, przeżywszy 78 lat, została pochowana na warszawskim cmentarzu ewangelicko-augsburskim.

AGAD, Komisja Woj. Mazowieckiego i Rząd Gubernialny Warszawski z lat 1793–1888, sygn. 3841; Arch. Państwowe w Warszawie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Wszystkich Św. w Warszawie, sygn. 48, 70; Tamże, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 22, 24, 30, 31, 33; Tamże, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie, sygn. 29, 31, 32; Arch. Państwowe w Kaliszu, Akta stanu cywilnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Kaliszu, sygn. 63; APTOW, AmW. Magistrat miasta Włocławka z lat 1787–1918, sygn. 687, nr domu 229; sygn. 693, nr domu 229; Tamże, Zarząd Powiatu Włocławskiego z lat [1858] 1866–1917, sygn. 360; *Варшавскія Губернскія Вѣдомости* nr 8 z 21 III/5 III 1870 r., s. 35 (1); nr 11 z 17/29 III 1873 r., s. 68 (2); nr 19 z 11/23 V 1874 r., s. 147 (1); *Kalendarzyk Polityczny na r. 1838*, Warszawa [b.d.w.], s. 102; *Kalendarzyk Polityczny na r. 1839*, Warszawa [b.d.w.], s. 278; *Kalendarzyk Polityczny na r. 1840*, Warszawa [b.d.w.], s. 277; *Kalendarzyk Polityczny na r. 1845*, Warszawa [b.d.w.], s. 340; *Kalendarzyk Polityczny na r. 1846*, Warszawa [b.d.w.], s. 298; *Rocznik Urzędowy Królestwa Polskiego na r. 1850*, Warszawa [b.d.w.], s. 609; *Адрес-Календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи на 1868 г.*, Санктпетербургъ 1868, s. 457; „Kurier Warszawski” nr 285 z 3/15 X 1898 r., s. 3; nr 16 z 16 I 1911 r., s. 7; *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w l. 1836–1861*, opr. E. Sęczys, Warszawa 2000, s. 751; Smyk G., *Korpus urzędników cywilnych w guberniach Królestwa Polskiego w l. 1867–1915*, Lublin 2004, s. 117; Dzik T., *W czasach zaborów (1793–1918)*, w: *Monografia powiatu włocławskiego*, pod red. K. Mikulskiego i T. Dzikiego, Włocławek 2018, s. 148, 158.

Tomasz Dzik

WIECZORKOWSKI JAN

(1927–2016), lek. medycyny, gastroenterolog, społecznik, Wojewódzki Specjalista chorób wewnętrznych, ordynator Oddziału Wewnętrznego Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego we Włocławku

Urodził się 7 X 1927 r. w Działyniu w pow. lipnowskim, woj. warszawskim (ob. pow. golubsko-dobrzyński, woj. kujawsko-pomorskie) jako syn Romana i Zofii z d. Sawickiej. Ojciec utrzymywał rodzinę, pracując w policji. Miał starsze przyrodnie rodzeństwo, dwóch braci i dwie siostry.

W wieku 14 lat w 1941 r., w okresie okupacji niemieckiej, skierowany do pracy niewolniczej jako robotnik, którą wykonywał do wyzwolenia Polski.

Po zakończeniu II wojny światowej przystąpił do nauki, szkołę średnią ukończył maturą w Sierpcu. W l. 1948–1949 studiował biologię na UMK. Po ukończeniu pierwszego r. w 1949 r. zaczął studia na Akademii Medycznej w Łodzi, którą ukończył w 1954 r. Pracę rozpoczął w I 1954 r. w charakterze asystenta na Oddziale Wewnętrznym Szpitala Powiatowego w Rypinie. Wcielony w V 1957 r. do odbycia służby wojskowej do JW w Koszalinie pracował tam w charakterze starszego lek., wykonując pracę również na rzecz miejscowego Szpitala Miejskiego. Podczas pobytu w Jednostce Wojskowej w Koszalinie uzyskał I stopień specjalizacji z zakresu chorób wewnętrznych. Po ukończeniu służby wojskowej w VI 1959 r. wraca do Szpitala Powiatowego w Rypinie, ale tylko na 5 miesięcy. Przeszedł do pracy w Bydgoszczy w XII 1959 r. początkowo do Przychodni Rejonowej a następnie w II 1960 r. do III Oddziału Wewnętrznego Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego. W Szpitalu w Bydgoszczy pracował jako starszy asystent prowadzący odcinek chorych a następnie jako zastępca ordynatora. W V 1963 r. uzyskał tytuł specjalisty II stopnia w zakresie chorób wewnętrznych, zdając egzamin przed komisją powołaną przez Akademię Medyczną. W I 1964 r. przeszedł do pracy w nowo wybudowanym Szpitalu Ziemi Kujawskiej we Włocławku (ob. Wojewódzki Szpital Specjalistycz-

ny im. bl. ks. Jerzego Popiełuszki) w charakterze ordynatora II Oddziału Chorób Wewnętrznych i pracował tam do czasu uzyskania wieku emerytalnego w XII 1992 r. Zorganizował od podstaw oddział, kadre i wyposażenie. Miał do pomocy trzech asystentów. Pielęgniarką oddziałową była Józefa Kołodziejczyk, z którą pracowało 7 pielęgniarek i 8 salowych. Szybko pozyskał zaufanie chorych. Zdobyłymi wiadomościami i doświadczeniem dzielił się chętnie z młodszymi lek. Posiadał niezwykle umiejętności dydaktyczne. W trakcie 28 lat pracy w charakterze ordynatora położył duże zasługi w przygotowanie młodych lek. do specjalizacji. Pod jego kierunkiem jako ordynatora I stopień specjalizacji zdobyło 26 lek., a II stopień specjalizacji 8 lek. Określany był przez wielu lek., którzy zdobyli u niego specjalizację, mianem życzliwego i profesjonalnego ordynatora. Zabiegał o wzbogacanie oddziału w nowy sprzęt specjalistyczny. Przykładem jest pozyskanie sojusznika w postaci załogi Specjalistycznego Przedsiębiorstwa Robót Antykorozyjnych Korchem we Włocławku, która ze składkę dobrowolnych pracowników zakupiła i przekazała oddziałowi w 1986 r. dwie pompy do podawania chorem płynów infuzyjnych wartości 7 tys. marek niemieckich. Doprowadził do podpisania przez Józefa Boczarskiego dyr. Korchemu porozumienia dotyczącego objęcia stałym patronatem II Oddziału Wewnętrznego. Porozumienie to poskutkowało nową darowizną i przekazaniem przez załogę Korchemu podglądu do fiberoskopu Olympus LS10 wraz z adapterem AS-L10. W 1980 r. zorganizował Pracownię Endoskopową i sprawił, że Oddział przyjął profil gastrologiczny. Dużo miejsca poświęcał swojemu doskonaleniu zawodowemu. W 1984 r. uzyskał specjalizację w dziedzinie gastroenterologii. Jeden z jego współpracowników dr Wiesław Nowakowski, który zrobił pod jego kierunkiem specjalizację I i II stopnia z chorób wewnętrznych w swoich opracowaniach wspomina o nim jako o życzliwym i profesjonalnym ordynatorze, niezwykle doświadczonym, skutecznym, który posiadał wielką intuicję internistyczną, wrażliwym na ludzkie nieszczęście, przełożonym gotowym do bezinteresownej pomocy młodym lek. znajdującym się w trudnych sytuacjach życiowych i zawodowych. Lek. asystenci wspominają go jako mistrza i nauczyciela, oddanego lek., człowieka szlachetnego, ceniącego nade wszystko uczciwość i wierność skła-

danej przysiędze Hipokratesa. Jego staraniem w 1988 r. przeprowadzono modernizację oddziału.

W kadencji 1983–1986 wchodził w skład Prezydium Rady Ordynatorów pełniąc funkcję Wiceprzewodniczącego. W trakcie obchodów 50-lecia Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w 2013 r. był wymieniony w grupie pracowników szczególnie zasłużonych dla szpitalnictwa włocławskiego.

Był jednym z pierwszych wykładowców w Szkole Pielęgniarstwa przy ul. Wienieckiej we Włocławku, kształcącej pielęgniarki dyplomowane dla potrzeb Szpitala we Włocławku. Będąc ordynatorem Oddziału Wewnętrznego II Szpitala we Włocławku, pełnił również funkcję wojewódzkiego lek. kontroli nad orzecznictwem lekarskim i funkcję specjalisty ds. medycznych w Kujawsko-Pomorskiej Okręgowej Kasie Chorych. W trakcie pracy w Szpitalu i po przejściu na emeryturę, do 1995 r. pracował również jako Specjalista Wojewódzki w dziedzinie chorób wewnętrznych. Jako Specjalista Wojewódzki wprowadził wiele zmian systemowych z zakresie gastroenterologii na terenie Włocławka i b. woj. włocławskiego. Przeprowadził dziesiątki kontroli placówek służby zdrowia i domów pomocy społecznej wydając zalecenia mające na celu poprawę funkcjonowania opieki lekarskiej.

Po przejściu na emeryturę pracował jeszcze jako wojewódzki konsultant w zakresie orzecznictwa lekarskiego, a następnie w Kasie Chorych jako specjalista ds. medycznych. W l. 1964–1992 był aktywnym działaczem Towarzystwa Internistów Polskich w regionie, pełnił funkcję prezesa zarządu włocławskiego oddziału.

W l. 1966–2006 był powołany na biegłego medycyny sądowej, początkowo przy Sądzie Okręgowym w Toruniu, a następnie przy Sądzie Okręgowym we Włocławku.

Radny MRN we Włocławku w okresie trzech kadencji oraz radny WRN. Okręgowa Rada Lekarska Kujawsko-Pomorskiej Okręgowej Izby Lekarskiej w Toruniu w 2010 r. przyznała dr. Wieczorkowskiemu honorowy tytuł Brylantowy Laur Medyczny.

Żonę Izabelę Smulską poznał po studiach w czasie pierwszej pracy w Rypinie (ur. 17 III 1936 r.). Zawarł związek małżeński 24 IX 1958 r. w Rypinie. Żona z wykształcenia była technikiem laborantem medycznym.

Jan Wieczorkowski zm. 7 VIII 2016 r. we Włocławku, mając 89 lat. Pochowany we Włocławku na Cmentarzu Komunalnym przy al. Fryderyka Chopina.

Arch. Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego we Włocławku, akta osob. lek. med. Jana Wieczorkowskiego; Arch. rodzinne Izabeli Wieczorkowskiej wspomnienia i dane metrykalne; Dane metrykalne potwierdzone w Urzędzie Stanu Cywilnego UM we Włocławku; Arch. domowe i relacje ustne lek. med. kardiologa Jerzego Kopaczewskiego; Sprawozdanie z działalności Delegatury K-POIL we Włocławku za r. 2010; *Szkolnictwo medyczne we Włocławku*, „Gazeta WSHE we Włocławku Vladislawia” 2009, nr 28, X, s. 18; Ustne relacje dra nauk med. kardiologa Wiesława Nowakowskiego i lek. med. specjalisty chorób wewnętrznych Zbigniewa Pawlaka; Winiarski A., *50-lecie Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego im. błogosławionego ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku 1963–2013*, Włocławek 2013, s. 163, 251, 264, 266, 267, 268; Kudęł R., *Szpital Wojewódzki we Włocławku 1963–2003*, Włocławek 2003, s. 36, 68; Nowakowski W., *Tryptyk lekarski z dygresją... ze wspomnień włocławskich lek. l. 1969–2009*, Włocławek 2011, s. 29; Boczarski J., *Dzieje Włocławka, kronika wydarzeń w l. 1970–2005. Część I: 1970–1989*, Włocławek 2006, s. 159; Fot. ze zbiorów Izabeli Wieczorkowskiej.

Jerzy L. Lewandowski

WISŁAW

([?]-1300), h. Łazęka (Jastrzębiec), bp ordynariusz włocławski (kujawski)

Wywodził się z rodziny rycerskiej z ziemi łączycko-sieradzkiej, co zaważyło na późn. jego bliskiej współpracy z reprezentującymi panującą tam linię dynastii Piastów książętami Leszkiem Czarnym i Władysławem Łokietkiem. Nie znane są etapy jego edukacji, jak i początki kariery kościelnej, bowiem przy pierwszym wystąpieniu w zachowanym materiale źródłowym — w VI 1277 r. — poświadczony jest już jako prałat kantor katedry w Płocku oraz kan. katedralny we Włocławku, gdzie zaliczał się do grona współpracowników bpa Albierza. Przed 20 XI 1279 r. awansował w kapitule katedralnej płockiej na prałaturę prepozyta, przy czym w tamtym czasie łączyły go związki również z dworem księcia Pomorza Gdańskiego (Wschodniego) Mściwoja vel Mszczuja II, na którego dokumentach świadkował. W późn. czasie współdziałał także z księciem wielkopolskim Przemysłem II, należąc do osób szczególnie zaangażowa-

nych w starania zmierzające ku odnowieniu Królestwa Polskiego i scalenia jego rozbitych na dzielnice ziem.

Odegranie w tym względzie roli dziejowej ułatwiło mu objęcie stolicy biskupiej we Włocławku, na którą został obrany niedługo po zaszłym 5 XII 1283 r. zgonie dotychczasowego bpa Albierza. Potwierdzony przez metropolitę gnieźnieńskiego Jakuba Świnkę i przezeń konsekrowany 19 III 1284 r. w kościele klasztornym norbertanek w Strzelnie, w ciągu kilkunastoletnich rządów wspierał abpa Gniezna w dążeniach zjednoczeniowych, jak też w przeprowadzanych reformach w polskim Kościele, uczestnicząc w kolejnych synodach prowincjalnych metropolii. Samemu również przystąpił do reorganizacji stosunków kościelnych w diecezji, tworząc odrębny konsystorz dla jej pomorskiej części, erygując nowe parafie, popierając rozwój życia zakonnego, jak też porządkując sprawy majątkowe biskupstwa. Z tym ostatnim wiązało się przeprowadzenie rozgraniczenia biskupiej kasztelanii wolborskiej od sąsiadujących z nią dóbr książęcych i rycerskich, uregulowanie wysokości należnych dziesięcin, zakup nowych włości zarówno na Kujawach, jak i na Pomorzu Nadwiślańskim, gdzie wszedł w posiadanie m.in. Subków i w 1290 r. uzyskał zgodę księcia Mściwoja (Mszczuja) II na dokonanie ich lokacji. Dzięki jego zdecydowanej postawie Subkowy, mimo zgłaszanych pretensji, pozostały własnością biskupów włocławskich, którzy od czasów Wisława posiadali tam dwór (rezydencję), służący im podczas pobytów w granicach archidiaconatu pomorskiego. Za mylną natomiast uznana została hipoteza, jakoby w tamtym okresie doszło do organizacyjnego połączenia obejmujących sąsiednie ziemie Pomorza Wschodniego i po części Pomorza Środkowego archidiaconatów diecezji włocławskiej i archidiecezji gnieźnieńskiej, jakkolwiek nie jest wykluczone, że rezydujący tam wikariusz metropolity Gniezna Paweł, tytularny bp skopolski (poświadczony niemniej dopiero począwszy od 1299 r.), którego jurysdykcja rozciągała się również na kasztelanię słupecką, mógł udzielać się *in pontificalibus* także na terytorium podległym zwierzchności bpa Wisława.

Uczestnik koronacji królewskich Przemysław II (VI 1295 r.) oraz Waclawa II (XI 1300 r.), która to druga stanowiła ostatnie publiczne jego wystąpienie, wprowadził Wisław do grona włocławskiej kapituły katedralnej i pod koniec swych rządów ustanowił prepozytem kapitulnym blisko związanego z księciem

Władysławem Łokietkiem Gerwarda z Ostrowa, przygotowując grunt pod przyszłe objęcie przezeń stolicy biskupiej we Włocławku. Zm. 27 XI 1300 r. — zapewne w stolicy diecezji, gdzie też został pochowany w podziemiach świątyni katedralnej pw. Wniebowzięcia NMP. Poważany przez współczesnych, niejednokrotnie powoływany na arbitra czy rozjemcę — m.in. w kwestii zwierzchnictwa kościelnego nad graniczącą z jego biskupstwem ziemią chełmińską, utracił w tej ostatniej na rzecz Zakonu Krzyżackiego rozległy klucz ostrowicko-golubski, zachowawszy jedynie posiadanie części Złotorii (Kaszczorek), dokąd sprowadził beginki i begardów, fundując dla nich klasztor wraz ze świątynią pw. Krzyża Św. Toczył również dotyczące spraw majątkowo-gospodarczych spory z joannitami oraz cystersami, konsekwentnie kładąc podwaliny pod późn. zamożność zwierzchników diecezji włocławskiej (kujawsko-pomorskiej) w dobie przed-rozbiorowej.

Bieniak J., *Wisław h. Łążecka (zm. 1300), biskup kujawski*, w: *SBPN*, t. [5]: *Suplement I*, s. 340–343; tenże, *Wielkopolska, Kujawy, ziemie łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w l. 1300–1306*, Toruń 1969, passim; Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894, s. 17 nr 4 (10); Górski K., *Dobra biskupów włocławskich w ziemi dobrzyńskiej w świetle dokumentów ADW*, „*Studia Włocł.*” 2006, t. 9, s. 365; Kriedte P., *Die Herrschaft der Bischöfe von Wloclawek in Pommerellen von den Anfängen bis zum Jahre 1409*, Göttingen 1974, s. 113–121; Kujawski W., *Parafie diecezji włocławskiej*, t. [1]: *Archidiakonat: kruszwicki i włocławski*, Włocławek 2014, s. 897–898; t. [2]: *Archidiakonat pomorski*, Włocławek 2015, s. 124, 193; Maciejewski J., *Biskupi włocławscy w Polsce piastowskiej — pochodzenie, drogi awansu i model kariery*, w: *Polska w kręgu polityki, kultury i gospodarki europejskiej*, pod red. Z. Zyglewskiego, Bydgoszcz 2007, s. 108–110, 114; tenże, *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa, biskupa włocławskiego w l. 1300–1323*, Bydgoszcz 1996, passim; tenże, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków–Bydgoszcz 2003, s. 265; tenże, „*Per totam terram equitando...*”. *Z badań nad itinerarium biskupów włocławskich w średniowieczu*, cz. 1: *Do początku XIV wieku*, „*Nasza Przeszłość*” 1998, t. 90, s. 63–67, 84–87; *Necrologium episcoporum Poloniae*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2021, s. 170, 213; Pakulski J., *Pieczęcie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, w: *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, pod red. A. Radziwińskiego, Włocławek 2008,

s. 139–140; Rulka K., *Wisław biskup, zm. 27 XI 1300*, w: *EK*, t. 20, kol. 691; Szymczak J., *Łęczycy Piastowie. Książęta, księżne i księżniczki w Łęczycy w XII–XIV wieku*, Płock–Łęczycza 2019, passim; *Vademecum chronologiczno-bibliograficzne do badań nad hierarchią Kościoła w Polsce i na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, oprac. K.R. Prokop, Kraków 2018, s. 8 (nr 48).

Krzysztof Rafał Prokop

WOŹNIAK JÓZEF

(1906–1983), nauczyciel, dyr. szkół, animator sportu dzieci i młodzieży, działacz społeczny

Urodził się 8 IV 1906 r. w Wieńcu, w pow. włocławskim, w ówczesnym woj. warszawskim. Był synem Antoniego i Anieli z d. Szafrąskiej. Miał trzy siostry: Marię, Janinę i Genowefę oraz trzech braci: Jana, Stanisława i Henryka. Ojciec pełnił funkcję zarządcy w majątku barona Leopolda Kronenberga, matka zajmowała się prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci. Szkołę powszechną ukończył w Wieńcu. W l. 1925–1926 kształcił się w Komunalnym Koedukacyjnym Seminarium Nauczycielskim we Włocławku, mieszczącym się przy ul. Szkolnej 6 (dzisiaj ul. Mickiewicza), w którym 18 VI 1926 r. uzyskał dyplom ukończenia (nr 25/26L95/26). W okresie 1926–1930 pracował jako nauczyciel szkół powszechnych: w Topólce, Ciechocinku i Piotrkowie Kujawskim, gdzie pełnił funkcję dyr. szkoły. W tym czasie w okresie urlopów wakacyjnych w 1928 i 1929 r. odbył ćwiczenia wojskowe w kompanii nauczycielskiej 14 PP we Włocławku. Decyzją władz oświatowych Piotrkowa Kujawskiego z 7 XI 1930 r. został oddelegowany na studia pedagogiczne. W okresie od 1931 do 1933 r. kształcił się w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, który ukończył świadectwem z 18 VI 1933 r. (L 14). Nabył uprawnienia nauczyciela ćwiczeń cielesnych w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich

oraz dodatkowe kwalifikacje do pracy w hufcach szkolnych. Na przełomie lat 1933–1934 prowadził zajęcia w warszawskim Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” i w tym samym okresie ukończył studia podyplomowe z wychowania fizycznego. Zaangażował się w pracę z dziećmi i młodzieżą ZHP, organizując m.in. rajdy, obozy harcerskie, jak również zgrupowania przysposobienia wojskowego. W 1935 r. otrzymał stopień pchma ZHP. W okresie lat 1934–1936 był nauczycielem w Szkole Publicznej im. Stanisława Staszica w Żyrardowie. Od I 1937 r. do IV 1940 r. uczył w Państwowym Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w Gostyninie, w którym był także opiekunem gimnazjalnego koła sportowego. Ponadto szefował miejskiej i powiatowej radzie ds. wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Wybuch II wojny światowej spowodował krótką przerwę w działalności pedagogicznej Woźniaka. Za zgodą władz niemieckich, co stanowiło ewenement, grono pedagogiczne wraz z dyr. gostynińskiego gimnazjum Stefanem Charłampowiczem 15 X 1939 r. zainaugurowało nowy r. szkolny w nowym budynku przy ul. Wesolej. Wkrótce rozpoczęły się w mieście akty terroru okupanta wobec m.in. nauczycieli. Rozstrzelano dwóch pedagogów z gimnazjum. W wyniku otrzymanej poufnej informacji o grożącym niebezpieczeństwie dyr. szkoły potajemnie opuścił placówkę i wyjechał do Warszawy. Na prośbę grona pedagogicznego stanowisko dyr. przyjął Józef Woźniak. Zgodził się, gdyż „należało za wszelką cenę utrzymać polską szkołę, która była symbolem Polski, podtrzymywała na duchu zmaltretowane społeczeństwo polskie” — pisał po l. Nauczycielka szkoły, Janina Gadowa, tak późn. wspominała dyr.: „Podziwiam wielką odwagę pana Woźniaka i jego patriotyzm w tych tak bardzo niebezpiecznych czasach. Godna jest postawa tego ostatniego dyr. gimnazjum. W obliczu największego zagrożenia nie zawiódł nauczycieli i młodzieży”. Funkcję dyr. szkoły Józef Woźniak pełnił do początku II 1940 r. Na skutek poinformowania go o możliwym aresztowaniu i rozstrzelaniu przez okupanta opuścił szkołę. Również w tym miesiącu władze niemieckie zamknęły gimnazjum. Po zakończeniu pracy pedagogicznej ukrywał się, pracując u prywatnego ogrodnika. W tym czasie pod egidą AK prowadził również tajne nauczanie. 5 V 1944 r. został aresztowany w Gostyninie i przewieziony do więzienia we Włocławku (w ramach niemieckiej akcji „In-

teligencja”). Został oskarżony o „przynależność do konspiracyjnej organizacji AK, jak również rozpowszechnianie biuletynów i wiadomości radiowych, namawianie do oporu, sabotażu i dywersji, prowadzenia tajnego nauczania i budzenia ducha narodowego i woli przetrwania i działania wrogiego na rzecz Niemiec” (treść aktu oskarżenia). W trakcie wielu przesłuchań był bestialsko bity i torturowany. Pomimo doznanych obrażeń nikogo nie zdradził. W VII 1944 r. został przewieziony do Rozszerzonego Więzienia Policyjnego w Radogoszczy k. Łodzi, z którego jako więźnia politycznego przetransportowano do obozu karnego Mauthausen (nr obozowy 107211). Następnie został przekazany do obozu w Melku, a potem do komanda zewnętrznego obozu w Ebensee (wszystkie te obozy mieściły się w okupowanej Austrii). Doczekał tam wyzwolenia przez 3 Szwadron Rozpoznawczy Kawalerii 18 Armii Amerykańskiej 5 V 1945 r. Przez ostatnie dwa tygodnie pobytu w obozie żywił się trawą i mleczem, pił urynę, ważył 32 kg. Ze względu na bardzo zły stan zdrowia do 6 VIII 1945 r. przebywał w szpitalu. 25 VIII tr. powrócił do włocławskiej rodziny, która z powodu braku jakichkolwiek informacji o nim uznała go za zmarłego.

Od IX 1945 r. bardzo aktywnie włączył się w nurt pracy pedagogicznej w Państwowym Gimnazjum Kupieckim i Spółdzielczym Gimnazjum Handlowym we Włocławku, zwanym „Handlówką”, w którym pracował do X 1948 r. Na okres r. szkolnego 1948/1949 skorzystał z propozycji i objął funkcję dyr. Państwowego Gimnazjum i Liceum Handlowego w Elblągu. Powrócił do Włocławka i na przestrzeni l. 1949–1951 piastował stanowisko dyr. w Technikum Rachunkowości Rolnej w Lubrańcu-Marysinie. Od VIII 1951 r. został nauczycielem wychowania fizycznego i sportu w I Państwowej Szkole Ogólnokształcącej Stopnia Podstawowego i Licealnego im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku, w której pracował do osiągnięcia uprawnień emerytalnych w 1969 r. Następnie był zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy jako nauczyciel i bibliotekarz w Szkole Zawodowej nr 2 przy ul. Łęgskiej we Włocławku. Poza pracą zawodową Józef Woźniak był bardzo aktywnym działaczem włocławskiego sportu szkolnego. Współpracował z Wydziałem Sportu i Turystyki Prezydium MRN we Włocławku, w której przebudował strukturę sekcji wychowania fizycznego i sportu. Przewodniczył komisji sportu Frontu Jedności Narodu we Włocławku.

We wczesnych l. 50. ub. w. wraz z Marią Wycichowską, nauczycielką wychowania fizycznego w III Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Konopnickiej we Włocławku, zainaugurował szkolne i międzyszkolne rozgrywki w piłkę ręczną, a także organizował różne turnieje sportowe i pokazy gimnastyczne. Był także przewodniczącym sekcji samokształceniowej nauki wychowania fizycznego działającej przy ZNP, w której prowadził wykłady, instruktaże i konsultacje zawodowe. W l. 1957–1969 pełnił funkcję prezesa ogniska ZNP nr 2 we Włocławku. Zaangażował się także w tworzenie struktur Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej w mieście, a także w pow. włocławskim. Od 1958 r. pełnił funkcję prezesa tej organizacji. Nabył szereg uprawnień sędziowskich i prowadził turnieje koszykówki, piłki siatkowej, piłki nożnej i zawody lekkoatletyczne. Dzięki wielkiej autorskiej determinacji wydał w 1963 r. podręcznik *Zabawy ruchowe ze śpiewem i muzyką*, który to zyskał bardzo dobrą opinię kadry wykładowców AWF w Warszawie i był zalecany do wykorzystania w pracy przez nauczycieli wychowania fizycznego. W książce widnieje dedykacja „Włocławskim dzieciom”.

Był członkiem ZBoWiD. Za zasługi w działalności konspiracyjnej, pracy zawodowej i społecznej był wielokrotnie nagradzany: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1966 r.), Medalem Rzeczypospolitej Polskiej za Wolność i Zwycięstwo (1947 r.), Medalem Stulecia Sportu Polskiego (1966 r.), Złotą Odznaką Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej (1967 r.), Złotą Odznaką ZNP (1969 r.), Odznaką Dwudziestolecia PRL (1965 r.), dypl. i odznaką Zasłużony dla Miasta Włocławka (1967 r.), Odznaką Grunwaldu (1973 r.), odznaką Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej (1973 r.), odznaką Zasłużony Nauczyciel PRL (1977 r.), pamiątkowym Medalem Zarządu Głównego Szkolnego Związku Sportowego 25-lecia SZS, za wieloletnią działalność i wybitne zasługi dla sportu szkolnego (1978 r.).

Z małżeństwa zawartego w VIII 1946 r. z Marianną Barbarą Siedlewską urodziło się dwoje dzieci: Kajetan Bożydar (dr nauk weterynaryjnych) i Dobromiła Izabella (dyplomowany analityk medyczny). Zm. 6 V 1983 r. we Włocławku, został pochowany w miejskiej nekropolii przy al. Chopina, sektor 4, rząd 1, nr grobu 3.

Konarska-Pabiniak B., *Zarys dziejów Gimnazjum w Gostyninie do 1940 r.*, „Notatki Płockie” 1986, 31/4–129 3–21; Jarzębowski R., *Włocławki sport*, WTN, Włocławek 1992 r.; akta osob. Józefa Woźniaka; inf. z Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu; wspomnienia żony Marianny Barbary Woźniak; relacje syna Kajetana; fot. i inne dokumenty z archiwum rodzinnego.

Paweł Lankiewicz

WYCIECHOWSKI DOMINIK

(1921–1994), nestor Waganieckich Społeczników, zastał Waganiec kolejowy, a zostawił handlowy

Urodził się 13 X 1921 r. w Kaźmierzynie w gm. Lubanie w pow. Aleksandrów Kujawski. Jego rodzicami byli Stefan Wyciechowski — robotnik kolejowy i Helena z d. Kotrych — gospodyni domowa. Sześcioklasową szkołę podstawową ukończył w Zbrachlinie w 1936 r., a klasę siódmą r. późn. w Lubaniu.

1 IX 1938 r. rozpoczął naukę w Szkole Zawodowej we Włocławku. Tuż przed wybuchem wojny otrzymał promocję do klasy drugiej. Zaoczne Technikum Ekonomiczne w Toruniu ukończył w 1978 r. Wówczas przepisy wyborcze od kandydata na prezesa wymagały świadectwa maturalnego. Wyciechowski był klasycznym przykładem samouka. Wyszukiwał wiedzę potrzebną głównie do wykonywanej pracy zawodowej.

Zawodowo pracował w czterech następujących zakładach: w młynie waganieckim, na stanowisku konduktora PKP w Kutnie i w dwóch Gminnych Spółdzielniach S.Ch. — w Lubaniu i w Wagańcu. Przez cały czas okupacji pracował w młynie waganieckim jako robotnik. To chroniło go przed wywózką do Niemiec, gdzie brakowało rąk do pracy, szczególnie w fabrykach o profilu produktów dla wojska. W drugiej kolejności brakowało siły roboczej w gospodarstwach rolnych. Wszyscy Polacy pracujący w tym młynie byli członkami AK. 29 III 1944 r. aresztowano Jana

Borkowskiego i Józefa Kwiatkowskiego, zatrudnionych na przeładunku kolejowym w Wagańcu oraz Franciszka Krzemińskiego zatrudnionego w młynie waganieckim. Następnego dnia żandarmi przeprowadzili rewizję w domu Wyciechowskich.

Tuż po wyzwoleniu próbował nadal pracować w młynie, jednak zakład ten przez cztery miesiące pozostawał nieczynny. Potem podlegał nadzorowi wojskowemu. Dlatego przez cztery miesiące pozostawał bezrobotnym. 1 V 1945 r. podjął pracę na stanowisku konduktora PKP w Kutnie. Rozpoczął kontynuowanie rodzinnych tradycji kolejarskich. W XI 1946 r. zawarł związek małżeński z Marią Skowrońską. Na tej podstawie otrzymał mieszkanie służbowe. Mimo powojennej biedy miał powody do zadowolenia. Mieszkanie, rodzina i praca zawodowa całkowicie go absorbowały. Okres zadowolenia pełen nadziei trwał zaledwie dwa i osiem miesięcy. Przerwany został 27 II 1948r., kiedy to funkcjonariusze UB zatrzymali Dominika zaraz po przyjściu do pracy. Czekali w Kutnie na dworcu PKP. Przewieźli go do aresztu w Łodzi. Chodziło o to, by proces nie odbywał się w Kutnie. Tam został oskarżony o usiłowanie obalenia ustroju. Wojskowy Sąd Rejonowy w Łodzi orzekł karę dwóch lat więzienia z utratą praw publicznych oraz przepadek całego mienia.

Wyciechowski nie przyznał się do zarzucanych mu czynów, a jego koledzy i zarazem przełożeni wystosowali prośbę do Najwyższego Sądu Wojskowego w Warszawie o złagodzenie kary. W uzasadnieniu przedstawili nienaganną pracę Dominika Wyciechowskiego i zawsze życzliwe podejście do ludzi. „Chwilowe uniesienie w młodym wieku szybko mija. Dotychczasowa nieskazitelność zmusza nas do wystąpienia w Jego Obronie”. Pismo Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych Zarządu Koła w Kutnie podpisali — Romana Uzarska i Jan Chodbrowski 6 IV 1945 r. (L.201/48). Najwyższy Sąd Wojskowy w Warszawie 11 V 1948 r. złagodził orzeczenie kary z dwóch lat więzienia do roku. Ten wymiar kary oskarżony odsiedział w Łodzi przy ul. Kopernika.

W następstwie Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Łodzi, pismem z 26 VIII 1945 r. poinformowała Wyciechowskiego, że wydalenie ze służby prawomocnym wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego pociąga za sobą utratę wszystkich praw wynikających ze stosunku służbowego obywatela. To oznaczało wstrzymanie wypłacanej pensji 8 IV

1945 r. i opuszczenie mieszkania służbowego. Nawet skrócenie kary do roku nie zrekompensowało życia młodemu człowiekowi. Tym bardziej, że działały tu czynniki politycznego zastraszenia. W III 1949 r. Wyciechowski wrócił z odosobnienia. Przyjechał do ukochanej żony, która mieszkała już u swoich rodziców w Mikanowie (gm. Lubanie).

W V 1949 r. przyjął pracę w GS Lubanie. Rozpoczął od stanowiska referenta ds. skupu. Po dwóch l. wybrano go na delegata do Powiatowego Zarządu Spółdzielczości Chłopskiej w Aleksandrowie Kujawskim. Była to dodatkowa praca społeczna. Tam dokładniej poznał prawa i zasady handlu. Miał też okazję poznać organizację pracy wyższego szczebla spółdzielczego. Po kolejnych dwóch l. (w 1955 r. doceniono jego inicjatywy i wybrano na stanowisko prezesa GS w Lubaniu) nowo wybrany prezes natychmiast i z pasją przystąpił do rozbudowania bazy tej spółdzielni. Główne budynki do dziś są czynne.

W 1962 r. opróżniło się miejsce prezesa GS-u w Wagańcu. Do Powiatowego Zarządu Gminnych Spółdzielni S.Ch. w Aleksandrowie Kujawskim Wyciechowski zwrócił się z prośbą o delegowanie go na stanowisko prezesa GS w Wagańcu. Powiatowy Komitet PZPR bez wahania poparł tę prośbę.

Stanowisko prezesa GS w Wagańcu objął w XI 1962 r. Piastował je przez 19 lat, aż do przejścia na emeryturę 1981 r. Ten czas pracy Wyciechowskiego w Wagańcu należy podzielić na dwa następujące etapy: Pierwszy etap, kiedy to GS podlegał Gromadzkiej Radzie Narodowej w Zbrachlinie, drugi etap, kiedy GS podlegał gminie miejsko-wiejskiej w Nieszawie.

W tym czasie PKP zaczęło tracić rolę głównego przewoźnika na rzecz komunikacji samochodowej. Dlatego kolej rozpoczęła wyzbywać się swoich gruntów i obiektów. Wówczas Wyciechowski podjął decyzję wykupienia całego pasa gruntów znajdujących się naprzeciwko dworca PKP, od strony Kazimierzyna. Na tych gruntach GS rozbudował magazyny zbożowe i nawozów sztucznych oraz mieszalnię pasz treściwych. Magazyny łącznie z mieszalnią nadawały rozmach GS-owi. Wówczas waganiecki dworzec wąskotorówki mieścił się w dwóch wagonach zestawionych obok siebie. GS za zgodą Dyrekcji Wąskotorówki w Krośniewicach zbudował murowany dworzec w Wagańcu.

Kolejny okres powiększania się GS w Wagańcu spowodowany został czynnikami politycznymi. Wa-

ganiec od 1975 r. stał się podległym Urzędowi Gminy w Nieszawie, który konsekwentnie usiłował przenieść wszystkie inwestycje do Nieszawy. Wyciechowski urządził wiele sklepów w Nieszawie i to różnych branż. Ponieważ każdy z nich wykazywał się deficytem, dlatego przenosił je do Wagańca, gdzie osiągały już rentowność. Na tym tle dochodziło do ostrych spięć.

Od 1975 r. Waganiec znalazł się w nowym woj. wrocławskim. Odtąd prezes GS-u Wyciechowski bezpośrednio podlegał Wojewódzkiemu Zarządowi Gminnych Spółdzielni we Wrocławku.

Wojewódzki Związek Kółek Rolniczych we Wrocławku ogłosił konkurs — Kto pierwszy zbuduje dom pt.: „Praktyczna gospodyni”, ten otrzyma nagrodę. Wyciechowski podjął się tego zadania. Zgłosił się jako pierwszy i jako pierwszy cel osiągnął. Dzięki temu Kołu Gospodyń Wiejskich umożliwiono rozwijanie usług szczególnie krawieckich i kulinarnych. Ob. w domu tym mieści się Urząd Gminy Waganiec.

Wyciechowski nigdy nie ukrywał, że łączyła go więź z Wrocławkiem. Tu uczęszczał do szkoły zawodowej. Twierdził, że przyjaźnie i życzliwie układała się jego współpraca z Wojewódzkim Zarządem Spółdzielni S.Ch. we Wrocławku, któremu to zarządowi bezpośrednio podlegał pełniąc obowiązki prezesa GS.

Szczególną aktywność wykazywał podczas reaktywowania gminy w Wagańcu. 21 V 1991 r. podczas inauguracyjnej sesji rady gminy powiedział: „wystaraliśmy się o Gminę w Wagańcu. Niebawem okaże się, czy wy radni potraficie ją utrzymać? Szanowni Radni! Pamiętajcie że, środowisko oczekuje od Was jeszcze więcej, bo systematycznego rozwoju tej Gminy”.

Otrzymał odznaczenia w kolejności ich nadawania — Odznaka Zasłużony Działacz Ruchu Spółdzielczości (1958), Zasłużony Pracownik Handlu (1964), Srebrny Krzyż Zasługi (1973), Medal 30-lecia Polski Ludowej (1974), Złoty Krzyż Zasługi (1980), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1987), Złota Odznaka Honorowa PZPR (1981). Był ojcem trojga dzieci: Andrzeja (1947–2019) Edwarda (1950) i Małgorzaty (1955).

Zm. 20 IV 1994 r. Pochowany został na cmentarzu w Zbrachlinie.

Wyrok Wojsk. Sądu Rej. w Łodzi z dnia 8 IV 1948 r.; Pismo Dyr. Okręg. Kolei. Państw., Łódź 26 VIII 1948 r.; „Wagant. Kwartalnik Informacyjny Gminy Waganiec” 1992, nr 5; *Dzieje Nieszawy*, oprac. zbiorowe, Toruń 2005; Wywiady

z b. pracownikami GS Waganiec; „Gazeta Aleksandrowska” 2021, nr 174, VI. Fot. archiwum rodzinne Edwarda Wyciechowskiego.

Leszek Cieślak

WYSZECKI JAN

(ok. 1480–1562), kan. kapituły katedralnej wrocławskiej, oficjał oraz nominat bp sufragan wrocławski

Urodził się zapewne ok. 1480 r., w rodzinie szlacheckiej, jako syn Mikołaja z Wysocina na Kujawach (wieś tę Jan przejął po ojcu jako dziedzic). Przedstawiciele tej rodziny zajmowali renomowane stanowiska w hierarchii kościelnej i w urzędach państwowych. W 1499 r. przez przyjęcie święceń niższych akolitu został włączony do stanu duchownego. Data jego święceń kapłańskich nie jest znana, ale wiadomo, że na początku XVI w. był już kapłanem i proboszczem (od 1512 r. par. Osiećciny, przed 1517 r. par. w Służewie). Studiował prawo w Rzymie, ale stopień dra prawa kanonicznego (*decretorum*) uzyskał dopiero przed 1531 r.

Do grona członków kapituły katedralnej wrocławskiej wszedł w 1517 r., przyjmując z nadania biskupa kujawsko-pomorskiego Macieja Drzewickiego kanonię po zmarłym kan. Stanisławie Zębińskim. Związane z tym było m.in. posiadanie własnej kurii, czyli domu na zamieszkanie, we Wrocławku.

Od tego czasu, zwyczajem ówczesnych wyższych duchownych wywodzących się ze stanu szlacheckiego, podjął starania o następną godność kościelną w innych kapitułach oraz o bogate probostwa, tocząc nieustanne procesy z innymi kandydatami na te stanowiska. Po długich staraniach w 1527 r., drogą zamiany z Tobiaszem Janikowskim, wszedł w posiadanie zajmowanej przez niego kanonii kruszwickiej (zrezygnował z niej po 18 l., w 1545 r.). Wystarał się także o godność koadiutora kan. płockiego Mikołaja Skórzewskiego, ale nie wiadomo, czy doczekał się po nim tej kanonii. W 1535 r. otrzymał prowizję królewską na stanowisko prałata dziekana po zmarłym prałacie Janie Handa, jednak nie udało się mu osiągnąć tej prałatury. Natomiast w 1536 r. uzyskał drugą kanonię w kapitule katedralnej wrocławskiej, po rezygnacji z niej swojego krewnego Mikołaja Wyszeckiego,

a w 1540 r. kanonię po kan. Janie Parzniewskim. Uzyskał też od papieża prowizję na drugą kanonię w kapitule kruszwickiej, którą objął w 1539 r., a w 1546 r. uzyskał kolejną kanonię w kapitule kruszwickiej (po rezygnacji z pierwszej). W 1540 r. uzyskał wreszcie kanonię w kapitule katedralnej gnieźnieńskiej, po zmarłym kan. Stanisławie z Lipowca (zrezygnował z niej prawdopodobnie w 1545 r.). W 1545 r. Jan Wyszcecki przez swoją protekcję wprowadził do wrocławskiej kapituły katedralnej innego swojego krewnego — Mikołaja Wyszceckiego. Oprócz wymienionych wyżej posiadał bogate probostwa w Kowalu, Choceniu i Byczynie, o które często toczył procesy z konkurentami i które często zamieniał. W par. tych utrzymywał własnym kosztem kapłanów, którzy go zastępowali w obowiązkach duszpasterskich. W 1541 r. starał się o podwrocławskie probostwo w Wieńcu, ale nie wiadomo, czy je otrzymał.

W kościele parafialnym w Bądkowie, którą to miejscowość miał w posiadaniu jako kan. wrocławski, ufundował ołtarz (altarię) pod wezwaniem św. Doroty, na którego uposażenie zapisał potrzebny obszar ziemi w Wysocinie, a dla kapłana altarysty, który by przy tym ołtarzu odprawiał msze, wybudował domek w Bądkowie.

Ze względu na osiągniętą biegłość w zakresie prawa kanonicznego bp kujawsko-pomorski, Łukasz Górka, mianował go w 1540 r. oficjałem generalnym diecezji kujawsko-pomorskiej i wikariuszem *in spiritualibus*, czyli swoim zastępcą tak w sprawach sądowniczych, jak i administracyjnych diecezji. Tę znaczącą funkcję w diecezji, która wymagała od niego stałej rezydencji w stolicy diecezji — Włocławku, pełnił także z przerwami za następnych biskupów kujawsko-pomorskich — Mikołaja Dzierzgowskiego, Andrzeja Zebrzydowskiego (w jego imieniu przewodniczył na synodzie wrocławskim w 1551 r.) i Jana Drohojowskiego. Ten ostatni wybrał Jana Wyszceckiego na bpa sufragana wrocławskiego i od 1554 r. notowany on był jako „bp nominat sufragana wrocławski”. Nie udało się jednak uzyskać dla niego zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej. Wobec przedłużającej się — po śmierci bpa J. Drohojowskiego (1557) — nieobecności w diecezji nowego bpa — Jakuba Uchańskiego, kapituła na swoim zebraniu w 1559 r., wybierając nowego archidiacona w osobie Feliksa Relskiego, jemu jako przyszłemu sufraganowi powierzyła obowiązki administratora diecezji. Wobec tego Wyszcecki z własnej woli zrezygnował

z tytułu „bp sufragana nominat wrocławski” i dalszego ubiegania się o zatwierdzenie papieskie.

Kiedy bp Uchański wreszcie w 1561 r. objął faktycznie rządy w diecezji, nie zatwierdził Relskiego na urzędzie archidiacona, ale wystawił dwóch swoich kandydatów na ten urząd: Jana Wyszceckiego i Józefa Konarzewskiego. Kapituła opowiedziała się za Konarzewskim.

Jan Wyszcecki zm. w IV 1562 r. i pochowany został zapewne w katedrze wrocławskiej.

ADW, Akta posiedzeń kapitułnych z lat 1435–1578, sygn.: Ac. cap. 1(215)–4 (218); *Monumenta historica dioeceseos Wladislaviensis*, [fasc.] 21, „Wladislaviae” 1901, s. 170; *Uchańsciana Wladislaviensia ab anno 1557–1562*, colleg. Z. Chodyński, [Warszawa 1895], passim; Chodyński S., *Biskupi sufragani*, s. 36–37; tenże, *Katalog pralatów*, k. 1046–1056 (rps w ADW; odb. kserograf. rpsu w BWS); tenże, *Organy*, s. 234–236; Czaplowski P., *Wykaz oficjalów gdańskich i pomorskich od 1467–1824 r.*, Toruń 1912, s. 25, 32; Fiutak A., *Pralaci i kanonicy kruszwickcy*, Popowo Kościelne 1938, s. 39a (odb. powielacz. w ADW); Korytkowski J., *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, t. 4, Gniezno 1883, s. 336–337; Kujawski W., *Jan Wyszcecki — kan. wrocławski i nominat biskup sufragana wrocławski*, Włocławek 1988 (mps w BWS we Włocławku, sygn.: v.9.39.2); Rybus H., *Kolegiata w Kruszwicy w l. 1514–1531*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1970, r. 8, nr 2, s. 149.

Kazimierz Rulka

ZDROJEWSKA IRENA, w zgromadzeniu JOLANTA

(1917–2015), członkini ZSWPNM, wychowawczyni internatu dla dziewcząt przy ul. Orlej 9 we Włocławku w l. 1947–1952; radna generalna w l. 1966–1972; archiwistka Archiwum Akt Nowych w KDW w l. 1952–1989, przełożona w domu zakonnym we Włocławku-Michelinie przy ul. Zachodniej w l. 1973–1976 i 1985–1992. Autorka okolicznościowej poezji religijnej, plastyka

Urodziła się 17 V 1917 r. w Międzyzyczach w Rosji (ob. Białoruś) gub. witebska, pow. lepelski, w rodzinie ziemiańskiej h. Junosza, z rodziców Przemysława

i Haliny z d. Zielińskiej. Dzieciństwo spędziła najpierw w Wilnie, potem w Warszawie i Bydgoszczy. Po śmierci matki w 1925 r. rodzina przeprowadziła się do Torunia. Ojciec pracował zawodowo, ożenił się po raz drugi. Zdobywała wykształcenie w Miejskim Gimnazjum Żeńskim w Toruniu.

Po maturze, od 1936 r. przez trzy l. kontynuowała naukę w Szkole Żeńskiej Gospodarstwa Wiejskiego im. Cecylii Plater-Zybertówny w Chyliczkach pod Warszawą i zdobyła specjalizację w zakresie gospodarstwa domowego z wynikiem bardzo dobrym. Już wtedy myślała o wstąpieniu do zakonu. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił spełnienie tego pragnienia. Latem 1939 r. wyjechała z bratem — studentem prawa na UW — do rodziny Ruszczyców, do Jodziszek, w woj. wileńskim. Pod koniec 1940 r. ludność z Litwy była wywożona w głąb Rosji. Ona sama uniknęła tego tragicznego losu. Przebywała w Wilnie. Wiosną 1945 r. opuściła miasto i wyjechała do Bydgoszczy. Zamieszkała z rodziną kuzyna, a środki na utrzymanie zdobywała, wykonując własnoręcznie papierosy.

W czasie pobytu we Włocławku u swojej ciotki Heleny Grabowskiej nawiązała kontakt z siostrami ZSWPNM. Do tej wspólnoty została przyjęta 15 VI 1946 r. przez m. Marię Tucholską. 2 VII 1946 r. rozpoczęła nowicjat. Pierwsze śluby złożyła 2 VII 1947 r., wieczystą profesję — 2 VII 1952 r.

Po pierwszych ślubach została skierowana do domu generalnego we Włocławku przy ul. Orlej (wcześniej Buczka). Pracowała w internacie pod kierownictwem s. Stanisławy Warych jako wychowawczyni dla ok. 100 dziewcząt szkół średnich. W tym czasie była słuchaczką wykładów i konwersatoriów Miesięcznego Kursu dla Wychowawców Domów Dziecka i Internatów zorganizowanego przez Krajową Centralę „Caritas”. Ukończyła także kurs dla wychowawców i kierowników wczasów letnich dla dzieci i młodzieży. Posługę w internacie pełniła do 1952 r., czyli do jego zamknięcia przez władze komunistyczne. Następnie została skierowana do Archiwum Akt Nowych w KDW, gdzie pracowała do 1989 r., a więc ok. 35 lat. W 1967 r. dokształcała się na Seminarium Archiwistyki Kościel-

nej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Za swoją długoletnią pracę w Kurii Diecezjalnej otrzymała 28 VIII 1980 r. Order Benemerenti od papieża Jana Pawła II.

W l. 1966–1972 na VIII Kapitułe Generalnej Zgromadzenia została wybrana IV radną generalną. Dwukrotnie, w l. 1973–1976 i 1985–1992, pełniła urząd przełożonej w domu zakonnym w Michelinie przy ul. Zachodniej. W l. 1976–1985 przebywała we wspólnocie na ul. Orlej. W XII 1992 r. zamieszkała w domu przy ul. Parkowej 46 we Włocławku–Michelinie, gdzie przebywała aż do śmierci.

S. Jolanta była uzdolniona artystycznie, pisała teksty poetyckie. Jest autorką m.in.: tekstu hymnu Zgromadzenia *Maryi Imię to nasz znak*, pieśni o bp. Wojciechu Owczarku *Tyś wzbudził do istnienia, Założyciela nasz, Tam gdzie Bogumił Św. swoim Imieniem* i *Niechaj stoi wciąż przed nami*, pieśni pątniczej *Historii objawień Matki Bożej Licheńskiej*, wiersza *Powołanie i Do Matki Bożej Nawiedzenia*, hymnu śpiewanego z okazji 600-lecia konsekracji katedry włocławskiej oraz licznych okolicznościowych tekstów. Wiersze s. Jolanty zostały wydane drukiem we Francji w 1970 r.

Ujawniała także talent w pracach plastycznych. Ukończyła dwutygodniowy kurs artystyczny w Krakowie. Projektowała i wykonywała okładki biuletynu Zgromadzenia, listowniki, dekorowała ołtarze na Boże Ciało, Grób Pański w katedrze włocławskiej, malowała witraże w kaplicach domów zakonnych: we Włocławku–Michelinie. Kłodawie, stacje Drogi Krzyżowej, (m.in. w Gdańsku przy Al. Jana Pawła II, Zator-Przytockiego, w Warszawie, obrazy Niepokalanej i św. Józefa).

Zm. 18 V 2015 r. w domu zakonnym we Włocławku przy ul. Parkowej 46, w 98. r. życia i 69. powołania zakonnego. Jej ciało zostało złożone na cmentarzu parafialnym we Włocławku–Michelinie, w kwaterze ss. Wspólnej Pracy.

S. Jolanta miała starszego brata Jerzego Olgierda (1914–1997). Skończył studia prawnicze na UW w 1936 r. Powołany w 1939 r. do wojska, uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., był żołnierzem Trzeciej DP we Francji. W 1944 r. brał udział w walkach o wyzwolenie Paryża. Po zakończeniu wojny zamieszkał na stałe we Francji. Pełnomocnik do badań w procesie niemieckich zbrodniarzy wojennych przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze w l. 1945–1946. Pracował jako prawnik

Z

---

i wykładowca na wyższych uczelniach. Uczestnik w pracach Narodowej Komisji Praw Człowieka.

Archiwum ZSWPNM, Akta pers. s. Zdrojewskiej Jolanty, b. sygn.; Kartoteka osobowa s. Jolanty Zdrojewskiej; Alfabetyczny spis ss. Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi z l. 1895–1973, sygn. E-2; *Odnaczenie papieskie benemerenti dla siostry ze Zgromadzenia Sióstr „Wspólnej Pracy” od Niepokalanej Maryi*, KDWł., t. 63

(1980), nr 7–8, s. 174; Zdrojewska Irena (s. Jolanta), *Wiersze*, Osny 1970; Gołębiowska J., *S. Jolanta Zdrojewska (1917–2015)*, „W Służbie Maryi — Biuletyn Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi” 2015, r. 48, nr 2, s. 83–87; *Junosza-Zdrojewski Jerzy Olgierd*, „Polacy w Świecie. Kwartalnik Biograficzny Polonii” 1993/1994, t. 3, s. 29–30. Fot. z Archiwum ZSWPNM.

Bernadeta Żabierek

INFORMACJE O AUTORACH BIOGRAMÓW (WSB, t. IX)

ANDRZEJEWSKI ALEKSANDER, pracownik naukowy Instytutu Archeologii UŁ. Od 1986 r. kieruje Zespołem Naukowo-Technicznym tegoż Instytutu. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół metodyki badań terenowych oraz archeologii historycznej. Prowadził badania naukowe na terenie Białorusi, Francji i Hiszpanii. Odbył staże i badania studyjne na Litwie, Łotwie i Słowacji oraz w Czechach, Danii, Finlandii, Niemczech, Szwecji i Rosji. Jest autorem i współautorem kilku książek oraz kilkudziesięciu art. naukowych publikowanych w Polsce i za granicą. Jest aktywnym członkiem Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich oraz WTN. Od 2012 r. należy do prezydium międzynarodowej korporacji naukowej *Castella Maris Baltici*. Jest członkiem European Association of Archaeology.

CIECHALSKI ARKADIUSZ, mgr filologii polskiej, absolwent podyplomowych studiów z ochrony środowiska i zarządzania oświatą, wicedyrektor Zespołu Szkół CKR w Kowalu, regionalista, fotografik (laureat wielu konkursów i uczestnik wystaw), współpracownik prasy lokalnej, autor publikacji z zakresu literatury, historii oraz przyrody Kujaw wschodnich.

CIEŚLAK LESZEK, mgr pedagogiki, nauczyciel, starszy wizytator Kuratorium Oświaty we Włocławku. Za wybitne osiągnięcia dydaktyczno-wychowawcze otrzymał nagrodę MOiW stopnia pierwszego (1973 r). Społecznik, członek komitetu reaktywowania gminy Waganiec. Naczelny redaktor Waganta, gazetki gminnej. Członek WTN.

CIEŚLAK MARIAN, mgr historii, kustosz w MZKiD, autor art. z historii Kujaw i ziemi dobrzyńskiej.

DZIKI TOMASZ, dr n. humanistycznych, Prezes Zarządu włocławskiego oddziału PTH, członek Rady Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego, autor ponad 100 publikacji naukowych, w tym m.in. rozdziałów monografii miast (Nieszawa, Golub-Dobrzyń, Rypin, Brześć Kujawski), i szeregu art. źródłoznawczych. Zajmuje się dziejami administracji ziem polskich i historią społeczną Polski XIX–XX w. Uczestnik ponad 60 konferencji naukowych i popularnonaukowych. Dorobek naukowy: ORCID: 0000-0003-1828-2125.

JANKOWSKI WOJCIECH, wnuk Stanisława Jankowskiego, wykształcenie wyższe ekonomiczne. Z zawodu księgowy. Wieloletni pracownik Przedsiębiorstwa Państwowego Uzdrowiska Ciechocinek, a także Pracowni Konserwacji Zabytków w Toruniu. Mieszkaniec Ciechocinka. Członek rzeczywisty Polskiej Akademii Filatelistyki od 2007 r., sędzia krajowy filatelistyczny. Organizator wielu wystaw filatelistycznych, m.in. z okazji Beatyfikacji bpa Michała Kozala w katedrze we Włocławku. Autor wielu art. i katalogów o tematyce filatelistycznej.

KACZMAREK TOMASZ, ks., dr hab. n. teologicznych, emerytowany wykładowca na Wydziale Teologicznym UMK, postulator w procesach beatyfikacyjnych bpa Michała Kozala, Męczenników II wojny światowej oraz ks. Jerzego Popiełuszki, autor publikacji z zakresu patrologii i martyrologii II wojny światowej.

KUBIAK WŁADYSŁAW, absolwent historii na UMK. W 2004 r. obronił pracę doktorską. Mieszka we Włocławku. B. wicewojewoda i wojewoda włocławski. W l. 1998–2006 wicemarszałek i radny woj. kujawsko-pomorskiego. Wieloletni Prezes Aeroklubu Włocławskiego. Od 1981 r. członek WTN. W l. 2012–2016 prorektor Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku. Regionalista zajmujący się historią Kujaw wschodnich, autor licznych art. naukowych i książek.

KUKIELCZYŃSKI SŁAWOMIR, mgr pedagogiki kulturalno-oświatowej, absolwent studiów podyplomowych z wiedzy o społeczeństwie i religioznawstwa oraz bezpieczeństwa i higieny pracy. Pracował jako nauczyciel i dziennikarz radio-telewizyjny. Jego umiejętności, wiedza oraz doświadczenie dziennikarskie, służyły studentom Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, gdzie w okresie 2002–2008, prowadził warsztaty dziennikarskie. Ob. wykładowca akademicki zagadnień dotyczących BHP w KSW we Włocławku.

KUNIKOWSKI STANISŁAW, dr hab., prof. ucz. Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, nauczyciel akademicki KSW we Włocławku, b. rektor KSW we Włocławku, b. sekretarz generalny i prezes WTN, członek honorowy WTN. Prezes Włocławskiego Centrum Edukacji Ekologicznej, członek Towarzystwa Naukowego Płockiego, członek Prezydium Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. Redaktor i autor wielu publikacji dotyczących historii regionu, specjalista z zakresu historii miar w Polsce.

KUZAWIŃSKA OLGA, absolwentka studiów filologiczno-kulturoznawczych, magistrantka psychologii na Uniwersytecie Warszawskim. Przez cztery l. współpracowała z Centrum Badań nad Uprzedzeniami jako asystentka badawcza i współorganizatorka Seminariów Tajfelowskich. Współautorka art. naukowych z dziedziny psychologii społecznej na temat żywotności j. mniejszościowych, kontaktu międzygrupowego, uprzedzeń i dehumanizacji.

LANKIEWICZ PAWEŁ, mgr wychowania fizycznego, trener lekkiej atletyki. Absolwent AWF w Warszawie. Dyplomowany nauczyciel II Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika we Włocławku do 2014 r. B. kierownik Studium WF i Sportu PWSZ we Włocławku. Wcześniej członek kadry narodowej juniorów i seniorów PZLA, w barwach klubów Kujawiak Włocławek oraz MKS-AZS Warszawa. Medalista Mistrzostw Polski seniorów i Klubowego Pucharu Europy. Drużynowy Mistrz Polski (1977 r.), uczestnik Uniwersjady w Sofii. Wielokrotny reprezentant Polski. Członek WTN. Autor publikacji z zakresu historii kultury fizycznej regionu.

LEWANDOWSKI JERZY LUDWIK, rzeczoznawca majątkowy, mgr inż., prezes Kujawsko Pomorskiego Klubu Biegłych i Rzeczoznawców, prezes Włocławskiego Oddziału Polskiego Stowarzyszenia Rzeczoznawców Wyceny Nieruchomości im. A. Hopfera, wiceprezes Fundacji Humanitarnej, przewodniczący komisji rewizyjnej WTN. Miłośnik historii Włocławka i ziemi dobrzyńskiej.

MICHALSKI TOMASZ, mgr ochrony dóbr kultury w zakresie konserwatorstwa, zawodowo związany z obszarem archiwistyki, autor art. dotyczących dziejów Kujaw Wschodnich. Pracownik Archiwum Państwowego w Toruniu Oddział we Włocławku.

NOWICKI PRZEMYSŁAW, mgr historii, członek PTH Oddział we Włocławku i WTN, autor szeregu publikacji z zakresu historii Żydów na ziemiach polskich w XIX i XX w. Przygotowuje pracę doktorską na temat dziejów gmin żydowskich w powiecie włocławskim w pierwszej połowie XIX w.

NOWICKI HENRYK, dr hab. nauk prawnych, prof. UMK. Specjalizuje się w publicznym prawie gospodarczym, gospodarce komunalnej, prawie zamówień publicznych, partnerstwie publiczno-prywatnym, umowach koncesji na roboty budowlane lub usługi oraz kontroli administracji publicznej. Ekspert i doradca organów władzy publicznej oraz podmiotów gospodarczych.

NOWICKI PAWEŁ, dr hab. nauk prawnych, prof. UMK. Radca prawny, członek Okręgowej Izby Radców Prawnych w Toruniu. Specjalista z zakresu prawa Unii Europejskiej oraz prawa zamówień publicznych. Członek Rady Zamówień Publicznych. Ekspert Komisji Europejskiej oraz Banku Światowego z zakresu zamówień publicznych.

PAWLAK ZDZISŁAW, ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii, emerytowany prof. UMK. B. rektor WSD we Włocławku, aktualnie prowadzi wykłady zlecone na Wydziale Teologii UMK, autor wielu rozpraw filozoficznych i prac z zakresu historii filozofii, zwłaszcza polskiej.

PONIŃSKI ANTONI, ks., dr teologii, studia specjalistyczne ukończone na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, badania najnowszych dziejów Kościoła w Polsce, zwłaszcza w diecezji włocławskiej oraz postaci kard. Stefana Wyszyńskiego i bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

RACZKOWSKI MICHAŁ, mgr historii, współpracownik Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN w Warszawie, absolwent UKW, członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego, autor publikacji z zakresu historii Kujaw, publikuje m.in. w słowniku *Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny* i „Roczniku Dobrzyńskim”.

RULKA KAZIMIERZ, ks., mgr historii Kościoła, emeryt, autor m.in. art. dotyczących historii diecezji włocławskiej, w tym także biogramów kapłanów włocławskich, b. dyr. BWS.

SKRZYPEK ALEKSANDER, mgr prawa (UMK Toruń) i mgr filologii angielskiej (UW i Uniwersytet SWPS w Warszawie), absolwent Europejskich Studiów Specjalnych w Centrum Studiów Europejskich im. J. Moneta przy UMK w Toruniu oraz Podyplomowych Studiów z Tłumaczeń Specjalistycznych — Uwierzytelnionych i Prawniczych na Uniwersytecie SWPS. Urzędnik państwowy, nauczyciel j. angielskiego, tłumacz książek i art. z dziedziny kultury, polityki, nauki o mediach, trener i metodyk nauczania j. angielskiego, autor i współautor art. z dziedziny polityki bezpieczeństwa międzynarodowego, pasjonat szeroko rozumianej kultury, historii i sportu — specjalista marketingu sportowego i współtwórca projektu „Trening mentalny w sporcie”, podróżnik.

SOBCZAK RYSZARD, emerytowany pracownik Biura Cechu Rzemiosł Różnych we Włocławku, członek włocławskiego oddziału PTH, kolekcjoner włocławianów i miłośnik historii Włocławka.

SUSZYŃSKI ZBIGNIEW, mgr pedagogiki, nauczyciel dyplomowany informatyki, członek Polskiego Towarzystwa Informatycznego, studia podyplomowe w zakresie Organizacji i Zarządzania Placówką Edukacyjną, w zakresie Nadzoru pedagogicznego z elementami ewaluacji, kwalifikacje w zakresie oligofrenopedagogiki, certyfikat trenera nadany przez MEN i Intel Corporation, egzaminator Europejskiego Certyfikatu Umiejętności Komputerowych ECDL PL-E3762, egzaminator certyfikatu E-nauczyciel PL-EEN0131, członek PTTK, instruktor krajoznawstwa regionu, przewodnik turystyki kolarskiej, znakarz szlaków nizinnych. Członek WTN.

TOMCZAK IWONA, córka F. Sobieskiego, mgr inż. elektryk, emerytowany nauczyciel fizyki i katecheta w szkole podstawowej i gimnazjum w Wieńcu k. Włocławka oraz w Zespole Szkół Katolickich we Włocławku. Współredaktor publikacji „Pisma bł. biskupa Michała Kozala: kazania, nauki pasyjne i rekolekcyjne, przemówienia.” Współpracowała z redakcją „Ładu Bożego”.

WASILEWSKI HENRYK, mgr filologii polskiej, nauczyciel j. polskiego w II Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika we Włocławku; publicysta, autor publikacji dotyczących literatury, historii i kultury regionu, krajoznawca, przewodnik PTTK, wiceprzewodniczący Sekcji Filologiczno-Artystycznej WTN.

WAWRZYŃIAK HENRYK, mgr chemii, b. pracownik KZKS we Włocławku, główny współtwórca polskiej metody otrzymywania waniliny z ługów pocelulozowych, wieloletni członek władz Oddziału Kujawskiego PTTK w Włocławku, członek zespołu redakcyjnego „Biuletynu Przewodnickiego” PTTK, autor licznych art. o historii, zabytkach i folklorze Kujaw.

WĄSIK TOMASZ, mgr historii, kustosz w MZKiD, kierownik Muzeum Historii Włocławka, specjalista od historii wojskowości i historii Włocławka, autor publikacji z historii Włocławka i popularyzator dziejów miasta.

WITCZAK HENRYK, ks., dr teologii, studia specjalistyczne z zakresu historii Kościoła, wykładowca historii Kościoła w Studium Teologicznym w Koninie, należącym do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie; kan. honorowy Katedry włocławskiej.

WITCZAK LESŁAW, ks., mgr teologii, podyplomowe studia z ekonomii, wik. biskupi ds. materialnych diecezji, moderator kurii, rektor kościoła Miłosierdzia Bożego w Wieńcu Zdroju.

WRÓBEL ADAM, dr nauk humanistycznych, em. nauczyciel akademicki (UMK, KSW), b. wiceprezes i sekretarz generalny WTN, prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie; autor licznych art. naukowych i książek z zakresu dziedzictwa kulturowego: j., literatury, nazewnictwa w regionie Kujaw, pogranicza kujawsko-wielkopolskiego, Ziemi Dobrzyńskiej, Ziemi Chełmińskiej oraz literatury emigracyjnej (twórczość literacka, działalność naukowa prof. Jerzego Pietrkiewicza, Marii Danilewicz Zielińskiej); Zasłużony dla Miasta Lipna.

ZASADA ZDZISŁAW JAN, dr, absolwent UKW i studiów w Szkole Głównej Służby Pożarniczej. Młodszy brygadier w stanie spoczynku Państwowej Straży Pożarnej, regionalista, historyk pożarnictwa. Autor kilkunastu książek z tego zakresu. Długoletni prezes WTN. Założyciel i b. sekretarz Stowarzyszenia Króla Kazimierza Wielkiego, przewodniczący kolegium redakcyjnego „Zapisek Kazimierzowskich”. Nauczyciel akademicki KSW we Włocławku. Wiceprzewodniczący Komisji Historycznej Zarządu Głównego ZOSP RP. Honorowy obywatel Miasta Kowal.

ZIÓLKOWSKA BARBARA, mgr bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, kustosz Biblioteki Głównej i Archiwum Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, autorka publikacji z zakresu bibliografii, prasoznawstwa oraz historii Kujaw.

ŻABIEREK BERNADETA, siostra ze Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi, mgr historii, pracownik BWSO, zainteresowania: historia żeńskich zgromadzeń zakonnych w czasach PRL-u.

ŻWIRBLA ADAM, dr nauk ekonomicznych, prof. Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku (dawn. WSHE), b. prodziekan Wydziału, a także kierownik Zakładu Finansów, Rachunkowości i metod Ilościowych. Wykładowca matematyki na kierunkach technicznych w KSW. Za swoje osiągnięcia naukowo-dydaktyczne był nagrodzony przez kolejnych Rektorów włocławskiej uczelni. Opublikował kilkadziesiąt art. naukowych oraz wydał pięć książek naukowych, w tym dwie w Wydawnictwie Naukowym. Z racji przygotowania matematycznego jest autorem oraz współautorem kilku zbiorów zadań matematyki dla uczniów szkół średnich.

WYKAZ HASEŁ TOMÓW I–IX*

- Adam z Wiskitek (Wiskicki) *III*
Adamczyk Andrzej IX
Adamecki Jan *I*
Adamowski Jan *III*
Adamska Zenobia Eugenia z d. Góralska *VIII*
Adamski Włodzimierz *IV*
Albierz *V*
Albrecht Zygmunt *II*
Altman Tosia (Taube, Tusia) *VII*
Ambroziak Stanisława *II*
Anc Bolesław *VII*
Andrychowski Bolesław Henryk *VIII*
Andrzej z Niesułkowa *II*
Andrzejewski Adam *VI*
Andrzejewski Leon *III*
Andrzejewski Roman *I*
Andrzejkiewicz Czesław *I*
Antas Marian Henryk IX
Antkowski Kazimierz *VIII*
Apanowicz Cyprian Adam *I*
Arabski Józef Szymon *IV*
Arentowicz Józef *I*
Arentowicz Zdzisław Walenty *I*
Arnold *III*
Aspis Aleksandra *I*
Aspis Bogumił *I*
Augsburg Albert *I*
Augsburg Samuel *V*
Augsburg Samuel Jan *I*
Augsburg Wiesław *VIII*
- Babiński Antoni *IV*
Babiński Lech Hipolit Michał IX
Bacciarelli Cezary *IV*
Bagdziński Stanisław Leszek *I*
Bajler Fajga IX
Banasiak Jan *VII*
Banasiak Kazimiera w zgrupowaniu Michała IX
Banaszak Celina Regina Milada *III*
Banaszak Dominik Leon *III*
Baranowski Wojciech h. Jastrzębiec, bp *VIII*
Barcikowski Aleksander *IV*
Barcki Kazimierz *VI*
Bartczak Stanisław *IV*
Bartczak Zygmunt IX
- Barthel de Weydenthal Przemysław Antoni Marian *I*
Barto (Barta) *V*
Bartoszek Włodzimierz Tadeusz *VIII*
Bauer Ludwik Teodor *I*
Baurski Janusz *II*
Bechi Elbano Stanislao de *II*
Bekier Jerzy *II*
Benigna *V*
Bereśniewicz Aleksander Kazimierz *III*
Betman Waldemar (Bettmann, Bethmann) *III*
Bettmann (Bethmann) Stefan *II*
Bettmann Edward *I*
Betto Maria Danuta *VII*
Białkowski Stanisław Marian *II*
Biegała Leszek *II*
Bielski Jan *I*
Bieniecki Kazimierz *II*
Bieńkowski Józef *V*
Biesiada Maria *III*
Biron Janina *III*
Biskup Marian Adam *VII*
Biskupski Stefan *III*
Bliziński Wacław *II*
Błędowski Zygmunt *III*
Bociański Stanisław *II*
Bogdański Antoni *I*
Bogusza z Lubania, Mazowsza *III*
Bogusza, Leszczyc *III*
Bojakowska Janina, w zgrupowaniu Serafia *III*
Bojakowski Paweł Roman *III*
Bojańczyk Jerzy Zygmunt *II*
Bojańczyk Kazimierz *IV*
Bojańczyk Leon Piotr *III*
Bojańczyk Rafał *IV*
Bojańczyk Wincenty Albrecht *II*
Bojarska z d. Sułowska Teresa Jadwiga *VII*
Bojarska-Syrek Joanna Maria *VIII*
Bojarski Zbigniew Leon *I*
Bokota Piotr Andrzej *VI*
Bolesław Mieszkowic *IV*
Borkowski Kazimierz Leon *II*
Borowski Antoni *I*
Borowy Bohdan *V*
Borowy Stanisław *I*
Borowy Zbigniew *V*

* Pismem półgrubym wyróżniono hasła z tomu IX

Boryssowicz Stanisław *II*
Bouchard (Buszard) Ludwik Aleksander *I*
Brajczewski Józef *II*
Brandt Zdana Ludwika *III*
Branicka z d. Michałowska Maria Kazimiera *VII*
Bratoszewski Ludwik Karol *VI*
Brejer Felicjan Roman *V*
Brochocki Feliks h. Ossoria *VIII*
Brochocki Leonard w zakonie Odoryk *III*
Brochocki Walery *II*
Brodzikowski Stefan *V*
Bromirski Ludwik Bartłomiej, ks. IX
Bromski Józef *II*
Brzóska Józef *V*
Brzuski Henryk krypt. Ks. H.B. *III*
Bubnow Bogdan Edward *I*
Buchholtz (Buchholz) Teodor Gustaw *III*
Budka Ludwik Bartłomiej IX
Bura Witold, ks. IX
Buss Kazimierz, ks. *VIII*
Byszewski Antoni Władysław *I*

Cackowski Stefan *VI*
Cassirer Max *VI*
Celmer Bożena *V*
Centkowski Jan *I*
Centt (Cent) Wawrzyniec, ks. *VIII*
Chajkowski Jerzy Wojciech *I*
Charbicki Stefan Kazimierz *IV*
Charszewski Ignacy Lojola Paulin *VI*
Chmielewski Stanisław Kostka, ks. IX
Chmura Józef *IV*
Chodyński Stanisław *V*
Chodyński Zenon *V*
Chruściel Antoni *II*
Churska Wanda Helena *II*
Churski Stefan *VIII*
Chwiećkowski Józef *V*
Chwileczyński Marian Tadeusz *I*
Chwilowicz Mieczysław, ks. IX
Chyliński Józef *VII*
Ciechanowski Aleksander *VI*
Ciechomski Henryk Filip h. Wąz IX
Ciechomski Jerzy Edmund Marian h. Wąz *VIII*
Ciechurski Jerzy *V*
Cieszanowska Zofia *VI*
Cieślak Bolesław, ks. *VII*
Cieślak Franciszek, ks. *VIII*
Cieślak Helena Teresa *VI*
Cieśliński Karol *II*

Comhair (Comhaer) Goswin, bp *VIII*
Cybulski Antoni *VIII*
Czacki Saturnin (właściwie Czaki), ks. IX
Czajka Stanisław *II*
Czaki Tytus Wincenty *VI*
Czamański Leopold (Lemel Icek) *II*
Czapla Piotr *III*
Czapski Walenty Aleksander *III*
Czarnecka Alojza *IV*
Czarnecki Paweł *V*
Czartoryski Florian Kazimierz *III*
Czołomiej Cecylia Dioniza, w zgromadzeniu Cecylia *IV*
Czubakowski Edward IX
Czyżewicz Jan IX
Czyżewski Henryk *IV*

Damalewicz Stefan *I*
Danilewicz Zielińska Maria *I*
Daszkowska (Daczkowska) Wanda *II*
Dąbrowski Henryk *I*
Dąbski Stanisław Kazimierz h. Godziemba, bp *VII*
De Virion Tadeusz IX
Degen-Słórsarska Zofia *II*
Dembzyk Sylwan *III*
Dembecki Stanisław *II*
Dembowski Antoni Sebastian *III*
Dembowski Bronisław Jan Maria, bp *VIII*
Demrych Henryk, ks. IX
Denikin Anton Iwanowicz *VI*
Dębiński Józef Wincenty, ks. IX
Dębowski Leon *VI*
Dobja Edward *VIII*
Dołęgowski Waldemar *II*
Domagała Henryk *III*
Domaradzki Kazimierz *IV*
Dominik de Firmo, bp *VIII*
Dominikowski Julian Józef *IV*
Dowmont Feliksa *II*
Downar Stefan *VI*
Drapella Juliusz Alfred *VI*
Drohojowski Jan *III*
Droszyńska Jolanta z d. Arentowicz *VIII*
Drzewicki Maciej *I*
Drzewiecka-Majczyńska Helena *VIII*
Drzewiecki Franciszek IX
Dudek Wincenty *IV*
Dulny Tadeusz *IV*
Dwornicki Walerian w zakonie Feliks *IV*
Dziadak Tadeusz *V*
Dziaduski Jan IX

Dziejowski Bolesław Emil *I*
 Dziekanowski Stanisław *V*
 Dziennicki Stanisław *VI*
 Dzierzgowski Mikołaj *IV*
 Dzieścielski Józef Marcei (Marcelin), bp *VII*
Dziubiński Izidor Wiesław IX
 Dzwonkowski Napoleon *VIII*

Eichenwald Elżbieta *VII*
 Elert (Ellert) Franciszek *IV*
 Englert Józef *V*
 Ernest Jerzy *I*

Fajans Igacy *IV*
 Fajans Maurycy *VIII*
 Falkowska Wiesława Teresa *III*
 Felczyński Adam Jan *VI*
 Felicki Stanisław *VIII*
 Feliks z Karyntii vel Dalmata *VI*
Fijałek Jan Nepomucen, ks. IX
 Fijałkowski Antoni Melchior *IV*
Fijałkowski Roman IX
Fijałkowski Włodzimierz IX
 Filipski Rudolf *IV*
Findeisen Tadeusz IX
 Fischer (Fiszer) Józef *II*
 Florczak Józef *VI*
 Florian z Gniewkowa *III*
 Fopp Tadeusz Cyprian *IV*
 Fopp Tadeusz Maria Bronisław *IV*
 Forbert Zygmunt *VIII*
 Frąckiewicz Kazimierz *VII*
 Fulman Marian Leon *III*

Gabryś Amelia, w zgrupowaniu Augustyna *III*
 Gajdamowicz Edward *V*
 Gajzler Czesław *II*
Galster Jan Krzysztof IX
 Gaworska Mieczysława *IV*
 Gąszczyński Waclaw *V*
 Gembicki Jan *VI*
 Gembicki Tadeusz *VI*
 Gembicki Wawrzyniec *IV*
 Gerko Włodzimierz Mieczysław *I*
Gertych Zbigniew IX
 Gerward z Ostrowa, bp *VII*
 Gieldziński Lesser *VIII*
 Gissa Baltazar Aleksander *VI*
 Giszter Władysław *II*
 Glasenapp Hugo Ernest *III*

Gluziński Władysław Antoni *VII*
 Gładyszewski Mateusz *IV*
 Głębocki Bartłomiej *VI*
 Głowacka Maria *V*
Gmachowski Wincenty, ks. IX
 Gniazdowski Włodzimierz *III*
 Gniewosz Mikołaj *II*
 Godlewski Feliks *I*
 Godlewski Leszek *I*
 Goldberg Szymon *VII*
 Gołańczewski Maciej *VI*
 Gołańczewski Zbylut *VI*
 Gołębiowski Waclaw *II*
 Gombiński Stanisław *VII*
 Gondek Wojciech *V*
 Gostyński Adam *II*
 Gościński Franciszek, ks. *VII*
 Goślicki (Goslicius, Grimaldus) Wawrzyniec *II*
 Górka Łukasz h. Łodzia, bp *VIII*
 Górkowski (Gurkowski) Michał w zakonie Cherubin *II*
 Górzyński Władysław *I*
 Grabowski Adam Stanisław h. Zbiświcz, bp *VII*
 Grajner Jan Paweł *I*
 Grąbcewski Aleksander Henryk *I*
 Grekowicz Antoni *III*
 Grekowicz Helena *V*
 Grodzki Edward *IV*
Gromczyński Wojciech Józef IX
 Grotkowski Sebastian *I*
 Grotowski Wiktor Marian *II*
 Gruchalski Stanisław *IV*
 Gruell Mieczysław *III*
 Gruse Feliks *V*
 Gruszczyński Jan *III*
 Gruszczyński Mirosław *III*
 Grzelak Jan *VI*
 Grześkowiak Jan Zdzisław *VII*
 Grzymała Edward *V*
 Grzywacz Władysława *VI*
 Gutkowski Jan Stefan *II*
 Guttmejer Eugeniusz *VII*
 Guzenda Tadeusz Roman *VI*
 Guzowski Aleksander Julian *III*
 Guzowski Julian *II*
 Guzowski Stanisław Jan *V*
 Guzowski Waclaw *III*
 Guzowski Wincenty *III*

Haack Fryderyk Wilhelm Aleksander *I*
 Haack Hugo *I*

Haack Irena Aniela z d. Bojańczyk *VIII*
Hajczuk Mieczysław *III*
Hajdo Teofil *III*
Halagiera Marianna, w zgrupowaniu Antonia *IV*
Halicki Leszek Leopold *VII*
Haltrecht Dawid Aleksander *VII*
Hanc Wojciech, ks. IX
Hankiewicz-Berdowska Mirosława IX
Hankowska Romualda *II*
Hecker Natalia Emilia Teofila, w zgrupowaniu
Magdalena *III*
Helbich Wojciech *IV*
Henryk *III*
**Hirsberg Ludwik (Eliezer, Luzer, Lutek),
ps. Ludwik Jeleniogórski IX**

Ilasz Janusz IX

Insadowski Henryk *II*
Iwanicki Józef *I*
Izbicka Mira *VII*

Jakub z Sienna (Sienieński) *II*
Jakubowski Józef Władysław *III*
Jan (zm. po 1349), bp *VII*
Jan (zm. 1468/1469), bp *VII*
Jan Lutek z Brzezia *V*
Jan Scheffchen *VII*
Jan Wilkowiec, Awdaniec *III*
Janasik Jan *III*

Janikowski Tobiasz IX

Janisz Stanisław *V*

Janiszewski Zdzisław Bogdan IX

Jankowski Adam *III*
Jankowski Józef *VII*

Jankowski Stanisław IX

Jarczeńska Elżbieta *II*
Jarczeńska Zofia *II*
Jarczewski (Jaraczewski) Wojciech *II*
Jarczewski Florian *II*
Jarczewski Jan *II*
Jarnuszkiewicz Czesław *I*

Jarnuszkiewicz Paweł Józef IX

Jasiński Włodzimierz Bronisław *II*
Jastrzębski Zdzisław *VI*
Jaźwierski Józef *VII*

Jędrzejewski Dominik, ks. IX

Jóźwiak Franciszek *I*
Jung Ryszard Aleksander *VIII*
Jurzysta z d. Witkowska Jadwiga *III*

Kabata Jan, ks. IX

Kaczorowski Henryk *III*
Kajzer Leszek (Lech) Jerzy Stefan *VII*
Kaldeborn (Kaldenborn) Jan, bp *VII*
Kalembka Sławomir *VI*
Kaliski Fabian *VIII*
Kaliszek Stanisław Zygmunt *II*
Kallas Marian Ksawery IX
Kalota-Szymańska Maria *VIII*
Kaltmann Adam Juda Adolf *III*
Kałużewska Łucja *III*
Kaniewski Władysław *VII*
Kapica Zdzisław Mieczysław IX
Kapuścińska Kazimiera *V*
Karczewski Antoni IX
Karnkowski Jan *II*
Karnkowski Stanisław *II*
Karolak Stanisław *VII*
Karolewski Leonard Stefan, ks. *VII*
Karpiński Ignacy *VII*

Kasperkiewicz Kazimierz IX

Kawalko Jan, ks. IX

Kazimierowicz Henryk *IV*
Kazimierz Konradowicz *V*
Kaźmierczak Jerzy *V*
Kędziński Waław Piotr *IV*
Kieloch Tadeusz Józef *VI*
Kielczewska z d. Przedpełska Maria (Marianna) Rozalia
h. Jastrzębiec (Ślepowron–Boleście) *VII*
Kielczewski Marian h. Pomian *VII*
Kietlicz Henryk *III*
Kletkiewicz Stefan *IV*
Klonowicz Acernus Sebastian Fabian *I*
Kłodawski Józef Kazimierz *III*
Kłosowicz Kazimierz *VI*
Knapiński Tadeusz Władysław *VII*
Kneblewski Waław *III*

Kobielski Franciszek Antoni IX

Kobierski Jan *III*
Kochanowicz Jan *VIII*
Kochanowicz Józef *VIII*
Kociolowicz Aleksander *VIII*
Kołac Leokadia Eugenia *IV*
Kołodziej Bartłomiej Antoni *VIII*
Komecka Maria Jadwiga *VI*
Konopka Waław *VII*
Konrad I Mazowiecki *V*
Konwicka Irena z d. Poradowska *V*
Konwicki Franciszek *V*
Konwicki Inocenty *V*

Kopanka (Koponka) Paweł *III*
 Kopczyński Edward, ks. *VIII*
 Kopff Stanisław, Mateusz *IV*
 Korona Marek (Corona) *III*
Korpusiński Tadeusz Alojzy
 (właściwie **Korpusik**), ks. ***IX***
 Korszyński Franciszek Salezy *I*
 Korwin-Piotrowski Czesław *II*
 Korzeniowski Tomasz *III*
 Kosiński Florian *VI*
 Kossowski Henryk Piotr *I*
 Kostkowski Bronisław Jerzy *IV*
 Kostrzewski Leon *VIII*
 Kościuszko Andrzej Tadeusz Bonawentura *I*
 Kotełko Antoni *II*
 Kowalczuk-Obniski Jan *VI*
 Kowalewska Agnieszka *VIII*
 Kowalewska Wanda Zofia *V*
 Kowalewski Bogdan Ignacy *V*
 Kowalewski Dominik *V*
 Kowalewski Leon *V*
 Kowalewski Leszek *I*
 Kowalewski Przemysław Stanisław Kazimierz *I*
 Kowalewski Waclaw Antoni *V*
 Kowalska Anna *V*
 Kowalski Stefan *VI*
 Kownacki Henryk Paweł *I*
 Kozal Michał *III*
 Kozierowski Kandyd *VI*
 Kozińska Anna *VIII*
 Koziński Janusz *VIII*
 Koziński Józef *I*
 Kozłowski Roman Stanisław *II*
 Koźmian Józef Szczepan *III*
Koźmiński Stefan IX
 Krasieńska Czesława *VIII*
 Krause August *II*
 Krauze Edmund *IV*
 Kremer Piotr *II*
 Kretkowska Maria *VI*
 Kronenberg Leopold Julian *VI*
 Kronenberg Leopold Stanisław *VI*
 Kropidło Jan *II*
 Królikowska Henryka *I*
 Kruszyński Józef *III*
 Krynicki Paweł Władysław *VI*
 Krysiak Tadeusz *II*
 Krystyn *IV*
 Krzemiński Eugeniusz *IV*
 Krzesław Krystynowic, Łabędź *III*
 Krzesław z Kurozwęk *IV*
 Krzysztofek Konrad Jerzy *VIII*
 Krzyżanowski Bronisław Teofil *IV*
 Kubecki Ignacy *II*
 Kubicki Władysław *III*
 Kubski Kazimierz *VII*
 Kuczyńska Helena Aldona *II*
 Kujawa Tadeusz *V*
Kukielczyński Waldemar IX
 Kulesza Bohdan *VII*
 Kułaczkowski Włodzimierz *IV*
 Kułakowska Barbara *V*
 Kuncewiczowa Maria Zofia *I*
 Kunka Bolesław *I*
 Kuntze Leopold *III*
 Kurowski Mikołaj *II*
 Kurpiński Tadeusz *IV*
 Kurzawa Józef *VI*
 Kwarciański Waclaw *V*
 Kwiatkowski Franciszek (Kułak Feliks) *I*
 Kwiatkowski Waclaw Antoni *IV*
 Kwieciński Zbigniew *V*
 Landau Samuel *VII*
 Lasocki Mikołaj h. Dołęga, bp *VII*
 Laszenko Aleksander *I*
 Laszenko-Pławska Ludmiła *II*
 Lech Janina *I*
 Lech Maria Magdalena *IV*
 Lejeles Aron (właściwie: Glantz Aron) *VII*
 Lejman Stanisław *II*
 Lenczowski (Lenczewski) Michał Mikołaj *II*
 Leski Franciszek w zakonie Innocenty *II*
Leszczyński Stanisław Kazimierz IX
 Leszczyński Stanisław Wiktor *VI*
 Leszek Bolesław *IV*
 Leśniewski Apolinary Józef *II*
 Leśnik Józef *VI*
 Lewandowski Aleksander *VIII*
 Lewandowski Bogumił *III*
 Lewandowski Czesław *VI*
 Lewandowski Wiktor *VI*
 Lewental Franciszek Salezy (Salomon) *VII*
Lewiński Feliks Łukasz IX
 Librowski Stanisław *I*
 Lidwin Ludwik *II*
 Lindener Kasper Junior *III*
 Lipski Andrzej *II*
 Lipszyc-Lipski Waclaw *VI*
 Lisiecki Józef *IV*

Lorentowicz Michał *VI*
 Lota Jerzy Kazimierz *VIII*
 Lubicz Sawicki Michał *V*
 Ludwig Juliusz Adolf Teodor *II*
 Lutoborski Felicjan *V*

 Łabęcki Czesław *VII*
 Łada (Ładewski, Ładowski) Kazimierz *I*
 Łaguna Marcela Marianna *VI*
 Łapka (od 1581 Łapczyński) Walenty *I*
 Łubieński Maciej *I*
 Łukasz z Uniejowa, ks. *VIII*
 Łukaszewicz (Lucassewitz) Kazimierz (Casimirus) *VII*
Lukomski Władysław IX
 Łytkowski Józef, ks. *VIII*

 Machnowska Jadwiga, w zgromadzeniu Jadwiga *IV*
 Maciej z Raciąża *V*
 Maciejewski Józef *IV*
 Madaliński Bonawentura *V*
 Maderski Jerzy *V*
 Magielski Władysław *IV*
 Maik Feliks *II*
 Majcher Anna w zakonie Weronika *IV*
Majchrowicz Antoni IX
 Majchrowicz Józefa *IV*
 Majchrzak Józef *VIII*
 Majczyńska Julia Romualda *I*
 Majczyński Stanisław Andrzej *II*
 Majdański Kazimierz *VI*
 Majewski Paweł *VI*
 Majorkiewicz Wolf Majer *VI*
 Makaruk Maria *VII*
 Makowski Karol *V*
 Makuch Tomasz *I*
 Malczewski (Skarbek) Franciszek *IV*
 Malendowicz Marianna *V*
 Malinowska Anna *IV*
 Malinowski Henryk (pierwotnie Chaim Roth) *VIII*
 Małachowski Władysław *VI*
 Manowski Waldemar *I*
 Mańkiewicz Józef *IV*
 Marchlewski Julian Baltazar *VI*
 Marchlewski Leon Paweł *V*
 Marcinkowska Maria *III*
 Markiewicz Edward *VIII*
 Markiewicz Leszek Kazimierz *IV*
 Marszałek Stanisław *V*
 Marszewski Michał Jan *II*
 Marusik Maciej *VII*

 Materka Florian (Florek) *III*
 Maternowski Stanisław Kostka Ignacy *II*
 Matraś Józef *II*
 Matulka Janina w zakonie Jadwiga *IV*
 Matusiak Jan *VI*
 Matuszewski Wincenty *VI*
 Maurycy *III*
 Max (Maks) Karol Stefan, ks. *VIII*
 Mazierski Stanisław *I*
 Mazurek Józef *I*
 Mączyński Franciszek *III*
 Metler Bonawentura *III*
 Michalska Wiesława *V*
 Michał *V*
 Michałek Elżbieta Rozalia *VI*
 Michałowski August *III*
 Michewicz Benedykt *VI*
 Michler Zygmunt *I*
Miedziński Józef Mojżesz IX
 Mietz Andrzej Witold *VII*
 Mijakowski Hugo *III*
 Mikołaj z Kujaw *IV*
 Mikulski Feliks, ks. *VIII*
 Miller Ludwik Krzysztof *VI*
 Mirecki Edward Adam *III*
 Mirski (Miemieć) Władysław *IV*
 Misiąg Ignacy *I*
 Mniewski Dionizy *I*
 Moczyński Leon *VI*
 Modrzejewski Euzebiusz, ks. *VIII*
 Moll Jan Witold *I*
 Morawski Michał *VI*
Mosiński Ignacy, ks. IX
 Moszczyńska Cecylia *IV*
 Moszyński Piotr z Bnina, z Mosiny, z Radlina *I*
 Motowidło Jerzy Stanisław *II*
 Mroziński Józef *V*
 Mrożewski Zdzisław Wiktor *II*
 Mühsam Hugo *I*
 Mularski Franciszek *II*
 Mularski Jerzy *VIII*
Murmyllo Michał IX
 Murzynowski (Suszycki) Stanisław *I*
 Musiał Barbara Elżbieta *VII*
 Mystkowski Witold Łukasz *VI*
Myszczński (Myszyński, z Myszczyzna) Aleksander IX

 Nadara Edward *VII*
 Nagórski Jan *II*
 Nagórski Zygmunt *V*

Polak Janusz Stanisław *III*
Pollner Karol Ludwik *III*
Pomianowski Witold Wacław *IV*
Pomirski Włodzimierz Witold *IV*
Ponikowski Stanisław w zakonie Franciszek *I*
Popiel Chościak Wincenty Teofil *III*
Popiel Jan Kazimierz *I*
Popiełuszko Jerzy, bł. ks. *VIII*
Popiołek Irena, w zgromadzeniu Gabriela *III*
Popławski Władysław Norbert *VII*
Poradowski Michał *II*
Poradowski Stefan Bolesław *IV*
Postolski Stanisław *V*
Postolski Tadeusz *IV*
Poszwiński Zygmunt *III*
Potempa Wiktor Filip *III*
Poznański Józef *V*
Prokopiak Mieczysław *VIII*
Protwicz Marcin *VI*
Prószyński Zygmunt *V*
Prunhofer (Prunhover) Ulryk, bp *VII*
Pruski Stanisław, ks. *VIII*
Przedpeński Jan Marian h. Jastrzębiec
(Ślepowron–Boleścic) *VII*
Przerębski Wincenty *V*
Przybecki Waldemar *VI*
Przybylska Teresa Władysława *IV*
Przybylski Tadeusz *VI*
Przybyszewska Ewa *V*
Przybyszewski Stefan *VII*
Pstrokoński Maciej *III*
Pukijaniec Zygmunt Stanisław *III*
Pułaski Ludomil IX
Purman Leon *V*
Pytko Kazimierz Nikifor *VI*

Radoński Karol Mieczysław *II*
Radomski Antoni Ignacy, ks. *VIII*
Radziszewski Idzi Benedykt *II*
Rakowska Franciszka *I*
Rapa Wiesław Józef *VI*
Rąbalski Wacław *VIII*
Reder Agrypina Zofia *IV*
Reder Mieczysław Wojciech *VII*
Reich-Ranicki Marcel *VII*
Reichstein Tadeusz *I*
Rejmanowski Tadeusz *VI*
Rejmer Wincenty *VI*
Reuse (Rusin) Mikołaj, bp *VII*
Rewicki Jan Zbigniew IX

Rode-Rodecki Stefan *VI*
Rodzeń Józef *III*
Rogaliusz Tomasz *V*
Rohatiner Oswald Leon *VI*
Rojewska Zofia Leokadia *III*
Roliński Jan Arkadiusz *I*
Romatowski Stanisław *I*
Romatowski Wojciech *I*
Rozrażewski (Rozdrażewski) Hieronim *III*
Rozwadowski Jerzy *VII*
Różycki Józef, ks. IX
Rudziński Ignacy, ks. *VIII*
Rybarski Eugeniusz *IV*
Rybiński Józef Ignacy *IV*
Rychalski Michał *VI*
Rzeczycki Stanisław *I*
Rzeszewski Marian *II*

Sadowski Jan *IV*
Sadowski Józef *IV*
Sajnok Zygmunt *VI*
Samulczyk Józef *V*
Sarbiński Witold Stanisław *VIII*
Sarnowski Stanisław *VI*
Sasak Józef Roman *IV*
Scheffchen (Scheffchin) Jan, bp *VII*
Seipp (Sejpp) Józefa *IV*
Semplawski Aleksander IX
Sędzimir Zygmunt *III*
Sforski (Sworski) Narcyz Marcelin w zakonie Ksawery *I*
Sidor Czesław Tadeusz *II*
Siemińska Danuta *VII*
Sieradzki Ireneusz Jerzy *III*
Siniarski Bogumił *V*
Sisinius (Sysyniuz, Zyznowicz, Kąkol) Maciej *I*
Skarżyński Stanisław Jakub *I*
Skierski Kazimierz Zenon *VI*
Skórczyński Leon *V*
Skrobański Stanisław IX
Skrocka Cecylia *VI*
Skrzypek Władysław Józef IX
Skupiński Klemens, ks. IX
Sławatycki Henryk Romuald *III*
Sławiński Tadeusz *V*
Słomska Anna Stanisława IX
Słomski Mieczysław *VII*
Słotwińska Pelagia *III*
Słowiński Stanisław IX
Smolka Stanisław *VI*
Sobańska Agnieszka *VII*

Sobczak Stanisław *II*
 Sobczyński Jan Nepomucen *V*
 Sobierajski Edward *VII*
Sobieski Franciszek Teodor IX
 Sokołowski Florian *III*
 Sokołowski Henryk *V*
 Sokołowski Jan *VI*
Sokolowski Ludwik IX
 Sokołowski Stanisław (Socolovius) *III*
 Sokołowski Stanisław Antoni *III*
 Solikowski Jan Dymitr *I*
 Sowiński Jan Mieczysław *III*
Specjalski Ryszard IX
 Sporer (Sprower) Wacław, bp *VII*
 Spryszyńska Irena *II*
 Stachurska Elżbieta *IV*
 Staliński Stanisław, w zakonie Bonawentura *II*
 Stalkowski Bronisław *III*
 Stampe Jakub Krystian Henryk *I*
 Stanecka Barbara *III*
 Stankiewicz Leon *I*
 Stanny Helena *IV*
 Stańczak Roch *VIII*
 Starkiewicz Szczęsny (Feliks) Konstanty *VI*
 Staszewski Jacek *VII*
 Staszewski Janusz Wiktor *VIII*
 Stec Zbigniew Władysław *VII*
 Stefan *IV*
 Stefan ze Lwowa, bp *VII*
 Stefanowicz Janusz Juliusz *VIII*
 Stefański Wojciech Ludwik *III*
 Stefański Zbigniew *II*
 Steinbok Janina *II*
 Steinhagen Feliks Aleksander *VI*
 Steinike Wilhelm Ludwik Teodor *I*
 Sterkowicz Stanisław Józef *VIII*
 Stępień Jan *II*
 Stobiecki Ostojka Józef, ks. *VII*
 Stpiczyński Aleksander *II*
 Straszewski Józef *II*
 Sudoł Franciszek Marian *II*
 Sutorowski Tadeusz *II*
 Swidger *IV*
 Synakiewicz (Szynakiewicz) Franciszek Hilary, w zakonie Feliks *III*
 Szade Stanisław *II*
Szafraniec Jan IX
 Szafrąński Władysław *IV*
 Szałwińska Feliksa *II*
 Szałwiński Eugeniusz Stanisław h. Szaława *VII*
 Szaniawski Konstanty Felicjan h. Junosza, bp *VIII*
 Szatkowska Halina *V*
 Szczeblewski Stefan, ks. *VII*
 Szczepaniak Jan *IV*
Szczepański Andrzej IX
 Szczepański Józef Dionizy *I*
 Szczerbiak Jan Aleksander *II*
 Szczygłowska Maria *I*
 Szczygłowski Wojciech Adam *I*
 Szelański Stanisław Teodoryk, w zakonie Ludwik *III*
 Szelański Wiktor *VIII*
Szeliga Franciszek Szymon IX
 Szembek Stanisław h. Szembek, abp *VIII*
 Szewczyk Maria *I*
 Szklarski Alfred *VII*
 Szmidt Tadeusz Idzi *III*
 Szpotańska Maria *V*
 Sztankowski Józef *VIII*
 Sztolcman Abram (Alfred, Adolf) *VII*
Szubelko Bolesław IX
 Szubert Wacław Stefan *VIII*
 Szulc Kazimierz Józef *II*
 Szuleta Józef *III*
 Szummer Franciszek Heliodor *IV*
 Szwabiński Michał *III*
 Szymak Józef *VI*
 Szymański Antoni *II*
 Szymczak Henryka *V*
 Szymczak Władysław *VIII*
 Ślipek Michał *IV*
 Śliwiński Jan *II*
 Święcicki Stanisław *VIII*
 Świtalski Władysław *IV*
 Tabaczyńska Gołda (Gucia, Guta) *VIII*
Tajfel Henri (Hersz Mordke, Heniek) IX
 Tarnowski Jan h. Rola vel Rolicz, abp *VIII*
 Tarnowski Tadeusz Feliks *III*
 Teodorczyk Mieczysław Roman, przybrane nazwisko: Opolski Tadeusz *I*
 Teodorowicz Jerzy *IV*
 Tokarski Leszek Zbigniew *VI*
 Tomaszewski Piotr Franciszek *IV*
 Tomaszewski Stanisław, w zakonie Andrzej *III*
 Tomaszewski Wacław *IV*
 Tomaszewski Walenty Maciej *IV*
Tomczewski Ryszard IX
 Tourmelle Franciszek *III*
Trojan Stanisław Ignacy IX

Trojankiewicz Czesław *VIII*
Truszczyński Stefan Konstanty *VII*
Tucholska (Tucho) Maria Adamina, w zgromadzeniu
  Maria *IV*
Turchan Jan *V*
Turczynowicz Adrian *I*
Turczynowicz Danuta Maria *II*
Tuziński Włodzimierz Franciszek IX
Tyburski Zygmunt *II*
Tydelski Jan Bogumił *II*
Tykociński Józef (Tykociner Joseph) *VI*
Tylicki Piotr h. Lubicz, bp *VII*
Tysarczyk Stefania *V*
Tywonek Stanisław, ks. *VII*

Uchański Jakub *II*
Ulejski Ludwik IX

Vogtman Józef *VIII*

Waberski Konstanty *VI*
Waczyński Roman *VI*
Wadoń Irena IX
Walerian Maciej [z Warszawy(?)] IX
Walewicz Tadeusz IX
Walter Jadwiga *II*
Warecki Henryk *V*
Warmuz Antoni *V*
Warych Stanisława, w zgromadzeniu Stanisława *IV*
Wasielewski Czesław (vel Wasilewski) IX
Wasilewski Stefan IX
Wasilkowski Ludwik *III*
Waśniewski Waclaw *IV*
Wawrzyniecki Antoni *IV*
Wawrzynkiewicz Tadeusz *VI*
Wereszczyński Ryszard IX
Werner *IV*
Wesołkowski Bogumił *VI*
Wesołowski Leon *VI*
Węgierski Zbigniew Henryk *VII*
Węgleński Józef IX
Wieczorkowski Jan IX
Wiercioch Walenty *VI*
Wierzbiński Antoni *VII*
Wiliński Tadeusz *I*
Wilk z Izbicy Awdaniec *IV*
Winter Szmuel *VII*
Wisław — bp ordynariusz włocławski IX
Wiśniewska Zofia Michalina *IV*
Wiśniewski Kazimierz *V*

Wiśniewski Zygmunt *V*
Władysław z Oporowa zob.: Oporowski Władysław
  (właściwie Władysław z Oporowa) *I*
Włodkowska Krystyna *V*
Włosiński Marian, ks. *VII*
Wodka Mikołaj z Kwidzyna, zw.: Polonus, Abstemius *I*
Wodzicka Helena *IV*
Wojciech (1228–1233), kasztelan włocławski *III*
Wojciech (kasztelan, wyst. 1257) *III*
Wojciechowska Danuta, przybrane nazwiska: Wysocka,
  Orłowska *I*
Wojciechowski Konstanty *IV*
Wojdyło Maria Witolda (Wojdyłło, Wojdyła;
  w zgromadzeniu Amata) s. *VIII*
Wojdyłło Henryka *IV*
Wojniewicz Michalina *V*
Wojsa Stanisław *IV*
Wojtyła Karol Józef, Jan Paweł II *III*
Wolimir *V*
Wolna Genowefa *VI*
Wolska Leokadia *I*
Wolski Mikołaj *III*
Wołowicz Andrzej *IV*
Wołucki Paweł h. Rawicz, bp *VIII*
Wosch Hugo Teodor *IV*
Woyda Jan Kazimierz Karol *VIII*
Woźniak Józef IX
Woźnicka Maria *III*
Woźnicki Jan *VI*
Woźnicki Teofil Zenon *II*
Wronowicz Maciej Hiacynt *II*
Wróblewski Bolesław Bonawentura, ks. *VII*
Wróblewski Wiesław Antoni *VIII*
Wrześniak Waclaw Jan *II*
Wyciechowski Dominik IX
Wyględowska 1° v. Nowacka Jadwiga *IV*
Wypijewski Franciszek *VIII*
Wypijewski Jan *VII*
Wyszecki Jan, bp IX
Wyszyński Stefan *I*

Zabłocki Aleksander *III*
Zagajewski Stanisław *V*
Zakrzewski Wawrzyniec, w zakonie Laurynty *IV*
Zaleski Szymon Leon *VI*
Zalewska Zofia, z d. Bromont *V*
Zapędowski Marek *VIII*
Zaręba Jan *I*
Zawadzki Ludwik Mieczysław, ks. *VIII*
Zawadzki Wincenty Mieczysław, ks. *VIII*

Zawiślak Józef *VII*
Zbiegniewska Izabela *II*
Zdrojewska Irena w zgromadzeniu Jolanta IX
Zdzisław ze Sławska *III*
Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz *I*
Zebrzydowski Andrzej *V*
Zglińska Zofia *IV*
Zielińska Cecylia *II*
Zieliński Kazimierz *V*
Ziomek Marianna (imię zakonne: Donata) *VIII*
Ziółko Władysława *V*

Ziółkowski Bogdan *VI*
Zirkwitz Rudolf Henryk *I*

Żak Jan Stanisław *I*
Żbikowski Piotr *VI*
Żebrowski Saturnin Tadeusz *VI*
Żmijewski Henryk Marian *IV*
Żuchowska Magdalena *I*
Żuchowski Maciej *I*
Żukowska z d. Łazowska Zofia *VII*
Żyżelewicz Piotr „Stopa” *VIII*

SPIS TREŚCI

Do Czytelnika	V
Wstęp	VII
Wykaz skrótów.....	IX
Wykaz skrótów stosowanych w bibliografii	XIII
I. Opracowania zwarte	XIII
II. Czasopisma.....	XV
Biogramy (A–Z).....	17
Informacje o autorach biogramów WSB, t. IX.....	209
Wykaz haseł tomów I–IX.....	213

